

Sprawy gospodarcze w dokumentach pierwszej Solidarności

tom I

16 sierpnia 1980 – 30 czerwca 1981

**Sprawy gospodarcze
w dokumentach
pierwszej Solidarności**

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

Sprawy gospodarcze w dokumentach pierwszej Solidarności

tom I

16 sierpnia 1980–30 czerwca 1981

Wybór, wstęp i opracowanie
Jacek Luszniwicz i Andrzej Zawistowski

Recenzent
prof. dr hab. Janusz Kaliński

Projekt graficzny serii
Krzysztof Findziński

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych
Tomasz Ginter

Redakcja
Anna Zawadzka

Korekta
Maria Aleksandrow

Redakcja techniczna
Andrzej Broniak

Indeks
Tomasz Ceranka

Fotografia na okładce
ze zbiorów PAP

Skład i łamanie
Tomasz Ginter

© Copyright by Instytut Pamięi Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2014

Seria „Dokumenty”: tom 26
ISBN 978-83-7629-528-2

Zapraszamy na naszą stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.poczytaj.ipn.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	21
Część I. Dokumenty założycielskie (16 sierpnia–16 września 1980)	
Nr 1. 1980 sierpień 16/17, Gdańsk – Żądania strajkujących załóg zakładów pracy i przedsiębiorstw reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Gdańsku	67
Nr 2. 1980 sierpień 18/19, [Szczecin] – Postulaty strajkowe Stoczni Szczecińskiej im. A. Warskiego uzgodnione przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Szczecinie	71
Nr 3. 1980 sierpień 30, Szczecin – Protokół ustaleń w sprawie wniosków i postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Szczecinie z Komisją Rządową (fragmenty)	74
Nr 4. 1980 sierpień 31, Gdańsk – Protokół porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy 31 sierpnia 1980 r. w Stoczni Gdańskiej (fragmenty)	78
Nr 5. 1980 wrzesień 3, Jastrzębie – Protokół porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy 3 września 1980 r. w Kopalni Węgla Kamiennego „Manifest Lipcowy” (fragmenty)	88
Nr 6. 1980 wrzesień 5, Gdańsk – Apel Komitetu Założycielskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego w Stoczni Gdańskiej im. Lenina (fragmenty)	92
Nr 7. 1980 wrzesień 6, Gdańsk – Projekt aktualnego programu działania Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych (fragmenty)	93
Nr 8. 1980 wrzesień 9, Katowice – Wykaz wniosków i postulatów dotyczących Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych	

oraz spraw z zakresu hutnictwa przekazany 9 września 1980 r. ministrowi hutnictwa Franciszkowi Kaimowi przez Międzyzakładowy Komitet Robotniczy Huty Katowice (fragmenty)	99
Nr 9. 1980 wrzesień 10, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku (fragmenty)	103
Nr 10. 1980 wrzesień 11, Katowice – Porozumienie zawarte przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Robotniczy z tymczasową siedzibą w Hucie Katowice, dotyczące gwarancji realizacji Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. (fragmenty)	105
Nr 11. 1980 wrzesień 12, Gdańsk – Apel Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku w sprawie zasad korzystania z funduszu socjalnego w zakładzie pracy (fragment)	107
Nr 12. 1980 wrzesień 16, Gdańsk – Oświadczenie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku w sprawie realizacji podwyżek płac przewidzianych w Porozumieniu Gdańskim z 31 sierpnia 1980 r. . . .	109

**Część II. Dokumenty NSZZ „Solidarność”
(17 września 1980–30 czerwca 1981)**

Nr 13. 1980 wrzesień 29, Gdańsk – Oświadczenie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku w sprawie ogłoszenia strajku ostrzegawczego 3 października 1980 r. w związku z nierealizowaniem zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. dotyczących podwyżek płac (fragmenty)	113
Nr 14. 1980 wrzesień 29, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie ogłoszenia strajku ostrzegawczego 3 października 1980 r. w związku z nierealizowaniem zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. dotyczących podwyżek płac (fragmenty)	115
Nr 15. 1980 październik 1, Gdańsk – Komunikat Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku o rozmowach z wicepremierem Mieczysławem Jagielskim w sprawie bieżących postulatów Związków	117

Nr 16. 1980 październik 1, Gdańsk – Oświadczenie przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy w sprawie nierealizowania zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. dotyczących podwyżek płac (fragment)	119
Nr 17. 1980 październik 6, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie strajku ostrzegawczego 3 października 1980 r. (fragmenty)	121
Nr 18. 1980 październik 6, Gdańsk – List Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do wicepremiera Mieczysława Jagielskiego w sprawie realizacji postulatów płacowych	123
Nr 19. 1980 październik 11, Gdańsk – List Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gdańsku do prezesa Rady Ministrów Józefa Pińkowskiego w sprawie Uchwały nr 81/80 Rady Ministrów z 6 września 1980 r.	125
Nr 20. 1980 październik 15, Gdańsk – Projekt uchwały Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie postulatów płacowych opracowany przez Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Gdańsku (do przyjęcia przez wszystkie międzyzakładowe komitety założycielskie)	127
Nr 21. 1980 październik 17, Gdańsk – Projekt uchwały Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie postulatów płacowych opracowany przez Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Gdańsku (fragmenty)	129
Nr 22. 1980 październik 21, Gdańsk – Oświadczenie przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy w sprawie wolnych sobót	130
Nr 23. 1980 październik 22, Gdańsk – Oświadczenie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gdańsku w sprawie protestu pracowników Polskich Kolei Państwowych przeciwko nierealizowaniu postulatów płacowych	131
Nr 24. 1980 październik 22, Gdańsk – Statut Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” (fragmenty)	133
Nr 25. 1980 październik 27, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku w sprawie zmian w Statucie NSZZ „Solidarność” wprowadzonych przez Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy (fragment)	136

Nr 26. 1980 październik 28, Gdańsk – Stanowisko Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku w sprawie nierealizowania zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. (fragmenty)	137
Nr 27. 1980 październik 28, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie tematów rozmów z delegacją rządową pod przewodnictwem premiera Józefa Pińkowskiego zapowiedzianych na 31 października 1980 r. (fragmenty)	139
Nr 28. 1980 październik 31, Warszawa – Projekt komunikatu w sprawie rozmów przedstawicieli Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z delegacją rządową pod przewodnictwem premiera Józefa Pińkowskiego 31 października 1980 r. uzgodniony przez wspólną grupę roboczą (fragmenty)	140
Nr 29. 1980 listopad 9, Warszawa – List Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do załóg pracowniczych cukrowni z apelem o nieogłaszanie strajku	142
Nr 30. 1980 listopad 9, Warszawa – List przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy do włóknarzy i pracowników przemysłu lekkiego z apelem o nieogłaszanie strajku	143
Nr 31. 1980 listopad 9, Warszawa – Telegram Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do premiera Józefa Pińkowskiego w sprawie podjęcia rozmów z przedstawicielami NSZZ „Solidarność” służby zdrowia, oświaty oraz cukrownictwa	144
Nr 32. 1980 listopad 9, Warszawa – Wnioski Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dotyczące kierunków bieżących działań Związku, przyjęte na posiedzeniu w warszawskim Klubie Inteligencji Katolickiej 9 listopada 1980 r. – załącznik do protokołu (fragmenty)	145
Nr 33. 1980 listopad 15, Warszawa – Apel Lecha Wałęsy, Andrzeja Gwiazdy i Zbigniewa Bujaka do członków NSZZ „Solidarność” w sprawie respektowania taktyki Związku w negocjacjach płacowych	146
Nr 34. 1980 listopad 19, Szczecin – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie aktualnych postulatów pracowniczych	148

Nr 35. 1980 listopad 19, Szczecin – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie postulatów cukrowników	151
Nr 36. 1980 listopad 26, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie odmowy podpisania porozumienia z włókniarzami przez ministra przemysłu lekkiego	152
Nr 37. 1980 listopad 26, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie projektu reglamentowanej sprzedaży mięsa i niektórych tłuszczów	153
Nr 38. 1980 listopad 26, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie represji wobec Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze (fragment)	154
Nr 39. 1980 grudzień 10, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w kraju (fragment)	155
Nr 40. 1980 grudzień 10, Gdańsk – Stanowisko Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie zawierania nowych układów zbiorowych pracy	157
Nr 41. 1980 grudzień 23, Gdańsk – Teleks przewodniczącego i wiceprzewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy i Andrzeja Gwiazdy oraz wiceprzewodniczącego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku Bogdana Lisa do premiera Józefa Pińkowskiego dotyczący zawierania nowych układów zbiorowych pracy (fragment)	158
Nr 42. 1981 styczeń 7, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o finansowaniu sportu i kultury fizycznej	159
Nr 43. 1981 styczeń 7, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie dni wolnych od pracy ..	160
Nr 44. 1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o odroczeniu podpisywania nowych układów zbiorowych	162
Nr 45. 1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie przebiegu prac nad reformą gospodarczą	163

Nr 46. 1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rozmów z przedstawicielami resortu przemysłu chemicznego	164
Nr 47. 1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie powołania Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych (fragment)	165
Nr 48. 1981 styczeń 8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie poparcia dla załóg niepodjemujących pracy w soboty	166
Nr 49. 1981 styczeń 8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie wolnych sobót (fragmenty)	167
Nr 50. 1981 styczeń 8, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie akcji protestacyjnej w Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” (fragment)	169
Nr 51. 1981 styczeń 11, Gdańsk – Oświadczenie Sekretariatu Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie wolnych sobót (fragmenty)	170
Nr 52. 1981 styczeń 20, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach realizacji porozumień postrajkowych i wolnych sobót (fragmenty)	173
Nr 53. 1981 styczeń 20, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie projektu planu społeczno-gospodarczego na rok 1981	175
Nr 54. 1981 styczeń 20, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o konieczności podjęcia rozmów z rządem	178
Nr 55. 1981 styczeń 21, Warszawa – Komunikat Sekretariatu Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o rozmowach delegacji Związku z przedstawicielami rządu 21 stycznia 1981 r.	179
Nr 56. 1981 styczeń 23, Gdańsk – Apel przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy w sprawie wolnej soboty 24 stycznia 1981 r.	182
Nr 57. 1981 styczeń 27, Bydgoszcz – Opinia Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność” na temat rządowego projektu reglamentacji mięsa i jego przetworów, drobiu, masła i cukru	184

Nr 58. 1981 styczeń 28, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o podjęciu strajku powszechnego 3 lutego 1981 r. (fragmenty)	187
Nr 59. 1981 styczeń 28, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowego projektu reglamentacji żywności	189
Nr 60. 1981 styczeń 30, Warszawa – Informacja o rozmowach przedstawicieli Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z delegacją rządową pod przewodnictwem premiera Józefa Pińkowskiego 30 stycznia 1981 r. (fragmenty)	190
Nr 61. 1981 styczeń 30, Warszawa – Komunikat PAP o rozmowach premiera z przedstawicielami Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” uzgodniony przez strony (fragmenty)	193
Nr 62. [1981 styczeń–luty], Warszawa – Ekspertyza Jerzego Dietla dotycząca reglamentowanej sprzedaży mięsa, wędlin i tłuszczów oraz zmiany cen żywności	195
Nr 63. [1981 styczeń–luty], Warszawa – Opinia Janusza Beksiaka na temat reformy gospodarczej w Polsce	212
Nr 64. 1981 luty 1, Warszawa – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie programu działań Związku (fragmenty)	219
Nr 65. 1981 luty 12, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie celów i metod działania Związku (fragmenty)	221
Nr 66. 1981 luty 17, Warszawa – Oświadczenie Jana Rulewskiego w sprawie systemu reglamentowanej sprzedaży artykułów spożywczych	224
Nr 67. [1981 luty przed 23], Warszawa – Opinia ekspertów Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Krzysztofa Hagemajera i Andrzeja Wielowieyskiego na temat rządowych projektów uchwał: o zmianie uchwały w sprawie diet i innych należności w czasie podróży służbowych na terenie kraju oraz w sprawie świadczeń dla pracowników czasowo przeniesionych, zaakceptowana 23 lutego 1981 r.	227
Nr 68. 1981 luty 25, Gdańsk – Komunikat końcowy z obrad Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” 25 lutego 1981 r. (fragmenty)	230

Nr 69. 1981 luty 25, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o ustanowieniu Funduszu Społecznego „Solidarność”	231
Nr 70. 1981 luty–marzec, Warszawa – <i>Kierunki działania Związku w obecnej sytuacji kraju (tezy do dyskusji)</i> – opracowanie Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” (fragmenty)	232
Nr 71. 1981 marzec 4, Warszawa – Oświadczenie Marka Koczwy w sprawie rozmów pełnomocników Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług na temat reglamentacji masła	250
Nr 72. 1981 [marzec po 16, Bydgoszcz?] – Oświadczenie zespołu NSZZ „Solidarność” negocjującego z ministrem handlu wewnętrznego i usług Adamem Kowalikiem w sprawie reglamentacji niektórych artykułów żywnościowych	251
Nr 73. 1981 marzec–kwiecień, Warszawa – Projekt systemu reglamentacji mąki, ryżu i kaszy opracowany przez eksperta Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Krzysztofa Hagemajera i uznany za oficjalne stanowisko Ośrodka (fragmenty)	254
Nr 74. 1981 kwiecień 9–10, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie powołania drugiej grupy ekspertów Związku	255
Nr 75. 1981 kwiecień 10, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie pracy górników w wolne soboty	256
Nr 76. 1981 kwiecień 14, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie przemieszczeń pracowniczych	257
Nr 77. 1981 kwiecień 21, Warszawa – Stanowisko Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach socjalnych opracowane przez ekspertów Helenę Góralską i Irenę Wóycicką przy współpracy Krzysztofa Hagemajera, Marii Motylińskiej, Danuty Tabin, Marka Tabina	258
Nr 78. 1981 kwiecień 23, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dotyczące stanowiska rządu w sprawie rozmów ze Związkiem	292

Nr 79. 1981 kwiecień 23, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach górnictwa	295
Nr 80. 1981 kwiecień 24, Gdańsk – Oświadczenie rzecznika Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rozszerzenia reglamentowanej sprzedaży artykułów spożywczych	297
Nr 81. 1981 kwiecień 25, Warszawa – Komunikat o rozmowach grupy roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z komisją rządową na temat aktualnej sytuacji w górnictwie	298
Nr 82. 1981 kwiecień 25, Warszawa – Notatka z rozmów przewodniczącego Państwowej Rady Górnictwa Benona Stranza z delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” pod przewodnictwem Andrzeja Gwiazdy 25 kwietnia 1981 r.	300
Nr 83. 1981 kwiecień 27, Warszawa – Wspólny komunikat o rozmowach delegacji Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych 27 kwietnia 1981 r.	302
Nr 84. 1981 kwiecień 30, Warszawa – Komunikat PAP o rozmowach Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Płac i Świadczeń Socjalnych pod przewodnictwem Eligiusza Naszkowskiego z delegacją Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z ministrem Januszem Obodowskim na czele, uzgodniony przez strony (fragment)	303
Nr 85. 1981 kwiecień 30, Warszawa – Komunikat o rozmowach Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki z Zespołem Ekonomicznym Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych	305
Nr 86. 1981 kwiecień 30, Warszawa – Komunikat o rozmowach w sprawach górnictwa przedstawicieli rządu z delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”	306
Nr 87. 1981 kwiecień 30, Warszawa – Stanowisko Grupy Negocjacyjnej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki w sprawach gospodarczych i społecznych wynikających z sytuacji gospodarczej w kraju opracowane przez Stefana Kurowskiego, Bogdana Lisa, Jana Rulewskiego, Jadwigę Staniszkis, Janinę Waluk i Andrzeja Wielowieyskiego.	308

Nr 88. [1981 kwiecień], Warszawa – Komunikat nr 3 Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o polityce zatrudnienia opracowany przez Janinę Waluk (fragmenty)	312
Nr 89. 1981 maj 7, Warszawa – Komunikat o rozmowach w sprawach górnictwa przedstawicielei rządu z delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”	318
Nr 90. 1981 maj 8, Warszawa – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie zwolnień z pracy	320
Nr 91. 1981 maj 8, Warszawa – Komunikat Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności o rozmowach z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu 8 maja 1981 r.	321
Nr 92. 1981 maj 11, Bydgoszcz – List Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność” do ministra handlu wewnętrznego i usług Adama Kowalika w sprawie reglamentowanej sprzedaży artykułów spożywczych	323
Nr 93. 1981 maj 13, Kraków – Komunikat o spotkaniu Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy 11–13 maja 1981 r. (fragmenty)	325
Nr 94. 1981 maj 13, Kraków – <i>Ogólne założenia funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jako podstawowych jednostek gospodarczych w ustroju socjalistycznym (zarys)</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy	328
Nr 95. 1981 maj 13, Kraków – <i>Tezy do ustawy o samorządzie pracowniczym</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)	331
Nr 96. 1981 maj 13, Kraków – <i>Zakres i kierunki reformy gospodarczej (zarys założeń)</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy	334
Nr 97. 1981 maj 18, Warszawa – Komunikat Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności o spotkaniu z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu 18 maja 1981 r. . .	338

Nr 98. 1981 maj 21, Warszawa – Komunikat o rozmowach Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do Spraw Gospodarczych i Zatrudnienia z Zespołem Ekonomicznym Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych . . .	339
Nr 99. 1981 maj 21, Warszawa – Stanowisko Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki w sprawie pożądaných kierunków i sposobów przeprowadzenia reformy gospodarczej opracowane przez Stefana Kurowskiego, przedstawione w rozmowach z delegacją rządową 21 maja 1981 r.	341
Nr 100. 1981 maj 23, Warszawa – Ekspertyza Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dotycząca kierunków usprawnień rozdzielnictwa mięsa i jego przetworów, opracowana przez ekspertów Jerzego Dietla, M. Bednarską, Krzysztofa Hagemajera i Antoniego Rutkowskiego . .	345
Nr 101. 1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach górnictwa	354
Nr 102. 1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie konfliktu w spółdzielniach kółek rolniczych	355
Nr 103. 1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji w energetyce	356
Nr 104. 1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie żądań i porozumień płacowych	357
Nr 105. 1981 maj 27, Warszawa – Oświadczenie o konsultacji w sprawie zasiłków wychowawczych uzgodnione przez przedstawicieli Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych i Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Płac i Świadczeń Socjalnych 27 maja 1981 r.	359
Nr 106. 1981 maj 28, Warszawa – Komunikat Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności o rozmowach z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu 28 maja 1981 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów	361

Nr 107. 1981 maj 28, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy	362
Nr 108. 1981 maj 28, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie konfliktu w spółdzielniach kółek rolniczych	364
Nr 109. 1981 maj 28, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie układów zbiorowych pracy i postulatów płacowych	365
Nr 110. 1981 maj 28, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie magazynowania żywności	367
Nr 111. 1981 maj, Warszawa – <i>Kryzys gospodarki polskiej. Przyczynek do analizy</i> – opracowanie ekspertów Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”: Włodzimierza Bojarskiego, Ryszarda Bugaja, Jerzego Eysymontta, Wiktora Herera, Cezarego Józefiaka, Waldemara Kuczyńskiego, Antoniego Leopolda, Władysława Sadowskiego, Andrzeja Topińskiego, Witolda Trzeciakowskiego	368
Nr 112. 1981 maj, Warszawa – Ogłoszenie Jadwigi Staniszkis do komisji zakładowych NSZZ „Solidarność” z prośbą o przesyłanie Grupie Negocjacyjnej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki informacji dotyczących macierzystych zakładów pracy	397
Nr 113. 1981 czerwiec 3, Bydgoszcz – Komunikat Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o poparciu inicjatywy Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego powołania Społecznego Komitetu Reformy Gospodarczej	398
Nr 114. 1981 czerwiec 3, Poznań – Komunikat nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)	399
Nr 115. 1981 czerwiec 3, Poznań – Projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym opracowany przez Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy	401
Nr 116. 1981 czerwiec 3, Poznań – <i>Regulamin Komitetu Założycielskiego Samorządu Pracowniczego (propozycja)</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragment)	411

Nr 117. 1981 czerwiec 3, Poznań – <i>Stanowisko NSZZ „Solidarność” w sprawie samorządu pracowniczego w przedsiębiorstwach (propozycja)</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy	414
Nr 118. 1981 czerwiec 3, Poznań – <i>Statut Samorządu Pracowniczego (propozycja)</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)	417
Nr 119. 1981 czerwiec 3, Poznań – <i>Uwagi do projektu ustawy o związkach zawodowych</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)	421
Nr 120. 1981 czerwiec 3, Warszawa – Notatka Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności na temat wariantów projektu uchwały Rady Ministrów w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów sporządzona po rozmowach z delegacją rządową 3 czerwca 1981 r.	422
Nr 121. 1981 czerwiec 4, [Bydgoszcz] – Oświadczenie Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów sporządzone po rozmowach z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu	425
Nr 122. 1981 czerwiec 4, Bydgoszcz – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie porozumień płacowych między rządem a związkami branżowymi.	427
Nr 123. 1981 czerwiec 5, Genewa – Przemówienie przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy na posiedzeniu Międzynarodowej Organizacji Pracy (fragment) . .	428
Nr 124. 1981 czerwiec 9, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie Karty portowca	429
Nr 125. 1981 czerwiec 9, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowego projektu ustawy o samorządzie pracowniczym	430
Nr 126. 1981 czerwiec 11, Warszawa – Oświadczenie Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności i ministra handlu wewnętrznego i usług w sprawie zmian w systemie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów . . .	431

Nr 127. 1981 czerwiec 19, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowego projektu ustawy o samorządzie pracowniczym	434
Nr 128. 1981 czerwiec 19, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowych projektów ustaw wniesionych do Sejmu PRL (fragmenty)	436
Nr 129. 1981 czerwiec 22–23, Bydgoszcz – Wnioski Komisji Wniosków III Sesji Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy 22–23 czerwca 1981 r. w sprawie cen żywności	437
Nr 130. 1981 czerwiec 23, Warszawa – Komunikat o rozmowach w sprawie reformy gospodarczej Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do Spraw Gospodarczych i Zatrudnienia i przedstawicieli Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” z Zespołem Ekonomicznym Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych	440
Nr 131. 1981 czerwiec 25, Katowice – Apel Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy do wszystkich międzyzakładowych komitetów założycielskich i zarządów regionalnych NSZZ „Solidarność” w sprawie samorządu pracowniczego	441
Nr 132. 1981 czerwiec 25, Katowice – Komunikat nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)	443
Nr 133. 1981 czerwiec 25, Katowice – Opinia przedstawicieli Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” i kopalń węgla kamiennego na temat sytuacji w górnictwie węglowym przyjęta przez Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)	453
Nr 134. 1981 czerwiec 25, Katowice – <i>Przedsiębiorstwo społeczne w reformie gospodarczej</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragment)	456
Nr 135. 1981 czerwiec 25, Katowice – <i>Związek zawodowy w przedsiębiorstwie społecznym</i> – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy	457
Nr 136. 1981 czerwiec 26, Warszawa – Komunikat o rozmowach przedstawicieli Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność”	

wiodących zakładów pracy, Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych (fragment)	459
Nr 137. 1981 czerwiec, Warszawa – <i>Solidarność wobec bezrobocia i zmian w zatrudnieniu. Tezy do dyskusji</i> – propozycje Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” opracowane przez eksperta Janinę Waluk	460
Wykaz skrótów	480
Indeks osób	483

WSTĘP

1. NSZZ „Solidarność” a gospodarka

Zagadnienia gospodarcze – problemy socjalne, polityka anty kryzysowa i reforma systemowa – składały się na jedną z najważniejszych sfer zainteresowań NSZZ „Solidarność”. Jednakże w latach 1980–1981, podobnie zresztą jak i później, to nie gospodarka określała w sensie engelsowskiej ostatniej instancji strategię i taktykę Związku. Gdyby tak było, Solidarność nie musiałaby wykraczać poza tradycyjną rolę związku zawodowego i nazywać się „ruchem społecznym” czy „samoograniczającą się rewolucją”. Jeśli takie działania i deklaracje stały się standardem, to dlatego, że ową ostatnią instancją rządzącą myślą i czynem Solidarności, zarazem źródłem jej narodzin i racją istnienia, była opozycja wobec peerelowskiego państwa i peerelowskiej władzy. Miało to zresztą pewien skutek uboczny: podobnie jak strzegący realnego socjalizmu obóz partyjno-rządowy, również Solidarność skłonna była poświęcać – do pewnych granic – gospodarkę na ołtarzu polityki. Paradoks? Nie tak znowu duży. O ile cele obrońców i przeciwników *ancien régime*’u miewają z reguły diametralnie przeciwne wektory, o tyle wewnętrzne hierarchie owych celów często są zbliżone.

Drugi plan, na jakim w układzie motywacyjnym znalazły się zagadnienia gospodarcze, w żadnym razie nie zdeprecjonował ich znaczenia jako istotnego elementu oceny koncepcyjnego i praktycznego dorobku pierwszej Solidarności. Fakt, że wybory dokonywane w tej dziedzinie były też funkcją kalkulacji *stricte* politycznych, dobrze jednak tłumaczy nie zawsze wysoką merytoryczną jakość prezentowanych ocen i recept ekonomicznych. Wszak nie formułowano ich ani na potrzeby fachowych seminariów, ani na wypadek wyjścia z roli opozycji, przejęcia władzy i zmierzenia się z materią realną, ale w celu optymalizacji bieżącej walki z PZPR i podległym jej państwem.

W literaturze przedmiotu utarł się pogląd, że w podejściu Solidarności do spraw gospodarczych zaznaczał się początkowo dylemat: czy powinna poprzestać na obronie materialnych i socjalnych interesów pracowniczych, czy zaangażować się także, mniej lub bardziej bezpośrednio, w przezwyciężanie kryzysu i reformowanie gospodarki. W rezultacie Solidarność miała ewoluować od prób zamykania się na polu czysto związkowym po przyznanie priorytetu działaniom w sferze makroekonomicznej. Spektakularnym wyrazem tej ewolucji było, w powszechnej ocenie, wysunięcie koncepcji reformy samorządowej jako antidotum zarówno na załamanie, jak i systemowe *status quo* w gospodarce. Zgoda co do generalistów nie oznaczała jednak, że wszystkie aspekty ewolucji stanowiska Związku przedstawiane były przez różnych autorów identycznie.

Już w maju 1981 r. Jadwiga Staniszkis konstatowała, że Solidarność oscyluje „jedynie” między formułami niezależnego związku zawodowego i ogólnospołecznego ruchu aspirującego do włączenia się m.in. w działania na rzecz zmian w gospodarce¹. Analizując, także w późniejszych publikacjach, rodzące się na tym tle napięcia, broniła tezy, że „pogłębiający się kryzys tożsamości”, którego jej zdaniem Związek doświadczał od marca 1981 r., wiązał się m.in. z wcześniejszymi próbami – podejmowanymi w fazie tzw. instytucjonalizacji ruchu – „włączania go w formułę związkową” i skupiania się wyłącznie na kontroli poczynań rządu. Jednym z wymiarów „kryzysu tożsamości” miał być kontrast między potężną, lecz „wyłącznie [...] blokującą” władzą polityczną Solidarności a brakiem „dostępu do struktur rządzenia” w gospodarce. Z tego właśnie powodu – konkludowała Staniszkis – Solidarność musiała szukać „pola decyzyjnego” na obszarze walki z kryzysem i reformy systemu ekonomicznego². Najwcześniej zrozumieli to działacze szczebla zakładowego, „którzy rozpoczęli walkę o tzw. przedsiębiorstwo społeczne (radikalny samorząd, doprowadzony aż do żądań powstania izby samorządowej w Sejmie)”³. Kiedy walkę tę usankcjono-

¹ J. Staniszkis, *Program działania na czas kryzysu*, „Niezależność” 1981, nr 41.

² *Eadem*, *Program Związku*, *ibidem*, nr 129; *eadem*, „Rewolucji się nie robi, ona przychodzi sama”, „Wektory” 1981, nr 1, s. 16–18, 72; *eadem*, „Solidarność” jako związek zawodowy i ruch społeczny [w:] *Zmierzch socjalizmu państwowego. Szkice z socjologii ekonomicznej*, red. W. Morawski, Warszawa 1994, s. 120, 123.

³ *Eadem*, „Solidarność” jako związek zawodowy..., s. 123. Koncepcja przedsiębiorstwa społecznego była dziełem Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy. Kwestię sejmowej Izby Samorządowej Sieć rozważała, ale ostatecznie nie włączyła jej do oficjalnych enuncjacji programowych. Szerzej na temat koncepcji przedsiębiorstwa społecznego

nowała Krajowa Komisja Porozumiewawcza – na przełomie lipca i sierpnia 1981 r., rozpoczęła się trzecia faza rozwoju ruchu Solidarności, identyfikowana przez autorkę z „próbami przełamania [...] kryzysu tożsamości”⁴.

Szymon Jakubowicz podkreślał, że Solidarność stanęła wobec konieczności wyboru między ograniczeniem się „do rewindykacji i sfery podziału dochodu narodowego” a „zainteresowaniem i zaangażowaniem” rozciągniętym również na „sferę produkcji”. Pierwszą opcję uważał za uchylanie się od współodpowiedzialności za gospodarkę, drugą – za akceptację dla takiej roli Związku. Początkowo przeważać miała „tendencja pierwsza” – tj. związkowo-rewindykacyjna, „choć i druga zaznaczała swoją obecność”. W późniejszym jednak okresie – po wspomnianych decyzjach KKP z końca lipca i początku sierpnia 1981 r. – preferencje się odwróciły: Solidarność skłoniła się ku gospodarczej współodpowiedzialności, najpierw oficjalnie namaszczając samorządowe koncepcje Sieci, a z czasem wysuwając własne projekty polityki antykryzysowej i przeobrażeń systemowych (choć opcja związkowo-rewindykacyjna całkowicie nie zanikła)⁵.

Dwufazową ewolucję w podejściu pierwszej Solidarności do zagadnień gospodarczych odnotował również Andrzej Friszke. Wcześniej jednak niż Jakubowicz sytuował punkt zwrotny. Przechodzenie „od etapu rozszczeniowego do budowania współodpowiedzialności za gospodarkę oraz tworzenia nowego modelu ustrojowego” rejestrował mianowicie już od późnej wiosny 1981 r. Wizję nowego systemu gospodarczego wyznaczał – tu Friszke szedł śladem Staniszkis i Jakubowicza – „samorządowy projekt ustrojowy” opracowany pod auspicjami Sieci⁶.

Jan R. Sielezin wyróżnił w ewolucji gospodarczego stanowiska Solidarności, podobnie jak Staniszkis, trzy etapy, odmiennie jednak identyfikując chronologię i mechanizm sprawczy zmian. Jego zdaniem Związek zaczął się szerzej interesować problematyką gospodarczą, nie zaś tylko doraźnymi rewindykacjami w zakresie płac, czasu pracy itp. już w styczniu i lutym 1981 r., a w drugiej połowie roku zainteresowanie to przybrało

według Sieci zob. J. Luszniwicz, *Solidarność – samorząd pracowniczy – transformacja systemu. O programie gospodarczym Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (rok 1981)*, Warszawa 2008, s. 59–78, 110–146.

⁴ J. Staniszkis, „Solidarność” jako związek zawodowy..., s. 125.

⁵ Sz. Jakubowicz, *Bitwa o samorząd 1980–1981*, Londyn 1988, s. 42–43, 55–58, 109, 111, 131.

⁶ A. Friszke, „Solidarność” 1980–1981 [w:] J. Jankowska, *Portrety niedokończone. Rozmowy z twórcami „Solidarności” 1980–1981*, Warszawa 2003, s. 26–27.

wymiar „istotnych propozycji związanych z gospodarką”. Zmiany te miały być reakcją na inicjatywy i działania PZPR, a przede wszystkim jej stopniową konsolidację ideologiczno-polityczną oraz koncepcyjno-gospodarczą (finałem procesu konsolidacji był lipcowy nadzwyczajny zjazd partii). Słowem, w ewolucji gospodarczej strategii Solidarności Sielezin dostrzegł raczej „znamiona koniunkturalnej gry politycznej” niż merytoryczne przewartościowanie. Makroekonomiczne projekty Związku, a szczególnie koncepcje samorządowe, uznał przy tym za przejaw myślenia utopijnego, niepozbawionego wątków populistycznych⁷.

To tylko przykłady różnego prezentowania dylematów i wyborów towarzyszących wzrastającemu angażowaniu się Związku w zagadnienia gospodarcze. Większość autorów poprzestała na prostym opisie problemu, tylko Staniszkis szerzej przedstawiła fazy rozwojowe Solidarności („instytucjonalizacja ruchu”, „kryzys tożsamości”, „przełamywanie kryzysu tożsamości”). Odmienne traktowano również samą materię opisu. Na przykład sekwencję zmian w gospodarczym stanowisku Solidarności interpretowano jako ewolucję trójfazową (Sielezin, Staniszkis) lub dwufazową (Friszke, Jakubowicz); jako stopniowe „odkrywanie” kolejnych postulatów makroekonomicznych (w drugim i trzecim etapie u Sielezina), względnie kompleksowe ich wysunięcie w finalnym etapie ewolucji (pozostałe ujęcia). Dla jednych autorów wystarczającym kryterium wyodrębnienia fazy końcowej było wypracowanie w ramach Solidarności oraz usankcjonowanie przez jej instancje kierownicze rozwiązań makroekonomicznych, alternatywnych wobec lansowanych przez obóz władzy (Jakubowicz, Friszke, Sielezin), dla innych – także próby wymuszenia ich realizacji bez oglądania się na stanowisko reżimu (Staniszkis).

Tezy o napięciu między związkowymi i ogólnogospodarczymi celami Solidarności oraz ewoluowaniu jej stanowiska wobec tych kwestii zasługują na krytyczną refleksję uwzględniającą odpowiedzi na bardziej szczegółowe pytania: czy przywoływany dylemat wyjściowy określał alternatywę, czy spór o wewnętrzne proporcje w ekonomicznych zainteresowaniach i działaniach Związku? Czy obie opcje – związkowo-rewindykacyjna i makroekonomiczna – były konkurencyjne i oddzielnie rozpatrywane jako propozycje trwałych strategii ekonomicznych? Czy wszystkie ośrodki

⁷ J.R. Sielezin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej między „Solidarnością” a władzą w latach 1980–1981*, Wrocław 2005, s. 372–394.

konceptyjne Solidarności rzeczywiście preferowały w pierwszym okresie opcję związkowo-rewindykacyjną? Czy w kwestiach polityki antykryzysowej i reformy gospodarczej, gdy już je szerzej podjęto, zadowalano się recenzowaniem zamierzeń i poczynań obozu władzy oraz proponowaniem alternatywnych rozwiązań, czy raczej aspirowano do współdecydowania o polityce gospodarczej, a może wymuszania określonych zmian za pomocą presji politycznej bądź metodą faktów dokonanych? Warto też zastanowić się nad sekwencją włączania się Solidarności w sprawy makroekonomiczne. Czy zaktywizowano się najpierw w dziedzinie walki z kryzysem, czy przemian systemowych? A może nowe tendencje ujawniały się na obu tych polach równolegle?

Niewykluczone, że całościowe badania nad „historią gospodarczą” pierwszej Solidarności wykazałyby, iż dylemat wyjściowy – tradycyjne zadania związkowe czy ukierunkowanie na problemy walki z kryzysem i reformy gospodarczej – w istocie nigdy nie istniał. Wszak „Panna S.” ani przez moment nie była „czystym” związkiem zawodowym. Od pierwszych dni pełniła rolę szerokiego i wielozadaniowego opozycyjnego ruchu społecznego, o aspiracjach daleko wykraczających poza funkcje obronne i rewindykacyjne⁸. Zmuszała ją do tego już sama walka o wypełnienie porozumień sierpniowych, regulujących przecież także kwestie obywatelskie, polityczne i właśnie makroekonomiczne (zapowiedź reformy gospodarczej opartej „na zasadniczo zwiększonej samodzielności przedsiębiorstw i rzeczywistym uczestniczeniu samorządu robotniczego w zarządzaniu” – dok. nr 4). W tym samym kierunku popychał Solidarność kryzys ekonomiczny, całkowicie dezaktualizujący – i to jeszcze zanim nabrał przyspieszenia! – możliwość skupienia się wyłącznie, a nawet głównie, na działaniach w sferze polityki społecznej.

To, że początkowo niejednokrotnie odżegnywano się od wkraczania w materię ekonomiczną szerszą niż sprawy pracownicze, wynikało nie tyle z przesłanek merytorycznych, ile z faktu, iż na takie zaangażowanie naciskały władze, wzywając nowe związki do przejścia współodpowiedzialności za bieg spraw ekonomicznych w państwie (hasło to wylansowała właśnie strona partyjno-rządowa). Liderzy Solidarności obawiali się pułapki, tj. wprowadzenia w rolę siły co najwyżej legitymizującej politykę ekonomiczną

⁸ Zob. A. Touraine, J. Strzelecki, F. Dubet, M. Wiewiorka, *Solidarność. Analiza ruchu społecznego 1980–1981*, [Warszawa] 1989.

reżimu, za to na równi z nim obciążanej jej kosztami społecznymi⁹. Przy tym niepokój taki odczuwały głównie centralne, regionalne, zakładowe itd. instancje Solidarności, nie zaś eksperci ekonomiczni Związku, którzy od początku opowiadali się za podjęciem kwestii makroekonomicznych i przedstawiali w tym zakresie własne autorskie propozycje. Jeszcze przed końcem 1980 r. zdążyli to uczynić m.in. Janusz Beksiak, Ryszard Bugaj, Cezary Józefiak, Waldemar Kuczyński, Stefan Kurowski, Aleksander Legatowicz, Mieczysław Rakowski i Andrzej Tymowski¹⁰. Kreśląc wizję działań antykryzysowych, niezależnie od wszelkich różnic, akcentowali konieczność podwyżek i nowego mechanizmu cen, hamowania popytu i dochodów realnych ludności, redukcji zatrudnienia i świadczeń socjalnych (przy ochronie warstw najuboższych), w dziedzinie zmian systemowych zaś – minimalizację centralnego kierowania, szerokie urynnowanie, usamodzielnienie przedsiębiorstw, urealnienie pieniądza, odblokowanie inicjatywy indywidualnej itp. Niektórzy podnosili już także kwestię samorządowej reformy gospodarczej.

Faktem jest, że polityka naczelnych instancji Solidarności na pierwszy rzut oka wyglądała inaczej. Jeśli chodzi o szeroko pojęte zagadnienia

⁹ Zob. A. Orchowski, D. Passent, A.K. Wróblewski, *Plan rozmowy układamy wspólnie. Rozmowa z działaczami Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gdańsku*, „Polityka” 1980, nr 44.

¹⁰ Zob. J. Beksiak, *O załamaniu i poprawie*, „Kultura” 1980, nr 39; *idem*, *Rola związków zawodowych w funkcjonowaniu gospodarki narodowej [w:] Materiały z Krajowej Konferencji NSZZ „Solidarność” nt. Reforma gospodarcza a warunki realizacji porozumień społecznych. Łódź, grudzień 1980*, Łódź 1981, s. 25–27; A. Tymowski, *Hierarchia zadań polskiego społeczeństwa a ruch związkowy*, „Więź” 1980, nr 11–12, s. 23–30; M. Rakowski, *Obecny kryzys i jego przezwyciężenie*, „Niezależność” 1980, nr 5; *idem*, *Kryzys i jego przezwyciężenie*, *ibidem*, 1980, nr 6; *idem*, *Kryzys i jego przyczyny*, *ibidem*, 1981, nr 7–8; *Co można zrobić natychmiast? (Odnowa życia gospodarczego). Wypowiedzi W. Kuczyńskiego i innych*, „Tygodnik Powszechny” 1980, nr 40; W. Kuczyński, *Związki wobec kryzysu [w:] idem, Burza nad Wisłą. Dziennik 1980–1981*, Warszawa 2002, s. 137–140; *Propozycje dla NSZZ „Solidarność” (Symposium naukowe w Gdańsku)*. [Wypowiedzi S. Kurowskiego i R. Bugaja], „Tygodnik Powszechny” 1980, nr 48; S. Kurowski, *Plan rządowy i społeczna alternatywa*, „Głos” 1981, nr 1, s. 37–46; C. Józefiak, *Założenia reformy*, „Kultura” 1980, nr 37; *idem*, *Centrum i planowanie centralne [w:] Materiały z Krajowej Konferencji NSZZ „Solidarność” ...*, s. 17–23; A. Legatowicz, *Propozycja założeń reformy systemu ekonomiczno-społecznego [w:] idem*, s. 16–17. Mylna jest więc teza Szymona Jakubowicza (*Bitwa o samorząd...*, s. 42–43) o rzekomym sporze ekspertów o to, czy Solidarność powinna się zajmować zagadnieniami makroekonomicznymi, czy ograniczyć się do obrony interesów pracowniczych. Problem polegał nie na tym, czy angażować się w problematykę makroekonomiczną, ale w jakim zakresie to czynić.

gospodarce, aż do przełomu lutego i marca 1981 r. kierownictwo Związku zdawało się koncentrować na egzekwowaniu materialnych i socjalnych punktów porozumień „społecznych”, problemy polityki stabilizacyjnej i zmian systemowych pozostawiając na boku. Można było nawet odnieść wrażenie, że za pierwszoplanowe cele ekonomiczne uznaje się podwyżki płac i wprowadzenie wolnych sobót. To wokół tych spraw narosły wielkie konflikty, znaczone licznymi akcjami protestacyjnymi (lokalnymi i ogólnopolskimi), nieustępującymi pod względem skali i odzewu społecznego głównym kryzysom politycznym tego czasu – „rejestracyjnemu” i „sprawie Naroźniaka”. W rzeczywistości preferowanie tematyki płac i czasu pracy nie wynikało z przyjętej hierarchii celów gospodarczych, lecz raczej z presji dołów związkowych i konieczności ustosunkowania się do bieżących posunięć władz¹¹. W największym zaś stopniu było skutkiem podejmowania jedynie narzucanych przez okoliczności zewnętrzne zagadnień ekonomicznych. W pierwszych miesiącach funkcjonowania Solidarność miała po prostu inną listę priorytetów: organizowanie i umacnianie swoich struktur, wyłanianie komisji zakładowych i komitetów regionalnych, łamanie oporów establishmentu, bój o rejestrację. Do tego baza członkowska „podrzucała” rozmaite doraźne tematy polityczne (np. rozliczeniowe). To wszystko tak dalece absorbowало Związek, że sprawy polityki antykryzysowej i reformy gospodarczej zeszły na dalszy plan.

Chodzi o to, że Solidarność ani nie mogła, ani nie chciała występować jedynie w roli obrońcy poziomu życia swoich członków. Peerełowski państwo traktowała nie tylko – i nie przede wszystkim – jako pracodawcę, ale opresywny twór o ambicjach totalitarnych¹². Paradoks polegał na tym, że gdy już jawnie przekroczyła opcję związkowo-rewindykacyjną, sięgając po współodpowiedzialność, na czym tak zależało obozowi władzy, w istocie przekreśliła jakąkolwiek perspektywę współdziałania czy nawet neutralnej współpracy. Nie mogło być inaczej, bo nowe związki wypełniły pojęcie „współodpowiedzialności” treścią daleko wykraczającą poza oczekiwania

¹¹ T. Kowalik, *Place a Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”*, „Dwadzieścia Jeden” 1986, nr 2.

¹² Zasadność przypisywania peerełowskiemu państwu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych totalitarnych celów (a tym bardziej takowego charakteru) była niejednokrotnie kwestionowana. Zob. np. A. Arato, *Demokratyczna teoria polskiej opozycji: normatywne intencje i strategiczne niejasności*, „Krytyka” 1989, nr 31, s. 205–215; A. Walicki, *Polskie zmagania z wolnością*, Kraków 2000, s. 11–34.

reżimu. Połączyły mianowicie zaangażowanie w naprawę krajowej gospodarki z żądaniem dopuszczenia do współdecydowania o zasadach i przebiegu polityki gospodarczej i reformy systemowej¹³. W takim właśnie kontekście rozwijana była koncepcja samorządu pracowniczego, temu samemu służyły też projekty następne – związkowej kontroli nad produkcją i dystrybucją żywności¹⁴ oraz Społecznej Rady Gospodarki Narodowej¹⁵.

Obiektywnie zmierzało to do pozbawienia władz partyjno-państwowych części kompetencji decyzyjnych, a w konsekwencji zakwestionowania porządku gospodarczo-społecznego. Słowem, zamiast – jak oczekiwały władze – uwikłać się w firmowanie kontrowersyjnych i niepopularnych

¹³ Jedną z najwcześniejszych egzemplifikacji tego poglądu są wypowiedzi lidera mazowieckiej Solidarności Zbigniewa Bujaka ze stycznia 1981 r. (*Dyskusja redakcyjna z udziałem Z. Bujaka*, „NTO” 1981, nr 2). 12 lutego zaś KKP zapowiedziała „wysunięcie programu zmian instytucjonalnych, bez których niemożliwa będzie odnowa życia publicznego”. Wśród priorytetowych spraw wymieniono m.in. „reformę gospodarczą oraz wprowadzenie autentycznego samorządu robotniczego, opartego na demokratycznym trybie wyboru” (dok. nr 65).

¹⁴ Powołanie związkowych komisji kontrolujących produkcję, skup, zasoby i rozdział żywności (a także artykułów przemysłowych codziennego użytku) zapowiedziano podczas obrad KKP 24–26 lipca 1981 r. (*Uchwała KKP w sprawie zaopatrzenia w żywność i podstawowe artykuły przemysłowe*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 18). W sierpniu KKP przedstawiła bardziej szczegółową koncepcję, obejmującą też kontrolę eksportu i importu. Według władz Solidarności związkowe komisje kontroli miały stanowić panaceum na brak zaufania do rządu, podejrzenia o świadome magazynowanie czy nawet niszczenie żywności, bezzasadny eksport itp. Rozwianie tego rodzaju podejrzeń – konkludowano – ułatwiłoby społeczną akceptację ograniczeń w przydziałach kartkowych, wygaśnięcie akcji protestacyjnych wszczętych na tle braków rynkowych oraz zaangażowanie się Solidarności w inicjatywy antykrzysowe (*Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej o powołaniu Związkowych Komisji Kontroli Społecznej*, „BIPS” 1981, nr 149; *Apel do członków Związku i całego społeczeństwa*, *ibidem*).

¹⁵ Postulat ustanowienia SRGN pojawił się w programie I KZD. Zob. *Program NSZZ „Solidarność” uchwalony przez I Krajowy Zjazd Delegatów*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 29 (wkładka); *Aneks do Uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów. Materiały dyskusyjne do III części programu „Związek wobec kryzysu i reformy gospodarczej”*, *ibidem*. Wielokrotnie później rozwijany, jesienią 1981 r. stał się jednym z głównych haseł Solidarności i przedmiotem negocjacji ze stroną rządową. SRGN miała być instytucją oceniającą politykę gospodarczą rządu (wedle niektórych ujęć z prawem weta) oraz przedkładającą własne propozycje w tym zakresie (również w trybie inicjatywy ustawodawczej). Członkowie Rady byłiby delegowani przez Solidarność oraz inne instytucje zaufania społecznego, np. Kościół, środowiska naukowe. Zob. np. *Uchwała w sprawie negocjacji z rządem*, „AS” 1981, nr 49; Instrukcja KK dla grupy negocjacyjnej [w:] *Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 22–23 października 1981 r.* (dalej: *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 22–23 października 1981 r.*...), wstęp A. Paczkowski, oprac. T. Tabako, Warszawa 1987, s. 205–206; *O Społecznej Radzie Gospodarki Narodowej – stanowisko grupy negocjacyjnej*, „AS” 1981, nr 54; W. Trzeciakowski, *Czym ma być Społeczna Rada Gospodarki Narodowej*, *ibidem*, nr 37.

posunięć ekonomiczno-socjalnych, Związek odbił piłeczkę na pole przeciwnika. Oczywiście nie zdołał uciec przed niemiłą koniecznością głoszenia postulatów uderzających w interesy swej bazy społecznej, ale czynił to wyłącznie na własny rachunek, dbając jednocześnie o utrzymywanie stałej „socjalnej kontry” wobec kolejnych inicjatyw i działań władz. Owa integralna opozycyjność Solidarności z jednej strony skutecznie zabezpieczała ją przed zepchnięciem do roli „pasa transmisyjnego” (na podobieństwo CRZZ-etowskich związków i KSR-owskich samorządów), z drugiej strony jednak stało się pewne, że w dziedzinie gospodarki zamiast współdziałania będzie narastał konflikt.

Co zaś się tyczy dylematów, to Solidarności przyszło rozstrzygnąć kwestie trudniejsze niż wybór czy wyważenie proporcji między postawą rewindykacyjną a odpowiedzialnością za stan gospodarki. Jakie społeczne koszty działań antykryzysowych i reformy systemowej można zaakceptować? Czy obie te operacje należy prowadzić równoległe, czy w określonej sekwencji czasowej? Jaką rolę odegrać w nich powinny samorzady pracownicze? I wreszcie pytanie najważniejsze, bo stawiające na porządku dziennym problem władzy w państwie: jeśli Solidarność rzeczywiście miałaby się stać czymś więcej niż recenzentem, stymulatorem i kontrolerem polityki gospodarczej, a zatem przejść do akcji czynnej, tj. prób narzucania władzom komunistycznym określonych rozwiązań antykryzysowych i systemowych, to czy ich wdrażanie mogłoby jeszcze pozostać domeną *ancien régime*’u, czy musiałyby postępować w trybie oddolnym i metodą faktów dokonanych, prowadząc – bo jakie byłoby alternatywne wyjście – do implementacji nowych struktur rządzenia?

W tym kontekście wypadałoby odpowiedzieć na kolejne pytania. Czy można mówić, że Solidarność dopracowała się w miarę ujednoczonych i zintegrowanych programów polityki antykryzysowej i reformy gospodarczej, czy tylko o różnych i rozproszonych projektach takich programów? Czy miały one – jedno i drugie – charakter kompleksowy, czy fragmentaryczny? I wreszcie kwestia zasadnicza: czy na gospodarce stanowisko pierwszej Solidarności składały się postawy jednolite, zróżnicowane czy rozbieżne? Innymi słowy, czy poszczególne ośrodki koncepcyjne i decyzyjne – KKP i KK; prezydium KKP i KK oraz przewodniczący KKP i KK; Krajowy Zjazd Delegatów, Komisja Programowa Zjazdu i jej zespoły tematyczne; instancje regionalne (zarządy, prezydium, walne zebrania delegatów); statutowe i pozastatutowe struktury wewnętrzne (sekcje branżowe

i zawodowe, wzmiankowana już Sieć, tzw. Grupa Lubelska, Społeczne Porozumienie na rzecz Reformy, Komitet Założycielski Krajowej Federacji Samorządów itp.); krajowe i regionalne konferencje programowe, zjazdy środowiskowe, spotkania dyskusyjne, narady (np. konferencje łódzkie, wrocławskie i lubelskie, zjazdy samorządowców w Gdańsku i Warszawie, spotkania z udziałem pełnomocników regionów w Gdańsku i Warszawie itd.); środowiska eksperckie (Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych, jego odpowiedniki regionalne, efemeryczny zespół Janusza Beksiaka, Krajowa Konferencja ds. Żywności, różni eksperci „soliści” itd.), a także rozmaite związkowe zespoły negocjacyjne (powoływane na potrzeby konkretnych rokowań) – grały na polu spraw gospodarczych „w jednej drużynie”?

Informacje na temat wymienionych ośrodków koncepcyjno-decyzyjnych pierwszej Solidarności w dziedzinie gospodarki przedstawiono w następujących podrozdziałach. Można wyróżnić cztery kategorie takich ośrodków: 1) organy władzy działające permanentnie; 2) organy władzy działające periodycznie; 3) ośrodki typu eksperckiego i konferencyjnego; 4) statutowe i pozastatutowe struktury wewnętrzne. Podział ten – jeśli chodzi o kryterium wyodrębnienia dwóch pierwszych grup – abstrahuje od formalnych hierarchii między centralnymi i regionalnymi organami kierowniczymi a innymi strukturami Solidarności.

2. Główne koncepcyjno-decyzyjne ośrodki NSZZ „Solidarność” w dziedzinie gospodarki

2.1. Stałe organy władzy w Solidarności: Krajowa Komisja Porozumiewawcza, Komisja Krajowa, Prezydium KKP, Prezydium KK, przewodniczący KKP (KK), zarządy i prezydium zarządów regionalnych

W potocznym rozumieniu naczelnymi organami kierującymi bieżącą polityką pierwszej Solidarności była najpierw KKP, a od października 1981 r. KK, wspomagane przez swoje prezydium. Za stały centralny organ władzy w Związku uchodził również słusznie przewodniczący KKP i KK – Lech Wałęsa. Obraz ten jest zasadniczo prawidłowy, z tym że oba prezydium odgrywały dużo większą rolę niż wspomagającą, a ponadto w początkowym okresie funkcje naczelnych ośrodków kierowniczych pełniły także – nieformalnie – dwie instancje regionu gdańskiego: Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” oraz Prezydium MKZ.

KKP powołano (pierwotnie pod nazwą Komisji Porozumiewawczej) 17 września 1980 r. na spotkaniu delegatów ponad trzydziestu regionalnych komitetów założycielskich nowych i niezależnych związków zorganizowanym w Gdańsku¹⁶. Przez pierwsze miesiące KKP działała właśnie jako ogólnopolskie forum regionalnych struktur powstającej Solidarności (międzyzakładowych komitetów założycielskich, robotniczych itp.). Od 10 listopada 1980 r., tj. formalnej rejestracji Związku, jako członków KKP traktowano 45 osób podpisanych pod aktem rejestracyjnym. W praktyce jednak międzyzakładowe komitety założycielskie i międzyzakładowe komitety robotnicze często delegowały inne osoby. Dołączali też przedstawiciele nowo tworzonych regionów Solidarności; na początku stycznia w KKP reprezentowanych było już 55 regionów, przy czym każdy z nich miał jeden głos. Pod koniec miesiąca ograniczono liczbę mandatów do jednego na każde województwo, bez względu na liczbę regionalnych struktur Związku (wyjątek uczyniono dla województwa katowickiego). W rezultacie doszło do procesów scaleniowych; delegatów na wrześniowo-październikowy krajowy zjazd Solidarności wybrano tylko w 38 regionach. Skład personalny KKP pozostawał jednak bardzo płynny; od zarejestrowania Solidarności do końca lipca 1981 r. rotacja wynosiła ok. 80 proc. Sytuację komplikowało to, że w obradach i głosowaniach uczestniczyły czasami osoby nieuprawnione (m.in. dodatkowi reprezentanci regionów)¹⁷.

Według wyjściowych założeń KKP miała tylko koordynować działalność struktur regionalnych oraz czuwać nad realizacją porozumień sierpniowych. Statut NSZZ „Solidarność” przyjęty 22 września 1980 r. z jednej strony przesądził o tymczasowości KKP (zastąpić ją miała KK wyłoniona przez zjazd krajowy), ale z drugiej strony dał jej możliwość m.in. określania celów, działań i budżetu Związku, reprezentowania go na zewnątrz, prowadzenia bieżącej polityki, zawierania układów zbiorowych, występowania z projektami reform, wpływania na politykę gospodarczą

¹⁶ *Powstanie KKP (Posiedzenie delegacji MKZ – 17.IX.1980 w Gdańsku)*, „Krytyka” 1984, nr 18, s. 71–105.

¹⁷ Referat Sprawozdawczy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” (Projekt przedstawiony członkom KKP na posiedzeniu w dniach 2–3 września 1981 r.) [w:] *Krajowa Komisja Porozumiewawcza. Posiedzenie w dniach 2–3 września 1981 r.* (dalej: *KKP. Posiedzenie 2–3 września 1981 r.*...), Warszawa 1988, s. 180–181; Skład Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” [w:] *ibidem*, s. XIV–XV.

(dok. nr 24)¹⁸. W rezultacie KKP, choć często pracowała chaotycznie i bywała mocno krytykowana, uznawano za najważniejszy organ decyzyjny Solidarności, a równocześnie główny sztab koncepcyjny – inicjujący, monitorujący i sankcjonujący jej programową działalność. Odnosiło się to również do spraw gospodarczych.

Równie silną, jeśli nie silniejszą, pozycję zajmowała KK. Powstała z mandatu I KZD z perspektywą dwuletniego okresu funkcjonowania (do następnego zjazdu krajowego). Jej skład był sformalizowany i w zasadzie zamknięty. Liczyła 107 osób; z urzędu weszli przewodniczący KK (wybrani przez zjazd) i przewodniczący wszystkich zarządów regionów (było ich wówczas 37), pozostałe 69 osób wyłonił I KZD, podczas którego zrezygnowano z zasady jeden region – jeden głos, preferując w podziale mandatów regiony większe (ściślej – o większej liczbie członków Związku).

Pomiędzy posiedzeniami KKP i KK zbierały się – niekiedy nawet po trzy razy w tygodniu – Prezydium KKP i Prezydium KK. Choć nie uprawniał ich do tego statut¹⁹, w praktyce pełniły funkcje operatywnego kierownictwa Związku, niejednokrotnie uprzedzając lub przesądzając decyzje KKP i KK, a nawet występując jako strona w rokowaniach z rządem.

Prezydium KKP (formalnie Tymczasowe Prezydium KKP) powstało dopiero 12 lutego 1981 r. Obok Lecha Wałęsy oraz dwóch wiceprzewodniczących KKP – Andrzeja Gwiazdy (MKZ Gdańsk) i Ryszarda Kalinowskiego (MKZ Elbląg), członkami Prezydium byli: Zbigniew Bujak (MKZ Mazowsze), Tadeusz Jedynek (MKR Jastrzębie), Jan Rulewski (MKZ Bydgoszcz), Andrzej Słowik (MKZ Łódź) i Stanisław Wądołowski (MKR Szczecin). W obradach uczestniczyli też – bez prawa głosu – Andrzej Celiński (do 1 kwietnia 1981 r. sekretarz KKP) oraz rzecznik prasowy (początkowo Karol Modzelewski, później Janusz Onyszkiewicz)²⁰.

Prezydium KK, wyłonione 8 października 1981 r., formowało się aż do początków listopada. Ostatecznie liczyło dziewiętnaście, a wraz z Wałęsą, wybranym przez I KZD na przewodniczącego KK – dwadzieścia osób.

¹⁸ Zob. też Statut Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, § 19.1 [w:] *Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie. Statut NSZZ „Solidarność”. Założenia Ustawy o Związkach Zawodowych*, Warszawa 1981, s. 22–23. Formalnie były to uprawnienia nieistniejącej jeszcze KK. Faktycznie aż do I KZD wykonywała je KKP.

¹⁹ Według statutu miały tylko czuwać nad wykonaniem uchwał KKP i KK, kierować pracą biur i dokonywać czynności prawnych (Statut Niezależnego Samorządnego Związku..., § 19.2, s. 23).

²⁰ *Powołanie Tymczasowego Prezydium KKP*, „AS” 1981, nr 3; Referat Sprawozdawczy..., s. 182.

Większość stanowili przewodniczący i wiceprzewodniczący zarządów regionów. Z poprzedniego składu, nie licząc Wałęsy, pozostali Bujak, Słowik i Wądołowski. Nowymi członkami byli: Ryszard Błaszczyk (Region Śląsko-Dąbrowski), Ryszard Bogacz (Region Pomorze Zachodnie), Władysław Frasniniuk (Region Dolny Śląsk), Andrzej Konarski (Region Dolny Śląsk), Mirosław Krupiński (Region Warmińsko-Mazurski), Alicja Matuszewska (Region Gdańsk), Jacek Merkel (Region Gdańsk), Grzegorz Palka (Region Ziemia Łódzka), Józef Patyna (Region Śląsko-Dąbrowski), Grażyna Przybylska-Wendt (Region Płock), Zdzisław Rozwałak (Region Wielkopolska), Waclaw Sikora (Region Małopolska), Eugeniusz Szumiejko (Region Dolny Śląsk), Antoni Tokarczuk (Region Bydgoszcz), Leszek Waliszewski (Region Śląsko-Dąbrowski) i Jan Waszkiewicz (Region Dolny Śląsk). Na zastępców Wałęsy wybrano Krupińskiego i Wądołowskiego, a na rzecznika prasowego – Marka Brunnego²¹.

Osobne miejsce wśród stałych naczelnych organów Solidarności zajmował przewodniczący KKP i KK Lech Wałęsa. Nie przysługiwały mu żadne statutowe uprawnienia. W praktyce jednak od początku, dzięki ogromnej popularności i silnej osobowości, „wybił się na niepodległość”, stając się odrębną władzą instytucjonalną Związku. Niejednokrotnie skutecznie przeciwstawiał się KKP i KK, choć bywało, że przegrywał i przyłączał się do większości. Mimo że sprawy programowe w odróżnieniu od taktyki i strategii politycznej nie zajmowały specjalnie przewodniczącego, a gospodarką w gruncie rzeczy się nie interesował, jego faktyczna pozycja jednoosobowego ośrodka decyzyjnego powodowała, że podejmowane przezeń działania, wydawane oświadczenia, wygłaszane przemówienia itp. traktowane były jako miarodajne również w kontekście gospodarczym²².

Listę kierowniczych organów Związku należy uzupełnić o wspomniane już instancje gdańskie – MKZ i jego prezydium. Od września do początku listopada 1980 r. występowały one – odpowiednio – jako równoległy do

²¹ *Pierwsze posiedzenie Komisji Krajowej*, oprac. U. Kielbasa, G. Zlatkes, „AS” 1981, nr 44; *Nota edytorska [w:] KKP. Posiedzenie 2–3 września 1981 r. ...*, s. IX–X. Początkowo członkiem KK był także Janusz Onyszkiewicz (Region Mazowsze), szybko jednak zrezygnował.

²² Na przykład wystarczyło, że przewodniczący wygłosił niezbyt zręczne przemówienie i opuścił przed czasem ogólnokrajowe spotkanie działaczy samorządów pracowniczych 8 VII 1981 r. w Gdańsku, a uznano, iż zdystansował się od ruchu samorządowego i samorządowej reformy gospodarczej. Wałęsa próbował rozwiązać wątpliwości w specjalnym oświadczeniu wydanym 10 lipca (Sz. Jakubowicz, *Bitwa o samorząd...*, s. 76–77; *Oświadczenie w sprawie stanowiska Związku co do reformy gospodarczej*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 16).

KKP ośrodek władzy w Solidarności oraz surogat nieistniejącego jeszcze wtedy Prezydium KKP²³. Sprzyjało temu kilka okoliczności. Na czele obu gdańskich struktur stał Wałęsa, na ich rzecz pracowali najważniejsi doradcy (zarówno wywodzący się ze strajkowej Komisji Ekspertów, jak i nowo dochodzący²⁴), nade wszystko jednak były one bezpośrednią kontynuacją MKS i jego prezydium, które sierpniowym strajkiem w Stoczni Gdańskiej im. Lenina wywalczyły nowe i niezależne związki zawodowe. Rolę kierowniczego ośrodka tworzącej się Solidarności szczególnie skutecznie odgrywało Prezydium MKZ Gdańsk. Oprócz Wałęsy zasiadali w nim m.in. Bogdan Borusewicz, Andrzej Gwiazda, Andrzej Kołodziej, Bogdan Lis i Alina Pienkowska – symboliczni i faktyczni liderzy zwycięskiego Sierpnia.

Sytuacja zaczęła się zmieniać w listopadzie 1980 r. Kształtowało się coraz więcej silnych ośrodków regionalnych Solidarności, KKP wyłoniła tzw. jedenastkę – nieformalne gremium przedstawicieli największych regionów, sama zaś coraz częściej uznawana była za prawomocne centrum koordynacji, koncepcji i decyzji, regulujące ruchem Solidarności²⁵. W rezultacie tych przewartościowań gdańskie MKZ i Prezydium MKZ stały się zwykłymi ośrodkami władzy regionalnej.

Rola, jaką w sprawach gospodarczych odgrywały zarządy regionalne i prezydium zarządów regionalnych Solidarności, jest tematem samym w sobie. Sformułowanie miarodajnej oceny wymagałoby oddzielnych badań. Na podstawie fragmentarycznych danych zaryzykować można twierdzenie, że pod względem programowo-gospodarczym najwięcej wniosły kierownictwa regionów Dolny Śląsk, Jelenia Góra (dość nieoczekiwanie), Mazowsze i Ziemia Łódzka²⁶. Żadne z nich nie osiągnęło jednak nigdy takiej pozycji, jaką miały wcześniej instancje gdańskie.

²³ Zob. Referat Sprawozdawczy..., s. 181. Członkowie Prezydium MKZ Gdańsk uczestniczyli nawet – na pełnych prawach – w pierwszych posiedzeniach KKP.

²⁴ Komisja Ekspertów uformowała się 24 VIII 1981 r. w strajkującej Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Skupiała oficjalnych doradców Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego. Na czele Komisji stał Tadeusz Mazowiecki, a członkami byli: Bohdan Cywiński, Bronisław Geremek, Tadeusz Kowalik, Waldemar Kuczyński, Jadwiga Staniszkis, Andrzej Wielowieyski. Po zakończeniu strajku niektórzy z nich pozostali w Gdańsku, doradzając wyłonionemu z MKS Międzyzakładowemu Komitetowi Założycielskiemu nowych związków. Wkrótce do grona doradców MKZ dołączyli: Ryszard Bugaj, Wiesław Chrzanowski, Jacek Kuroń, Władysław Siła-Nowicki i in.

²⁵ Referat Sprawozdawczy..., s. 184; MKZ Gdańsk [w:] *Who's who, What's what in Solidarność. Leksykon związkowy*, red. A. Dorniak, M. Terlecki, T. Wolek, Gdańsk, wrzesień 1981, b.p. Na temat tzw. jedenastki zob. *Nota edytorska...*, s. VII–VIII.

²⁶ Zob. np. *Dlaczego Konferencje Samorządu Robotniczego nie były i nie miały być reprezentacją robotniczą w zakładzie pracy? Zespół Roboczy Zarządu Regionu [Mazowsze] ds. Samorządów*

2.2. Periodyczne ośrodki władzy w Solidarności: I Krajowy Zjazd Delegatów, Komisja Programowa Zjazdu i jej zespoły tematyczne, walne zebrania delegatów w regionach, grupy i zespoły negocjacyjne

I Krajowy Zjazd Delegatów obradował w dwóch turach: od 5 do 10 września i od 26 września do 7 października 1981 r. Statutowo był najwyższym organem decyzyjnym Solidarności, uprawnionym m.in. do uchwalenia oficjalnego programu²⁷. W tym celu podczas pierwszej tury powołano Komisję Programową Zjazdu (z Bronisławem Geremkiem jako przewodniczącym i Jerzym Milewskim jako sekretarzem) oraz trzynaście zespołów tematycznych z zadaniem przygotowania szczegółowych propozycji²⁸. Do tego właśnie m.in. potrzebna była przerwa w zjeździe (choć niektóre zespoły rozpoczęły prace jeszcze w trakcie pierwszej tury).

Problematyka gospodarcza wchodziła w zakres działań czterech zespołów tematycznych: Zespołu V: Stabilizacja gospodarcza, reforma gospodarki, samorząd pracowniczy (przewodniczący Ryszard Bugaj, do kontaktów z Komisją Programową uppełnomocniony został także Jacek Merkel); Zespołu VI: Rynek, ceny, koszty utrzymania (Jadwiga Szcześkiewicz i Jan Rulewski); Zespołu VII: Praca i zatrudnienie, płace, ochrona pracy, prawo pracy (Piotr Ejsmont i Krystyna Murat); Zespołu VIII: Człowiek i środowisko – polityka społeczna (Krzysztof Görlich i Michał Gewel). Pośrednio z tematyką gospodarczą związane były też niektóre prace Zespołu XI:

Robotniczych, „AS” 1981, nr 5; *10 warunków odrodzenia i funkcjonowania samorządu pracowniczego. Zespół Roboczy d/s Samorządów Robotniczych Regionu Mazowsze*, *ibidem*, nr 6; *Statut Rady Pracowniczej (Robotniczej)* [MKZ Łódź], *ibidem*, nr 15; *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionalnego* [MKZ Łódź] *w sprawie przemieszczeń pracowników*, *ibidem*, nr 25; *ZR Dolny Śląsk ws. ustawy o przedsiębiorstwie społecznym*, *ibidem*; *Strategia zmian w zatrudnieniu – zasady dotyczące województwa*, [ZR Jelenia Góra], oprac. M. Firlej, *ibidem*, nr 26; *Strategia zmian w zatrudnieniu – zasady dotyczące przedsiębiorstw*, [ZR Jelenia Góra], oprac. M. Firlej, *ibidem*; *Założenia działalności Solidarnościowego Ośrodka Wymiany – dla zagospodarowania pracy w wolne soboty i podczas strajków czynnych w kierunku realizacji samodzielności samorządów i przywrócenia więzi ekonomicznej między miastem a wsią*, [ZR Dolny Śląsk], „AS” 1981, nr 58; T. Romanowska, *Ustawa o przedsiębiorstwach. Prace nad projektem ustawy o przedsiębiorstwach w MKZ Ziemi Łódzkiej*, „Solidarność Ziemi Łódzkiej” 1981, nr 28/41; *Stanowisko prezydium MKZ Ziemi Łódzkiej NSZZ „Solidarność” z 28 stycznia 1981 roku w sprawie samorządu robotniczego* [w:] Z.M. Kowalewski, „Solidarność” i walka o samorząd załogi, Łódź 1981, s. 3–4.

²⁷ Statut Niezależnego Samorządnego Związku..., § 18.1, s. 22.

²⁸ *Komisja Programowa*, „AS” 1981, nr 36; B. Geremek *o zasadach dyskusji nad projektem uchwały programowej*, *ibidem*, nr 41; *Komisja Programowa*, *ibidem*, nr 43; *O trybie pracy nad uchwałą programową*, *ibidem*; *Konferencja prasowa*, *ibidem*; *Spotkanie Komisji Programowej*, „Głos Wolny” 1981, nr 4.

Związek wobec władz państwowych i PZPR (Lech Kaczyński i Aleksander Małachowski)²⁹.

Kluczowe okazały się dokonania Zespołu V, obradującego w Warszawie, z udziałem licznych ekspertów – m.in. Leszka Balcerowicza, Jerzego Eysymonta, Stefana Kurowskiego, Waldemara Kuczyńskiego, Tomasza Stankiewicza i Witolda Trzeciakowskiego³⁰. Rezultat działalności Zespołu V to nie tylko kilka rozbudowanych koncepcji polityki antykrzysowej i reformy systemowej³¹, ale i najbardziej spektakularna ekonomiczna kontrowersja I KZD: spór między Bugajem i Kurowskim na temat optymalnej strategii gospodarczej³². Propozycje programowe zespołów VI, VII i VIII, choć równie obszerne, odnosiły się głównie do kwestii socjalnych. Projekty Zespołu XI, głośne ze względu na spór dwóch grup, zwanych pragmatykami i fundamentalistami, łączyły z materia *stricte* ekonomiczną postulaty odpolitycznienia gospodarki (od szczybla makroekonomicznego po szczybel mikroekonomiczny), odbudowy samorządu terytorialnego (z samofinansowaniem i własnością komunalną) oraz ustanowienia drugiej izby sejmu – Izby Społeczno-Gospodarczej lub Izby Samorządowej (regulującej prawodawstwo gospodarcze i społeczne)³³.

Komisja Programowa Zjazdu otrzymała do opracowania ogromny materiał, wymagający selekcji, skrótów, redakcji, rozstrzygnięć merytorycznych, a nawet pisania tekstów od nowa. Przygotowaniem gospodarczych fragmentów programu zajmował się specjalny zespół w składzie: Ryszard Bugaj, Stefan Kawalec i Waldemar Kuczyński (Region Mazowsze), Zbigniew M. Kowalewski i Jadwiga Szcześkiewicz (Region Ziemia Łódzka) oraz Ryszard Kuszłyko (Region Śląsko-Dąbrowski)³⁴. Ostateczny tekst Uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów przyjęto 8 października 1981 r. Ponieważ wcześniej delegaci przegłosowali włączenie ignorowanego przez Komisję Programową projektu polityki antykrzysowej Kurowskiego do

²⁹ Nazwy zespołów tematycznych i nazwiska koordynatorów za: „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 26.

³⁰ *Spotkania zespołów tematycznych*, „AS” 1981, nr 36; *Zespół V: Stabilizacja gospodarcza, reforma gospodarki, samorząd pracowniczy. Propozycje do programu*, oprac. W. Kamiński, *ibidem*, nr 38.

³¹ *Zespół V: Stabilizacja gospodarcza...*

³² *Ibidem*; T. Borkowski, *Zjazd. 12 dzień. Nasz program gospodarczy*, „Wiadomości Dnia” 1981, nr 203; *II tura zjazdu. Szósty dzień obrad*, „Głos Wolny” 1981, nr 18.

³³ Zob. *Zespół VI: Rynek, ceny, koszty utrzymania. Propozycje do programu*, „AS” 1981, nr 38; *Zespół VII: Praca i zatrudnienie, płaca, ochrona pracy, prawo pracy. Propozycje do programu*, *ibidem*; *Zespół VIII: Człowiek i środowisko – polityka społeczna. Propozycje do programu*, *ibidem*; *Zespół XI: Związek wobec władz państwowych i PZPR. Propozycje do programu*, *ibidem*.

³⁴ Zob. W. Kuczyński, *Burza nad Wisłą...*, s. 182–184.

oficjalnych dokumentów Zjazdu, dla równowagi uczyniono to samo z dwiema innymi autorskimi propozycjami makroekonomicznymi. Tak powstał Aneks do Uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów, zawierający trzy konkurencyjne projekty polityki gospodarczej (o różnym wpływie na system ekonomiczny). Autorem pierwszego – w kolejności zamieszczenia w Aneksie – tzw. wariantu realistycznego, był Ryszard Bugaj, choć firmowali go także Zbigniew Janas, Wincenty Kazańczuk, Andrzej Krajewski i Waldemar Kuczyński. Drugi – tzw. wariant motywacyjny – opracował dolnośląski OPSZ, a sygnowali go Stanisław Kiełczewski, Antoni Gorazd, Leon Kieres i Michał Lewiński. Projekt trzeci „Ocena rządowego programu wyjścia z kryzysu” pióra Stefana Kurowskiego podpisali jeszcze Waław Adamczuk, Zbigniew Karwowski i Grzegorz Palka³⁵.

Podczas obu tur I KZD przyjęto również liczne odrębne uchwały określające stanowisko Solidarności w rozmaitych sprawach gospodarczych, w większości o charakterze doraźnym. Szerszy wymiar miały dwie uchwały w sprawie prawodawstwa samorządowego. Pierwszą ogłoszono przed uchwaleniem, a drugą po uchwaleniu przez Sejm PRL 25 września 1981 r. rządowych projektów ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego³⁶.

Swoje zjazdy – walne zebrania delegatów – organizowały także regiony Solidarności. Problematyka gospodarcza była jednym z głównych tematów przyjmowanych przy tej okazji uchwał, stanowisk, programów itp.³⁷ Dokumentów zjazdów regionalnych nie poddawano dotychczas całościowym analizom. Bez tego zaś trudno ocenić wkład poszczególnych walnych zebrań delegatów w gospodarczy dorobek Solidarności.

Okresowo działającymi organami koncepcyjnymi i decyzyjnymi Związku były ponadto różne gremia prowadzące rokowania ze stroną partyjno-rządową. Solidarność nie miała stałej agendy przygotowującej i realizującej takie negocjacje. Swoje delegacje wyłaniała bądź kompletowała

³⁵ Zob. *ibidem*, s. 183; *Uchwała programowa I Krajowego Zjazdu Delegatów...*; *Aneks do Uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów...*

³⁶ *Uchwała I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w sprawie samorządu pracowniczego*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 24; *Uchwała w sprawie ustaw o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego oraz o przedsiębiorstwach państwowych*, *ibidem*, nr 28.

³⁷ Zob. np. *I WZD Regionu Mazowsze*, „Wiadomości Dnia” 1981, nr 124; *Łódzkie WZD*, „BIPS” 1981, nr 172; *Zebranie Delegatów*, „Solidarność Ziemi Łódzkiej” 1981, nr 28; *Uchwała WZD Regionu Olsztyńskiego w/s samorządów pracowniczych i reformy gospodarczej*, „AS” 1981, nr 22; *WZD Regionu Gdańskiego o samorządzie i reformie gospodarczej*, *ibidem*, nr 55; A. Remiszewski, *II Tura WZD Regionu Gdańskiego NSZZ „Solidarność” – Dzień po dniu*, „Solidarność” 1981, nr 24.

ad hoc na potrzeby konkretnych rund lub pojedynczych rozmów. Po ich zakończeniu przestawały również działać poszczególne zespoły negocjacyjne. Można co najwyżej mówić o zaczątkowej formalizacji; kierownictwo Związku ustanawiało osoby odpowiedzialne za określone tematy rokowań, nadawało niektórym grupom negocjacyjnym stałe nazwy, niekiedy powierzało rozmowy całemu Prezydium KKP.

Solidarność podejmowała rokowania na tematy gospodarcze z komisjami rządowymi od pierwszych dni funkcjonowania Związku, choć nie od razu toczyły się one na szczeblu centralnym. Rozmowy o charakterze ogólnokrajowym zainicjowano w związku z konfliktami w sprawie podwyżek płac i wolnych sobót. Z czasem uzupełniono je o inne kwestie. Na szerszą skalę gospodarcze negocjacje Solidarności z rządem zaczęły się jednak dopiero wiosną 1981 r. Spotykano się zarówno w celu omówienia spraw ogólnych (walka z kryzysem, reforma systemowa, ustawy o przedsiębiorstwie i samorządzie pracowniczym), jak i węższych problemów polityki i sytuacji gospodarczej.

Sprawy makroekonomiczne prowadziły ze strony Związku m.in.: Grupa Negocjacyjna KKP ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki (w kwietniu i maju); Grupa Negocjacyjna KKP ds. Gospodarki i Zatrudnienia (w czerwcu); Zespół KKP do Kontaktów z Sejmem PRL w sprawie Ustawy o przedsiębiorstwie i samorządzie pracowniczym (w lecie); samo Prezydium KKP (pod koniec czerwca i w początkach sierpnia); Grupa Negocjacyjna KK ds. Reformy Gospodarczej (w październiku, listopadzie i grudniu). Rokowania częściowe dotyczyły m.in. reglamentacji artykułów żywnościowych, spraw płacowych, skracania czasu pracy³⁸, rent i emerytur, zasiłków wychowawczych, podwyżek cen, rekompensat za wzrost kosztów utrzymania, zwalniania i przemieszczania pracowników, eksportu żywności. Większością tych zagadnień zajmowały się specjalne grupy robocze KKP – ds. żywności, ds. płacowych, ds. świadczeń społecznych itd. Przedmiotem centralnych negocjacji stały się także problemy niektórych gałęzi i branż gospodarki – górnictwa, energetyki, hutnictwa itd. Na potrzeby rokowań w najbardziej palącej kwestii – wydobycia węgla – powołano mieszany zespół negocjacyjny z udziałem przedstawicieli KKP i górniczej sekcji Solidarności³⁹.

³⁸ Po kompromisie z 30 I 1981 r., wprowadzającym trzy wolne soboty w miesiącu i czwartą pracującą, sporne pozostawało jeszcze m.in. rozliczenie sobót 10 i 24 stycznia, kiedy to na wezwanie Solidarności wielu pracowników nie stawiało się do pracy.

³⁹ Szerzej na temat chronologii, przebiegu i wyników negocjacji ogólnogospodarczych i częściowych, a także składów najważniejszych grup negocjacyjnych Solidarności zob. „AS” 1981, nr 1–7, 9, 11–35, 37, 39, 44–47, 49, 51–54, 56–59.

Kolejnymi delegacjami Solidarności negocjującymi problemy o wymiarze makroekonomicznym kierowali (faktycznie bądź tylko nominalnie): Bogdan Lis i Jan Rulewski (wspólnie), Jan Rulewski (samodzielnie), Mieczysław Gil, a pod koniec Grzegorz Palka. Wśród ekspertów najczęściej powtarzały się nazwiska Ryszarda Bugaja, Stefana Kurowskiego i Andrzeja Wielowieyskiego, ale okresowo istotną rolę odgrywali też Jerzy Eysymontt, Szymon Jakubowicz, Tomasz Stankiewicz i Witold Trzeciakowski. Wtedy gdy stroną reprezentującą Związek było Prezydium KKP, negocjacje przewodził bezpośrednio Lech Wałęsa. Na czele grup roboczych zajmujących się zagadnieniami cząstkowymi stali w różnych okresach np. Jan Rulewski i Marek Koczwarą (sprawy zaopatrzenia i reglamentacji), Eligiusz Naszkowski⁴⁰ (sprawy płac i świadczeń socjalnych), Andrzej Gwiazda i Tadeusz Jedynek (sprawy górnictwa). Z ekspertów najaktywniejszy na tym szczeblu był Krzysztof Hagemajer. Dużo udzielała się również Janina Waluk.

Zespoły i grupy negocjacyjne Solidarności niezależnie od formalnego umocowania oraz wyników prowadzonych rokowań przedstawiały w ich trakcie rozliczne postulaty, stanowiska, projekty aktów prawnych itp. Z punktu widzenia koncepcyjno-programowego najważniejsze były enuncjacje gremiów negocjujących zagadnienia makroekonomiczne (dok. nr 87, 99)⁴¹. Wystąpienia w sprawach cząstkowych z reguły miały kontekst doraźny⁴².

⁴⁰ Eligiusz Naszkowski, przewodniczący pilskiej „Solidarności”, okazał się tajnym współpracownikiem Służby Bezpieczeństwa. Później, od lipca 1982 r., był pracownikiem Wydziału III Biura Studiów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Zob. *Twarze bezpieki 1944–1990. Katalog wystawy*, oprac. Ł. Kamiński, P. Rokicki, A. Rudzińska, Warszawa 2007, s. 22.

⁴¹ Zob. także *Zespół KKP do kontaktów z Sejmem ws. ustawy o przedsiębiorstwie i samorządzie pracowniczym*, „AS” 1981, nr 30; *Protokół rozbieżności pomiędzy społecznym projektem ustawy o przedsiębiorstwie społecznym a rządowymi projektami ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego*, *ibidem*, nr 34; *Zespół KKP do Sejmu PRL. Do Komisji Planu Gospodarczego, Budżetu i Finansów oraz Prac Ustawodawczych Sejmu PRL*, *ibidem*, nr 37; *Ustalenia ze spotkania grupy negocjacyjnej KK NSZZ „Solidarność” z zespołem roboczym Komitetu Rady Ministrów ds. związków zawodowych w dniu 15, 16, 17 i 18 października 1981 r.*, *ibidem*, nr 45; *Stanowisko Grupy Negocjacyjnej KK NSZZ „Solidarność” ds. Reformy Gospodarczej wobec rządowych projektów ustaw*, *ibidem*, nr 56; *Wstępne opinie na temat niektórych aktów prawnych dotyczących reformy gospodarczej zgłoszone dotychczas w trakcie konsultacji w NSZZ „Solidarność”*, *ibidem*; *Stanowisko Grupy Negocjacyjnej KK NSZZ „Solidarność” ds. Reformy Gospodarczej*, „AS” 1981, nr 58.

⁴² Zob. m.in. „AS” 1981, nr 4, 6, 9, 16, 19, 20, 23.

2.3. Ośrodki eksperckie: Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych, regionalne struktury eksperckie, grupa Janusza Beksiaka, Krajowa Konferencja ds. Żywności, eksperci „solisci”, konferencje programowe i środowiskowe

Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych był oficjalnym statutowym ośrodkiem doradczym NSZZ „Solidarność”, afiliowanym przy KKP, a następnie KK (siedzibę miał jednak w Warszawie). Powstał na mocy uchwały KKP wydanej na początku stycznia 1981 r. (dok. nr 47), ale prace przygotowawcze trwały od jesieni poprzedniego roku⁴³. Kierownikiem OPSZ został Andrzej Wielowieyski, jego zastępcą Ryszard Bugaj, a przewodniczącym Rady Programowo-Konsultacyjnej Bronisław Geremek. W OPSZ działały zespoły m.in. do spraw reformy gospodarczej i zagadnień ogólnogospodarczych, płac i zatrudnienia; cen, kosztów utrzymania i świadczeń społecznych; warunków pracy oraz ogólnych warunków bytu. Do najaktywniejszych ekspertów ekonomicznych OPSZ należeli: Ryszard Bugaj, Jerzy Eysymontt, Helena Góralska, Krzysztof Hagemajer, Szymon Jakubowicz, Jan Rosner, Andrzej Topiński, Janina Waluk i Irena Wóycicka. W skład Rady Programowo-Konsultacyjnej wchodził zaś m.in. Janusz Beksiak, Paweł Czartoryski, Cezary Józefiak, Tadeusz Kowalik, Waldemar Kuczyński, Stefan Kurowski i Andrzej Tymowski (dok. nr 47)⁴⁴.

OPSZ sporządzał i ogłaszał opinie rządowych inicjatyw prawodawczych, ekspertyzy sytuacyjne, rozmaite projekty reform, propozycje programowe dla KKP, KK i całego Związku. Sztandarowym dokumentem Ośrodka stały się „Kierunki działania Związku w obecnej sytuacji (tezy do dyskusji)” (dok. nr 70) – pierwszy zarys programu gospodarczego, społecznego i politycznego Solidarności, dopracowany ostatecznie w końcu marca 1981 r.⁴⁵ Dokument ten wywołał szeroką dyskusję inaugurującą przygotowania do sformułowania kompleksowego programu Związku, co miało nastąpić i nastąpiło na I KZD (Uchwała programowa z Aneksem). W OPSZ powstały również inne ważne opracowania i propozycje dotyczące m.in.

⁴³ W. Kuczyński, *Burza nad Wisłą...*, s. 64, 80, 82, 93.

⁴⁴ Zob. też *Lista pracowników OPS-Z przy KKP w Warszawie*, „AS” 1981, nr 16; Referat Sprawozdawczy..., s. 183.

⁴⁵ Zob. też S. Blumsztajn, *O tezach programowych. Rozmowa z Ryszardem Bugajem*, „Niezależność” 1981, nr 32; *idem*, *Najmniejszy wspólny mianownik. Nad teżami. Rozmowa ze Stefanem Kurowskim, prof. ekonomii, członkiem Rady Programowej OPSZ*, *ibidem*, nr 46; *Posiedzenie KKP*, „AS” 1981, nr 5; *Posiedzenie OPS-Z*, *ibidem*, nr 9.

reformy gospodarczej, samorządu pracowniczego, przyczyn i mechanizmu kryzysu, sytuacji na rynku wewnętrznym i pieniężnym, podwyżek cen, rekompensat za wzrost kosztów utrzymania, systemu świadczeń socjalnych (emerytur, rent, dodatków wychowawczych, diet itp.), zmian w strukturze zatrudnienia i kwestii bezrobocia, zakresu i zasad reglamentacji kartkowej, warunków pracy i nowego kodeksu pracy (dok. nr 67, 70, 73, 77, 78, 88, 100, 111, 137)⁴⁶. OPSZ działał też za pośrednictwem plenarnych konferencji, na których poddawano pod dyskusję projekty rządowe, propozycje własne oraz różne zagadnienia merytoryczne (od samorządności pracowniczey po budownictwo)⁴⁷. Generalnie w pracach OPSZ widoczne było większe zainteresowanie problemami bieżącymi – płacowymi, dochodowymi, socjalnymi, zaopatrzeniowymi itp. – kosztem zagadnień systemowych, które podejmowano rzadziej i nie tak szczegółowo.

Przedstawiciele OPSZ wielokrotnie prezentowali swoje oceny i propozycje na forum naczelnych władz Związku, z reguły wzbogacając obrady o pierwiastki fachowości i pragmatyzmu, będące przeciwwagą dla ekonomicznego populizmu właściwego wielu członkom KKP, a w stopniu jeszcze większym KK⁴⁸. OPSZ-etowcy wchodzili też do większości zespołów i grup negocjacyjnych Solidarności, współtworzyli listy postulatów i opracowywali szersze merytoryczne stanowiska.

Odpowiedniki OPSZ, usytuowane przy regionalnych zarządach Solidarności, kryły się niezadko pod odmiennymi nazwami. Najbardziej popularną z nich – Ośrodek Badań Społecznych – przyjęły m.in. regiony: bydgoski, dolnośląski, małopolski, mazowiecki i środkowowschodni. Wykorzystywano także inne szyldy: Ośrodek Badań Społeczno-Zawodowych

⁴⁶ Zob. też „AS” 1981, nr 26, 29, 49, 51, 54; *Ruch związkowy*, Warszawa 1981 („Zeszyty OPSZ”, nr 1).

⁴⁷ Zob. np. „AS” 1981, nr 9, 12, 13, 16, 23, 56, 57.

⁴⁸ Zob. np. *Posiedzenie KKP...*; *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniu 23 kwietnia 1981* (dalej: *KKP NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 23 kwietnia 1981...*), wstęp A. Paczkowski, oprac. T. Tabako, M. Włostowski, Warszawa 1995, s. 70–71, 101–103; *O sytuacji w kraju i Związku*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 19 (wkładka); *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 22–23 października 1981 r...*, s. 154–159, 164–166, 169, 171; *Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 3–4 listopada 1981 r.* (dalej: *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 3–4 listopada 1981 r...*), wstęp A. Paczkowski, oprac. T. Tabako, M. Włostowski, Warszawa 1999, s. 264, 274–281, 323–326, 328–330, 348; *Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 11–12 grudnia 1981* (dalej: *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 11–12 grudnia 1981...*), wstęp A. Paczkowski, oprac. T. Tabako, wyd. II uzup., Warszawa 2003, s. 345–346.

(Region Ziemia Łódzka), Zespół Analiz Bieżących (Region Gdańsk) czy Pracownia Analiz Społecznych (Region Płock). Zmodyfikowanymi nazwami posłużono się w mniej więcej połowie regionów dysponujących sformalizowanymi ośrodkami doradczymi. Reszta zachowała logo centralne – OPSZ (z dużych regionów uczyniły tak m.in. śląsko-dąbrowski i wielkopolski)⁴⁹.

Podkreślić należy, że nie wszystkie regiony Solidarności utworzyły własne struktury doradcze, nie wszędzie też podjęły one szerszą działalność. Z reguły lepiej rozwijały się w regionach, gdzie funkcjonowały silne ośrodki uniwersyteckie. Istotniejszym dorobkiem programowym mogły się pochwalić m.in. mazowiecki OBS, łódzki OBSZ, wrocławski OPSZ (Region Dolny Śląsk) i gdański ZAB⁵⁰. Naturalnym zjawiskiem była tendencja do wzajemnych konsultacji, wyrażająca się w ogólnopolskich spotkaniach (zjazdach) OBS-ów i innych regionalnych ośrodków doradczych, organizowanych pod auspicjami centralnego OPSZ⁵¹.

OPSZ i jego regionalne odpowiedniki stanowiły formalne struktury doradcze Związku. Całkowicie odmienny charakter miał zespół Janusza Beksiaka, utworzony na początku grudnia 1980 r. „spontanicznie na zasadzie koleżeńskej czysto społecznej pracy”, a nie na zamówienie władz Solidarności⁵². Nie miał także stałego składu; współpracowali z nim – nie zawsze systematycznie – m.in.: Leszek Balcerowicz, Władysław Balicki, Barbara Czarniawska, Jerzy Dietl, Jerzy Eysymontt, Janusz Gościński, Cezary Józefiak, Stefan Kawalec, Andrzej K. Koźmiński, Antoni Leopold, Urszula Libura-Grzełońska, Jerzy Mycielski, Klemens Piotrowski, Witold Trzeciakowski, Waclaw Wilczyński i Andrzej Zawisłak⁵³. W pracach zespołu Beksiaka uczestniczyli ponadto obserwatorzy Solidarności z partyjno-rządowej Komisji ds. Reformy Gospodarczej – Bugaj i Kuczyński⁵⁴.

⁴⁹ *Lista Ośrodków Prac Społeczno-Zawodowych/Badań Społecznych obecnych na spotkaniu w Warszawie w dniu 25 kwietnia 1981 r.*, „AS” 1981, nr 16.

⁵⁰ Zob. np. „AS” 1981, nr 3, 16, 19, 22, 24, 55, 58; *Gospodarka*, [Warszawa 1981] („Zeszyty OBS”, nr 3); *Aneks do Uchwały programowej...*; *Samorząd pracowniczy – krok pierwszy*, Gdańsk 1981.

⁵¹ Zob. np. „AS” 1981, nr 13, 19, 25.

⁵² S. Kawalec, *Informacja o ogólnokrajowej konferencji ekonomicznej NSZZ „Solidarność” pt. Reforma gospodarcza a warunki realizacji porozumień społecznych (Uniwersytet Łódzki, 20–21.XII.1980 r.)* [w:] *Gospodarka...*, s. 51.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Komisję ds. Reformy Gospodarczej powołano 5 IX 1980 r. decyzją Biura Politycznego KC PZPR i Prezydium Rady Ministrów. Status i kompetencje Komisji nie były ściśle określone.

Grono to postawiło sobie za cel przygotowywanie analiz i opinii ekonomicznych na potrzeby Solidarności, przede wszystkim w zakresie problematyki reformy gospodarczej. Nie aspirowano przy tym do wypracowania autorskiego programu takiej reformy, tylko do oceniania propozycji obozu władzy i innych zewnętrznych ośrodków koncepcyjnych. Pierwotnie zamierzano orientować się tylko na Region Mazowsze, później zaczęto jednak nawiązywać kontakty również z KKP⁵⁵.

Zespół Beksiaka okazał się efemerydą. Część współpracujących z nim ekonomistów zaangażowała się wkrótce w działalność OPSZ i jego lokalnych odpowiedników, inni oddali się sprawom Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego albo nad funkcje eksperckie przedłożyli naukę. Dezintegracji sprzyjał nieformalny status grupy. Kres jej działaniu położył wyjazd Beksiaka wiosną 1981 r. na stypendium naukowe do Japonii. Przez krótki czas funkcjonowania zespół sporządził m.in. analizy wstępnych rządowych projektów reglamentacji kartkowej, podwyżek cen żywności i założeń reformy gospodarczej (dok. nr 62, 63).

Trwałego charakteru eksperckiego nabrała natomiast z czasem Krajowa Konferencja ds. Żywności NSZZ „Solidarność” z siedzibą w Bydgoszczy. Była to pozastatutowa struktura pozioma Solidarności zajmująca się sprawami zaopatrzenia rynku wewnętrznego, systemu reglamentacji, reformy cen itp. Przygotowywała ekspertyzy i opinie projektów rządowych (wykorzystywane przez władze Związku), samodzielnie prowadziła rokowania ze stroną rządową, delegowała także przedstawicieli do szerszych solidarnościowych zespołów negocjacyjnych. Współpracę, poza MKZ Bydgoszcz, a później Zarządem Regionu Bydgoszcz i miejscowym OBS, nawiązano też z Wyższą Szkołą Ekonomiczną w Poznaniu, Instytutem Żywności

Formalnym przewodniczącym był premier, faktycznie kierował nią sekretariat z Władysławem Baką na czele. Pierwotnie Komisja liczyła 34 osoby, na przełomie 1980 i 1981 r. już około pięćset. Oprócz upoważnionych przez Solidarność obserwatorów Bugaja i Kuczyńskiego w składzie Prezydium i zespołów roboczych Komisji było jeszcze kilkunastu innych ekspertów lub sympatyków Solidarności, m.in. Stefan Bratkowski, Jerzy Dietl, Jerzy Eysymontt, Szymon Jakubowicz, Cezary Józefiak, Zdzisław Lampasik, Zofia Morecka, Witold Trzeciakowski, Stanisław Włodyka, Andrzej Zawisłak (*Polska reforma gospodarcza*, oprac. W. Baka, Warszawa 1982, s. 8; *Komisja do spraw reformy gospodarczej*, „Życie Gospodarcze” 1980, nr 46; A. Zawistowski, *Geneza i cele Komisji ds. Reformy Gospodarczej*, Warszawa 2006, mps, s. 13–14, 16–19, 22, 26, 29; D.T. Grała, *Reformy gospodarcze w PRL (1982–1989). Próba uratowania socjalizmu*, Warszawa 2005, s. 92–94).

⁵⁵ W. Kuczyński, *Burza nad Wisłą...*, s. 129–130.

i Żywienia z Warszawy oraz Instytutem Matki i Dziecka z Białegostoku. Przewodniczącym Konferencji był Marek Koczwarą, tzw. zespołem syntezy kierował zaś Marek Jarociński. Zaczynem Konferencji jako stałego organu Związku było uppełnomocnienie przez KKP w listopadzie 1980 r. MKZ Bydgoszcz do zorganizowania konferencji związkowej na temat problematyki żywnościowej. Konferencja odbyła się jeszcze przed końcem roku (w grudniu). Podobne sesje konferencyjne ponawiano również w przyszłości (m.in. w styczniu, czerwcu i sierpniu), ale niezależnie od tego Konferencja przekształciła się w ośrodek ekspercki (dok. nr 32, 57, 59, 71, 92)⁵⁶.

Oprócz kolektywnych instytucji i zespołów doradczych w Solidarności funkcjonowali również eksperci „soliści”, działający przede wszystkim we własnym imieniu, nawet jeśli byli związani z OPSZ lub regionami. Takim ekspertem był niewątpliwie Jacek Kuroń, który jednak tylko pośrednio podejmował problematykę gospodarczą.

Spośród ekonomistów tendencją do indywidualizacji roli eksperckiej w największym stopniu demonstrował Stefan Kurowski, formalnie członek OPSZ, ale poróżniony z większością jego czołowych ekspertów, za to aktywny w mazowieckim OBS i wielokrotnie włączany do solidarnościowych zespołów negocjacyjnych. Najczęściej jednak występował na własną rękę. Tak było m.in. na obradach KKP w styczniu i sierpniu 1981 r., na I KZD w Gdańsku, na posiedzeniach KK w listopadzie i grudniu oraz przy wielu innych okazjach⁵⁷. „Znakiem firmowym” Kurowskiego stał się program stabilizacyjny jego autorstwa, obejmujący kilka tzw. konwersji polegających na zastąpieniu preferencji w sferze środków produkcji prymatem produkcji przedmiotów spożycia i urządzeń do produkcji przedmiotów spożycia. Konwersje miały być dokonane w dziedzinie inwestycji, zaopatrzenia, produkcji bieżącej, handlu zagranicznego i zatrudnienia. Według Kurowskiego mogły zapewnić szybkie wyjście z kryzysu, pod warunkiem równoczesnego zrównoważenia gospodarki (reforma cen), wynegocjo-

⁵⁶ Zob. też *Bydgoska konferencja ws. cen żywności*, oprac. Z. Zegarski, „AS” 1981, nr 22; *Opinia Krajowej Konferencji ds. Żywności przy KKP na temat podwyżki cen pieczywa i artykułów zbożowych*, *ibidem*, nr 31; J. Jankowska, *Odwaga, krzykliwość i...? Rozmowa z Janem Rulewskim* [w:] *eadem*, *Portrety niedokończone...*, s. 369.

⁵⁷ S. Kurowski, *Od sierpnia do grudnia*, Warszawa 1985, s. 18–33, 55–58, 62–72, 89–97, 104–106; *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 3–4 listopada 1981 r. ...*, s. 281–286; *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 11–12 grudnia 1981 r. ...*, s. 76–84.

wania moratorium na spłatę zadłużenia zagranicznego i zapoczątkowania przeobrażeń w kierunku systemu rynkowego⁵⁸.

Pod koniec pierwszej dekady kwietnia 1981 r. KKP podjęła decyzję o powołaniu konkurencyjnej wobec OPSZ grupy eksperckiej, złożonej z osób prezentujących odmienne opinie. Zadanie to powierzyła Jadwidze Staniszkis (dok. nr 74), podobnie jak Stefan Kurowski skonfliktowanej z większością głównych doradców Związku i działającej na ogół samodzielnie⁵⁹. Sprawa nowej grupy eksperckiej wyniknęła ze sporów o ocenę „porozumienia warszawskiego” z 30 marca 1981 r., zawartego m.in. pod wpływem doradców z kręgu OPSZ⁶⁰. Dodatkową przesłanką była zbliżająca się seria rozmów z komisjami rządowymi na rozmaite tematy gospodarcze, co wymagało wzmocnienia i poszerzenia sił negocjacyjnych⁶¹.

Temperament Staniszkis sprawił, że to właśnie na polu negocjacji gospodarczych skoncentrowała swą ekspercką działalność na rzecz KKP, doprowadzając do pewnego osłabienia wpływów kierownictwa OPSZ i oparcia stanowiska Solidarności na koncepcjach Kurowskiego – powołującego się wówczas także na program Balcerowicza (dok. nr 87, 99)⁶². Rozmowy gospodarcze z rządem w kwietniu i maju nie przyniosły jednak większych rezultatów. W rezultacie dynamizm Staniszkis osłabł, a eksperci ekonomiczni OPSZ odbudowali swoją pozycję. Alternatywna grupa doradcza,

⁵⁸ S. Kurowski, *Co można zrobić natychmiast...*; *idem*, *Co Zachód może zrobić dla Polski?*, „Bratniak”, styczeń–luty 1981, nr 27, s. 12–16; *idem*, *Plan rządowy...*; *idem*, *Jak odbić się od dna*, „Niezależność” 1981, nr 14; *idem*, *Jak wyjść z kryzysu?*, „Wiadomości Dnia” 1981, nr 182; *idem*, *Jak wyjść z kryzysu – zarys alternatywnego programu*, „Głos Wolny” 1981, nr 5; *idem*, *Wyjście z kryzysu – program alternatywny*, „Tygodnik Powszechny” 1981, nr 37; *idem*, *Jeszcze o programie alternatywnym (w odpowiedzi red. Stanisławowi Albinowskiemu)*, *ibidem*, nr 43.

⁵⁹ Wniosek w sprawie powołania nowej grupy ekspertów i powierzenia jej organizacji Staniszkis złożył Lis. Zob. *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 9–10 kwietnia 1981 roku (dalej: KKP NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 9–10 kwietnia 1981 r. ...)*, wstęp A. Paczkowski, oprac. T. Tabako, B. Kopka, Warszawa 1996, s. 234–237.

⁶⁰ „Porozumienie warszawskie” pozwoliło uniknąć strajku generalnego, do którego KKP wezwała po pobiciu 19 III 1981 r. w Bydgoszczy Jana Rulewskiego i działaczy Solidarności rolniczej – Michała Bartoszcze i Mariusza Łabentowicza (podczas interwencji sił milicyjnych w sali Wojewódzkiej Rady Narodowej). Decyzję o odwołaniu strajku delegacja Solidarności podjęła z naruszeniem zasad statutowych.

⁶¹ Na następnym posiedzeniu KKP zażarcie dyskutowano – z udziałem Staniszkis i Bugaja, reprezentującego OPSZ – nad zakresem tematycznym rozmów gospodarczych oraz liczbą i profilem grup negocjacyjnych (KKP NSZZ „Solidarność”. *Posiedzenie 23 kwietnia 1981 r. ...*, s. 70–105).

⁶² Zob. też L. Balcerowicz, *Alternatywy rozwoju. Reforma gospodarcza – główne kierunki i sposoby realizacji*, Warszawa 1980.

jaką miała utworzyć Staniszkis, ostatecznie nie powstała. Jej niedoszła animatorka skupiła się zaś na indywidualnych wystąpieniach analitycznych i programowych⁶³.

Specyficzną formą ośrodków doradczych Solidarności były krajowe i regionalne konferencje programowe oraz inne spotkania (zjazdy) typu konferencyjnego. Organizowały je – samodzielnie lub we współpracy – różne podmioty Związku, m.in. władze krajowe, zarządy regionów, oficjalne struktury doradcze (o czym już wzmiankowano wyżej), sekcje branżowe i zawodowe, samorządy pracownicze, uniwersyteckie komisje zakładowe. Dorobek tego rodzaju zgromadzeń stanowiły nie tylko referaty i dyskusje, ale z reguły także raporty, oceny, uchwały, oświadczenia, apele, przyjmowane na zakończenie obrad i konkludujące ich rezultaty.

Najważniejsze konferencje programowe Solidarności odbyły się w Łodzi – w grudniu 1980 i lipcu 1981 r. Inicjatorem obu był miejscowy zarząd regionu (wykazujący w dziedzinie gospodarki programotwórcze ambicje), a ich organizatorzy zadbali o sporządzenie merytorycznych raportów⁶⁴. Jeśli chodzi o inne zgromadzenia typu konferencyjnego, na uwagę zasługują narady przedstawicieli zarządów regionów dotyczące m.in. kwestii programu gospodarczego, samorządu pracowniczego i spółdzielczości (w lipcu, dwukrotnie we wrześniu, w listopadzie oraz na przełomie listopada i grudnia 1981 r.)⁶⁵, bydgoskie konferencje żywnościowe (z których wyrósł stały ośrodek ekspercki, o czym była już mowa)⁶⁶, wrocławska konferencja w sprawie realizacji porozumień społecznych (luty 1981 r.)⁶⁷, konferencje lubelskie – założycielska Grupy Lubelskiej (w lipcu 1981 r.)

⁶³ Zob. J. Staniszkis, *Program Związku...; eadem, Rewolucji się nie robi...*; J. Staniszkis, T. Stankiewicz, *„Solidarność” wobec aktualnych zagrożeń*, Warszawa 1981.

⁶⁴ S. Kawalec, *Informacja o ogólnokrajowej konferencji...*, s. 45–52; Raport [w:] *Materiały z Krajowej Konferencji NSZZ „Solidarność”...*, s. 30–61; M. Ślósarska, *Łódzka Konferencja na temat programu „Solidarność”, „AS” 1981*, nr 23; Raport z *Krajowej Konferencji NSZZ „Solidarność” na temat: Program „Solidarność”*, oprac. Z. Hajn, Z. Podlasiak, M. Czyżewski, A. Bogus, A. Rostocki, Z. Góról, *„Tygodnik Solidarność” 1981*, nr 22.

⁶⁵ *Spotkanie przedstawicieli regionów zwołane przez ZR Ziemi Łódzkiej*, oprac. M. Włostowski, *„AS” 1981*, nr 25; *Spotkanie przedstawicieli ZR ws. apelu KKP*, *ibidem*, nr 35; *Spotkanie przedstawicieli samorządów w Gdańsku*, *ibidem*, nr 44; *Spotkanie przedstawicieli ZR ws. samorządów*, oprac. W. Kamiński, *ibidem*, nr 51; *Przedstawiciele ZR-ów o referendum i ustawie o spółdzielczości*, *ibidem*, nr 57.

⁶⁶ Zob. przyp. 55.

⁶⁷ *Wrocławska sesja w sprawie realizacji porozumień*, *„AS” 1981*, nr 3.

oraz poświęcona problematyce pracy (we wrześniu)⁶⁸, krajowe i regionalne spotkania działaczy samorządowych⁶⁹ oraz zjazdy sekcji branżowych i zawodowych⁷⁰.

2.4. Statutowe i pozastatutowe struktury wewnętrzne: sekcje branżowe i zawodowe, Sieć, Grupa Lubelska, Społeczne Porozumienie na rzecz Reformy, Komitet Założycielski Krajowej Federacji Samorządów

Sekcje branżowe i zawodowe tworzyły się w Solidarności od pierwszych dni jej funkcjonowania, a nawet wcześniej, bo pierwsze powstały jeszcze podczas założycielskiego strajku gdańskiego. Zarazem jednak mało który problem struktury wewnętrznej Związku ogniskował tak duże kontrowersje i tak wiele niechęci. Jak pisali autorzy zjazdowego sprawozdania ustępującej KKP: „na niektórych zebraniach wyborczych negatywny stosunek do branż był wręcz najprostszym sprawdzianem jakości kandydata do władz związkowych”⁷¹. Zapotrzebowanie na organizowanie się po wertykalnych liniach przynależności zawodowych bądź branżowych musiało być jednak w Związku dość duże, skoro sekcje tak się rozmnożyły. W grudniu 1980 r. doliczono się ich ponad 70, a w sierpniu 1981 r. – 145⁷². Funkcjonowały na szczeblu terytorialnym i ogólnokrajowym, organizując sekcyjne zjazdy, wyłaniając węższe gremia kierownicze i podejmując negocjacje z komisjami resortowymi. Większość sekcji wystąpiła z listami postulatów branżowych i zawodowych, ale niektóre pokusiły się o przygotowanie głębszych ekspertyz i materiałów programowych⁷³.

⁶⁸ Konferencja nt. „Solidarność a samorząd pracowniczy”, oprac. W. Kamiński, *ibidem*, nr 24; Konferencja „Praca ludzka”, *ibidem*, nr 37, s. 201.

⁶⁹ Zob. np. Konferencja o samorządach, *ibidem*, nr 9; Spotkania łódzkich samorządów, oprac. U. Kielbasa, G. Zlatkes, *ibidem*, nr 21; Spotkanie samorządów regionu wrocławskiego, *ibidem*, nr 23; Ogólnopolskie spotkanie informacyjne przedstawicieli samorządów pracowniczych, oprac. W. Kamiński, *ibidem*, nr 24; II ogólnopolskie spotkanie samorządów, oprac. G. Zlatkes, *ibidem*, nr 28; Spotkanie przedstawicieli ruchu samorządowego, *ibidem*, nr 41.

⁷⁰ Zob. np. Uchwala Zjazdu Delegatów Krajowej Sekcji Pożarnictwa, *ibidem*, nr 9; Zebranie delegatów KKK SG, oprac. E. Nekanda-Trepka, *ibidem*, 1981, nr 14; Krajowa konferencja KKK Służby Zdrowia, *ibidem*, nr 19; Zjazd KKK Budownictwa, *ibidem*, nr 25.

⁷¹ Referat sprawozdawczy..., s. 185.

⁷² *Ibidem*, s. 186.

⁷³ Materiał przygotowany przez TKKPE na rozmowy z Komisją Rządową „AS” 1981, nr 21; Program działania Komisji Robotniczej Hutników w dziedzinie społeczno-ekonomicznej, *ibidem*, nr 23; Kryzys krajowej elektroenergetyki i drogi wyjścia, *ibidem*, nr 24; Stanowisko NSZZ „Solidarność” Sekcji Oświaty i Wychowania ws. projektu Karty Nauczyciela, *ibidem*, nr 45.

Trudno byłoby tu podać wszystkie aktywnie działające sekcje branżowe i zawodowe, dlatego wymienione zostaną te, których sprawy były najbardziej nośne na zewnątrz Związku (wykraczanie z partykularnymi rewindykacjami poza wewnętrzną terytorialną hierarchię Solidarności stanowiło jedną z najbardziej typowych cech sekcji). Przede wszystkim należy przywołać Sekcję Górnictwa; jej władze (Krajowa Komisja Koordynacyjna SG) prowadziły skuteczną obstrukcję polityki Ministerstwa Górnictwa, zachowując zarazem silną pozycję względem KKP i KK⁷⁴. Istotne znaczenie miały też w różnych okresach sekcje służby zdrowia, oświaty, energetyków, hutników, portowców, łącznościowców, kolejarzy, cukrowników, poligrafów, pracowników leśnictwa i przemysłu drzewnego, przemysłu chemicznego, przemysłu odzieżowego, komunikacji, budownictwa, spółdzielni kółek rolniczych i wiele innych, w tym sekcja, można powiedzieć, środowiskowa – emerytów i rencistów.

Według statutu Solidarności zadaniem sekcji branżowych i zawodowych było przygotowywanie i opiniowanie projektów zbiorowych układów pracy. Zawieranie ich należeć już jednak miało do KKP (KK), chyba żeby ta upoważniła do tego władze sekcji. Tymczasem wiele sekcji branżowych i zawodowych negocjowało na własną rękę, zawierając porozumienia albo wszczynając akcje protestacyjne bez konsultowania się z kierowniczymi instancjami Związku. Te zaś wielokrotnie napominały sekcje, żeby przestrzegały zasady takich konsultacji i nie wykraczały poza statutowe kompetencje (dok. nr 32)⁷⁵.

Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy była porozumieniem siedemnastu związkowych komisji zakładowych z kluczowych przedsiębiorstw w kraju⁷⁶. Animatorem Sieci, two-

⁷⁴ Zob. np. KKP NSZZ „Solidarność”. *Posiedzenie 23 kwietnia 1981...*, s. 37–59, 109–112; *Wspólne posiedzenie Prezydium KKP, Zarządu Regionu Śląsko-Dąbrowskiego i Prezydium Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa*, oprac. A. Dodziuk, „AS” 1981, nr 31; *Posiedzenie KKK Sekcji Górnictwa z udziałem przedstawicieli KKP*, oprac. A. Dodziuk, *ibidem*.

⁷⁵ Zob. też Oświadczenie w sprawie strajków [w:] *Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.)...*, s. 10; Oświadczenie w sprawie sekcji branżowych i zawodowych [w:] *ibidem*, s. 12; *Komunikat*, „AS” 1981, nr 7; *Wytyczne 52/81 Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie powoływania i funkcjonowania sekcji zawodowych i branżowych Związku uchwalone w dniu 27.05.1981*, *ibidem*, nr 18; *Oświadczenie Lecha Wałęsy*, *ibidem*, nr 25.

⁷⁶ Po jednym z każdego byłego województwa (wg stanu sprzed reformy administracyjnej), z wyjątkiem koszalińskiego, które nie miało przedstawiciela, oraz katowickiego, reprezentowanego przez dwie komisje zakładowe. Ostatecznie w skład Sieci weszły organizacje Solidarności ze Stoczni Gdańskiej im. Lenina, Stoczni Szczecińskiej im. Warskiego, Huty im. Lenina w Krakowie,

rzony od marca 1981 r., był Jerzy Milewski, podówczas doradca Komisji Zakładowej Solidarności w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, a zarazem przewodniczący Prezydium Ogólnopolskiej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w Polskiej Akademii Nauk (rezydującego w Gdańsku)⁷⁷. Z tego względu Prezydium OKP PAN pełniło funkcję sekretariatu Sieci, koordynującego jej działalność. Oprócz Milewskiego do grona głównych działaczy Sieci zaliczali się m.in.: Jacek Merkel, Andrzej Milczanowski, Edward Nowak, Joanna Pilarska, Zdzisław Rudnik, Zbigniew Sieradzki, Adam Swinarski i Hans Szyk. Szeroko korzystano z pracy ekspertów, z których najważniejsi byli: Leszek Balcerowicz, Tomasz Gruszecki, Edmund Kitłowski, Tomasz Stankiewicz, Jerzy Strzelecki i Bronisław Ziemiannin.

Sieć działała głównie w trybie periodycznych zebrań konsultacyjnych (obradujących plenarnie i w zespołach roboczych), służących przygotowaniu, dyskusowaniu, a finalnie akceptowaniu różnego typu dokumentów – komunikatów z obrad, przedmiotowych stanowisk, propozycji aktów prawnych itp. Dokładano starań, aby wszystkie materiały konsultować z załogami przedsiębiorstw członkowskich i współpracujących (z tych ostatnich próbowano tworzyć sieci regionalne), a ostateczne decyzje podejmować na zasadzie konsensu.

Za podstawowe cele Sieć uznała wypracowanie kompleksowego programu prorynkowej reformy gospodarczej oraz skutecznych metod jego realizacji. Kołem zamachowym zmian systemowych miały się stać

Huty Małapanew, Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Rzeszów”, Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Świdnik”, Zakładów Przemysłu Metalowego „H. Cegielski” w Poznaniu, Zakładów Mechanicznych „Ursus”, Fabryki Wagonów „Pafawag” we Wrocławiu, katowickiej Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”, Zakładów Urządzeń Technicznych „Zgoda” w Świętochłowicach, bydgoskich Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego (pod koniec 1981 r. miały być zastąpione przez „Zachem”), Olsztyńskich Zakładów Opon Samochodowych „Stomil”, Zakładów Przemysłu Bawełnianego im. Marchlewskiego „Poltex” w Łodzi, Białostockich Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Fasty”, Zaodrzańskich Zakładów Przemysłu Stalowego „Zastal” w Zielonej Górze i Fabryki Łożysk Toczących „Iskra” w Kielcach. *Uczestnicy sieci bezpośredniej współpracy między Organizacjami Zakładowymi NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy*, „AS” 1981, nr 22; *Komunikat nr 12 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy*, *ibidem*, nr 52.

⁷⁷ Później Jerzy Milewski wszedł do Zarządu Regionu Gdańsk. Został także delegatem na I KZD i sekretarzem Komisji Programowej Zjazdu. Równoległe do swej działalności w Sieci próbował tworzyć na bazie struktur Solidarności partię polityczną – Polską Partię Pracy (na wzór brytyjskiej Labour Party).

samorządy pracownicze dzięki przejęciu pełnej gestii decyzyjnej nad większością przedsiębiorstw sektora państwowego (zarządzanie przez rady pracownicze; wyłanianie i odwoływanie dyrektorów; niepodleganie planowi centralnemu; przejście na samofinansowanie; suwerenne wybory produkcyjne, inwestycyjne, handlowe, kooperacyjne, cenowe, płacowe, w sferze zatrudnienia itd.). Formalnym wyrazem tak rozumianego „usamorządowienia” państwowych podmiotów gospodarczych byłoby przekształcenie ich w tzw. przedsiębiorstwa społeczne, równoznaczne z dezetatyzacją i przekazaniem większości praw własności samorządom reprezentowanym przez rady pracownicze (dok. nr 94, 95, 115, 118)⁷⁸.

Sieć wystąpiła też z szerszymi projektami reformy systemowej, zmierzającymi do faktycznej likwidacji centralnego planowania gospodarczego, minimalizacji państwowego interwencjonizmu, uwolnienia większości cen (przy zabezpieczeniach antymonopolowych), „urynkowienia” systemu finansowego przedsiębiorstw, skomercjalizowania bankowości państwowej, odbudowy niezależności banku centralnego, zniesienia monopolu handlu zagranicznego itd. (dok. nr 96)⁷⁹. Wiele elementów propozycji gospodarczych Sieci opierało się na opracowaniach Balcerowicza, syntetyzujących wyniki pracy kierowanego przezeń zespołu tzw. młodych ekonomistów ze Szkoły Głównej Planowania i Statystyki⁸⁰.

Ambicją Sieci było doprowadzenie do nadania jej projektom statusu oficjalnego gospodarczego programu Solidarności, a całemu porozumieniu – oficjalnego centrum koncepcyjnego w kwestii reformy gospodarczej. Nigdy to się w pełni nie udało. W końcu maja 1981 r. kierownictwo Solidarności uznało Sieć „za jeden z ośrodków konsultacyjnych KKP przy pracach nad

⁷⁸ Zob. też *Autopoprawki do projektu ustawy o przedsiębiorstwie społecznym*, załącznik nr 1 do Komunikatu nr 8 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 27.

⁷⁹ Zob. też *Propozycja stanowiska NSZZ „Solidarność” w sprawie reformy społeczno-gospodarczej*, „AS” 1981, nr 34, 35; *Uwagi do rządowego projektu ustawy o cenach. Tezy do sieciowego projektu ustawy antymonopolistycznej*, cz. 3 Komunikatu nr 12 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność”..., *ibidem*, nr 52; *Uwagi do rządowego projektu ustawy „Prawo bankowe”*, cz. 4 Komunikatu nr 12 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność”..., *ibidem*; *Projekt ustawy o planowaniu w gospodarce narodowej (wraz z uwagami)*, cz. 5 Komunikatu nr 12 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność”..., *ibidem*; *Uwagi do projektu rządowego uchwały RM w sprawie uprawnień do prowadzenia działalności handlu zagranicznego i rozporządzenia RM o systemie wyrównawczym w handlu zagranicznym*, cz. 6 Komunikatu nr 12 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność”..., *ibidem*.

⁸⁰ L. Balcerowicz, *Alternatywy rozwoju...* Zespół Balcerowicza powstał w 1978 r.

reformą społeczno-gospodarczą” (dok. nr 107). Latem usankcjonowało sieciowy projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, ogłaszając go dokumentem Związku, i podjęło – na szczepku sejmowym – rokowania o wprowadzenie go pod obrady parlamentu (włączając do zespołu negocjacyjnego reprezentantów Sieci). Zawarto jednak kompromis – zatwierdzony przez Prezydium KKP – niezadowolający ani Sieci, ani krajowego zjazdu Solidarności, któremu został przedstawiony do oceny⁸¹. W pracach nad Uchwałą programową I Krajowego Zjazdu Delegatów działacze Sieci, mimo silnej pozycji Milewskiego w Komisji Programowej Zjazdu, nie odegrali w zasadzie żadnej roli. We fragmentach zjazdowego programu dotyczących gospodarki znalazły się wprawdzie kluczowe elementy samorządowych koncepcji Sieci, ale pozbawione dezetatyzyjnych i antyplanistycznych aspektów⁸².

Grupa Lubelska (formalna nazwa: Grupa Robocza na rzecz Międzyregionalnej Współpracy Samorządów) powstała z inicjatywy Zbigniewa M. Kowalewskiego i Henryka Szlajfera⁸³ podczas konferencji programowej w Lublinie zorganizowanej 12–13 lipca 1981 r. przez Region Środkowowschodni NSZZ „Solidarność”. W odróżnieniu od Sieci, stanowiącej porozumienie określonych komisji zakładowych Solidarności i zasadniczo nie dopuszczającej nowych podmiotów członkowskich, Grupa Lubelska skupiała indywidualnych działaczy i była otwarta na wszystkich chętnych. Wśród jej członków znalazło się wielu znanych działaczy samorządowych, np.: Jan Bartczak, Jan Brodzki, Jerzy Dyner, Jan Huzarewicz, Bogdan Lewandowski, Andrzej Miłkowski, Bolesław Sojka, Zdzisław Szpakowski⁸⁴.

Jako swój główny cel Grupa Lubelska deklarowała zjednoczenie wszystkich solidarnościowych inicjatyw samorządowych (w tym podejmowanych przez Sieć), wyłonienie regionalnych przedstawicielstw samorządów, a finalnie – zorganizowanie ich ogólnokrajowego zjazdu „dla zawarcia [...] porozumienia o współpracy”⁸⁵. W praktyce skupiała się na bieżących problemach

⁸¹ Szerzej zob. Sz. Jakubowicz, *Bitwa o samorząd...*, s. 131–163.

⁸² J. Luszniwicz, *Solidarność – samorząd pracowniczy...*, s. 209–214.

⁸³ Kowalewski był członkiem Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Ziemia Łódzka. Szlajfer, zatrudniony w Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, doradzał władzom Regionu Środkowowschodniego.

⁸⁴ Pełna lista (bez daty sporządzenia) w: M. Chodorowski, „Sieć” – rok 1981. *Powstanie, struktura, działanie*, Warszawa 1992, s. 21–22.

⁸⁵ Zob. *Konferencja nt. „Solidarność...; Powstanie Grupy Roboczej na rzecz Międzyregionalnej Inicjatywy Współpracy Samorządów Pracowniczych*, „Samorząd” 1981, nr 1, s. 3; *Regulamin Grupy Roboczej*, *ibidem*, s. 3–4.

ruchu samorządowego, opracowując liczne instrukcje, regulaminy, projekty ordynacji wyborczych, zasady konkursów dyrektorskich itp.⁸⁶ Dokumentem o szerszym znaczeniu programowym była ocena rządowych projektów ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego, sporządzona przez Szlajfera i eksperta Sieci, Strzeleckiego⁸⁷.

Równolegle Grupa Lubelska promowała koncepcję okupacyjnego strajku czynnego, mającego prowadzić do upowszechnienia struktur samorządowych, odsunięcia od władzy gospodarczej administracji państwowej oraz przejścia funkcji planowania, zarządzania i własności przez bezpośrednich wytwórców (reprezentowanych przez zakładowe rady pracownicze, regionalne izby samorządów i centralną Izbę Społeczno-Gospodarczą)⁸⁸. Jesienią 1981 r., po zgłoszeniu akcesu do Społecznego Porozumienia na rzecz Reformy, Grupa Lubelska zaangażowała się w kampanię mającą na celu rewizję uchwalonych 25 września 1981 r. ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie⁸⁹.

Inicjatorem SPnrR był wpływy wiceprzewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Ziemia Łódzka Grzegorz Palka, w niedalekiej przyszłości członek Prezydium KK. Dążył on do sfederowania w jednej strukturze organizacyjnej przedstawicieli centralnych i regionalnych władz Związku, Solidarności rolniczej i rzemieślniczej, ruchu samorządowego oraz Społecznego Komitetu Reformy Gospodarczej⁹⁰. W rezultacie miał

⁸⁶ Większość z nich opublikowano w piśmie „Samorząd” (1981, nr 1 i 2), oficjalnym organie Grupy Lubelskiej.

⁸⁷ Zob. [J. Strzelecki, H. Szlajfer], *Stanowisko w sprawie rządowych projektów ustawy o przedsiębiorstwie państwowym i ustawy o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego*, „Samorząd” 1981, nr 1, s. 19–24. Mimo wyraźnej wzajemnej konkurencji Sieć i Grupa Lubelska nawiązały współpracę „we wszystkich zagadnieniach dotyczących samorządowego modelu reformy gospodarczej, którego podstawę stanowić winien projekt umowy o przedsiębiorstwie społecznym” (*Komunikat nr 8 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność”* ...).

⁸⁸ Z.M. Kowalewski, *Strajk czynny*, „Samorząd” 1981, nr 2, s. 35–40; *Izba Społeczno-Gospodarcza*, *ibidem*, s. 41–43.

⁸⁹ H. Szlajfer, *Samorząd w okresie poprzedzającym referendum i złożenie wniosku o nowelizację ustaw. Komentarz do ustaw sejmowych o samorządzie i przedsiębiorstwie uchwalonych przez Sejm w dniu 25.09.1981*, „AS” 1981, nr 47.

⁹⁰ Społeczny Komitet Reformy Gospodarczej powstał na początku czerwca 1981 r. w Warszawie (początkowo pod inną nazwą). Jego animatorem i przewodniczącym był Rafał Krawczyk, sekretarz generalny PTE, który inicjatywę powołania Komitetu skonsultował z członkami Prezydium KKP. SKRG poparł samorządowy kierunek reformy gospodarczej (nawiązując współpracę z Siecią i ruchem samorządów pracowniczych), a bezpośrednio odwoływał się do programu Balcerowicza,

powstać ośrodek zdolny do wymuszenia na władzach partyjno-państwowych samorządowej reformy gospodarczej. Ostatecznie do utworzonego na początku sierpnia 1981 r. SPnR przystąpiły jedynie Grupa Lubelska, kilka regionalnych rad koordynacyjnych samorządów (gdańsko-elbląska, mazowiecka i śląsko-dąbrowska) oraz SKRG. Odmówiły natomiast m.in. KKP i Sieć. Główne role w Porozumieniu, oprócz Palki, odgrywali Kowalewski i Szlajfer oraz lider SKRG Rafał Krawczyk.

Pod względem profilu zainteresowań SPnR przypominała Grupę Lubelską⁹¹. Oryginalnym wkładem Porozumienia stały się inicjatywa ogólnokrajowego związkowego referendum samorządowego (zgłoszona przez samorządy gdańskie na niemal miesiąc przed ustawami z 25 września) oraz wstępna propozycja pytań⁹². W późniejszym okresie temat referendum samorządowego „pociągnęła” Grupa Lubelska, działając zarówno samodzielnie (choć formalnie należała do SPnR), jak i nawiązując współpracę z Komitetem Założycielskim Krajowej Federacji Samorządów.

Ten ostatni powstał 17 października 1981 r. w Warszawie jako tymczasowe przedstawicielstwo szesnastu regionalnych rad koordynacyjnych samorządów pracowniczych (otwarte na kolejne rady) z zamiarem doprowadzenia do ogólnopolskiego zjazdu delegatów samorządów i przekształcenia się w stałą Krajową Federację Samorządów. Na czele KZ KFS

którego zresztą pozyskał do współpracy. Pod koniec lipca 1981 r. Komitet liczył ponad sześćset członków. Jego głównym atutem była możliwość wykorzystania struktur PTE. Do aktywniejszych działaczy poza Krawczykiem należeli Tomasz Bartel, Władysław Jermakowicz i Tadeusz Grabowski (*Spoleczny Komitet Popierania Reformy Gospodarczej*, „Wiadomości Dnia” 1981, nr 119; *Spoleczne prace nad reformą*, „AS” 1981, nr 21; *Tymczasowe Prezydium KKP, Bydgoszcz, 3.06.81, godz. 16–21.30*, oprac. J. Stasińska, *ibidem*, nr 19; *Komunikat Prezydium KKP, ibidem; Wystąpienie przedstawicieli Spolecznego Komitetu Reformy Gospodarczej*, Załącznik nr 5 do *Komunikatu nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy*, „AS” 1981, nr 22; *Spoleczny Komitet Reformy Gospodarczej: „O co nam chodzi?”*, „BIPS” 1981, nr 109; K. Sprusińska, *O co im chodzi? Rozmowa z Rafałem Krawczykiem, przewodniczącym SKRG, sekretarzem generalnym PTE*, „Prawo i Życie” 1981, nr 27).

⁹¹ Zob. *Propozycja działań praktycznych ruchu samorządowego w aktualnej sytuacji przedstawiona przez Spoleczne Porozumienie na Rzecz Reformy*, „AS” 1981, nr 33; *Stanowisko uczestników Spolecznego Porozumienia na Rzecz Reformy dotyczące Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie przygotowań do reformy gospodarczej w jednostkach gospodarki i organach administracji państwowej*, *ibidem*, nr 37, s. 303. Charakterystyczna była też aprobata lidera SPnR Grzegorza Palki dla koncepcji strajku czynnego. Zob. np. *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 3–4 listopada 1981 r. ...*, s. 87–89.

⁹² *Spoleczne porozumienie na rzecz reformy*, „AS” 1981, nr 33; *Spotkanie uczestników „Porozumienia na rzecz reformy”*, oprac. M. Pawlicka, *ibidem*, nr 37.

stało siedmioosobowe prezydium z Hansem Szycem (jednym z liderów Sieci) jako przewodniczącym. Oprócz niego w prezydium zasiadali: Mieczysław Gruda, Jan Huzarewicz (wiceprzewodniczący), Aleksander Kocłega, Bogdan Lewandowski, Karol Musłof i Jerzy Scheur⁹³. Skład ten świadczył nie tyle o związkach z Siecią (choć ta od razu nawiązała z KZ KFS współpracę⁹⁴), ile z Grupą Lubelską, do której przynależała większość członków prezydium⁹⁵.

KZ KFS aspirował do reprezentowania ruchu samorządów pracowniczych wobec władz państwowych i kierownictwa Solidarności, organizowania ogólnokrajowych konsultacji i referendów (m.in. weryfikujących ustawodawstwo samorządowe i gospodarcze), występowania z własnymi inicjatywami prawnymi, prowadzenia działań w celu ustanowienia izb społeczno-gospodarczych w radach narodowych i Sejmie itd.⁹⁶ Przez władze Związku odbierany był jednak jako struktura konkurencyjna wobec Sieci, a tę – przy wszystkich zastrzeżeniach – traktowano ciągle jako najważniejsze i najbardziej miarodajne porozumienie samorządowe. Ostatecznie Komitet osiągnął tylko tyle, że jego przedstawiciela dopuszczono do delegacji KK na jesienne negocjacje gospodarcze z rządem⁹⁷.

Pod szyldem KZ KFS opracowano m.in. propozycję zmian w ustawach z 25 września 1981 r., wstępne zalecenia statutowo-organizacyjne dla regionalnych rad samorządów, zasady tworzenia zrzeszeń przedsiębiorstw oraz wzorcowy projekt statutu przedsiębiorstwa⁹⁸. Komitet

⁹³ Spotkanie Komitetu Założycielskiego Krajowej Federacji Samorządów, oprac. M. Pawlicka, *ibidem*, nr 47; Uchwała przedstawicieli regionalnych rad współpracy samorządów pracowniczych w sprawie powołania Komitetu Założycielskiego Krajowej Federacji Samorządów podjęta w dniu 17 października 1981 r. w Warszawie, *ibidem*, nr 45.

⁹⁴ Spotkanie Sieci wiodących zakładów pracy, oprac. M. Pawlicka, *ibidem*, nr 52; Komunikat nr 12...

⁹⁵ M. Chodorowski, „Sieć” – rok 1981..., s. 21–22; Spotkanie Komitetu Założycielskiego..., s. 204. Członków Grupy Lubelskiej i osób wcześniej związanych z Siecią było wśród działaczy KZ KFS więcej. Zob. lista podpisów pod Uchwałą przedstawicieli...

⁹⁶ Uchwała, „AS” 1981, nr 45; Cele i kierunki działania KZ KFS, *ibidem*, nr 53; Spotkanie Komitetu Założycielskiego..., s. 204.

⁹⁷ KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 22–23 października 1981 r. ..., s. 133–139.

⁹⁸ Zmiany w ustawach o przedsiębiorstwach państwowych postulowane przez Komitet Założycielski Krajowej Federacji Samorządów, „Agora” 1981, nr 1, s. 6–11; Propozycje w zakresie celu, statutu i struktury Regionalnych Rad Współpracy Samorządów Pracowniczych podjęte na spotkaniu KFS, *ibidem*, s. 14–15; Stanowisko KZ KFS w sprawie zrzeszeń przedsiębiorstw, *ibidem*, s. 17; Statut zrzeszenia przedsiębiorstw przemysłu okrętowego. Projekt, *ibidem*, s. 18–21; Projekt statutu przedsiębiorstwa wraz z komentarzem, *ibidem*, s. 22–25.

firmował także powstałe w innych środowiskach (samorządów regionów Mazowsze i Śląsko-Dąbrowskiego, działaczy Grupy Lubelskiej) nowe ekspertyzy Strzeleckiego i Szlajfera w sprawie spornych ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie oraz rozszerzoną listę pytań do referendum nowelizacyjnego⁹⁹. U progu stanu wojennego KZ KFS reprezentował 21 regionalnych rad współpracy samorządów. Nie przystąpiły do niego m.in. rady koordynacyjne samorządów z regionów Dolny Śląsk i Małopolska.

3. Sprawy gospodarcze w publikacjach poświęconych pierwszej Solidarności

Badania nad koncepcjami gospodarczymi Solidarności w latach 1980–1981 są, jak dotychczas, słabo zaawansowane. Historycy pisali głównie o politycznych, ideowych i taktycznych aspektach działalności Związku, traktując sprawy gospodarcze raczej marginesowo. Wymienić tu można na przykład klasyczną monografię Jerzego Holzera¹⁰⁰, późniejsze opracowania Antoniego Dudka¹⁰¹, Andrzeja Friszkego¹⁰², Lecha Mażewskiego¹⁰³ i Jana R. Sielezina (który zagadnieniom gospodarczym poświęcił stosunkowo najwięcej miejsca)¹⁰⁴. Niewiele też wnoszą do tej tematyki liczne już historie i kroniki regionalnych ośrodków Solidarności¹⁰⁵. Podobnie jest z bogatą literaturą analizującą Związek w perspektywie ruchu społecznego względnie w świetle innych kategorii socjologicznych; w tym wypadku jednak

⁹⁹ *Spotkanie Komitetu Założycielskiego...*; [J. Strzelecki, H. Szlajfer], *Stanowisko w sprawie uchwalonych przez sejm ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego*, „AS” 1981, nr 44; H. Szlajfer, *Samorząd w okresie poprzedzającym referendum...*; *Pytania do referendum ws. ustaw*, *ibidem*, nr 52; *Pytania do referendum przeprowadzanego w zakładach pracy w sprawie ustaw o samorządzie załogi i przedsiębiorstwach państwowych*, „Agora” 1981, nr 1, s. 16–17.

¹⁰⁰ J. Holzer, *„Solidarność” 1980–1981. Geneza i historia*, Warszawa 1984. Zob. też *idem*, *Polska 1980–1981. Czasy pierwszej „Solidarności”*, Warszawa 1995.

¹⁰¹ A. Dudek, *Dzieje dziesięcioletniej „Solidarności” (1980–1981) [w:] Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, Warszawa 2005, s. 19–63.

¹⁰² A. Friszke, *„Solidarność” 1980–1981...*, s. 11–40.

¹⁰³ L. Mażewski, *W objęciach utopii. Polityczno-ideowa analiza dziejów „Solidarności”*, Toruń 2001; *idem*, *Niszczący dualizm. Polityka NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1982*, Toruń 2004.

¹⁰⁴ J.R. Sielezin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej...*

¹⁰⁵ Autorstwa m.in. Andrzeja Kupińskiego, Stanisława Łacha, Zdzisława Matuszewicza, Jana R. Sielezina, Włodzimierza Sulei, Zenona Złakowskiego, Zdzisława Zwoźniaka.

wynika to z przedmiotu i metodologii tego rodzaju prac¹⁰⁶. Tym samym tłumaczyć należy pobieżne traktowanie materii ekonomicznej w publikacjach politologicznych¹⁰⁷. Paradoksalnie natomiast równie niewielkie zainteresowanie gospodarczą stroną dziejów Solidarności, nie tylko zresztą z lat 1980–1981, wykazują profesjonalni ekonomiści¹⁰⁸.

W tej sytuacji najlepszym wprowadzeniem w tę problematykę pozostają opracowania dotyczące samorządu pracowniczego, jednej z najbardziej kluczowych i spornych kwestii w stosunkach pierwszej Solidarności z obozem władzy¹⁰⁹, niewyczerpujące wszak całości zagadnień gospodarczych. Oczywiście jest też pewna liczba rozproszonych, niejednokrotnie bardzo cennych, przyczynkarskich artykułów¹¹⁰.

Pogłębienie wiedzy na temat gospodarczych koncepcji i działań pierwszej Solidarności wymaga przede wszystkim szerszych niż dotychczas analiz źródłowych. Niniejsza publikacja ma w założeniu stanowić w tym względzie zarazem ułatwienie i zachętę.

¹⁰⁶ Autorami i redaktorami tych często znakomitych analiz byli m.in. Władysław Adamski, Wojciech Błasiak, Szymon Jakubowicz, Elżbieta Kaczyńska, Sergiusz Kowalski, Ireneusz Krzemiński, Paweł Kuczyński, Marcin Kula, Joanna Kulpińska, Jacek Kurczewski, Marek Latoszek, Ewa Lewicka, Piotr Marciniak, Tadeusz Matysiak, Witold Morawski, Winicjusz Narojek, Włodzimierz Pańków, Jadwiga Staniszkis, Tomasz Żukowski.

¹⁰⁷ Zob. K.B. Janowski, *Polska 1981–1989. Między konfrontacją a porozumieniem. Studium historyczno-politologiczne*, Warszawa 1997; K. Łabędź, *Spory wokół zagadnień programowych w publikacjach opozycji politycznej w Polsce w latach 1981–1989*, Kraków 1997; *idem*, *Koncepcje polityczne w prasie NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1981*, Toruń 2004.

¹⁰⁸ Zob. np. W. Kuczyński, *Agonia systemu. Szkice z niedawnej przeszłości*, Warszawa 1996, s. 149–180; W. Baka, *U źródeł wielkiej transformacji*, Warszawa 1999; E. Łukawer, *Z historii polskiej myśli ekonomicznej 1945–1995*, Warszawa 1997; D.T. Grala, *Reformy gospodarcze w PRL...*

¹⁰⁹ Zob. Sz. Jakubowicz, *Bitwa o samorząd...*; W. Jermakowicz, *Samorząd pracowniczy. Nadzieje i niespełnienia*, Warszawa 1983; M. Chodorowski, „Sieć” – rok 1981...; J. Luszniwicz, *Solidarność – samorząd pracowniczy...* Zob. też K. Kłoc, *Historia samorządu robotniczego w PRL 1944–1989*, Warszawa 1992; R. Koziół, *Idea samorządności w polskiej myśli społeczno-ekonomicznej w latach 1980–1981*, Lublin 2000, mps pracy doktorskiej UMCS.

¹¹⁰ Zob. np. T. Kowalik, *Place a Krajowa Komisja Porozumiewawcza...*; P. Połtawski [P. Frączak], „Solidarność” a samorząd w przedsiębiorstwie, „Vacat” 1986, nr 41, s. 33–48; Z.M. Kowalewski, „Solidarność” wobec kwestii władzy, www.ip.hardcore.lt/index.php?go=2&wid=24; L. Mażewski, L. Mażewski, „Solidarność” a spór o model polskiego kapitalizmu [w:] „Solidarność” a wychodzenie Polski z komunizmu. Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”, red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995, s. 143–159; M.S. Szczepański, *Rozwój alternatywy i alternatywy rozwoju* [w:] *ibidem*, s. 193–204; W. Kwiatkowska, *Andrzeja Gwiazdy program związkowy* [w:] *Solidarność i opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1980–1989)*, red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995, s. 94–101; L. Mażewski, *Od samorządu załogi do prywatyzacji przez rozdawnictwo. O gospodarczym liberalizmie gdańskich liberalów* [w:] *ibidem*, s. 147–154.

Dokonanie reprezentatywnego wyboru dokumentów pierwszej Solidarności o tematyce gospodarczej nie jest zadaniem prostym ze względu na ogrom słowa pisanego wytworzonego przez rozmaite solidarnościowe ośrodki koncepcyjno-decyzyjne. Fakt, że spora część tych materiałów w ogóle nie odnosi się do problematyki gospodarczej, tylko w niewielkim stopniu osłabia odczucie bezmiaru.

Konieczna była zatem selekcja dokumentów, również pod kątem ich wystawców, zarówno instytucjonalnych, jak i indywidualnych. Ostatecznie uwzględniono wyłącznie dokumenty powstałe pod auspicjami bądź przy udziale następujących ośrodków NSZZ „Solidarność”: KKP i KK, ich prezydów, przewodniczącego i rzeczników prasowych; gdańskiego MKZ i jego prezydium¹¹¹, I KZD (łącznie z Komisją Programową i jej zespołami tematycznymi), zespołów i grup negocjacyjnych KKP i KK¹¹²; OPSZ i dwóch nieformalnych ośrodków doradczych – grupy Beksiaka i bydgoskiej Krajowej Konferencji ds. Żywności; spośród zaś struktur wewnętrznych Związku – Sieci oraz KZ KFS.

Podstawowym kryterium wyboru była – mniej lub bardziej formalnie potwierdzona – ogólnosolidarnościowa ranga poszczególnych ośrodków (minimum to upewnomoenie do występowania w imieniu Związku lub wytwarzanie dokumentów wykorzystywanych przez jego szczebel centralny, np. jako stanowisko negocjacyjne). Wyeliminowano więc źródła sporządzone przez zarządy regionów i usytuowane przy nich ośrodki doradcze (także o ponadregionalnym zakresie działania¹¹³), regionalne walne zebrania delegatów, spotkania i porozumienia samorządów, konferencje programowe (nawet o ponadregionalnych aspiracjach¹¹⁴); sekcje branżowe i zawodowe (poza nielicznymi przypadkami, gdy okresowo współpracowały z kierownictwem Solidarności), Grupę Lubelską i SPnrR – nigdy

¹¹¹ Tylko z września i października 1980 r., kiedy MKZ i jego prezydium pełniły rolę organów kierowniczych Solidarności (od 17 września równoległe z KKP).

¹¹² Łącznie z ewentualnymi wspólnymi ze stroną rządową komunikatami, ustaleniami, porozumieniami itp.

¹¹³ Takі zasięg miało np. Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych przy małopolskim OBS (*Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze „Solidarności” 1980–1989. Materiały i projekty ustaw Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „S” i Społecznej Rady Legislacyjnej*, zebrali K. Barczyk, S. Grodziski, S. Grzybowski, Warszawa 2001).

¹¹⁴ Jak obie nieoficjalne gospodarcze konferencje programowe Solidarności w Łodzi (grudzień 1980 r., lipiec 1981 r.).

w żadnej formie nieusankcjonowane przez KKP czy KK (co stało się udziałem Sieci i KZ KFS), wreszcie – indywidualnych ekspertów (chyba że ich autorskie propozycje stawały się stanowiskiem Związku).

Uwzględnienie jedynie materiałów dokumentujących koncepcje i działalność centralnego i „oficjalnego” nurtu NSZZ „Solidarność”, a nie całego obozu (ruchu) Solidarności może spowodować pewną deformację perspektywy. Pominięte dokumenty „nieoficjalne”, zwłaszcza konferencyjne i eksperckie, z reguły bowiem wyprzedzały solidarnościowy *main stream*, podejmując wcześniej i w szerszym zakresie zagadnienia makro gospodarcze. W celu uzyskania pełnego obrazu myśli ekonomicznej pierwszej Solidarności warto by wydać zbiór tego rodzaju źródeł pobocznych (być może uzupełniony o enuncjacje regionalnych władz Związku oraz sekcji branżowych i zawodowych).

Kwalifikując dany dokument lub jego fragment jako „gospodarczy”, kierowano się szerokim rozumieniem tego przymiotnika, włączając w jego zakres znaczeniowy również konteksty ekonomiczno-socjalne (czy szerzej ekonomiczno-społeczne) i ekonomiczno-polityczne. Starano się jednak eliminować – choć trudno tu było o żelazną konsekwencję – wątki z wyraźną przewagą filiacji społecznych i politycznych. Dlatego w niniejszym zbiorze pominięto m.in. takie kwestie, jak: szkolnictwo zawodowe, inicjatywa banku leków czy rewindykacje gmachów PZPR, MO itp. Niewiele jest także odniesień do problemów teorii i praktyki prawa (np. ustawy o związkach zawodowych), do koalicji związkowej oraz strajku, Solidarności rolniczej i rzemieślniczej, kolejnych akcji protestacyjnych itd.

Podstawową grupę źródeł dotyczących „historii gospodarczej” Związku tworzą uchwały, oświadczenia, komunikaty, sprawozdania, apele, stanowiska, propozycje, programy, ustalenia, porozumienia, ekspertyzy, oceny, notatki itp., wytworzone w latach 1980–1981 przez różne jego organy – samodzielnie albo w kooperacji z zewnętrznymi partnerami (najczęściej ze stroną rządową). Nie są to z reguły całe dokumenty, lecz ich fragmenty; dość rzadko bowiem materiały sygnowane bądź współsygnowane przez Solidarność traktowały o sprawach gospodarczych od początku do końca.

Mimo selekcji dokumentów pozostało ich tyle, że ze względu na objętość zdecydowano się na publikację dwutomową.

Tom pierwszy obejmuje okres od sierpnia 1980 do czerwca 1981 r. i składa się z dwóch części: do pierwszej weszły dokumenty założycielskie (do 16 września 1980 r.), a do drugiej źródła z okresu 17 września 1980–

–30 czerwca 1981. Wprawdzie historia NSZZ „Solidarność” rozpoczęła się formalnie właśnie 17 września 1980 r., wraz z decyzjami o organizowaniu się w skali ogólnopolskiej i powołaniu KKP, ale wcześniejsze sierpniowe listy postulatów strajkowych (zwłaszcza z Gdańska i Szczecina), sierpniowo-wrześniowe teksty porozumień (także z Jastrzębia i Katowic), jak również – choć w mniejszym stopniu – pierwsze enuncjacje gdańskiego MKZ (przed 17 września 1980 r. faktycznego centrum decyzyjnego nowych związków) bez wątplenia zaliczają się do solidarnościowego kanonu. Wyodrębnienie części założycielskiej, zawierającej fragmenty dokumentów gospodarczych związanych z genezą NSZZ „Solidarność”, wydaje się więc nie tylko uprawnione, ale wręcz niezbędne.

W tomie drugim zostaną zamieszczone źródła z okresu lipiec–grudzień 1981 r., a także rozbudowane kalendarium rejestrujące podstawowe wydarzenia, działania i koncepcje ekonomiczne z czasów pierwszej Solidarności.

Kontrowersje może wzbudzać cezura rozdzielająca materiał zebrany w obu tomach. Być może bardziej oczywiste, w każdym razie w odbiorze potocznym, byłoby doprowadzenie pierwszego tomu do końca okresu przedjazdowego, tj. początku września 1981 r. I KZD uchodzi bowiem za przełomowy moment w historii Solidarności, głównie ze względu na sformułowanie oficjalnego programu gospodarczego (choć ze względu na Aneks do Uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów należałoby raczej mówić o konkurencyjnych propozycjach programowych). Był to jednak głównie przełom formalny – finalizujący długą przedjazdową dyskusję programową i ostre spory na samym Zjeździe. W tym sensie rzeczywiście otwierał się nowy rozdział. Z merytorycznego punktu widzenia nie jest to takie oczywiste. Gospodarcze fragmenty programu zjazdowego, zarówno w części głównej, jak i we wspomnianym Aneksie, nie zawierały w zasadzie nowych wątków ani nie rozstrzygały kwestii spornych. W większości odzwierciedlały dobrze znane postulaty i kontrowersje.

Przełom merytoryczny, polegający na przejściu od postawy recenzenckiej do forsowania własnych, alternatywnych wobec partyjno-rządowych, rozwiązań programowych w dziedzinie polityki antykrzysowej i systemu gospodarczego, nastąpił w Solidarności wcześniej. Zarysował się w lutym–marcu 1981 r. pod wpływem narastającego rozczarowania gospodarczymi działaniami i inicjatywami władz, a ostatecznie dokonał się właśnie w czerwcu 1981 r. Wtedy to Sieć, główny solidarnościowy

ośrodek koncepcyjny w sprawach gospodarczych, sfinalizował projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym (3 czerwca), sztandarową podstawę reformy samorządowej, a równocześnie przeciwwagę dla rządowych projektów ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego. Wkrótce (9 i 19 czerwca) projekt Sieci poparło Prezydium KKP, decydując o forsowaniu go w negocjacjach z obozem władzy oraz zlecając OPSZ przygotowanie szczegółowego stanowiska Solidarności w kwestii samorządowej reformy gospodarczej. 26 czerwca na spotkaniu przedstawicieli KKP, OPSZ i Sieci omówiono taktykę przyszłych negocjacji oraz tryb wzajemnych uzgodnień co do ogólnych zasad reformy gospodarczej (dok. nr 115, 125, 136).

Podstawa programowa została ogłoszona i usankcjonowana, otwarcie frontu negocjacyjnego – zapowiedziane i przygotowane, taktyka walki – ustalona i uzgodniona. Wszystkie istotne karty do „bitwy o gospodarkę” były już zatem rozdane, a Solidarność szykowała się do ich rozegrania, tj. wymuszenia preferowanych posunięć antykrzysowych i reform systemowych. Sama „bitwa o gospodarkę” rozpoczęła się nieco później, wraz z kluczowym programowym posiedzeniem KKP 24–26 lipca 1981 r. oraz zapoczątkowaniem 28 lipca sejmowych rokowań w sprawie projektu Sieci¹¹⁵. Wypowiedziana została jednak faktycznie w czerwcu. Wcześniej w Solidarności prowadzono tylko prace sztabowe, teraz postanowiono uczynić z nich praktyczny użytek.

W niniejszym wyborze przeważają dokumenty uprzednio drukowane w periodykach i wydawnictwach zwartych Solidarności w 1981 r. Spośród tych pierwszych najbardziej pomocny okazał się „AS. Biuletyn Pism Związkowych i Zakładowych”, wydawany przez Agencję Prasową „Solidarności” od przełomu stycznia i lutego 1981 r. Ważnym źródłem był także oficjalny „Tygodnik Solidarność”, wychodzący jednak dopiero od kwietnia. Ponadto wykorzystano pisma gdańskie: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” (wydawany, co okazało się wielką zaletą, już w 1980 r. jako kontynuacja biuletynu strajkowego Stoczni Gdańskiej, a w 1981 r. przemianowany na „Solidarność. Pismo Regionu Gdańskiego”), „BIPS. Serwis Informacyjny Biura Informacji Prasowej KKP NSZZ »Solidarność«” (wydawany od lutego 1981 r. – pierwotnie jako „Serwis Informacyjny

¹¹⁵ *Uchwała KKP ws. samorządów pracowniczych*, „AS” 1981, nr 26; M. Stasiński, *Rozmowy o samorządzie w Sejmie*, *ibidem*, nr 27; *O sytuacji w kraju...*

Biura Informacji Prasowej NSZZ »Solidarność«¹¹⁶ („Serwis Informacyjny Biura Krajowego”) oraz „Tygodnik BIPS” (wydawany od kwietnia 1981 r.). Niektóre dokumenty zaczerpnięto z warszawskich „Niezależności” i „Wiadomości Dnia”, a pojedyncze z wydawnictw ciągłych innych regionów i prasy oficjalnej. Dla okresu I KZD, tj. od otwarcia jego pierwszej tury (5 września 1981 r.) do zamknięcia drugiej (7 października tegoż roku), istotna była specjalna zjazdowa mutacja „BIPS” – „Głos Wolny”.

Źródła z druków zwartych pochodzą głównie z dwóch zbiorów dokumentów KKP ogłoszonych w 1981 r. i częściowo pokrywających się chronologicznie. Pierwszy zbiór obejmuje okres od 19 listopada 1980 do 2 lutego 1981 r., drugi – od 19 listopada 1980 do 4 czerwca 1981 r.¹¹⁶ Są to wydawnictwa bardzo cenne, uwzględniające jednak wyłącznie dokumenty całej KKP, z pominięciem jej Prezydium. Ukazały się ponadto wybory podstawowych materiałów I KZD (zawierające program zjazdu, aneksy do programu, niekiedy też inne uchwały)¹¹⁷. Po 1981 r. najważniejsze publikacje źródłowe (zapisy przebiegów obrad KKP i KK wraz z dokumentami z posiedzeń) wydano w serii „Archiwum »Solidarności«”¹¹⁸. Mniejsze znaczenie ma zbiór dokumentów pierwszej Solidarności przygotowany w 1990 r. przez Bronisława Pasierba, źródła zawierające wątki gospodarcze, poza okresem „kanonicznym” sprzed 17 września 1980 r., reprezentowane są w nim bowiem wybiórczo¹¹⁹.

Pod kątem niniejszego wydawnictwa przeprowadzono również kwerendę archiwalną, przede wszystkim w Archiwum Opozycji Ośrodka Karta w Warszawie. Przejrzano materiały dotyczące m.in. gdańskiego MKZ,

¹¹⁶ *Dokumenty Krajowej Komisji Porozumiewawczej za okres 19.XI.1980–1.II.1981*, Warszawa 1981; *Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.)...*

¹¹⁷ Zob. np. *I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Uchwała programowa z aneksem*, Gdańsk 1981; *I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Gdańsk – październik 81. Dokumenty II tury Zjazdu. Uchwała programowa (wraz z aneksem)*, [Katowice 1981].

¹¹⁸ Zob. *Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 23–24 marca 1981 r.*, Warszawa 1986; *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 31.III. – 1.IV.1981 r.*, Warszawa 1987; *KKP NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 9–10 kwietnia 1981 roku...*; *KKP NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 23 kwietnia 1981 r....*; *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniu 4 czerwca 1981 roku*, Warszawa 1985; *KKP. Posiedzenie 2–3 IX 1981 r....*; *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 22–23 października 1981 r. ...*; *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 3–4 listopada 1981 r. ...*; *KK NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 11–12 grudnia 1981 r. ...*

¹¹⁹ *NSZZ „Solidarność” 1980–1981. Podstawowe dokumenty, kronika działalności, bibliografia*, red. B. Pasierb, Wrocław 1990.

KKP i KK, prezydiów KKP i KK, przewodniczącego KKP i KK, obu tur I KZD, samorządu pracowniczego oraz niektórych struktur regionalnych i branżowych. Kwerenda okazała się owocna jedynie w odniesieniu do roku 1980, kiedy to na łamy tworzącej się prasy związkowej trafiała stosunkowo niewielka część dokumentów Solidarności. Później było już inaczej; dlatego zbiory dokumentów o tematyce gospodarczej z Archiwum Opozycji dla 1981 r. w gruncie rzeczy tylko powielają zawartość ówczesnych solidarnościowych wydawnictw ciągłych¹²⁰.

Pojedyncze dotychczas niedrukowane dokumenty zaczerpnięto z Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Niestety nie wszystkie istotne dokumenty udało się odnaleźć. Niepowodzeniem zakończyły się na przykład poszukiwania strajkowych postulatów MKS Jastrzębie z końca sierpnia 1980 r.

Przy kompletowaniu niniejszego zbioru wielokrotnie występowały problemy z ustaleniem ostatecznego brzmienia włączonych doń tekstów. W solidarnościowych periodykach i drukach zwartych, w późniejszych wydawnictwach źródłowych, w Archiwum Opozycji itp. znajdują się często różne wersje tych samych dokumentów, zarówno pod względem redakcyjnym, stylistycznym, jak i nawet słownym. W takich wypadkach, uzgadniając prawidłowe brzmienie i poprawiając oczywiste błędy, jako podstawę podawano dwa bądź nawet trzy źródła.

Materiały zostały uporządkowane chronologicznie. Korekcie poddano błędy maszynowe. Uwspółcześniono ortografię, ujednolicono skróty, pisownię nazwisk, nazw własnych i tytułów oraz uzupełniono interpunkcję. Wyróżnienia w dokumentach (wersaliki, rozspacjowanie, podkreślenia) oddano w tomie czcionką wytłuszczoną. Dokumenty opatrzone przypisami merytorycznymi i tekstowymi. Zrezygnowano natomiast z dokumentowania i weryfikowania danych statystycznych oraz porównywania poszczególnych informacji, postulatów itp. z realiami ekonomicznymi i społecznymi lat 1980–1981 (wyniki gospodarcze, poziom cen, płac, świadczeń i innych składników dochodów, warunki pracy, struktura zatrudnienia itd.).

Składamy serdeczne podziękowania Joannie Michałowskiej i całemu wspaniałemu kierowanemu przez nią zespołowi Archiwum Opozycji Ośrodka

¹²⁰ Z wyjątkiem stenogramów i zapisów magnetofonowych z obrad KKP, KK i I KZD NSZZ „Solidarność”. Tego rodzaju źródeł nie uwzględniono w niniejszym zbiorze.

Karta w Warszawie (Katarzynie Stachurskiej, Michałowi Maleszce i in.) za niezmierną życzliwość, wzorcową fachowość, własną inicjatywę i pomoc w kwerendzie archiwalnej.

Jesteśmy również wdzięczni Mateuszowi Smolanie z Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, który w zbiorach swej macierzystej jednostki wyszukał nam kilka niedostępnych gdzie indziej dokumentów.

Szczególne podziękowania kierujemy pod adresem recenzenta naukowego niniejszego zbioru prof. dr. hab. Janusza Kalińskiego, którego wnikliwe merytoryczne uwagi i sugestie były dla nas wyjątkowo cenne i inspirujące.

CZĘŚĆ I
DOKUMENTY ZAŁOŻYCIELSKIE
(16 SIERPNIA—16 WRZEŚNIA 1980)

Nr 1

1980 sierpień 16/17, Gdańsk – Żądania strajkujących załóg zakładów pracy i przedsiębiorstw reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Gdańsku¹

Gdańsk, dnia 16 VIII 1980 r.

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy reprezentuje również załogi zakładów pracy i instytucji, których funkcjonowanie jest niezbędne społecznie. Komitet ów ma na celu doprowadzić do rozmów, które spełnią oczekiwania strajkujących załóg. Jednym z pierwszych warunków rozpoczęcia rozmów jest odblokowanie wszystkich telefonów.

Żądania strajkujących załóg reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy są następujące:

1. Akceptacja niezależnych od partii i pracodawców wolnych związków zawodowych, wynikająca z ratyfikowanej przez PRL Konwencji Nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej wolności związkowych².

2. Zagwarantowanie prawa do strajku oraz bezpieczeństwa strajkującym i osobom wspomagającym.

3. Przestrzegać zagwarantowaną w Konstytucji PRL wolność słowa, druku, publikacji, a tym samym nie represjonować niezależnych wydawnictw oraz udostępnić środki masowego przekazu dla przedstawicieli wszystkich wyznań.

4. a) przywrócić do poprzednich praw:

- ludzi zwolnionych z pracy po strajkach w 1970 i 1976 r.,
- studentów wydalonych z uczelni za przekonania,

¹ Na ostatecznej liście 21 postulatów kolejność żądań była nieco inna: 11. stało na 13. miejscu, 12. – na 11., a 13. – na 12. Zob. *Postulaty 1970–71 i 1980. Materiały źródłowe do dziejów wystąpień pracowniczych w latach 1970–1971 i 1980 (Gdańsk i Szczecin)*, oprac. B. Chmiel i E. Kaczyńska, Warszawa 1998, s. 209; „Strajkowy Biuletyn Informacyjny”, Gdańsk, 22 VIII 1980.

² Zob. Konwencja Nr 87 dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych [w:] *Konwencje i zalecenia Międzynarodowej Organizacji Pracy 1919–1994*, t. 1: 1919–1966, Warszawa 1996, s. 353–355; *NSZZ „Solidarność” 1980–1981...*, s. 61–62.

b) zwolnić wszystkich więźniów politycznych (w tym Edmunda Zadrożyńskiego, Jana Kozłowskiego, Marka Kozłowskiego),

c) znieść represje za przekonania.

5. Podać w środkach masowego przekazu informację o utworzeniu Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego oraz publikować jego żądania.

6. Podjąć realne działania mające na celu wyprowadzenie kraju z sytuacji kryzysowej poprzez:

a) podawanie do publicznej wiadomości pełnej informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej,

b) umożliwienie wszystkim środowiskom i warstwom społecznym uczestniczenie w dyskusji nad programem reform.

7. Wyplacić wszystkim pracownikom biorącym udział w strajku wynagrodzenie za okres strajku jak za urlop wypoczynkowy z funduszu CRZZ.

8. Podnieść wynagrodzenie zasadnicze każdego pracownika o 2000 zł na miesiąc jako rekompensatę dotychczasowego wzrostu cen.

9. Zagwarantować automatyczny wzrost płac równoległe do wzrostu cen i spadku wartości pieniądza.

10. Realizować pełne zaopatrzenie rynku wewnętrznego w artykuły żywnościowe, a eksportować tylko i wyłącznie nadwyżki.

11. Wprowadzić na mięso i przetwory kartki – bony żywnościowe (do czasu opanowania sytuacji na rynku).

12. Znieść ceny komercyjne i sprzedaż za dewizy w tzw. eksporcie wewnętrznym³.

³ Ceny komercyjne – ceny wyższe niż powszechnie obowiązujące, ustalone (administracyjnie) na lepsze gatunkowo rodzaje mięsa i jego przetworów sprzedawane w tzw. sklepach komercyjnych (funkcjonujących od drugiej połowy lat siedemdziesiątych). Objęcie cenami komercyjnymi również mięsa i wędlin w bufetach i stołówkach pracowniczych (od 1 VII 1980 r.) stało się bezpośrednią przyczyną pierwszych rewindykacyjnych strajków zapowiadających Sierpień '80. Ceny komercyjne wprowadzono już w latach czterdziestych. Na początku lat pięćdziesiątych ceny komercyjne ustalono na cukier i przetwory oparte na cukrze (np. cukierki) rozprowadzane w tzw. sprzedaży pozabonowej – czyli poza systemem reglamentacji. Obowiązywały jednak kilka miesięcy, do momentu zniesienia systemu sprzedaży kartkowej.

Eksport wewnętrzny – sprzedaż towarów pochodzenia zagranicznego za waluty obce (tzw. twarde, czyli krajów kapitalistycznych) albo krajowe bony towarowe (odpowiednik dolarów amerykańskich). Sprzedaż towarów zagranicznych odbywała się początkowo (od lat pięćdziesiątych) za pośrednictwem Banku Polska Kasa Opieki SA (prowadzącego tzw. kioski towarowe w hotelach Orbisu oraz sklepy przy PEKAO SA). Następnie utworzono sieć sklepów PHZ „Baltona” (głównie w portach morskich). Na początku lat siedemdziesiątych na potrzeby eksportu wewnętrznego

13. Wprowadzić zasady doboru kadry kierowniczej na zasadach kwalifikacji, a nie przynależności partyjnej, oraz znieść przywileje MO, SB i aparatu partyjnego poprzez: zrównanie zasiłków rodzinnych, zlikwidowanie specjalnej sprzedaży itp.

14. Obniżyć wiek emerytalny dla kobiet do 50 lat, a dla mężczyzn do lat 55 lub [zaliczyć] przepracowanie w PRL 30 lat dla kobiet i 35 lat dla mężczyzn bez względu na wiek⁴.

15. Zrównać renty i emerytury starego portfela⁵ do poziomu aktualnie wypłacanych.

16. Poprawić warunki pracy służby zdrowia, co zapewni pełną opiekę medyczną osobom pracującym.

17. Zapewnić odpowiednią ilość miejsc w żłobkach i przedszkolach dla dzieci kobiet pracujących.

18. Wprowadzić urlop macierzyński płatny przez okres trzech lat na wychowanie dziecka⁶.

19. Skrócić czas oczekiwania na mieszkanie⁷.

20. Podnieść diety z 40 zł do 100 zł i dodatek za rozłąkę.

21. Wprowadzić wszystkie soboty wolne od pracy⁸. Pracownikom w ruchu ciągłym i systemie 4-brygadowym⁹ – brak wolnych sobót zrekom-

powołano wyspecjalizowane przedsiębiorstwo państwowe Pewex, dysponujące siecią placówek sprzedaży detalicznej.

⁴ Ustawowa granica wieku emerytalnego wynosiła wówczas 65 lat dla mężczyzn i 60 dla kobiet, choć od zasady tej były bardzo liczne odstępstwa.

⁵ W PRL poziom emerytur i rent określano przez dłuższy czas na podstawie wysokości wynagrodzenia z ostatniego roku pracy. Wskutek wzrostu plac nominalnych świadczenia przyznane wcześniej były więc z reguły niższe od przyznanych później. Waloryzację świadczeń emerytalno-rentowych zaczęto wprowadzać od 1976 r. (wcześniej podwyższano je tylko uznaniowo). Emerytury i renty z tzw. starego portfela to świadczenia przyznane przed 1 I 1976 r., czyli niewaloryzowane.

⁶ Na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 listopada 1975 r. w sprawie bezpłatnych urlopów dla matek pracujących, opiekujących się małymi dziećmi (DzU PRL 1975, nr 43, poz. 219) każda matka zatrudniona w zakładzie pracy co najmniej 12 miesięcy po zakończeniu urlopu macierzyńskiego mogła otrzymać bezpłatny trzyletni urlop w celu sprawowania opieki nad dzieckiem – maksymalnie do ukończenia przez dziecko 4 lat.

⁷ Od 1976 r. państwo nominalnie wycofało się z budownictwa mieszkaniowego, powierzając je w całości spółdzielniom. Wydłużyło to znacznie czas oczekiwania na mieszkanie, ponieważ część lokali budowanych ze środków ludności wyłączano z dyspozycji spółdzielni (Z. Grodek, *Położenie ludności [w:] Historia gospodarcza Polski (1939–1989)*, red. J. Kaliński, Warszawa 1996, s. 234).

⁸ Od 1974 r. stopniowo wprowadzono dodatkowe, poza niedzielami i świętami, dni wolne od pracy – z reguły soboty. W latach 1979–1980 takich wolnych sobót było w roku 16 (*ibidem*, s. 221).

⁹ System czterobrygadowy przewidywał pracę w stałym rytmie zmianowym: porannym, popołudniowym, nocnym, po których to zmianach następował czas wolny. System ten zakładał pracę

pensować zwiększonym wymiarem urlopu wypoczynkowego lub innymi płatnymi dniami wolnymi od pracy.

Źródło: „Strajkowy Biuletyn Informacyjny”, Gdańsk, 18 VIII 1980, godz. 24.00; ibidem, Gdańsk, 20 VIII 1980 (dodatek specjalny); „Strajkowy Biuletyn Informacyjny »Solidarność«”, Stocznia Gdańska, [24 VIII] 1980, nr 2.

ciągłą, nie uwzględniając dni wolnych (niedziel i świąt).

Nr 2

1980 sierpień 18/19, [Szczecin] – Postulaty strajkowe Stoczni Szczecińskiej im. A. Warskiego uzgodnione przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Szczecinie

18/19 VIII 1980 r.

Stocznia Szczecińska im. Warskiego

1. Powołać wolne, niezależne od partii i rządu, związki zawodowe oraz stworzyć warunki dla niezależnej działalności.

2. Żądamy odczuwalnej przez społeczeństwo poprawy zaopatrzenia rynku w artykuły żywnościowe i konsumpcyjne.

3. Żądamy odczuwalnej podwyżki płac, a mianowicie w wysokości 2000 zł, jako dodatku do aktualnie otrzymywanej pensji dla pracowników wszystkich zawodów i na wszystkich stanowiskach.

4. Podwyższyć najniższe emerytury i renty do wysokości 3000 zł¹.

5. Pracownikom, którzy utracili zdrowie w zakładzie pracy, utrzymać zarobki nie niższe niż na poziomie poprzedniego stanowiska pracy.

6. Żądamy trzyletnich, płatnych urlopów macierzyńskich.

7. Żądamy zrównania wszystkich zasiłków rodzinnych, wysługi lat i wszystkich emerytur dla wszystkich grup zawodowych i ustalenia ich na takim poziomie, jaki w chwili obecnej przysługuje milicji i wojsku.

8. Rozpowszechnić treść Karty Praw Człowieka zredagowanej na konferencji w Helsinkach, w formie drukowanej.

9. Zalegalizować prawo do strajku w Konstytucji PRL.

10. Żądamy gwarancji, że nie będą stosowane represje w stosunku do uczestników strajku, w szczególności w stosunku do wybranych przez załogi strajkujące przedstawicieli strajkującej załogi Stoczni powołanych do pracy w Komitecie Strajku i innych organach strajkowych.

11. Zaprzestać przesładowań działaczy opozycji i nie uniemożliwiać tworzenia się nowych ugrupowań polityczno-społecznych.

¹ Najniższe emerytury i renty wynosiły wówczas 1800 zł.

12. Żądamy całkowitych swobód dla działalności Kościoła katolickiego w Polsce, żądamy, by w niedziele i święta były transmitowane w radiu i telewizji msze święte.

13. Wznieść przed bramą Stoczni Szczecińskiej im. Adolfa Warskiego tablicę upamiętniającą krwawe wydarzenia i ofiary tych wydarzeń, jakie miały miejsce w grudniu 1970 r.

14. Zlikwidować niepotrzebne dla PRL wydatki [w] rodzaju:
- finansowanie kosmicznego lotu M[irosława] Hermaszewskiego,
 - pomoc finansowa dla tak zwanych krajów Trzeciego Świata.

15. Żądamy poprawy stanu lecznictwa w Polsce, a przede wszystkim zaopatrzenia w leki oraz zrównania ich cen z cenami leków obowiązującymi^a pracowników milicji i wojska.

16. Zahamować wzrost cen, wprowadzić ścisłą kontrolę cen zarówno sektora prywatnego, jak i państwowego.

17. Zlikwidować wewnętrzne sklepy dla milicji, wojska i partii.

18. Zlikwidować sklepy komercyjne oraz ceny ekspresowe² i komercyjne³.

19. Żądamy zaniechania sprzedaży atrakcyjnych towarów produkcji krajowej w sklepach Peweksu.

20. Żądamy wyjaśnienia obecnej sytuacji w kraju oraz ukarania winnych doprowadzenia gospodarki kraju do stanu katastrofalnego.

21. Zaprzestać „cichego” podwyższania cen⁴.

22. Żądamy poprawy zaopatrzenia Stoczni w materiały bezpośrednio produkcyjne.

23. Przywrócić prawo do pracy ludziom, którzy uczestniczyli w działalności robotniczej w 1970 roku. Zatrudnić tych ludzi ponownie w Stoczni.

24. Znieść kontrolę prasy, publikacji i widowisk w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej.

25. Żądamy wolnych sobót, płatnych dla wszystkich pracowników.

^a W dokumencie obowiązujących.

² Nie udało się ustalić, co oznaczało to pojęcie.

³ Później w postulatcie tym umieszczono zapis: „18.1. Żądamy wydatnej poprawy zaopatrzenia w mięso. Jeżeli taka nie nastąpi do dnia 31 grudnia 1980 r., żądamy wprowadzenia kartek na mięso” (*Lista postulatów MKS w Szczecinie* [w:] Z. Matuszewicz, *Sierpień '80 w Szczecinie*, Szczecin 1994, s. 123).

⁴ Chodzi o podwyżki nieogłaszane oficjalnie, realizowane przy okazji modyfikacji i zmian nazw towarów, wprowadzania nowych opakowań itd. Później postulat ten włączono do postulatu 16 (*ibidem*).

26. Żądamy przedstawienia przez rząd programu rozwiązania kwestii mieszkaniowej, w warunkach spełnienia wymagania, by okres oczekiwania na mieszkanie nie trwał dłużej niż pięć lat.

27. Ograniczyć okres szkolenia wojskowego do jednego roku, a pozostały okres służby wojskowej przeznaczyć na pracę na rzecz gospodarki narodowej.

28. Pracowników niesprawdzających się na stanowiskach kierowniczych przesuwac na niższe stanowiska, natomiast zabraniamy przenoszenia tych kierowników na stanowiska równoległe, jak to czyniono dotychczas.

29. Dokonać obiektywnej kontroli stanowisk pracy dla pracowników umysłowych, zlikwidować te stanowiska, o ile przeprowadzona kontrola wykaże, że są to stanowiska zbędne⁵.

30. Włączyć Biuro T[echniczno-]K[onstrukcyjne]⁶ do jednolitej struktury organizacyjnej Stoczni, przez co uzyska się możliwość zmniejszenia liczby pracowników administracyjnych.

31. Zwiększyć wysokość diet na cele podróży służbowych.

32. Zaprzestać oddelegowywania pracowników do szkół partyjnych na koszt zakładu pracy.

33. Okres pełnienia funkcji wybieralnych nie może przekraczać dwóch kadencji.

34. Ujednocilić Kartę stoczniowca z Kartą górnika.

35. Nadać przywileje socjalne pracownikom firm obcych zatrudnionych na terenie Stoczni⁷.

36. Wynagrodzenia za czas strajku wypłacić z funduszu związków zawodowych, utworzonego ze składek.

37. Wyżej wymienione postulaty, wystosowane przez załogę strajkującej Stoczni Szczecińskiej imienia Adolfa Warskiego, ogłosić w prasie.

Źródło: Postulaty 1970–71 i 1980. Materiały źródłowe do dziejów wystąpień pracowniczych w latach 1970–1971 i 1980 (Gdańsk i Szczecin), *oprac. B. Chmiel i E. Kaczyńska, Warszawa 1998, s. 205–207.*

⁵ Ostatecznie MKS odstąpił od tego postulatu (*ibidem*).

⁶ W rzeczywistości Biuro Techniczno-Konstrukcyjne już od początku lat siedemdziesiątych było w strukturze Stoczni Szczecińskiej im. A. Warskiego (o czym może świadczyć symbol TK, oznaczający w stoczniowej nomenklaturze jednostkę podległą dyrektorowi technicznemu). Ostatecznie MKS odstąpił od tego postulatu (*ibidem*).

⁷ Ostatecznie MKS odstąpił od tego postulatu (*ibidem*).

Nr 3

1980 sierpień 30, Szczecin – Protokół ustaleń w sprawie wniosków i postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Szczecinie z Komisją Rządową (fragmety)

Szczecin, dnia 30 sierpnia 1980 roku

W wyniku przeprowadzonych dyskusji i rozpatrzenia zgłoszonych wniosków i postulatów przyjęto następujące ustalenia:

– Uzgodniono, że w oparciu o opinię ekspertów będą mogły powstawać samorządne związki zawodowe, które będą miały socjalistyczny charakter zgodnie z Konstytucją PRL, przy przyjęciu następujących zasad:

Komitety Strajkowe z chwilą zakończenia strajku stają się komisjami robotniczymi, rozpisują one w miarę potrzeb powszechne, bezpośrednie, tajne wybory do władz związków zawodowych.

[...]

– Uzgodniono opracowanie przez rząd konkretnego programu zaopatrzenia rynku w artykuły żywnościowe i podanie go do szerokiej wiadomości do dnia 31 grudnia 1980 roku.

– Wyjaśniono, że będzie wprowadzona stopniowa podwyżka płac wszystkich grup pracowniczych, a przede wszystkim płac najniższych. Uzgodniono jako zasadę, że płace będą podnoszone w poszczególnych zakładach i grupach branżowych. Podwyżki będą realizowane przy uwzględnieniu specyfiki zawodów i branż w kierunku podwyższenia uposażenia o jedną tabelę płac bądź odpowiedniego zwiększenia innych elementów płac lub grupy zaszeregowania. W odniesieniu do pracowników umysłowych przedsiębiorstw podniesienie uposażenia o jedną kategorię osobistego zaszeregowania.

– Uzgodniono, że do dnia 31 grudnia 1980 roku zostanie określony poziom tzw. minimum socjalnego i podany do publicznej wiadomości. Po analizie możliwości budżetowych państwa od dnia 1 stycznia 1981 roku zostaną podniesione do odpowiedniej wartości najniższe renty i emerytury.

– Uzgodniono zasadę, że pracownikom, którzy utracili zdrowie w związku z wykonywaną funkcją w zakładzie pracy, należy utrzymać

zarobki nie niższe niż na poziomie poprzedniego stanowiska pracy. Do dnia 30 września 1980 roku rząd przedstawi Sejmowi propozycję nowej treści art. 217 i 218 Kodeksu pracy¹ zgodnie z ustaloną zasadą.

– Uzgodniono, że w terminie do dnia 31 grudnia 1980 roku zostanie przeprowadzona analiza możliwości państwa i określona wysokość miesięcznego zasiłku przysługującego kobiecie będącej na trzyletnim urlopie macierzyńskim. W terminie do dnia 31 grudnia 1980 roku rząd wystąpi do Sejmu z projektem odpowiedniej modyfikacji w tym zakresie art. 186 Kodeksu pracy².

– Uzgodniono zrównanie zasiłków rodzinnych dla wszystkich grup zawodowych do poziomu pracowników wojska i milicji. Zrównanie powinno nastąpić w trzech równych ratach rocznych. Pierwsza rata – 1 stycznia 1981 roku.

[...]

– Uzgodniono za niezbędną dalszą poprawę lecznictwa w Polsce, a w szczególności zaopatrzenia w leki i ujednolicenia opłat za leki dla ubezpieczonych. Utrzymać w mocy dotychczasową nieodpłatność za leki dla rencistów, emerytów, kolejarzy i wojska.

– Przyjęto za konieczność zahamowanie wzrostu cen towarów powszechnego użytku poprzez wzmożoną kontrolę sektora państwowego i prywatnego, a w szczególności zaprzestanie^a tzw. cichej podwyżki cen.

– Ustalono zasadę, że dystrybucja art[ykułów] żywnościowych w sklepach wewnętrznych przedsiębiorstw i instytucji będzie oparta na takich samych warunkach.

– Ustalono, że zostanie dokonana poprawa zaopatrzenia ludności w mięso do dnia 31 grudnia 1980 roku. Równocześnie w tym samym terminie zostanie przedstawiony program poprawy zaopatrzenia ludności

^a W dokumencie zaprzestania.

¹ Artykuł 217 stanowił, że osoba przenoszona ze względów zdrowotnych do innej, gorzej płatnej pracy otrzymywać będzie zasiłek wyrównawczy jedynie przez określony czas (najczęściej 3 miesiące, w wyjątkowych przypadkach 6). Artykuł 218 dotyczył trybu przenoszenia do innej pracy pracownika, który uległ wypadkowi przy pracy lub nabawił się choroby zawodowej, a nie otrzymał renty inwalidzkiej (Kodeks Pracy. Przepisy wprowadzające oraz przepisy wykonawcze i związkowe. Stan prawny na dzień 1.VI.1978, Warszawa 1978, s. 58).

² Artykuł 186 § 1 stanowił: „Na wniosek pracownicy zakład pracy jest obowiązany udzielić jej urlopu bezpłatnego w celu sprawowania opieki nad małym dzieckiem” (*ibidem*, s. 49).

w mięso z uwzględnieniem ewentualnej możliwości wprowadzenia systemu kartkowego.

– Uzgodniono, że w sklepach Peweksu nie będzie prowadzona sprzedaż deficytowych artykułów powszechnego użytku produkcji krajowej.

– Uzgodniono, że zostaną podjęte niezbędne działania mające na celu wyjaśnienie zaistniałej sytuacji i powodów jej powstania. Odpowiednie wnioski w tym zakresie zostaną podane do wiadomości publicznej, a w przyszłości reakcja na powstałe nieprawidłowości będzie szybka i skuteczna.

– Uznano za bardzo ważne polepszenie zaopatrzenia w materiały wszystkich zakładów pracy (państwowych i spółdzielczych).

[...]

– Uzgodniono opracowanie i przedstawienie do dnia 31 grudnia 1980 roku zasad i sposobu realizacji programu wprowadzenia wszystkich wolnych, płatnych sobót lub innego sposobu regulacji skróconego czasu pracy.

– Ustalono, że zostanie przedstawiony przez rząd program rozwiązania kwestii mieszkaniowej z zagwarantowaniem, aby okres oczekiwania nie trwał dłużej niż pięć lat.

– Przyjęto zasadę, aby pracowników niesprawdzających się na stanowiskach kierowniczych przesuwać na niższe, a nie równorzędne.

– Uzgodniono, że od 1 stycznia 1981 roku zostanie zwiększona wysokość diet. W sprawie tej propozycje przedstawione zostaną przez rząd do 30 września 1980 roku.

– Do szkół dla przodujących robotników i na kursy zawodowe na koszt zakładów można kierować tylko pracowników wyróżniających się w pracy zawodowej i tych, którzy poprzez utratę zdrowia zmuszeni są do zmiany stanowiska pracy. Do tych szkół i na kursy zawodowe delegować będą związki zawodowe w porozumieniu z kierownictwem zakładu.

– Uzgodniono, że władze państwowe opracują w terminie do 31 grudnia 1980 roku zmodyfikowaną Kartę stoczniowca uwzględniającą również rozwiązania socjalne i wynikające z Karty stoczniowca dotyczące pracowników przedsiębiorstw zatrudnionych na terenie Stoczni.

– W czasie trwania strajku można uruchomić pracownikom załóg strajkujących zaliczki w wysokości 40% stawki płac wynikającej z kategorii

osobistego zaszeregowania. Po przystąpieniu do pracy pracownicy otrzymają 100% zarobku wynikającego z kategorii osobistego zaszeregowania za czas strajku.

[...]³

Źródło: Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie. Statut NSZZ „Solidarność”. Założenia Ustawy o Związkach Zawodowych, *Warszawa 1981*, s. 10–12; NSZZ „Solidarność” 1980–1981. Podstawowe dokumenty, kronika działalności, bibliografia, *Wrocław 1990*, s. 10–14; J. Skórzyński, M. Pernal, *Kalendarium Solidarności 1980–89. Gdy niemożliwe stało się możliwe*, *Warszawa 2005*, s. 279–282.

³ W imieniu MKS Szczecin dokument podpisali przewodniczący MKS Marian Jurczyk oraz dwaj wiceprzewodniczący – Kazimierz Fischbein i Marian Juszcuk.

1980 sierpień 31, Gdańsk – Protokół porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy 31 sierpnia 1980 r. w Stoczni Gdańskiej (fragmenty)

Komisja Rządowa i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy po rozważeniu 21 żądań strajkujących załóg Wybrzeża doszły do następujących ustaleń:

W sprawie punktu pierwszego, który brzmi: **„Akceptacja niezależnych od partii i pracodawców wolnych związków zawodowych, wynikająca z ratyfikowanej przez PRL Konwencji nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej wolności związkowych”**, ustalono:

1. Uznaje się za celowe powołanie nowych, samorządnych związków zawodowych, które byłyby autentycznym reprezentantem klasy pracującej. [...]

2. [...] Nowe związki zawodowe będą bronić społecznych i materialnych interesów pracowników i nie zamierzają pełnić roli partii politycznej. Stoją one na gruncie zasady społecznej własności środków produkcji stanowiącej podstawę istniejącego w Polsce ustroju socjalistycznego. Uznając, iż PZPR sprawuje kierowniczą rolę w państwie, ani nie podważając ustalonego systemu sojuszów międzynarodowych, dążą one do zapewnienia ludziom pracy odpowiednich środków kontroli, wyrażania opinii i obrony swych interesów. [...]

3. [...] Wielość reprezentacji związkowych i pracowniczych wymagać będzie odpowiednich zmian ustawodawczych. W związku z tym rząd zobowiązuje się do inicjatyw ustawodawczych dotyczących w szczególności ustawy o związkach zawodowych, ustawy o samorządzie robotniczym, kodeksu pracy.

4. Powstałe komitety strajkowe mają możliwość przekształcenia się w zakładowe organy reprezentacji pracowniczych, takie jak komitety robotnicze, komitety pracownicze, rady robotnicze bądź w komitety założycielskie nowych, samorządnych związków zawodowych.

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, jako Komitet Założycielski tych związków, ma swobodę wyboru formy jednego związku lub zrzeszenia się w skali Wybrzeża.

Komitety założycielskie funkcjonować będą do statutowego wyboru nowych władz.

[...]

5. Nowe związki zawodowe winny mieć realną możliwość publicznego opiniowania kluczowych decyzji determinujących warunki życia ludzi pracy: zasad podziału dochodu narodowego na konsumpcję i akumulację, podziału funduszu konsumpcji społecznej na różne cele (zdrowie, oświatę, kulturę), podstawowych zasad wynagradzania i kierunków polityki płac, a szczególnie zasady automatycznej korektury płac w warunkach inflacji, wieloletnich planów gospodarczych, kierunków inwestycji oraz zmiany cen.

Rząd zobowiązuje się zapewnić warunki do pełnienia tych funkcji.

6. Międzyzakładowy Komitet powołuje ośrodek prac społeczno-zawodowych, którego zadaniem ma być obiektywna analiza sytuacji pracowniczej, warunków bytowych ludzi pracy i sposobu reprezentowania interesów pracowniczych. Ośrodek ten będzie dokonywał również ekspertyz w zakresie indeksu płac i cen oraz proponował formy rekompensaty. [...]

W sprawie punktu szóstego, który brzmi: **„Podjąć realne działania mające na celu wyprowadzenie kraju z sytuacji kryzysowej poprzez: a) podawanie do publicznej wiadomości pełnej informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej, b) umożliwienie wszystkim środowiskom i warstwom społecznym uczestniczenia w dyskusji nad programem reform”**, ustalono:

Uważamy za konieczne wydatne przyspieszenie prac nad reformą gospodarczą. Władze określą i opublikują w ciągu najbliższych miesięcy podstawowe założenia tej reformy. Należy umożliwić szerokie uczestnictwo w publicznej dyskusji nad reformą. Związki zawodowe powinny uczestniczyć szczególnie w pracach nad ustawami o socjalistycznych organizacjach gospodarczych i o samorządzie robotniczym. Reforma gospodarcza powinna opierać się na zasadniczo zwiększonej samodzielności przedsiębiorstw i rzeczywistym uczestniczeniu samorządu robotniczego w zarządzaniu. Odpowiednie postanowienia powinny gwarantować pełnienie funkcji przez związki zawodowe określone w punkcie pierwszym porozumienia.

Jedynie świadome spraw i mające dobre rozpoznanie w rzeczywistości społeczeństwo może być inicjatorem i realizatorem programu porządkowania naszej gospodarki. Rząd rozszerzy w sposób zasadniczy zakres informacji społeczno-ekonomicznej dostępnej społeczeństwu, związkom zawodowym oraz organizacjom gospodarczym i społecznym.

MKS postuluje ponadto:

- stworzenie trwałych perspektyw dla rozwoju chłopskiego gospodarstwa rodzinnego – podstawy polskiego rolnictwa,
- zrównanie sektorów rolnictwa w dostępie do wszystkich środków produkcji, włącznie z ziemią,
- stworzenie warunków dla odrodzenia samorządu wiejskiego.

W sprawie punktu siódmego, który brzmi: **„Wypłacić wszystkim pracownikom biorącym udział w strajku wynagrodzenie za okres strajku jak za urlop wypoczynkowy z funduszu CRZZ”**, ustalono:

Ustala się uruchomienie pracownikom załóg strajkujących za okres strajku zaliczki w wysokości 40% wynagrodzenia, a po przystąpieniu do pracy pracownicy otrzymują wyrównanie do 100% wynagrodzenia obliczanego tak jak za okres urlopu wypoczynkowego, na zasadzie 8-godzinnego dnia pracy. MKS zwraca się do zrzeszonych w nim załóg, aby po zakończeniu strajku, współdziałając z dyrekcjami przedsiębiorstw, zakładów pracy i instytucji, podjęły działania dla zwiększenia wydajności pracy, oszczędności materiałów i energii oraz obowiązkowości na każdym stanowisku pracy.

W sprawie punktu ósmego, który brzmi: **„Podnieść wynagrodzenie zasadnicze każdego pracownika o 2000 zł na miesiąc jako rekompensatę dotychczasowego wzrostu cen”**, ustalono:

Wprowadzane będą stopniowe podwyżki płac wszystkich grup pracowniczych, a przede wszystkim płac najniższych. Uzgodniono jako zasadę, że płace będą podnoszone w poszczególnych zakładach i grupach branżowych. Podwyżki są i będą realizowane przy uwzględnieniu specyfiki zawodów i branż w kierunku podwyższenia uposażenia o jedną tabelę płac bądź odpowiedniego zwiększenia innych elementów płac lub grupy zaszeregowania. W odniesieniu do pracowników umysłowych przedsiębiorstw – podniesienie uposażenia odpowiadającego wysokości jednej kategorii osobistego zaszeregowania. Zakończenie wprowadzania aktualnie omawianych podwyżek płac nastąpi do końca września br. zgodnie z porozumieniami branżowymi.

Rząd po dokonaniu analizy wszystkich branż przedstawi do 31 X 1980 roku w uzgodnieniu ze związkami zawodowymi program wzrostu płac od 1 I 1981 roku dla najniżej zarabiających, ze szczególnym uwzględnieniem rodzin wielodzietnych.

W sprawie punktu dziewiątego, który brzmi: **„Zagwarantować automatyczny wzrost płac równoległe do wzrostu cen i spadku wartości pieniądza”**, ustalono:

Przyjęto za konieczność zahamowanie wzrostu cen towarów powszechnego użytku poprzez wzmoczoną kontrolę sektora uspołecznionego i prywatnego, w szczególności zaprzestanie tzw. cichej podwyżki cen. Zgodnie z decyzją rządu będą prowadzone badania nad kształtowaniem kosztów utrzymania. Będą one również prowadzone przez związki zawodowe oraz instytucje naukowe. Rząd opracuje do końca roku 1980 zasady rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania, które zostaną poddane pod publiczną dyskusję, a po uzgodnieniu zostaną wprowadzone w życie. Zasady te powinny uwzględniać problem minimum socjalnego.

W sprawie punktów: dziesiątego, który brzmi: **„Realizować pełne zaopatrzenie rynku wewnętrznego w artykuły żywnościowe, a eksportować tylko i wyłącznie nadwyżki”**; jedenastego, który brzmi: **„Znieść ceny komercyjne oraz sprzedaż za dewizy w tzw. eksporcie wewnętrznym”**¹; trzynastego, który brzmi: **„Wprowadzić na mięso i przetwory kartki – bony żywnościowe (do czasu opanowania sytuacji na rynku)”**², ustalono:

[...] że zostanie dokonana poprawa zaopatrzenia ludności w mięso do 31 XII 1980 roku w wyniku m.in. zwiększenia opłacalności produkcji rolnej, ograniczenia do niezbędnego minimum eksportu mięsa i dodatkowego importu mięsa. Równocześnie w tym samym terminie przedstawiony zostanie program poprawy zaopatrzenia ludności w mięso z uwzględnieniem ewentualnej możliwości wprowadzenia systemu kartkowego.

Uzgodniono, że w sklepach Peweksu nie będzie prowadzona sprzedaż deficytowych towarów powszechnego użytku produkcji krajowej. O podjętych decyzjach i działaniach w przedmiocie zaopatrzenia rynku społeczeństwo zostanie poinformowane do końca roku.

MKS wnosi o likwidację sklepów komercyjnych, uporządkowanie i ujednoczenie cen mięsa i wyrobów mięsnych na średnim poziomie.

W sprawie punktu dwunastego, który brzmi: **„Wprowadzić zasady doboru kadry kierowniczej na zasadach kwalifikacji, a nie przynależności partyjnej, oraz znieść przywileje MO, SB i aparatu partyjnego**

¹ Zob. dok. nr 1, przyp. 1.

² Zob. *ibidem*.

poprzez zrównanie zasiłków rodzinnych, zlikwidowanie specjalnych sprzedaży itp.³, ustalono:

Przyjmuje się postulat konsekwentnego stosowania doboru kadr kierowniczych na zasadach kwalifikacji i kompetencji, zarówno członków partii, stronnictw, jak i bezpartyjnych. Program zrównania zasiłków rodzinnych dla wszystkich grup zawodowych rząd przedstawi do 31 XII 1980 roku. Komisja Rządowa stwierdza, że prowadzone są wyłącznie bufety i stołówki pracownicze podobnie jak w innych zakładach pracy i urzędach.

W sprawie punktu czternastego, który brzmi: **„Obniżyć wiek emerytalny dla kobiet do 50 lat, a dla mężczyzn do lat 55 lub [zaliczyć] pracowanie w PRL 30 lat dla kobiet i 35 lat dla mężczyzn bez względu na wiek”**, ustalono:

Komisja Rządowa uważa postulat obecnie za niemożliwy do spełnienia w aktualnej sytuacji gospodarczej i demograficznej kraju. Sprawa może być poddana pod dyskusję w przyszłości.

MKS postuluje zbadanie do 31 grudnia 1980 roku tej sprawy i uwzględnienie możliwości wcześniejszego o 5 lat przechodzenia na emeryturę pracowników zatrudnionych w warunkach uciążliwych (30 lat dla kobiet i 35 lat dla mężczyzn, w przypadku pracy szczególnie uciążliwej przez co najmniej 15 lat). Powinno to następować wyłącznie na wniosek pracownika.

W sprawie punktu piętnastego, który brzmi: **„Zrównać renty i emerytury starego portfela do poziomu aktualnie wypłacanych”**, ustalono:

Komisja Rządowa oświadcza, że podwyższanie najniższych emerytur i rent będzie następowało corocznie odpowiednio do możliwości ekonomicznych kraju oraz z uwzględnieniem podwyżek najniższych płac. Rząd przedstawi program realizacji w terminie do dnia 31 XII 1980 roku. Rząd przygotuje propozycje, aby najniższe renty i emerytury podwyższyć do tzw. minimum socjalnego, określonego na podstawie badań odpowiednich instytutów, udostępnionych opinii publicznej i poddanych kontroli związków zawodowych. MKS podkreśla niezwykłą pilność tej sprawy i podtrzymuje postulat zrównania emerytur i rent starego i nowego portfela oraz uwzględnienia wzrostu kosztów utrzymania.

W sprawie punktu szesnastego, który brzmi: **„Poprawić warunki pracy służby zdrowia, co zapewni pełną opiekę medyczną osobom pracującym”**, ustalono:

³ Zob. *ibidem*.

Uznano za niezbędne natychmiastowe zwiększenie mocy wykonawczych na inwestycje służby zdrowia, poprawę zaopatrzenia w leki drogą dodatkowego importu surowców, podwyżki płac wszystkich pracowników służby zdrowia (zmiana siatki płac pielęgniarek) oraz pilne przygotowanie programów rządowego i resortowego dla poprawienia stanu zdrowia społeczeństwa. Inne kierunki działania w tym zakresie zawarte są w załączniku.

Załącznik do postulatu 16.

1. Wprowadzić w życie Kartę praw pracownika służby zdrowia.
2. Zapewnić w sprzedaży odpowiednią ilość bawełnianej odzieży ochronnej.
3. Za odzież roboczą wypłacać ekwiwalent z puli kosztów rzeczowych.
4. Zabezpieczyć fundusze płac w sposób umożliwiający przyznanie odpowiednich dodatków wszystkim wyróżniającym się w pracy – zgodnie z obowiązującymi teoretycznie możliwościami.
5. Ustalić wzrastające dodatki za wysługę lat po kolejnych 25 i 30 latach pracy.
6. Ustalić dodatek za pracę w warunkach szkodliwych lub uciążliwych dla zdrowia, wprowadzić dodatek za pracę zmianową dla pracowników niemedycznych.
7. Przywrócić dodatek za pracę z chorymi zakaźnie lub zakaźnym materiałem biologicznym, podnieść płacę za dyżury nocne pielęgniarskie.
8. Uznać schorzenia kręgosłupa za chorobę zawodową stomatologów.
9. Przydzielać opał dobrej jakości dla szpitali i żłobków.
10. Wyrównać dodatki za wysługę lat dla pielęgniarek niemających pełnego średniego wykształcenia do poziomu pielęgniarek dyplomowanych.
11. Wprowadzić dla wszystkich pracowników fachowych siedmiogodzinny dzień pracy.
12. Wprowadzić wolne soboty bez odpracowywania.
13. Dyżury niedzielne i świąteczne opłacać ze zwyczajną 100%.
14. Bezpłatne leki dla pracowników służby zdrowia.
15. Umożliwić częściowy zwrot pożyczki mieszkaniowej z funduszu socjalnego.
16. Zwiększyć limit mieszkań dla pracowników służby zdrowia.
17. Samotnym pielęgniarkom umożliwić przydział mieszkań.
18. Fundusz nagród zamienić na trzynastą pensję.

19. Po 20 latach pracy w służbie zdrowia zapewnić urlop sześciotygodniowy oraz umożliwić otrzymanie płatnego rocznego urlopu na poprawę zdrowia jak nauczyciele.

20. Zapewnić płatne urlopy doktoryzującym się w wymiarze 4 tygodni, a specjalizującym się – 2 tygodni.

21. Zapewnić pełne prawo do dnia wolnego po dyżurach lekarskich.

22. 5-godzinny czas pracy dla pracowników żłobków (jak w przedszkolach) oraz bezpłatne wyżywienie.

23. Wprowadzić przydziały samochodów dla pracowników podstawowej opieki zdrowotnej i zasadę limitu kilometrów lub ryczałtu na przejazdy służbowe.

24. Pielęgniarki z wyższym wykształceniem uznać i opłacać jak inny personel z wyższym wykształceniem.

25. Powołać wyspecjalizowane ekipy remontowe w ZOZ-ach, aby uchronić obiekty służby zdrowia przed dalszą dekapitalizacją.

26. Podnieść normy na leki na 1 leczonego w szpitalu z 1138 zł do 2700 zł, bo taki jest rzeczywisty koszt leczenia, oraz stawki na żywienie.

27. Ustalić talony żywnościowe dla chorych obłożnie.

28. Zwiększyć liczebność taboru sanitarnego dwukrotnie – bo taka jest realna potrzeba już dziś.

29. Zapewnić czystość powietrza, gleby i wód – zwłaszcza morskich przybrzeżnych.

30. Równoległe z oddawaniem do użytku nowych osiedli mieszkaniowych oddawać mieszkańcom do użytku przychodnie, apteki i żłobki.

W sprawie punktu siedemnastego, który brzmi: **„Zapewnić odpowiednią ilość miejsc w żłobkach i przedszkolach dla dzieci kobiet pracujących”**, ustalono:

Komisja w pełni podziela treść tego postulatu. Odpowiedni program przedstawią władze wojewódzkie w terminie do 30 listopada 1980 roku.

W sprawie punktu osiemnastego, który brzmi: **„Wprowadzić urlop macierzyński płatny przez okres 3 lat na wychowanie dziecka”**, ustalono:

W terminie do 31 grudnia 1980 roku zostanie przeprowadzona, w porozumieniu ze związkami zawodowymi, analiza możliwości gospodarki narodowej i [zostanie ustalony] określony czasokres i wysokość miesięcznego zasiłku dla kobiet korzystających z urlopu, aktualnie bezpłatnego, na wychowanie dziecka. MKS postuluje, aby w przeprowadzonej analizie

uwzględnić wprowadzenie tego zasiłku w wysokości pełnego wynagrodzenia w pierwszym roku po urodzeniu dziecka oraz 50% w drugim roku w kwocie nie niższej niż 2000 zł miesięcznie. Postulat ten powinien być zrealizowany stopniowo, poczynając od pierwszego półrocza 1981 roku.

W sprawie punktu dziewiętnastego, który brzmi: **„Skrócić czas oczekiwania na mieszkanie”**, ustalono:

Zostanie przedstawiony do 31 grudnia 1980 roku przez władze wojewódzkie program poprawy sytuacji mieszkaniowej mający na celu skrócenie okresu oczekiwania na mieszkanie. Program ten będzie poddany szerokiej dyskusji społeczeństwa województwa oraz skonsultowany z właściwymi organizacjami (TUP, SARP, NOT i in.). Program winien również uwzględnić wykorzystanie istniejących fabryk domów⁴ oraz dalszy rozwój bazy produkcyjnej budownictwa. Takie same działania zostaną podjęte w całym kraju.

W sprawie punktu dwudziestego, który brzmi: **„Podnieść diety z 40 zł do 100 zł i dodatek za rozłąkę”**, ustalono:

Uzgodniono, że od 1 I 1981 roku zostanie zwiększona wysokość diet i dodatku za rozłąkę. W sprawie tej propozycje zostaną przedstawione przez rząd do dnia 31 października 1980 roku.

W sprawie punktu dwudziestego pierwszego, który brzmi: **„Wprowadzić wszystkie soboty wolne od pracy. Pracownikom w ruchu ciągłym i w systemie 4-brygadowym brak wolnych sobót zrekompensować zwiększonym wymiarem urlopu wypoczynkowego lub innymi płatnymi dniami wolnymi od pracy”**, ustalono:

Nastąpi opracowanie i przedstawienie do 31 grudnia 1980 roku zasad i sposobu realizacji programów wprowadzania wolnych płatnych sobót lub innego sposobu regulacji skróconego czasu pracy. Program ten będzie uwzględniał zwiększenie ilości wolnych płatnych sobót już w 1981 roku. Inne kierunki działania w tym zakresie zawarte są w załączniku zawierającym postulaty MKS.

[...] ⁵

⁴ Fabryki domów – potoczna nazwa wytwórni prefabrykatów produkujących poza terenem inwestycji wielkopłytkowe elementy do budowy budynków mieszkalnych (ściany, stropy itp.). Zaczęto je masowo uruchamiać w latach siedemdziesiątych, w 1980 r. było ich ok. 150.

⁵ W imieniu MKS Gdańsk dokument podpisali przewodniczący Prezydium MKS Lech Wałęsa, dwaj wiceprzewodniczący Andrzej Kołodziej i Bogdan Lis oraz członkowie: Lech Bądkowski, Wojciech Gruszecki, Andrzej Gwiazda, Stefan Izdebski, Zdzisław Kobyliński, Henryka Krzywonos,

Załącznik do pkt 21

1. Zmienić rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie sposobów obliczania wynagrodzenia za urlop i zasiłku chorobowego w systemie 4-brygadowym. Obecnie stosuje się średnią z 30 dni (a pracują w miesiącu 22 dni). Ten sposób obliczania obniża średnią dniówkę przy krótkich okresach choroby oraz zaniża ekwiwalenty za urlopy.

2. Domagamy się uporządkowania w jednym akcie prawnym (rozporządzeniu Rady Ministrów) zasad obliczania wynagrodzenia za okres nieobecności w pracy w poszczególnych przypadkach. Niejasność przepisów wykorzystywana jest obecnie przeciwko pracownikom.

3. Brak wolnych sobót dla ludzi pracujących w systemie 4-brygadowym zrekompensować dodatkowymi dniami urlopu. Obecna większa ilość wolnych dni w systemie 4-brygadowym niż w innych systemach pełni rolę okresu wypoczynkowego po bardziej wyczerpującym trybie pracy, a nie rzeczywistością wolnych dni. Argumenty wysuwane przez administrację, że takie rekompensaty winny być dawane dopiero po zrównaniu ilości godzin przepracowanych w obu systemach, nie wydają się słuszne.

4. Domagamy się wszystkich wolnych sobót w miesiącu tak jak w innych krajach socjalistycznych.

5. Domagamy się uchylecia art. 147 Kodeksu pracy, który dopuszcza do przedłużenia przeciętnej normy czasu przepracowanego do 9 godzin w tygodniu przy wystąpieniu dodatkowych dni wolnych, a także art. 148⁶. Obecnie mamy jedną z najdłuższych norm czasu pracy w Europie.

6. Wzmocnić znaczenie umownych postanowień dotyczących wynagradzania przez wprowadzenie zmian w Kodeksie pracy, że nie tylko zmiana stawki osobistego zaszeregowania lub innych składników wynagrodzenia, lecz także zmiana metody wynagrodzenia (dniówki na akord) wymagają wypowiedzenia przez pracodawcę. Należy również wprowadzić zasadę, aby stawka zaszeregowania osobistego przy wynagradzaniu akordowym

Jerzy Kwiecik, Stefan Lewandowski, Alina Pienkowska, Jerzy Przybylski, Jerzy Sikorski, Lech Sobieszek, Tadeusz Stanny, Anna Walentynowicz, Florian Wiśniewski.

⁶ Artykuł 148 stanowił: „§ 1. W razie stosowania czasu pracy krótszego niż 46 godzin na tydzień w drodze ustalenia dodatkowego dnia wolnego od pracy w każdym tygodniu, czas pracy może być przedłużony w pozostałych dniach tygodnia do 9 godzin, nie więcej jednak niż o 2 godziny na dobę. § 2. Przepis § 1 dotyczy również stosowania krótszego czasu pracy niż przeciętnie 26 godzin na tydzień w przyjętym okresie rozliczeniowym, w drodze udzielania dodatkowego dnia wolnego w niektórych tygodniach, z tym że w tych tygodniach, w których nie udziela się dodatkowego dnia wolnego od pracy, czas pracy może być przedłużony do 48 godzin (Kodeks Pracy..., s. 42).

była stosowana w zasadzie do wszystkich robót, które pracownik wykonuje. Należy równocześnie uporządkować sprawę wykorzystywania młodych pracowników zgodnie z ich kwalifikacjami, aby powyższe ustalenie nie stało się dodatkową barierą w awansie zawodowym.

7. Wprowadzić w systemie zmianowym zwiększenie do 50% dodatku za pracę w godzinach nocnych w systemie dniówkowym i 30% rzeczywistego zarobku w systemie akordowym. Domagamy się też dodatku za pracę na zmianę popołudniową (tak jak w przemyśle chemicznym).

Postuluje się rozpatrzenie tych postulatów przez rząd do 30 listopada 1980 roku.

Źródło: Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie. Statut NSZZ „Solidarność”. Założenia Ustawy o Związkach Zawodowych, *Warszawa 1981*, s. 2–9; NSZZ „Solidarność” 1980–1981. Podstawowe dokumenty, kronika działalności, bibliografia, *red. B. Pasierb, Wrocław 1990*, s. 14–27; *J. Skórzyński, M. Pernal, Kalendarium Solidarności 1980–89. Gdy niemożliwe stało się możliwe, Warszawa 2005*, s. 269–278.

1980 wrzesień 3, Jastrzębie – Protokół porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy 3 września 1980 r. w Kopalni Węgla Kamiennego „Manifest Lipcowy” (fragmenty)

W wyniku przeprowadzonych dyskusji i rozpatrzenia zgłoszonych wniosków i postulatów przyjęto następujące ustalenia:

[...]

– Poinformowano, że załogi strajkujących kopalń i zakładów pracy w pełni popierają 21 postulatów wysuniętych przez strajkujące zakłady Wybrzeża, a w szczególności ^apunkt dotyczący^a związków zawodowych.

– Do żądań wysuniętych przez zakłady pracy Wybrzeża dołączono postulaty zakładów strajkujących; dotyczą one spraw płacowych, socjalno-bytowych oraz zarządzania i organizacji pracy.

– Ustalono podnoszenie zarobków w ścisłej relacji ze wzrostem kosztów utrzymania z rozpoczęciem realizacji w IV kwartale br.

– Uzgodniono realizację postulatu wypłat wszystkich premii, zgodnie z ich przeznaczeniem i regulaminem premiowania.

– Ustalono wprowadzić jednolite świadczenia rodzinne dla wszystkich ludzi pracy w PRL posiadających rodziny. Chodzi o podwyżkę wyrównującą do wysokości [świadczeń] pobieranych w wojsku i milicji.

– Uzgodniono, że zostanie wyznaczony pułap płac maksymalnych i minimalnych z terminem realizacji od 1 I 1981 roku.

– Przyjęto zasadę bezwzględnego przestrzegania dyscypliny wypłacania wszelkich dodatków związanych z warunkami pracy oraz przyznania dodatków na odpowiednich stanowiskach z tytułu szkodliwości pracy w zakładach przerobczych z terminem realizacji od 1 X 1980 roku (z wyrównaniem za miesiąc wrzesień).

– Przyjęto, aby dodatek stabilizacyjny wypłacany dla pracowników nowo przyjętych był przedłużony na taki okres i w takiej wysokości, aby wyrównać go przez wzrost Karty górnika. Równocześnie przyjmuje się do realizacji postulat zwiększenia procentu wymiaru Karty górnika dla pracowników o stażu pracy od 15 lat wzwyż, w terminie realizacji do 31 XII 1981 roku.

^{a-a} W dokumencie punktu dotyczącego.

– Ustalono zasadę, że za dni strajku dla pracowników w nim uczestniczących zapłatą będzie dniówka wg osobistego zaszeregowania i nieutrącenie wszelkich przywilejów.

– Ustalono, że wprowadza się wszystkie wolne soboty i niedziele, począwszy od 1 I 1981 roku. Przyjmuje się zasadę bezwarunkowego przestrzegania dobrowolności pracy w dniach ustawowo wolnych, począwszy od 1 IX 1980 roku.

– Ustalono zniesienie 4-brygadowego systemu pracy w kopalniach „Jastrzębie”, „ZMP” i „1 Maja” z terminem realizacji do 15 IX 1980 roku, w pozostałych kopalniach według uznania załóg z terminem realizacji do 1 X 1980 roku.

– Komisja Rządowa przyjęła do wiadomości postulaty Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego dotyczące skrócenia wieku emerytalnego dla pracowników dołowych w górnictwie do 50 lat i obniżenia wieku o 5 lat dla pozostałych pracowników, równocześnie wprowadzenia zasady udzielania pełnej emerytury pracownikom dołowym, którzy przepracowali 25 lat na dole, niezależnie od wieku emerytalnego. Postulaty zostaną przedłożone Sejmowi PRL.

– Ustalono zwiększyć kontrolę związków zawodowych nad pracą służby zdrowia oraz uzależnić przyznanie wszelkich nagród dla zakładowej służby zdrowia od opinii związków zawodowych.

– Ustalono, że pracownicy górnictwa mieszkający w domach górnik i w kwaterach prywatnych otrzymają odpowiedni dodatek za rozłąkę, minister górnictwa przedłoży w tej sprawie odpowiednie propozycje do dnia 31 XII 1980 roku i sposób ich realizacji.

– Ustalono, że zabrania się od zaraz oddelegowywania do wszelkich prac poza zakładem pracy pracowników będących na etatach danego zakładu pracy.

– Ustalono uniezależnienie przywilejów w formie 14. pensji i dodatkowej Karty górnika od ustalonych urlopów okolicznościowych, absencji powypadkowej, okresu rehabilitacji oraz absencji chorobowej wynikającej z choroby zawodowej.

– Ustalono, że dla pracowników o stażu pracy dłuższym niż dwa lata, przy jednorazowej dłuższej absencji chorobowej, sprawy te będą załatwiane indywidualnie na wniosek związków zawodowych.

– Wysunięto postulat do związków zawodowych, aby okres absencji chorobowej, od której uzależniana jest wypłata 14. pensji, zwiększyć

z obowiązujących obecnie 6 dni do ilości dni przysługującego urlopu dla danego pracownika, jak również rozważyć możliwość wypłacania 14. pensji w okresach miesięcznych.

– Zalicza się pylicę płuc do chorób zawodowych, zaliczenie innych chorób do chorób zawodowych uzależnia się od opinii związków zawodowych.

– Przyjęto postulat likwidacji talonów na atrakcyjne towary przemysłowe¹ z jednoczesnym zwiększeniem ich podaży.

– Uzgodniono, że zatrudnienie w godzinach nadliczbowych może być tylko na zasadzie dobrowolności przy zachowaniu pełnego wynagrodzenia za tę pracę, a w przypadku polecenia i niepodjęcia pracy nie można z tego tytułu wyciągać żadnych sankcji karnych i dyscyplinarnych. Obowiązek wykonania pracy w godzinach nadliczbowych dotyczy tylko ratowania życia ludzkiego lub mienia zakładu.

– Ustalono, że zapewni się pracownikom dozoru ośmiogodzinny dzień pracy, w którym winny zmieścić się wszystkie ich^b obowiązki. Wyjątek stanowią pracownicy od kierownika robót wżwyż, bez utraty dodatku funkcyjnego.

– Ustalono, że sprzedaż mięsa i jego przetworów będzie się odbywała tylko w sklepach ogólnej sieci handlowej. Równocześnie należy poprawić radykalnie zaopatrzenie i powiększyć asortyment wyrobów mięsnych i ich jakość.

– Przyjęto zasadę, że wszyscy pracownicy zatrudnieni w resorcie górnictwa otrzymają deputat węglowy, niezależnie od miejsca ich zamieszkania, wysokość deputatu zostanie zróżnicowana w zależności od rodzaju wykonywanej pracy i opinii związków zawodowych.

– Ustalono przeanalizować zatrudnienie administracji i ograniczyć je do koniecznych potrzeb.

– Przyjęto postulat, aby do nowej ustawy o związkach zawodowych wnioskować uprawnienia stawiania wniosków o zmianach kadrowych w zakładach pracy.

– Przyjęto konieczność racjonalnej gospodarki zasobami węgla, traktując go jako rzeczywiste dobro ogólnonarodowe.

^b W dokumencie jego.

¹ Takie talony rozprowadzano w kopalniach.

– Ustalono, że należy przestrzegać zakazu zatrudniania^c pracowników do pracy na rzecz kierownictwa zakładów.

Postanowienia końcowe

[...]

Zakładowe komitety strajkowe z chwilą zakończenia strajku przyjmą nazwę zakładowe komisje robotnicze. [...]

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy z chwilą zakończenia strajku przekształca się w Międzyzakładową Komisję Robotniczą.

[...]

Zakładowe komisje robotnicze i Międzyzakładowa Komisja Robotnicza zostaną rozwiązane z chwilą przeprowadzenia demokratycznych wyborów nowych związków zawodowych działających na zasadach zawartych w protokole porozumienia podpisanego w Stoczni Gdańskiej dnia 31 VIII 1980 roku.

[...]

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy apeluje również do wszystkich załóg biorących udział w strajku o dołożenie wszelkich starań zmierzających do nadrobienia, w jak najkrótszym czasie, strat, jakie gospodarka narodowa poniosła w wyniku strajku.

[...]²

Źródło: Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie. Statut NSZZ „Solidarność”. Założenia Ustawy o Związkach Zawodowych, *Warszawa 1981*, s. 13–16; *J. Skórzyński, M. Pernal*, Kalendarium Solidarności 1980–89. Gdy niemożliwe stało się możliwe, *Warszawa 2005*, s. 283–288; NSZZ „Solidarność” 1980–1981. Podstawowe dokumenty, kronika działalności, bibliografia, *red. B. Pasierb, Wrocław 1990*, s. 27–34.

^c *W dokumencie zatrudnienia.*

² W imieniu MKS Jastrzębie podpisali przewodniczący Prezydium MKS Jarosław Sienkiewicz, wiceprzewodniczący Stefan Pałka i Tadeusz Jedynak oraz członkowie: Jan Jarliński, Roman Kempński, Władysław Kołduński, Waclaw Kołodyński, Marian Kosiński, Ryszard Kuś, Piotr Musiał, Mieczysław Sawicki, Grzegorz Stawski, Kazimierz Stolarski, Andrzej Wilczewski.

Nr 6

1980 wrzesień 5, Gdańsk – Apel Komitetu Założycielskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego w Stoczni Gdańskiej im. Lenina (fragmenty)

Gdańsk, dnia 5 IX 1980 roku

Niedawny strajk został dzięki rozwadze i solidarności zakończony porozumieniem z Komisją Rządową. W duchu tej rozwagi i solidarności przystąpmy do realizacji treści porozumienia, zwłaszcza najpilniejszych zadań, za które uważamy:

1. Aktywny udział w tworzeniu związkowego statutu i przygotowywaniu wyborów do władz związkowych.

[...]

2. Kontrolowanie realizacji punktów porozumienia z Komisją Rządową¹ w zakresie dotyczącym naszego zakładu.

[...]

Jest to praca, w którą muszą się włączyć wszyscy pracownicy deklarujący wolę przystąpienia do Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego – nie tylko garstka ludzi, którzy w czasie strajku zdecydowali się reprezentować załogę wobec władz i obecnie stanowią Komitet Założycielski. [...] Zgodnie z zasadami ustrojowymi naszego państwa jesteśmy współgospodarzami i współwłaścicielami naszego zakładu pracy i tworzony przez nas związek zawodowy ma dać nam gwarancje urzeczywistnienia tego prawa.

Jako współgospodarze i współwłaściciele mamy moralne prawo dbać o dobro zakładu i jego wyniki produkcyjne.

[...]

Jesteśmy zakładem zobowiązanym do szczególnego poczucia odpowiedzialności i aktywności także w sferze produkcyjnej.

¹ Chodzi o Porozumienie Gdańskie z 31 VIII 1980 r. Zob. dok. nr 4.

1980 wrzesień 6, Gdańsk – Projekt aktualnego programu działania Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych¹ (fragmenty)

Międzyzakładowy Komitet Założycielski
Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych
w Gdańsku

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy reprezentuje interesy zrzeszonych w nim pracowników i w ich imieniu występuje wobec pracodawców oraz administracji i władz państwowych.

Walcząc o interesy swoich członków, Związek zabiega jednocześnie o to, aby poprawiły się warunki pracy, płacy i życia ogółu zatrudnionych. Działalność, jaką zamierzamy prowadzić, uzasadniona jest głębokim przekonaniem, że dla pomyślności Ojczyzny, całego społeczeństwa, każdego mieszkańca niezbędna jest skuteczna obrona praw pracowniczych, autentyczna reprezentacja interesów poszczególnych grup zawodowych.

[...]

Związek nasz będzie się domagał, aby poszczególni pracownicy i ich grupy mieli realne możliwości występowania z wszelkimi inicjatywami, aby inicjatywy te były w sposób kompetentny rozpatrywane przez kierownictwo zakładów pracy, a w przypadku zaistnienia takiej potrzeby przez jednostki podrzędne. Konieczną przesłanką dla osiągnięcia takiego

¹ Autorem projektu programu NSZZ, formalnie firmowanego przez MKZ Gdańsk, był Jacek Kuroń (W. Kuczyński, *Burza nad Wisłą...*, s. 55). Szerzej o jego ówczesnych poglądach na temat zakresu działalności nowych związków zob. J. Kuroń, *Co dalej?*, „Biuletyn Informacyjny” 1980, nr 6; *idem*, *Gwiazdny czas. „Wiary i winy” dalszy ciąg*, Londyn 1991, s. 123–131. Zamieszczone w tomie fragmenty projektu programu nie odzwierciedlają ówczesnej koncepcji Kuronia, według której należało poprzestać na tworzeniu regionalnych NSZZ (co najwyżej z międzyregionalną instancją porozumiewawczą). Ostatecznie zdecydowano o powstaniu jednego NSZZ „Solidarność” w skali kraju i propozycje Kuronia odłożono *ad acta*. Kuroń, mimo że był skłócony z grupą doradców skupioną wokół Tadeusza Mazowieckiego, uczestniczył w opracowywaniu statutu jednolitego NSZZ. Jak wspomina Kuroń (*Gwiazdny czas...*, s. 129), „wyglądało to tak: w Hotelu Morskim siedział Broniek Geremek i pisał kawałek statutu, brał ten tekst Leszek Kaczyński i szedł 25 metrów do mnie, do mieszkania Ani [Walentyńowicz]. Ja nosiłem swoje uwagi i on odnosił”. Inaczej dyskusje nad statutem przedstawia Waldemar Kuczyński (*Burza nad Wisłą...*, s. 58, 64, 67, 69). Fragmenty Statutu NSZZ „Solidarność” zob. dok. nr 24.

stanu jest pełna jawność życia gospodarczego i społecznego. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy nie zamierza natomiast sam występować z inicjatywami wkraczającymi w kompetencje kierownictw zakładów pracy ani też ich wyłączać czy też brać odpowiedzialność za ich działalność.

W chwili obecnej Niezależny Samorządny Związek Zawodowy zajmuje się:

- nadzorowaniem realizacji protokołu porozumienia między rządem [PRL] a MKS z dn. 31 VIII [19]80 r.,
- organizowaniem swej działalności,
- rozwiązywaniem problemów uznanych za najpilniejsze.

1. Zgodnie z pkt 9 protokołu porozumienia z dn. 31 VIII 1980 r. między rządem PRL a MKS, w myśl którego do końca 1980 r. mają być opracowane zasady rekompensowania wzrostu cen, a co za tym idzie wzrost kosztów utrzymania, Związek wnosi, aby rekompensatę oprzeć na następujących zasadach:

- wprowadzić dodatki drożyźniane dla pracowników, a także dla emerytów i rencistów,
- wypłacać wspomniane dodatki do zasiłków rodzinnych (w przypadku osób samotnych jako odrębny typ świadczenia społecznego).

Podstawą przyznania dodatku powinno być tzw. minimum socjalne, tj. kwota niezbędna dla zaspokojenia podstawowych potrzeb jednej osoby w ciągu miesiąca. Minimum takie wynosi obecnie 2200 zł. Wyliczeniem jego w przyszłości winny się zająć niezależne instytuty naukowo-badawcze. Dodatek drożyźniany powinien być przyznany w wysokości zależnej od ilości członków rodziny pracownika, emeryta lub rencisty. Wzrost kosztów utrzymania jest bowiem tym bardziej obciążający, im więcej jest członków rodziny.

Jeżeli zatem wzrost kosztów utrzymania wynosi w danym okresie np. 10%, to dodatek na jedną osobę wynosi 220 zł, na rodzinę 5-osobową 1100 zł, a na 2-osobową 440 zł.

Termin wprowadzenia dodatku drożyźnianego nie powinien być późniejszy niż 2 I 1981 r. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że protokół porozumienia w pkt 10 przewiduje regulację cen mięsa do średniego poziomu, co oznacza z jednej strony obniżkę cen komercyjnych, a z drugiej podwyżkę niekomercyjnych. Jeżeli więc regulacja cen wyprzedzi wprowadzenie dodatku drożyźnianego ustalonego wg wskazanych zasad, najbardziej poszkodowani będą pracownicy o najniższych dochodach oraz emeryci

i renciści. Dla nich też należy w razie zajścia opisanego stanu rzeczy wprowadzić wyrównanie stanowiące formę rekompensaty.

2. Zasadniczym narzędziem walki o interesy pracowników są układy zbiorowe pracy. Należy dążyć, aby Niezależne Samorządne Związki Zawodowe były wraz z innymi związkami stroną układów zbiorowych.

W tym celu niezbędne są zmiany stanu prawnego, które:

- zniosą monopol zarządów głównych dotychczasowych związków branżowych przy zawieraniu układów zbiorowych,

- zniosą wymóg uzgodnienia projektów tekstów układu z ministrem pracy, płac i spraw socjalnych,

- zlikwidują monopol ministrów, centralnych zarządów związków spółdzielni przy zawieraniu układów po stronie pracodawców,

- zlikwidują daleko idące ograniczenie swobody stron zawierających układ przez uchwały płacowe rządu wydane na podstawie art. 79 kp².

Nowe układy zbiorowe zawierane przez Związek powinny mieć charakter terminowy, przy czym okres ich obowiązywania nie powinien przekraczać 3 lat. Ponadto należy przewidzieć możliwość wypowiedzenia układu w terminie 3 miesięcy (dla układów zawartych na dłuższej niż na 1 rok).

Układy zawierane przez Niezależny Samorządny Związek Zawodowy mogą mieć charakter [zarówno] branżowy, jak i zawodowy, przy czym przy ich zawieraniu bierze udział wyłącznie na zasadzie przewidzianej przez statut grupa przedstawicieli zakładów pracy lub zawodów, których układ ma dotyczyć. Zasadniczym zadaniem, jakiemu powinny służyć zawierane w najbliższym czasie układy zbiorowe, jest uproszczenie systemu płac poprzez ograniczenie ilości składników wynagrodzenia. Powinno ono składać się jedynie z wynagrodzenia zasadniczego, dodatków oraz premii, które nie powinny przekraczać ściśle oznaczonej części wynagrodzenia zasadniczego. Należy zlikwidować wszelkie nagrody, tzw. premie uznaniowe i inne świadczenia zależne od uznania zakładu pracy.

Układy zawierane przez Niezależny Samorządny Związek Zawodowy stać się muszą również narzędziem ograniczenia akordowej metody wynagradzania, którą z czasem należy w ogóle wyeliminować. Obecnie należy radykalnie ograniczyć pracę w godzinach nadliczbowych bez zmniejszenia wynagrodzenia.

² Artykuł 79 stanowił, że zasady wynagradzania i przyznawania innych świadczeń za pracę określa Rada Ministrów w porozumieniu z Centralną Radą Związków Zawodowych (Kodeks Pracy..., s. 23).

3. W wyniku strajku większość załóg rozwiązała rady zakładowe w swoich zakładach pracy, dając w ten sposób wyraz przekonaniu, że nie reprezentowały one interesów pracowników, lecz instytucji nadrzędnych, w tym CRZZ. W związku z tym w najbliższym czasie należy przystąpić do wyboru nowych rad zakładowych, które zgodnie z rozwiązaniami przyjmowanymi w pierwszych latach powojennych stać się mają niezależnymi od związków zawodowych organami załogi zakładu pracy niepowiązanymi z żadnymi władzami nadrzędnymi³.

Każdy pracownik ma czynne i bierne prawo wyborcze do rad zakładowych, przy czym wybory odbywać się powinny w oparciu o system proporcjonalny. Oznacza to, że każda organizacja związkowa, a także inne organizacje działające na terenie zakładu pracy, grupy pracowników, miałyby prawo do przedstawienia swoich kandydatów. Wyborcy oddawaliby głosy na jedną z list. Skład rady kształtować się będzie w zależności od liczby głosów oddanych na poszczególne listy. [...] Obok rady zakładowej na terenie zakładu pracy działać będą zarządy organizacji zakładowych poszczególnych związków zawodowych, które wpływ na działalność rady mogą mieć jedynie poprzez swoich przedstawicieli.

3.1. Do kompetencji rad zakładowych należeć będą zagadnienia związane z kontrolą gospodarowania funduszem socjalnym (wczasy, kolonie dla dzieci) i mieszkaniowym, nadzór nad działalnością kas zapomogowo-pożyczkowych oraz wszelkie uprawnienia przewidziane przez kodeks pracy.

Uprawnienia te m.in. obejmują udział w rozwiązywaniu umów o pracę (opinia, a w szczególnych przypadkach zgoda przy jednoczesnej likwidacji opiniowania przez CRZZ), udział z głosem stanowczym^a przy rozpatrywaniu sprzeciwu pracownika od nałożonej kary porządkowej, udział w konsultacji przy stanowieniu regulaminu pracy, ustalenie wspólnie z kierownictwem zakładu rozkładu czasu pracy w zakładach, gdy nie czyni tego regulamin, wyrażanie opinii na temat planu urlopów itd.

^a *Tak w tekście.*

³ Chodzi o rady zakładowe wylaniane samorzutnie przez pracowników w latach 1944–1945 (usankcjonowane dekretem Prezydenta Krajowej Rady Narodowej z 6 II 1945 r.). W drugiej połowie 1945 r. były one stopniowo uzależniane od aparatu państwowego i jego agend (Ministerstwa Przemysłu, Tymczasowego Zarządu Państwowego, centralnych zarządów), a na początku 1947 r. zostały włączone w strukturę oficjalnych związków zawodowych. Szerzej zob. K. Kłoc, *Historia samorządu robotniczego...*, s. 18–48.

3.2. Obrona pracowników jest, w ramach jej kompetencji, zadaniem rady zakładowej, jeżeli jednak rada nie dopełnia swych obowiązków, obronę podejmie bezpośrednio Niezależny Związek Zawodowy. [...]

4. W celu zapewnienia pracownikom rzeczywistego bezpieczeństwa przy wykonywaniu pracy Związek nasz dokonywać będzie oceny nowych stanowisk pracy oraz okresowych przeglądów wszystkich istniejących stanowisk dla stwierdzenia, czy spełniają one wymogi bezpieczeństwa i higieny. Wnioski w tym zakresie przedstawione będą dyrekcji i radom zakładowym, w przypadku gdy praca na określonym stanowisku zagraża zdrowiu lub życiu pracownika, Związek jest zobowiązany zakazać swym członkom wykonywania pracy na tym stanowisku. [...]

Będziemy zabiegać o uaktualnienie przepisów o chorobach zawodowych i ustalenie takiej definicji pojęcia „choroby zawodowej” oraz „warunków szkodliwych i uciążliwych”, aby objąć ustawową ochroną i świadczeniami wszystkich tych, którzy w związku z wykonywaną pracą narażeni są na utratę zdrowia.

5. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy będzie domagał się takich zmian w prawie pracy, aby przywrócić równorzędność pracownika i pracodawcy.

Szczegółowe propozycje dotyczące tych zmian wymagają dokładnego opracowania. W chwili obecnej można jedynie przykładowo wskazać na niektóre zagadnienia. Na przykład wzmocnienie roli umowy o pracę przede wszystkim w odniesieniu do płacy (o czym była mowa w załączniku do pkt 21 Protokołu porozumienia⁴), a także ściślejszego określenia rodzaju pracy oraz miejsca lub miejsc, gdzie ma być wykonywana.

Szybkiej zmiany wymagają przepisy o rozwiązaniu umowy o pracę bez wypowiedzenia. [...] chodzi o wprowadzenie przepisów umożliwiających rozwiązanie umowy bez wypowiedzenia ze strony pracownika, w razie ciężkiego naruszenia obowiązków ze strony zakładu pracy (oczywiście wymaga to ściślejszego sformułowania w ustawie). Równorzędność stron naruszana też jest w przepisach o karach i nagrodach, które mogą sugerować, że pracownik poddany jest władzy administracyjnej zakładu. Nagrody, zgodnie z tym, co wskazaliśmy przy układach zbiorowych, należy znieść. Kary zaś powinny mieć charakter umownych kar pieniężnych w ograniczonej wysokości. Nałożenie ich należy poddać kontroli komisji rozjemczej i sądów.

⁴ Zob. dok. nr 4.

Zmian wymagają również przepisy o wypowiedzeniu warunków pracy i płacy poprzez:

- wyraźne przyznanie prawa takiego wypowiedzenia również pracownikowi,
- ograniczenie możliwości przenoszenia pracownika do innej pracy również bez wypowiedzenia (art. 42, § 4 kp⁵).

Równość stron naruszana jest także przez liczne przepisy, które uzależniają uprawnienia pracowników w nowym zakładzie od sposobu rozwiązania umowy ze starym zakładem pracy. Za niezwykle dotkliwe naruszenie zasady równorzędności w postępowaniu z komisjami rozjemczymi i odwoławczymi uznać trzeba brak możliwości zastępstwa adwokackiego po stronie pracownika, w warunkach gdy zakład z reguły dysponuje fachową obsługą prawną.

6. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy będzie zmierzał do zmniejszenia rozpiętości dochodów uzyskiwanych za pracę poprzez stałe podnoszenie płac najniższej zarabiających.

Najpilniejszym zadaniem jest walka o taki system świadczeń socjalnych (rent, emerytur, dodatków rodzinnych), który zapewni rodzinie minimum socjalne.

Będziemy dążyć do tego, aby żadna matka nie była zmuszona przez warunki materialne do podejmowania pracy zarobkowej. Mówi o tym pkt 18 protokołu porozumienia, przewidujący przedłużenie płatnych urlopów macierzyńskich⁶, oraz pkt 1 niniejszego programu, w którym postulujemy wprowadzenie dodatków drożyznianych.

7. Związek nasz zabiegać będzie o przyznanie Niezależnemu Samorządnemu Związkowi Zawodowemu inicjatywy ustawodawczej w zakresie spraw objętych jego działalnością.

[...]

Źródło: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 19; Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1.

⁵ Artykuł 42 § 4 stanowił: „Wypowiedzenie dotychczasowych warunków pracy lub płacy nie jest wymagane w razie powierzenia pracownikowi, w przypadkach uzasadnionych potrzebami zakładu pracy, innej pracy niż określona w umowie o pracę na okres nieprzekraczający 3 miesięcy w roku kalendarzowym, jeżeli nie powoduje to obniżenia wynagrodzenia i odpowiada kwalifikacjom pracownika” (Kodeks Pracy..., s. 14).

⁶ Zob. dok. nr 4.

1980 wrzesień 9, Katowice – Wykaz wniosków i postulatów dotyczących Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych oraz spraw z zakresu hutnictwa przekazany 9 września 1980 r. ministrowi hutnictwa Franciszkowi Kaimowi przez Międzyzakładowy Komitet Robotniczy Huty Katowice¹ (fragmenty)

1. Zagwarantować pełną realizację ustaleń wynikających z Protokołu porozumienia zawartego w dniu 31 sierpnia 1980 r. przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Stoczni Gdańskiej w odniesieniu do wszystkich zakładów w Polsce.

[...]

3. Spowodować zawarcie nowego Zbiorowego Układu Pracy dla przemysłu hutniczego. Jedną ze stron uczestniczących w zawarciu tego układu winny być Niezależne i Samorządne Związki Zawodowe.

4. Wystąpić z inicjatywą ustawodawczą zapewniającą Niezależnym i Samorządnym Związkom Zawodowym udział w:

- ustaleniu i zatwierdzeniu rocznych i wieloletnich planów społeczno-gospodarczych oraz w ich korygowaniu w trakcie realizacji,
- opiniowaniu kandydatów do komisji rozjemczych, komisji odwoławczych ds. pracy, terenowych komisji^a odwoławczych, opiniowaniu kandydatów na ławników Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych itp.,
- [...] ^b działalności KSR-u²,
- decydowaniu^c o rozdziale świadczeń z funduszu socjalnego.

5. Rząd wystąpi o wydzielenie z gestii związków zawodowych działalności PKZP.

^a W dokumencie komisjach.

^b Opuszczono powtórzone udział w.

^c W dokumencie decydowanie.

¹ Międzyzakładowy Komitet Robotniczy w Hucie Katowice uformował się 3 IX 1981 r.

² Chodzi o Konferencję Samorządu Robotniczego skupiającą w danym przedsiębiorstwie członków rady robotniczej, rady zakładowej związków zawodowych i komitetu PZPR (później także komitetu zakładowego ZMS oraz przedstawicieli NOT i PTE). Ustawę o KSR-ach uchwalono w grudniu 1958 r. w celu ubezwłasnowolnienia rad robotniczych. Szerzej zob. K. Kloc, *Historia samorządu...*, s. 158–177.

6. Powołać specjalny rządowy zespół ekspertów z zakresu BHP i ochrony środowiska z udziałem przedstawicieli Niezależnych i Samorządnych Związków Zawodowych działających na terenie Huty Katowice celem:

– ^dzadania i oceny warunków pracy i stopnia zanieczyszczenia środowiska^d,

– określenia sposobów szybkiej i skutecznej likwidacji występujących zagrożeń życia i zdrowia pracowników oraz środowiska naturalnego wokół Kombinatoru,

– ustalenia^e rozszerzonego wykazu stanowisk, na których praca jest szczególnie uciążliwa lub szkodliwa dla zdrowia,

– wyeliminowania^f nieprawidłowości w działalności wydziałów Służby Ochrony Środowiska łącznie z zagwarantowaniem pełnej realizacji ustalonych w tym zakresie przedsięwzięć.

7. W oparciu o ustalenie zespołu ekspertów dotyczące stanowisk, na których praca jest szczególnie uciążliwa lub szkodliwa dla zdrowia, wprowadzić dodatkowe uprawnienia:

– 12-dniowy urlop zdrowotny,

– roczny urlop zdrowotny dla pracowników o dłuższym stażu pracy w hutnictwie,

– możliwość wcześniejszego przejścia na emeryturę po przepracowaniu na ustalonych stanowiskach 25–30 lat w zależności od rodzaju i uciążliwości danego stanowiska, jeśli pracownik wyrazi takie żądanie,

– zwiększenie ilości dodatków na ww. stanowiskach zgodnie ze stopniem uciążliwości pracy na tych stanowiskach i szkodliwością tej pracy dla zdrowia.

8. Pracownikom, którzy utracili zdrowie w związku wykonywaną funkcją w zakładzie pracy, należy utrzymać zarobki nie niższe niż na poziomie uzyskiwanym na poprzednim stanowisku pracy.

9. Przyspieszyć budowę szpitala hutniczego.

10. Umożliwić wcześniejsze przejście na emeryturę o 5 lat w stosunku do obowiązujących przepisów dla osób, które wyrażą takie życzenie.

11. W zakresie stałych i ruchomych składników wynagrodzenia:

a) spowodować wprowadzenie II tabeli płac,

^{d-d} *Tak w tekście.*

^e *W dokumencie ustalenie.*

^f *W dokumencie wyeliminowanie.*

b) zmienić zasady udzielania premii regulaminowych w kierunku ich maksymalnego uproszczenia oraz ustalania dolnych i górnych pułapów dla określonych rodzajów stanowisk,

c) zwiększyć pulę funduszu mistrzowskiego,

d) objąć dodatkiem „katowickim” wszystkich pracowników umysłowych oraz znieść różnicę w jego wymiarze między grupami pracowników,

e) wprowadzić w hutnictwie 14. pensję,

f) przyznać dodatkowe nagrody jubileuszowe po 20 i 30 latach pracy w wymiarze co najmniej 1 pensji,

g) wypłacać nagrody jubileuszowe pracownikom posiadającym ciągłość pracy, niezależnie od zakładu, w którym pracownik był zatrudniony, oraz niezależnie od sposobu rozwiązania stosunku pracy, z wyjątkiem zwolnień dyscyplinarnych i porzuceń pracy,

h) biorąc pod uwagę wprowadzenie wszystkich wolnych sobót, stworzyć system rekompensaty w postaci wyższego niż dotychczas wynagrodzenia lub większego wymiaru czasu wolnego dla osób pracujących w 4-brygadowym systemie pracy,

i) przywrócić wydawanie węgla deputatowego na zasadach obowiązujących do 1973 r.,

j) podwyższyć zasiłki rodzinne do wysokości uzgodnionych w Gdańsku, czyli wysokości przysługującej MO, SB i wojsku,

k) wyrównać wynagrodzenie z tyt[ulu] Karty hutnika dla wszystkich pracowników niezależnie od wykształcenia, zajmowanego stanowiska i miejsca pracy,

l) wprowadzić dodatek stabilizacyjny, uwarunkowany określonym czasem pracy w jednym zakładzie lub kilku zakładach, jeśli przejście odbyło się na mocy przekazania służbowego w wysokości zapewniającej jego antyfluktuacyjne działanie,

ł) zmienić sposób obliczania wynagrodzenia za czas urlopu oraz sposób ustalania podstawy wymiaru zasiłku chorobowego dla pracujących w 4-brygadowym systemie pracy, średni należy obliczyć, biorąc pod uwagę ilość dni faktycznie przepracowanych,

m) pracownikom o wykształceniu średnim i długim stażu pracy stworzyć możliwość zajmowania stanowiska specjalistów,

n) dla pracowników posiadających 25-letni staż pracy przyznać maksymalną grupę zaszerogowania na danym stanowisku pracy,

o) przy obliczaniu podstawy wymiaru zasiłku chorobowego uwzględnić dopłaty za godziny nadliczbowe,

p) zapewnić automatyczny wzrost wynagradzania i zasiłków rodzinnych w miarę wzrostu kosztów utrzymania.

12. W zakresie ochrony rodziny:

a) wprowadzić 3-letni, płatny urlop rodzicielski,

b) wprowadzić ruchomy czas pracy w komórkach administracyjnych,

c) wprowadzić możliwość zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy dla kobiet wychowujących dzieci do lat 14,

d) zmniejszyć liczbę godzin pracy do 6 dziennie dla kobiet wychowujących dzieci do lat 8, z zachowaniem prawa do pełnego wynagrodzenia za godziny pozostałe.

13. Do wymiaru urlopu wypoczynkowego dla pracujących w systemie 4-brygadowym wliczyć należy tylko dni faktyczne pracy danej brygady.

14. Nie wliczać wolnych sobót do urlopu.

15. Podnieść Dzień Hutnika do rangi święta resortowego, ustalając, że jest to dzień wolny od pracy.

16. Rozpatrzyć i uwzględnić postulaty zakładów pracy, w których reprezentantem jest Międzyzakładowy Komitet Robotniczy przy Hucie Katowice.

Uwaga:

Oprócz postulatów wyżej wymienionych zostały ministrowi Franciszkowi Kaimowi przekazane ogólne postulaty dotyczące np. spraw budownictwa mieszkaniowego, handlu, usług, komunikacji, szkolnictwa, sposobu walki z nadużyciami i nieuzasadnionymi dochodami. W czasie następnych rozmów przekazane zostaną postulaty innych zakładów pracy reprezentowanych przez nasz MKR.

A[ndrzej] Rozpłochowski

Źródło: AKK NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, materiały nieuporządkowane.

1980 wrzesień 10, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku (fragmenty)

Gdańsk, dnia 10 IX 1980 r.

Międzyzakładowy Komitet Założycielski
Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych
Gdańsk

W wyniku strajku wywalczyliśmy podwyżki płac i Niezależne Związki. Podwyżki, które przyznaje nam porozumienie z 30 VIII 1980 r., są znacznie mniejsze od tych, jakie skłonne były przyznać władze poszczególnym zakładom za odstąpienie od strajku. [...] Walczyliśmy o związki zawodowe między innymi dlatego, że jednorazowe podwyżki w pojedynczych zakładach niczego nie załatwiają¹.

Chcemy uczynić z płac, dotąd jednostronnie ustalanych przez władze państwowe, przedmiot pertraktacji między pracodawcami i pracownikami.

Będziemy pertraktować z władzami w sprawie zapowiadanej w porozumieniu z 31 VIII 1980 r. rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania i wzrostu płac dla najmniej zarabiających. Jak najszybciej podejmiemy

¹ Oświadczenie wydano w związku z narastającym konfliktem w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, gdzie duża część załogi domagała się respektowania porozumienia z dyrekcją z 16 VIII 1980 r. przewidującego wypłatę po 1500 zł każdemu zatrudnionemu. Prawdopodobna wydawała się nawet nowa akcja strajkowa (T. Kowalik, *Place a Krajowa Komisja Porozumiewawcza...*). Porozumienie z 16 VIII 1980 r. o mało nie zakończyło strajku w Stoczni Gdańskiej (wcześniej uzgodniono już gwarancje bezpieczeństwa dla członków Komitetu Strajkowego, przywrócenie do pracy Anny Walentyńczonek, Lecha Wałęsy i Andrzeja Kołodzieja, wybudowanie pomnika ofiar Grudnia 1970 r. oraz wolne wybory do zakładowych związków zawodowych). Stoczniowy KS postanowił już zakończyć protest, a Wałęsa ogłosił to publicznie, ale skuteczna kontrakcja ze strony przeciwników (a zwłaszcza przeciwniczek) tej decyzji doprowadziła do jej zmiany i zatrzymania w stoczni około tysiąca osób. W nocy z 16 na 17 sierpnia po przybyciu dalszych delegacji ze strajkujących przedsiębiorstw zawiązał się Międzyzakładowy Komitet Strajkowy i sformułowano listę 21 postulatów.

prace nad przygotowaniem nowych umów zbiorowych, w taki sposób, aby zabezpieczyć skutecznie prawa pracowników i godziwą płacę za pracę.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 15.

Nr 10

1980 wrzesień 11, Katowice – Porozumienie zawarte przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Robotniczy z tymczasową siedzibą w Hucie Katowice, dotyczące gwarancji realizacji Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. (fragmenty)

Huta Katowice, dnia 11 września 1980 r.

Gwarancje realizacji postanowień Porozumienia Gdańskiego z dnia 31 sierpnia 1980 r. w odniesieniu do Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, zwanych dalej Niezależnymi Związkami, polegają na: akceptacji i nieprzeciwdziałaniu przez organa administracji państwowej, Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa oraz kierownictwa zakładów pracy i zakładowych organizacji politycznych powstawaniu, organizowaniu i funkcjonowaniu tych związków, z tym że z chwilą wejścia w życie nowej ustawy o związkach zawodowych Niezależne Związki dopełnią formalności w niej przewidzianych.

Gwarancje te w szczególności polegają na:

[...]

4. Zapewnieniu przez kierownictwa zakładów pracy współdecydowania przez ogniwa Niezależnych Związków w rozdziale wszelkich zakładowych świadczeń socjalnych i bytowych związanych z działalnością związków zawodowych oraz zapewnieniu udziału Niezależnych Związków w sprawach związanych z zatrudnianiem, wynagradzaniem i rozwiązywaniem stosunku pracy w odniesieniu do zrzeszonych w nim członków, w zakresie, w jakim przepisy prawne przewidują udział związków zawodowych w załatwianiu takich spraw.

[...]

6. Zapewnieniu, że do czasu nowego uregulowania statusu Pracowniczej Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej zmiana przynależności związkowej nie może wywoływać ujemnych skutków dla osób korzystających z kasy w sposób odbiegający od obowiązujących zasad.

[...]

8. Niezależne Samorządne Związki Zawodowe będą miały zapewnić udział w pracach nad nowymi ustawami: o związkach zawodowych,

samorządzie robotniczym i nowelizacją kodeksu pracy (konsultacje, opiniowanie, udział w komisjach).

[...]

Niezależne Samorządne Związki Zawodowe będą w swej działalności dokładały starań, we współpracy z kierownictwami zakładów pracy, na rzecz podnoszenia wydajności pracy i mobilizacji załóg dla jak najlepszej realizacji zadań gospodarczych.

[...]¹

Źródło: NSZZ „Solidarność” 1980–1981. Podstawowe dokumenty, kronika działalności, bibliografia, red. B. Pasierb, Wrocław 1990, s. 35–37; „Więź” 1981, nr 9, s. 24–26.

¹ W imieniu MKR porozumienie podpisali: przewodniczący Andrzej Rozpłochowski, I wiceprzewodniczący Jacek Jagielka, II wiceprzewodniczący Bogdan Borkowski, sekretarz Zarządu Kazimierz Świtoń, członkowie Zarządu – Aleksander Karpierz, Zbigniew Kupisiewicz, Wiesław Tatko.

Nr 11

1980 wrzesień 12, Gdańsk – Apel Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku w sprawie zasad korzystania z funduszu socjalnego w zakładzie pracy (fragment)

Gdańsk, dnia 12 IX 1980

Międzyzakładowy Komitet Założycielski
Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych
w Gdańsku

Robotnicy!

W związku z rozpowszechnianiem fałszywych informacji dotyczących między innymi świadczeń i uprawnień pracowników zrzeszających się w Niezależnych Związkach Zawodowych – oświadczamy:

1. Nieprawdą jest, jakoby wystąpienie z dotychczasowych związków powodowało utratę możliwości korzystania z funduszu socjalnego. Fundusz socjalny wypracowuje cała załoga i obejmuje on ogół pracowników. Rola związków zawodowych sprowadza się do opiniowania sposobów jego wykorzystania. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy będzie to robić w zakresie takich świadczeń socjalnych, jak:

- korzystanie z funduszu mieszkaniowego zakładu pracy,
- korzystanie z wczasów w domach wczasowych i ośrodkach wypoczynkowych,
- rozprowadzanie biletów na różnego rodzaju imprezy,
- organizowanie okolicznościowych uroczystości (Dzień Kobiet, choinka dla dzieci).

2. Nieprawdą jest, jakoby Niezależne Samorządne Związki Zawodowe nie zapewniały zrzeszonym w nich pracownikom świadczeń związkowych. W aktualnym programie działania¹ proponujemy, żeby wszystkimi świadczeniami dysponowały nowo wybrane przez ogół pracowników rady pracownicze, działające niezależnie od jakichkolwiek związków. Jeżeli nie

¹ Zob. dok. nr 7.

zostaną one wybrane, NSZZ uchwałą przyznanie ze składek członkowskich takich świadczeń, jak:

- zapomogi losowe w formie gotówkowej,
 - zasiłki z tytułu urodzenia dziecka,
 - zasiłki z tytułu zgonu członka rodziny,
- a także zorganizują kasy zapomogowo-pożyczkowe.
[...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1.

Nr 12

1980 wrzesień 16, Gdańsk – Oświadczenie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku w sprawie realizacji podwyżek płac przewidzianych w Porozumieniu Gdańskim z 31 sierpnia 1980 r.

Gdańsk, dnia 16 IX 1980 r.

Międzyzakładowy Komitet Założycielski
NSZZ – Gdańsk

Zgodnie z Protokołem porozumienia między Komisją Rządową a Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym do dn. 30 września br. mają być zrealizowane podwyżki płac z uwzględnieniem specyfiki branżowej¹. W chwili obecnej w poszczególnych branżach toczą się rozmowy dotyczące wprowadzenia tych podwyżek.

Oświadczamy, że niezależnie od trudności występujących w rozmowach termin 30 września jest terminem ostatecznym i nie może być przesunięty na okres późniejszy.

Jednocześnie MKZ stoi na stanowisku, że komisje branżowe² korzystają z pełnej swobody w przedstawianiu swoich postulatów dotyczących metod i zasad podwyżek, o których mowa w porozumieniu przewidującym, jak wiadomo, stopniową podwyżkę płac dla wszystkich pracowników, ze szczególnym uwzględnieniem najniżej zarabiających.

Działania MKZ-etu zmierzać będą w kierunku zapewnienia, aby podwyżki odpowiadały społecznemu odczuciu sprawiedliwości.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1; „Biuletyn Informacyjny

¹ Zob. dok. nr 4.

² Chodzi o sekcje branżowe i zawodowe NSZZ „Solidarność”. Zob. *Wstęp*, s. 47–48.

CZĘŚĆ II
DOKUMENTY NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”
(17 WRZEŚNIA 1980—30 CZERWCA 1981)

Nr 13

1980 wrzesień 29, Gdańsk – Oświadczenie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku w sprawie ogłoszenia strajku ostrzegawczego 3 października 1980 r. w związku z nierealizowaniem zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. dotyczących podwyżek płac (fragmenty)

Gdańsk, dnia 29 IX 1980 r.

Międzyzakładowy Komitet Założycielski
Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych
w Gdańsku

Dnia 30 IX 1980 r. mija termin zawarcia porozumień branżowych ustalonych umową zawartą między MKS w Gdańsku a Komisją Rządową. Miały one dotyczyć realizacji postulatów zakładowych, w tym podwyżki płac¹. Do 28 IX 1980 r. tylko z nielicznymi zakładami podpisano porozumienia². W wielu nie podjęto rozmów z komitetami założycielskimi NSZZ „Solidarność”. Były próby prowadzenia negocjacji z dawnymi związkami przy pominięciu komitetów założycielskich, będących rzeczywistymi przedstawicielami załóg i stanowiących^a stronę zawartej umowy z rządem PRL. Władze jednocześnie wydają rozporządzenia dotyczące płac bez konsultacji z załogami, jak np. Uchwałę nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6^b IX 1980 r., zarządzenia nr 26, 27, 28 i 29 Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 16 IX 1980 r. Te akty prawne nie zostały podane do wiadomości publicznej. Gdański MKZ nie zna nadal ich dokładnej treści. Wiadome są nam przypadki wydawania rozporządzeń o płacach uzgadnianych jedynie z zarządami dawnych związków, np. zasady

^a W dokumencie stanowiącymi.

^b W dokumencie 17.

¹ Zob. dok. nr 4.

² Za przykład może posłużyć sytuacja w Regionie Mazowsze. Zob. *Podwyżki – wyniki ankiety, „Niezależność”* 1980, nr 5, s. 1; I. Wóycicka, *Realizacja punktu 8 Porozumienia Gdańskiego w Regionie Mazowsze. Informacja kół [w:] Gospodarka...*, s. 41–44.

regulacji płac w resorcie przemysłu maszynowego z dnia 12 IX 1980 r.³ Brak dostępu do środków masowego przekazu na terenie całego kraju dla NSZZ „Solidarność” jest niezwykle istotnym problemem [...], który utrudnił również postęp w rozmowach branżowych. [...] W związku z tym zmuszeni jesteśmy do ogłoszenia jednogodzinnego strajku ostrzegawczego. Odbędzie się on w piątek – 3 X 1980 r. – od godziny 12.00 do 13.00. W czasie strajku ostrzegawczego nie wysuwa się żadnych żądań. [...]

Źródło: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 18; Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1.

³ Zob. np. Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1, Uchwała nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6 września 1980 r.; *Jak dzielić*, „Niezależność” 1980, nr 3; T. Kowalik, *Place a Krajowa Komisja Porozumiewawcza...*

Nr 14

1980 wrzesień 29, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie ogłoszenia strajku ostrzegawczego 3 października 1980 r. w związku z nierealizowaniem zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. dotyczących podwyżek płac (fragmenty)

Gdańsk, dn. 29 IX 1980 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Przestrzeganie porozumień zawartych między międzyzakładowymi komitetami strajkowymi na Wybrzeżu i w innych ośrodkach kraju a komisjami rządowymi jest niezbędnym warunkiem ładu społecznego i wyjścia z głębokiego kryzysu, w jakim znalazł się nasz kraj.

Porozumienia te nie są realizowane w całości, a nawet występują objawy wycofywania się władz z podjętych zobowiązań i groźne próby powrotu wstecz.

30 września mija termin realizacji porozumień branżowych ustalonych umowami zawartymi po wielkich strajkach sierpniowych. Do dnia 29 IX 1980 r. tylko z niektórymi zakładami podpisano porozumienia. W wielu nie podjęto rozmów z komitetami założycielskimi NSZZ „Solidarność”, a decyzje płacowe zostały narzucone jednostronnie przez administrację w sposób sprzeczny z odczuciem sprawiedliwości pracowników. Co więcej, w ośrodkach, które nie były objęte szeroką akcją strajkową, w praktyce nie dopuszcza się do realizacji porozumień.

[...]

Wszystko to traktujemy jako ciężkie naruszenie zawartych porozumień. Domagamy się rzetelnego wykonania zobowiązań płacowych rządu w ustalonym terminie [...] ^a.

^a *Opuszczono fragment zawierający żądanie dostępu do środków masowego przekazu oraz – jak to określono – powściągnięcia ogniw administracji państwowej i politycznej sabotujących podpisane przez rząd porozumienia (tj. utrudniających organizowanie się Solidarności).*

Dla poparcia tych żądań Komisja Porozumiewawcza zmuszona jest ogłosić ogólnopolski 1-godzinny strajk ostrzegawczy, w piątek 3 października od godz. 12.00 do godz. 13.00.

W czasie strajku ostrzegawczego nie wysuwa się nowych żądań.

[...]

Źródło: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 18; Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8.B.1.

Nr 15

1980 październik 1, Gdańsk – Komunikat Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gdańsku o rozmowach z wicepremierem Mieczysławem Jagielskim w sprawie bieżących postulatów Związków

1 X 1980 r.

Prezydium
Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego
Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych
w Gdańsku

Dnia 1 października 1980 roku w Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku odbyło się spotkanie wicepremiera Mieczysława Jagielskiego i przedstawicieli władz partyjnych i państwowych z przedstawicielami Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” z przewodniczącym Lechem Wałęsą [na czele]. W toku kilkugodzinnej rozmowy omawiano problemy wysunięte przez Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność”.

Rozwiązanie tych problemów umożliwiłoby odwołanie godzinnego strajku ostrzegawczego wyznaczonego na dzień 3 października 1980 r. Delegacja Prezydium MKZ udała się na spotkanie z nadzieją, że strona rządowa zadeklaruje konkretne sposoby uniknięcia przeszkód w tworzeniu i działalności NSZZ „Solidarność”, dostęp^a do środków masowego przekazu i uwzględnienie woli załóg przy podziale funduszu podwyżek. Prezydium MKZ proponowało uregulowanie problemów płacowych do dnia 20 października 1980 roku.

Wstępnie zarysowały się możliwości uzyskania porozumienia. Powołano dwustronną grupę dla opracowania wspólnego komunikatu. Po przerwie strona rządowa przedstawiła swój projekt, który nie zawierał żadnych ustaleń ani zobowiązań ze strony rządowej w omawianych sprawach.

Przedstawiciele Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” stwierdzili, że w proponowanym wspólnym komunikacie strona rządowa uchyliła się od

^a W dokumencie dostępnym.

zajęcia w sposób zobowiązujący stanowiska w istotnych sprawach, które są powodem ogłoszenia jednogodzinnego strajku ostrzegawczego.

Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” po otrzymaniu sprawozdania swoich przedstawicieli z rozmów uznało, że dołożyli oni wszelkich starań, aby przekonać stronę rządową o konieczności usunięcia przyczyn strajku. Prezydium stwierdza raz jeszcze, że podejmowało rozmowy ze szczególną intencją porozumienia i że ich niepowodzenie jest od niego niezależne.

Prezydium ponawia stwierdzenie zawarte w oświadczeniu przewodniczącego [Krajowej] Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy, że „związek nasz z całą powagą traktuje trudną sytuację gospodarczą w kraju i jak to wielokrotnie oświadczyliśmy, pragnie przyczynić się do wyjścia z istniejącego kryzysu. Warunkiem tego jednak jest pełne utrzymanie i zrealizowanie osiągniętych porozumień”.

Zapowiedziany strajk nie stanowi zerwania porozumienia, lecz jest wyrazem protestu przeciw stwarzaniu warunków uniemożliwiających jego realizację.

Źródło: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 18; Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1.

Nr 16

1980 październik 1, Gdańsk – Oświadczenie przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy w sprawie nierealizowania zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. dotyczących podwyżek płac (fragment)

Gdańsk, dn. 1 X 1980 r.

[...]

Związek nasz z całą powagą traktuje trudną sytuację gospodarczą w kraju i jak to wielokrotnie oświadczyliśmy, pragnie przyczynić się do wyjścia z istniejącego kryzysu. Warunkiem tego jednak jest pełne utrzymanie i zrealizowanie osiągniętych porozumień. Tymczasem zarówno w dziedzinie regulacji płacowych, w zakresie elementarnej informacji o założeniach i działalności NSZZ „Solidarność” poprzez środki masowego przekazu oraz stworzenia w całym kraju warunków swobodnego organizowania się niezależnych i samorządnych związków zawodowych – postanowienia porozumienia i jego duch nie są dotrzymane.

30 września minął termin wprowadzenia podwyżek płac zagwarantowanych w Protokole porozumienia zawartego w Gdańsku. Tylko w części zakładów przeprowadzono rozmowy i osiągnięto porozumienia, w wielu zaś w ogóle rozmów jeszcze nie podjęto.

Na opóźnienie terminu realizacji punktu 8 Protokołu porozumienia decydujący wpływ miały:

- próby prowadzenia negocjacji z dawnymi związkami przy pominięciu komitetów założycielskich będących rzeczywistymi przedstawicielami załóg i stanowiących^a stronę zawartej umowy z rządem PRL,
- jednostronne wprowadzenie podwyżek płac bez konsultacji z załogami,
- biurokratyczne trzymanie się dotychczasowych siatek płac bez uwzględnienia społecznego poczucia sprawiedliwości¹.

^a W dokumencie stanowiącymi.

¹ Taka praktyka wynikała z Uchwały nr 81/80 Rady Ministrów z 6 IX 1980 r. zakładającej podwyżki płac dla wszystkich grup zawodowych (sukcesywnie od 1 IX do 30 VI 1981 r.) oraz

Zdajemy sobie sprawę z trudności, które wynikają z faktu wielości postulatów pracowniczych. Uważamy jednak, że jeśli władze nie mogły wykonać w terminie do 30 września br. swego zobowiązania – powinny one w sposób wiążący i podany do wiadomości publicznej określić harmonogram przeprowadzenia dalszych rozmów. Rozmowy takie powinny być zakończone najdalej do 20 października br. z założeniem, że zawarte porozumienia płacowe obowiązywać będą od 1 września br.

Jednoznaczne określenie przez stronę rządową postanowień dotyczących płac, informacji w środkach masowego przekazu oraz zaleceń jednostkom podrzędnym w sprawie neutrudniania, a raczej pomocy przy organizowaniu się NSZZ „Solidarność” może stworzyć warunki odwołania strajku.

Lech Wałęsa

Źródło: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 18.

zwiększenie płacy najniższej o 400 zł (do 2400 zł) i – odpowiednio – kolejnych stawek w tabelach płac wyższych od najniższej (od 1 I 1981 r.). Zob. Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1, Uchwała nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6 września 1980 r.

Nr 17

1980 październik 6, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie strajku ostrzegawczego 3 października 1980 r. (fragmenty)

Gdańsk, dn. 6 X 1980 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Dnia 3 X 1980 r. o godz. 12.00–13.00, w rezultacie decyzji Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, odbył się ogólnopolski strajk ostrzegawczy¹.

Spowodowany on został niedotrzymaniem przez stronę rządową zobowiązań, wynikających z porozumień zawartych w końcu sierpnia i na początku września, a dotyczących swobody organizowania NSZZ „Solidarność”, realizacji podwyżek płac oraz dostępu do środków masowego przekazu.

[...]

Wielokrotnie podkreślaliśmy, że Związek nasz z całą powagą traktuje trudną sytuację gospodarczą kraju i pragnie przyczynić się do wyjścia z kryzysu. Uważamy, że warunkiem przełamania trudności jest pełne realizowanie porozumień strajkowych. Poszukiwaliśmy do ostatniej chwili możliwości pertraktacji z władzami państwowymi. Z całą mocą oświadczamy, że nie otrzymaliśmy ze strony rządu żadnej wiążącej odpowiedzi na postulaty, które w jasny sposób zostały określone w oświadczeniu przewodniczącego [Krajowej] Komisji Porozumiewawczej Lecha Wałęsy z 1 X 1980 r.²

¹ W niektórych regionach Solidarności (m.in. Gdańsk, Elbląg, Bydgoszcz, Dolny Śląsk) strajk ostrzegawczy miał charakter niemal powszechny, ale w innych pracę przerywały tylko pojedyncze przedsiębiorstwa względnie tylko niektóre ich wydziały, a większość poprzestała na symbolicznych formach protestu.

² Zob. dok. nr 16.

[...] Staraliśmy się ograniczyć straty gospodarcze związane ze strajkiem.

[...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8.B.1; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 19.

Nr 18

1980 październik 6, Gdańsk – List Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do wicepremiera Mieczysława Jagielskiego w sprawie realizacji postulatów płacowych

Gdańsk, dn. 6 października 1980 r.

[Krajowa] Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Pan
Mieczysław Jagielski
Wicepremier Rządu PRL
w Warszawie

[Krajowa] Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” zwraca się do Pana Wicepremiera w sprawie realizacji postulatów płacowych zawartych w porozumieniach postrajkowych w sierpniu i wrześniu 1980 r.

Jak wiadomo, poszczególne punkty porozumień zakładały przeprowadzenie podwyżek płac w dwóch etapach: pierwszym, doraźnym, w terminie do 30 września, i następnym, po zaplanowaniu wysokości podwyżek w poszczególnych grupach i terminów ich realizacji, od 1 stycznia 1981 r.¹

[Krajowa] Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” zdaje sobie sprawę z trudności, w jakich znajduje się rząd wobec aktualnej sytuacji gospodarczej kraju, i rozumie, że działać należy umiarkowanie i ostrożnie, licząc się z realiami ekonomicznymi. Niemniej koniecznym jest wyjście sobie naprzeciw i dołożenie starań widocznych i zrozumiałych dla ludzi pracy przy realizacji zawartych porozumień. Jeśli chodzi o etap pierwszy, niewykonany w przewidzianym terminie, należy możliwie szybko po porozumieniu się z przedstawicielami poszczególnych branż, wyznaczonymi przez [Krajową] Komisję Porozumiewawczą NSZZ „Solidarność”, przekazać odpowiednie fundusze zakładom pracy i umożliwić załogom pracowniczym dokonanie sprawiedliwego podziału uwzględniającego sytuację najbardziej potrzebujących, niezależnie od obowiązujących tabeli płac.

¹ Zob. dok. nr 4.

Jeśli chodzi o etap drugi, zaplanowanie podwyżek winno być również wykonane możliwie jak najszybciej, aby udzielono w ten sposób możliwości zaprogramowania ewentualnej korekty przez zasięgnięcie opinii świata pracy reprezentowanego przez NSZZ.

Zarówno wykonanie I etapu w realizacji porozumienia, jak przedstawienie planu realizacji etapu następnego stworzy poczucie poprawy sytuacji, klimatu wzajemnego zaufania i wpłynie również korzystnie na wzrost wydajności pracy.

[Krajowa] Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” wyraża przekonanie, że realizacja zaległego I postulatu winna nastąpić przed 20 października 1980 r.

Źródło: „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 19.

Nr 19

1980 październik 11, Gdańsk – List Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gdańsku do prezesa Rady Ministrów Józefa Pińkowskiego w sprawie Uchwały nr 81/80 Rady Ministrów z 6 września 1980 r.

Do Prezesa Rady Ministrów
Ob. Józefa Pińkowskiego

Protestujemy przeciwko wydaniu Uchwały nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6 IX [19]80 r. Uchwała dotyczy postrajkowych podwyżek będących przedmiotem porozumienia rządu z Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym w Stoczni Gdańskiej z dnia 31 sierpnia 1980 r. Natomiast we wstępie do Uchwały czytamy: „Rada Ministrów, po porozumieniu z Centralną Radą Związków Zawodowych, postanowiła...”.

Uchwała nie została uzgodniona z obecnym Niezależnym Samorządnym Związkiem Zawodowym „Solidarność” i nie podano jej do publicznej wiadomości. § 3 Uchwały pomija udział przedstawicieli załóg w uzgodnieniu podwyżek płac. Wstęp do Uchwały sugeruje, że Uchwała załatwia równocześnie dwa etapy przewidzianych porozumieniem podwyżek płac. Potwierdza to załącznik do Uchwały. Terminy wprowadzenia podwyżek, podane w załączniku, niezgodne są z porozumieniem, np. ochrona zdrowia (od XI [19]80), poczta, telegraf i telefon (od I [19]81).

Uchwała sugeruje, że aktualna podwyżka płac rozwiązuje problem układów zbiorowych, ponadto postanowienia § 2 ust. 2 pkt 3 łączą wprowadzoną podwyżkę płac z weryfikacją norm¹.

Stosowanie Uchwały utrudniło zawieranie porozumień płacowych przewidzianych do dnia 30 IX br. i spowodowało niedotrzymanie terminu wprowadzenia podwyżek płac.

¹ Zob. Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1, Uchwała nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6 września 1980 r.

Uchwała jest sprzeczna z sierpniowym porozumieniem i stanowi naruszenie umowy społecznej, która jest jego podstawą.

Za MKZ NSZZ „Solidarność”
w Gdańsku
Lech Wałęsa

Źródło: Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 20.

1980 październik 15, Gdańsk – Projekt uchwały Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie postulatów płacowych opracowany przez Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Gdańsku (do przyjęcia przez wszystkie międzyzakładowe komitety założycielskie)¹

Gdańsk, dnia 15 X 1980 r.

Międzyzakładowy Komitet Założycielski
NSZZ „Solidarność”
Gdańsk

Punkt ósmy Porozumienia Gdańskiego z dnia 31 sierpnia 1980 r. przewiduje wprowadzenie podwyżek płac do dnia 30 września br. poprzez zmianę tabeli płac lub stawki osobistego zaszeregowania².

Ustaliła się jednak praktyka akceptowania przez władze w licznych porozumieniach branżowych i zakładowych przyznawania podwyżek kwotowych³.

W zaistniałej sytuacji [Krajowa] Komisja Porozumiewawcza, stając na stanowisku, że system płac ulec powinien zasadniczemu uproszczeniu, uważa, że wszystkie podwyżki przewidziane w porozumieniach zawieranych przez komitety założycielskie NSZZ „Solidarność” powinny mieć charakter kwotowy. Przy czym obowiązywać powinny następujące zasady:

1. Podwyżka nie powinna być niższa niż 500 złotych.
2. Komitety założycielskie w poszczególnych branżach w porozumieniu z władzami powinny ustalić przeciętną kwotę podwyżki dla pracownika.
3. Sumy przypadające na poszczególne zakłady (przeciętna podwyżka × ilość pracowników) winny być dzielone przez załogi (KZ NSZZ „Solidarność”) w porozumieniu z kierownictwem zakładu.

¹ We wczesnym okresie funkcjonowania NSZZ „Solidarność” MKZ Gdańsk czasami przygotowywał projekty dokumentów dla KKP. Rangę uchwały nadano projektowi MKZ Gdańsk 16 października.

² Zob. dok. nr 4.

³ Kwotowa forma podwyżek była konsekwencją tytuł Uchwały nr 81/80 Rady Ministrów z 6 IX 1980 r., co treści postulatów płacowych zgłaszanych przez poszczególne zakłady i branże.

Uwaga: Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” winni uczestniczyć w ustalaniu imiennej listy podwyżek, działając w kierunku zmniejszenia rozpiętości płac.

4. Podwyżki winny obejmować miesiąc wrzesień.

5. Uchwała nie dotyczy zakładów, które już zawarły porozumienia płacowe.

Przypominamy, że negocjacje w sprawie płac powinny prowadzić komitety założycielskie obecnej NSZZ „Solidarność”, będące rzeczywistymi przedstawicielami załóg i stanowiące stronę zawartej umowy z rządem PRL.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8.B.1; ibidem, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1.

Nr 21

1980 październik 17, Gdańsk – Projekt uchwały Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie postulatów płacowych opracowany przez Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Gdańsku (fragmenty)

Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność”
Gdańsk

[...]

Podwyżki płac wciąż nie są realizowane w skali powszechnej, zgodnie z duchem i literą Porozumienia Gdańskiego. Nadal obowiązuje niezgodna z Porozumieniem Uchwała nr 81/80 Rady Ministrów, dotycząca sposobu realizacji podwyżki płac.

[...]

Jednocześnie przesyłamy Wam projekt uchwały [Krajowej] Komisji Porozumiewawczej w sprawie podwyżek płac¹.

Źródło: AKK NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, materiały nieuporządkowane.

¹ Zob. dok. nr 20.

Nr 22

1980 październik 21, Gdańsk – Oświadczenie przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy w sprawie wolnych sobót

W związku z propozycjami przedstawionymi przez ministra pracy i spraw socjalnych Janusza Obodowskiego dotyczących czasu pracy, wolnych sobót w roku 1981 – Krajowa Komisja Porozumiewawcza oświadcza, co następuje:

1) propozycje przedstawione przez Komisję Rządową są nie do przyjęcia, ponieważ nie zapewniają ogółowi pracowników wolnych dni w tygodniu, w szczególności wolnych sobót,

2) ww. propozycja jest sprzeczna z porozumieniem podpisanym w Jastrzębiu, a także z wcześniejszymi zapowiedziami rządu.

Uważamy, że sprawa czasu pracy i wolnych sobót powinna stać się w najbliższym czasie przedmiotem rozmów między NSZZ „Solidarność” a przedstawicielami rządu.

Za KKP NSZZ „Solidarność”
przewodniczący KKP
Lech Wałęsa

Źródło: Ośrodek Karta, AO, XII, Oświadczenia, apele i listy otwarte Przewodniczącego KKP/KK NSZZ „S”, A/8D.1.

1980 październik 22, Gdańsk – Oświadczenie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gdańsku w sprawie protestu pracowników Polskich Kolei Państwowych przeciwko nierealizowaniu postulatów płacowych

Gdańsk, 22 X 1980

MKZ NSZZ „Solidarność”
Gdańsk

Dnia 21 X 1980 r. we wrocławskiej lokomotywni 34 członków Komisji Porozumiewawczej wszystkich placówek PKP na terenie kraju należących do NSZZ „Solidarność” rozpoczęło głódówkę.

Głódówka jest protestem przeciwko odwlekaniu przez komisję resortową rozmów, które miały doprowadzić do realizacji postulatów.

Władze zarzucają kolejarzom nierealność żądań, podając sumę 2300 zł. Kolejarze żądają średnio 800 zł na osobę i podziału globalnej sumy w sposób sprawiedliwy – to jest dla najmniej zarabiających 2300 zł, a dla osób zarabiających powyżej 8000 zł jedynie 300 zł. Uważamy, że podział globalnej sumy należy do pracowników.

W związku z zaistniałą sytuacją wyrażamy zaniepokojenie brakiem odpowiedzialności władz resortu komunikacji.

Popieramy kolejarzy żądających podjęcia rzeczowych rozmów¹.

¹ Rozmowy Międzyzakładowej Komisji Porozumiewawczej Kolejarzy „Solidarność” z przedstawicielami Ministerstwa Komunikacji rozpoczęły się 17 X 1980 r. MKPK sformułowała 45 postulatów, dotyczących m.in. nowej siatki płac, dodatków z tytułu wzrostu kosztów utrzymania i szkodliwych warunków pracy, odszkodowań powypadkowych, struktury organizacyjnej PKP, wprowadzenia Karty kolejarza. Negocjatorzy rządowi odrzucili te żądania, ale tego samego dnia inna grupa negocjatorów ministerialnych zawarła porozumienie o podwyżkach płac z branżowym Związkiem Zawodowym Kolejarzy. 20 listopada strona rządowa zaproponowała MKPK zaakceptowanie tych ustaleń i dalsze rozmowy z udziałem reprezentantów ZZK, lecz oczywiście odmówiono. Po bezskutecznej próbie skłonienia do mediacji Wałęsy, delegaci MKPK zdecydowali się podjąć głódówkę protestacyjną. Zob. Z. Sobolewski, *NSZZ „Solidarność” w przedsiębiorstwie Polskie Koleje Państwowe 1980–2000*, t. I, Gdańsk–Wrocław 2000, s. 16–20, t. II: *Dokumenty*, Gdańsk–Wrocław 2000, s. 11–16. Konflikt zakończył się 29 października porozumieniem MKPK z wiceministrem Aleksandrem Kopciem. „W wymiarze płacowym protestujący osiągnęli raczej

Ostrzegamy przed antagonizowaniem klasy robotniczej².

Źródło: Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1.

niewiele (podwyżkę płac w wysokości około 700 zł), ale uzyskali prawo do opiniowania decyzji resortu dotyczących kwestii przedsiębiorstwa” (J.R. Sielezin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 184). Wkrótce doszło do kolejnych konfliktów i rokowań kolejarskiej Solidarności z resortem komunikacji.

² Chodzi nie tylko o równoległe negocjacje z ZZK, ale także próbę powołania – na terenie śląskiej DOKP i z inspiracji jej dyrektora – konkurencyjnego wobec Solidarności związku zawodowego „Solidarny Kolejarz” (Z. Sobolewski, *NSZZ „Solidarność” w przedsiębiorstwie...*, t. 1, s. 18).

1980 październik 22, Gdańsk – Statut Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”¹ (fragmenty)

[...]

Rozdział II. Postanowienia ogólne

[...]

§ 6

Celem Związku jest: ochrona praw, godności i interesów pracowników, a w szczególności:

- 1) ochrona interesów materialnych, socjalnych i kulturalnych członków oraz ich rodzin,
- 2) zabezpieczenie praw pracowniczych w zakresie wykonywanej pracy zawodowej, wynagrodzenia, warunków socjalno-bytowych oraz bezpieczeństwa i higieny pracy,
- 3) podejmowanie starań o zharmonizowanie prawidłowego działania zakładu pracy z interesami pracowników,

[...]

- 7) wpływ na kształtowanie polityki gospodarczej i społecznej,

[...].

§ 7

Związek realizuje swoje cele przez:

- 1) reprezentowanie swoich członków wobec pracodawców, władz i organów administracji państwowej oraz organizacji i instytucji społecznych,
- 2) zawieranie i wypowiedanie zbiorowych układów pracy,
- 3) udzielanie pomocy prawnej i podejmowanie interwencji w przypadkach konfliktu między pracownikiem a pracodawcą,

¹ Statut NSZZ „Solidarność” zarejestrował 24 X 1981 r. Sąd Wojewódzki w Warszawie, dokonując w nim istotnych zmian (wykreślenie części paragrafów dotyczących prawa do strajku, wpisanie passusu o uznaniu kierowniczej roli PZPR). Decyzja Sądu Wojewódzkiego, od której strona Solidarności odwołała się do Sądu Najwyższego, rozpoczęła tzw. kryzys rejestracyjny. Drogę do kompromisu otworzyły rozmowy delegacji Solidarności i rządu 31 października w Warszawie. Ostatecznie 10 XI 1981 r. Sąd Najwyższy uchylił poprawki Sądu Wojewódzkiego i zarejestrował NSZZ „Solidarność” na podstawie pierwotnego tekstu statutu z dołączonym aneksem, zawierającym m.in. fragment Porozumienia Gdańskiego o respektowaniu przez nowe związki kierowniczej roli PZPR w państwie.

[...]

6) podejmowanie starań o zapewnienie członkom i ich rodzinom wczasów pracowniczych, zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych, miejsc w żłobkach i przedszkolach dla ich dzieci oraz odpowiedni udział w świadczeniach z funduszu socjalnego i innych funduszy zakładu pracy,

[...]

8) popieranie inicjatyw w zakresie usprawnienia gospodarki [...] i postępu technicznego,

[...]

11) sprawowanie kontroli nad warunkami bezpieczeństwa i higieny pracy [...],

[...]

13) prowadzenie badań nad warunkami życia ogółu pracowników, w szczególności nad poziomem kosztów utrzymania,

[...]

15) publiczne opiniowanie projektów i przepisów dotyczących: życia ludzi pracy, reprezentacji pracowniczych, uczestnictwa pracowników w zarządzaniu, ustawodawstwa socjalnego oraz kluczowych decyzji: o podziale dochodu narodowego, kierunkach inwestycji, podziale funduszu spożycia społecznego, zaopatrzeniu^a rynku, gospodarce mieszkaniowej, kształtowaniu cen i płac oraz innych sprawach istotnych dla ludzi pracy.

[...]

Rozdział V. Sekcje zawodowe i branżowe

[...]

§ 31

Władze sekcji zawodowych i branżowych przygotowują lub opiniują projekty zbiorowych układów pracy. Komisja Krajowa może upoważnić władze sekcji do zawierania w jej imieniu zbiorowych układów pracy.

[...]

Rozdział VII. Ośrodek prac społeczno-zawodowych i wydawnictwa

§ 35

1) W ramach Związku działa Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych², prowadzący badania nad warunkami życia i pracy, jak również kosztami

^a W dokumencie zaopatrzenia.

² OPSZ powstał dopiero na początku stycznia 1981 r. Zob. dok. nr 47.

utrzymania ogółu pracowników oraz przygotowujący ekspertyzy w zakresie polityki społeczno-gospodarczej dla potrzeb Związku.

[...]

3) Organizacje regionalne Związku mogą powoływać podobne ośrodki zajmujące się problematyką regionu, zawodów, branż³.

[...]

Źródło: Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie. Statut NSZZ „Solidarność”. Założenia Ustawy o Związkach Zawodowych, Warszawa 1981, s. 18–30; Ośrodek Karta, AO, VII, NSZZ „Solidarność” – rejestracja, formalnoprawne podstawy działalności i struktura organizacyjna, A/9.1.

³ Por. *Wstęp*, s. 40–42.

1980 październik 27, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku w sprawie zmian w Statucie NSZZ „Solidarność” wprowadzonych przez Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy (fragment)

Gdańsk, 27 października 1980 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Bezprawna decyzja Sądu Wojewódzkiego w Warszawie o zmianach w Statucie NSZZ „Solidarność”¹ w niebezpieczny sposób spotęgowała kryzys wokół rejestracji naszego Związku. W połączeniu z trwającymi konfliktami placowymi² oraz narastającą nieufnością do władz i ich woli uczciwej realizacji Porozumienia Gdańskiego wywarła^a groźny wzrost napięcia w załogach pracowniczych.

[...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.1.

^a W dokumencie wywarło.

¹ Chodzi o decyzję z 24 X 1980 r. Zob. dok. nr 24, przyp. 1.

² Chodzi nie tylko o konflikt związany z realizacją pkt 8 Porozumienia Gdańskiego, ale także liczne branżowe spory placowe. Dogasał wprawdzie spór resortu komunikacji z MKPK, ale do walki o podwyżki płac szykowali się już m.in. zrzeszeni w Solidarności pracownicy budownictwa, służby zdrowia, oświaty, kultury, łączności i inni. Zob. np. J.R. Sielezin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 179, przyp. 86; *Zdrowie*, „Niezależność” 1980, nr 1; *Komunikat*, *ibidem*, nr 3; *Protest służby zdrowia*, *ibidem*, nr 5; Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1, Oświadczenie, Gdańsk, 25 X 1980.

1980 październik 28, Gdańsk – Stanowisko Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku w sprawie nierealizowania zapisów Porozumienia Gdańskiego z 31 sierpnia 1980 r. (fragmenty)

Gdańsk, dnia 28 X 1980 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”
Prezydium MKZ Gdańsk NSZZ „Solidarność”

Zawierając porozumienie 31 VIII 1980 r., MKS Gdańsk, widząc dobrą wolę ze strony Komisji Rządowej, pozostawił władzom znaczną swobodę w wypełnieniu żądań strajkujących, poczynił też poważne ustępstwa. Znalazło to wyraz w sformułowaniach większości punktów podpisanego Porozumienia Gdańskiego. Okazało się jednak, że brak precyzji ustaleń dał stronie rządowej okazję do działań niekorzystnych dla tworzącego się niezależnego i samorządnego ruchu związkowego. Co więcej, w pewnych działaniach Krajowa Komisja Porozumiewawcza i MKZ Gdańsk widzą złą wolę władz.

[...]

Jaskrawym przykładem łamania Porozumienia Gdańskiego jest wydanie przez rząd Uchwały nr 81/80. Została ona wydana bez konsultacji z NSZZ „Solidarność”, a treść jej długo była ukryta przed opinią publiczną. Na podstawie tej Uchwały wprowadza się podwyżki płac powodujące powiększenie się różnic zarobkowych. Sposób podziału kwot podwyżek jest w większości wypadków sprzeczny z żądaniami pracujących¹. Łamane jest również Porozumienie Gdańskie w sprawie podwyżek rent i emerytur².

¹ Zob. Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1, Uchwała nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6 września 1980 r.

² 6 IX 1980 r. Rada Ministrów podniosła o 500 zł wszystkie emerytury i renty ze „starego portfela” (z mocą od 1 I 1981 r.). Solidarność uważała, że podwyżka powinna preferować grupy najniżej uposażone, a najmniejsze świadczenia (po podwyżce 2100–2300 zł) powinny się kształtować na

[...]

Jednocześnie domagamy się wypełnienia wszystkich punktów Porozumienia [...]:

[...]

5) Poprawy^a zaopatrzenia rynku i wydania^b zarządzeń mających na celu wprowadzenie od 15 XII 1980 r. kartek żywnościowych na mięso.

6) Zmiany Uchwały Rady Ministrów nr 81/80 w terminie jednego tygodnia i wydanie przez rząd rozporządzeń, że ogólna pula przeznaczona na podwyżki jest przyznawana zakładom pracy i dzielona przez załogi zgodnie z odczuciem sprawiedliwości społecznej.

[...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.1.

poziomie minimum socjalnego („Kronika. Dokumentacja Prasowa. Przegląd najważniejszych wydarzeń w kraju i za granicą” 1980, R. XXIX, nr 1366 (8–16 XI 1980), s. 883; *Oszczędności na najbiedniejszych*, „Niezależność” 1981, nr 2).

^a W dokumencie poprawę.

^b W dokumencie wydanie.

1980 październik 28, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie tematów rozmów z delegacją rządową pod przewodnictwem premiera Józefa Pińkowskiego zapowiedzianych na 31 października 1980 r. (fragmenty)

Stocznia Gdańska, 28 X 1980 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

[...]

2. Komisja Krajowa po szerokiej dyskusji z udziałem całego Prezydium MKZ w Gdańsku oraz K[omitet] Z[akładowy] NSZZ „Solidarność” Stoczni Gdańskiej¹ postanowiła przyjąć propozycję rządu i udać się na rozmowy z premierem rządu PRL Józefem Pińkowskim i delegacją rządową dnia 31 X 1980 r.²

[...]

Komisja Krajowa określiła swoje stanowisko, które ma stanowić podstawę do rozmów z delegacją rządową w sprawach:

[...]

c) problemów płacowych,

[...]

e) zaopatrzenia rynku,

[...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK, od

¹ Relacja z obrad zob. W.S., *Rejestracja – statut – i co dalej? Krajowa Komisja Porozumiewawcza obraduje w Gdańsku*, „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1980, nr 22.

² Zaproszenie na spotkanie z premierem wystosował wicepremier Mieczysław Jagielski, goszczący na obradach KKP w Gdańsku 28 października.

1980 październik 31, Warszawa – Projekt komunikatu w sprawie rozmów przedstawicieli Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z delegacją rządową pod przewodnictwem premiera Józefa Pińkowskiego 31 października 1980 r. uzgodniony przez wspólną grupę roboczą¹ (fragmenty)

Prezes Rady Ministrów PRL, Józef Pińkowski, przyjął w siedzibie rządu w Warszawie w dn. 31 bm. przedstawicieli Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, z jej przewodniczącym Lechem Wałęsą. Na spotkaniu przedstawiciele NSZZ „Solidarność” przedłożyli swoje stanowisko wobec rejestracji statutu Związku dokonanej przez Sąd Wojewódzki w Warszawie oraz w sprawach dostępu do środków masowego przekazu, w sprawach płacowych, zaopatrzenia rynku i w sprawach wsi.

[...]

3) Wymiana poglądów w sprawach płacowych doprowadziła do uzgodnienia stanowisk w następujących spośród diskutowanych kwestii:

a) W toczących się w ramach realizacji porozumień z Gdańska, Szczecina, Jastrzębia i Katowic negocjacjach płacowych łączne kwoty podwyżek dla poszczególnych branż i zawodów zostaną rozdzielone w porozumieniu z załogami, przy założeniu, że ulegnie zmniejszeniu rozpiętość płac.

b) W odniesieniu do pracowników służby zdrowia, oświaty i łączności zostanie uwzględniony postulat poprawy sytuacji płacowej tych grup zawodowych w porównaniu z innymi branżami i zawodami².

4) Po wysłuchaniu wniosków wynikających z Porozumienia Gdańskiego w sprawie zaopatrzenia rynku rząd zapewnił, że zlikwidowane zostaną braki w [zaopatrzeniu w] takie podstawowe produkty, jak chleb,

¹ Ponieważ projekt wspólnego komunikatu w ostatniej chwili jednostronnie zmieniła strona rządowa, delegacja Solidarności odmówiła jego akceptacji. Premier Józef Pińkowski oświadczył jednak, że podtrzymuje wszystkie złożone ustnie zobowiązania. Otwierało to drogę do polubownego rozwiązania kryzysu rejestracyjnego. Bezpośrednio po zakończeniu rozmów w URM – w nocy z 31 października na 1 listopada – odbyła się narada w siedzibie warszawskiego KIK. Strona Solidarności podtrzymała wcześniejszą decyzję o gotowości strajkowej 12 XI 1980 r. Relacje z rozmów w URM (faza końcowa) oraz narady w KIK zob. Ośrodek Karta, AO, XIII, NSZZ „Solidarność” Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa, A/8E.1.

² W tym czasie trwały protesty odpowiednich sekcji branżowych i zawodowych Solidarności.

mąka, kasze, tłuszcze roślinne i cukier. Solidarność poinformowała rząd, iż społecznej akceptacji nie zyskuje eksport podstawowych produktów żywnościowych i leków, gdy brak ich na rynku. Postulowano, by rząd przyspieszył prace nad zapowiedzianym w Porozumieniu Gdańskim zniesieniem cen komercyjnych i wprowadzeniem racjonowania mięsa, podając proponowane rozwiązania pod publiczną dyskusję³. NSZZ „Solidarność” wyraża też przekonanie, że społeczeństwo powinno być szerzej informowane o bilansie produkcji, skupie oraz sposobach rozdysponowania, łącznie z eksportem, towarów szczególnie deficytowych.

5) Przedyskutowano problemy warunków życia i pracy na wsi oraz samorządu wiejskiego i związków zawodowych rolników. [...]

W toku dyskusji prezes Rady Ministrów wskazał na konieczność wzmożenia wysiłków NSZZ „Solidarność” na rzecz aktywizacji produkcyjnej załóg. Prezes Rady Ministrów i przewodniczący NSZZ „Solidarność” wyrazili przekonanie o potrzebie pełnej realizacji porozumień, umacniania wzajemnego zaufania i o celowości dalszych kontaktów.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, XIII, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa, A/8E.1; „Niezależność” 1981, nr 4.

³ Do tego czasu odnośne projekty, opracowywane przez MHWiU, omawiane były tylko na forum Biura Politycznego KC PZPR – po raz ostatni 28 X 1980 r. (*Kalendarium [w:] Tajne dokumenty Biura Politycznego PZPR a „Solidarność” 1980–1981, oprac. Z. Włodek, Londyn 1992, s. 617*).

1980 listopad 9, Warszawa – List Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do załóg pracowniczych cukrowni z apelem o nieogłaszanie strajku¹

Warszawa, 9 XI 1980

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Drodzy Koledzy!

Jesteśmy w pełni świadomi, że sytuacja materialna i socjalna pracowników cukrowni wymaga szczegółowego rozpatrzenia i zdecydowanej poprawy. Stwierdzamy, że udzielamy i będziemy udzielać poparcia dla zasadniczych żądań załóg pracowniczych, zgodnie z poczuciem sprawiedliwości i publicznie określonym stanowiskiem naszego Związku. Uważamy, że żądania te powinny zostać rozpatrzone w toku rozmów z władzami i domagamy się od rządu jak najszybszego podjęcia negocjacji².

Jednocześnie jednak zwracamy się do Was, Drodzy Koledzy, z serdecznym apelem: nie przerywajcie pracy, nie sięgajcie do ostatecznego środka naszej walki, jakim jest strajk. Kraj jest w katastrofalnej sytuacji gospodarczej. Nie ponosimy odpowiedzialności za politykę, która doprowadziła do tej sytuacji, ale Związek nasz poczuwa się do odpowiedzialności za losy naszego kraju, za jego przyszłość. Ludzie pracy odczuwają już w chwili obecnej coraz bardziej dotkliwie niedostatek cukru. Nie możemy teraz przyczynić się do pogorszenia stanu zaopatrzenia. W trudnej sytuacji, w jakiej nasz Związek i nasz kraj znajdują się w ciągu tych dni, Wasz strajk przyczyniłby się do zaostrzenia sytuacji i zwracałby się przeciwko interesom ludzi pracy. Zapewniamy Was z całą mocą, że w Waszych działaniach na rzecz interesów pracowniczych możecie liczyć na wsparcie i solidarność naszego Związku.

¹ KKP uchwaliło list w związku z przerwaniem rozmów w sprawach płacowych między przedstawicielami rządu i Komisji Porozumiewawczej Pracowników Cukrownictwa. W razie odmowy ich wznowienia przez stronę rządową KPPC ustaliła wstępnie termin strajku na 10 XI 1980 r.

² Szerzej zob. P. Kapuściński, *O co chodziło cukrownikom?*, „Życie Gospodarcze” 1980, nr 49.

1980 listopad 9, Warszawa – List przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy do włóknarzy i pracowników przemysłu lekkiego z apelem o nieogłaszanie strajku

Warszawa, dn. 9 XI 1980 r.

Do Kolegów Włóknarzy
i Pracowników Przemysłu Lekkiego

Zwracamy się do Was z apelem o powstrzymanie się od podjęcia natychmiastowego strajku w wypadku odmownej odpowiedzi władz odnośnie [do] Waszych postulatów płacowych¹.

Jednocześnie Krajowa Komisja Porozumiewawcza, będąc świadoma, że pracownicy przemysłu lekkiego figurujący na 4. od końca miejscu w tabeli płac wg wysokości zarobków mają uzasadnione prawo do realizacji swoich postulatów płacowych, zapewnia, że zgodnie z zasadą solidarności oraz pkt 2 umowy gdańskiej, który przy podwyżce preferuje najniżej uposażonych – rozpocznie najpóźniej od dnia 17 listopada br. konieczne starania dla osiągnięcia porozumienia w Waszych sprawach płacowych.

Lech Wałęsa
przewodniczący

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.2; ibidem, IX, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (stenogramy z posiedzeń), A/8A.1.

¹ Sekcja włóknarzy NSZZ „Solidarność” przerwała rozmowy z rządem i groziła strajkiem nawet już od 10 listopada (żądała 640 zł podwyżki na pracownika; rząd przyznał tylko 240 zł, gdyż uwzględnił podwyżki wywalczone w lipcu i sierpniu 1980 r.).

1980 listopad 9, Warszawa – Telegram Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do premiera Józefa Pińkowskiego w sprawie podjęcia rozmów z przedstawicielami NSZZ „Solidarność” służby zdrowia, oświaty oraz cukrownictwa

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Prezes Rady Ministrów PRL
Ob. Józef Pińkowski
Warszawa

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” zwraca się do Obywatela z apelem o pilne podjęcie rozmów z przedstawicielami naszego związku resortu zdrowia, oświaty oraz cukrownictwa¹.

W trakcie ostatnich rozmów otrzymaliśmy zapewnienie, że postulaty załóg zostaną rozpatrzone zgodnie z porozumieniami postrajkowymi i w duchu polityki sprawiedliwości.

Uważamy, że odmowa prowadzenia negocjacji nie służy przywracaniu klimatu społecznego zaufania i pozostaje w sprzeczności z ustaleniami spotkania KKP z Obywatелеm Premierem², które przewidywały specjalne podwyżki płacowe dla wymienionych resortów.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.2; ibidem, IX, NSZZ „Solidarność” – Krajowa

¹ O sporze płacowym w branży cukrownictwa zob. dok. nr 29, przyp. 2. Na temat konfliktów w oświacie i służbie zdrowia zob. J.R. Sieleziń, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 187, przyp. 126; Apel pracowników oświaty NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze z poparciem dla strajkujących nauczycieli w Gdańsku z 11 XI 1980 [w:] *Wybór źródeł do historii Solidarności Oświaty i Wychowania 1980–1989*, oprac. J. Żurek, Warszawa 2000, s. 91.

² Oba odwołania dotyczą rozmów z 31 X 1980 r. Premier złożył ustne zobowiązania, wspólnego komunikatu nie podpisano. Zob. dok. nr 28, przyp. 1.

1980 listopad 9, Warszawa – Wnioski Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dotyczące kierunków bieżących działań Związku, przyjęte na posiedzeniu w warszawskim Klubie Inteligencji Katolickiej 9 listopada 1980 r. – załącznik do protokołu¹ (fragmenty)

[...]

4. Zawiadomić premiera o tym, że układy zbiorowe nie mogą być negocjowane bez porozumienia z KKP.

5. Zażądać od ekspertów sformułowania wstępnych propozycji nt. polityki związku w sprawach płacowych i rozesłać je do MKZ-etów do dyskusji².

[...]

7. Zwolywanie krajowych konferencji branżowych – tylko za wiedzą i akceptacją KKP lub komisji organizacyjnej, która powiadomi MKZ-ety.

8. W celu wzmocnienia zespołu negocjującego płace służby zdrowia rozważyć możliwość dołączenia do niego przedstawicieli dużych zakładów pracy³.

9. Upoważnia się MKZ Bydgoszcz do zorganizowania konferencji, która przedyskutuje sprawę rozdziału żywności na poszczególne województwa⁴.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, IX, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza

¹ Jest to wersja podana przez rzecznika prasowego Regionu Mazowsze Janusza Onyszkiewicza.

² Nie udało się ustalić, czy takie propozycje przygotowano.

³ Akcja protestacyjna w służbie zdrowia zakończyła się 16 XI 1980 r. podpisaniem porozumienia resortowego. Tego samego dnia swoje porozumienia zawarły też sekcje pracowników oświaty i kultury NSZZ „Solidarność”. Ogólną zasadą porozumień było wynegocjowanie podwyżek płac preferujących grupy najniżej zarabiające. Zob. *Zdrowie, oświata, kultura, „Niezależność”* 1980, nr 7–8; Ośrodek Karta, AO, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa, A/8E.2, Protokół porozumienia między Komisją Rządową a delegacją pracowników służby zdrowia zrzeszonych w NSZZ „Solidarność” zawartego w dniu 16 listopada 1980 r. w Gdańsku.

⁴ Konferencja odbyła się 3–4 XII 1980 r. Negatywnie oceniła zaproponowane przez rząd zasady reglamentacji mięsa i jego przetworów, odrzuciła projekt wprowadzenia kartek na drób oraz skrytykowała system rozdziału żywności na poszczególne województwa („Kronika. Dokumentacja Prasowa. Przegląd najważniejszych wydarzeń w kraju i za granicą” 1980, R. XXIX, nr 1372A (31 XII 1980), s. 1420).

1980 listopad 15, Warszawa – Apel Lecha Wałęsy, Andrzeja Gwiazdy i Zbigniewa Bujaka do członków NSZZ „Solidarność” w sprawie respektowania taktyki Związku w negocjacjach płacowych

Gdańsk, 15 XI 1980 r.

Po wydaniu przez Sąd Najwyższy orzeczenia zmieniającego decyzję Sądu Wojewódzkiego w Warszawie i uznającego nasz statut bez zmian Związek ostatecznie uzyskał wszelkie formalne podstawy dla naszej działalności¹. Komisja Krajowa i związkowe władze regionalne odwołały w wyniku tego gotowość strajkową.

Mimo to sytuacja w naszym kraju komplikuje się w dalszym ciągu. Przeciwnicy nowego ruchu związkowego starają się za wszelką cenę zdeorganizować Solidarność, wywołać zamęt i wzrost poczucia niepewności.

Nieskoordynowane działania powstających żywiłowo ^akomisji koordynacyjnych porozumiewawczych^a branżowych lub terytorialnych niezależnie od intencji ich twórców i uczestników osłabiają w chwili obecnej spistość naszego Związku.

W tej groźnej sytuacji zwracamy się do wszystkich członków Solidarności uczestniczących w pracach takich komisji, którzy aktualnie prowadzą rozmowy z przedstawicielami władz państwowych, z apelem o natychmiastowe ich zawieszenie, a jeżeli rozmowy zostały zerwane przez stronę rządową i w związku z tym podjęto akcję protestacyjną – o przerwaniu tej akcji.

Nie dopuścimy do odebrania nam efektów naszej walki. Musimy jednak działać wspólnie i w sposób skoordynowany.

W obecnej chwili najważniejszą sprawą jest doprowadzenie do wywiązania się przez władze ze zobowiązań wobec pracowników służby zdrowia, oświaty i kultury. Od ich pracy, od warunków, w jakich ją wykonują, i od sum przeznaczonych na inwestycje w tych dziedzinach zależy już dziś nie tylko to, jak jesteśmy leczeni i czego uczą się nasze dzieci, ale przede

^{a-a} Tak w tekście.

¹ Nastąpiło to 10 XI 1981 r.

wszystkim to, jaki będzie stan zdrowotności całego społeczeństwa, poziom szkolnictwa w naszym kraju i kształt kultury narodowej w przyszłości.

Na najbliższym posiedzeniu Komisji Krajowej, które odbędzie się 19 listopada br. w Szczecinie, przedstawimy propozycję dotyczącą jednolitych zasad powoływania zespołów negocjujących wszelkie sprawy z władzami, a przede wszystkim problemy płac, a także tryb prowadzenia takich rozmów i terminy ich podjęcia.

W chwili obecnej bardziej niż kiedykolwiek największą siłą naszego Związku musi być jedność działania.

Przewodniczący Komisji Krajowej i MKZ w Gdańsku

Lech Wałęsa

przewodniczący MKZ Regionu Mazowsze

Zbigniew Bujak

wiceprzewodniczący MKZ w Gdańsku

Andrzej Gwiazda

Źródło: AKK NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, materiały nieuporządkowane.

1980 listopad 19, Szczecin – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie aktualnych postulatów pracowniczych

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” stwierdza, że do tej pory nie zostały jeszcze zakończone rozmowy branżowe w sprawie podwyżek płacowych przewidzianych przez Porozumienie Gdańskie.

Związek nasz oświadczył już także, że realizacja postanowień zawartych w pkt 8 Porozumienia w zasadniczy sposób naruszała podstawowe intencje Porozumienia Gdańskiego, które prowadzić miały do zasadniczego zmniejszenia rażącej dysproporcji płacowych i do realizowania zasady sprawiedliwości społecznej. W związku z tym uważamy za konieczne określić publicznie nasze stanowisko w tych sprawach.

Po pierwsze, niezakończenie rozmów branżowych stanowi naruszenie przyrzeczeń złożonych w porozumieniach postrajkowych. Według naszych informacji nadal jeszcze do chwili obecnej nie podpisano porozumień w kilku branżach, a w niektórych w ogóle nie rozpoczęto rozmów. Biorąc pod uwagę obecny stan rzeczy i występujące praktyczne trudności, uznajemy, że termin zakończenia rozmów musi zostać przedłużony. Zmuszeni jesteśmy jednak oświadczyć, że niezakończenie negocjacji branżowych uznamy za naruszenie podpisanych przez rząd porozumień postrajkowych i gwarantujemy branżom, które nie uzyskają realizacji uzasadnionych żądań, pełną solidarność Związku w statutowo określonych formach. Oczekujemy od rządu niezwłocznego przekazania informacji o harmonogramie zakończenia negocjacji branżowych.

Po drugie, realizacja pkt 8 Porozumienia Gdańskiego w sposób określony przez Uchwałę [nr] 81/80 Rady Ministrów¹ narusza postulowane przez nas zasady polityki społecznej, w szczególności w związku z:

– częstym zwiększeniem dysproporcji płacowych wewnątrz zakładów pracy oraz dysproporcji międzybranżowych i międzyzakładowych,

¹ Zob. Ośrodek Karta, AO, VI, Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, A/2.1, Uchwała nr 81/80 Rady Ministrów z dnia 6 września 1980 r.

- częstym traktowaniem podwyżek dokonanych przed 31 VIII [19]80 r. jako podwyżek wynikających z Porozumienia Gdańskiego,
- przesunięciem terminu realizacji pierwszej części postanowień pkt 8 aż do dnia 1 I 1981 r. dla niektórych grup pracowników,
- częstym przyznawaniem podwyżek bez konsultacji z załogami.

Uważamy, że w chwili obecnej powinien zostać powołany zespół roboczy złożony z przedstawicieli rządu i NSZZ „Solidarność”, który rozpatrzy możliwości doraźnego naprawienia krzywd i niekonsekwencji wynikłych z Uchwały [nr] 81/80 [Rady Ministrów]². Pilną sprawą jest także rozpatrzenie nowelizacji taryfikatorów i tabel, przy współpracy [z] NSZZ „Solidarność”, w możliwie szybkim terminie. Stwierdzamy z całym naciskiem, że obecna polityka wprowadzenia nowych tabel płac bez uzgodnienia z naszym Związkiem prowadzi tylko do wzrostu napięcia społecznego.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza zdaje sobie sprawę, że przeprowadzone do tej pory podwyżki nie zaspokajają uzasadnionych żądań materialnych ludzi pracy. Kryzys gospodarczy, w jaki kraj nasz został wprowadzony, coraz bardziej ciążyć będzie na warunkach życia szerokich mas. Zadaniem naszego Związku będzie zarówno wywieranie presji na władze, aby właściwą polityką reformy gospodarczej zmierzały do wyprowadzenia kraju z katastrofalnej sytuacji ekonomicznej, jak też ochrona interesów ludzi pracy, żeby nie dopuścić do drastycznego pogorszenia się warunków życia, zwłaszcza grup najuboższych i rodzin wielodzietnych. Wymagać to będzie prac i działań naszego Związku w sprawach systematycznego dodatku drożyznianego oraz ochrony minimum socjalnego, jak też zapewnienia, aby wzrostowi wydajności pracy odpowiadał wzrost płac.

Sprawy podwyżek płac Związek nasz zamierza traktować jako część składową kompleksu spraw pracowniczych, które są regulowane przez zbiorowe układy pracy. Podjęcie tej sprawy wymaga dobrego przygotowania. Powinno to być rezultatem dyskusji w całym naszym Związku. W tym celu Krajowa Komisja Porozumiewawcza opracuje tezy do dyskusji, które staną się – wzbogacone i uformowane przez dyskusje w zakładach pracy – podstawą określenia polityki Związku w sprawach obrony interesów pracowników³.

² Systematyczne negocjacje w sprawach płacowych wszczęto dopiero pod koniec kwietnia 1981 r.

³ Tez takich nie przygotowano. Wiosną 1981 r. OPSZ opracował natomiast propozycję ogólnego programu Solidarności. Zob. dok. nr 70.

W obliczu tego zadania i w pełnej świadomości trudnej sytuacji kraju zwracamy się do wszystkich ogniw i wszystkich członków naszego Związku o powstrzymanie rozproszonych inicjatyw postulatów płacowych i materialnych do czasu określenia naszego ogólnego programu.

A zatem:

– doprowadzamy do końca realizację przyrzeczeń płacowych zawartych w Porozumieniu Gdańskim,

– przystępujemy do ogólnozwiązkowej dyskusji o programie żądań pracowniczych i o zasadach układów zbiorowych w poszczególnych zawodach i branżach,

– wstrzymujemy pertraktacje o układach zbiorowych i w sprawach płacowych do czasu wspólnego programu Związku.

Uważamy za fakt oczywisty, że NSZZ „Solidarność” domaga się zawarcia nowych układów zbiorowych, ponieważ nie możemy mieć zaufania do tych, których nie podpisaliśmy.

W związku z tym liczymy, że sprawa układów zbiorowych między rządem a różnymi związkami zawodowymi⁴ zostanie podjęta po wypracowaniu programu Związku i po uchwaleniu nowej ustawy o związkach zawodowych.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 5–6; Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/ /Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.2.

⁴ Oprócz Solidarności w grę wchodziły także różne związki branżowe i tzw. autonomiczne.

1980 listopad 19, Szczecin – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie postulatów cukrowników

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” na posiedzeniu dnia 19 XI br. w Szczecinie zapoznała się ze stanowiskiem Tymczasowej Komisji Cukrowników w sprawie podwyżki płac, związanym^a z niezrealizowaniem punktu 8 Porozumienia Gdańskiego¹.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza stwierdziła pełną zasadność postulatów cukrowników, związanych ze szczególnie dotkliwie występującym w tym przypadku splotem ciężkich warunków pracy oraz niskich płac, jak też szczególnym charakterem zatrudnienia.

Krajowa Komisja uważa, że podwyżka płac cukrowników w ramach realizacji zasad Porozumienia Gdańskiego powinna spełniać zasadniczą intencję określonej w tym Porozumieniu polityki społecznej, naprawienia istniejących krzywd, a więc uwzględnienia w podwyżkach w pierwszym rzędzie zarówno kategorii najniższej zarabiających w ramach poszczególnych zawodów, jak i zawodów o rażąco niskim poziomie płac.

Rozumiejąc bardzo trudną sytuację ekonomiczną kraju i konieczność kompleksowego załatwienia sprawy układów zbiorowych, celem uniknięcia podwyższenia płac, które nie znajdą pokrycia na rynku, Krajowa Komisja Porozumiewawcza uważa, że sytuacja w tym wypadku jest szczególnie krzywdząca i wymaga załatwienia poza normalną kolejnością. Krajowa Komisja Porozumiewawcza zleca Tymczasowej Komisji Cukrowników przeprowadzenie w imieniu NSZZ „Solidarność” negocjacji z rządem w celu niezwłocznego uzgodnienia stosownej podwyżki płac².

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981, s. 7.*

^a W dokumencie związanej.

¹ Zob. P. Kapuściński, *O co chodziło...*

² Ostatecznie porozumienie zawarto 26 XI 1980 r. (po okupacji przez kilkudziesięciu cukrowników Miejskiego Domu Kultury w Pruszczu Gdańskim). Na jego mocy wszyscy zatrudnieni w przemyśle cukrowniczym mieli otrzymać wyrównanie dotychczas przyznanych podwyżek płac do wysokości 700 zł miesięcznie.

Nr 36

1980 listopad 26, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie odmowy podpisania porozumienia z włóknierzami przez ministra przemysłu lekkiego

Minister przemysłu lekkiego odmówił podpisania parafowanego już porozumienia z Tymczasową Komisją Porozumiewawczą Włóknarzy NSZZ „Solidarność”, uzależniając finalizację umowy od wycofania się Tymczasowej Komisji Włóknarzy z rezolucji, wyrażającej poparcie dla MKZ Mazowsze. Krajowa Komisja Porozumiewawcza uważa to postępowanie za oburzającą próbę sprowokowania akcji strajkowej w i tak napiętej sytuacji kraju. Żądamy natychmiastowego i bezwarunkowego podpisania parafowanego porozumienia.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 8.

1980 listopad 26, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie projektu reglamentowanej sprzedaży mięsa i niektórych tłuszczów

Wobec zasadniczych wątpliwości i zastrzeżeń, które nasuwa projekt kartkowej sprzedaży mięsa i tłuszczów¹, Krajowa Komisja Porozumiewawcza nie może się obecnie ustosunkować w sposób definitywny do przedstawionego projektu.

Będzie to możliwe dopiero po udostępnieniu przez władze niezbędnych informacji dotyczących rozmiarów produkcji i spożycia w latach ubiegłych i w przyszłości oraz terminu utrzymania sprzedaży kartkowej. Krajowa Komisja Porozumiewawcza zwraca się do zespołu ekspertów o dokonanie szczegółowej analizy projektu rządowego, która powinna być poddana pod dyskusję organizacjom zakładowym².

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 10–11; Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza / Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.2.

¹ Projekt przedstawiono Solidarności w listopadzie 1980 r.

² Zob. dok. nr 62.

1980 listopad 26, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie represji wobec Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze¹ (fragment)

[...] ^a

Jednocześnie apelujemy do wszystkich członków NSZZ „Solidarność” o powstrzymanie się w obecnej napiętej sytuacji od eskalacji roszczeń płacowych i innych oraz stwierdzamy, że obowiązuje statutowy zakaz ogłaszania strajków nieuzgodnionych z władzami Związku.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981, s. 8–10.*

^a *Opuszczono fragment zawierający m.in. żądanie natychmiastowego uwolnienia Jana Naroźniaka i Piotra Sapelły, aprobatę dla akcji strajkowej proklamowanej przez MKZ Mazowsze oraz apel do innych regionów o udzielenie „wszelkiego poparcia, jakie okaże się potrzebne”. Jeszcze tego samego dnia, 26 XI 1981 r., obaj aresztowani zostali zwolnieni za poręczeniem społecznym prezesa Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, Stefana Bratkowskiego.*

¹ Chodzi o rewizję przeprowadzoną 20 listopada w siedzibie MKZ Mazowsze, konfiskatę kopii tajnej instrukcji prokuratora generalnego Lucjana Czubińskiego o metodach zwalczania tzw. uczestników nielegalnej działalności antysocjalistycznej i aresztowanie następnego dnia Jana Naroźniaka nadzorującego poligrafię regionu, pod zarzutem ujawnienia tzw. wiadomości stanowiących tajemnicę państwową. Tego samego dnia aresztowano też pracownika powielarni prokuratury Piotra Sapelę, który był źródłem przecieku wzmiankowanej instrukcji. W odpowiedzi mazowiecka Solidarność przystąpiła do organizowania akcji protestacyjnej, żądając uwolnienia obu aresztowanych i dodatkowo m.in. zbadania działalności prokuratury, MO i SB przez specjalną komisję sejmową. W niektórych warszawskich zakładach pracy, np. w Zakładach Mechanicznych „Ursus” i Hucie Warszawa, wybuchły strajki. Po tym, jak 26 listopada przewodniczący Zarządu Regionu Mazowsze Zbigniew Bujak został wezwany do prokuratury (w charakterze świadka), zebrani w „Ursusie” delegaci protestujących przedsiębiorstw postanowili zacząć następnego dnia strajk powszechny w regionie.

1980 grudzień 10, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w kraju (fragment)

[...]

1. Władze państwowe i polityczne poddały w ostatnich dniach bardzo krytycznej ocenie obecną sytuację gospodarczą kraju¹. Ocena taka jest zgodna z szerokim odczuciem społecznym. Uważamy, że wskazanie właściwych źródeł obecnego stanu rzeczy i określenie odpowiedzialności za politykę, która prowadziła kraj ku katastrofie gospodarczej, ma istotne znaczenie dla określenia dróg wyjścia z kryzysu. Pojawiająca się w ostatnich dniach w środkach masowego przekazu opinia, że upadek polskiej gospodarki wynika ze strajków robotniczych², jest nie tylko niezgodna z prawdą, ale także świadczy o tym, że próbuje się skryć właściwe źródła kryzysu. Wypomina się robotnikom niską wydajność pracy i straty, jakie ponosi gospodarka z powodu strajków, zapomina się o tym, że to trud robotniczy był marnotrawiony przez złą politykę, arbitralne decyzje i nadużycia. Z całą mocą stwierdzamy, że to nie strajki doprowadziły kraj do progu ekonomicznej katastrofy, lecz polityka państwowa prowadzona wbrew interesom pracowniczym, wbrew woli mas i wbrew interesom kraju. To właśnie strajki robotnicze stworzyły warunki procesu odnowy i przełamania kryzysu. Wykorzystanie tych warunków zakłada głęboką reformę ekonomiczną i reformę życia publicznego, jak to zapowiadało Porozumienie Gdańskie³.

Opinia społeczna oczekuje od władz państwowych spełnienia złożonych przyrzeczeń, a nie napomnień, wymówek czy gróźb. Powstanie NSZZ „Solidarność” po okresie, gdy trzeba było walczyć o jej istnienie, ograniczyło akcje strajkowe. W październiku i listopadzie, posługując się prawie wyłącznie gotowością strajkową i strajkami symbolicznymi, wywalczyliśmy rejestrację Związku bez zmian w statucie oraz niezwykle

¹ Nastąpiło to na VII Plenum KC PZPR obradującym 1–2 XII 1980 r. (m.in. referaty Stanisława Kani i Józefa Pińkowskiego, przemówienie Mieczysława Rakowskiego, uchwała plenum).

² Taki zarzut pojawił się w apelu opublikowanym w „Trybunie Ludu”, 4 XII 1981.

³ Zob. dok. nr 4.

ważne zdobycze socjalne. Wystarczy wymienić zwiększenie udziału w budżecie państwa wydatków na służbę zdrowia, kulturę i oświatę oraz gwarancję poprawy zaopatrzenia w leki⁴.

2. Krajowa Komisja Porozumiewawcza w kilku kolejnych oświadczeniach stwierdziła, że Związek nasz postanowił wstrzymać wysuwanie nowych roszczeń płacowych do czasu określenia generalnego programu Solidarności w sprawach pracowniczych objętych układami zbiorowymi⁵. Konsekwencją tego stanowiska był apel o niepodejmowanie strajków⁶. Stanowisko nasze jest motywowane trudną sytuacją kraju i przekonaniem o konieczności stworzenia warunków stabilizacji gospodarczej i społecznej. Zakłada ono zatem realizację umowy społecznej także przez drugą stronę, oczekujemy od władz polityki stabilizacji, lokalnego wypełnienia przyrzeczeń socjalnych, konsultacji mas pracowniczych i ich związkowego przedstawicielstwa w podejmowaniu węzłowych decyzji polityki ekonomicznej i społecznej. Utrzymanie naszego stanowiska zależy zatem od polityki władz państwowych. Uważamy, [że] renegocjacje są najwłaściwszą formą zapewnienia realizacji uzasadnionych żądań pracowniczych i ochrony interesów społecznych. Dajemy temu praktyczny wyraz w takich rokowaniach, jak te, które toczą się obecnie w służbie zdrowia⁷. Oświadczamy jednak, że prawo do strajku, jako ostatecznego środka działania związkowego, stanowi niezbywalne prawo pracownicze. Uważamy je za podstawową gwarancję realizacji posierpniowej umowy społecznej. Jednocześnie jednak w świadomości społecznych konsekwencji działań strajkowych jesteśmy zdecydowani przestrzegać statutowych warunków i uprawnień instancji związkowych oraz wymogów sytuacji ogólnej.

3. Krajowa Komisja Porozumiewawcza wyraża przekonanie, że porządek ustrojowy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz ład społeczny kraju nie znajdują się w niebezpieczeństwie. [...]

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980r.–4.VI.1981r.), *Gdańsk, lipiec 1981, s. 14–16;*

⁴ Wzrost wydatków na służbę zdrowia, kulturę i oświatę został zapisany w porozumieniach resortowych z 16 XI 1980 r. Zob. dok. nr 32, przyp. 3.

⁵ Zob. np. dok. nr 34.

⁶ Zob. np. dok. nr 38.

⁷ Rokowania te dotyczyły renegocjacji porozumienia z 16 XI 1980 r.

1980 grudzień 10, Gdańsk – Stanowisko Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie zawierania nowych układów zbiorowych pracy

NSZZ „Solidarność” stoi na stanowisku, iż nie należy zawierać nowych układów zbiorowych pracy, pod warunkiem że rząd wycofa obecne propozycje¹.

– NSZZ „Solidarność” dąży do odroczenia tych rozmów na okres 3–4 miesięcy.

– W wyniku tej sytuacji należy przedłużyć okres obowiązywania starego Układu Zbiorowego Pracy.

– Jeżeli do dnia 7 stycznia 1981 roku rząd nie wycofa swoich propozycji, Krajowa Komisja Porozumiewawcza podejmie uchwałę w sprawie negocjowania nowych układów zbiorowych pracy².

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 17–18.

¹ Chodzi o propozycje przedkładane zgodnie z Uchwałą nr 81/80 Rady Ministrów z 6 IX 1980 r.

² Przed ogłoszeniem powyższego stanowiska przedstawiciele KKP przeprowadzili 7 XII 1980 r. sondażowe rozmowy z Józefem Tejchmą i Jerzym Waszczukiem, reprezentującymi stronę rządową (J.R. Sielezin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 205). Zob. też dok. nr 44.

Nr 41

1980 grudzień 23, Gdańsk – Teleks przewodniczącego i wiceprzewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy i Andrzeja Gwiazdy oraz wiceprzewodniczącego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku Bogdana Lisa do premiera Józefa Pińkowskiego dotyczący zawierania nowych układów zbiorowych pracy (fragment)

Premier PRL J[ózef] Pińkowski
Minister Pracy, Płac i Spraw Socjalnych

Oczekujemy natychmiastowego zajęcia stanowiska w sprawie proponowanego przez NSZZ „Solidarność” wstrzymania wprowadzania nowych układów zbiorowych.

Poprawne opracowanie nowych układów zbiorowych zajmie sześć miesięcy przy obecnych możliwościach Solidarności. Wprowadzenie do realizacji nowych układów w obecnej sytuacji nieuchronnie wywoła falę niekontrolowanych żądań płacowych, tym bardziej że w przedstawionych projektach stawki płacowe są poważnie zaniżane.

Zgodnie z treścią rozmów przeprowadzonych z min[istrem] Tejchmą i sekr[etarzem] Waszczukiem w dniu 07 XII [19]80, z ministrem Obodowskim i min[istrem] Cioskiem w dniu 12 XII br. oraz telefonicznie z premierem J[ózefem] Pińkowskim, w dniu 16 XII [19]80, ponownie proponujemy wydanie oświadczenia o powstrzymaniu przez rząd wprowadzenia nowych układów zbiorowych oraz przedłużenia na okres pół roku ważności układów wygasających. Jednocześnie KKP NSZZ „Solidarność” wyda oświadczenie popierające stanowisko rządu i oba te oświadczenia zostaną opublikowane w prasie i telewizji.

Przewodniczący KKP NSZZ „Solidarność” Lech Wałęsa
wiceprzewodniczący KKP NSZZ „Solidarność” Andrzej Gwiazda
wiceprzewodniczący MKZ Gdańsk Bogdan Lis

[...]

Nadano Gdańsk: MKZ 23 XII [19]80, godz. 16.15.

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Urząd Rady Ministrów, 34/1, k. 1.

Nr 42

1981 styczeń 7, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o finansowaniu sportu i kultury fizycznej

KKP NSZZ „Solidarność” na zebraniu dnia 7 I 1981 r. rozpatrzyła sprawę finansowania sportu i kultury fizycznej. Komisja uznała, że sport i kultura fizyczna wymagają zapewnienia pełnych warunków rozwoju właściwych w ramach obowiązków państwa i w ramach budżetu państwowego. Komisja apeluje do organizacji i instancji związkowych, aby otaczały uwagę i troską rozwój kultury fizycznej, zapewniając kontrolę i inicjatywę społeczną nad realizacją przez władze państwowe swoich obowiązków w tym zakresie.

Źródło: Dokumenty Krajowej Komisji Porozumiewawczej za okres 19.XI.1980–1.II.1981. Sekretariat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, Warszawa 1981, s. 40.

1981 styczeń 7, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie dni wolnych od pracy

Zgodnie z treścią uprzednio zawartych i obowiązujących obustronnie porozumień postrajkowych wszystkie soboty i niedziele są wolne¹, począwszy od 1 I 1981 r., na następujących zasadach

- bez zwiększania dotychczasowej dziennej normy czasu pracy,
- bez zmniejszania dotychczasowych zarobków z przyjęciem zasady płacy za wolne soboty wyliczanej jak wynagrodzenie za okres urlopu,
- bez zmniejszenia wymiaru urlopu.

Ustalenia powyższe dotyczą wszystkich zatrudnionych, niezależnie od stosowanych norm czasu pracy i systemów organizacji, z wyłączeniem pracy w systemie 4-brygadowym oraz ruchu ciągłym, na których zostaną wprowadzone inne formy pełnej rekompensaty urlopowej i finansowej (zwiększony urlop wypoczynkowy, a wynagrodzenie za pracę tak jak w niedziele i święta).

Komentarz do uchwały

1. Organizacje zakładowe ogłaszają w zakładach pracy, że NSZZ „Solidarność” określa jednoznacznie swoje stanowisko: zgodnie z postanowieniami postrajkowymi wszystkie soboty są wolne.

2. Krajowa Komisja Porozumiewawcza uchwałą z 7 stycznia 1981 r. powzięła decyzję, iż wolne soboty obowiązują od 1 stycznia 1981 r. na niezmiennych zasadach wyrażonych w porozumieniu zawartym w Jastrzębiu dnia 3 września 1980 r. i analogicznie porozumieniem w Katowicach².

3. W związku z jednostronną decyzją rządu wyrażoną w przemówieniu telewizyjnym wicepremiera Mieczysława Jagielskiego w dniu 7 stycznia 1981 r. o godz. 20.10 odnośnie [do] najbliższej soboty³ Krajowa Komisja

¹ Najdobitniej problem dni wolnych od pracy sformułowano w Porozumieniu Jastrzębskim. Zob. dok. nr 5.

² W Porozumieniu Katowickim nie było mowy o wolnych sobotach.

³ Wicepremier ogłosił, że sobota 10 I 1981 r. będzie dniem roboczym („Kronika. Dokumentacja Prasowa. Przegląd najważniejszych wydarzeń w kraju i za granicą” 1981, R. XXX, nr 1375–1376 (16–31 I 1981), s. 22–23).

Porozumiewawcza uchwałą z dnia 8 stycznia 1981 r. zaleca załogom uznanie dnia 10 stycznia 1981 r. za dzień wolny od pracy.

4. Krajowa Komisja Porozumiewawcza stwierdza, że pracownicy, którzy nie przystąpią do pracy w dniu 10 stycznia 1981 r., będą działali prawnie, zgodnie z obowiązującym rząd porozumieniem, i nie będą mogli z tego tytułu ponosić żadnej odpowiedzialności.

5. Niniejsza decyzja stanowi poparcie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dla wszystkich, którzy dnia 10 stycznia 1981 r. zgodnie z decyzjami porozumień postrajkowych nie stawiają się do pracy.

6. Sprawa wolnych sobót stała się nagle problemem społecznym i źródłem napięć. Wina za ten stan rzeczy spada wyłącznie na rząd, który podjął decyzję arbitralną bez konsultacji z załogami i związkami zawodowymi, po czterech miesiącach zwlekania i braku jakiegokolwiek rzeczowej inicjatywy. Fakt ten powinien zostać podany do wiadomości publicznej i jednocześnie rozpropagowany przez nasz Związek.

7. Sprawa podejmowania pracy w wolne soboty we właściwych warunkach odpłatności zależy od decyzji załóg. Związek nasz stoi na stanowisku, że w trudnej sytuacji gospodarczej kraju załogi mogą uznać potrzebę pracy w wolne soboty za zgodą odpowiedniego MKZ. Nie może to jednak w niczym naruszać określonych w porozumieniach postrajkowych zasad skrócenia czasu pracy.

8. Decyzja o podejmowaniu pracy w wolne soboty powinna być przedmiotem dyskusji w organizacjach zakładowych naszego związku. W tym celu komisje zakładowe winny uzyskać od kierownictwa zakładu propozycje w tej sprawie, a następnie określić warunki organizacyjne i społeczne, na jakich może zostać praca w wolne soboty podjęta.

9. Rozwiązania przyjmujące możliwość dobrowolnej i dodatkowej, płatnej pracy w wolne soboty uważamy za tymczasowe i związane z ogólną sytuacją kraju.

Celem naszego Związku jest obrona zdrowia i życia ludzi pracy, jak też ochrona życia rodzinnego, czego warunkiem niezbędnym jest realne skrócenie czasu pracy.

1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o odroczeniu podpisywania nowych układów zbiorowych

KKP NSZZ „Solidarność” podaje do wiadomości członków i instancji Związku, że rząd podjął decyzję o odroczeniu sprawy podpisywania nowych układów zbiorowych, jak też nowelizacji starych układów. Decyzja ta zgodna jest ze stanowiskiem naszego Związku, który postanowił opracować w ciągu pierwszego półrocza 1981 r. ogólny program w sprawach płacowych i socjalnych. Po rozmowach z rządem uzyskaliśmy zapewnienie, że w najbliższych dniach zostanie podany do wiadomości publicznej fakt odroczenia sprawy układów zbiorowych¹.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 19; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1981, nr 1.

¹ 12 grudnia przedstawiciele KKP spotkali się z ministrami Stanisławem Cioskiem i Januszem Obodowskim, a 16 grudnia rozmawiali telefonicznie z premierem Józefem Pińkowskim (J.R. Sielezin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 205).

1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie przebiegu prac nad reformą gospodarczą

KKP NSZZ „Solidarność” wysłuchała w dniu 7 I 1981 r. sprawozdania swoich obserwatorów w Komisji ds. Reformy Gospodarczej¹. KK stwierdza, że związek Solidarność będzie popierał wszelkie wysiłki zmierzające do przeprowadzenia autentycznej reformy gospodarczej. Spodziewamy się, że w najbliższym terminie przedstawiony zostanie naszemu Związkowi i całej opinii publicznej projekt reformy określający główne zasady nowego systemu gospodarczego oraz nakreślone zostaną drogi wyjścia z obecnego głębokiego kryzysu społeczno-gospodarczego. Spodziewamy się, że projekt ten będzie respektował interesy ludzi pracy oraz uwzględniał ich dążenia. W szczególności pragniemy podkreślić, że nowy system musi opierać się o rzeczywisty samorząd robotniczy oraz umożliwiać^a społeczną kontrolę nad centralnymi decyzjami gospodarczymi.

KKP NSZZ „Solidarność” będzie z uwagą śledzić postęp prac nad reformą, a po opublikowaniu wstępnych założeń dokona ich oceny.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 18.

^a W dokumencie umożliwić.

¹ Obserwatorami KKP byli Ryszard Bugaj i Waldemar Kuczyński. Na temat Komisji ds. Reformy Gospodarczej zob. *Wstęp*, s. 42.

1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rozmów z przedstawicielami resortu przemysłu chemicznego

W dniu 5 I [19]81 r. we Wrocławiu odbyły się kolejne rozmowy pomiędzy Krajową Komisją Koordynacyjną NSZZ „Solidarność” Chemików z przedstawicielami resortu chemicznego, z wiceministrem [Janem] Sidorowiczem na czele. Rozmowy te zostały przerwane wobec ignorancji i braku kompetencji w sprawach BHP ze strony przedstawicieli resortu. Resort stoi na stanowisku, że dopuszczalne jest przekroczenie stężeń toksycznych i innych czynników niszczących zdrowie i zagrażających życiu ludzkiemu w zakładach pracy, za które to przekroczenie płacone są dodatki pieniężne za warunki szkodliwe.

KKK NSZZ „Solidarność” Chemików stoi na stanowisku, że niedopuszczalne jest przekroczenie tych norm, a stanowiska pracy, na których występują te przekroczenia, powinny być zamknięte, jeśli nadmierne przekroczenia nie zostaną wyeliminowane w terminach uzgodnionych z załogami.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza w całej rozciągłości popiera te żądania chemików i wzywa rząd PRL do bezzwłocznego wysłania kompetentnej delegacji do Wrocławia w celu podjęcia rozmów z oczekującymi tam przedstawicielami KKK NSZZ „Solidarność” Chemików i do pozytywnego załatwienia słusznych postulatów złożonych przez załogi.

Chodzi o życie i zdrowie ludzi pracy.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” zwraca jednocześnie rządowi uwagę, że każda zwłoka w rozwiązaniu tej sprawy wiąże się z możliwością podjęcia akcji strajkowej w zakładach pracy tego resortu.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 26–27.

1981 styczeń 7–8, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie powołania Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych (fragment)

KKP postanawia powołać Ośrodek Prac^a Społeczno-Zawodowych. Ośrodek pracować będzie w Warszawie i Gdańsku. KKP powierza kierownictwo Ośrodka Andrzejowi Wielowieyskiemu¹.

KKP postanawia powołać Radę Programowo-Konsultacyjną Ośrodka i zwraca się o uczestnictwo w Radzie do następujących osób: prof. Janusza Beksiaka, dr. Stanisława Broniewskiego, dr. Ryszarda Bugaja, doc. Wiesława Chrzanowskiego, doc. Bronisława Geremka, dr. Bohdana Cywińskiego, prof. Pawła Czartoryskiego, doc. Cezarego Józefiaka, doc. Tadeusza Kowalika, dr. Waldemara Kuczyńskiego, dr. Jacka Kurczewskiego, Jacka Kuronia, prof. Stefana Kurowskiego, Antoniego Macierewicza, prof. Jana Malanowskiego, Tadeusza Mazowieckiego, mec. Jana Olszewskiego, prof. Jana Rosnera, prof. Andrzeja Stelmachowskiego, mec. Władysława Siły-Nowickiego, prof. Jerzego Stembrowicza, dr. Jana Strzeleckiego, prof. Andrzeja Tymowskiego, Andrzeja Wielowieyskiego, prof. [Aurelii] Polańskiej, prof. [Jerzego] Zalewskiego.

[...]

¹ Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk – lipiec 1981, s. 21.

^a W dokumencie Spraw.

Nr 48

1981 styczeń 8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie poparcia dla załóg niepodających pracy w soboty

W związku z podjętą w dniu 7 I [19]81 r. przez KKP uchwałą w sprawie wolnych sobót Krajowa Komisja Porozumiewawcza oświadcza, że uchwała ta jest jednoznaczna z poparciem KKP dla załóg, które w dniu 10 stycznia i inne soboty nie podejmą^a pracy.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 26.

^a *W dokumencie podejmują.*

1981 styczeń 8, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie wolnych sobót (fragmenty)

W związku z kryzysem, jaki powstał wokół problemu wolnych sobót, Krajowa Komisja Porozumiewawcza czuje się w obowiązku wyjaśnić bez niedomówień opinię publiczną, kto ponosi odpowiedzialność za zaistniałą sytuację.

Zgłoszony w połowie listopada projekt rządowy stanowił odstępstwo od porozumień postrajkowych, okupując wprowadzenie wszystkich wolnych sobót przedłużeniem dnia roboczego¹. Projekt ten, przedstawiony bez konsultacji z ruchem związkowym, został odrzucony przez NSZZ „Solidarność”.

W końcu grudnia rząd ogłosił jednostronnie, że w 1981 r. wprowadzone będą tylko dwie wolne soboty na miesiąc². Na tym stanowisku stali przedstawiciele rządu, zwracając się do przedstawicieli KKP o poparcie podczas rozmów w dniu 5 stycznia 1981 r. Przedstawiciele KKP zwrócili uwagę, że Związek nie może zrewidować zawartych porozumień bez zapoznania się z materiałami o sytuacji gospodarczej, na podstawie których rząd podjął swoją decyzję. Nie mamy również dostępu do środków masowego przekazu, a więc możliwości szybkiego przedstawienia stanowiska Związku szerokiej opinii publicznej. Przyjęcie bez sprawdzenia zapewnień rządu o poważnych przesłankach, które skłaniają go do rewizji porozumień, nie wchodzi w rachubę dla wielomilionowej rzeszy członków Solidarności. Po wstrzymaniu przez KKP z końcem listopada roszczeń płacowych i strajków polityka władz uległa wyraźnemu usztywnieniu. [...] Polityka odbudowy

¹ Chodzi o projekt MPPiSS ogłoszony 10 listopada (i opublikowany w prasie), przewidujący wprowadzenie wszystkich wolnych sobót, ale przy wydłużeniu dziennego czasu pracy do 8,5 godziny (dzięki czemu właściwie nie skróciłby się czas pracy w skali roku). Projekt zaadresowano bezpośrednio do załóg pracowniczych, pomijając związki zawodowe („Życie Warszawy”, 10 XI 1980).

² Uczynił to w telewizyjnym wystąpieniu szef resortu pracy, płac i spraw socjalnych Janusz Obodowski 23 XII 1980 r. Jego wypowiedź opublikowano w „Trybunie Ludu”, 24 XII 1980 r. W rezultacie przyjęcia tej propozycji, rewidującej Porozumienie Jastrzębskie, zwiększyłaby się z 16 do 25 liczba wolnych sobót w roku przy skróceniu tygodniowego czasu pracy o 1 godzinę. Na przełomie 1980 i 1981 r. władze zdecydowały jednak, że w styczniu wolne będą trzy soboty.

autorytetu przez demonstracyjne lekceważenie opinii publicznej i wycofanie się z porozumień pogłębia tylko kryzys zaufania, co uniemożliwia przyjęcie na wiarę ocen i decyzji gospodarczych rządu.

Do dnia dzisiejszego rząd nie udostępnił kierownictwu naszego Związku danych, na których oparł swą jednostronną decyzję. W tej sytuacji KKP w uchwale z 7 I 1981 r. zajęła stanowisko zgodne z obowiązującymi porozumieniami i nie widzi podstaw do ich rewizji. Wieczorne przemówienie wicepremiera Jagielskiego, w którym nieoczekiwanie zasygnalizował on możliwość powrotu do wcześniejszych propozycji przedłużenia dnia roboczego, niczego tu nie zmienia³. Zamiast udostępnić Związkowi informacje wskazujące, zdaniem władz, na niemożność terminowej realizacji porozumień o skracaniu czasu pracy, skierowano informację do dyrektorów przedsiębiorstw o sankcjach, jakie mają być zastosowane wobec pracowników za absencję w najbliższą sobotę⁴. Byłby to krok prowadzący do konfrontacji, gdyż Związek w obronie swych członków postępujących zgodnie z porozumieniami i stanowiskiem KKP musi zastosować wszystkie środki, do strajku włącznie.

Nie może być współodpowiedzialności za decyzje podjęte bez ujawnienia przesłanek i bez konsultacji. NSZZ „Solidarność” nie może odpowiadać za następstwa polityki realizowanej w nieodpowiedzialny sposób.

Cała odpowiedzialność za skutki jednostronnej rewizji porozumień spadnie na władze, które nie przeprowadziły konsultacji i nie umożliwiły Związkowi kontroli przesłanek tej decyzji.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 25–26.

³ Zob. dok. nr 43.

⁴ Chodzi o sankcje przewidziane w zarządzeniu ministra pracy, płac i spraw socjalnych Janusza Obodowskiego, takie jak zmniejszenie zarobków, usunięcie z kierowniczych stanowisk, a nawet wyrzucenie z pracy. Zob. J. Holzer, „*Solidarność*” 1980–1981..., s. 111.

1981 styczeń 8, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie akcji protestacyjnej w Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” (fragment)

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” upoważnia Krajową Komisję Porozumiewawczą ds. Sprzedawców RSW „Prasa-Książka-Ruch” do ogłoszenia gotowości strajkowej w związku z niezrealizowaną dotychczas podwyżką wynagrodzeń przewidzianą w Porozumieniu Gdańskim na wrzesień 1980 r. oraz narzuceniem im dodatkowych obowiązków w postaci prenumeraty dzienników¹.

[...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981), A/8B.4.

¹ Konflikt zakończył się już po czterech dniach, 12 I 1981 r., podpisaniem porozumienia między TKKP „Solidarność” ds. Sprzedawców a Zarządem RSW „Prasa-Książka-Ruch”.

1981 styczeń 11, Gdańsk – Oświadczenie Sekretariatu Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie wolnych sobót (fragmenty)

Sekretariat [Krajowej] Komisji Porozumiewawczej
NSZZ „Solidarność”
w Gdańsku

W związku z pojawieniem się w środkach masowego przekazu 11 stycznia informacji zniekształcających stanowisko NSZZ „Solidarność” w sprawie wolnych sobót, Sekretariat Krajowej Komisji Porozumiewawczej w oparciu o przebieg i uchwały posiedzenia KKP wyjaśnia:

Krajowa Komisja Porozumiewawcza obradująca w Gdańsku pod przewodnictwem Lecha Wałęsy 7 i 8 stycznia br. potwierdziła z całą stanowczością, że porozumienia zawarte przez rząd z komitetami strajkowymi nie mogą być zmieniane w drodze jednostronnej decyzji rządu. Z taką właśnie próbą mamy do czynienia w sprawie wolnych sobót¹.

W listopadzie rząd ogłosił w prasie projekt realizacji wszystkich wolnych sobót, stawiając jednak jako warunek przedłużenie czasu pracy do 8,5 godziny dziennie². Związek nasz zgodnie z wolą załóg pracowniczych odrzucił ten warunek. Rząd nie podjął w tej sprawie rozmów, lecz w końcu grudnia ogłosił w prasie bez konsultacji drugi projekt, a praktycznie decyzję ograniczenia wolnych sobót do dwóch w miesiącu, przesuując realizację postulatów pięciodniowego tygodnia pracy do 1985 roku³.

W dniu 29 grudnia odbyło się spotkanie z Komisją Rządową na temat stanu realizacji Porozumienia Gdańskiego. Dopiero w tej rozmowie po raz pierwszy ze strony rządu wysunięto sprawę wolnych sobót. Przedstawiciele naszego Związku stwierdzili, że szereg ważnych spraw wynikających z Porozumienia Gdańskiego [...]^a, jak też podstawowe postulaty socjalne

^a *Opuszczono fragment dotyczący spraw niezrealizowanych, m.in. uchwalenia ustaw o związkach zawodowych oraz o cenzurze, dostępu do środków masowego przekazu, sprawy usankcjonowania zawodowej organizacji wiejskiej, problemów więźniów politycznych i projekcji filmu Robotnicy '80.*

¹ Zob. dok. nr 43.

² Zob. dok. nr 49, przyp. 1.

³ Zob. dok. nr 49, przyp. 2.

– sprawa dodatków rodzinnych, urlopów kobiet, wysokości diet – nie zostały zrealizowane. Wskazali również na to, że Związek nasz wykazuje zrozumienie dla trudnej sytuacji kraju, czego wyrazem jest decyzja KKP o wstrzymaniu żądań płacowych. W sprawie wolnych sobót nastąpiła wstępna wymiana poglądów, w której przedstawiciele naszego Związku oświadczyli, że arbitralne decyzje rządu w tej sprawie nie mogą liczyć na zrozumienie i aprobatę załóg pracowniczych.

Następnego dnia rząd zwrócił się do Związku o wyrażenie zgody na zasadę dwóch wolnych sobót. Aprobaty tej nie mogliśmy udzielić, ponieważ stałaby ona w sprzeczności ze zdecydowaną wolą załóg. Ażeby uniknąć napięć społecznych, zwróciliśmy się o niezwłoczne publiczne ogłoszenie dnia 3 stycznia dniem wolnym od pracy. Mielśmy nadzieję, że uzyskany zostanie w ten sposób czas do negocjacji oraz że rząd przedstawi publicznie wszystkie argumenty rzeczowe dotyczące sytuacji gospodarczej kraju.

W dniu 5 stycznia odbyło się spotkanie z wicepremierem Jagielskim, na którym omawiano stan realizacji porozumień postrajkowych. Ze strony naszego Związku przedstawione zostało stanowisko załóg w sprawie realizacji postulatów pięciodniowego tygodnia pracy, jak i w innych poprzednio omawianych sprawach. W zakończeniu spotkania wobec braku postępu w negocjacjach Lech Wałęsa stwierdził jednoznacznie niemożliwość zmiany stanowiska Związku.

W dniach 7 i 8 stycznia KKP NSZZ „Solidarność” raz jeszcze podkreśliła, że porozumienia są wiążące dla obu stron i zgodnie z uprzednimi oświadczeniami rządu obowiązują na terenie całego kraju. Podkreśliła też, że Związek nie może zrewidować zawartych porozumień bez zapoznania się z informacjami o sytuacji gospodarczej kraju, na podstawie których rząd podjął swoją decyzję⁴.

W tej sytuacji próby przerzucania na NSZZ „Solidarność” odpowiedzialności za wytworzone napięcia społeczne są bezpodstawne, a znieskształcanie przez środki masowego przekazu prawdziwego obrazu wydarzeń może te napięcia tylko wzmocnić.

[...]

NSZZ „Solidarność” bez względu na ton oficjalnej propagandy i omówione dezinformacje zachowała poczucie spokoju i stanowczości w docho-

⁴ Zob. dok. nr 43, 49.

dzeniu przestrzegania obowiązujących porozumień. Sprawa wolnych sobót – stwierdza uchwała KKP – stała się nagle problemem społecznym i źródłem napięć.

Wina za ten stan rzeczy spada wyłącznie na rząd, który podjął decyzje arbitralnie, bez konsultacji z załogami i związkami zawodowymi, po 4 miesiącach zwlekania i braku jakiegokolwiek rzeczowej inicjatywy.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, XI, NSZZ „Solidarność” – Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej/Komisji Krajowej, A/8C.4; ibidem, XI, NSZZ „Solidarność” – Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej/Komisji Krajowej, A/8C.1.

1981 styczeń 20, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach realizacji porozumień postrajkowych i wolnych sobót (fragmenty)

Krajowa Komisja Porozumiewawcza stwierdza, że zahamowanie porozumień postrajkowych wytworzyło niebezpieczną sytuację społeczną w kraju. Jednostronne, arbitralne, niepoprzedzone konsultacją z ruchem związkowym decyzje rządu uczyniły ze sprawy wolnych sobót główną płaszczyznę konfliktu.

Rząd przedstawił naszemu Związkowi do dnia 19 I 1981 r. szczegółowego uzasadnienia swoich decyzji, co uniemożliwiło Związkowi podjęcie jakichkolwiek dyskusji nad ewentualnym odroczeniem pełnej realizacji zawartego w Porozumieniu Jastrzębskim ustalenia o wszystkich wolnych i płatnych wolnych sobotach. W tej sytuacji Związek nasz podtrzymał stanowisko, że od 1 I 1981 r. wszystkie soboty są wolne, a znaczna większość załóg powstrzymała się w dniu 10 I 1981 r. od pracy¹. [...]

Oświadczamy, że sprawa wolnych sobót stanowi nie najważniejszą część porozumień postrajkowych. W wytworzonej sytuacji społecznej uważamy [jednak], że wymaga ona najpilniej rozwiązania. W odpowiedzi na złożoną w dniu wczorajszym decyzję rządu² KKP gotowa jest do podjęcia niezwłocznie negocjacji w tej sprawie, przyjmując, że:

– porozumienie z Jastrzębia ma moc obowiązującą w skali całego kraju i wszystkich zawodów,

– sobota 10 I br. winna być traktowana jako dzień wolny od pracy i płatny, a wobec nikogo nie będą stosowane żadne sankcje z powodu nieobecności w tym dniu,

– [odnośnie do] wolnych, płatnych wolnych sobót, przedmiotem negocjacji Związku z rządem będzie [to], w jakiej mierze i w jakim zakresie

¹ Dane na temat skali bojkotu pracującej soboty 10 I 1981 r. są nieprecyzyjne, strona rządowa je zaniżyła, a Solidarność zawyżyła. Interesujące zestawienie danych obrazujących skalę absencji w pracy 10 stycznia (z podziałem na województwa i resorty przemysłu) przedstawił J.R. Sielezin, *Płaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 220–221, 223.

² 19 stycznia strona rządowa zadeklarowała gotowość do rozmów i kompromisu w sprawie wolnych sobót.

pełna realizacja porozumienia z Jastrzębia może ulec odroczeniu, przyjmując jednocześnie, że w wypadku resortu górnictwa ma ona zastosowanie natychmiastowe. Związek nasz, biorąc pod uwagę nadrzędne interesy kraju, rozważy dostarczone przez rząd w dniu wczorajszym materiały, jak też opinie załóg.

KKP wzywa do niepodjęcia pracy w soboty ogłoszone przez rząd jako dni robocze, poczynając od dnia 24 I 1981 r., przy czym zapłata za te dni winna nastąpić na zasadach strajkowych, czyli jak za urlop.

KKP stwierdza, że realizacja porozumień postrajkowych, a w szczególności:

[...]

– załatwienie podstawowych problemów socjalnych, jak: zasiłki, urlopy macierzyńskie, minimum socjalne [...], musi stać się przedmiotem szczegółowego rozpatrzenia przez poszczególne MKZ-ety, a następnie spotkania KKP z premierem. KKP gotowa jest do podjęcia takich rozmów w terminie dwutygodniowym.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 27–29; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1981, nr 3.

1981 styczeń 20, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie projektu planu społeczno-gospodarczego na rok 1981

KKP NSZZ „Solidarność” po zapoznaniu się z informacją o projekcie planu społeczno-gospodarczego na rok 1981 stwierdza:

1. W projekcie planu nie zostały podjęte i rozstrzygnięte podstawowe kwestie gospodarcze i społeczne, przed którymi stoi obecnie nasz kraj. Możemy wymienić np. takie wielkie problemy, jak:

Handel zagraniczny – plan nie określa strategii działania, w szczególności nie wiadomo, czy i na jaką skalę możliwe jest czasowe odciążenie gospodarki od spraw zadłużenia zagranicznego, a jeżeli nie, to czy realne jest uzyskanie w b[ieżącym] r[oku] nowych kredytów zagranicznych (potrzeba nam, jak wynika z doniesień prasowych, ok. 10 mld dolarów). Nie zostały też przedstawione żadne działania, które gwarantowałyby podniesienie eksportu do krajów kapitalistycznych, co jest konieczne w każdym przypadku.

Rolnictwo – projekt planu nie ukazuje, jak rozstrzygnięto kluczową, wielokrotnie podnoszoną przez opinię publiczną kwestię podziału środków (pasze, nawozy, maszyny, rozdysponowanie niezagospodarowanej ziemi) między rolnictwo uspołecznione i indywidualne, oraz nie mówi nic o krokach, które będą podjęte dla zmniejszenia deficytowości gospodarstw uspołecznionych.

Równowaga rynkowa – projekt planu w ogóle nie przedstawia istniejącej w tym zakresie sytuacji; ponad 260 mln złotych, czyli ok. 15% dochodów ludności, nie ma pokrycia w planowej podaży towarów i usług, co uwzględniając niewydane z braku towarów dochody ludności z ubiegłych lat, stwarza zagrożenie zupełnego załamania rynku i spadek wartości pieniądza o 30%; nie określa się żadnych działań, które zmierzałyby przynajmniej do zahamowania gwałtownego pogarszania się sytuacji w tym zakresie.

Płace i zróżnicowanie materialne – w projekcie nie ma nawet szacunku (lub spadku) płacy realnej i realnych dochodów ludności, a ogólna teza o ochronie poziomu życia warstw najniżej uposażonych nie jest

uwiarygodniona przez ukazanie jakichkolwiek działań, które by do tego doprowadziły.

Inwestycje – projekt planu nie określa kluczowej obecnie sprawy wstrzymania realizacji szeregu wielkich inwestycji (które się wstrzymuje i dlatego właśnie te), nie precyzuje też żadnych zasad zabezpieczenia interesów pracowników, którzy mogliby z tego powodu utracić pracę, nie wiadomo, według jakich kryteriów postanowiono zmniejszyć inwestycje i czy dostatecznie były uwzględnione potrzeby w zakresie modernizacji (np. oszczędności materiałów i energii) produkcji eksportowej i szybko rentującej energetyki. Nie przedstawiono planu stopniowej realizacji inwestycji, w których zamrożone są ogromne środki (ok. 1 400 mld zł).

Zaopatrzenie w materiały i surowce – projekt nie ukazuje przewidywanej w tym zakresie sytuacji, nie wiadomo też, jakie obowiązująć będą w tym zakresie priorytety.

Realizacja porozumień postrajkowych – projekt w ogóle nie dotyka sprawy, nie wiadomo więc, czy plan uwzględni realizację takich np. punktów porozumienia, jak płatne urlopy macierzyńskie czy wprowadzenie systemu rekompensat za wzrost cen.

2. Przedstawiony projekt planu nie zawiera w wielu dziedzinach elementarnych nawet danych liczbowych, co utrudnia lub zgoła uniemożliwia ocenę wielu elementów planu.

3. Mimo że projekt planu nie rozstrzyga wielu fundamentalnych problemów gospodarczych i mimo ogromnych luk informacyjnych, widoczna jest wyraźna tendencja do nieuzasadnionego optymizmu w ocenie obecnej sytuacji gospodarczej. Znajduje to wyraz w wielu zawyżonych szacunkach, a szczególnie dotyczących produkcji rolnej.

4. Niektóre rozstrzygnięcia projektu planu budzą zasadnicze zastrzeżenia. Wymienić tu należy w pierwszej kolejności przewidywane rozmiary budownictwa mieszkaniowego, które są niższe niż w poszczególnych latach okresu 1976–1979. Niesłuchanie skromne są również założenia w zakresie budownictwa szpitali.

Uwzględniając podniesione wyżej zastrzeżenia, zmuszeni jesteśmy oświadczyć, że projekt planu w wersji przedłożonej naszemu Związkowi jest niezadowolający. Nie podejmuje się w nim i nie rozstrzyga zasadniczych problemów społecznych i gospodarczych. Projekt ten nie stanowi naszym zdaniem zadowolającej odpowiedzi na wyzwanie kryzysu gospodarczego, jaki przeżywa kraj. Brak w projekcie szeregu elementarnych

informacji uniemożliwia jego bardziej szczegółową ocenę, a biurokratyczny jego charakter utrudnia nad nim dyskusję w ogniwach Związku.

Zdaniem naszym projekt planu na rok 1981 powinien wychodzić od raportu o stanie gospodarki i oceny kryzysu gospodarczego, a następnie ukazywać zasadnicze działania i decyzje gospodarcze, gwarantujące maksymalnie możliwą w 1981 r. poprawę sytuacji. Działania i decyzje zawarte w planie muszą być przekonująco uzasadnione. Ukazać należy również rozwiązania alternatywne, które zostały odrzucone. Tylko taki plan stwarza szansę podjęcia trafnych decyzji, tylko taki może stać się przedmiotem publicznej dyskusji i oceny. Tylko taki plan może być świadomie akceptowany przez społeczeństwo.

Nie zamierzamy uczestniczyć w pozornej dyskusji i wypowiadać się w trzeciorzędnych szczegółach, nie mając możliwości świadomego zajęcia stanowiska w zasadniczych kwestiach decydujących o położeniu ludzi pracy.

Domagamy się od władz pilnego przedstawienia opinii publicznej wersji planu będącego konkretną odpowiedzią na obecny kryzys gospodarczy i umożliwienie nad tym projektem publicznej debaty w środkach masowego przekazu (łącznie z telewizją).

Zobowiązujemy Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych do:

- zebrania dodatkowych informacji mających znaczenie dla oceny planu i przeprowadzenia odpowiednich konsultacji w organach opracowujących plan,
- zebrania uwag do planu przygotowanych przez poszczególne MKZ-ety lub regionalne ośrodki prac społeczno-zawodowych,
- przedstawienie w oparciu o te materiały w terminie do dnia 10 lutego br. pogłębionej oceny projektu planu¹.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 30–32; „*Biuletyn Informacyjny Solidarność*” 1981, nr 3.

¹ Ocena taka, o ile wiadomo, nie została przedstawiona.

Nr 54

1981 styczeń 20, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o konieczności podjęcia rozmów z rządem

1. Krajowa Komisja Porozumiewawcza stwierdza, że realizacja wszystkich porozumień w Gdańsku, Szczecinie i Jastrzębiu, przebiegająca dotąd w sposób wysoce niezadowolający, winna być rozpoznana na wspólnej konferencji KKP z rządem w przeciągu 2 tygodni w Warszawie.

2. Jeden z punktów porozumienia, tj. wolne soboty, winien być potraktowany jako pilny. Rozmowy na temat jego realizacji mogą być rozpoczęte niezwłocznie przez grupę roboczą wyznaczoną przez KKP. KKP stoi na stanowisku, że do czasu osiągnięcia wspólnych ustaleń wolne soboty winny być realizowane zgodnie z zawartymi w 1980 r. porozumieniami, a wszelkie zmiany jednostronne są niedopuszczalne i nie obowiązują ludzi pracy w całej Polsce.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 29; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1981, nr 3.

1981 styczeń 21, Warszawa – Komunikat Sekretariatu Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o rozmowach delegacji Związku z przedstawicielami rządu 21 stycznia 1981 r.

Sekretariat Krajowej Komisji Porozumiewawczej
NSZZ „Solidarność”

Dnia 20 stycznia br. Krajowa Komisja Porozumiewawcza przyjęła uchwałę wyrażającą gotowość natychmiastowego podjęcia negocjacji z rządem w sprawie realizacji porozumień postrajkowych o wolnych sobotach, ustalając równocześnie, że we wszystkich pozostałych sprawach odnoszących się do realizacji porozumień podjęte zostaną rozmowy w terminie dwóch tygodni¹.

Dnia 21 I [19]81 rząd, podejmując tę inicjatywę, wyraził gotowość niezwłocznego spotkania i w godzinach wieczornych przedstawiciele NSZZ „Solidarność” spotkali się w Urzędzie Rady Ministrów z Komisją Rządową. Ze strony NSZZ „Solidarność” uczestniczyli: Lech Wałęsa, Andrzej Gwiazda, Marian Jurezyk, Stanisław Wądołowski, Andrzej Cierniewski, Jan Rulewski, Andrzej Słowik, Waldemar Kępa, Jerzy Szulc, Andrzej Celiński oraz eksperci: Ryszard Bugaj, Bronisław Geremek, Tadeusz Mazowiecki, Władysław Siła-Nowicki, Andrzej Wielowieyski. Ze strony rządu w pierwszej fazie rozmów Komisji Rządowej przewodniczył wicepremier Aleksander Kopeć, a ponadto uczestniczyli ministrowie: Jerzy Bafia, Józef Barecki, Stanisław Ciosek, Andrzej Jedynek, Piotr Karpiuk, zaś w drugiej fazie rozmów przyłączyli się: premier Józef Pińkowski oraz sekretarz KC Tadeusz Grabski².

Przedstawiciele Solidarności przekazali rządowi uchwały ostatniego posiedzenia ^aKrajowej Komisji Porozumiewawczej^{a3} i stwierdzili, że KKP upoważniła ich do prowadzenia rozmów w sprawie wolnych sobót w oparciu

^{a-a} W dokumencie Komisji Krajowej Porozumiewawczej.

¹ Zob. dok. nr 54.

² Relacja z rozmów zob. [K.L., M.L.], *Mazowsze 21.1.81*, „Niezależność” 1981, nr 14.

³ Posiedzenie odbyło się 20 I 1981 r. Zob. dok. nr 52, 54.

o te uchwały. Wynik rozmów wymagałby następnie zatwierdzenia przez Komisję Krajową, która wyraziła gotowość zebrania się w terminie natychmiastowym. Przedstawiono [opinię], że punktem wyjściowym negocjacji winno być stwierdzenie, że ludzie pracy w Polsce, zgodnie z porozumieniami postrajkowymi, mają prawo do 40-godzinnego tygodnia pracy, czyli do wszystkich wolnych sobót w roku. Zważywszy trudną sytuację w kraju i nadrzędny interes narodowy, NSZZ „Solidarność” może wyrazić zgodę na odroczenie pełnej realizacji tego postanowienia.

Wobec nieprzedstawienia przez rząd jakichkolwiek nowych propozycji w sprawie skrócenia czasu pracy w roku 1981 przedstawiciele NSZZ „Solidarność” zdecydowali się przedstawić własną kompromisową propozycję skrócenia tygodnia pracy do 41,5 godz. Oznaczałoby to przyjęcie zasady, że trzy soboty w miesiącu są wolne, a czwarta jest 6-godzinnym dniem pracy, z możliwością przyjęcia decyzją załóg wariantu dwóch sobót wolnych w miesiącu przy dodatkowych 8 dniach wolnych od pracy [w roku]. W stosunku do propozycji rządu oznaczałoby to tydzień pracy krótszy o ok. 0,7 godz.⁴

Propozycja ta nie obejmuje górnictwa ani też innych zawodów, w których czas pracy jest już ustalony w niższym wymiarze⁵. Przedstawiciele Solidarności wskazali, że za stopniowo wprowadzaniem skracaniem czasu pracy, jaki zaproponowali, przemawiają zarówno względy społeczne, jak i ekonomiczne, ponieważ decyzje takie byłyby czynnikiem usprawnienia organizacji pracy, spadku absencji chorobowych, a w rezultacie wzrostu wydajności pracy. Jednocześnie przyczyniłyby się do wytworzenia klimatu zaufania społecznego w decydujący sposób warunkującego w obecnej sytuacji stosunek ludzi do pracy. W rezultacie zatem propozycja Związku z ekonomicznego punktu widzenia odpowiada interesom kraju bardziej niż projekt rządowy.

Przedstawiciele Solidarności zaproponowali, ażeby w styczniu uznać wszystkie soboty za wolne i płatne. Pracownicy, którzy nie przyszli do pracy w dniu 10 i 24 stycznia, nie mogą być przedmiotem sankcji materialnych czy służbowych, mają otrzymać normalne wynagrodzenie, a dni

⁴ Zob. też Ośrodek Karta, AO, XIII, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza /Komisja Krajowa, A/8E.1, Komunikat Biura Informacyjnego MKZ Mazowsze z rozmów w dniu 21 I 1981 r. wydany na polecenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej (streszczenie).

⁵ Zostało to zapisane w Porozumieniu Jastrzębskim (zob. dok. nr 5). Trwały już jednak spory, czy obejmuje ono pracowników powierzchniowych i administracyjnych górnictwa.

te rozliczone zostaną w ogólnym bilansie wolnych dni w roku. Jeżeli powyższa propozycja dotycząca roku 1981 została by zaakceptowana przez rząd, przedstawiono by ją natychmiast do aprobaty KKP, w późniejszym terminie przystąpiono by do negocjacji o terminach pełnej realizacji zasady 40-godzinnego tygodnia pracy.

Strona rządowa stwierdziła jedynie, że intencją rządu jest wprowadzenie 40-godzinnego tygodnia pracy w ciągu 5 lat. Komisja Rządowa nie zajęła stanowiska wobec kompromisowej propozycji Solidarności, twierdząc, że może być ona w przyszłości przedmiotem dyskusji łącznie z projektem planu na rok 1981. Przedstawiciele rządu zdecydowanie odrzucili możliwość potraktowania soboty 24 stycznia jako wolnej od pracy.

Komisja Rządowa odrzuciła również propozycję przedstawicieli Solidarności przeprowadzenia debaty telewizyjnej nad propozycjami rządu i Solidarności w sprawie skracania czasu pracy.

Przedstawiciele Solidarności stwierdzili, że zakomunikowane im stanowisko rządu uniemożliwia rozwiązanie poważnego konfliktu społecznego, wywołanego przez jednostronne decyzje rządowe naruszające porozumienia w sprawie wolnych sobót.

Decydując się na przedłożenie kompromisowego projektu, Solidarność poszukiwała wszelkich możliwości rozwiązania konfliktu. Rząd, odrzucając przedłożone propozycje, bierze na siebie odpowiedzialność za następstwa tej decyzji.

Źródło: Ośrodek Karta, AO, X, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa (uchwały, oświadczenia, stanowiska KKP/KK od września 1980 do grudnia 1981 roku), A/8B.5; ibidem, XIII, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja Porozumiewawcza/Komisja Krajowa, A/8E.1.

1981 styczeń 23, Gdańsk – Apel przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy w sprawie wolnej soboty 24 stycznia 1981 r.

Gdańsk, dnia 23 I 1981 r.

Wielu ludzi zgłasza się do nas z problemem wolnych sobót, a w szczególności najbliższej – 24 I 1981 r. Nasz Związek i Krajowa Komisja Porozumiewawcza wypowiedziała się na ten temat zdecydowanie: 24 stycznia br. jest dniem wolnym od pracy. Jednocześnie informujemy, że wszystkie rozmowy z rządem – było ich cztery¹ – nie doprowadziły do rozwiązania tego problemu. Do momentu, w którym rząd porozumie się z naszym Związkiem – wszystkie następne soboty są wolne. Dlatego też prosimy naszych członków, aby 24 nie podejmowali pracy.

Trzeba rozumieć ten problem: nie chodzi nam tylko o wolne soboty, lecz o wiele punktów porozumienia, które nie są zrealizowane. Rząd dokonał wygodnego dla siebie manewru. Wmawia poprzez środki masowego przekazu społeczeństwu, że Solidarność i jego kadra kierownicza nie jest wyrozumiała, nie rozumie trudnej sytuacji gospodarczej i nie jest odpowiedzialna. To jest bardzo wygodne stanowisko dla rządu. My musimy jednak pamiętać, że nie o to chodzi.

Rozumiemy trudną sytuację, wiemy, że są kłopoty. Ale wiemy również, że jest nas co najmniej 10 milionów. 10 milionów członków, z którymi powinno się rozmawiać, z którymi należy się liczyć, których nie należy dzielić. Wszystko zmierza do tego, aby nas podzielić, abyśmy się podzielili w tym wygodnym dla rządu miejscu. W sprawie wolnych sobót.

W innych sprawach, jak np. dostęp do radia i telewizji, rząd nie jest w stanie podjąć konstruktywnej dyskusji, w sprawie wolnych sobót ma argumenty, że nie rozumiemy, że jesteśmy nieodpowiedzialni, i tu chce pokazać nasze błędy.

My nie mamy gdzie się wytłumaczyć publicznie, ale nawet i w tej sprawie potrafimy się wytłumaczyć, wcześniej minister wystąpił z propozycjami,

¹ Rozmowy z rządem odbyły się 29 i 30 XII 1980 oraz 5 i 21 I 1981 r.

które w ogóle nie były dyskutowane i uzgadniane², z tego widać, że rząd nie chce nas akceptować i nie chce z nami rozmawiać, wybiera tylko manewry wygodne dla siebie, sprawa wolnych sobót ma nas podzielić. Musimy o tym pamiętać. Jeśli to zrozumiemy, to musimy dojść do wniosku, że tym razem nie wolno nam się cofnąć, w imię jedności, jeśli się tu podzielimy, to następne podziały pójdą w innych sprawach, dlatego też ja, jako Lech Wałęsa, proszę o to, aby wszyscy zrozumieli: 24 nie idziemy do pracy.

Jeśli dojdziemy do porozumienia z rządem, to te wolne soboty zaliczymy w innym czasie, na przykład weźmiemy je z listopada czy z grudnia.

Po najbliższej wolnej sobocie bronąć będziemy wszystkich, wobec których zechce się wyciągnąć jakiegokolwiek konsekwencje, nikt nie może być skrzywdzony, stanowisko Związku jest jasne: każdy przypadek należy do nas zgłosić, będziemy stanowczo każdego bronąć, za wolną sobotę 24 stycznia br.

Lech Wałęsa

Źródło: AKK NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, materiały nieuporządkowane.

² Zob. dok. nr 49, przyp. 2.

1981 styczeń 27, Bydgoszcz – Opinia Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność” na temat rządowego projektu reglamentacji mięsa i jego przetworów, drobiu, masła i cukru

Bydgoszcz, dnia 27 I 1981 r.

Dru ga Sesja Krajowej Konferencji ds. Żywności

W oparciu o punkt 10 Porozumienia Gdańskiego oraz upoważnienie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” – Krajowa Konferencja ds. Żywności obradująca w Bydgoszczy w dniach 26–27 I 1981 r. przedstawia poniższą opinię w sprawie określonej w tytule.

1. Mając świadomość wielkiego oczekiwania społecznego na humanitarne wyrównanie poziomu spożycia żywności w poszczególnych grupach ludności i regionach kraju, potwierdzoną badaniami opinii publicznej i aktualnego stanu wyżywienia narodu oraz biorąc pod uwagę ekspertyzy specjalistów z dziedziny żywienia, uważamy wprowadzenie proponowanego systemu reglamentacji – mimo jego słabości – za niezbędne i pilne pod warunkiem weryfikacji:

a) przydziału mięsa dla młodzieży w wieku od 13 [do] 15 lat i 16–20 lat do wysokości norm określonych przez Krajowy Zespół Specjalistyczny ds. Żywności i Żywienia pod przewodnictwem prof. W[iktora] Szostaka,

b) przydziału mięsa pierwszego gatunku do 80% normy łącznej dla dzieci od 1 [do] 9 lat i matek karmiących, tj. wychowujących dzieci od 0 [do] 1 roku,

c) przydziału masła dla dzieci i młodzieży oraz kobiet ciężarnych (od 2 m[iesią]ca ciąży) i karmiących do wysokości norm określonych przez powoływany zespół specjalistyczny,

d) przydziału cukru w wysokości 1,5 kg dla wszystkich grup ludności,

e) przeniesienie z pierwszej grupy do drugiej grupy jakościowej karkówki, łopatki z kością i boczku wędzonego,

f) przydziału reglamentowanej żywności osobom niepracującym nawet w tych warunkach, jeśli zdaniem urzędów zatrudnienia lub innych organów uchylają się od pracy. Nie ma żadnego moralnego uzasadnienia odbierania

jakiemukolwiek obywatelowi prawa do nabycia minimum pożywienia, nie jest to również metoda resocjalizacji (prof. J[erzy] Dietl)¹,

g) całe wyżywienie zamknięte, w tym stołówki pionu MSW, urzędów państwowych, organizacji społecznych i politycznych oraz kasyn wojсковych, prowadzone byłoby przez WSS „Społem”, poza wyżywieniem żołnierzy służby zasadniczej,

h) wszyscy pracownicy korzystający z wyżywienia stołówkowego oddawaliby państwu jedną czwartą przydziału mięsa poza drobiem w celu stworzenia dodatkowej puli dla zakładów służby zdrowia i przedszkoli.

2. Konferencja nie jest w stanie zaopiniować przydziałów dla ludności rolniczej, nie znając aktualnych możliwości samozaopatrzenia, tym niemniej uważamy za niedopuszczalną jakąkolwiek dyskryminację w przydziałach dla dzieci i młodzieży wiejskiej oraz kobiet ciężarnych i karmiących ze wsi.

3. Uważamy za konieczne poddanie systemu reglamentacji renegowacji NSZZ „Solidarność” z rządem po 3 miesiącach od momentu jego wdrożenia, jeśli reglamentacja będzie utrzymywana dłużej niż cztery miesiące.

4. Niedopuszczalną metodą preparowania ważnych społecznie decyzji jest praktyka skrywania ich projektów. Stanowi to zaprzeczenie idei konsultacji społecznej, co zostało obnażone przez Konferencję w analizowanej przez nią kwestii.

5. Warunkiem zapewnienia wyżywienia narodu i społecznej akceptacji systemu reglamentacji jest jednoczesne zagwarantowanie podaży i dostępność innych podstawowych artykułów żywnościowych, będących źródłem białka zwierzęcego (mleko, przetwory mleczne, jaja, ryby i przetwory rybne), tłuszczów (oleje roślinne – słonecznikowy i sojowy oraz wysoko gatunkowe margaryny, jak „Vita” i masło roślinne) oraz węglowodanów (przetwory zbożowe, ziemniaki, wyroby cukiernicze) w takiej ilości, aby zapewnić normę wyżywienia pełnowartościowego całemu społeczeństwu.

6. Mając świadomość ułomności systemu reglamentacji żywności i jego tymczasowości, wskazujemy na konieczność pilnego opracowania przez rząd programu wyżywienia narodu określającego także sposób i realny termin wycofania naukowo-rozdziałczych metod dystrybucji żywności. Postulowany program winien – naszym zdaniem – ukształtować społeczno-

¹ Zob. dok. nr 62.

-ekonomiczny system wzrostu towarowej produkcji rolnej oparty na społecznie akceptowanym mechanizmie rynkowym.

7. Dla celów polityki żywnościowej konieczne jest wprowadzenie systematycznych i efektywnych społecznie badań jakości produkcji żywnościowej przez kompetentne jednostki oraz stanu wyżywienia narodu przez Instytut Żywności i Żywienia oraz szeroka ich publikacja. Szczególną uwagę w zakresie jakości żywności należy skoncentrować na mleku i śmietanie między innymi poprzez podniesienie w nich zawartości tłuszczu.

8. Z wyjaśnień przekazywanych przez dyrektorów departamentów MHWiU i Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu: J. Osuchowskiego, T. Śniadowskiego i Z. Jankowskiego wynika, że rząd nie jest w stanie wprowadzić proponowanego systemu z dniem 1 II [19]81 r.

Źródło: „AS” 1981, nr 1.

1981 styczeń 28, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o podjęciu strajku powszechnego 3 lutego 1981 r. (fragmenty)

Od kilku tygodni jesteśmy świadkami zahamowania realizacji porozumień postrajkowych, nawet stopniowego wycofywania się władz ze zobowiązań umowy społecznej.

Polityka ta przeforsowana w okresie, gdy Związek nasz powstrzymywał wszelkie akcje strajkowe, doprowadziła do ponownego nagromadzenia groźnych napięć społecznych.

Ostatnie decyzje rządu wyraźnie zmierzały do tego, by sprawę wolnych sobót uczynić główną płaszczyzną konfliktu, chociaż Związek nasz był i jest gotów do negocjacji w tej sprawie. [...] Jednocześnie władze obciążają ludzi pracy konsekwencjami swoich nieodpowiedzialnych decyzji, które doprowadziły do próby sił 10 I i 24 I 1981 r.¹ Związek nasz nie może do tego dopuścić.

Narastająca od połowy stycznia fala strajków regionalnych i lokalnych² jest następstwem uwstecznienia polityki władz. Próby odejścia od porozumień doprowadziły do kolejnego niebezpiecznego kryzysu. [...] KKP wyraża szczególne uznanie dla załóg górniczych, które mając zapewnione wolne płatne soboty, podjęły akcję solidarnościową w interesie innych grup zawodowych.

KKP uważa jednak, że kontynuowanie strajków proklamowanych w rozmaitych terminach przez poszczególne ogniwa regionalne i lokalne Solidarności pogłębiło chaos społeczny i gospodarczy, rozprasząc jednocześnie siły Związku. Dla wyjścia z obecnego kryzysu politycznego konieczne jest skupienie wszystkich sił w jednolitej, ogólnopolskiej akcji protestacyjnej.

KKP postanawia przeprowadzić w całym kraju 3 II 1981 r. w godzinach 12.00–13.00 strajk ostrzegawczy pod hasłami:

¹ Bojkot pracy w sobotę 24 I 1981 r. miał szerszy zasięg niż dwa tygodnie wcześniej (J. Holzer, „Solidarność” 1980–1981..., s. 113).

² Zob. np. *Strajki ostrzegawcze*, „AS” 1981, nr 1; J.R. Sielezin, *Płaszczyzna konfrontacji politycznej...*, s. 222, 224–227.

– wypłaty zarobków za wolne soboty

[...] ^a

Apelujemy do rządu, aby w poczuciu odpowiedzialności za losy kraju zdecydował się wykorzystać czas zawieszenia akcji strajkowych na rozstrzygnięcie spraw spornych drogą negocjacji. Jesteśmy gotowi podjąć je w każdej chwili.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 32–33.

^a *Opuszczono fragment zawierający żądania rejestracji Solidarności rolniczej, dostępu do środków masowego przekazu i ograniczenia cenzury.*

1981 styczeń 28, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowego projektu reglamentacji żywności

1. Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” na swym posiedzeniu w dniu 28 I 1981 r.¹ po zapoznaniu się z opinią przedstawioną przez II Sesję Krajowej Konferencji ds. Żywności w Bydgoszczy (26–27 I [19]81 r.) uznaje jej wnioski za niezbędne do realizacji przez administrację państwową.

2. Wychodząc z założenia, że ranga wyżywienia narodu jest wyższa od jakiegokolwiek innego problemu społecznego, KKP wzywa rząd do odbycia publicznej debaty na ten temat z zagwarantowaniem przedstawienia stanowiska Solidarności zawartego w załączonej ocenie.

3. KKP zobowiązuje Krajową Konferencję ds. Żywności do systematycznej kontroli efektywności funkcjonowania systemu kartkowego oraz okresowego przedstawiania opinii na ten temat. W szczególności zobowiązuje się Konferencję do przedłożenia wyników analizy po 3 miesiącach od momentu wdrożenia systemu reglamentacji².

4. Załączona ocena stanowi integralną część niniejszej uchwały.

Ocena rządowego projektu reglamentacji mięsa i jego przetworów, drobiu, masła i cukru opracowana przez Krajową Konferencję ds. Żywności NSZZ „Solidarność”.

[...] ^a

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 33–35.

^a *Opuszczono opinię Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność”. Zob. dok. nr 57.*

¹ *Zob. Komisja Porozumiewawcza – Gdańsk, „AS” 1981, nr 1.*

² Terminu tego nie dotrzymano.

1981 styczeń 30, Warszawa – Informacja o rozmowach przedstawicieli Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z delegacją rządową pod przewodnictwem premiera Józefa Pińkowskiego 30 stycznia 1981 r. (fragmenty)

W dniu 30 stycznia 1981 roku delegacja Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” spotkała się w Urzędzie Rady Ministrów na rozmowach z przedstawicielami rządu¹. Stronom przewodniczyli premier Józef Pińkowski i przewodniczący KKP NSZZ „Solidarność” Lech Wałęsa. Zasadniczymi tematami rozmów były: sprawa wolnych sobót, sprawa dostępu do środków masowego przekazu, sprawa rejestracji związków zawodowych rolników indywidualnych. [...] Od dłuższego czasu są to pierwsze rozmowy, w których strony doszły do konstruktywnych ustaleń. Wyniki negocjacji przedstawione zostały w rządowym komunikacie PAP. Zawarto w nim między innymi uzgodniony zapis wspólnych ustaleń². Zapis ten wymaga wyjaśnień, tym bardziej że nie zawiera informacji o stanowiskach zajmowanych przez strony w negocjacjach.

1. W sprawie skracania czasu pracy strona rządowa podtrzymywała początkowo swój projekt dwóch wolnych sobót w miesiącu (42,5 godziny tygodniowo), Solidarność natomiast podtrzymała zgłoszoną 21 stycznia propozycję kompromisową przewidującą zasadę trzech wolnych sobót i jednej roboczej lub równoważne warianty w ramach 41,5-godzinnego tygodnia pracy³. Propozycja rządowa sprowadzała się więc do 26 wolnych sobót rocznie, natomiast propozycja Solidarności przewidywała ogólną liczbę 38 wolnych sobót w 1981 roku. Solidarność nalegała ponadto na uznanie 40-godzinnego i pięciodniowego tygodnia pracy jako normy ustawowej, traktując swe propozycje jako czasowe ograniczenie stosowania tej zasady podyktowane trudną sytuacją kraju.

¹ Wyniki rozmów z 30 stycznia strona Solidarności omówiła następnego dnia rano na spotkaniu w siedzibie warszawskiego KIK i 1 lutego na posiedzeniu KKP w Warszawie. Zob. *Po rozmowach z rządem*, „AS” 1981, nr 1; *Krajowa Komisja Porozumiewawcza – Warszawa*, *ibidem*.

² Zob. dok. nr 61.

³ Zob. dok. nr 49, przyp. 2; dok. nr 55.

W wyniku dyskusji strona rządowa wyraziła zgodę na uznanie normy czasu pracy w wymiarze 40 godzin tygodniowo i 8 godzin dziennie jako zasady docelowej, która potwierdzona zostanie aktem prawnym o randze ustawy. Na rok 1981 rząd przyjął proponowaną przez Solidarność liczbę 38 wolnych sobót, argumentując jednocześnie, że ze względu na konsekwencje gospodarcze takiego kroku praca w robocze soboty powinna trwać 8 godzin. Przedstawiciele Solidarności oświadczyli, że ta ostatnia sprawa wymaga konsultacji z załogami, i zapowiedzieli, że Związek zwróci się do swych członków z apelem o przyjęcie propozycji rządu – 8-godzinnego wymiaru pracy w robocze soboty. Zostało to zapisane we wspólnych ustaleniach. Inne warianty wymienione w komunikacie PAP odpowiadają co do wymiaru czasu pracy przedstawionej zasadzie. Mogą one być wybierane przez załogi w porozumieniu z dyrekcjami stosownie do specyfiki branż lub poszczególnych zakładów.

Uzgodniono również, że kalendarz wolnych sobót w 1981 r. może być ustalany w sposób elastyczny, między innymi tak, aby nie przypadły one w tych samych tygodniach, co święta państwowe lub kościelne. Nie oznacza to jednak, że liczba wolnych sobót ulegnie przez to zmniejszeniu. Przy ośmiogodzinnym czasie pracy liczba ta nie może być mniejsza niż 38 w ciągu 1981 r. Średni tygodniowy czas pracy po uwzględnieniu dni świątecznych wyniesie więc około 41 godzin i 15 minut. Wolne soboty przypadające bezpośrednio przed [urlopem wypoczynkowym] lub bezpośrednio po urlopie wypoczynkowym nie będą wliczane do urlopu.

Przedmiotem poważnych rozbieżności była również sprawa wynagrodzeń za 10 i 24 stycznia. Impas w tym punkcie groził parokrotnym zerwaniem rozmów. Rząd stał na stanowisku, że nieobecność w tych dniach winna być traktowana jako nieusprawiedliwiona absencja. Solidarność natomiast traktowała wszystkie soboty do chwili osiągnięcia porozumienia jako dni wolne. Poszukując rozwiązania kompromisowego, które umożliwiłoby osiągnięcie porozumienia we wszystkich omawianych sprawach, przedstawiciele Solidarności zaproponowali wspólne uznanie zasady, że niezależnie od obecności lub nieobecności 10 i 24 stycznia ogólna liczba 38 wolnych i płatnych sobót w 1981 r. jest równa dla wszystkich, a nikt nie może być poszkodowany lub uprzywilejowany z tytułu obecności czy też nieobecności w pracy w tych dniach. Po dłuższych sporach o sposób realizacji tej zasady NSZZ „Solidarność” wyraził zgodę na ustalenie, które podaje komunikat PAP. Oznacza on w praktyce, że w miesiącu lutym nastąpi

wyrównanie czasu pracy i wynagrodzeń dla wszystkich pracowników za styczeń 1981 r. Ci, którzy nie pracowali 10 i 24 stycznia, będą więc mieli w lutym o dwie wolne soboty mniej, a strata na zarobku styczniowym zostanie im wyrównana w lutym. W ten sposób wszyscy pracownicy będą mieli w styczniu i lutym tę samą liczbę wolnych sobót i tę samą liczbę opłaconych dni, a więc nie będą stratni ani pod względem łącznego czasu pracy, ani pod względem łącznego zarobku. Dopuszcza się też możliwość, że pracownicy, którzy nie pracowali 10 i 24 stycznia, skorzystają mimo to ze wszystkich wolnych sobót przypadających w lutym, wówczas jednak nie otrzymają oni wynagrodzenia za 10 i 24 stycznia, gdyż w tym przypadku korzystaliby w 1981 r. z dwóch wolnych sobót ponad normę ustaloną dla wszystkich, to jest 40 zamiast 38.

2. [...] W wyniku długotrwałej dyskusji strona rządowa zgodziła się na częściowe spełnienie postulatów NSZZ „Solidarność” w sprawie dostępu do środków masowego przekazu. [...] Zapisane w komunikacie PAP wspólne ustalenia dotyczące radia i telewizji oznaczają w praktyce, że: [...] Przed podjęciem ważnych decyzji, które Związek nasz ma prawo opiniować, jak projekt narodowego planu społeczno-gospodarczego, reforma gospodarcza, minimum socjalne, rekompensata wzrostu kosztów utrzymania itp., Polskie Radio i Telewizja udostępni swoje anteny dla przedstawienia stanowiska NSZZ „Solidarność” przez jego upoważnionych przedstawicieli oraz dla publicznej wymiany poglądów między zainteresowanymi stronami. [...]

3. Następnie omawiano sprawę prawa rolników indywidualnych do tworzenia niezależnych związków zawodowych. [...]

Obie strony zgodziły się, że istnieje potrzeba regularnych spotkań dla omawiania problemów wynikających z realizacji porozumień postrajkowych. Osiągnięte wyniki rozmów uznajemy za nie w pełni zadowalające, ale istotne. Po raz pierwszy, po pięciu spotkaniach doszło do konkretnych ustaleń wychodzących naprzeciw naszym postulatom. Wychodzimy z długotrwałego sporu o wolne soboty, który został nam narzucony jako główna płaszczyzna groźnego konfliktu społecznego. [...]

Źródło: Ośrodek Karta, AO, XIII, NSZZ „Solidarność” – Krajowa Komisja

1981 styczeń 30, Warszawa – Komunikat PAP o rozmowach premiera z przedstawicielami Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” uzgodniony przez strony (fragmenty)

[...] Biorąc pod uwagę trudną sytuację gospodarczą, konieczność zaopatrzenia ludności, zapewnienia produkcji dla rynku i eksportu oraz kierując się troską o zwiększenie czasu wolnego od pracy, przyjęto następujące zasady i sposoby skracania czasu pracy:

1. Przyjmuje się tygodniową normę czasu pracy w wymiarze 40 godz[in] i dzienną 8 godz[in] jako docelową normę skracania czasu pracy i jako normę ogólną. Pracownicy mający obecnie krótszy wymiar czasu pracy utrzymują ten wymiar, z wyjątkiem pracowników zatrudnionych w warunkach szkodliwych dla zdrowia i uciążliwych, których czas pracy będzie ulegać stopniowo dalszemu skracaniu. W górnictwie obowiązują odrębnie ustalone zasady, zgodnie z porozumieniami podpisanymi w Jastrzębiu.

2. Zasada powyższa zostanie potwierdzona opracowanym i wniesionym przez rząd do Sejmu PRL aktem o charakterze ustawy.

3. Czas dochodzenia do normy 40 godz[in] w tygodniu zostanie wynegocjowany przez rząd ze związkami zawodowymi w bieżącym roku.

4. W 1981 r. wprowadza się ogólną zasadę trzech kolejnych wolnych sobót i czwartej roboczej z uwzględnieniem możliwości przesunięć dni wolnych w tygodniach, w szczególności w tych, w których przypadają święta ustawowo wolne od pracy. Poczynając od 1 stycznia, będzie w 1981 r. 38 wolnych sobót. Rozkład wolnych sobót w ciągu roku ustalony zostanie w porozumieniu ze związkami zawodowymi.

5. NSZZ „Solidarność” zwróci się do swych członków, aby uwzględniając sytuację gospodarczą w kraju, przyjąć propozycję rządu, polegającą na tym, by wymiar normalnego czasu pracy w soboty robocze wynosił 8 godzin. Jako równoległy wariant obie strony proponują stosowanie – zamiennie – dwóch kolejnych wolnych sobót pracy i pracy w trzecią sobotę w wymiarze 6 godzin. Proponuje się równocześnie zastosowanie rozwiązania polegającego na wprowadzeniu co drugiej soboty wolnej oraz udzielania w zamian za wolne soboty, obowiązujące w systemie powszechnym, odpowiedniej liczby innych dni wolnych, w odrębnych terminach.

6. Powyższe zasady oznaczają przyjęcie 42-godzinnego tygodnia pracy i w takiej też normie czasu pracy mogą być wprowadzane – w uzgodnieniu ze związkami zawodowymi – szczególne rozwiązania branżowe podyktowane specyfiką i rodzajem pracy.

7. Przyjmuje się ogólnie, że w roku 1981 liczba wolnych sobót jest równa dla wszystkich pracowników pracujących w tym samym systemie organizacji pracy, co oznacza, iż w okresie: luty–grudzień pracownicy, którzy wstrzymali się od pracy w dniach 10 i 24 stycznia, mają o dwie soboty wolne mniej niż pozostali pracownicy. Obydwie strony zgodziły się, że sprawa zapłaty dla osób nieobecnych w dniach 10 i 24 stycznia powinna być rozwiązana w sposób umożliwiający uniknięcie jakichkolwiek konfliktów w zakładach pracy. Respektowana powinna być zasada, zgodnie z którą żaden pracownik nie powinien być pokrzywdzony ani uprzywilejowany.

W związku z tym uzgodniono, co następuje:

- ogólna liczba przysługujących wolnych sobót w styczniu i lutym musi być równa dla wszystkich pracowników danej jednostki organizacyjnej,

- wynagrodzenie za styczeń odpowiadać będzie liczbie przepracowanych godzin,

- wynagrodzenie za luty będzie różne w zależności od tego, czy dany pracownik pracował dnia 10 i (lub) 24 stycznia. Tzn. pracownicy, którzy nie pracowali w tych dniach, natomiast w lutym podejmą pracę w jednym lub w dwóch dniach wyznaczonych jako dni wolne, otrzymują za te dni wynagrodzenie wyrównujące zarobki za styczeń.

[...]

Postanowiono powołać komisję do spraw stałych kontaktów oraz w miarę potrzeby wspólne zespoły robocze do omawiania szczegółowych problemów. Obie strony stwierdziły potrzebę omówienia stopnia realizacji porozumień z Gdańska, Szczecina i Jastrzębia i wynikających stąd obopólnych zobowiązań.

[1981 styczeń–luty], Warszawa – Ekspertyza Jerzego Dietla dotycząca reglamentowanej sprzedaży mięsa, wędlin i tłuszczów oraz zmiany cen żywności¹

1. Argumentacja przemawiająca przeciw sprzedaży na kartki

a) Postulat przejściowego wprowadzenia kartek na mięso zawarty w Porozumieniach Gdańskich nie stanowi rozwiązania korzystnego dla ludności oraz nie stwarza sprzyjających warunków reformie gospodarczej. Formułując go, oparto się na kłamliwej informacji statystycznej o spożyciu mięsa i przetworów na 1 mieszkańca. Nie uwzględniono ponadto dalszego spadku pogłowia w wyniku trudności paszowych, a także kontynuowania względem wsi niekonsekwentnej i niebudzącej zaufania polityki. Można wyrazić wreszcie obawę, iż państwo nie zapewni w najbliższym czasie dostatecznie atrakcyjnych warunków skupu (sprzedaż pasz treściwych, innych środków do produkcji oraz ceny) pozwalających na ekonomiczne, a nie administracyjne ograniczenie konkurencji rynku targowiskowego.

b) Negocjowanie w sprawie rozdzielnictwa kartkowego jest trudne, gdyż brak jest wiarygodnej dokumentacji przedstawianych przez rząd bilansów mięsa i tłuszczów zwierzęcych. Wydaje się, iż dane odnoszące się do pogłowia, zapasów oraz podaży z tytułu importu są zaniżone. Można także uzyskać pewną podaż z tytułu zmiany struktury rozchodów (np. eksport). Trzeba się jednak zgodzić, iż skup uspołeczniony może natrafić na znaczne trudności między innymi w wyniku wspomnianej już polityki zaopatrzenia i cen. Reasumując, realizacja rozdzielnictwa kartkowego odbywać się będzie w warunkach znacznej niepewności. Biorąc ponadto pod uwagę wysokie dopłaty rządu do sprzedaży kartkowej oraz nieprzestrzeganie składanych gwarancji, można się liczyć z niekorzystnymi dla konsumenta podmianami asortymentu, obniżaniem jakości produktów,

¹ Pierwotną wersję ekspertyzy Jerzego Dietla przedyskutowano 23 XII 1980 r. na zebraniu zespołu ekspertów Solidarności kierowanego przez Janusza Beksiaka. Nową wersję, uwzględniającą wnioski z tej dyskusji, jak również z opracowania Andrzeja K. Kozmińskiego i Andrzeja Zawiślaka *Kartki na mięso*, omówiono na zebraniu tegoż zespołu 3 I 1981 r. Opracowując wersję finalną, Dietl uwzględnił nie tylko wnioski z dyskusji, ale i rządowy projekt systemu kartkowego. Zob. S. Kawalec, *Informacja o ogólnokrajowej konferencji ekonomicznej...*, s. 51.

dyskryminacją niektórych rejonów, a nawet ze zmniejszeniem ilości gwarantowanych dostaw. Solidarność nie powinna przedstawić kontrprojektu sprzedaży kartkowej, zostanie bowiem obciążona odpowiedzialnością za brak spełnienia oczekiwań rozdziału kartkowego. Może się jedynie ograniczyć do ustosunkowania względem projektu rządowego.

c) Sprzedaż kartkową należy traktować jako ostateczność, zwracając równocześnie społeczeństwu uwagę na ujemne strony tego rozwiązania. Nastąpi rozczarowanie wynikające z małej sprawności sprzedaży kartkowej, biurokratycznych form tego rozdzielnictwa i nadużyć, których się prawdopodobnie nie wyeliminuje.

Ludność w rejonach rolniczych i nisko uprzemysłowionych mimo wprowadzenia sprzedaży kartkowej w dalszym ciągu odczuwać będzie dyskryminację, tym bardziej że wyeliminowana zostanie możliwość zakupów w dużych miastach. Zniesienie paczek w większych zakładach pracy wywoła niezadowolenie zatrudnionych w nich robotników. Uprzywilejowana dotychczas ludność 8 największych aglomeracji miejskich (a szczególnie Warszawy) nie będzie usatysfakcjonowana. Zróżnicowane normy sprzedaży mimo ich zasadności wywołają sprzeciw części ludności, a ponadto sprzyjać będą nadużyciom.

Wprowadzenie systemu sprzedaży kartkowej należy także rozpatrywać w kategorii układu sił społecznych, szukając rozsądnego kompromisu. Może być nim zaniechanie sprzedaży kartkowej na rzecz usprawnienia dystrybucji bardziej równomiernego niż dotychczas rozdziału oraz wprowadzenia kontroli społecznej nad tym rozdziałem.

d) Sprzedaż kartkowa jest jednym z narzędzi utwierdzenia systemu rozdzielczo-nakazowego zarządzania gospodarką oraz przyczyni się do eliminacji podstawowych funkcji rynku. Stanowi więc pewną barierę dla postulowanej reformy gospodarczej. Dodać trzeba, że w Porozumieniach Gdańskich nie uwzględniono sprzedaży kartkowej tłuszczów zwierzęcych. Jest to więc rozwinięcie systemu rozdzielnictwa kartkowego zainicjowane przez rząd.

e) „Sprawiedliwy” rozdział kartkowy mięsa i tłuszczów bez wprowadzenia zmian cen żywności spowoduje zapewne pewne zwolnienie funduszy ludności poprzednio przeznaczonych na te produkty. Zwiększy to lukę inflacyjną i wywoła znaczny nacisk popytu na pozostałe artykuły żywnościowe – szczególnie substytucyjne, których też jest brak na rynku².

² Według ekspertyzy zespołu pod kierunkiem B[runona] Góreckiego pt. *Ocena projektu systemu racjonowania artykułów mięsnych i masła*, Warszawa, grudzień 1980 (maszynopis pow[ielony]),

f) Istnieje obawa, iż racjonowanie mięsa w oparciu o kartki może przyczynić się do rozszerzenia tego sposobu rozdzielnictwa na inne produkty żywnościowe.

g) Wprowadzenie kartek bez równoczesnej reformy cen żywności pogłębi obecną dyskryminację cen. Ceny w handlu targowiskowym będą znacznie odbiegały w górę od kosztów produkcji, ograniczając funkcję informacyjną rynku targowiskowego. Istnieje ponadto obawa dalszego rozwoju „czarnego rynku” oraz znacznych nadużyć w aparacie rozdzielnictwa.

h) Sprzedaż kartkowa przy utrzymaniu obecnych cen może stanowić argument powstrzymujący ustalenie ekwiwalentnych cen skupu. Zrodzi to zapewne szkodliwe tendencje wprowadzania formalnego i nieformalnego przymusu skupu ze wszystkimi ujemnymi reperkusjami (reakcja łańcuchowa).

i) Inercja biurokratycznego aparatu rozdzielnictwa będzie przeszkodą likwidacji sprzedaży kartkowej – wtedy gdy sytuacja rynkowa to uzasadni.

j) Istnieje obawa, iż przy obecnej niesprawności organizacyjnej administracji, handlu oraz pozostałych ogniw gospodarki żywnościowej (przetwórstwo, transport, opakowania) sprzedaż kartkowa nie wyeliminuje kolejek tworzących się w celu zakupu mięsa.

2. Argumentacja przemawiająca za sprzedażą na kartki

a) Obecny rozdział mięsa i jego przetworów jest karygodny z punktu widzenia sprawiedliwości społecznej oraz zdrowia narodu (nieuzasadnione zróżnicowania przestrzenne oraz przywileje dla niektórych grup ludności). Zmiana natomiast kryteriów tego rozdziału bez sprzedaży kartkowej nie przyniesie poprawy, gdyż produkty te nie zostaną równomiernie rozdzielone.

b) Świadomość niesprawiedliwej dystrybucji omawianych produktów powoduje konflikty społeczne i frustracje ludności. Np. obecne ekstremalne różnice w rozdziale mięsa i jego przetworów na województwa wynoszą jak 1:5.

„wielkość zwolnionych sum będzie średnio wynosiła około 30% dotychczasowych wydatków na mięso i przetwory”, s. 6. Z poglądem tym można polemizować z uwagi na ruch cen targowiskowych i konieczność uzupełnienia zakupów kartkowych na wolnym rynku [*przypis w dokumencie*].

c) Uciążliwość zakupu pociąga za sobą olbrzymie koszty społeczne i przekracza granice wytrzymałości ludzkiej.

d) Nierównomierny przestrzennie rozdział powoduje dalekie dojazdy ludności wiejskiej i małych miast do dużych w celu zakupu mięsa i jego przetworów.

e) Wydają się istnieć ze strony ludności szerokie oczekiwania na sprzedaż kartkową, tym bardziej iż posiada gwarancje rządu ujęte w umowie społecznej z Gdańska.

f) Wprowadzenie sprzedaży kartkowej nie miałyby tak ujemnych skutków, gdyby było powiązane ze zmianą cen żywności.

3. Sugestie odnoszące się do zmian cen żywności

a) Obecny poziom i struktura cen żywności stanowią barierę dla aktywizacji produkcji rolnej, poprawy zaopatrzenia ludności, wypełniania przez rynek jego podstawowych funkcji, przeprowadzania rachunku ekonomicznego oraz realizacji reformy gospodarczej.

b) Ma miejsce dyskryminacja cen na poziomie detalu (ceny produktów w sprzedaży kartkowej, ceny komercyjne, ceny targowiskowe, ceny „czarnego rynku” oraz oddzielenie cen skupu od cen detalicznych). Wywołuje to między innymi: nabywanie niektórych artykułów żywnościowych przez ludność rolniczą dla celów paszowych, utrudnienie przeprowadzenia w ramach gospodarstwa rolnego rachunku ekonomicznego stanowiącego przesłankę dla określenia zakresu spożycia produktów z własnego gospodarstwa oraz ustalenia kierunków w produkcji towarowej, trudność ustalenia indeksu kosztów utrzymania ludności wiejskiej.

c) Permanentne i zwiększające się dotowanie konsumpcji żywności wyzwała niekorzystne dla gospodarki mechanizmy i utrudnia wykorzystanie cen jako pośredniego mechanizmu zarządzania gospodarką. Sprzyja ponadto ograniczeniu przez państwo podaży żywności oraz sankcjonowaniu ukrytych podwyżek cen. Stanowi ponadto barierę dla kompleksowej reformy cen skupu zapewniającej opłacalną produkcję rolną w kierunkach preferowanych z punktu widzenia konsumpcji.

d) Gdyby NSZZ „Solidarność” wystąpił z odpowiednią inicjatywą, można by dokonać urealnienia cen żywności przy równoczesnym zapewnieniu z tego tytułu „sprawiedliwego” wyrównania dochodów ludności³.

³ Postulat ten jest zbliżony z postulatami cytowanej konferencji Solidarności w Bydgoszczy [*Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność”*] oraz konferencji NSZZ „Solidarność”

e) Po dokonaniu zmian cen handel targowiskowy (który należy popierać) mógłby stanowić istotne źródło uzupełnienia zaopatrzenia także przez niższe grupy dochodowe ludności.

f) Jednym z warunków pomyślnego przeprowadzenia reformy gospodarczej jest maksymalne jej skoncentrowanie w czasie oraz kompleksowe i całościowe wprowadzenie nowego systemu ekonomicznego. Obecny układ cen uniemożliwia taką reformę.

g) Zmiana cen z równoczesnym wprowadzeniem kartek zniwelowałaby ujemne strony sprzedaży kartkowej:

1) zmniejszona została by dążność władz do ograniczania przydziałów kartkowych, obniżania jakości produktów i stosowania ukrytych podwyżek cen,

2) mniejsza byłaby obawa popełniania nadużyć w ramach sprzedaży kartkowej,

3) system tej sprzedaży można by uelastyczyć, a ponadto zmniejszyć jego koszty wynikające z kontroli,

4) dyskryminacja cen uległaby ograniczeniu. Ceny bowiem nadwyżek mięsa, jego przetworów i tłuszczów równałyby się cenom sprzedaży kartkowej. Prawdopodobnie eliminacji uległby „czarny rynek”. Ceny w handlu targowiskowym byłyby wyższe, nie przekraczałyby jednak prawdopodobnie 50% cen produktów w sprzedaży kartkowej (tej samej jakości).

h) Zmiana cen detalicznych żywności nie może się ograniczać do mięsa i tłuszczów, ale powinna także objąć pozostałe artykuły żywnościowe⁴.

Należy je ustalić na poziomie cen skupu powiększonych o marżę pokrywającą koszty dystrybucji i przerobu. Ceny skupu zapewnić winny

w Łodzi (Uniwersytet Łódzki) odbytej w końcu grudnia 1980 r. [przypis w dokumencie]. Konferencję łódzką zorganizowali z inicjatywy regionalnego MKZ pracownicy Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego. Wzięło w niej udział 117 osób z 32 MKZ-etów. Referaty wygłosili: Janusz Beksiak, Wiktor Herer, Cezary Józefiak, Waldemar Kuczyński, Aleksander Legatowicz, Jan Mujżel, Witold Trzeciakowski i Andrzej Tymowski. Wśród zaproszonych gości byli m.in. Czesław Bobrowski, Stefan Bratkowski i Edward Lipiński. W dyskusji wzięło udział 46 osób (oprócz niektórych referentów i gości także Ryszard Bugaj, Stefan Kawalec, Grzegorz Palka i Jadwiga Staniszkis). Końcowym dokumentem konferencji był Raport, zatwierdzony 19 I 1981 r. Zob. *Materiały z Krajowej konferencji NSZZ „Solidarność”*..., s. 30–61.

⁴ Mleko należy w dalszym ciągu subsydiować (w nieco mniejszym niż dotychczas zakresie). Mleczarnie winny otrzymywać dopłaty do każdego litra sprzedanego mleka (w granicach 30–40% ceny sprzedaży). Dopłaty te mogłyby czasowo ulegać obniżeniu jako sankcja w wypadku obniżenia ustalonego standardu jakościowego mleka. W ten sposób państwo mogłoby stymulować spożycie mleka, a ponadto wpływać na jego jakość. Dopłaty nie obejmowałyby przetworów mleka [przypis w dokumencie].

opłacalność produkcji rolnej oraz pożądane relacje między cenami produktów rolnych, tymi ostatnimi a cenami środków produkcji oraz konsumpcyjnych artykułów nieżywnościowych.

i) Zmianę cen żywności można przeprowadzić w dwóch etapach. W pierwszym ceny detaliczne zbliżyć do cen skupu, pozostawiając jednak pewien zakres subwencjonowania spożycia żywności. Jest to uzasadnione wyjątkowo niekorzystnymi zbiorami w 1980 roku, spadkiem pogłowia oraz skutkami szkodliwej polityki rolnej. W drugim etapie uzasadnione byłoby ustalić ceny równowagi, zbliżając – w średnim okresie – ceny detaliczne w handlu uspołecznionym do cen targowiskowych.

j) Przy pozostawieniu dotychczasowych cen detalicznych dopłaty z budżetu na dofinansowanie zakupów żywności wynoszące obecnie około 200 mld zł podniosą się pewnie do około 250 mld zł w następstwie koniecznego podniesienia cen skupu.

k) Przyjmując, iż pozostawi się częściowe subwencjonowanie mleka oraz w pierwszym okresie niewielki zakres dotowania pozostałej żywności, około 160 mld zł można rozdzielić wśród ludności jako ekwiwalent podniesienia cen detalicznych żywności.

l) Zasady wyrównywania dochodów ludności z tytułu podniesienia cen żywności trzeba uprościć w celu szybkiego przeprowadzenia operacji oraz jej czytelności dla całego społeczeństwa. Szczegóły powinny być dopracowane i uzgodnione przez komisję mieszaną składającą się z przedstawicieli związków zawodowych, rządu oraz ekspertów obu stron. Podstawami informacyjnymi dla ustalenia dopłat dla ludności winny być: dotychczasowe i prawdopodobne (po zmianie cen skupu) dotacje państwa dla sfinansowania spożycia ludności, przyjęte przez związki zawodowe oraz władze minimum socjalne, dane budżetów ludności, normy fizjologiczne spożycia. Zmiana cen nie może odbić się ujemnie na sile nabywczej tej ludności, której dochody na 1 członka rodziny kształtują się poniżej średniej krajowej. Spowoduje natomiast pewne obniżenie siły nabywczej ludności wyższych grup dochodowych. Przyczyni się więc do postulowanego wyrównywania różnic w dochodach ludności. Proponuje się wprowadzenie takich samych dopłat kwotowych do dodatków rodzinnych na każdą osobę pozostającą na utrzymaniu głowy rodziny (np. żona, dzieci) bez względu na jej dochody. Dla ludności pracującej, rencistów i emerytów należy wyeliminować dopłaty dla osób pobierających dochody o 30% powyżej średniej. Dla pozostałych zatrudnionych zastosować można kwotowe wyrównanie

zmniejszające się wraz z powiększaniem wynagrodzenia (renty itp.) względem średniej płacy.

l) Rekompensata dla ludności rolniczej wynikać będzie ze zmiany cen skupu podnoszącej^a opłacalność produkcji rolnej.

4. Ogólne założenia odnoszące się do sprzedaży na kartki

a) Wprowadzenie kartek na mięso, wędliny i tłuszcze można uznać za celowe pod warunkiem, że:

a. Powstanie wśród ludności świadomość, iż rozdział tych produktów jest taki sam dla wszystkich członków społeczeństwa bez względu na miejsce zamieszkania, stanowisko i rodzaj wykonywanej pracy, zawód i status majątkowy;

b. Społeczeństwo będzie miało pełną gwarancję, iż produkty objęte systemem kartkowym będą mu dostarczone przy równoczesnym przestrzeganiu uprzednio ustalonej ilości i jakości;

c. Zasady i sposób rozdzielnictwa będą proste, czytelne i umożliwią każdemu obywatelowi kontrolę sprzedaży kartkowej;

d. Rozdzielnictwo przyczyni się do zlikwidowania lub ograniczenia upokarzających dla społeczeństwa kolejek;

e. Będzie miała miejsce taka technika i organizacja dystrybucji, która zapewni sprawne zaopatrzenie ludności w produkty objęte gwarancją sprzedaży kartkowej.

b) Ilość i jakość produktów (normy na osobę) objętych sprzedażą na kartki na dany okres należy traktować jako minimum. Niedopuszczalne są przesunięcia w czasie dostaw ustalonych przydziałów względnie wprowadzenie różnicowań między regionami lub grupami zawodowymi. Przy zaistnieniu trudności uzyskania niezbędnej podaży mięsa rząd powinien wprowadzić dodatkowy interwencyjny import lub też wstrzymać eksport (jeśli będzie on jeszcze kontynuowany). Trzeba natomiast dopuścić możliwość zwiększenia przydziałów, jeśli pozwoli na to istniejąca podaż. System kartkowy jest przygotowany w warunkach niepełnej informacji odnoszącej się do bilansu mięsa i tłuszczów. O ile będą zastosowane odpowiednie bodźce dla wzrostu hodowli, a szczególnie powiększenia skupu uspołecznionego, wydaje się, że może nastąpić pewien wzrost podaży w stosunku do przewidywanej.

^a W dokumencie podnoszących.

c) [Związek] wypowiada się przeciwko wstrzymywaniu przydziału mięsa osobom niepracującym nawet w tych warunkach, jeśli zdaniem urzędów zatrudnienia lub innych organów uchylają się one od pracy. Za tym stanowiskiem przemawiają względy organizacyjne i moralne. Stwierdzenie uchylania się od podjęcia pracy może być w wielu wypadkach nadużywane oraz subiektywne. Stwarza możliwości do tendencyjnego traktowania niektórych osób. Ponadto niektóre grupy osób (np. absolwenci pewnych kierunków studiów) mają trudności otrzymania pracy. Nie ma żadnego moralnego uzasadnienia odbieranie jakiegokolwiek obywatelowi prawa do nabycia minimum pożywienia.

W zakładach karnych ludzie stanowiący margines społeczny są żywieni na koszt państwa. Wreszcie dodać trzeba, że w znacznym zakresie omawiana grupa społeczna ukształtowana została przez stworzone w poprzednim okresie warunki (m.in. rozpijanie społeczeństwa). Tego rodzaju potraktowanie części społeczeństwa wpłynie na wzrost czynów niezgodnych z prawem. Powrót tych ludzi do społeczeństwa wymaga zupełnie innych metod resocjalizacji.

d) Zasady rozdziału mięsa i tłuszczów winny być ogłoszone na okres 6 miesięcy. Po tym okresie system ten w oparciu o doświadczenia można zmodyfikować. Sugerowany przez niektórych ekspertów okres 3 miesięcy jest zbyt krótki. Między innymi ze względu na czas, który musi upłynąć dla adaptacji dystrybucji do nowych warunków. Ponadto jakkolwiek modyfikacja systemu musi znaleźć poprzednio akceptację społeczną oraz być przygotowana pod względem organizacyjno-technicznym.

Biorąc pod uwagę obecny stan przygotowania rozdziału kartkowego, najwcześniejsze jego wprowadzenie może nastąpić od 1 marca 1981 r. Wyraża się opinię, że główną przeszkodą natychmiastowego zastosowania jest brak przygotowania warunków organizacyjno-technicznych dystrybucji mięsa w terenie. Co najmniej 3–4 tygodnie muszą upłynąć od chwili ogłoszenia zasad rozdziału do przygotowania i przeszkolenia personelu administracyjnego i handlowego, który ma się zajmować tą dystrybucją, ustalenia harmonogramu i techniki dostaw do sklepów, rejestracji uprawnień do przydziału, przygotowania sklepów itp.

e) W trakcie dyskusji nad sprzedażą kartkową mięsa początkowy projekt sformułowany przez władze uległ daleko idącym modyfikacjom. Ogólnie modyfikacja ta była zgodna z częścią postulatów ludności. Stąd też ocenić go należy bardziej pozytywnie niż poprzedni.

Następny pkt 5 zawiera krótkie ustosunkowanie się do tego projektu. W pkt 6 natomiast podano alternatywny projekt, który jest wariantem opracowanym jako kontrpropozycja pierwszego projektu rządowego.

5. Ustosunkowanie do ostatniego projektu rządowego

a) Wartościowo-asortymentowe kartki stwarzają warunki podmian asortymentowych, obniżania jakości oraz ukrytych podwyżek cen. Nadmiernie szeroki jest asortyment produktów szczególnie w I i II grupie wędlin⁵.

b) Pewne produkty o niskiej jakości lub też ułatwiające działanie na szkodę konsumenta należy wyeliminować. Dotyczy to w pierwszym rzędzie konserw, których jakość jest bardzo niska. Zawierają one małą ilość mięsa czystego, a ceny są relatywnie wysokie. Przy wartościowo-asortymentowym systemie kartek spowoduje to wydatne ograniczenie ilości sprzedawanych artykułów.

W I grupie wędlin uwzględnienie pojęcia „konserwy z nadwyżek eksportowych” jest nieuzasadnione. Stwarza bowiem możliwość włączenia do tej grupy wielu artykułów o niskiej jakości. Konserwy zawierające wieprzowinę i wołowinę w sosie własnym winny być wyeliminowane (niska jakość). Boczek wędzony należy zaliczyć do II grupy wędlin. Podobną selekcję należałoby przeprowadzić w odniesieniu do II grupy wędlin.

c) Nie kwestionując różnego zapotrzebowania grup ludności na mięso i przetwory mięsne, nie jestem zwolennikiem różnicowania norm przydziału (por. pkt 6). W każdym razie należałoby zmniejszyć liczbę grup pracowniczych, przyjmując tę samą normę dla wszystkich osób pracujących i niepracujących (np. członków rodzin), z wyjątkiem ludności rolniczej (niższe normy) oraz pracowników przemysłów wydobywczych i kobiet w ciąży (wyższe normy). Dla dzieci można ograniczyć się do dwóch norm. Od 16–18 lat taka sama norma jak dla pracowników przemysłów wydobywczych. Dzieci od 1 roku do 15 lat otrzymywałyby przydział odpowiadający

⁵ Do I grupy wędlin zaliczono: kielbasy – starowiejską, wolską, oławską, knyszyńską, podlaską oraz szynkę gotowaną, polędwicę sopocką, baleron, boczek wędzony, wieprzowinę i wołowinę w sosie własnym, a także konserwy mięsne wysokiej jakości. II grupa wędlin obejmowała: kielbasy – zwyczajną, parówkową, litewską, krakowską parzoną, mieloną, żuławską, oraz parówki, mortadele, konserwy typu mielonki (luncheon meat, turystyczna, mielonka wieprzowa i wołowa), wieprzowinę w sosie domowym i pikantnym, a także pasztet luksusowy (Uchwała nr 38 Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1981 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów, MP 1981, nr 7, poz. 57).

pozostałym grupom pracowniczym. W ten sposób liczbę 7 rodzajów norm zredukowano by do 3.

d) Należy uwzględnić odrębną jakość produktów dla osób chorych, kobiet w ciąży oraz dzieci do lat 9.

e) Należy rozważyć możliwość wyeliminowania z przydziałów kartkowych mięsa drobiowego nawet kosztem ograniczenia ilości przydzielonych produktów (argumentacja por. pkt 6).

f) Proponuje się przedyskutować celowość sprzedaży kartkowej masła. Wydaje się, że podaż wynikająca z przyjętego bilansu jest zaniżona. Istnieje ponadto możliwość importu substytutów (margaryna, olej sojowy i słonecznikowy).

6. Alternatywny projekt sprzedaży na kartki

a) Przydziałem kartkowym trzeba objąć mięso: wołowe, cielęce, wieprzowe i baraninę, wędliny oraz tłuszcze w postaci masła, smalcu i słoniny. Należy wyłączyć z przydziału kartkowego wszystkie tłuszcze roślinne, podroby i przetwory z podrobów, konserwy mięsne, warzywno-mięsne i inne oraz drób. Wyłączenie drobiu zmniejszy podaż przewidzianą do rozdziału kartkowego w roku 1981 o około 400 tys. ton.

Argumenty przemawiające za wyłączeniem drobiu są następujące:

1) istnieje obawa, że nawet przy ujęciu drobiu w odrębną grupę asortymentową będzie miała często miejsce sprzedaż drobiu zamiast wędlin lub mięsa. Zwiększy się ponadto możliwość nadużyć;

2) zapotrzebowanie na drób jest dosyć zróżnicowane. Szczególnie na wsi i w małych miastach łatwo uzupełnić braki mięsa drobiem. Drób powinien znajdować się w sprzedaży nieregulowanej i stanowić pewne uzupełnienie niedoborów mięsa, głównie w dużych aglomeracjach miejskich oraz miejscowościach, w których znajduje się ciężki przemysł i górnictwo;

3) dotychczasowa opinia społeczna jest przeciwna ujmowaniu drobiu w sprzedaży kartkowej.

b) Proponuje się ustalić takie same przydziały ilościowe dla wszystkich członków społeczeństwa. Z przydziału winny być jedynie wyłączone osoby, które w danym okresie znajdują się na całodziennym utrzymaniu internatowym (np. wojsko, zakłady karne, domy starców, domy dziecka, internaty szkolne itp.), oraz te osoby, ewentualnie ich rodziny, które otrzymują deputaty mięsne (np. pracownicy przemysłu mięsnego). Nie można

natomiast odbierać przydziału mięsa osobom przebywającym w sanatoriach, szpitalach, domach wczasowych itp., chyba że okres pobytu jest dłuższy niż 2 m[iesią]ce (np. szpitale psychiatryczne).

Przyjęcie takiej samej normy przydziału dla wszystkich na pewno nie jest sprawiedliwe, gdyż niejednakowe są potrzeby wynikające z wieku, zawodu itp. Różne są także możliwości dodatkowego zaopatrzenia w mięso (np. rolnicy). Gdyby jednak brać pod uwagę te okoliczności, należałoby wyłączyć z przydziału mięsa wyższe grupy dochodowe ludności, które teoretycznie mogłyby się zaopatrywać na targowiskach.

Wydaje się, że jednakowy przydział dla wszystkich pozwoli na uzyskanie dodatkowych korzyści. Zmniejszy bowiem pewne antagonizmy między niektórymi grupami zawodowymi oraz regionami kraju. Różnicowanie norm byłoby wskazane, gdyby minimum przydziału było większe. W istniejącej sytuacji każdy otrzymuje za mało.

Podkreśla się konieczność takiego samego traktowania ludności rolniczej jak wszystkich obywateli. Rolnicy są w tej chwili najciężej pracującą grupą naszej ludności. Odczuwają boleśnie umniejszenie ich roli w społeczeństwie. Istotne jest ich pozyskanie dla poprawy sytuacji żywnościowej. Dlatego też ^bprzeciwstawianie się ^bwarunkowaniu przydziału mięsa sprzedażą w ramach skupu uspołecznionego własnych produktów w wysokości 15 tys. zł. Każdy wzrost produkcji, nawet jeśli zostanie sprzedany na targowisku lub zużyty w gospodarstwie, jest w ostatecznym rachunku korzystny dla całego społeczeństwa. Istotne znaczenie posiada efekt psychologiczny wynikający z takiego samego przydziału mięsa dla rolników, jak i pozostałej ludności. Może on się przyczynić do pewnego powstrzymania ucieczki młodzieży ze wsi oraz zwiększenia zaufania do przyszłego programu polityki względem indywidualnego rolnictwa.

NSZZ „Solidarność” słusznie uważa, iż jeden z podstawowych kierunków działania dotyczyć powinien rolnictwa. Zajęcie postulowanego stanowiska w sprawie przydziału mięsa może być istotnym ogniwem tej współpracy.

c) Uważa się, że w ciągu pierwszych 6 miesięcy maksymalny przydział mięsa i wędlin na osobę może wynosić 30 kg rocznie, tj. 2,5 kg miesięcznie w podziale 1,5 kg mięsa oraz 1 kg wędlin.

^{b-b} *Przeciwstawiamy się?*

Zdawać sobie trzeba jednak sprawę, że jest to ilość większa od wykazywanej w ustalonym bilansie do rozdziału kartkowego ludności o przeszło 200 tys. ton. Proponowana bowiem przez rząd podaż mięsa do rozdziału kartkowego wynosi około 700 tys. ton, bez drobiu (400 tys. ton). Wydaje się jednak, że liczba ta jest zaniżona. Przy zastosowaniu odpowiednich bodźców dla rolnictwa w postaci wzrostu zaopatrzenia wsi w środki do produkcji rolnej oraz ich właściwej lokacji⁶ dostawy żywca będą nieco większe. W tym samym kierunku może oddziaływać popularyzacja hodowli w małych gospodarstwach, przez ludność nierolniczą zamieszkałą na wsi, a nawet w małych miastach i na obrzeżach dużych aglomeracji miejskich. Pewne ilości mięsa można będzie uzyskać przez ograniczenie dostaw do gastronomii otwartej oraz przyznanie takich samych przydziałów mięsa i wędlin dla wszystkich instytucji zapewniających całodzienne utrzymanie. Np. w obecnej sytuacji kraju nie widzi się uzasadnienia dla wyższych przydziałów dla kondycyjnych obozów sportowych, wojska i milicji.

Wreszcie zwrócić trzeba uwagę na istniejącą rezerwę przekraczającą 200 tys. ton oraz postulowany już interwencyjny import, a nawet ograniczenie planowanego eksportu w wysokości 150 tys. ton (już poprzednio zredukowanego). Trzeba jednak dodać, że tradycyjny eksport mięsa i jego przetworów wskazane byłoby pozostawić – choćby w ograniczonym zakresie. Odzyskanie bowiem utraconych opłacalnych rynków zbytu jest bardzo kosztowne.

d) Postuluje się ilościowo-asortymentową sprzedaż mięsa i wędlin. W tym samym kierunku zmiernają postulaty społeczeństwa. To rozwiązanie zapewni większą kontrolę przez kupującego. Społeczeństwo nie ma zaufania do sprzedaży wartościowej, nauczone podmianami asortymentu, fikcyjnymi zmianami jakości produktów i innymi formami oszustwa akceptowanymi przez władze. Należy do minimum ograniczyć liczbę sprzedawanych asortymentów przy równoczesnym pewnym podniesieniu standardu jakościowego w stosunku do obecnie proponowanego. Przyjęta bowiem

⁶ Chodzi o przesunięcie niektórych środków do produkcji (maszyny) z SKR-ów do indywidualnych gospodarstw rolnych. Takie samo traktowanie w dostawach tych środków oraz w polityce kredytowej i dotacjach wszystkich sektorów własnościowych rolnictwa, zmiany struktury asortymentowej sprzedaży środków do produkcji, usprawnienie i uproszczenie techniki sprzedaży, dostosowanie jej do różnicowań przestrzennych rolnictwa oraz synchronizowanie dostaw w czasie z potrzebami rolników [*przypis w dokumencie*].

średnia cena dla systemu wartościowego w granicach 52–54 zł za kg wskazuje, że jakość ta kształtować się będzie na zbyt niskim poziomie⁷.

Nie można do tego dopuścić. Przydział 1,5 kg mięsa powinien być liczony wg czystego mięsa bez kości. Przy sprzedaży mięsa z kością trzeba odpowiednio zwiększyć ilość sprzedawanej masy mięsnej. Wędliny, które prawdopodobnie obejmować będą głównie kielbasy, należy ograniczyć pod względem asortymentu, równocześnie zapewniając dostępność tego asortymentu. Obecnie proponowane 4 gatunki (sandomierska, krakowska, sieradzka i polska) mogłyby być nawet ograniczone do 3. Oczywiście w miarę możliwości należy oferować inne rodzaje wędlin, jak np. szynka i polędwica, co oczywiście będzie miało charakter sporadyczny.

e) Zbyt niska jest proponowana przez władze norma przydziału tłuszczów⁸. Uważa się, że należy ją podnieść do 8,4 kg rocznie, tj. 0,7 kg miesięcznie bez względu na wiek, zawód i miejsce pracy⁹.

Argumenty za takim samym przydziałem dla ludności rolniczej i nierolniczej zostały już podane przy omówieniu przydziałów mięsa.

f) Uzasadnione jest zróżnicowanie regionalne lub między miastem i wsią relacji ilościowych słoniny i smalcu oraz masła. Większe bowiem zapotrzebowanie na smalec i słoninę zgłasza ludność wiejska niż miejska. Ustalenie relacji ilościowych można pozostawić władzom wojewódzkim. Wydaje się, że ta relacja średnio w kraju mogłaby wynosić: dwie trzecie masło, jedna trzecia smalec i słonina.

g) Istotne podniesienie przydziału tłuszczów zwierzęcych w stosunku do projektu rządowego jest konieczne:

1. Racje przydziału są znacznie niższe od norm fizjologicznych, przy równoczesnym niedoborze białka zwierzęcego oraz innych produktów nie

⁷ Podobny wniosek został sformułowany przez Krajową Konferencję ds. Żywności MKZ NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy (4 XII [19]80 r.). Średnie bowiem ceny mięsa i przetworów wynosiły w 1979 wg budżetów rodzinnych 57 zł, wg dostaw na rynek 54 zł, wg dostaw na rynek wielkopolski po II kwartale 56 zł. Ponadto ceny zostały podniesione (lipiec 1980), a wreszcie postulowana jest poprawa jakości [*przypis w dokumencie*].

⁸ Dla osób pracujących fizycznie w gospodarce społecznej 10 kg, 8 kg dla pozostałych pracowników i ich rodzin, osób korzystających ze świadczeń społecznych, dzieci i młodzieży do lat 18, studentów, 3 kg – dla osób utrzymujących się z gosp[odarstw] rolnych, chłoporobotników, członków RSP [*przypis w dokumencie*].

⁹ Wg niezbyt wiarygodnych danych (cytowana konferencja Solidarności i dane MHWiU) można przyjąć, iż obecne dostawy na rynek kształtują się na poziomie 7 kg masła i 4 kg pozostałych tłuszczów zwierzęcych. Od tej liczby trzeba odjąć przydziały dla gastronomii otwartej i zamkniętej i pozostałego żywienia internatowego [*przypis w dokumencie*].

mogą być zaakceptowane, spowodują bowiem nieodwracalne bardzo ujemne zmiany w stanie zdrowotnym narodu.

2. Wątpliwe jest uzupełnienie niedoboru tłuszczów zwierzęcych substytutami pochodzenia roślinnego. Ponadto oferowane dotąd na rynku tłuszcze roślinne w znacznej części są szkodliwe dla zdrowia. Poprawa ich jakości (jest ona nieodzowna) wymaga zwiększenia importu odpowiednich surowców. Stąd też można wyrazić obawę, że pod względem ilościowym podaż nie ulegnie zwiększeniu. Należy natomiast postulować poprawę jakości, gdyż tylko wtedy tłuszcze roślinne będą mogły być pełnowartościowymi substytutami tłuszczów zwierzęcych.

3. W podanym do wiadomości publicznej bilansie tłuszczów zwierzęcych pozostawiono znaczną rezerwę masła, którą można częściowo rozdysponować. Wydaje się ponadto, iż przewidywana podaż jest zaniżona. Wreszcie natychmiastowe uruchomienie bodźców stymulacji podaży mleka (dalsze istotne podniesienie cen skupu, interwencyjna sprzedaż pasz) oraz organizacyjno-techniczne usprawnienia skupu, przerobu i dalszej dystrybucji mogą nawet w krótkim czasie poprawić sytuację na rynku mleka i jego przetworów.

4. Wydaje się, iż interwencyjny import tłuszczów zwierzęcych będzie łatwiejszy niż mięsa. Trzeba także podkreślić duże możliwości importu substytutów w postaci tłuszczów roślinnych, np. margaryny i oleju sojowego lub ewentualnie słonecznikowego. Jak podkreślono w pkt 2, istotna jest jakość tych substytutów.

h) Uzasadnione jest ograniczenie sprzedaży masła tylko do jednego gatunku, pod warunkiem że będzie to przeciętny standard jakościowy. Np. produkcja tzw. masła śniadaniowego jest marnotrawstwem surowca oraz działaniem na szkodę konsumenta.

i) Pozostawiając takie same racje żywnościowe dla dzieci do lat 7, kobiet ciężarnych oraz osób wymagających specjalnej diety (ze względów zdrowotnych), należy je zaopatrzyć w kartki (np. w innym kolorze) uprawniające do wyłącznego zakupu masła oraz pewnych rodzajów i gatunków mięsa (np. cielęciny).

Trzeba uprościć system wydawania odpowiednich zaświadczeń przez służbę zdrowia (kobiety ciężarne, dieta). Np. powołać *ad hoc* odpowiednie komisje lekarskie. Władze wojewódzkie ponadto, w oparciu o ogólne wytyczne, muszą ustalić zakres i formy pomocy dla niektórych upośledzonych grup mniejszościowych. Np. dodatkowe przydziały mięsa dla psów

będących przewodnikami niewidomych, kalek nieposiadających dostatecznej opieki rodziny.

7. Uwagi dotyczące organizacji i techniki dystrybucji

a) Istotne znaczenie posiada odpowiednie przygotowanie organizacji i techniki dystrybucji¹⁰.

Rejestracja osób uprawnionych do przydziału winna odbywać się w organach najniższych instancji administracji terenowej w oparciu o dowód osobisty oraz ewentualne zaświadczenie lekarskie, uprawniające do korzystania z kartek specjalnych. Rejestracja może być dokonywana za pośrednictwem innych osób (np. przedstawiciela rodziny). Dzieci rejestrowane będą na podstawie wpisu do dowodu osobistego jednego z rodziców.

Dla osób niepobierających kartek w miejscu zamieszkania ze względu na czasowe zameldowanie w innej miejscowości (np. nauka, zatrudnienie, pobyt u rodziny) będą wydawane zaświadczenia o nieotrzymaniu kartek. W oparciu o te zaświadczenia, dowód osobisty oraz ewentualne zaświadczenie lekarskie będzie można otrzymywać kartki w organie administracji terenowej w miejscu czasowego zameldowania.

Dla studentów można by tę procedurę uprościć przez zbiorowy odbiór kartek w oparciu o wspomniane zaświadczenia i listę nazwisk potwierdzoną przez uczelnię. Kartki muszą być imienne i posiadać kupony na niewielkie ilości produktów. Pozwoli to ograniczyć wielkość jednorazowego zakupu oraz ułatwi jego realizację. Kartki powinny posiadać odrębne blankiety na każdy miesiąc, ale należy je wydawać na co najmniej 3 miesiące.

Organa administracji w oparciu o dane ewidencji ludności winny jeszcze przed rejestracją przygotować listy osób uprawnionych do pobierania kartek. Chodzi bowiem o maksymalne uproszczenie trybu ich wydawania.

Okres przekazywania pierwszych kartek (za dany kwartał) należy przedłożyć do 25. pierwszego miesiąca bez straty przydziału za ten miesiąc. Jest to konieczne nawet wtedy, gdy rejestrację rozpocznie się przed terminem sprzedaży kartkowej.

¹⁰ Wymaga ona znacznej poprawy informacji. Obecnie obserwuje się na rynku mięsnym olbrzymi niedowład organizacyjny (władze centralne i terenowe) oraz brak informacji. Potwierdziły to obrady cytowanej konferencji Solidarności w Bydgoszczy oraz kartkowy przydział przetworów mięsnych w okresie Bożego Narodzenia. W niektórych województwach pewne ilości przetworów uległy zepsuciu, w innych niskie przydziały żywności wywołały strajki [przypis w dokumencie].

b) W zasadzie organ administracji terenowej powinien wskazać sklepy znajdujące się najbliżej miejsca zamieszkania, w których będzie można nabywać produkty. W wybranym sklepie powinien zarejestrować swoją kartkę konsument. Należy pozostawić ludności pewien margines wyboru sklepu. Uzasadnione jest także w wyjątkowych wypadkach rejestrowanie kartek w sklepie położonym blisko miejsca pracy, jeśli znajduje się ono w tym samym województwie. Decyzje w tej sprawie winien podejmować organ wydający kartkę. Nie można się zgodzić z poglądem władz, iż zakup przydziałowego mięsa odbywać się będzie w sklepie wyznaczonym w miejscu zamieszkania. Istniejąca sieć sklepów mięsnych – nieprzeciążona sprzedażą – oraz rozbudowany aparat administracji handlu i organów terenowych winien być służebny dla klienta, a nie odwrotnie. Sklep otrzymuje limity przydziału w oparciu o rejestrację kartek klientów – stąd też pozostawienie pewnego marginesu swobody wyboru miejsca zakupu jest uzasadnione. Słuszne byłoby także dopuszczenie możliwości sprzedaży niewielkich ilości mięsa osobom, które mają zarejestrowane kartki nie w danym sklepie, a nawet znajdującym się w innym województwie (krótkotrwały wyjazd itp.).

c) Nie należy nadmiernie ograniczać liczby sklepów prowadzących sprzedaż kartkową. Tam, gdzie jest to możliwe, należy w wytypowanych sklepach mięsnych prowadzić wyłącznie sprzedaż kartkową.

Uzasadnione jest:

1) wprowadzanie sprawnej kontroli – szczególnie społecznej – sklepów prowadzących sprzedaż kartkową,

2) maksymalne przygotowanie produktów do sprzedaży przed otwarciem sklepu, można w związku z tym nieco ograniczyć liczbę dni lub godzin sprzedaży kartkowej,

3) w dniach i godzinach otwarcia sklepów produkty objęte kartkami muszą się stale znajdować w sklepie, i to w ustalonym do sprzedaży kartkowej asortymencie,

4) wymaga to znacznego zwiększenia częstotliwości dostaw produktów do sklepu,

5) w sklepie powinna być wywieszona informacja o asortymencie sprzedaży, cenach, terminach dostaw itp.,

6) należy dążyć do maksymalnej sprzedaży produktów porcjowanych w opakowaniach,

7) personel zajmujący się sprzedażą kartkową powinien być odpowiednio przeszkolony, otrzymywać relatywnie wysokie wynagrodzenie (np.

dodatek za sprzedaż kartkową – stanowiący ekwiwalent premii) oraz być odpowiednio dobrany pod względem fachowym i moralnym.

Należy pamiętać, że zabezpieczenie odpowiedniej organizacji i techniki sprzedaży jest jednym z podstawowych warunków ograniczenia lub wyeliminowania kolejek przed sklepami ze sprzedażą kartkową. Dodać można, że sugerowana w części 3. zmiana cen przyczynić się może do istotnego usprawnienia sprzedaży kartkowej.

Jerzy Dietl

Źródło: „AS” 1981, nr 3.

[1981 styczeń–luty], Warszawa – *Opinia Janusza Beksiaka na temat reformy gospodarczej w Polsce*¹

1. Ogólne podejście do problemu reformy

Wyjście z obecnego załamania gospodarczego jest niemożliwe bez szybko przeprowadzonej, demokratycznej, całościowej i radykalnej reformy całego systemu ekonomicznego.

Ani poprawa jakości pracy poszczególnych organizacji i zespołów pracowników, ani częściowe zmiany metod kierowania gospodarką, przeprowadzone w ramach dotychczasowego systemu, nie mogą przynieść żadnych istotniejszych wyników. Jest to „praca na jałowym biegu”, gdyż wadliwy jest cały system organizacji, planowania i zarządzania i nie mogą mu pomóc drobne, połowiczne naprawy.

Reforma systemu ekonomicznego nie jest jedyną sprawą, jaką trzeba podjąć dla wyjścia z kryzysu. Konieczne są także zmiany w systemie polityczno-prawnym, w dziedzinie polityki gospodarczej, polityki społecznej i inne. Dalej koncentrujemy się na sprawie reformy gospodarczej.

Nie można oczekiwać, że przeprowadzenie reformy od razu poprawi sytuację – może nawet chwilowo pogorszyć warunki życia. Jednakże bez reformy w ogóle nie może być trwałej poprawy sytuacji gospodarczej i stopy życiowej. Wyrażając interesy pracowników i całego narodu, związki zawodowe są żywotnie zainteresowane przeprowadzeniem reformy gospodarczej.

Reforma ma silnych przeciwników. Znajdują się oni głównie w starym aparacie administracyjnym – gospodarczym i politycznym. Aparat ten służy bowiem staremu, nakazowemu, niedemokratycznemu sposobowi kierowania gospodarką. W nowym systemie jest on nie tylko zbędny, ale i szkodliwy.

¹ Autor wykorzystał w dokumencie wyniki dyskusji prowadzonych w kierowanym przez niego zespole ekspertów. Jako uczestników tych dyskusji wymienił następujące osoby: Władysław Balicki, Ryszard Bugaj, Leszek Balcerowicz, Barbara Czarniawska, Jerzy Dietl, Jerzy Eysymontt, Janusz Gościński, Cezary Józefiak, Stefan Kawalec, Andrzej K. Koźmiński, Waldemar Kuczyński, Antoni Leopold, Urszula Libura-Grzełowska, Jerzy Mycielski, Klemens Piotrowski, Witold Trzeciakowski i Andrzej Zawiaślak.

Sprawą zasadniczą jest więc uaktywnianie się dostatecznie potężnych sił społecznych, które by poparły przeprowadzenie reformy gospodarczej.

2. Opinia o projekcie „^aPodstawowe założenia^a reformy gospodarczej”²

1. Ogłoszony oficjalny projekt założeń reformy zawiera szereg stwierdzeń odpowiadających postulatom społeczeństwa i fachowym wymaganiom. Niestety są w sprzeczności między częścią deklaratywną a konkretnymi propozycjami zmian. Szczególnie w podstawowych kwestiach dotyczących faktycznego uspołecznienia środków produkcji, decentralizacji zarządzania, samorządności i samodzielności przedsiębiorstw projekt zawiera liczne stwierdzenia przeczące pożądanemu kierunkowi zmian lub ograniczające jego realizację. Istnieją też niezgodności między poszczególnymi konkretnymi propozycjami, zaś wiele ważnych spraw zostało w ogóle pominiętych.

W całości projekt jest połączeniem różnych koncepcji, wśród których widać silny wpływ poglądów przedstawicieli dotychczasowej administracji politycznej i gospodarczej. Projekt nie powstał bowiem w wyniku publicznego skonfrontowania różnych poglądów i proponowanych wariantów reformy. Należy uznać za niekorzystne przedstawienie pod dyskusję jednego projektu opracowanego przez grupę specjalistów, w znacznym zakresie należących do starego aparatu kierowania gospodarką.

2. W projekcie założeń nie przeprowadzono krytyki dotychczasowego systemu organizacji, planowania i zarządzania. Głównych przyczyn załamania nie upatruje się w systemie ekonomicznym, a tylko w autokratycznym sposobie sprawowania władzy i błędach polityki społeczno-gospodarczej. W rezultacie nie została wykazana konieczność zasadniczej zmiany całego systemu ekonomicznego.

3. W projekcie nie podano, jakie są przewidywane dodatnie i ujemne skutki proponowanych zmian dla gospodarki i społeczeństwa (szczególnie

^{a-a} W dokumencie Podstawowych założeń.

² Opublikowanym w styczniu 1981 r. [*przypis w dokumencie*].

Zob. *Podstawowe założenia reformy gospodarczej (projekt). Tezy projektów ustaw o związkach zawodowych, o samorządzie przedsiębiorstwa państwowego, o przedsiębiorstwach państwowych*, Warszawa 1981. Projekt dokumentu opracowano w grudniu 1980 r. w Komisji ds. Reformy Gospodarczej, ale przed styczniową publikacją „podrasowano” na szczeblu rządowym. Oficjalnie uchodził za dzieło Komisji.

w zakresie zatrudnienia, warunków pracy, dochodów realnych). Utrudnia to świadome i aktywne włączenie się całego społeczeństwa w dyskusję nad reformą.

4. Założenia nie stawiają dostatecznie jasno i wyraźnie sprawy społecznej kontroli nad działalnością gospodarczą, społecznego dysponowania majątkiem w całej gospodarce i w poszczególnych zakładach, samorządności bezpośrednich wytwórców. Chodzi tu m.in. o rolę i perspektywy różnych form własności środków produkcji (np. nie można się zgodzić z mechanicznym utożsamieniem własności państwowej z ogólnospołeczną) oraz o podział kompetencji między władzę polityczną i władzę gospodarczą (dotyczy to organów krajowych i lokalnych), między administracją a organa samorządowe (np. sprawa powoływania i odwoływania dyrekcji przedsiębiorstw).

5. W założeniach w niekorzystny sposób połączono i pomieszano zmiany systemu ekonomicznego z polityką gospodarczą i polityką społeczną. Po pierwsze, w całym projekcie mieszane są doraźne działania w zakresie polityki gospodarczej (np. sprawa reglamentacji czy wstępnej poprawy relacji cen) z trwałymi regułami działania organizacji gospodarczych i całego systemu. Po drugie, niesłusznie obciąża się przedsiębiorstwa obowiązkiem realizowania polityki społecznej (np. w zakresie pełnego zatrudnienia).

6. Projekt nie zawiera odrębnego opracowania mówiącego o programie wychodzenia gospodarki z kryzysu i o sposobie przeprowadzania reformy.

Nie przedstawia też głównych poczynań w zakresie inwestycji, struktury produkcji, kierunków handlu z zagranicą i zatrudnienia, niezbędnych, aby nastąpiło odwrócenie spadkowej tendencji w działalności gospodarki polskiej. Nie podano ponadto skonkretyzowanego programu głównych zmian w polityce cen i dochodów, w polityce rolnej, w polityce finansowania przedsiębiorstw itd. (przykładem może być brak próby odpowiedzi na pytanie, kto i w jakim stopniu ma ponieść koszty niezbędnej na początku dokonywania reformy zmiany cen – budżet państwa, przedsiębiorstwa czy konsumenci?). Nie wiadomo, w którym momencie i w powiązaniu z którymi z wyżej wymienionych poczynań autorzy projektu zamierzają przeprowadzić reformę.

W całym projekcie są wprawdzie rozrzucone poszczególne – najczęściej zresztą raczej ogólnikowe – stwierdzenia dotyczące wymienionych

spraw, jest to jednak niewystarczające i niezadowalające. Po pierwsze, nie powstał w ten sposób żaden spójny program działania. Po drugie, zatarta została różnica między doraźnymi działaniami antykryzysowymi a reformą gospodarczą. Po trzecie, tak ujęty projekt sugeruje chęć rozciągnięcia w czasie procesu realizacji reformy, dokonywania jej częściowo i niekonsekwentnie.

7. W projekcie wiele mówi się o sprawach organizacyjnych, natomiast zbyt mało uwagi poświęca się regułom działania nowego mechanizmu gospodarczego. W szczególności dotyczy to następujących spraw:

- zasad wyboru i trybu sporządzania planów gospodarki narodowej,
- reguł działania rynku i roli centralnych organów kierujących gospodarką i rynkiem,
- zasad kształtowania cen (np. niejasny stosunek między postulatem cen równowagi, cen światowych i cen opartych o koszty produkcji; także sprawa zakresu występowania cen wolnych),
- zasad polityki pieniężnej (np. problem kontrolowania ilości pieniądza w obiegu),
- prawnego i ekonomicznego zabezpieczenia przed szkodliwą dla gospodarki i społeczeństwa monopolistyczną działalnością przedsiębiorstw.

8. W sumie, mimo powyższych zastrzeżeń, opublikowany tekst Komisji ds. Reformy Gospodarczej można potraktować jako jeden z wariantów projektu reformy. Równocześnie konieczne jest domaganie się publicznego przedstawienia wszystkich opracowanych przez inne zespoły autorskie projektów reformy. Łącznie powinny być one podstawą publicznej dyskusji.

3. Ważniejsze żądania dotyczące nowego systemu ekonomicznego³

1. Utworzenie – odrębnego od politycznych organów władzy – centralnego organu gospodarczego (którego funkcją jest prowadzenie polityki gospodarczej, planowanie w skali gospodarki narodowej, zarządzanie w sposób nienakazowy samodzielnie organizacjami gospodarczymi, kierowanie rynkiem). Zapewnienie kontroli społeczeństwa nad centralnym organem gospodarczym za pośrednictwem Sejmu, samorządu pracowniczego,

³ Lista ta nie zawiera wszystkich niezbędnych żądań i uzupełnień. W szczególności nie ma na niej czysto fachowych spraw ekonomicznych dotyczących rachunkowych, technicznych i organizacyjnych reguł działania systemu ekonomicznego [*przypis w dokumencie*].

samorządu terytorialnego, organizacji społecznych. Kontrolę tę muszą m.in. spełniać związki zawodowe i zrzeszenia konsumentów.

Zmiany te powinny zapewnić uspołecznienie procesu planowania, tj. społeczne formułowanie celów i dokonywanie wyboru kierunków działalności gospodarczej.

W szczególności kontrola społeczeństwa musi dotyczyć głównych kierunków rozwoju kraju (np. rozmieszczenia inwestycji w gospodarce), podziału dochodu narodowego (dopuszczalna wielkość inwestycji, poziom i podział dochodów indywidualnych oraz konsumpcji zbiorowej), sposobu kierowania gospodarką (np. ochrona przed nakazowym ograniczaniem samodzielności przedsiębiorstw, gospodarstw rodzinnych, pracowników i konsumentów).

2. Usunięcie większości dotychczasowej administracji gospodarczej. Dotyczy to szczególnie ministerstw branżowych, zjednoczeń przedsiębiorstw, central spółdzielni itp. Pozbawienie instancji politycznych prawa i możliwości bieżącego wtrącania się w gospodarczą działalność przedsiębiorstw i gospodarstw rodzinnych.

3. Przyjęcie zasady, że za realizację planów sporządzanych na szczeblu centralnym odpowiadają wyłącznie organa centralne (odpowiedzialność wobec organów społecznych wymienionych w pkt 1). Pozbawienie planu centralnego roli nakazu dla samodzielnych organizacji gospodarczych. Zlikwidowanie – poza ściśle określonymi koniecznymi wyjątkami – zadań dyrektywnych, limitów finansowych, rozdzielników itp. ograniczeń samodzielności organizacji gospodarczych.

4. Ustalenie prawnych i ekonomicznych warunków równorzędnego działania i rozwoju różnych form własności środków produkcji: ogólnospołecznej, spółdzielczej, komunalnej, rodzinnej.

5. Stworzenie warunków dla faktycznego usamodzielnienia i samorządności przedsiębiorstw. Dysponowanie – w ramach ogólnie obowiązujących zasad – majątkiem społecznym przez zespoły pracowników, członków spółdzielni, społeczność lokalną. Umożliwienie samodzielnego tworzenia, łączenia i rozłączania przedsiębiorstw, określania dziedziny i terenu działalności gospodarczej. Przyjęcie zasady istotnego uzależnienia zarobków pracowników od ekonomicznych wyników przedsiębiorstw.

Tworzenie w organizacjach gospodarczych rad dysponujących majątkiem, decydujących o kierunkach działania poszczególnych zakładów pracy i o podziale osiągniętego przez nie dochodu. Rady te samodzielnie powo-

lują i odwołują dyrekcje, sprawują nad nimi kontrolę, nie wchodząc jednak w ich kompetencje jako operatywnego kierownictwa przedsiębiorstwa.

Ten składnik reformy – jeden z decydujących o jej demokratycznym charakterze – może być realizowany już wcześniej, przed całościową zmianą systemu ekonomicznego. Związki zawodowe mogą tu odegrać wielką rolę.

6. Potraktowanie gospodarstw rodzinnych (rolniczych, rzemieślniczych, usługowych) jako równorzędnego partnera, jako równoprawny składnik gospodarki socjalistycznej, a nie jako czasowo tolerowaną formę działalności. Warunkiem tego jest:

- nieskrępowane powstawanie i działanie samorządnych związków indywidualnych wytwórców,
- usunięcie ograniczeń rozwoju, szczególnie w zakresie dysponowania ziemią i innymi środkami produkcji,
- prowadzenie polityki równych szans dla wszystkich form gospodarowania, głównie w dziedzinie cen, zaopatrzenia, kredytu, podatków itp.

Realizując podstawowe społeczne i gospodarcze cele reformy, działanie takie może równocześnie zapewnić osiągnięcie szybkiej poprawy w dziedzinie zaspokojenia konsumpcyjnych potrzeb narodu.

7. Obowiązkiem centralnego organu gospodarczego jest rozwijanie rynku i dbanie o to, aby rynkowe więzi między przedsiębiorstwami i między nimi a konsumentami służyły interesom całego społeczeństwa. Oznacza to m.in. popieranie konkurencji między przedsiębiorstwami, zwalczanie monopolu (nie dopuszczanie, aby dobrowolne związki przedsiębiorstw prowadziły politykę monopolistyczną wobec odbiorców i dostawców), zwalczanie fałszowania dóbr konsumpcyjnych itd.

8. Niezbędnym składnikiem systemu powstałego w wyniku reformy jest ruch cen, także cen dóbr konsumpcyjnych (w pierwszej fazie głównie wzrost cen). W projekcie muszą być określone kompetencje organów centralnych i przedsiębiorstw w zakresie kształtowania cen oraz reguły zabezpieczające przed obniżką dochodów w wyniku zmian cen. Konieczne tu jest m.in.: po pierwsze, szerokie dopuszczenie swobodnie negocjowanych cen w obrocie między przedsiębiorstwami z równoczesnym zapewnieniem skutecznej kontroli społecznej nad ruchem cen dóbr konsumpcyjnych, po drugie, stworzenie reguł podnoszenia dochodów pieniężnych wraz ze wzrostem kosztów utrzymania. Wymaga to istnienia niezależnej^b od

^b W dokumencie niezależnych.

administracji gospodarczej i politycznej instytucji badającej koszty utrzymania.

9. Reforma musi ustalić reguły realizacji powszechnego prawa do pracy. Istotny jest tu podział zadań między przedsiębiorstwa i centralne władze gospodarcze. Przedsiębiorstwa muszą – w imię efektywnego gospodarowania – mieć prawo swobodnego zmieniania zatrudnienia stosownie do swoich potrzeb. Władze centralne są natomiast odpowiedzialne za pełne zatrudnienie wszystkich ludzi zdolnych do pracy i poszukujących jej. We współdziałaniu ze związkami zawodowymi i pod ich kontrolą władze te muszą:

- prowadzić politykę tworzenia nowych miejsc pracy,
- utrzymywać społeczny fundusz pokrywający koszty zmiany kwalifikacji i przeznaczony na pomoc dla pracowników zwalnianych przez przedsiębiorstwa.

Należy się liczyć z tym, że w pierwszej fazie po wprowadzeniu reformy w życie problem pełnego zatrudnienia będzie szczególnie trudny do rozwiązania (zwalnianie wielu pracowników administracji i niezbędne przesunięcia pracowników między przedsiębiorstwami).

10. Konieczne jest pilne opracowanie programu zatrzymania spadkowej tendencji w działaniu gospodarki narodowej oraz „scenariusza” szybkiego, ale przemyślanego i konsekwentnego przeprowadzenia reformy gospodarczej.

Źródło: „AS” 1981, nr 4.

1981 luty 1, Warszawa – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie programu działań Związku (fragmenty)

Krajowa Komisja Porozumiewawcza na posiedzeniu w Warszawie w dniu 1 II 1981 r.¹ rozpatrzyła sprawozdanie grupy swoich przedstawicieli z zakończonych poprzedniego dnia rozmów z rządem. Specjalny komunikat grupy roboczej informuje szczegółowo o stanowiskach zajętych przez obie strony w toku negocjacji oraz o ostatecznych wynikach rozmów². KKP uznała rezultaty rozmów za pozostające daleko w tyle za oczekiwaniami społecznymi. Krajowa Komisja postanowiła jednak uznać te wyniki za wstępny etap walki o realizację rewindykacji społecznych naszego Związku. Jednocześnie określono program dalszych działań Związku w sprawach, które były przedmiotem negocjacji.

W sprawie skracania czasu pracy

1. NSZZ „Solidarność” walczyć będzie o jak najszybszą pełną realizację zasady wszystkich wolnych sobót, jaką porozumienie w Jastrzębiu wprowadziło dla wszystkich ludzi pracy w Polsce. Związek domaga się szybkiego spełnienia przyrzeczenia rządu o ustawowym określeniu prawa ludzi pracy do 5-dniowego tygodnia pracy przy zachowaniu dotychczasowych dziennych norm czasu pracy.

2. Realizacja zasad ustalonych na rok 1981 odbywać się ma według decyzji załóg i kierownictw zakładów pracy, pod kontrolą komisji zakładowych, sekcji zawodowych i wszystkich instancji związkowych w taki sposób, aby w pełni były chronione interesy pracownicze.

3. KKP zwraca się do członków Związku o wyrażenie zgody w sprawie pracowania w soboty pracujące w wymiarze 8 godz.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza oświadcza jednocześnie, że podjęte ustalenia w sprawie czasu pracy motywowane są bardzo trudną sytuacją ekonomiczną kraju. W związku z tym uważamy, że mamy prawo żądać:

¹ Relacja z posiedzenia KKP zob. *Krajowa Komisja Porozumiewawcza – Warszawa (1.2.1981)*, „AS” 1981, nr 1.

² Zob. dok. nr 60.

- pełnej i jawnej informacji o gospodarce,
- publicznej dyskusji o kierunkach reformy gospodarczej,
- kontroli społecznej nad polityką gospodarczą rządu.

[...]

W związku z powyższym KKP postanawia:

- zawiesić strajk ostrzegawczy wyznaczony na dzień 3 lutego br.,

[...]

– zalecić MKZ-etom i załogom przedyskutowanie stanowiska w sprawie proklamowania strajku solidarnościowego przez cały Związek [...].

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 38–39.

1981 luty 12, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie celów i metod działania Związku¹ (fragmenty)

I. Przeżywamy najgłębszy w powojennej historii kryzys gospodarczy, społeczny i polityczny. [...] Pogłębianie kryzysu zagraża podstawom narodowego bytu. Związek nasz jest głównym gwarantem społecznym jedyne- go rozsądnego wyjścia, opartego na porozumieniach postrajkowych.

W ostatnich tygodniach kryzys uległ gwałtownemu zaostrzeniu. Wynika to przede wszystkim z zahamowania realizacji porozumień i niezdolności władz do konsekwentnego przystosowania sposobu sprawowania rządów do posierpniowych realiów społecznych. Rozejm strajkowy ogłoszony przez nasz Związek w końcu listopada nie został wykorzystany dla przezwyciężenia kryzysu. Przeciwnie – od kilku tygodni przewagę uzyskiwała polityka arogancji, jątrzącej propagandy, stawiania społeczeństwa i ruchu zawodowego przed faktami dokonanymi. Przejawiała się ona w zablokowaniu prac nad ustawami o związkach zawodowych, [...] samorządzie robotniczym² [...]; przejawiała się w narzuconym nam konflikcie dotyczącym wolnych sobót. Szczególnie niebezpiecznym przejawem polityki faktów dokonanych jest uchwała rządu o zapłacie za czas strajku, podjęta bez jakiegokolwiek konsultacji ze związkami zawodowymi i przekreślająca punkt 2 Porozumienia Gdańskiego³. [...] Żniwem tej polityki jest

¹ Szerzej na temat posiedzenia KKP zob. *Nadzwyczajne posiedzenie KKP*, „AS” 1981, nr 3.

² Blokady prac nad ustawami nie było; odnośnych projektów nie uzgodniono jednak w ogóle albo w wystarczającej mierze z władzami Solidarności, a na dodatek jednostronnie zmieniono na szczeblu rządowym ich pierwotne wersje.

³ Chodzi o uchwałę Rady Ministrów z 2 II 1981 r., zgodnie z którą uczestnikom strajków organizowanych zgodnie z zasadami i celami statutowymi związku zawodowego, zapowiedzianych co najmniej 7 dni przed rozpoczęciem, przysługiwać miała połowa normalnego uposażenia (bez premii). Naruszenie zasad i celów statutowych względnie niedopełnienie (bądź zbyt późne dopełnienie) wymogu wcześniejszego zapowiedzenia strajku pozbawiać zaś miało jego uczestników wynagrodzenia w ogóle (za czas trwania strajku). Ocenę zgodności trybu proklamowania i celów strajków ze związkowymi statutami pozostawiono władzom (Uchwała nr 21 Rady Ministrów z dnia 2 lutego 1981 r. w sprawie świadczeń pieniężnych dla pracowników uspołecznionych zakładów pracy, którzy utracili prawo do wynagrodzenia, MP 1981, nr 4, poz.

wzburzenie społeczeństwa i fala strajków, która przeszła ostatnio przez kraj⁴.

II. [...] W sytuacji zagrożenia ogólnopolski charakter NSZZ „Solidarność” i jego jedność muszą być traktowane jako dobro nadrzędne, gdyż tylko cały związek w ogólnopolskiej skali podejmować może skuteczne działania. Liczne strajki lokalne i regionalne, przeprowadzane pod niejednolitymi hasłami, bez zgody Krajowej Komisji Porozumiewawczej, a często wbrew jej apelom, okazały się nie tylko mało skuteczne, ale też niekiedy rozmyślnie prowokowane postawą zwolenników konfrontacji w aparacie władzy, godzą w jedność Związku i grożą jego rozpadem na 50 regionalnych organizacji. [...]

III. W tej sytuacji musimy uzgodnić cele i metody naszego działania. W najbliższym czasie Krajowa Komisja Porozumiewawcza przedstawi do dyskusji całemu Związkowi projekt programu działania, w którym przede wszystkim określić musimy nasze postulaty w dziedzinie płac i spraw bytowych, a zwłaszcza ochrony interesów ludzi najgorzej sytuowanych i najbardziej zagrożonych. Obok tego konieczne jest jednak wysunięcie programu zmian instytucjonalnych, bez których niemożliwa będzie odnowa życia publicznego, a Związek nasz, jako jedyna potężna organizacja niezależna, wystawiony będzie na presję społeczeństwa, oczekującego odeń spełnienia funkcji wykraczających poza jego statutowe cele. Dotyczy to zmian instytucjonalnych, które powinny objąć [...] reformę gospodarczą oraz wprowadzenie autentycznego samorządu robotniczego i lokalnego, opartego na demokratycznym trybie wyborów. Usuwanie dyrektorów czy wojewodów pod presją strajku nie zmienia zasad polityki kadrowej. Jedynie wprowadzenie mechanizmów samorządowo-demokratycznych stworzy w tej dziedzinie gwarancje poprawy.

IV. [...]

Oświadczamy, że uchwała antystrajkowa poprzedniego rządu jest nie do przyjęcia i nie do utrzymania⁵. [...]

15).

⁴ Największe strajki odbyły się w Bielsku-Białej, Jeleniej Górze i Suwałkach. Trwały też protesty rolników (Rzeszów, Ustrzyki Dolne) oraz studentów (Łódź, Poznań, Warszawa), domagających się prawa do utworzenia własnych niezależnych organizacji.

⁵ Uchwałę tę podjął 2 II 1981 r. rząd Józefa Pińkowskiego. Kiedy KKP przyjmowała niniejszy dokument, premierem był już (od 11 lutego) gen. Wojciech Jaruzelski.

V. Jeśli osiągnięcie porozumienia w tych niecierpiących zwłoki sprawach okaże się niemożliwe przy stole obrad, Związek nasz zmuszony będzie walczyć o porozumienie drogą strajku. Walka ta musi być jednak skuteczna; dlatego nie może być prowadzona na własną rękę przez lokalne i regionalne ogniwa Solidarności, lecz przez Związek jako całość.

Z tych właśnie względów Krajowa Komisja Porozumiewawcza postanawia zwrócić się do wszystkich międzyzakładowych komitetów założycielskich NSZZ „Solidarność” w tym celu, aby wszelkie akcje strajkowe w regionie proklamowane były po uzgodnieniu z KKP NSZZ „Solidarność”. W przypadku niezastosowania się do tego wezwania KKP zdecydowana jest publicznie odciąć się od łamiącej jedność związku akcji strajkowej.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 40–42; „Biuletyn Informacyjny Solidarność” 1981, nr 6.

1981 luty 17, Warszawa – Oświadczenie Jana Rulewskiego w sprawie systemu reglamentowanej sprzedaży artykułów spożywczych¹

W dniu 17 lutego br. w Ministerstwie Handlu Wewnętrznego i Usług w Warszawie odbyły się rozmowy pomiędzy przedstawicielami NSZZ „Solidarność” a stroną rządową w sprawie systemu kartkowej sprzedaży mięsa, jego przetworów i drobiu, a także masła oraz cukru.

NSZZ „Solidarność” reprezentował: Jan Rulewski – przedstawiciel KKP, Marek Jarociński – przedstawiciel Krajowej Konferencji ds. Żywności, Marek Koczvara – przedstawiciel Krajowej Konferencji ds. Żywności i Krzysztof Hagemajer – ekspert. W skład strony rządowej wchodził: Adam Kowalik, minister h[andlu] w[e]wnętrznego] i u[sług], Ryszard Brzozowski – Ministerstwo Zdrowia i Opieki, Wiktor Szostak – dyr[ektor] Instytutu Żywności i Żywienia, Marian Dębogórski – doradca MHWiU.

Na wstępie rozmów stwierdzono z ubolewaniem, że strona rządowa kolejny już raz nie jest przygotowana do wprowadzenia systemu kartkowego mimo składania w tej sprawie szeregu deklaracji gotowości, nawet poprzez listy otwarte publikowane w prasie. Rząd obecnie oświadcza, że najwcześniejszym terminem wprowadzenia reglamentacji mięsa i masła jest 1 kwiecień br.

Podstawą do rozmów była ocena wypracowana przez Krajową Konferencję ds. Żywności w Bydgoszczy², uzupełniona przez obecnych na spotkaniu ekspertów.

Stwierdzono, że generalnie racje proponowane przez rząd nie odpowiadają potrzebom i oczekiwaniom społeczeństwa, zaspokajając jedynie pewne minimum biomedyczne w zakresie cukru i mięsa, nie spełniając jednocześnie wszystkich kryteriów w normach na masło. Rząd zgodnie z naszym żądaniem zobowiązał się do uzupełnienia systemu reglamentacji zwiększoną podażą artykułów substytucyjnych do poziomu zaspokojenia minimum popytu. NSZZ „Solidarność”, reprezentując pogląd całego

¹ Jan Rulewski odpowiadał z ramienia KKP za negocjacje w sprawach systemu reglamentacji i zaopatrzenia w żywność.

² Zob. dok. nr 57.

społeczeństwa, stoi na stanowisku utrzymania dotychczasowej normy 2 kg cukru dla każdego obywatela³. Uwzględniając stanowisko ekspertów z Instytutu Żywności i Żywienia oraz informacje rządu o katastrofalnej sytuacji na rynku cukrowniczym, wykluczającej pokrycie zapotrzebowania na cukier w dotychczasowych wymiarach, zaproponowaliśmy daleko idący kompromis, zgadzając się tymczasowo – do 31 października br. – na projekt rządowy, pod warunkiem podniesienia norm cukru w okresie od 1 sierpnia do 31 października do 1,5 kg jednolicie dla całej ludności. Stworzono by tym samym możliwość zagospodarowania w pewnej mierze owoców w przetwórstwie domowym. Resort handlu wewnętrznego oświadczył, że poczyni starania w tym kierunku, uzależniając załatwienie problemu od możliwości gospodarczych państwa⁴. Ustalono, że w ramach pewnej rekompensaty resort wprowadzi począwszy od 1 kwietnia 1981 r. sprzedaż czekolady w ilości 100 gram[ów] dla dzieci i młodzieży do 18. roku życia.

W sprawie mięsa i jego przetworów uzgodniono:

a) Wprowadzenie z dniem 1 kwietnia 1981 r. przejściowo na okres do 30 czerwca 1981 r. sprzedaży kartkowej z następującymi korektami projektu norm:

- dzieci w mieście w wieku od 10 do 12 lat w miejsce 3,5 kg – 2,7 kg,
- młodzież w mieście w wieku od 13 do 18 lat w wysokości 4,5 kg miesięcznie w miejsce 3,5 kg dla młodzieży od 13 do 15 lat i w miejsce 4,2 kg dla młodzieży od 16 do 18 lat.

Solidarność stoi na stanowisku, że należy ustalić (po wyłączeniu drobiu) normy na tym samym poziomie dla młodzieży na wsi. Resort oświadczył, że w obecnej sytuacji jest to niemożliwe i że przy ocenie zaopatrzenia ludności wiejskiej należy uwzględnić istniejące znaczne samozaopatrzenie wsi. Korekta wyżej podana norm dla dzieci i młodzieży w mieście została wprowadzona w oparciu o stanowisko Instytutu Żywności i Żywienia.

b) Przedstawiciele Solidarności stoją na stanowisku, że należy objąć kartkami mięsnymi również osoby zamieszkałe w mieście i uznawane za

³ Reglamentację cukru wprowadzono w 1976 r.

⁴ Ostatecznie Rada Ministrów podjęła uchwałę o ograniczeniu norm zaopatrzenia ludności w cukier na następujących zasadach: norma zaopatrzenia „C-1” (dzieci, młodzież do lat 18, matki karmiące, kobiety ciężarne od 5. miesiąca ciąży) – 1,5 kg; norma zaopatrzenia „C-2” (pozostała ludność) – 1,0 kg (Uchwała nr 37 Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1981 r. w sprawie zmiany norm zaopatrzenia ludności w cukier, MP 1981, nr 6, poz. 48).

uchylające się od pracy, wnioskując normę w wysokości 3,5 kg miesięcznie. Naszym zdaniem nie ma żadnego moralnego uzasadnienia odbieranie jakiegokolwiek obywatelowi prawa do nabycia minimum pożywienia, pamiętając równocześnie, że określenie „uchylający się od pracy” jest mocno uznaniowe. Resort uważa ten pogląd za niesłuszny, ale przyjmuje go do realizacji.

c) Sprawy przydziału mięsa dla żywienia zbiorowego pionu MSW, MON, niektórych urzędów państwowych, organizacji społecznych i politycznych oraz kasyn wojskowych są regulowane na ogólnych warunkach i są objęte kontrolą resortu h[andlu] w[ewnętrznego] i u[sług]. Jest to stwierdzenie Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług i bierze ono za to odpowiedzialność.

d) Uzgodniono, że zaopatrzenie w mięso placówek żywienia zbiorowego (stołówki, wczasy, sanatoria, żłobki, przedszkola itp.) będzie utrzymywane na poziomie roku 1980, bez obowiązku zwrotu części kartki mięsnej.

W związku z dużymi rozbieżnościami dotyczącymi wysokości norm na masło – rozmowy przerwano do dnia 23 lutego br. W okresie tym dokonane będą obustronne konsultacje.

Jan Rulewski przedstawi wyniki negocjacji ze stroną rządową na posiedzeniu Prezydium KKP we czwartek, 19 lutego br.

Przewodniczący MKZ NSZZ „Solidarność”
w Bydgoszczy
Jan Rulewski

Źródło: „AS” 1981, nr 4.

[1981 luty przed 23], Warszawa – *Opinia ekspertów Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Krzysztofa Hagemajera i Andrzeja Wielowieyskiego na temat rządowych projektów uchwał: o zmianie uchwały w sprawie diet i innych należności w czasie podróży służbowych na terenie kraju oraz w sprawie świadczeń dla pracowników czasowo przeniesionych, zaakceptowana 23 lutego 1981 r.*

Istotną zmianą, którą wprowadzają projekty ww. rozporządzeń Rady Ministrów, jest podwyższenie stawek diet przy podróżach służbowych i dodatków za rozłąkę o 50% oraz ryczałt dla pracowników czasowo przeniesionych, którzy powracają codziennie do domu, o 100%. Stawki te są w pierwszych dwóch przypadkach zaniżone i należy je wprowadzać na wyższym poziomie.

I. Diety

1. Obowiązująca od 1973 r. stawka 40 zł diet dziennie już 8 lat temu nie pokrywała dziennych kosztów wyżywienia. Koszty te zgodnie z wynikami badań GUS dla r[oku] 1973 wynosiły ok. 40 zł dla dorosłego mężczyzny (dla kobiety ok. 32 zł). Dla osób w gospodarstwach wieloosobowych wynosiły nieco mniej. W przypadku podróży służbowej należało ten koszt podnieść o stawkę przeciętnej marży w tańszych zakładach gastronomicznych (bary, bary mleczne, restauracje do 3 kat.), która wynosiła wówczas ok. 25%. Tak więc w przypadku mężczyzn podróżujących służbowo, którzy stanowią większość podróżujących służbowo, koszt utrzymania wynosił w r[oku] 1973 ok. 50 zł dziennie.

2. Ustalając wysokość stawki pokrywającej koszty podróży, należy przyjąć zasadę pełnego pokrycia tych kosztów, ponieważ:

a) w gospodarstwie wieloosobowym jednodniowa lub parodniowa nieobecność jednego z członków nie zmienia budżetu całego gospodarstwa i nie powoduje istotnych oszczędności;

b) przyjęcie zasady pełnej diety w pewnym stopniu kompensuje uciążliwość i czasochłonność podróży służbowej i fakt rozłąki (konieczność wcześniejszych wyjazdów z domu, późniejszych powrotów i często znacznie

dłuższego niż zwykle dnia pracy). Z tych względów nie należy obliczać stawki diety jako różnicy między rzeczywistymi kosztami wyżywienia w podróży a stawką średniego kosztu wyżywienia w warunkach normalnych.

3. Wzrost cen w zakładach gastronomicznych wyniósł między 1973 r. a 1979 r. wg GUS 63%, czyli 8% rocznie. Dodając dla lat 1980 i 1981 szacunkowy dalszy wzrost na minimum ok. 18–20%, uzyskuje się łączny wzrost 96%, a więc w stosunku do stawki kosztów wyżywienia w r[oku] 1973 (50 zł) osiąga się wzrost o 46 zł, czyli łącznie 96 zł kosztu dziennego utrzymania, w zaokrągleniu 100 zł dziennie.

Wysokość kwoty powyższej można zweryfikować w dwojaki sposób:

a) przyjmując następujące koszty posiłków:

śniadanie – 25 zł (bar mleczny),

obiad – 50 zł (zupa 4–8 zł, drugie danie 35–45 zł, kompot 4–6 zł),

kolacja – 25 zł (bar mleczny),

[razem] 100 zł.

Powyższe stawki należy przyjąć jako minimalne, a nawet niedostateczne tam, gdzie nie ma barów mlecznych albo odpowiednio tanich bufetów;

b) wskaźnik kosztów wyżywienia wg badań GUS dla roku 1979 osiągnął poziom ok. 70 zł – na samotnego mężczyznę (odpowiednio 56 zł dla samotnej kobiety). Przy zastosowaniu średniej marży w tańszych zakładach gastronomicznych, która wynosi dziś ok. 35%, uzyskuje się ponad 95 zł dziennie. W ciągu 1980 i 1981 roku należy liczyć się ze wzrostem co najmniej 15–20% i uzyskuje się koszt ponad 110 zł dziennie. Tak więc, przyjmując stawki stosujące się do mężczyzn i zakładając żywienie się wyłącznie w tanich zakładach gastronomicznych, co nie zawsze jest możliwe, **nie można określić diety niżej niż 100 zł** dziennie, czyli zgodnie z postulatami strajkujących w Gdańsku, zawartymi w tekście porozumienia, a nie na poziomie 60 zł, jak to przewiduje projekt Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych.

II. Dodatek za rozłękę

1. Postuluje się ustalenie dodatku za rozłękę na poziomie 100 zł dziennie, a więc na poziomie postulowanym dla diet.

2. Uzasadnia się to następująco:

a) ocenia się, że ponad 70% pracowników, zwłaszcza budowlanych, pracujących w warunkach rozłęki, nie ma stołówki. Zaplecze socjalne

powstaje bowiem przy zakładach zwykle wtedy, kiedy budowlani schodzą z budowy. Wówczas w najlepszym razie odżywiają się w zakładach gastronomicznych przy cenach, jak podano wyżej w pkt 4, i ogólnym koszcie co najmniej 100 zł. Są to bowiem zwykle ludzie ciężko pracujący, posiłki muszą więc być obfitsze, a zarazem droższe. Zakłady gastronomiczne są przy tym zwykle odległe od miejsca pracy i zamieszkania, co stanowi zwykle dużą uciążliwość i wymaga rekompensaty,

b) przy ustalaniu wysokości dodatku za rozłąkę na poziomie diety należy wziąć pod uwagę niezdrowe i minimalne warunki odżywiania i życia, które wynikają z braku ciepłych posiłków, trudności w zaopatrzeniu w mięso, warzywa, owoce itd. Zapewnienie odżywiania zbliżonego do normalnego kosztuje drożej niż w domu, a z tytułu ogólnie trudnych warunków należy się rekompensata.

Pracownicy czasowo przeniesieni, którzy codziennie wracają do swego miejsca zamieszkania.

Nie zgłasza się uwag do ryczałtu 20 zł dziennie proponowanego przez ministerstwo.

Przejazdy służbowe samochodem stanowiącym własność pracownika.

Postuluje się korektę stawek zwrotu kosztów uwzględniającą nie tylko zwrot kosztów benzyny i oleju, ale także zmiany cen części zamiennych i usług zakładów naprawczych. Uzgodniono z Komisją Koordynacyjną Sekcji Budowlanych.

Opracowali:

Krzysztof Hagemajer
Andrzej Wielowieyski

(-) Mazurek, 23 II 1981

Źródło: „AS” 1981, nr 5.

1981 luty 25, Gdańsk – Komunikat końcowy z obrad Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” 25 lutego 1981 r.¹ (fragmenty)

[...] Ekspersi Krajowej Komisji Porozumiewawczej – Andrzej Wielowieyski i Bronisław Geremek – referowali wstępne projekty tez programowych NSZZ „Solidarność” wobec kryzysu społecznego i gospodarczego². Krajowa Komisja Porozumiewawcza poleciła Radzie Programowo-Konsultacyjnej Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przedstawienie w terminie dwóch tygodni tez, które staną się przedmiotem dyskusji w instancjach regionalnych oraz we wszystkich organizacjach zakładowych. W toku ogólnozwiązkowej dyskusji powinien w ciągu najbliższych miesięcy ukształtować się zarys programu NSZZ „Solidarność”.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza wyraziła gotowość do niezwłocznego podjęcia negocjacji z rządem w zasadniczych sprawach realizacji porozumień postrajkowych celem usunięcia najpoważniejszych źródeł napięć społecznych.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza za najpilniejsze – wymagające rozwiązania drogą negocjacji – uznała następujące sprawy:

– rozporządzenie poprzedniego rządu o zasadach wynagrodzenia za czas strajku³,

[...].

Krajowa Komisja Porozumiewawcza poleciła delegacji, która podejmie rozmowy z rządem, poruszenie tych wszystkich spraw oraz ustaliła wytyczne do stanowiska, które reprezentować mają w toku tych negocjacji przedstawiciele Związku.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981,

¹ Szerzej na temat obrad KKP zob. *Posiedzenie KKP...; Uzupelnienie relacji z posiedzenia KKP w dn. 25.02., ibidem*, nr 6.

² Projekty tez sporządziły na zlecenie KKP zespoły autorskie OPSZ.

³ Chodzi o uchwałę Rady Ministrów z 2 II 1981 r. Zob. dok. nr 65, przyp. 3.

Nr 69

1981 luty 25, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o ustanowieniu Funduszu Społecznego „Solidarność”

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” na posiedzeniu dnia 25 lutego 1981 roku postanowiła powołać do życia:

Fundusz Społeczny „Solidarność”

Zadaniem Funduszu będzie prowadzenie właściwych działań, które pozwolą – zgodnie z programowymi i statutowymi założeniami naszego ruchu związkowego – polepszyć warunki ochrony zdrowia ludzi pracy i zabezpieczyć warunki minimum socjalnego ludzi pracy i rodzin pracowniczych. Krajowa Komisja Porozumiewawcza powierza administrowanie funduszem powołanej w tym celu Radzie, na której czele stanie przewodniczący KKP.

Zasady funkcjonowania Funduszu określi szczegółowy regulamin.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 44.

1981 luty–marzec, Warszawa – Kierunki działania Związku w obecnej sytuacji kraju (tezy do dyskusji) – *opracowanie Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”*¹ (fragmenty)

I. Wartości podstawowe

[...] Jesteśmy niezależnym i samorządnym związkiem ludzi pracy wszystkich regionów i wszystkich zawodów. Bronimy praw, godności i interesów całego świata pracy.

Chcemy ukształtować życie w naszym kraju zgodnie z ideałami patriotyzmu, sprawiedliwości społecznej i demokracji obywatelskiej. Będąc związkiem zawodowym, nie zamierzamy zastępować władzy państwowej w jej zadaniach, lecz chcemy wobec niej reprezentować interesy ludzi pracy. Będziemy więc bronić praw człowieka, obywatela i pracownika. Jednocześnie nie uchylamy się od odpowiedzialności za losy naszego narodu i państwa.

[...]

4. [...] Nasze podstawowe zadanie związkowe – obrona ludzi pracy – opiera się na zasadzie przestrzegania sprawiedliwości społecznej. Dążymy do tego, aby zasada ta była podstawą działania państwa, jego urzędów i instytucji, aby leżała u podstaw wszelkich rozwiązań z zakresu polityki społecznej i organizacji życia zbiorowego.

Sprawiedliwość społeczną opieramy na zasadzie przyrodzonej godności osoby ludzkiej, godności człowieka pracy i jego trudu. Pragniemy, by zasada godności człowieka przeniknęła całe życie naszego Związku i była fundamentem budowy stosunków w nowym społeczeństwie.

Z zasady sprawiedliwości społecznej, z godności osoby ludzkiej wynika, że w swej najgłębszej istocie ludzie są sobie równi. Dążyć więc będziemy do realizacji egalitaryzmu społecznego.

Uznajemy zasadę wynagradzania w zależności od jakości i ilości oraz uciążliwości i szkodliwości pracy („każdemu według pracy”) i dążyć

¹ Dokument rozesłano do dyskusji wszystkim MKZ-etom. Oceny gospodarczych wątków opracowania OPSZ zob. S. Blumsztajn, *O tezach programowych...*; *idem*, *Najmniejszy wspólny mianownik...*

będziemy do wyrównania nieuzasadnionych dysproporcji w tym względzie. Ale pierwszeństwo przed tą zasadą ma zasada zaspokojenia minimum socjalnego. Oznacza ona nie tylko zaspokojenie elementarnych potrzeb w zakresie wyżywienia, ubrania i mieszkania, ale także zaspokojenie tych wszystkich potrzeb społecznych i kulturalnych, które umożliwiają godne życie, pozwalające na rozwój osobowości człowieka.

Walcząc o słuszne wynagradzanie za pracę, jednocześnie żądać będziemy od siebie rzetelności w pracy zawodowej, wysokiej etyki pracy, solidności i dobrej roboty. Zła robota, wykonywanie wadliwych produktów czy zwykłych „bubli” poniżają godność pracownika i szkodzą społeczeństwu.

Z zasady równości wynika, że w życiu publicznym przestrzegana być musi pełna demokracja. Tylko w systemie prawdziwie demokratycznym będziemy mogli skutecznie walczyć o nasze związkowe i pracownicze interesy. Tylko w takim systemie może być realizowana zasada autentycznego uczestnictwa ludzi pracy w życiu społecznym i publicznym kraju. Dlatego będziemy dążyć do rozszerzenia form udziału społecznego w decyzjach publicznych i kontroli działalności władz.

[...]

II. Polityczne źródła kryzysu

Musimy wszyscy wspólnie przezwyciężyć kryzys gospodarczy, który grozi nam katastrofą. Jednakże nie zdołamy tego dokonać, jeśli nie odsłonimy i nie usuniemy jego polityczno-społecznych przyczyn. U podstaw kryzysu znajduje się zanik instytucji demokratycznych i związany z tym głęboki rozdział między społeczeństwem a władzą w dotychczasowym systemie życia publicznego. Do kryzysu doprowadziły też błędne koncepcje doktrynalne i decyzje dotyczące m.in. rolnictwa (docelowa eliminacja indywidualnej własności chłopskiej), preferencji przemysłu środków produkcji z lekceważeniem dziedzin gospodarki zaspokajających potrzeby ludności oraz przejmowania przez aparat państwowy spółdzielczości i drobnej gospodarki prywatnej.

1. Dominującą cechą tego systemu jest brak demokratycznych mechanizmów podejmowania decyzji, odpowiedzialności za decyzje oraz wymiany osób na stanowiskach kierowniczych. Decyzje dotyczące całego społeczeństwa podejmowane są przez wyłączone spod kontroli społecznej organa partyjne i administracyjne. Decyzje te nie są poprzedzone swobodną

dyskusją, w toku której ujawnić by się mogły różne warianty rozwiązania problemu; brak miejsca na opinie niezależnych ekspertów, brak dostępu do niezbędnych informacji o stanie państwa i gospodarki. Wyłączone jest więc z procesu podejmowania decyzji społeczeństwo. Decyduje ten lub inny członek biurokracji.

2. Biurokratyczne metody rządzenia uniemożliwiają korygowanie błędów. Niemożliwe jest często nawet sygnalizowanie katastroficznych skutków błędnej decyzji. Uniemożliwia to przede wszystkim cenzura i rozbudowana zasada tajemnicy państwowej, gospodarczej i służbowej, ale uniemożliwia też cały system, który nastawiony jest na zwalczanie wszelkich prób opracowania alternatywnych programów, niezależnych ocen i analiz. Tą blokadą objęte są nie tylko kwestie o znaczeniu politycznym i społecznym, ale również sprawy gospodarcze czy nawet techniczne. Powoduje to straty idące w setki miliardów złotych.

3. W biurokratycznym systemie rządzenia krajem i zarządzania gospodarką ukształtowała się zamknięta klasa rządzących niepoddanych kontroli ze strony rządzonych. Ludzie aparatu władzy podejmują decyzje raczej ze względu na swój interes osobisty, przywileje materialne i awanse, a nie ze względu na interes społeczny. Błędne decyzje inwestycyjne (np. budowa Huty Katowice) i zmarnotrawione pożyczki zagraniczne były często wynikiem zabiegów rozmaitych wzajemnie się wspierających lub zwalczających grup interesów działających w łonie aparatu władzy.

Biurokracja gospodarcza w dużym stopniu uniemożliwiła w latach 1976–1979 podjęcie kroków, które mogłyby zapobiec wybuchowi kryzysu. Z reguły też aparat biurokratyczny był przeciwny wszelkim zmianom i reformom, które mogłyby podważyć jego pozycję, dochody i wpływy.

4. Wszystko to sprawiło, że nie było w Polsce szans na reformę społeczno-gospodarczą i na uratowanie nas przed kryzysem. Istniejący system polityczny nie był zdolny i nie miał w sobie sił, aby się samemu naprawić. Dopiero ciężki kryzys gospodarczy, wybuch społecznego protestu i powstanie Solidarności otworzyły drogę do reformy i odnowy.

Wynika z tego ważny wniosek: że reforma gospodarcza w Polsce nie może się udać i przynieść spodziewanych skutków gospodarczych i społecznych, o ile nie zostanie równocześnie przeprowadzona głęboka reforma systemu sprawowania władzy, która usunie przyczyny kryzysu tkwiące w systemie społeczno-politycznym i stworzy gwarancje, że dawny system nie powróci.

III. Sprawy gospodarcze

1. Solidarność wobec powtarzających się kryzysów gospodarczych

Głęboki kryzys gospodarczy w naszym kraju ujawnia się głównie przez ogromną i narastającą dysproporcję między podażą towarów i usług a popytem i występuje na wszystkich obszarach gospodarki. Kryzys ten nie powstał ani w ostatnich miesiącach, ani w ostatnich latach, lecz narastał stopniowo w ciągu dziesięcioleci. Jest to kryzys wynikający z głębokiej degeneracji aparatu produkcyjnego niezdolnego do zaspokojenia popytu tak w ilości, jak i w asortymencie. Kryzys ten bezpośrednio wpływa na poziom życia społeczeństwa, na warunki pracy i na poziom płac realnych ludzi pracy. Obecnie, przy pogłębiającym się kryzysie, stoimy wobec realnego obniżenia się tej niskiej płacy.

Kryzys gospodarki PRL dotyczy jej struktury, polityki gospodarczej i systemu, a w ostatnich latach wystąpiły dodatkowo niekorzystne zjawiska koniunkturalne.

a) Wady struktury gospodarczej bezpośrednio przyczyną trudności

Strukturalny charakter kryzysu wyraża się stałą i rosnącą dysproporcją między tą częścią gospodarki, która obsługuje potrzeby ludności, a tą częścią, która jest nastawiona na rozbudowę środków produkcji. Nadmierna bowiem część potencjału gospodarczego kraju jest nastawiona na produkcję maszyn i urządzeń do produkcji nowych maszyn i urządzeń, natomiast produkcja przedmiotów konsumpcji jest w tej strukturze działem ubocznym. Zwłaszcza rolnictwo, a więc dział gospodarki zaspokajający podstawowe potrzeby ludności i dający zatrudnienie 1/4 ludności, zostało zepchnięte na podrzędne miejsce w gospodarce narodowej. Jest oczywiste, że gospodarka o takiej strukturze nie może zapewnić pracującym nawet umiarkowanego dobrobytu.

b) Trwałe wady polityki gospodarczej

Dysproporcje strukturalne gospodarki są wynikiem długotrwałej polityki gospodarczej, prowadzonej w sposób woluntarystyczny przez wąską grupę ludzi i instytucji niepoddanych kontroli społecznej. Koncentracja decyzji w głównych ośrodkach dyspozycji, brak rachunku gospodarczego i chaos cenowy czyniły zresztą jakąkolwiek kontrolę społeczną zupełnie niemożliwą. Był to więc stan całkowitej samowoli gospodarczej i nieodpowiedzialności, w wyniku którego podejmowano decyzje gospodarczo

szkodliwe, dokonywano gigantycznych inwestycji bez dostatecznego uzasadnienia i bez zapewnienia warunków ich funkcjonowania (transport, energia, kooperacja). W ramach tej woluntarystycznej polityki poddano szczególnej dyskryminacji indywidualne rolnictwo, odgraniczając je zwłaszcza w zakresie przydziału deficytowych środków produkcji i cen.

Nieefektywność systemu i nieefektywność polityki gospodarczej próbowano skompensować rosnącymi pożyczkami zagranicznymi. Kapitalistyczni bankierzy mieli finansować ekonomiczne niedołęstwo państwowej gospodarki centralnie planowanej. Pożyczki jednak trzeba zwracać, a także płacić procenty, co jest możliwe tylko przy efektywnej gospodarce. Tak więc ta metoda kompensaty nie mogła być długo stosowana, a przeciwnie, stała się dodatkowym czynnikiem załamania. Końcowym jej rezultatem jest olbrzymi dług ponad 24 miliardów dolarów, nie licząc pożyczek krótkoterminowych, i perspektywa dalszego zadłużania. Kraj przeznaczyc musi na zapłacenie odsetek oraz na spłaty rat kredytów więcej, niż wynoszą wpływy z eksportu. Oznacza to, że cały import musi być oparty o dodatkowe kredyty. Te dodatkowe kredyty jest coraz trudniej uzyskać i coraz gorsze są warunki (wysokość oprocentowania i terminy spłaty), jakie stawiają nam zagraniczne banki. Oceniani jesteśmy po prostu jako bankruci i odpowiednio traktowani.

Nie można w tej sytuacji zagwarantować dla naszej gospodarki dostatecznego importu towarów z Zachodu. Ogranicza się więc import surowców, materiałów, a nawet części zamiennych – i to przede wszystkim decyduje o niepełnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych gospodarki.

c) Czynniki systemowe

Najgłębsze przyczyny kryzysu mają charakter systemowy. Całość decyzji gospodarczych została zmonopolizowana przez główne ośrodki dyspozycji wydające poszczególnym przedsiębiorstwom rozkazy, co, ile i jak mają produkować. Nazywa się to zarządzaniem gospodarką przez system nakazowo-rozdzielczy. W tej sytuacji przedsiębiorstwa nie mają żadnej swobody w ustalaniu programu produkcji i w doborze metod produkcyjnych, a zatem prowadzenie rachunku społecznego na szczeblu wielu przedsiębiorstw jest bezprzedmiotowe. Rachunku gospodarczego nie prowadzi również planista centralny, gdyż brak do tego odpowiednich informacji w postaci właściwych cen. Sytuację pogarsza dążenie przedsiębiorstw do maksymalizacji nakładów, wywołane zainteresowaniem przedsiębiorstw wartościowym wykonaniem planu, m.in. drogą zwiększenia

kosztów. Rosnąca koncentracja decyzji powodowała wreszcie zupełne niewykorzystanie mechanizmów motywacyjnych ludzi i zespołów ludzkich. Wszystko to razem prowadziło do wielkiego marnotrawstwa pracy ludzkiej oraz zasobów. Wystarczy powiedzieć, że na wytworzenie jednostki dochodu narodowego musimy zużyć znacznie więcej surowców, energii, usług transportowych i pracy niż gospodarka francuska czy zachodniemiecka.

d) Czynniki przypadkowe

Wystąpiły też pewne czynniki koniunkturalne, które obciążły w ostatnich latach nasz kraj, jak np. nieurodzaj w rolnictwie w 1980 r. Przy jego ocenie trzeba jednak wziąć pod uwagę, iż każda gospodarka musi być przygotowana na zjawiska złej koniunktury i musi mieć rezerwy, aby się nie załamać pod ich wpływem. Jeśli zaś załamuje się pod wpływem przejściowych okoliczności niekorzystnych, to już nie jest to przyczyna obiektywna, lecz wynik wadliwego systemu gospodarczego, złej polityki i głęboko niezrównoważonej struktury gospodarczej.

*

W rezultacie działania tych wszystkich czynników gospodarka PRL pracuje źle. Wyrazem tego była malejąca stopa wzrostu dochodu narodowego, a od ponad 2 lat gwałtowny spadek tego dochodu. W rezultacie kraj przeżywa ciężki kryzys grożący całkowitym załamaniem gospodarki narodowej.

2. Solidarność wobec reformy gospodarczej

a) Poparcie reformy warunkiem jej powodzenia

Przeprowadzona analiza wykazuje, że obecny system gospodarczy nie odpowiada potrzebom społecznym i ekonomicznym. Jedynym sposobem trwałego przezwyciężenia kryzysu i wyprowadzenia naszej gospodarki na drogę zrównoważonego rozwoju jest głęboka reforma systemu, która usunie źródła ciągle odradzających się napięć kryzysowych. Związek nasz w pełni popiera sprawę reformy gospodarczej, uważając, że leży ona w interesie jego członków i całego społeczeństwa.

Nasze poparcie dla reformy musi się wyrazić m.in. w szerokim przedyskutowaniu jej założeń i w wyraźnym określeniu jej kierunków, form i celów. Określając w dyskusji pożądany kształt reformy, zapobiegniemy jej sploteniom i wypaczeniom. Solidarność nie będzie jednak wysuwać własnego projektu reformy, uważając, że docelowy kształt reformy można wyznaczyć przez dyskusję nad istniejącymi już projektami. Można jednak

postawić pytanie, czy Solidarność nie powinna się włączyć aktywniej w przygotowanie i realizację reformy, np. opracować własne projekty rozwiązania w kluczowych sprawach.

Reformy powinny być wynikiem swobodnej i publicznej dyskusji specjalistów, a wprowadzać je powinna władza państwowa, która kontroluje całość gospodarki narodowej. Zadaniem Związku jest natomiast czuwanie, aby wprowadzane reformy prowadziły w rezultacie do polepszenia położenia ludzi pracy. Związek poprze więc te reformy gospodarcze, które będą zgodne z zasadami sprawiedliwej polityki społecznej i dadzą zarazem największe szanse trwałej, a nie tylko doraźnej poprawy sytuacji gospodarczej kraju. Określając warunki, które muszą być spełnione w trakcie reform, zdajemy sobie sprawę, że dla dalekosiężnej i rzeczywistej poprawy trzeba nieraz poświęcić doraźne interesy. Ryzyko takie możemy podjąć tylko wtedy, gdy wszystkie decyzje dotyczące reformy będą konsultowane z nami i z całym społeczeństwem, gdy będzie nam przedstawiony pełny rachunek strat i zysków wynikających z poszczególnych rozwiązań oraz gdy będą uzgodnione z nami i przestrzegane podstawowe zasady polityki państwa.

b) Charakter oczekiwanych zmian

Reforma gospodarcza powinna w nowy sposób ukształtować strukturę i funkcjonowanie planowania centralnego, głównych ośrodków dyspozycyjnych, uspołecznionych przedsiębiorstw i pozostałych elementów układu gospodarczego.

Planowanie centralne powinno utracić charakter dyrektywno-adresowy, tzn. [...] ^a nie może przenosić swoich zadań na przedsiębiorstwa za pomocą nakazów i zakazów. Narzędziem przenoszenia ustaleń do przedsiębiorstw winny być instrumenty ekonomiczne (np. ceny, podatki itp.).

Plany centralne powinny mieć charakter strategiczny, a nie operatywny i powinny być ustalane na okres kilkuletni. Zadania planu centralnego decydujące o kierunkach rozwoju gospodarki powinny być ustalane w trybie planowania uspołecznionego. Udział społeczeństwa w procesie planowania i kontrola nad nim powinny być zapewnione przez jawność decyzji i dyskusji za pośrednictwem Sejmu, ciał samorządowych, społecznych i związków zawodowych. Kontrola powinna dotyczyć głównych kierunków rozwoju, stopy wzrostu gospodarki, podziału dochodu narodowego

^a *Opuszczono zbędne że.*

na inwestycje i spożycie, a w tym na podstawowe kierunki konsumpcji społecznej. Kontrola społeczna powinna również zapewnić ochronę samodzielnych przedsiębiorstw uspołecznionych i gospodarstw rodzinnych przed nakazowymi ograniczeniami ze strony administracji gospodarczej i społecznej. Pośrednie ogniwa między przedsiębiorstwami a centralnym kierownictwem gospodarki, takie jak ministerstwa branżowe i zjednoczenia, powinny być w znacznym zakresie zlikwidowane.

Przedsiębiorstwa uspołecznione powinny uzyskać samodzielność w zakresie ustalania programu produkcji i określania metod produkcji. W związku z tym należy ograniczyć, a docelowo zlikwidować centralne rozdzielnictwo surowców i innych czynników produkcji. Działalność przedsiębiorstwa powinna być oparta na samofinansowaniu, to znaczy na pokrywaniu własnych wydatków z własnych przychodów. Przedsiębiorstwa nie powinny być oceniane za wykonanie planu, lecz za efekty ekonomiczne. Przedsiębiorstwo powinno swobodnie dysponować wygoszparowanymi środkami, w tym również przeznaczać je na inwestycje, a zwłaszcza na racjonalną konserwację urządzeń. Sposób funkcjonowania przedsiębiorstwa, stopień jego samodzielności i sposób społecznego zarządzania nim zależy od jego skali i charakteru. Warunkiem prawidłowego działania przedsiębiorstwa w nowym systemie jest odmonopolizowanie rynku i pojawienie się w pewnym stopniu konkurencji producentów.

Zmiany systemu cen będą poważnym dylematem dla Solidarności. Zmiany te będą potrzebne dla sprawnego działania przedsiębiorstw, ale mogą być trudne do przeprowadzenia wówczas, gdy będą dotyczyły cen detalicznych. Będą wówczas wymagać rekompensat płacowych oraz przekonania całego Związku i opinii publicznej o ich celowości. Wymaga to szerokiej dyskusji.

Różne formy własności środków produkcji powinny mieć jednakowe prawne i ekonomiczne warunki rozwoju w nowym systemie. Przedsiębiorstwa własności ogólnospołecznej, spółdzielczej, komunalnej i indywidualno-rodzinnej powinny być jednakowo traktowane w zakresie cen zbytu, zaopatrzenia oraz polityki kadrowej i podatkowej. W szczególności trzeba usunąć wszelkie ograniczenia w rozwoju rodzinnych gospodarstw rolniczych oraz rodzinnych przedsiębiorstw rzemieślniczych i usługowych.

Konsekwentna realizacja programu wyżywienia narodu własnymi siłami polskiego rolnictwa jest jednym z najważniejszych zadań gospodarczych stojących przed krajem. Podstawowymi elementami takiego programu

muszą się stać: pełne respektowanie własności ziemi indywidualnych rolników, znaczne zintensyfikowanie zaopatrywania ich w maszyny rolnicze, narzędzia, nawozy sztuczne i inne wyroby niezbędne do intensyfikacji produkcji rolnej.

Funkcjonowanie takiej gospodarki planowo-rynkowej spowoduje ujawnienie się pewnych problemów społecznych, wobec których Związek nasz musi zająć wyraźne stanowisko. Związek uznaje, że przedsiębiorstwa będą mieć prawo dokonania zmian w poziomie zatrudnienia stosownie do swoich potrzeb, ale władze państwowe będą nadal odpowiedzialne za realizację polityki pełnego zatrudnienia. Polityką tą nie będzie już można obciążać przedsiębiorstw, lecz centralnie trzeba stworzyć odpowiedni fundusz do tworzenia nowych miejsc pracy i do pokrywania kosztów przekwalifikowywania i przenoszenia osób przechodzących z przemysłu i administracji do innych działów gospodarki i zawodów. Samofinansowanie przedsiębiorstw może również doprowadzić do ich ograniczenia i likwidacji. W tych przypadkach Związek będzie domagał się uprzedniego zabezpieczenia interesów załóg w takich przedsiębiorstwach.

Efektywny udział załóg w zyskach przedsiębiorstw może pogłębić zróżnicowanie dochodów pracowników zatrudnionych w różnych przedsiębiorstwach. Również ta sprawa powinna być przedmiotem dyskusji w naszym Związku. Daleko idące usamodzielnienie przedsiębiorstw i oparcie gospodarki o system rynkowy może napotkać trudności gospodarcze i społeczne (wzrost cen, trudności z zatrudnieniem itp.). Przebieg reformy będzie więc wymagał uważnego śledzenia dla usuwania powstałych anomalii.

Usamodzielnienie uspołecznionych przedsiębiorstw umożliwia, a jednocześnie czyni koniecznym powołanie autentycznych samorządów pracowniczych. Nasz Związek uważa, że powołanie samorządów pracowniczych w uspołecznionych przedsiębiorstwach jest niezbędnym elementem reformy gospodarczej. Samorząd w przedsiębiorstwach powinien mieć kompetencje umożliwiające mu efektywne decydowanie o działalności przedsiębiorstwa, a więc powinien mieć prawo dysponowania majątkiem przedsiębiorstw, powinien decydować o kierunkach produkcji i sprzedaży, metodach wytwarzania i o kierunkach inwestycji. Powinien również decydować o podziale dochodu przedsiębiorstwa. Szczegółowe rozwiązania mogą zależeć m.in. od rozmiarów i specyfiki przedsiębiorstw. Konieczny jest zwłaszcza udział samorządu pracowniczego w powoływaniu i odwoływaniu dyrektorów (mianowanie, opiniowanie lub organizowanie konkursów).

Problem samorządu pracowniczego powinien być przedmiotem szerokiej dyskusji związkowej.

Związek nasz będzie społecznym zapleczem samorządu pracowniczego i udzieli mu pełnego poparcia. Ale kompetencje samorządu i organizacji związkowej w zakładzie muszą być wyraźnie rozdzielone, przy czym kryterium podziału będzie zasada, iż związek broni przede wszystkim interesów pracowników-płacobiorców, natomiast samorząd reprezentuje i odpowiada za interesy produkcyjno-gospodarcze przedsiębiorstwa. We wszystkich kwestiach podziału dochodu przedsiębiorstwa dotyczących załogi samorząd musi się konsultować z organizacją związkową.

Związek uważa, że reforma gospodarcza powinna być wprowadzona możliwie szybko, całościowo i w trybie demokratycznym. W szczególności uważamy, że nie można czekać z wprowadzaniem reformy, aż nasza gospodarka osiągnie pełną stabilizację. Dlatego potrzebne jest szybkie przygotowanie programu zatrzymania tendencji spadkowej gospodarki. Aby można było przystąpić do reformy, potrzebne jest również przywrócenie normalnego rytmu pracy i znalezienie obszarów rzeczowego współdziałania w takich dziedzinach, jak poprawa gospodarki przedsiębiorstwa, poszukiwanie najwłaściwszych form samorządu, zwalczanie alkoholizmu itp.

3. Związek wobec podstawowych problemów polityki społecznej

Istnieje niebezpieczeństwo, że położenie ludności pogorszy się w 1981 r. Przede wszystkim sytuacja w handlu zagranicznym ulegać będzie dalszemu pogorszeniu. Nie ma gwarancji, czy kraj nasz uzyska w bieżącym roku 10–11 mld dolarów niezbędnych dodatkowych kredytów, z czego 6–7 mld potrzebne jest na spłaty długów, 3–4 mld na odsetki od pożyczek i 1 mld na pokrycie bieżącego deficytu. Jeśli tych kredytów nie uzyskamy, to spadek produkcji może być bardzo duży i odbije się bezpośrednio na spożyciu. Możliwości zwiększenia konsumpcji kosztem przesunięć w podziale dochodu narodowego, tzn. ograniczenie inwestycji na rzecz spożycia, są bardzo ograniczone. Nie można bowiem dalej ograniczać inwestycji nieprodukcyjnych [w] takich działach, jak: gospodarka mieszkaniowa, ochrona zdrowia czy oświata.

Istnieje groźba całkowitej dezorganizacji rynku dóbr konsumpcyjnych. W 1981 r. dochody pieniężne ludności wzrosną w stosunku do 1980 r., natomiast dostawy towarów przemysłowych będą niedostateczne. Również w rolnictwie rok 1981 może nie być dobry, gdyż odbudowa zmniejszonego

w 1980 r. stada zwierząt nie będzie jeszcze możliwa. Praktycznie więc cały roczny przyrost dochodów ludności nie znajdzie pokrycia w towarach.

a) Zasada odpowiedzialności państwa za koszty kryzysu i reform

Związek uważa, że odpowiedzialność za skutki kryzysu i wprowadzanych reform spoczywa na państwie, niezależnie od tego, czy wprowadzana reforma gospodarcza zapewni rzeczywiście samodzielność przedsiębiorstw i w jakiej formie to nastąpi. Państwo bowiem jest bezpośrednim organizatorem życia gospodarczego w Polsce. Dlatego też, niezależnie od działalności różnych związków, organizacji i stowarzyszeń społecznych, właśnie na państwie i jego organach spoczywa obowiązek obrony ludności przed skutkami kryzysu i z tego Związek będzie rozliczał organy państwowe.

Rząd nie przedstawił programu wyprowadzenia kraju z kryzysu. Plan na rok 1981 uchwalony niedawno przez Sejm nie podejmuje kluczowych problemów. Ciągłe nie ma obiecywanego od dawna planu stabilizacyjnego. Opinia publiczna i nasz Związek nie otrzymały dotąd nawet raportu o stanie gospodarki². Ta beczynność musi doprowadzić do pogłębienia kryzysu. Rząd powinien natychmiast przedstawić program wyprowadzenia kraju z kryzysu i poddać go pod ogólnonarodową dyskusję. Wobec biernej postawy władz nasz Związek zmuszony jest wystąpić z własną inicjatywą. Nie zamierzamy zastępować rządu. Chcemy jedynie wskazać na zasadnicze kierunki polityki gospodarczej i społecznej, które są istotne z punktu widzenia ludzi pracy, a zarazem decydują o wielu elementach sytuacji gospodarczej kraju.

Związek Solidarność, rozumiejąc, że sytuacja gospodarcza kraju jest rzeczywiście rozpaczliwa, nie będzie w 1981 r. wysuwać daleko idących żądań płacowo-socjalnych, oczekując, że:

- zasady polityki gospodarczej rządu – szczególnie w dziedzinie bezpośrednio interesującej związek – zostaną ze związkiem uzgodnione,
- rząd zobowiąże się do konsekwentnej realizacji programu reform gwarantujących w przyszłości w miarę szybki i harmonijny rozwój gospodarki (ogólne zasady tych reform przedstawiamy w rozdziale następnym),
- polityka gospodarcza rządu będzie faktycznie, a nie tylko deklaratorywnie respektować zasadę ochrony przeciętnego poziomu dochodów realnych ludności i przyznawać priorytet grupom słabszym ekonomicznie.

² Raport o stanie gospodarki i plan stabilizacyjny opracowywane były przez rząd od jesieni 1980 r. Ogłoszono je dopiero w maju 1981 r. Zob. P. Rachtan, *Tropami Raportu o gospodarce*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 11.

b) Zasada dobrego rynku

Po 7 miesiącach od podpisania porozumień postrajkowych główną dolegliwością ludzi pracy jest fatalny i stale pogarszający się stan rynku. Puste półki sklepowe i magazyny handlowe stawiają pod znakiem zapytania wywalczone przez nas podwyżki płac. Wydłużające się kolejki po towary i pojawiający się czarny rynek dezorganizuje życie naszych rodzin. Zwiększenie zaopatrzenia rynku w towary powszechnego użytku jest w tej sytuacji konieczne i trzeba tego dokonać. Jednakże szybka poprawa zaopatrzenia we wszystkie artykuły żywnościowe nie jest jeszcze możliwa. W tej sytuacji należy rozważyć i przedyskutować dwie propozycje doraźnych rozwiązań. Jedna z nich dopuszcza możliwość rozszerzenia reglamentacji rynkowej (kartek), druga stanowczo przeciwstawia się wprowadzeniu i utrzymaniu tego systemu.

Pierwsza propozycja docenia potrzebę zdrowego rynku, a zwłaszcza rentowności rolnictwa, co wymaga zmiany cen skupu i cen detalicznych. Traktuje jednak „kartki” jako zło konieczne. W sytuacji znacznego deficytu podstawowych dóbr pieniędzy nie może być jedynym regulatorem dystrybucji towarów. Bez „kartek” trudno będzie zapewnić, zwłaszcza mniej zarabiającym, minimum zaopatrzenia w artykuły podstawowe.

Druga propozycja przeciwstawia się rozszerzaniu „kartek” na dalsze artykuły i zakłada możliwie szybką likwidację istniejącej reglamentacji. Wprowadzanie bowiem „kartek” powoduje niepotrzebne zapasy u jednych i braki w innych gospodarstwach domowych oraz podważa rolę płacy jako bodźca do dobrej pracy. Według tej propozycji znacznie lepszym sposobem od reglamentacji kartkowej jest użycie mechanizmu cen, co powinno użyć w każdym przypadku aprobatę społeczną.

Obydwie propozycje powinny być przedmiotem szerokiej dyskusji związkowej.

c) Zasada minimum socjalnego

Domagamy się pełnej realizacji w 1981 r. wszystkich określonych w porozumieniach zobowiązań rządu w dziedzinie płacowo-socjalnej. W szczególności oczekujemy jak najszybszego wprowadzenia do praktyki kształtowania dochodów zasady minimum socjalnego w zakresie płac, emerytur i rent, zwiększenia zasiłków rodzinnych oraz wprowadzenia przedłużonych urlopów macierzyńskich. Nie wysuwamy natomiast żądań nowych regulacji płac.

W szczególności koszty reformy nie mogą w żadnym wypadku obciążać najmniej zamożnych obywateli naszego kraju. Trzeba określić minimalne potrzeby przeciętnego obywatela w zależności od jego wieku i stanu rodzinnego, a odpowiednie minimum społeczne powinno być kontrolowane i modyfikowane w zależności od zmiany w zaopatrzeniu rynku, w cenach towarów i w strukturze konsumpcji. Nie można dopuszczać do rozszerzania się społecznej strefy niedostatku i należy dążyć, aby minimum społeczne było zagwarantowane przez państwo wszystkim w Polsce, niezależnie od tego, czy pracują, czy nie pracują nie z własnej winy. Należy także dążyć do tego, aby każdy, kto żyje poniżej tego minimum, miał zapewnioną od państwa pomoc finansową i materialną. Związek ze swej strony będzie kontrolował zarówno wysokość minimum i kryteria jego ustalenia, jak też realizację przez państwo programu zabezpieczenia minimum społecznego dla wszystkich obywateli.

Zdajemy sobie sprawę, że nawet realizacja tak skromnego programu powiększy dodatkowo zasoby pieniężne ludności nieznajdujące pokrycia w towarach. Zdaniem naszym te decyzje muszą być jednak podjęte, bo tylko dzięki nim poprawi się sytuacja materialna grup ludności znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji. Oceniając to żądanie, trzeba pamiętać, że dodatkowe podniesienie stopy życiowej ludzi żyjących dziś poniżej minimum socjalnego, polityka zwiększonych zasiłków rodzinnych i przedłużonych urlopów macierzyńskich oraz systemu rewaloryzacji rent, emerytur i innych, choć znaczne, stanowią tylko małą część kwoty pieniędzy będących w posiadaniu ludności i niemającej pokrycia w towarach. Zaniechanie więc tego programu w niewielkim tylko stopniu sprzyjałoby poprawie równowagi rynkowej, natomiast odbywałoby się kosztem ludzi znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji. Związek nasz nigdy nie zgodzi się na tego typu oszczędności.

Właściwe zastosowanie w praktyce zasady minimum społecznego wymaga aktywnego ustosunkowania się opinii publicznej do tej zasady. Z problemem minimum wiąże się sprawa maksimum. Konieczne jest określenie poziomu dochodów, którego przekroczenie nie będzie tolerowane. W związku z tym domagamy się m.in. anulowania dekretu z 1972 r. w sprawie odbiegających od zasad ogólnych wysokich emerytur i świadczeń dla osób uprzywilejowanych i ich rodzin³.

³ Zob. Dekret [Rady Państwa] z dnia 5 października 1972 r. o zaopatrzeniu emerytalnym osób zajmujących kierownicze stanowiska polityczne i państwowe oraz członków ich rodzin, DzU PRL 1972, nr 41, poz. 270.

d) Zasada proporcjonalnego obciążenia kosztami kryzysu

Sprawiedliwość społeczna wymaga, aby koszty kryzysu i niezbędnych reform były równomiernie rozłożone wśród wszystkich obywateli. Równomiernie to znaczy proporcjonalnie do ich zamożności. Polska jest krajem o znacznej rozpiętości dochodów poszczególnych grup społecznych. Toteż koszty kryzysu powinny w wyższym stopniu obciążać ludzi zamożniejszych niż ludzi mniej zarabiających, co winno być odpowiednio uwzględnione w systemie podwyżek płac i podatków. Nikt – niezależnie od stanowiska zajmowanego w państwie – nie może być wyłączony spod działania tej zasady, a jej urzeczywistnienie wymaga kontroli Związku i innych organizacji społecznych. Wymaga to szczegółowego przedyskutowania w świetle potrzeb, aspiracji i tradycji poszczególnych środowisk zawodowych. Chodzi przede wszystkim o to, by stosując słuszną zasadę, nie pozbawić wysoko kwalifikowanych i ofiarnie pracujących grup zawodowych poczucia własnej wartości i motywów do wzmoczonego wysiłku produkcyjnego.

Koszty programu przywracania równowagi w pierwszej kolejności powinny obciążyć najzamożniejsze grupy, szczególnie ludzi korzystających z przywilejów związanych ze sprawowaniem władzy. Taką politykę Związek powinien forsować spokojnie, ale zdecydowanie, gdyż w latach siedemdziesiątych nastąpił silny wzrost nierówności społecznych, a na jeszcze większą skalę rozbudowane zostały przywileje ludzi sprawujących władzę. Jednocześnie ta właśnie grupa ludzi jest bezpośrednio odpowiedzialna za obecny stan naszego kraju. Utrzymywanie przywilejów dla przedstawicieli władzy jest społecznie niebezpieczne, a w obecnej sytuacji głęboko niemoralne. Ludzie sprawujący władzę, oddzieleni przywilejami od realiów życia normalnych obywateli, wyobcowani ze społeczeństwa, nie są w stanie zrozumieć jego problemów.

Uwzględniając sytuację gospodarczą oraz wymogi sprawiedliwości społecznej, powinniśmy więc pod adresem władz zgłosić żądania:

- wprowadzenia powszechnie obowiązujących, progresywnych podatków wyrównawczych płaconych w przypadku, gdy całkowity dochód na członka rodziny przekracza poziom przeciętnej płacy miesięcznej,
- opodatkowania luksusowych zasobów (luksusowe samochody, domy rekreacyjne itp.),
- ograniczenia nieuzasadnionych przywilejów materialnych aparatu władzy (mieszkania, samochody służbowe, specjalna służba zdrowia itp.)

oraz jawności dochodów i majątku osób zajmujących stanowiska w aparacie władzy.

Proponowane powyżej posunięcia redystrybucyjne, jak również system rekompensat dochodów ludności z tytułu wzrostu cen – zakładający pełne rekompensaty tylko dla ludności znajdującej się w trudniejszej sytuacji materialnej – umożliwią zarówno zmniejszenie nierówności, których społeczeństwo nie akceptuje, jak też sfinansowanie najniezbędniejszych programów socjalnych. Podjęcie tych wszystkich przedsięwzięć łącznie umożliwi również wejście na drogę przywracania równowagi rynkowej.

Związek jest świadomy, że równowaga rynkowa musi być stopniowo, ale możliwie szybko przywracana. Wiemy też, że nie można tego uzyskać wyłącznie przez pobudzanie wzrostu produkcji i dostaw rynkowych. Nieuchronny jest również wzrost cen. Przyjmujemy to do wiadomości. Ale podwyżki cen mogą prowadzić do spadku płac realnych. W tej sytuacji stoi przed naszym Związkiem problem wyboru stanowiska w tej sprawie. Całkowita rekompensata wzrostu kosztów utrzymania w wyniku wzrostu cen powinna dotyczyć najmniej zarabiających, a równocześnie najwyżej zarabiający nie powinni otrzymać rekompensaty w ogóle. Jednakże w sprawie średnio zarabiających, którzy stanowią większość, trzeba rozważyć możliwość dwóch rozwiązań: albo rekompensuje się wzrost kosztów utrzymania częściowo, poprawiając w ten sposób równowagę rynkową, albo rekompensuje się wzrost kosztów utrzymania w pełni, pogarszając sytuację rynkową i opóźniając wyjście z kryzysu. Obydwa rozwiązania powinny być w Związku szeroko przedyskutowane.

Nie należy na pewno stosować rekompensat przy podwyżkach cen artykułów luksusowych oraz tytoniu i alkoholu. Problem rekompensat za wzrost cen musi być rozwiązany kompleksowo, zgodnie z odpowiednim punktem porozumień postrajkowych. System tych rekompensat powinien być szczegółowo uzgodniony ze Związkiem oraz poddany dyskusji publicznej, gdyż od wyboru odpowiedniego wariantu obliczenia i wypłacania rekompensat zależy ich skuteczność i społeczna akceptacja.

e) Powszechne prawo do pracy

Pierwsze trudności na rynku pracy dają już znać o sobie i spodziewać się można, że w miarę narastania zjawisk kryzysowych może wystąpić bezrobocie w niektórych regionach i w niektórych grupach ludności. Należy się również liczyć z tym, że w pierwszym okresie wprowadzania reformy

gospodarczej problem ten będzie źródłem szczególnych trudności i będzie wymagał zaangażowania Związku w ścisłym współdziałaniu z kierownictwami zakładów pracy oraz z centralnymi władzami gospodarczymi. Problem zatrudnienia wymaga bowiem podziału zadań między przedsiębiorstwa i centralne władze gospodarcze, przy czym w imię efektywnego gospodarowania przedsiębiorstwa winny mieć prawo zmian poziomu zatrudnienia stosownie do swoich potrzeb, a władze centralne są odpowiedzialne za pełne zatrudnienie wszystkich pracowników przez aktywną politykę tworzenia nowych miejsc pracy oraz społeczny fundusz pokrywający koszty zmian kwalifikacji pracowniczych i obejmujący pomoc dla pracowników zwalnianych przez przedsiębiorstwa. Równoległe trzeba będzie uruchomić programy readaptacji zawodowej, finansowane przez państwo, a aprobowane i kontrolowane przez Związek.

Jednocześnie sprawą ważną i bardzo trudną jest zapewnienie odpowiednich miejsc pracy dla absolwentów wszystkich typów szkół. Wymaga to analizy wykorzystania kwalifikacji pracowniczych, wymiany tych, którzy nie posiadają odpowiedniego wykształcenia, przemieszczeń dokonywanych w sposób rozważny, zapewnienia większej mobilności pracowników w skali kraju itp. Szczególnie trudna w roku bieżącym i w latach najbliższych jest sytuacja młodzieży kończącej szkoły wyższe.

Działania powyższe, mogące być źródłem poważnych napięć, a nawet krzywd społecznych, winny być zawczasu przemyślane i przedyskutowane przez poszczególne środowiska zawodowe, w zależności od ostrości, w jakiej mogą w danej dziedzinie wystąpić trudności z zatrudnieniem. Związek powinien również wziąć pod uwagę potrzebę, a być może i konieczność zorganizowania we własnym zakresie rozległej i długofalowej akcji readaptacji zawodowej.

f) Poprawa warunków pracy

Reforma gospodarcza zmierzająca do usamodzielnienia przedsiębiorstw i uwolnienia ich od systemu nakazowo-dyrektywnego musi iść w parze z działalnością na rzecz istotnej poprawy warunków pracy załóg. W chwili obecnej znaczna część załóg pracuje w warunkach uciążliwych lub szkodliwych dla zdrowia. Przedsiębiorstwa powinny być zobowiązane do przeznaczania określanego przez samorząd pracowniczy odsetka funduszu amortyzacyjnego i funduszu rozwoju przedsiębiorstwa na poprawę warunków pracy, przy czym minimalny poziom odpisów na te cele powinien być określony ustawowo.

W związku ze stwierdzonymi przez nadzór sanitarny licznymi wypadkami przekraczania norm ochrony zdrowia w zakładach pracy (czynniki toksyczne, pyły, hałas, mikroklimat itp.) należy domagać się ratyfikacji przez Polskę konwencji MOP nr 148 z 1977 r. w sprawie ochrony pracowników przed zagrożeniami wywołanymi zanieczyszczeniem powietrza, hałasem i wibracją⁴ i ścisłego dostosowania polskich przepisów ochrony pracy do wymogów tej konwencji.

Ważnym czynnikiem właściwego ukształtowania pracy przedsiębiorstw i całej gospodarki narodowej jest wykorzystanie skracania czasu pracy jako czynnika mogącego stworzyć silne bodźce do usprawniania organizacji przedsiębiorstwa i zachęcania pracowników do wydajnej pracy. Należy domagać się, aby w ramach rokowań o realizację drugiego etapu skracania czasu pracy kierownictwa przedsiębiorstw i administracja gospodarcza przygotowały konkretne plany usprawnień organizacyjnych i przedsięwzięć technicznych dla wyrównania zmniejszenia liczby godzin pracy.

IV. Gwarancje na przyszłość

[...]

3. Zasady doboru kadr

Polityka kadrowa nie zapewniała dotychczas właściwego doboru ludzi na stanowiska kierownicze, zarezerwowane prawie wyłącznie dla członków partii, której aparat ma głos rozstrzygający przy ich obsadzie. Stan ten stanowi ograniczenie praw obywatelskich, gdyż ogromna większość obywateli jest dyskryminowana w dostępie do stanowisk kierowniczych, a społeczeństwo nie ma wpływu na ich obsadę. Wiele stanowisk kierowniczych zajmują ludzie, którzy się do tego nie nadają i nie cieszą się autorytetem u pracowników. Wynikają stąd wielkie straty zarówno dla szeroko pojętej kultury, jak i dla gospodarki narodowej.

W tej sytuacji konieczne jest jak najszybsze umożliwienie dostępu do stanowisk kierowniczych wszystkim obywatelom o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych przy zapewnieniu społecznej kontroli nad obsadą tych stanowisk. W związku z tym stanowiska kierownicze powinny być

⁴ Zob. Konwencja Nr 148 dotycząca ochrony pracowników przed zagrożeniami zawodowymi w miejscach pracy, spowodowanymi zanieczyszczeniami powietrza, hałasem i wibracją [w:] *Konwencje i zalecenia Międzynarodowej Organizacji Pracy 1919–1994*, t. 2: 1967–1994, Warszawa 1996, s. 962–967. Konwencja ta weszła w życie 11 VII 1979 r.

obsadzone przez ludzi kompetentnych i akceptowanych przez załogi zakładów pracy. Zasada nomenklatury może być stosowana tylko wobec stanowisk politycznych.

[...]

luty–marzec 1981 r.

Źródło: „AS” 1981, nr 11; „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 3 (wkładka).

1981 marzec 4, Warszawa – Oświadczenie Marka Koczwały¹ w sprawie rozmów pełnomocników Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług na temat reglamentacji masła

W Warszawie w dniu 4 III [19]81 r. odbyły się rozmowy pełnomocników KKP NSZZ „Solidarność” Jan Rulewskiego, Marka Jarocińskiego, Marka Koczwały z przedstawicielami strony rządowej, którym przewodniczył min[ister] handlu wewn[ętrznego] i usług Adam Kowalik, w sprawie reglamentacji masła². Jak wiadomo, rząd stoi na stanowisku, że w obecnej sytuacji rynkowej nie zachodzi potrzeba wprowadzenia systemu kartkowego na masło. Zgodnie ze stanowiskiem sesji Konferencji ds. Żywności w Bydgoszczy podkreśliliśmy, że włączenie masła do reglamentacji kartkowej jest obecnie bezwzględnie konieczne³. Na argument rządu o niemożliwości zabezpieczenia takiej ilości masła, żeby można było przyjąć normy proponowane przez NSZZ „Solidarność”, przyjęto – po konsultacji z Instytutem Żywnienia i Żywności – rozwiązanie kompromisowe: – normy 1, 2 i 3 kostki masła miesięcznie wg dotychczas proponowanych zasad oraz 3,5 kostki dla kobiet karmiących. Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” zaproponowali, aby w ramach rekompensaty za niskie normy umożliwić osobom posiadającym kartę zaopatrzenia zakup wysokogatunkowych margaryn lub masła roślinnego w połączeniu z zakupem masła śmietankowego, na podobnej zasadzie jak czekoladę przy reglamentacji cukru. Oczywiście w takim wypadku można byłoby zrezygnować z zakupu margaryny, poprzestając na kupnie masła. Ze względu na szereg wątpliwości i zastrzeżeń strony rządowej postanowiono decyzje w tej sprawie pozostawić władzom wojewódzkim. Przedstawiciele rządu w sposób jednoznaczny stwierdzili, że nie jest on w stanie wprowadzić systemu kartkowego na masło wcześniej niż od 1 maja 1981 r.

Marek Koczwała

Źródło: „AS” 1981, nr 6.

¹ Marek Koczwała – przewodniczący Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność”.

² Relacja z tych rozmów zob. *Rozmowy w Min. Handlu Wewnętrznego*, „AS” 1981, nr 6.

³ Zob. dok. nr 57.

1981 [marzec po 16, Bydgoszcz?¹] – Oświadczenie zespołu NSZZ „Solidarność” negocjującego z ministrem handlu wewnętrznego i usług Adamem Kowalikiem w sprawie reglamentacji niektórych artykułów żywnościowych

Wobec protestów niektórych organizacji regionalnych w stosunku do przyjętego systemu reglamentacji mięsa, jego przetworów i cukru², zespół negocjujący w składzie: Jan Rulewski – członek Tymczasowego Prezydium KKP, Marek Jarociński – przewodniczący zespołu syntezy Krajowej Konferencji ds. Żywności, Marek Koczwara – przewodniczący Konferencji, Krzysztof Hagemajer – ekspert NSZZ „Solidarność”, składa następujące wyjaśnienie:

1. Zdecydowana większość społeczeństwa (wg badań ankietowych 86–87% dorosłej ludności kraju) opowiada się za wprowadzeniem reglamentacji mięsa, jego przetworów, masła i cukru. Stwarza to ogromną presję na zespół negocjujący w kierunku jak najszybszego wprowadzenia reglamentacji, niezależnie od głosów przeciwnych. W aktualnej sytuacji znaczna część społeczeństwa pozbawiona jest wręcz możliwości nabywania tych towarów. Wprowadzenie reglamentacji zapewni pozyskanie tej podstawowej żywności przez grupy społeczno-zawodowe, wyrównując poziom spożycia wg zasad sprawiedliwości społecznej. Wyeliminuje to przywileje niektórych grup i środowisk z korzyścią dla dyskryminowanych dotąd w obowiązującym systemie dystrybucji.

2. Uwzględnienia dotyczące wysokości przydziału mięsa i jego przetworów są obowiązujące tylko na okres trzech miesięcy. Po wszechstronnej analizie całokształtu sytuacji, zbadaniu bilansu mięsa (w tym relacji eksport – import) zespół negocjujący doprowadził do zmiany pierwotnych założeń projektu rządowego, spełniając niemal w całości postulaty Krajowej Konferencji ds. Żywności oraz Krajowego Zespołu Specjalistycznego

¹ Wszyscy członkowie grupy negocjacyjnej Solidarności z wyjątkiem eksperta Krzysztofa Hagemajera byli związani z Krajową Konferencją ds. Żywności NSZZ „Solidarność” z siedzibą w Bydgoszczy.

² Zob. m.in. *Uchwała 8/81 Plenum MKZ NSZZ „Solidarność” Gdańsk w dniu 11.03.1981 w sprawie reglamentacji mięsa*, „Serwis Informacyjny Biura Krajowego”, Gdańsk, 13 III 1981.

zatwierdzone uchwałą KKP z dnia 28 I [19]81³. Wysokości przydziałów w uzgodnionym okresie trzech miesięcy odpowiadają poziomowi wyżywienia dostatecznego dla podstawowej części ludności i dobrego dla grup „chronionych” (dzieci, młodzież, kobiety ciężarne i karmiące). Powtórne negocjacje w tej sprawie prowadzone będą w czerwcu br.

3. Zarzuty stawiane zespołowi negocjującemu przez niektóre MKZ-ety nie znajdują merytorycznego uzasadnienia. Niedopuszczalne jest opieranie analiz na dotychczasowych rocznikach statystycznych i innych publikacjach z okresu „propagandy sukcesu”.

4. Bilans towarowy cukru przedstawia się w okresie kilku najbliższych miesięcy krytycznie. Mimo obniżenia przydziałów i całkowitego wyeliminowania eksportu tego towaru, czteromiesięczne zaopatrzenie rynku oparte jest o import, którego dalsze zwiększenie jest niemożliwe. Minister Kowalik zapewnił zespół, że rząd dołoży wszelkich starań, aby podwyższyć przydział tego towaru do półtora kilograma dla całej ludności od 1 VIII 1981 r. Sprawa ta była dyskutowana podczas rozmów w dniu 16 III [19]81, kiedy to żądanie Solidarności zostało zdecydowanie ponowione⁴. Według wyjaśnień specjalistów z dziedziny żywienia cukier należy do składników „pustych” i jako taki nie posiada samoistnej wartości odżywczej. Jego niedobór nie wpływa ujemnie na stan wyżywienia społeczeństwa. Stąd też trudno nam opierać się na jakichś normach, a podstawę dyskusji stanowi wieloletni podział konsumpcji na głowę ludności.

5. Ogromna większość ludności żąda reglamentacji masła. Ilość tego towaru jest nawet nieco wyższa niż w latach poprzednich. Wprowadzenie reglamentacji zapewnić może jednak tylko dostateczny poziom spożycia wszystkim grupom ludności (wg norm), mimo znacznego importu tego towaru. Zespół praktycznie zmuszony jest do zaakceptowania norm, które przyjmują zbadany poziom samozaopatrzenia ludności wiejskiej. Zmiana pierwotnego projektu rządowego dokonana na nasze żądanie dotyczy tylko kobiet karmiących, dla których gwarantuje się przydział na poziomie blisko 11 kg rocznie. Niewprowadzenie reglamentacji masła prowadzi natomiast do sytuacji, w której znaczna część ludności zostaje w ogóle

³ Zob. dok. nr 59.

⁴ Zob. *Rozmowy w/s reglamentacji żywności*, „AS” 1981, nr 9. Podczas rozmów 4 III 1981 r. uzgodniono miesięczny przydział 1 kg cukru dla dorosłych i 1,5 kg (plus 1 tabliczka czekolady) dla grup tzw. chronionych (dzieci, młodzież do lat 18, kobiety ciężarne i karmiące). Solidarność domagała się pierwotnie miesięcznego przydziału 1,5 kg cukru dla wszystkich.

pozbawiona możliwości jego spożycia. W tych okolicznościach zespół uznał za konieczne zapewnienie przydziałów substytutów masła w postaci masła roślinnego lub wysokogatunkowych margaryn. Kartka uprawniająca do nabycia kostki masła gwarantowałaby kupującemu otrzymanie dodatkowo jednego z tych towarów. Uzgodniono, że odpowiednie decyzje w tej sprawie mogą wydawać lokalnie wojewodowie.

6. Zespół negocjujący podczas rozmowy w dniu 16 III [19]81 wyraził zaniepokojenie niedostatecznym zaopatrzeniem rynku w inne podstawowe artykuły spożywcze. Braki rynkowe wynikają w znacznym stopniu z dużej skali wykupu, zwłaszcza mąki, kaszy i ryżu. Rząd przedstawił projekt reglamentacji tych towarów, który obecnie jest przedmiotem analizy ekspertów Solidarności. Sprawa będzie przedstawiona na jednym z najbliższych posiedzeń KKP. Projekt przewiduje następujące normy: mąka – 3 kg kwartalnie na osobę, kasza i płatki – 2 kg, ryż – 0,5 kg⁵.

7. Zespół negocjujący uważa ewentualność ponownego dyskusowania reglamentacji towarów już uzgodnionych za niekorzystną. Opóźniłoby to ponownie wprowadzenie racjonowania, co spotkałoby się z dużym sprzeciwem społeczeństwa, a odpowiedzialność za zwłokę spadłaby na Solidarność. W istniejącej sytuacji zapewnienie wszystkim docelowych norm żywienia – co postulują niektóre ośrodki regionalne – wynika z braku trzeźwej oceny i znajomości możliwości gospodarki.

8. O ile KKP uzna wyniki dotychczasowych uzgodnień za niezadowalające, zespół negocjujący jest gotów przekazać powierzone mu kompetencje innej grupie przedstawicieli Związku.

Źródło: „AS” 1981, nr 9.

⁵ Zob. *ibidem*. Projekt reglamentacji mąki, kaszy, płatków i ryżu przekazano do konsultacji Solidarności w połowie marca. Propozycję stanowiska KKP w tej sprawie przygotowaną przez OPSZ (dok. nr 73) rozesłano do MKZ-etów, które miały przedstawić swoje opinie do 28 kwietnia. Wcześniej jednak – 22 kwietnia – kartki na wyżej wymienione artykuły zostały wprowadzone rozporządzeniem rządu. Zob. *Kartki na mąkę, ryż i kaszę – bez porozumienia z „Solidarnością”*, „Wiadomości Dnia” 1981, nr 88.

1981 marzec–kwiecień, Warszawa – Projekt systemu reglamentacji mąki, ryżu i kaszy opracowany przez eksperta Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Krzysztofa Hagemajera i uznany za oficjalne stanowisko Ośrodka (fragmenty)

[...]

Przetwory zbożowe są najtańszym pożywieniem, są podstawą żywienia uboższych warstw społeczeństwa, w tym przede wszystkim ludzi starych. Czym wyższe dochody i bardziej urozmaicony jadłospis, tym mniejsze spożycie mąki i kaszy. W związku z tym jakiegokolwiek wyrównanie spożycia, które musi nastąpić przy wprowadzeniu kartek, będzie miało dwojakie skutki: uderzy w rodziny ekonomicznie słabe, zmuszając je do ograniczenia swojego spożycia, jednocześnie prowadzić będzie do marnotrawstwa w rodzinach dobrze sytuowanych, jako że na ogół, a zwłaszcza przy niskich cenach, nikt nie rezygnuje z przydziału kartkowego, niezależnie od potrzeb. [...] W związku z powyższymi uwagami uważam, że należałoby: albo przeciwstawić się propozycji reglamentacji, jako nierozwiązującej istoty problemu oraz niekorzystnej dla znacznej części społeczeństwa, przyczyniającej się do marnotrawstwa żywności i pieniędzy, występując jednocześnie o znaczne zwiększenie dostaw na rynek oraz żądając przedstawienia przez rząd propozycji rozwiązań cenowych, albo zaakceptować reglamentację na okres paru miesięcy pod warunkami:

- przedstawienia przez rząd opinii publicznej w ciągu miesiąca propozycji podniesienia cen i zasad rekompensaty oraz podjęcie negocjacji na ten temat,
- zwiększenia dostaw planowanych na cały rok,
- zwiększenia wysokości przydziałów oraz uzyskania akceptacji zarówno wysokości przydziałów, jak i zasad reglamentacji przez Instytut Żywności i Żywienia oraz Instytut Matki i Dziecka¹.

[...]

Źródło: „Wiadomości Dnia” 1981, nr 88.

¹ Zob. Stanowisko Instytutu Matki i Dziecka, „Wiadomości Dnia” 1981, nr 88.

Nr 74

1981 kwiecień 9–10, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie powołania drugiej grupy ekspertów Związku

Krajowa Komisja Porozumiewawcza powołuje drugą grupę ekspertów pracujących dla Związku, niezależną od istniejącej i prezentującą inne propozycje rozwiązań.

Organizację tej grupy powierza się Jadwidze Staniszkis¹.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 71.

¹ O rezultatach tej inicjatywy zob. *Wstęp*, s. 45–46.

1981 kwiecień 10, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie pracy górników w wolne soboty

KKP NSZZ „Solidarność” uważa, że ze względu na szczególnie ciężką pracę górników natychmiastowe wprowadzenie przewidzianych porozumieniem w Jastrzębiu wszystkich wolnych sobót za niezbędne. Związek nasz dotychczas nie wydał bezwzględnego zakazu pracy w wolne soboty. Licząc się z gospodarczą koniecznością sporadycznego zwiększenia wydobycia, pozostawił decyzję w rękach załóg na zasadzie całkowitej dobrowolności i normalnego, przewidzianego przez kodeks pracy wynagrodzenia za pracę w dni wolne. Stosowane w górnictwie dodatkowe, nadmierne i niezgodne z przepisami wynagrodzenie za pracę w dni wolne stanowi naruszenie dobrowolności. Przydzielanie dodatkowych, normalnie niedostępnych artykułów, jak mięso poza kartkami, talony na atrakcyjne towary, stanowi nie tylko naruszenie fundamentalnej zasady dobrowolności, lecz jest naruszeniem zasad współżycia społecznego. Praktyki godne są tym surowszego potępienia, iż według naszej interpretacji obecne wydobycie węgla przekracza planowane o 40 tys. ton (planowane 540 tys. ton w dni robocze i 330 tys. ton w soboty, co w przeliczeniu na pięciodniowy tydzień pracy daje 606 tys. ton). Znane są przypadki, że dyrekcje w sprawozdaniach zaniżają wydobycie dzienne, a uzyskane „nadwyżki” wpisują jako wydobyte w soboty. Te praktyki świadczą, że praca w wolne soboty nie ma na celu poprawienia sytuacji ekonomicznej, lecz praktyczne dezawuowanie porozumień. Stosowanie takich praktyk w przyszłości zmusi nasz związek do bezwarunkowego zawieszenia pracy w dni wolne.

Za Prezydium KKP T[adeusz] Jedynek

Źródło: „Serwis Informacyjny Biura Informacji Prasowej [NSZZ] »Solidarność«”, Gdańsk, 17 IV 1981, nr 60.

1981 kwiecień 14, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie przemieszczeń pracowniczych

Prezydium
Krajowej Komisji Porozumiewawczej
NSZZ „Solidarność”

W związku z przedstawionymi przez rząd projektami uchwał o podnoszeniu kwalifikacji i preferencjach dla pracowników zmieniających pracę uważamy, że projekty te dotyczą tylko cząstkowych rozwiązań związanych z generalnymi problemami zmian struktury zatrudnienia, ograniczenia produkcji i reformy gospodarczej. Problemy te wymagają szerokiej publicznej dyskusji. Nie widzimy możliwości zajęcia przez Związek stanowiska w sprawach szczegółowych, zanim nie zostaną przedstawione i przedyskutowane kwestie zasadnicze – w tym także związane z groźbą bezrobocia oraz rozwiązaniami chroniącymi pracowników przed tą groźbą.

Konieczne jest:

- przedstawienie przez rząd zamierzeń dotyczących ograniczeń produkcji i zmian struktury zatrudnienia,
- wypowiedzenie się poszczególnych instancji związkowych w sprawie przesłanych już przez OPSZ projektów uchwał oraz generalnych kwestii ochrony interesów pracowniczych wobec koniecznych przesunięć personalnych,
- zorganizowanie publicznej dyskusji z udziałem Związku w wyżej wymienionych kwestiach.

Źródło: „AS” 1981, nr 12.

1981 kwiecień 21, Warszawa – Stanowisko Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach socjalnych opracowane przez ekspertów Helenę Góralską i Irenę Wóycicką przy współpracy Krzysztofa Hagemajera, Marii Motylińskiej, Danuty Tabin, Marka Tabina¹

Projekt systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania na lata 1981–1985

A. Problemy związane z wprowadzeniem systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania w Polsce

I. Potrzeba wprowadzenia automatycznego mechanizmu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania

Wzrost cen towarów i usług lub obniżenie ich jakości powoduje wzrost kosztów utrzymania. Brak rekompensaty materialnej wzrostu kosztów utrzymania (dodatku drożyznianego) powoduje, że te same dochody i płace starczą na zakup coraz mniejszej ilości (lub gorszych) towarów.

W Polsce w ostatnich latach dostosowano w niewielkim zakresie wysokości dochodów ludności do wzrostu kosztów utrzymania. Poprzez jednorazowe akty prawne wprowadzono – choć niewystarczające i znacznie

¹ Dokument ten powstał pod auspicjami OPSZ i OBS Regionu Mazowsze. Rada Programowa OPSZ przyjęła go – jako podstawę do dyskusji – 21 IV 1981 r. Zob. *Ocena i propozycje do pakietu spraw socjalnych*, „AS” 1981, nr 13. Pierwotną wersję części zawierającej *Projekt systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania na lata 1981–1985* opracowały w lutym 1981 r. Helena Góralska i Irena Wóycicka przy współpracy Krzysztofa Hagemajera. Projekt opublikowano w: *Gospodarka...*, s. 16–34. Powstały też dwa odrębne komentarze eksperckie: Andrzeja Tymowskiego, *Notatka do przedłożonego opracowania na temat wprowadzenia systemu rekompensat wzrostu kosztów utrzymania*, „AS” 1981, nr 13 (datowana 15 IV 1981 r.) i Jana Rosnera, *Uwagi dotyczące opracowania H. Góralskiej i I. Wóycickiej na temat systemu rekompensat wzrostu kosztów utrzymania*, *ibidem* (datowane 22 IV 1981 r.). Zapowiedziana dyskusja w OPSZ odbyła się 9 V 1981 r. Zob. *OPSZ – dyskusja nad pakietem spraw socjalnych*, oprac. E. Regulska, „AS” 1981, nr 16. W późniejszym okresie poszczególne części opracowania Góralskiej i Wóycickiej wykorzystywano w negocjacjach z komisjami rządowymi. Zob. J. Ruszar, *Dodatek drożyzniany. Rozmowa z Heleną Góralską i Ireną Wóycicką, autorkami opinii sporządzonych pod auspicjami OPSZ i OBS Mazowsze na temat projektów rządowych dotyczących spraw socjalnych*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 13.

opóźnione – podwyżki pieniężnych świadczeń społecznych. Również duża część podwyżek płac w ostatnich latach spełniła do pewnego stopnia rolę rekompensaty za wzrost kosztów utrzymania. Jednakże działania oparte na woli decydentów – w przypadku świadczeń społecznych i nacisku oddolnego – w przypadku płac były niesprawne i niesprawiedliwe. Zamiany wysokości świadczeń społecznych nigdy nie nadszły za potrzebami, a brak automatycznego systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania powodował szybki spadek wartości realnej tych świadczeń oraz ich zmniejszenie w porównaniu ze średnią płacą.

Podwyżki płac nie stanowiły sprawiedliwej rekompensaty za wzrost kosztów utrzymania, gdyż z jednej strony były związane z całym wadliwie zbudowanym systemem płac, a z drugiej w dużym stopniu były uzależnione od siły nacisku, jaką dysponował dany zakład lub branża. Spadek realnej wartości dochodu ze świadczeń i płac stwarzał atmosferę braku bezpieczeństwa. Budziło to i budzi zrozumiałe napięcie społeczne, wyrażające się często w strajkach. Dlatego też niezbędne jest wprowadzenie stałego automatycznego mechanizmu podnoszącego dochody ludności wraz ze wzrostem kosztów utrzymania. System ten stwarzać musi gwarancje co do wysokości rekompensaty i częstotliwości jej przyznawania każdemu obywatelowi.

Konieczność wprowadzenia automatycznego mechanizmu wzrostu płac i świadczeń rekompensującego wzrost kosztów utrzymania wynika z Porozumienia Gdańskiego zawartego pomiędzy MKS w Gdańsku a rządem 31 sierpnia 1980 roku. Automatyczny system dostosowawczy ma wiele zalet, które głęboko uzasadniają ten postulat robotniczy.

Po pierwsze **celem automatycznego systemu rekompensaty (indeksacji) jest stworzenie gwarancji utrzymania siły nabywczej ludności.**

Wprowadzenie tego mechanizmu spowodować może:

- 1) likwidację lub ograniczenie napięć społecznych związanych ze wzrostem kosztów utrzymania,
- 2) oczyszczenie polityki płac z funkcji rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania (dotychczas duża część awansów – jak się wydaje – spełnia funkcję rekompensaty),
- 3) znaczne zwiększenie możliwości prowadzenia elastycznej i skutecznej polityki dochodów ludności, w tym przede wszystkim polityki społecznych świadczeń pieniężnych.

Po drugie – wprowadzenie automatycznego systemu dostosowawczego **pozwoli na prowadzenie elastycznej polityki cen.**

Do trzech rewolt robotniczych w Polsce w ostatnich dziesięciu latach przyczyniły się oficjalne podwyżki cen artykułów żywnościowych. W grudniu 1970 roku i w czerwcu 1976 roku robotnicy domagali się powrotu do starych cen. Ponieważ uwaga społeczeństwa była skupiona na ruchu cen, a nie na ruchu płac, struktura cen artykułów konsumpcyjnych stawała się coraz bardziej nieprawidłowa. Ceny artykułów, na których skupiała się uwaga społeczeństwa, trudno było podnieść, podnoszono więc – znacznie silniej, niżby to wynikało z kosztów produkcji – ceny innych, mniej obserwowanych dóbr. W tych warunkach niemożliwe było utrzymanie jakichkolwiek rozsądnych proporcji cen i w związku z tym – struktury popytu. Doświadczenie sierpnia 1980 roku wskazuje, że społeczeństwo gotowe jest pogodzić się z ruchem cen, jeżeli zostanie zagwarantowany automatyczny mechanizm rekompensujący wzrost kosztów utrzymania. **Uzyskanie właściwej struktury cen związanej ze strukturą kosztów produkcji jest istotnym elementem reformy gospodarczej.** Porozumienie sierpniowe otworzyło drogę do prowadzenia elastycznej polityki cen, jednak struktura cen musi być podporządkowana potrzebom polityki społecznej. Nie każdą zmianę cen, mimo wprowadzenia rekompensaty, można zaakceptować ze społecznego punktu widzenia. Niektóre artykuły (np. podręczniki szkolne, niektóre artykuły dziecięce itp.) powinny być dotowane z budżetu państwa, a lista takich artykułów powinna być kontrolowana przez związki zawodowe.

Po trzecie automatyczny system dostosowawczy jest **istotnym elementem programu stabilizacji gospodarki**, dla którego sprawą zasadniczą jest uzyskanie równowagi gospodarczej.

Automatyczny system dostosowawczy ma także swoich przeciwników. Ich najpoważniejszym argumentem jest zarzut, że system taki potęguje procesy inflacyjne. Uważamy, że przy spełnieniu pewnych warunków system dostosowawczy nie musi się przyczynić do zwiększenia inflacji. W tym celu trzeba go tak zbudować, aby:

1) rekompensata była niepełna, tzn. aby nie rekompensować wzrostu cen wszystkich dóbr i usług,

2) rekompensata nie musi obejmować wszystkich grup ludności, można np. nie rekompensować (bądź czynić to w niepełnym zakresie) płac najwyższych,

3) rekompensata dokonywana była po zakończeniu pewnego okresu, w którym nastąpił wzrost kosztów utrzymania, a nie z góry.

Automatyczna rekompensata płac i świadczeń społecznych może również wpłynąć na zmniejszenie nacisku na wzrost płac.

II. Uwarunkowania systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania w Polsce w [atach] 1981–1985

Każdy projekt systemu dostosowawczego na najbliższe lata musi uwzględniać sytuację społeczną i ekonomiczną w Polsce, a przede wszystkim istnienie znacznej liczby osób żyjących w niedostatku oraz głęboki kryzys ekonomiczny.

Musimy zdawać sobie sprawę, że czeka nas w najbliższym czasie pogorszenie warunków życia. Nie można liczyć na szybkie uzupełnienie braków na rynku, na szybką likwidację kolejek. Im większy będzie wzrost dochodów ludności, tym dłuższe będą kolejki i tym dłużej oczekiwac będziemy na ich likwidację.

Dlatego też jako związek musimy rozstrzygnąć, czy żądamy pełnej rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania, godząc się na wydłużenie kolejek, czy też decydujemy się na niższą, niepełną rekompensatę, dzięki której można będzie osiągnąć ich skrócenie. Oczywiście wybór tego drugiego wariantu uzupełniony być musi gwarancjami ze strony władz, że podejmą one wszystkie niezbędne działania na rzecz zwiększenia produkcji dóbr konsumpcyjnych.

Autorzy tego projektu są zwolennikami rozwiązania ograniczającego wzrost dochodów ludności, a więc niepełnej rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania. W ramach tego rozwiązania istnieje jednak wiele wariantów, które w większym lub mniejszym stopniu utrzymują siłę nabywczą ludności. Dlatego też w dalszej części tekstu proponujemy dwa warianty rozwiązań rekompensaty płac.

Jeśli związek zgodzi się na niepełną rekompensatę, a więc na ograniczenie dochodów ludności, to powstaje pytanie, **czyje dochody należy przede wszystkim ograniczać, a więc czym kosztem mamy się wykaraskać z kłopotów.** Można zadecydować, że wszyscy w równej mierze powinniśmy ponieść koszty kryzysu. Proponujemy jednak inne rozwiązanie.

W całym okresie lat siedemdziesiątych istniejące silne rozpiętości pomiędzy dochodami różnych grup ludności były utrwalane i zwiększane przez politykę płac, cen, świadczeń socjalnych, sytuację rynkową. Wszystkie podejmowane środki polityki społecznej były nieskuteczne, przede wszystkim z braku istnienia mechanizmu rekompensującego wzrost

kosztów utrzymania. Procesy materialnego rozwarstwienia społeczeństwa odbywały się, przynajmniej w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych, przy szybkim (choć różnym dla różnych grup) wzroście dochodów. Gdy możliwości wzrostu dochodów zanikły w wyniku głębokiego kryzysu gospodarczego, istniejące i już ugruntowane mechanizmy zróżnicowania spychają (i spychać mogą) coraz większą część ludności w nędzę.

Sytuacja jest alarmująca. Skutki głębokiego kryzysu gospodarczego i spadku stopy życiowej, do których doprowadziła nieudolność władz, najsilniej odczuwa ludność uboga.

Bez względu na to, kto odpowiada za ten stan rzeczy, musi w najbliższym okresie nastąpić spadek poziomu życia ludności, a co najwyżej uda się ten poziom utrzymać. Podstawowym celem polityki społecznej w najbliższych latach musi być walka z nędzą. Zahamowanie procesu rozszerzania się niedostatku musi opierać się na przesunięciu dochodów ludności na rzecz warstw uboższych.

Dlatego niezbędna jest przede wszystkim natychmiastowa i gruntowna reforma systemu świadczeń pieniężnych. Powinna ona polegać na:

1) radykalnym zwiększeniu wysokości niektórych świadczeń (zasiłki rodzinne, emerytury, renty),

2) przystosowaniu wysokości świadczeń do wzrostu kosztów utrzymania.

Jest wiele jeszcze elementów programu likwidacji nędzy (zmiana struktury produkcji, zlikwidowanie nieuzasadnionych rozpiętości płac, zahamowanie wzrostu lub też utrzymanie rozsądnych relacji cen artykułów dziecięcych itp.), tu jednak przedstawimy tylko te, które mają związek z systemem dostosowawczym i których realizacja wydaje się najpilniejsza.

Istotnym elementem programu ograniczenia niedostatku jest również wykorzystanie systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania. Wykorzystując automatyczny system dostosowawczy, można dokonać w skali kraju takiego podziału dochodów, aby uwzględnić przede wszystkim interesy grup najuboższych. W tym celu można zastosować taki system rekompensat, który zapewnia utrzymanie realnych dochodów przede wszystkim ludności ubogiej. Uważamy, że powinien to być główny cel w okresie najbliższych lat. W miarę poprawy sytuacji gospodarczej będzie można rozszerzać zakres pełnej rekompensaty.

W celu polepszenia sytuacji materialnej ludzi żyjących w niedostatku trzeba się w znacznie większym stopniu oprzeć na systemie świadczeń społecznych niż na płacach, tym bardziej w obecnej sytuacji, gdy na

podstawie punktu 8 Porozumienia Gdańskiego przekazano wielką ilość pieniędzy na podwyżki płac. Przy tym zawsze na wysokość dochodów można znacznie łatwiej i trafniej wpływać poprzez świadczenia społeczne niż poprzez płace. Takie rozwiązanie stosuje się też w wielu krajach zachodnich. Automatyczny system dostosowujący wysokość dochodów ludności do wzrostu kosztów utrzymania w większości krajów zachodnich dotyczy tych elementów dochodów ludności, które albo są uzupełnieniem dochodów podstawowych (zasiłki rodzinne itp.), albo takich, które nie mają żadnego samodzielnego mechanizmu wzrostu (emerytury, renty itp.). Dostosowywanie wzrostu płac do wzrostu kosztów utrzymania odbywa się (poza płacami najniższymi) w drodze pertraktacji związkowych, w wyniku których ustala się nowe stawki płac. Jednakże postępowanie w naszych warunkach musi uwzględniać następujące sprawy:

1) tzw. dodatek drożyzniany jest istotnym elementem Porozumienia Gdańskiego i wprowadzenie go w życie będzie uznawane za przejaw dobrej woli władz. Społeczeństwo nie zechce zapewne zrezygnować z dodatku drożyznianego do płac nawet przy bardzo znacznym zwiększeniu pieniężnych świadczeń społecznych, gdyż w Porozumieniu o sprawach tych traktują odrębne punkty;

2) przesunięcie decyzji o rekompensacie płac na negocjacje pomiędzy związkami zawodowymi a rządem jest obecnie niemożliwe, gdyż:

– doświadczenie z dokonywania podwyżek wynikających z punktu 8 Porozumienia Gdańskiego wskazuje, że obie strony są nieprzygotowane do takich negocjacji,

– spowodowałyby [to] prawdopodobnie dalsze utrwalenie się struktury interesów branżowych, co przyczyniłoby się do nierównomiernego rozłożenia rekompensaty pomiędzy branże,

– można się też obawiać wzmożonego nacisku na wzrost płac w najbliższym okresie; wprowadzenie mechanizmu indeksacji płac dawałoby szansę zawarcia swego rodzaju umowy społecznej co do zahamowania wzrostu płac, wynikającego z awansów.

Z wyżej wymienionych przyczyn powinien być – naszym zdaniem – wprowadzony mechanizm rekompensaty płac z tytułu wzrostu kosztów utrzymania, jednak rekompensata powinna być dokonywana głównie przez podwyższanie pieniężnych świadczeń społecznych. Zgodnie z tym stanowiskiem w proponowanych przez nas rozwiązaniach szczegółowych indeksacja płac (z wyjątkiem najniższych) jest zawsze niepełna i niewielka,

natomiast świadczenia społeczne rekompensowane są w o wiele szerszym zakresie.

III. Podstawa i metody rekompensaty

1. Wskaźniki kosztów utrzymania, w oparciu o które przeprowadzona będzie rekompensata

Wyboru wskaźników kosztów utrzymania należy dokonać, uwzględniając:

1) możliwości prowadzenia własnych badań nad wskaźnikiem kosztów utrzymania przez NSZZ „Solidarność”,

2) możliwości uchwycenia we wskaźniku zmian w asortymentowej strukturze konsumpcji, zwłaszcza obecnie przy ogromnych brakach rynkowych problem ten nabiera dużej wagi,

3) istnienie reglamentacji podstawowych artykułów żywnościowych (system kartkowy),

4) zasięg rekompensaty; nasza propozycja dotyczy oddziaływania przede wszystkim na rodziny o najniższych dochodach.

Uważamy, że wskaźnik kosztów utrzymania liczony przez Główny Urząd Statystyczny nie może stanowić podstawy rekompensaty. Brak zaufania do oficjalnych danych statystycznych pozwala sądzić, że wskaźnik GUS nie uzyska społecznej akceptacji, nawet gdyby sposób jego liczenia uległ zasadniczej poprawie. Dlatego też proponujemy prowadzenie własnych badań przez związek nad wskaźnikiem, który byłby podstawą rekompensaty. Propozycja OPSZ co do sposobu liczenia tego wskaźnika zostanie przesłana do MKZ. Należy podkreślić od razu, iż wskaźnik liczony przez OPSZ także nie będzie wskaźnikiem doskonałym.

Wymagania punktu 1 i 3 spełnia wskaźnik wzrostu minimum socjalnego, wyznaczonego w oparciu o tzw. wzorce konsumpcji społecznie niezbędnej. Wzorce te określają poziom zaspokojenia potrzeb uznanych za społecznie niezbędne na danym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego. Zaspokojenie potrzeb odbywa się przez spożycie określonych dóbr i usług, uwzględnia się przy tym określone poziomy spożycia, wynikające z norm i normatywów ustalonych przez specjalistów oraz określone zwyczaje istniejące w danym kraju. Tak skonstruowane minimum socjalne miałyby jednak wiele wad jako podstawa indeksacji. Po pierwsze zakłada ono, że rodziny gospodarują bardzo racjonalnie oraz że znają podstawowe zasady higieny itp. Tymczasem struktura dóbr i usług spożywanych przez rodziny o najniższych dochodach jest inna niż struktura konsumpcji wyliczona na

podstawie minimum socjalnego: znaczne różnice występują w wydatkach na żywność, higienę i ochronę zdrowia, kulturę i wypoczynek. Po drugie w minimum socjalnym nie można w dostatecznym stopniu uwzględnić trwałej nierównowagi rynkowej i związanych z tym braków na rynku.

2. Metody rekompensaty

Rekompensata może być pełna lub niepełna. Można też dokonywać nadrekompensaty. Pełna rekompensata oznacza, że każdy dochód rośnie o procent wzrostu kosztów utrzymania. Im wyższy jest więc dochód, tym wyższa przy danym wzroście kosztów utrzymania przysługuje kwota rekompensaty.

Rekompensata może mieć charakter procentowy lub kwotowy. Procentowy sposób rekompensaty oznacza, że przy wzroście kosztów utrzymania dochody podnosi się także o określony procent (ale niekoniecznie wszystkie dochody o jednakowy procent). Kompensata kwotowa oznacza natomiast, że wszystkie dochody – bez względu na ich wysokość – podnosi się o ustaloną kwotę.

Rekompensata procentowa może mieć charakter progresywny, degresywny bądź proporcjonalny. Kompensata proporcjonalna procentowo oznacza, że wszystkie dochody (bądź też dochody w określonych przedziałach) wzrastają o jednakowy procent. Natomiast rekompensata degresywna procentowo oznacza, że dochody niższe wzrastają o wyższy procent niż dochody wysokie. Przy rekompensacie progresywnej procentowo sytuacja jest odwrotna.

Dla większej przejrzystości w tabelicy podajemy różne^a warianty rekompensaty procentowej. Zakładamy, że wzrost kosztów utrzymania wyniósł 10%.

Grupy dochodowe (w zł)	Rekompensata degresywna procentowo		Rekompensata proporcjonalna procentowo	
	wskaźnik rekompensaty (w %)	kwota rekompensaty (w zł)	wskaźnik rekompensaty (w %)	kwota rekompensaty (w zł)
2001–3000	11	dla 2000: 220 dla 3000: 330	10	dla 2000: 200
3000–4000	10	dla 3000: 300 dla 4000: 400	10	dla 3000: 300 dla 4000: 400
4000–5000	9	dla 4000: 360 dla 5000: 450	10	dla 4000: 400 dla 5000: 500

^a W dokumencie różnice.

Zwracamy uwagę, że rekompensata proporcjonalna procentowo (wzrost dochodów o jednakowy procent) zawsze jest rekompensatą progresywną kwotowo (tzn. że przy większej płacy otrzymuje się większą kwotę rekompensaty), natomiast rekompensata degresywna procentowo prowadzi do progresji kwotowej wewnątrz grup dochodowych.

W związku z przyjętym przez nas kierunkiem polityki społecznej, którego celem jest przede wszystkim poprawa warunków życia rodzin ubogich, trzeba odrzucić wszystkie warianty rekompensaty, które utrwalają lub powiększają zróżnicowanie materialne. I dlatego trzeba odrzucić rekompensatę procentową, progresywną lub proporcjonalną.

Zaletą rekompensaty procentowej degresywnej jest jej duża elastyczność, która przy zachowaniu tej samej metody rekompensaty pozwala budować programy rozwoju systemu dostosowawczego. Jednocześnie ma ona wiele wad:

1) metoda ta jest nieprzejrzysta, gdyż przy jej zastosowaniu występuje progresja kwotowa wewnątrz grup dochodowych, płacowych, rentowych itp.,

2) przy rekompensacie płac powstałaby dodatkowa trudność; ze względu na niski udział płacy zasadniczej w pełnym wynagrodzeniu należałoby uwzględniać przy tej metodzie pełne wynagrodzenie pracowników; w ten sposób pracownicy o równej wysokości płacy zasadniczej otrzymywaliby różne wysokości rekompensaty, po wciągnięciu rekompensat do systemu płac zburzyłyby to całkowicie hierarchię płac zasadniczych.

Dlatego też decydujemy się na przyjęcie rekompensaty kwotowej.

Rekompensata kwotowa ma następujące zalety:

- 1) sądzimy, że społeczeństwo uzna ją za najbardziej sprawiedliwą,
- 2) jest zrozumiała i przejrzysta.

Jej wadą jest brak bezpośrednich powiązań pomiędzy płacą a rekompensatą. Jej wprowadzenie znacznie utrudnia ewentualny program pełnej rekompensaty, jednak nie jest to dla nas w chwili obecnej istotne. Rekompensata kwotowa nie oznacza konieczności wprowadzenia równej kwoty dodatku dla wszystkich.

Jej wielkość może być zwiększona lub zmniejszona, rekompensata może też nie obejmować wszystkich.

IV. Rodzaje dochodów podlegających rekompensacie

Rekompensowane wraz ze wzrostem kosztów utrzymania powinny więc być płace, jednak przede wszystkim pieniądze świadczenia społeczne. Należy szczególnie zwrócić uwagę na:

- 1) płace,
- 2) emerytury,
- 3) renty,

gdyż stanowią one podstawowe źródła utrzymania rodzin.

Drugą grupę stanowią te społeczne świadczenia pieniężne, które są uzupełnieniem dochodów podstawowych:

- 1) zasiłki rodzinne (na dzieci, niepracującą żonę, na żony emerytów, które nie mają uprawnień do żadnych świadczeń, na dzieci kalekie),
- 2) stypendia,
- 3) zasiłki dla kobiet pozostających na bezpłatnych urloпах na wychowanie dzieci,
- 4) zasiłki z tytułu urodzenia dziecka,
- 5) zasiłki wypłacane z funduszu alimentacyjnego.

Wraz ze zmianami kosztów utrzymania powinny zmieniać się także wysokości dochodu, określające uprawnienia do pobierania wysokości – normalnej lub podwyższonej – przyznawanych świadczeń społecznych oraz wysokości dochodu uprawniające do korzystania z pewnych form świadczeń społecznych.

Dotyczy to:

- 1) wysokości dochodów uprawniających do otrzymywania zasiłków rodzinnych w wysokości podwyższonej,
- 2) wysokości płac, powyżej których przy wyliczeniu emerytur i rent nalicza się niższe procenty świadczeń,
- 3) wysokości dochodów uprawniających do otrzymywania stypendiów podwyższonych,
- 4) wysokości dochodów uprawniających do korzystania z funduszu alimentacyjnego,
- 5) wysokości dochodów uprawniających do ulgowych opłat za państwowe żłobki i przedszkola,
- 6) wysokości dochodów uprawniających do ubiegania się o „mieszkanie socjalne”.

Zmienne powinny być także progi dochodów uprawniających do korzystania z ulgowych bądź bezpłatnych świadczeń, będących w dyspozycji zakładów pracy (np. wczasy, kolonie).

Trzeba pamiętać, że część ludności (głównie w wieku emerytalnym) nie ma uprawnień do żadnej formy pieniężnych świadczeń społecznych (lub tylko w wysokości symbolicznej). Korzystają one z różnych form pomocy społecznej. Oczywiście jest, że przyznawane tym osobom świadczenia (zasiłki) również powinny być podnoszone wraz ze wzrostem kosztów utrzymania.

System rekompensaty może obejmować tylko tych, którzy pobierają płace i świadczenia. To znaczy, że system ten nie może obejmować rolników pracujących na własnych gospodarstwach rolnych oraz pracujących rzemieślników. Zapewnienie realnej wartości ich dochodów może się odbywać tylko poprzez utrzymanie właściwych proporcji cen wytwarzanych oraz nabywanych przez nich dóbr i usług.

B. Ocena projektów rządowych rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania dla płac

I. Streszczenie projektów rządowych

1. Podstawą rekompensaty powinien być wskaźnik wzrostu minimum socjalnego (Wariant I) lub średni wskaźnik wzrostu kosztów utrzymania (Wariant II).

2. Sposób ustalania wysokości rekompensaty:

Wariant I:

Wszyscy, którym przyznana zostaje rekompensata, otrzymują jednakową kwotę, kwotę tę oblicza się w sposób następujący: najniższe wynagrodzenie w gospodarce uspołecznionej za pełny miesięczny wymiar czasu pracy mnoży się przez procent wzrostu minimum socjalnego (np. przy wynagrodzeniu równym 2800 zł wskaźnikiem równym 10% kwota wynosi 280 zł).

Wariant II:

a) dla wynagrodzeń minimalnych jak w wariantcie I,
b) dla pozostałych wynagrodzeń brak szczegółowych zasad i projekt określa tylko zasadę tworzenia funduszu płac przeznaczanego na rekompensatę płac: fundusz płac poszczególnych resortów ustala się tak, aby wzrost płac w danym resorcie był nie mniejszy niż wzrost kosztów utrzymania.

3.

a) Rekompensata nie przysługuje osobom, których wynagrodzenie za pracę przekracza dwukrotną wysokość średniej płacy z roku poprzedniego,

b) rekompensata dla osób otrzymujących wynagrodzenie minimalne przysługuje za każdy rok, w którym wskaźnik określający wzrost kosztów utrzymania był niższy niż 2%,

c) Wariant I: pozostałym osobom rekompensata przysługuje wtedy, gdy wskaźnik określający wzrost kosztów utrzymania był w roku poprzednim o 2% większy od wzrostu płacy nominalnej.

Wariant II: pozostałym osobom rekompensata przysługuje wtedy, gdy w resorcie lub gałęzi, w której są zatrudnieni, wzrost przeciętnej płacy był niższy od średniego wzrostu kosztów utrzymania.

4. Wypłata przysługuje od 1 stycznia każdego roku, a konkretne terminy rozpoczęcia wypłat uzależnia się od przepisów wydanych przez Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych. Zasad tych nie stosuje się przy jednorazowych podwyżkach cen ogłoszonych przez Radę Ministrów w wypadku, gdy ustalone zostaną inne zasady rekompensaty tej podwyżki.

II. Uwagi do projektów rządowych

Zgodnie z przyjętymi celami społecznymi w najbliższych latach (por. cz. A tekstu OBS-OPSZ) rekompensata płac powinna spełniać następujące warunki:

1) powinna się przyczyniać do podziału dochodów w skali kraju na rzecz uboższych grup ludności. Płace są podstawowym elementem dochodów ludności: przy uwzględnieniu – dodatkowo – wpływu zasiłków rodzinnych polityka zmniejszenia rozpiętości płac może wywrzeć pewien wpływ na rozpiętość dochodów. Zmniejszanie rozpiętości płac będzie zgodne z powszechnym odczuciem społecznym o istnieniu nadmiernych i niesprawiedliwych ich rozpiętości,

2) rekompensata płac w wyniku wzrostu kosztów utrzymania powinna odbywać się przez wypłatę dodatku kwotowego do płacy (cz. A tekstu OBS-OPSZ). Po pewnym okresie uzbierana suma dodatków kwotowych powinna być włączona w tabele płac, po pertraktacjach pomiędzy związkami zawodowymi a rządem. Ponieważ taka forma rekompensaty będzie wpływać na spłaszczenie struktury płac, konieczna będzie weryfikacja tabel płac w celu utrzymania właściwych proporcji płac,

3) ponieważ konieczne jest zmniejszenie nacisku na wzrost płac, rekompensatę należy wypłacać od każdej płacy, bez względu na jej wysokość. Trzeba poza tym pamiętać, że system rekompensat powoduje raczej

inny podział funduszu płac, a nie jego przyrost. Kwoty, których pracownicy nie otrzymaliby w formie dodatku drożyznianego, trafiłyby do nich w formie zwiększonych awansów, zmiany norm stanowisk itp.

Rządowe projekty rekompensaty nie spełniają większości przedstawionych zasad. Ich wadą jest także nieprzejrzystość (proponując rekompensaty albo płac, albo wynagrodzeń, bez sprecyzowania, jakich składników płac ma ona dotyczyć).

1) Uważamy przede wszystkim, że rekompensata powinna dotyczyć płacy całkowitej (na którą składają się wszystkie wypłaty z osobowego funduszu płac).

2) Rekompensatę należy wypłacać do wszystkich płac, bez względu na ich wysokość (jakkolwiek wyższe płace powinny być rekompensowane w niższym stopniu).

3) Podstawą rekompensaty powinien być specjalny wskaźnik, określający wzrost kosztów utrzymania. W obecnej sytuacji rynkowej (brak na rynku większości artykułów konsumpcyjnych, istnienie systemu kartkowego) nie można wykorzystywać w tym celu zwykłego wskaźnika kosztów utrzymania (szczegółowe propozycje związane z metodą liczenia wskaźnika i jego kontroli przez związek zostaną przesłane do MKZ).

Podstawą rekompensaty nie może być także wskaźnik wzrostu minimum socjalnego wyznaczonego w oparciu o tzw. wzorce konsumpcji społecznie niezbędnej. Wzorce te określają poziom zaspokojenia potrzeb uznanych za społecznie niezbędne w danym okresie. Uwzględnia się przy tym poziomy spożycia, wynikające z norm i normatywów ustalonych przez specjalistów (zawsze bardzo dyskusyjne) oraz zwyczaje istniejące w danym kraju. Tak skonstruowane minimum socjalne ma wiele wad jako podstawa rekompensaty. Po pierwsze zakłada ono, że rodziny gospodarują bardzo racjonalnie oraz że znają podstawowe zasady higieny itp. Tymczasem struktura dóbr i usług spożywanych przez rodziny (zwłaszcza o najniższych dochodach) jest inna niż struktura konsumpcji wyliczana na podstawie minimum socjalnego; znaczne różnice występują w wydatkach na żywność, higienę i ochronę zdrowia, kulturę i wypoczynek. Po drugie w minimum socjalnym nie można w dostatecznym stopniu uwzględnić trwałej nierównowagi rynkowej i związanych z tym braków na rynku.

4) Zgadza się na rekompensatę kwotową, ale proponujemy rozważyć dwie możliwości obliczania tej kwoty:

Wariant I

Pełna rekompensata płacy minimalnej i niepełna rekompensata płac pozostałych. Konsekwencje tego wariantu przedstawimy w poniższej tabeli:

Płaca miesięczna (w zł)	Wzrost kosztów utrzymania (w %)	Kwota miesięcznej rekompensaty (w zł)	Procent uzyskanej rekompensaty płacy (w %)
2 800	10	280	100 ^a
4 000	10	280	70
6 000	10	280	47
8 000	10	280	35
10 000	10	280	28
25 000	10	280	18

^a – pełna

Wariant II

Do wszystkich płac niższych lub równych średniej płacy w gospodarce uspołecznionej wypłaca się pełną rekompensatę. Więc w przypadku 10% wzrostu kosztów utrzymania do płacy równej 2800 zł otrzymuje się 280 zł miesięcznej rekompensaty, a do płacy równej 4000 – 400 zł. Do wszystkich płac wyższych od przeciętnej wypłaca się równą kwotę rekompensaty. Kwota równa jest kwocie rekompensaty płacy średniej, a więc przy płacy średniej 6000 zł kwota ta wynosi 600 zł. Wariant ten zapewnia pełną rekompensatę płac niższych od średniej i niepełną i malejącą płac wyższych.

Np.

Płaca miesięczna (w zł)	Wzrost kosztów utrzymania (w %)	Kwota miesięcznej rekompensaty (w zł)	Procent uzyskanej rekompensaty płacy (w %)
2 800	10	280	100 ^a
4 000	10	400	100 ^a
6 000	10	600	100 ^a
8 000	10	600	75
10 000	10	600	60
25 000	10	600	40

^a – pełna

Wariant I jest znacznie bardziej radykalny, silniej spłaszcza istniejące rozpiętości płac i znacznie szybciej ogranicza realne wartości płac wyższych. Wariant drugi zachowuje rozpiętości płac niższych, a zmniejsza rozpiętości płac wyższych od średniej. W pierwszym wariantcie tracą wszyscy, którzy uzyskują płacę wyższą od minimalnej, przy czym najsilniej tracą ci, którzy uzyskują płacę wysokie. W drugim wariantcie tracą ci, którzy uzyskują płacę wyższą od średniej, też w stopniu narastającym. Wariant I jest znacznie mniej kosztowny, zwiększa w porównaniu z wariantem II możliwości osiągnięcia równowagi rynkowej (oczywiście pod warunkiem, że wzrost płac z tytułu awansów będzie taki sam przy I i II wariantcie). Istnieje jednak obawa, że zbyt niska rekompensata płac spowodować może naciski w kierunku wzrostu płac z tytułu awansów itp.

Obydwie zaproponowane zasady rekompensaty – faworyzujące osoby niższe zarabiające – są zgodne z naszym stanowiskiem utrzymania dochodów realnych ludności najbiedniejszej.

5) Częstotliwość naliczania miesięcznej rekompensaty oraz rozpoczęcie momentu jej wypłaty należy uzależnić od tempa wzrostu kosztów utrzymania. Proponujemy przyjąć zasadę, aby miesięczna rekompensata była naliczana tylko wtedy, gdy wskaźnik wzrostu kosztów utrzymania przekracza 2%. Proponujemy także, aby rekompensata była naliczana raz do roku, chyba że:

- tempo inflacji w roku poprzednim przekroczyło przyjęty wysoki próg (np. 10%),
- następuje oficjalna regulacja cen.

W pierwszym przypadku proponujemy zwiększyć częstotliwość naliczania nowej wysokości rekompensaty do 2 razy w roku. W większości krajów zachodnich częstotliwość naliczania rekompensaty i moment rozpoczęcia jej wypłaty pokrywają się. Tzn. jeśli wskaźnik wzrostu kosztów utrzymania w danym miesiącu (kwartale, roku) jest taki, że rekompensata powinna być przyznana (więc gdy wskaźnik przekracza pewien przyjęty próg np. 2%), to wypłatę rekompensaty rozpoczyna się od następnego miesiąca (kwartału, roku). Uważamy jednak, że w naszej sytuacji ze względu na duże emocje społeczne, jakie każdorazowa decyzja o rekompensacie będzie wywoły-

^{b-b} W dokumencie od momentu.

wać, nie należy łączyć decyzji o częstotliwości jej naliczania^{bz} momentem rozpoczęcia wypłat nowej kwoty miesięcznej rekompensaty.

Jednorazowa podwyżka cen powinna spowodować wypłacenie rekompensaty równolegle, przy czym w normalnym terminie obliczania dodatku drożyznianego trzeba będzie uwzględnić różnicę pomiędzy uzyskaną zaliczką a faktyczną wielkością należnej rekompensaty. Zasięg rekompensaty przy jednorazowej podwyżce powinien zależeć od rodzaju artykułów objętych podwyżką. Uważamy, że nie wszystkie podwyżki powinny być rekompensowane (np. podwyżki cen alkoholu).

C. Uwagi do „propozycji zmian w systemie zasiłków rodzinnych” oraz do projektu prowadzenia zasiłków dla kobiet wychowujących małe dzieci

I. Ocena rządowego projektu reformy zasiłków rodzinnych

Rządowy trzyletni (1981–1983) program podnoszenia zasiłków rodzinnych wynika z porozumień zawartych w Gdańsku (gdzie ustalono, że rząd do 31 XII [19]80 r. przedstawi program zrównania zasiłków dla wszystkich grup zawodowych), Szczecinie (gdzie uzgodniono, że zrównanie zasiłków dla wszystkich grup zawodowych do poziomu pracowników wojska i milicji nastąpi w trzech ratach rocznych), Jastrzębiu (gdzie ustalono podwyżkę zasiłków rodzinnych do wysokości pobieranych w wojsku i milicji).

Program rządowy zawiera następujące punkty:

1) zróżnicowanie wysokości zasiłków w trzech grupach dochodowych (do 31 XII [19]80 r. zasiłki były zróżnicowane tylko w dwóch grupach), z tym że w roku 1981 zasiłki mają otrzymywać wszystkie osoby uprawnione, bez względu na wysokość dochodu, a od roku 1982 przewiduje się niewypłacanie zasiłków osobom o wysokich dochodach (powyżej 3500 zł miesięcznie na osobę); MPPiSS proponuje, aby progi dochodu były zmienne co trzy lata, począwszy od 1 I 1984 r.

2) przyjęcie docelowej (w roku 1981) zasady nieróżnicowania zasiłków w zależności od liczby dzieci w rodzinie i wypłacanie jednakowej kwoty na każde dziecko;

3) najszybszy wzrost (w ramach 3-letniego programu podnoszenia wysokości zasiłków) zasiłków na dzieci z rodzin wielodzietnych;

4) wysokość zasiłku na niepracującą żonę wychowującą dzieci ustala się na poziomie równym mniej więcej zasiłkowi na pierwsze dziecko;

5) wysokość zasiłku na niepracującą żonę niewychowującą dzieci ustala się docelowo na poziomie ok. dwóch trzecich wysokości zasiłku na żonę wychowującą dzieci.

Szczegółowe propozycje rządowe przedstawione są w tab. 1.

Tab. 1. Trzyletni projekt podnoszenia zasiłków rodzinnych przez Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych

Zasiłek na dziecko w rodzinie	1981			1982			1983		
	Rodziny, których miesięczny dochód na osobę =								
	do 1600	1601–2000	powyżej 2001	do 2000	2001–2500	2501–3500	do 2000	2001–2500	2501–3500
1 dziecko	250	160	70	350	250	150	500	350	180
2 dzieci	300	205	187,5	400	250	150	500	350	180
3 dzieci	450	250	103	416	250	150	500	350	180
Na 4. i dalsze dziecko	500	360	155	500	360	180	500	400	180
Niepracująca żona wychowująca dziecko	250	170	90	350	250	150	500	350	200
Niepracująca żona niewychowująca dziecka	150	70	40	200	100	100	300	200	150
Dziecko kalekie	800	800	800	800	800	800	800	800	800

Dla orientacji przedstawiamy obowiązującą od 1979 wysokość zasiłków dla wojska i milicji.

Tab. 2. Wysokość zasiłków rodzinnych żołnierzy zawodowych²

Zasiłek na 1 dziecko w rodzinie z:	Kwota zasiłku w zł przy dochodach na 1 osobę w rodzinie:			
	do 1400	1400–1900	powyżej 1900 zł, jeśli żona żołnierza:	
			pracuje zawodowo	nie pracuje zawodowo
1 dzieckiem	450	350	100	150
2 dzieci	600	500	125	275
Na 3. i następne dziecko	1000	900	300	600

² Według informacji pisemnej wiceministra MPPiSS P[iotra] Karpiuka, skierowanej do Ośrodka Prac Społ[ecznie]-Zawod[owych] przy Komisji Kraj[owej] NSZZ „Solidarność” zasiłki wypłacane żołnierzom zawodowym są takie same jak zasiłki wypłacane milicji [przypis w dokumencie].

Na żonę niepracującą i niewychowującą dzieci	300	200	–	100
Na żonę niepracującą i wychowującą 1 i więcej dzieci uprawnionych do zasiłku	400	300	–	150

Uważamy, że projekt rządowy jest słuszny w następujących punktach:

1) różnicowanie wysokości zasiłków w trzech grupach dochodowych: umożliwi to szybką poprawę sytuacji materialnej rodzin najuboższych;

2) najszybszy wzrost zasiłków w ramach trzyletniego programu podnoszenia zasiłków dla dzieci z rodzin wielodzietnych;

3) zapewnienie prawa do zasiłków osobom, które nie miały go dotychczas (por. *Propozycje...*, MPPiSS, s. 6 i 7, punkt 4). Wysokość zasiłków zaproponowana w projekcie rządowym jest mniej korzystna niż w dotychczasowym systemie zasiłków dla wojska i milicji, korzystniejsze są natomiast progi dochodów **uprawniające do pobierania świadczeń** w wysokości podwyższonej.

System zasiłków dla wojska i milicji ma też wady związane z nieproporcjonalnie wysokim zasiłkiem na trzecie i następne dziecko. Rządowy projekt zmian w systemie zasiłków rodzinnych zawiera propozycję wypłacania od 1 I 1982 r. zasiłków dla wojska i milicji wg systemu obowiązującego powszechnie.

Podstawową wadą projektu rządowego jest nieuwzględnienie wzrostu kosztów utrzymania, a więc brak gwarancji wprowadzenia systemu rekompensaty. Uważamy również, że można odstąpić od zasady różnicowania zasiłków w zależności od liczby dzieci w rodzinie, natomiast należy wprowadzić zasadę różnicowania w zależności od wieku dziecka. Projekt rządowy nie przewiduje także rozszerzenia uprawnień do zasiłków dla chłoporobotników (wg obowiązujących obecnie przepisów pracownicy mający gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 0,5 ha nie otrzymują zasiłków w wysokości podwyższonej). Uważamy, że chłoporobotnicy powinni mieć uprawnienia do zasiłków w wysokości podwyższonej.

Wraz z wprowadzeniem reformy zasiłków rodzinnych należy też, o czym nie wspomina projekt rządowy, znieść wszelkie ograniczenia w uprawnieniach do pobierania zasiłków rodzinnych w związku ze zmianą pracy, jej utratą itp.

II. Projekt reformy systemu zasiłków rodzinnych opracowany przez OPSZ-OBS

Ponieważ wysokość zasiłków rodzinnych jest obecnie symboliczna, nie mogą one spełniać żadnej z tych funkcji, które miały spełniać. Nie oddziałują na politykę ludnościową, nie oddziałują też w stopniu dostatecznym na ograniczenie niedostatku.

W obecnej sytuacji, w której nędzą dotknięte są głównie rodziny wielodzietne, niezbędna jest przede wszystkim reforma systemu zasiłków. Uważamy za konieczne skierowanie całego wysiłku finansowego związanego z zasiłkami rodzinnymi w kierunku oddziaływania na obszary niedostatku. Wymaga to:

1) zmiany wysokości zasiłków wypłacanych rodzinom o niskich dochodach,

2) zmiany wysokości dochodów, poniżej których wypłacane są zasiłki w wysokości podwyższonej,

3) stałego dostosowywania zasiłków do wzrostu kosztów utrzymania.

Należy też rozważyć w dalszej przyszłości wprowadzenie nowych form zasiłków rodzinnych: np. dodatku na zapewnienie opieki nad dzieckiem, dodatku jednorazowego związanego z pójściem dziecka do szkoły itp.

Podstawą do obliczania zasiłków na dzieci powinien być koszt utrzymania dziecka w rodzinie. Z przeprowadzonych badań, dotyczących utrzymania dzieci na poziomie minimum socjalnego, wynika, że koszty utrzymania różnią się znacznie w zależności od wieku dziecka: gwałtowny wzrost następuje z chwilą ukończenia przez dziecko 14. roku życia i rozpoczęcia nauki w szkole ponadpodstawowej. Natomiast koszty utrzymania kolejnych dzieci (pierwszego, drugiego i następnego) nie różnią się w sposób zasadniczy. Dlatego też postulujemy zróżnicowanie zasiłków: na dzieci w wieku 0–14 lat oraz na dzieci powyżej 14 lat. Na przełomie roku 1980/81 przeciętny koszt utrzymania dziecka do 14. roku życia na poziomie minimum socjalnego wynosił ok. 2000 zł miesięcznie, natomiast dziecka starszego ok. 2700 zł.

Uważamy, że wysokość zasiłków rodzinnych powinna zależeć od wysokości dochodu przypadającego na jedną osobę w rodzinie. Proponujemy, aby wysokość zasiłków była zróżnicowana według trzech grup dochodowych. Należy więc ustalić zasady wyróżnienia grup dochodowych oraz wysokości zasiłków w każdej z tych grup.

Podziału rodzin na trzy grupy dochodowe w roku 1981 (a więc ustalenie, komu będą przysługiwać zasiłki w wysokości podwyższonej,

normalnej lub obniżonej) proponujemy dokonać w oparciu o przeciętny koszt utrzymania jednej osoby w rodzinie wielodzietnej na poziomie minimum socjalnego. Na przełomie roku 1980/81 koszt ten wynosił ok. 2100 zł miesięcznie. Kwota ta powinna stanowić tzw. górny próg regresji przyznawania zasiłków: rodziny uzyskujące dochody wyższe niż 2100 zł powinny otrzymywać zasiłki w wysokości obniżonej. Ponieważ – jak wspominaliśmy wcześniej – najważniejszym celem polityki społecznej w najbliższych latach powinna być walka z ubóstwem, konieczne jest wyróżnienie dodatkowo rodzin znajdujących się już nie tylko w sferze niedostatku, lecz w sferze nędzy. Sądzymy, że poziomem dochodu określającym próg nędzy jest kwota niższa od kosztów utrzymania jednej osoby w rodzinie wielodzietnej na poziomie minimum socjalnego o ok. 400–500 zł (brak takiej kwoty w budżecie rodziny oznacza m.in. rezygnację ze spożycia mięsa, warzyw, owoców lub też brak odzieży wierzchniej).

Na przełomie 1980/81 byłyby to dochód równy 1700 zł miesięcznie na osobę. Dochód 1700 zł oznacza dolny próg regresji, uprawniający do pobierania zasiłków w wysokości podwyższonej.

1) Proponujemy więc, aby rodziny, których dochód na osobę (na przełomie 1980 i [19]81 r.) nie przekracza 1700 zł miesięcznie na osobę, otrzymywały zasiłki rodzinne w wysokości podwyższonej; rodziny o dochodzie w granicach 1700–2100 zł zasiłki w wysokości normalnej, natomiast rodziny o dochodzie ponad 2100 zł miesięcznie na osobę zasiłki obniżone.

2) Uważamy, że w rodzinach o dochodach stosunkowo wysokich (powyżej 3000 zł miesięcznie na osobę w wysokości realnej 1980 r.) zasiłki mogą być niewysokie, poza zasiłkami [dla] dzieci kalekich.

3) Proponujemy, aby wysokość zasiłków była ustalona jako pewien procent od kwoty niezbędnej na utrzymanie dziecka na poziomie minimum socjalnego (w dwóch wariantach: dziecka młodszego – do 14. roku życia i dziecka starszego).

4) Proponujemy także dość znaczne podniesienie zasiłków dla kobiet wychowujących dzieci i nieposiadających własnych źródeł dochodu oraz na współmałżonków niewychowujących dzieci nieposiadających własnych źródeł dochodów lub gdy ich dochody nie przekraczają połowy najniższej płacy w gospodarce społecznej oraz niekorzystających z niepieniężnych świadczeń z funduszu opieki społecznej. Pierwsza propozycja wydaje się oczywista, natomiast jeśli chodzi o współmałżonków niewychowują-

cych dzieci, to trzeba pamiętać, że zasiłki przyznawane są tylko w sytuacjach, gdy (oprócz braku własnych dochodów) są to osoby w wieku starszym (ponad 50 lat kobiety i ponad 65 lat mężczyźni) lub też bez względu na wiek – inwalidzi. Zasiłki dla tych osób są więc formą renty socjalnej. W początkowym okresie proponujemy ustalić wielkość tych zasiłków (w jednakowej wysokości dla osób wychowujących i niewychowujących dzieci) na poziomie zasiłku na dziecko starsze. W miarę poprawy sytuacji gospodarczej kraju ich wysokość powinna być podnoszona i osiągnąć powinna np. połowę minimum socjalnego dla jednej osoby w rodzinie wieloosobowej (w 1981 r. wynosiłoby to ok. 1000 zł miesięcznie).

W tabeli 3 przedstawiamy teoretyczną wysokość proponowanych zasiłków w roku 1981. Ze względu jednak na 3-letni okres reformy zasiłków rodzinnych, zagwarantowany w Porozumieniu Szczecińskim, proponowane wysokości zasiłków powinny być osiągnięte w roku 1983. Na program podnoszenia zasiłków nałoży się ponadto system rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania, tak że w rezultacie nominalna wysokość zasiłków oraz wysokość progów dochodów w roku 1983 będzie wyższa niż w warunkach roku 1981.

Tab. 3. Docelowa (na rok 1983) wysokość zasiłków rodzinnych w wartości realnej 1981 r.

Wyszczególnienie	Wysokość zasiłków (w zł) w rodzinach, których dochód miesięczny (w zł) na osobę =		
	do 1700	1701–2100	pow[yez] 2100
Procent minimum socjalnego	30%	20%	10%
Dziecko do 14 lat (koszt utrzymania na poziomie minimum socjalnego 2000 zł) miesięcznie	670	400	200
Wyszczególnienie	Wysokość zasiłków (w zł) w rodzinach, których dochód miesięczny (w zł) na osobę =		
	do 1700	1701–2100	pow[yez] 2100
Dziecko powyżej 14 lat (koszt utrzymania na poziomie minimum socjalnego 2700 zł miesięcznie)	800	540	270
Małżonek wychowujący dziecko	900	540	270
Małżonek niewychowujący dzieci	900	540	270
Dziecko kalekie	800	800	800

III. Zasady rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania

Obydwa progi degresji (wysokości dochodów uprawniające do pobierania wyższych zasiłków) ustalone w 1981 r. w oparciu o wysokość minimum socjalnego powinny być zmienione w oparciu o wskaźnik wzrostu kosztów utrzymania, który stanowi także podstawę rekompensaty płac. Jeśli wzrost kosztów utrzymania wyniesie 10%, to górny próg degresji powinien także wzrosnąć o 10%. O ten sam procent powinien być powiększony dolny próg degresji. A więc w 1982 r. dolny próg powinien wynosić 1870 zł (1700 zł + 170 zł), a górny próg 2310 zł (2100 zł + 210 zł). W podobny sposób należy postępować w latach następnych.

Również co roku należy zmieniać, wraz ze zmianami kosztów utrzymania, kwotę, od której obliczona będzie wysokość zasiłków rodzinnych. A więc przy wzroście kosztów utrzymania o 10% kwota bazowa dla dzieci poniżej 14. roku życia powinna wzrosnąć w 1982 r. do 2200 zł, a dla dzieci starszych do 2970 zł.

Program podwyższania zasiłków przedstawiamy w tab. 4 (przy założeniu, że wzrost kosztów utrzymania będzie wynosił 10% rocznie). W następnych latach program podwyższania zasiłków mógłby być kontynuowany poprzez podwyższanie odsetków kosztu utrzymania dziecka wyznaczających wysokość zasiłków.

IV. W „Propozycji zmian w systemie zasiłków rodzinnych” zawarta jest propozycja zastąpienia dotychczasowych dwóch zasiłków (porodowego i z tytułu urodzenia dziecka) jednym zasiłkiem:

wariant I – zasiłek zróżnicowany w zależności od dochodu w rodzinie,
wariant II – zasiłek jednolity dla wszystkich, w wysokości 2500 zł.

Oba warianty przewidują niewypłacanie tego zasiłku rodzinom o dochodach przekraczających 3500 zł miesięcznie na osobę.

Uważamy, że zasiłek ten, przeznaczony na zakup wyprawki dla dziecka, powinien być wypłacany wszystkim rodzinom w jednakowej wysokości, bez względu na wysokość dochodu w rodzinie. Metoda jego rekompensaty powinna być podobna jak rekompensata zasiłków rodzinnych i oparta o kwotę kosztów wyprawki niemowlęcej na poziomie minimum socjalnego.

V. Mimo podwyższenia wysokości wypłacanych zasiłków nie należy spodziewać się, aby wszystkim rodzinom zapewniły one przyzwoity

standard życia. Nadal pewna część rodzin będzie żyła w niedostatku. Dodatkowa pomoc dla tych rodzin (niekoniecznie w formie pieniężnej) powinna pochodzić z opieki społecznej.

VI. Należy ewentualnie rozważyć niewypłacanie zasiłków na dzieci z rodzin o wysokich dochodach. Otwarta pozostaje także sprawa zasiłków dla dzieci z rodzin chłopskich (por. Porozumienie Rzeszowskie); problemem tym nie zajmujemy się tutaj.

Uwagi do projektu ustawy o wprowadzeniu zasiłków dla kobiet wychowujących małe dzieci.

Tab. 4. Wysokość zasiłków rodzinnych wg programu OPSZ-OBS (przy założonym corocznym 10-procentowym wroście kosztów utrzymania)

	1982			1983		
	Rodziny, których miesięczny dochód na osobę wynosi (w zł):					
	do 1900	1901– 2300	powyżej 2301	do 2100	2101– 2500	powyżej 2500
Dziecko do lat 14	Koszt utrzymania dziecka miesięcznie (w zł):					
	2200			2400		
Odsetek kosztu utrzymania dziecka (w %)	23	17	8	30	20	10
Wysokość zasiłku (w zł)	500	370	170	800	480	240
Dziecko powyżej lat 14	Koszt utrzymania dziecka miesięcznie (w zł):					
	3000			3300		
Odsetek kosztu utrzymania dziecka (w %)	23	17	8	30	20	10
Wysokość zasiłku (w zł)	690	510	240	1100	660	330
Małżonek wychowujący dziecko	690	510	240	1100	660	330
Małżonek niewychowujący dzieci	690	510	240	1100	660	330
Dziecko kalekie	900	900	900	900	900	900

VII. Uwagi do projektu ustawy o wprowadzeniu zasiłków dla kobiet wychowujących małe dzieci

A. Streszczenie projektu rządowego

Projekt przewiduje wypłacanie zasiłków wychowawczych kobietom pracującym przed urodzeniem dziecka wg następującego schematu:

Dochód na osobę w rodzinie (w zł)	Wariant I	Wariant II
	Wypłata przez 1 rok od zakończenia urlopu macierzyńskiego	Wypłata do ukończenia przez dziecko 1. roku życia (tzn. przez ok. 8 miesięcy)
do 2000	1500	2000
2001–2500	1000	1400
2501–3500	600	800
3501 i więcej	0	0

Zasiłek ma przysługiwać jedynie kobietom, które w celu wychowania dziecka przerwały pracę, jednak praca nakładcza i w niepełnym wymiarze godzin nie powoduje odebrania zasiłku.

Ma on przysługiwać także kobietom znajdującym się aktualnie na urlopie macierzyńskim bezpłatnym. Przewidywany koszt – niecałe 5 mld zł rocznie. Przewidywany termin wprowadzenia – 1 VI 1981 r.

B. Ocena projektu rządowego

1) Projekt rządowy nadaje zbyt wielką rangę potrzebom ekonomicznym kraju, tj.

- a) deficytowi siły roboczej,
 - b) pogłębiającej się nierównowadze rynkowej,
- zbyt małą natomiast potrzebom związanym z wychowywaniem dzieci.

2) Brak jest uzasadnienia dla:

- a) przyjętego okresu wypłaty zasiłku (w obu wariantach),
- b) proponowanej wysokości zasiłku i kategorii dochodowych różnicujących tę wysokość (w obu wariantach).

3) Projekt nie zawiera zasad podwyższania zasiłku wychowawczego wraz ze wzrostem kosztów utrzymania (tzn. nie zawiera propozycji rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania).

4) Oszacowanie kosztu wprowadzenia zasiłków jest zawyżone, gdyż nie uwzględnia:

a) przysługujących każdej kobiecie wychowującej dziecko 60 dni płatnego zwolnienia w roku na opiekę nad chorym dzieckiem, a także przerw na karmienie małego dziecka;

b) nakładów na budowę i finansowanie żłobków;

c) strat z tytułu dezorganizacji pracy, które wynikają z częstej absencji kobiet mających małe dzieci.

C. Projekt zasiłków dla kobiet wychowujących małe dzieci opracowany przez OPSZ-OBS

1) Proponujemy, aby wysokość zasiłku wychowawczego była uzależniona od wysokości dochodu przypadającego na 1 osobę w rodzinie. Grupy dochodowe proponujemy ustalić analogicznie jak przy wypłatach zasiłków rodzinnych. Uważamy, że w pierwszym roku wprowadzania zasiłków wysokość dochodu na 1 osobę w rodzinie określająca wysokość wypłacanego zasiłku (wielkość normalną i podwyższoną) oraz sama wysokość zasiłków powinna być powiązana z wysokością minimum socjalnego. Uważamy także, że zasiłek powinien przysługiwać wszystkim kobietom, bez względu na wysokość dochodu w rodzinie.

Proponowane wysokości zasiłków zawiera tab. 5.

Tab. 5. Proponowana wysokość zasiłków wychowawczych w 1981 r. (minimum socjalne wynosi 2100 zł)

Wyszczególnienie	Rodziny, w których dochód na osobę = (w zł)		
	do 1700	1701–2100	pow[yżej] 2100
Procent minimum socjalnego (w %)	100	80	50
Wysokość zasiłku (w zł)	2100	1680	1050

2) Zasady rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania.

Analogicznie jak przy zasiłkach rodzinnych wzrost kosztów utrzymania powinien wpływać na zmiany grup dochodowych oraz na same wysokości zasiłków. Np. wzrost kosztów utrzymania o 10% powinien być uwzględniony przez wzrost wysokości zasiłków o 10% i podwyższenie progów

dochodu również o 10%^c. Przykładowo, w 1982 r. wysokości zasiłków powinny wynosić (przy 10% wzroście kosztów utrzymania):

Wyszczególnienie	Rodziny, w których dochód na osobę = (w zł)		
	do 1870	1871–2310	pow[yez]ej 2311
Wysokość zasiłku (w zł)	2310	1850	1150

3) Czas wypłaty zasiłków.

Uważamy, że zasiłki powinny być wypłacane do ukończenia przez dziecko 3. roku życia, a więc odliczając urlop macierzyński (przeciętnie 4 m[iesią]ce) przez 32 m[iesią]ce. Możliwość przebywania matki z dzieckiem w okresie pierwszych trzech lat życia dziecka zapewnia powstanie prawidłowego kontaktu między matką a dzieckiem. Prawidłowe więzi emocjonalne ukształtowane w tym okresie są podstawą kształtowania charakteru i zdrowia psychicznego człowieka. Konsekwencją^d ukształtowania się więzi dziecka z matką jest jej wpływ na późniejsze zachowanie społeczne, a m.in. na późniejsze więzi emocjonalne.

4) Proponujemy rozważyć dwie możliwości:

a) zasiłek powinny otrzymywać tylko kobiety pracujące, które przerywają pracę,

b) zasiłek powinny otrzymywać wszystkie kobiety z rodzin pracowniczych, które urodziły dziecko (rozwiązanie stosowane w niektórych krajach).

Opowiadamy się za wariantem (a), ponieważ zasiłek wychowawczy powinien stanowić rekompensatę (przynajmniej częściową) utraconych przez kobietę zarobków. Należy także pamiętać, że kobiety niepracujące, wychowujące dzieci do lat 8, również otrzymują zasiłki (por. Ocena projektu reformy zasiłków rodzinnych). Oczywiście nie może nastąpić kumulacja dwóch zasiłków: wychowawczego oraz dla kobiet niepracujących, wychowujących dzieci.

5) Uważamy, że urlop wychowawczy płatny wg tych samych zasad jak matkom wychowującym dzieci własne powinien przysługiwać także kobietom adoptującym dzieci, z tym zastrzeżeniem, że nie powinien

^{c-c} Tak w tekście.

^d W dokumencie Konkurencją.

^e W dokumencie jest.

być on limitowany ukończeniem przez dziecko 3. roku życia, a wiek ten należy wydłużyć do 6. roku życia dziecka (bardzo często adoptuje się dzieci starsze niż 3-letnie). W przypadku niemowląt urlop ten daje dziecku możliwość objęcia go opieką matki przez cały okres krytyczny dla rozwoju osobowości i wytworzenia więzi z rodzicami. W przypadku dzieci starszych urlop ten jest niezbędny na wyrównanie deficytów w rozwoju psychofizycznym dziecka.

Przy okazji postulujemy przyznanie płatnych urlopów macierzyńskich na dziecko adoptowane w wieku poniżej 1 roku życia (ale starsze niż 4 miesiące) w wymiarze 8 tygodni (dotychczas zagwarantowane są^e w tych przypadkach tylko 4 tygodnie).

Ponieważ matce, która oddaje dziecko w celu przysposobienia go przez inne osoby, przysługuje 8 tygodni urlopu macierzyńskiego^f, więc pozostałe 8 tygodni (z 16 przysługujących na dziecko) powinna wykorzystać matka, która dziecko adoptuje.

Koszt wprowadzenia tych rozwiązań jest niewielki, ponieważ dotyczy ok. 1500 dzieci rocznie. Dla matek, które adoptowały dziecko mające więcej niż 6 lat lub też przyjęły na wychowanie dziecko na zasadzie rodziny zastępczej, proponujemy przyznanie 3-letniego urlopu bezpłatnego na wychowanie dziecka z zabezpieczeniem wszelkich uprawnień i przywilejów socjalnych.

6) Uważamy także, że istnieje potrzeba wprowadzenia zasiłków macierzyńskich dla kobiet z rodzin chłopskich (np. przez pierwsze 6 m[iesią]cy życia dziecka). Zasiłek ten umożliwiłby opłacenie najemnej pomocy w gospodarstwie, co stworzyłoby warunki do wypoczynku matki po porodzie, która nie musiałaby włączać się od razu do prac w gospodarstwie; spowodowałoby to więc możliwość zapewnienia dziecku właściwej opieki.

D. Ocena projektów rządowych reformy wysokości oraz rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania dla emerytur i rent

I. Potrzeba reform świadczeń emerytalno-rentowych

Duża część emerytów i rencistów żyje w nędzy. Realna wartość świadczeń emerytalno-rentowych spada wskutek ciągłego wzrostu kosztów utrzymania. Podstawy wymiaru świadczeń dawniej przyznanych są

^e W dokumencie macierzystego.

niewspółmiernie niskie w stosunku do obecnych z powodu wzrostu płac nominalnych. Wzrost płac, a także i kosztów utrzymania spowoduje różnicowanie sytuacji rencistów „młodych” i „starych”, działające na niekorzyść tych drugich.

Obniżona sprawność psychiczna i fizyczna starszych emerytów ogranicza ich możliwości dorobienia, a zwiększa potrzeby materialne związane ze starością.

Szywny próg regresji wymiaru emerytur i rent oraz brak kompensaty wzrostu kosztów utrzymania sprawiają, że zwiększa się rozpiętość pomiędzy poziomem życia rodzin rencistów i rodzin pracowniczych. Wprowadzane od kilku lat reformy systemu emerytalno-rentowego i doraźne podwyżki wysokości świadczeń w minimalnym stopniu i na krótką metę poprawiły sytuację rencistów.

Efekty tych reform są bowiem tym krótsze, im szybszy jest wzrost kosztów utrzymania.

W wyniku wprowadzonej w roku 1974 reformy emerytur i rent zmniejszył się nieco obszar niedostatku w grupie emerytów i rencistów, nadal jednak duża część tej grupy ludności żyje w nędzy. Konieczne jest przeprowadzenie zasadniczych reform systemu emerytalno-rentowego, gdyż przy szybkim wzroście kosztów utrzymania, który niewątpliwie nastąpi w najbliższych latach, ponownie rozszerzy się sfera niedostatku wśród emerytów i rencistów.

W takiej sytuacji niezbędne jest:

- urealnienie wartości świadczeń dawniej przyznanych,
- wprowadzenie mechanizmu rekompensaty świadczeń z tytułu wzrostu kosztów utrzymania.

II. Urealnienie wartości świadczeń emerytalno-rentowych

Urealnienie emerytur i rent dawniej przyznanych polega na ponownym wyliczeniu wysokości świadczeń wg zasad wymiaru świadczeń obowiązujących obecnie, w oparciu o płacę zwiększoną o wzrost przeciętnej płacy w gospodarce, który nastąpił między okresem przyznania danego świadczenia a chwilą obecną. A więc np. w stosunku do emerytur przyznanych przed ostatnią reformą wymiaru należałoby zastosować następujący mechanizm: po pierwsze obliczyć, ile wynosiłaby w roku 1980 płaca, od której przyznano świadczenie; po drugie tak wyliczona hipotetyczna, ure-

alniona płaca byłaby podstawą ponownego obliczenia wysokości przysługujących obecnie emerytur.

Realizacja tak przedstawionego zabiegu urealniania wysokości emerytur i rent jest niemożliwa ze względu na ogromne koszty, jakie by za sobą pociągnęła. Jest ona również trudna do zrealizowania ze względów technicznych, ponieważ ZUS nie posiada pełnych danych dotyczących wysokości płac, jakie były podstawą obliczenia emerytur i rent w momencie ich przyznania.

W dokumencie MPPiSS „Podstawowe kierunki zmian systemu emerytalno-rentowego” przedstawiona jest propozycja podniesienia w pierwszej kolejności świadczeń z tzw. starego portfela oraz świadczeń przyznanych w latach późniejszych, nieprzekraczających wysokości 3000 zł.

Proponowana reforma wysokości emerytur i rent nie może jednak objąć świadczeń z tzw. starego portfela, gdyż praktycznie rzecz biorąc, świadczeń przyznanych ze starego portfela (a więc przed reformą scalającą system emerytalny) nie ma. Natomiast prawdą jest, że wszystkie⁸ świadczenia już w parę lat po przyznaniu można by nazwać świadczeniami ze starego portfela, o ile za kryterium przyjąć jego wartość realną. Dlatego też proponowana reforma powinna dotyczyć wszystkich świadczeń niskich (np. poniżej 4000 zł).

Proponujemy poniżej dwa warianty podniesienia wysokości świadczeń emerytalno-rentowych, które w pewnym stopniu zastępują zabieg urealniania.

Wariant I

1) W styczniu 1982 r. emerytura minimalna podwyższona zostaje do wysokości minimum socjalnego obliczonego dla samotnego emeryta. Ze względu na to, że obecnie minimalna emerytura jest niższa od tego minimum, oznaczałoby to jej wzrost o ok. 400 zł w wartości realnej z roku 1980.

2) Wszystkie emerytury i renty niższe pod koniec 1981 r. od 4000 zł (ok. 90% minimum socjalnego dla dwuosobowej rodziny emeryckiej) powinny być podniesione o taką sumę jak emerytury minimalne.

3) Podniesieniu ulegają zasiłki dla osób pozostających na utrzymaniu emerytów i nieposiadających własnych źródeł dochodów.

4) Rozszerza się uprawnienia do pobierania przez emerytów i rencistów dodatku związanego z wiekiem na osoby, które ukończyły 75 lat;

⁸ W dokumencie każde.

dodatek dla emerytów w wieku od 75 do 80 lat może być nieco niższy niż dotychczasowy dodatek dla osób w wieku ponad 80 lat (np. 800 zł).

W podobny sposób powinna zostać przeprowadzona reforma wysokości rent inwalidzkich i rodzinnych.

Według proponowanego wariantu podniesione zostają wszystkie niskie świadczenia bez względu na rok ich przyznania. Tak samo podniesiona zostaje zarówno niska emerytura przyznana w roku 1980 (która jest niska dlatego, że podstawą jej wymiaru były niskie zarobki), jak i emerytura obecnie niska, lecz przyznana w roku np. 1965 (wtedy emerytura ta mogła być stosunkowo wysoka i obliczona od wysokości zarobków). Wariant ten zrywa całkowicie związek pomiędzy płacą, która była podstawą obliczenia emerytury, a jej obecną wysokością. Jego zaletą jest znaczne podniesienie świadczeń niskich oraz prostota wykonania.

Wariant II

Wartość realna świadczeń emerytalno-rentowych przyznanych dawno temu spadła bardziej niż tych, które przyznane były niedawno. Im wcześniejsza jest data przejścia na emeryturę, tym większy nastąpił spadek wartości realnej emerytury. W związku z tym proponujemy powiązać wysokość wzrostu emerytur i rent z datą ich przyznania. Można np. przyjąć, że za każdy rok pobierania emerytury należy się emerytowi 1% wzrostu jego obecnej emerytury. A więc np.:

- emerytura przyznana w roku 1966 i wynosząca obecnie 3000 zł powinna wzrosnąć w roku 1981 o 15%, a więc do wysokości 3450 zł,
- emerytura przyznana w roku 1976 i wynosząca obecnie 3000 zł powinna wzrosnąć w roku 1981 o 5%, a więc do wysokości 3150 zł,
- emerytura przyznana w roku 1976, wynosząca obecnie 5000 zł, powinna wzrosnąć w roku 1981 o 5%, a więc do wysokości 5250 zł.

Wariant ten należy wzbogacić o reformy przedstawione w punkcie 3 i 4 wariantu I.

W celu złagodzenia rozpiętości wysokości emerytur i rent można wprowadzić korektę przyznającą do emerytur i rent wysokich odpowiednio niższe roczne procenty wzrostu.

Przedstawiona metoda nawiązuje w sposób ściślejszy do koncepcji urealnienia świadczeń. Utrzymuje zarazem więź pomiędzy wysokością emerytury i płacy, na podstawie której emeryturę liczono.

III. System rekompensaty emerytur i rent

A. Przedstawione przez MPPiSS projekty rekompensaty emerytur i rent opierają się na następujących założeniach:

1) Za podstawę rekompensaty przyjmuje się wzrost minimum socjalnego lub też wzrost średniej płacy nominalnej w gospodarce uspołecznionej. W dokumencie „Podstawowe kierunki zmian systemu emerytalno-rentowego” MPPiSS proponuje przejściowo (do 1983 r.) oparcie się na wskaźniku kosztów utrzymania liczonego dla emerytów i rencistów i w późniejszym terminie zastąpienie tego wskaźnika przez wzrost średniej płacy nominalnej.

2) Rekompensata ma być przyznawana tylko do tych emerytur i rent, które nie są wyższe od dwukrotnej wysokości płacy przeciętnej z roku poprzedniego. W przypadku pobierania równocześnie świadczenia i płacy proponuje się przyznawać rekompensatę tylko do jednego z tych elementów. W drugim wariantcie proponuje się zamiast tego przyjąć zasadę niewypłacania rekompensaty również w przypadku, gdy łączna wysokość emerytury (lub renty) i płacy nie przekroczy dwukrotnej wysokości płacy przeciętnej z roku poprzedniego.

3) MPPiSS proponuje dwa warianty sposobu ustalania wysokości rekompensaty emerytur i rent:

wariant I: wszyscy otrzymują równą kwotę. Kwotę tę wylicza się w sposób następujący: najniższą emeryturę mnoży się przez procent wzrostu miernika kosztów utrzymania, np. przy minimalnej emeryturze równej 2400 zł i wskaźniku równym 10% miesięczna kwota rekompensaty wynosi 240 zł;

wariant II: wszyscy otrzymują równą kwotę. Kwota ta równa jest ok. połowy (50–55%) kwoty, o którą wzrosła w roku poprzednim przeciętna płaca w gospodarce uspołecznionej, tzn. jeśli płaca wynosiła 6000 zł i wzrosła o 600 zł, to emerytury i renty wzrosłyby o 300 zł.

4) MPPiSS proponuje przyjąć zasadę, że rekompensaty nie wypłaca się w przypadku, gdy wskaźnik określający wzrost kosztów utrzymania nie przekroczył w danym roku 2%.

5) MPPiSS proponuje przyjąć zasadę, że rekompensata miesięczna wyliczona jest co roku od 1 stycznia, za rok poprzedni.

6) Proponuje się, aby przepisów powyższych nie stosować w przypadku oficjalnej, jednorazowej, ogłoszonej przez Radę Ministrów podwyżki cen w wypadku wprowadzenia jednocześnie innych zasad rekompensaty wzrostu cen.

7) Proponuje się wprowadzić system rekompensaty od roku 1982.

B. Ocena projektów rządowych

1) Uważamy, że podstawą rekompensaty emerytur i rent powinien być wskaźnik wzrostu przeciętnej płacy nominalnej. Gwarantuje to: utrzymanie stałej relacji wysokości emerytur i rent do płac oraz zapewnia emerytom i rencistom prawo do korzystania ze wzrostu dobrobytu społecznego, którego są współtwórcami.

2) Nie zgadzamy się z zasadą niewypłacania rekompensaty do emerytur lub rent wysokich, gdyż i tak proponowany system rekompensaty powoduje wypłacanie niepełnych rekompensat do świadczeń wysokich i zmniejsza zróżnicowanie w wysokościach świadczeń emerytalno-rentowych. Proponujemy przyjąć zasadę, że w przypadku pobierania świadczenia i płacy rekompensatę wypłaca się jedynie do jednego z tych elementów.

Odrzucenie tej zasady spowodowałoby wyraźne uprzywilejowanie tych osób w stosunku do reszty pracowników i emerytów, którzy pobieraliby jedną kwotę rekompensaty.

3) Pełna rekompensata świadczeń emerytalno-rentowych polegałaby na podnoszeniu wszystkich świadczeń o procent wzrostu przeciętnej płacy nominalnej. Więc np. przy wzroście płacy przeciętnej o 10% emerytura w wysokości 3000 zł rośnie o 300 zł, a emerytura w wysokości 8000 zł o 800 zł. W ten sposób wszystkie emerytury i renty utrzymują stałe relacje do przeciętnej płacy. Utrzymany też zostaje związek pomiędzy wysokością świadczenia a płacą, na podstawie której świadczenie to zostało obliczone. Rekompensata świadczeń emerytalno-rentowych (w odróżnieniu od płac) jest jedyną formą wzrostu ich wartości nominalnej. Z tego też względu wprowadzenie pełnej rekompensaty emerytur i rent wydaje się całkowicie uzasadnione.

Obecna sytuacja gospodarcza narzuca konieczność ograniczenia kosztów związanych z wprowadzeniem mechanizmu rekompensat i jak już zwracaliśmy uwagę, zmiany podziału dochodu na rzecz grup uboższych. Z tego też powodu proponujemy na okres przejściowy – pięcioletni – wprowadzenie rekompensaty niepełnej dla wyższych emerytur i rent.

Ocena I wariantu propozycji MPPiSS rekompensaty emerytur i rent

Proponowana w I wariantcie propozycji MPPiSS rekompensata emerytur i rent powoduje, że pełnej rekompensacie podlegają jedynie świadczenia najniższe. Wszystkie wyższe emerytury i renty mimo zastosowania rekompensaty będą tracić na wartości. Trzeba jednak pamiętać, że w odróżnieniu

od płac emerytury i renty nie mają żadnego innego mechanizmu wzrostu prócz rekompensaty. Propozycja ta jest niekorzystna dla części emerytur i rent i z tego też powodu należy ją odrzucić.

Ocena II wariantu propozycji MPPiSS rekompensaty emerytur i rent

Zakłada silne podniesienie świadczeń niskich i silny spadek świadczeń wysokich. Rekompensata ta polega na wyznaczaniu równych dodatków kwotowych do emerytur i rent. Uważamy jednak, że dodatek ten do emerytur powinien być równy około 60% kwoty, o którą wzrosła w roku poprzednim średnia płaca w gospodarce społecznej. Renty powinny rosnąć o odpowiednio niższe procenty tej kwoty. Metoda ta powoduje:

- utrzymanie stałych relacji średnich świadczeń do średniej płacy w gospodarce społecznej,
- szybkie podnoszenie się relacji niskich świadczeń w stosunku do płac, w przyszłości do poziomu 60%,
- szybki spadek relacji wysokich świadczeń w stosunku do płac, w przyszłości do poziomu 60%.

W rezultacie świadczenia przyznane w danym roku po pewnym czasie bez względu na ich pierwotną wysokość zbliżyłyby się do poziomu 60% średniej płacy. Mechanizm ten wpływa bardzo egalitaryzująco na strukturę świadczeń i zrywa związek pomiędzy wysokością płac, na podstawie których te świadczenia były przyznawane, a samą wysokością świadczeń. Egalitaryzujące mechanizmy tego wariantu są – jak się wydaje – nadmierne, zwłaszcza wobec faktu, że emerytury i renty, w odróżnieniu od płac, nie posiadają żadnych innych mechanizmów wzrostu przeciwstawiających się mechanizmowi egalitaryzującemu. Dlatego też proponujemy pewną modyfikację przedstawionego wariantu rządowego.

Modyfikacja II wariantu propozycji rządowej (prop. OBS-OPSZ)

W celu złagodzenia nadmiernej egalitaryzacji świadczeń oraz zachowania ich związku z płacami, na podstawie których były obliczone, proponujemy zróżnicować procenty określające części kwoty wynikającej ze wzrostu płac jako rekompensaty świadczeń emerytalno-rentowych w zależności od wysokości tych świadczeń.

Na przykład gdy:

Kwota wzrostu średniej płacy w gospodarce społecznej wynosi miesięcznie (w zł)	Udział emerytury w średniej płacy stanowi (w %)	Procent kwoty wzrostu średniej płacy, jaki przyznany jest w formie rekompensaty (w %)	Kwota dodatku do emerytury wynosi miesięcznie (w zł)
600	do 70	50	300
600	71–100	75	420
600	pow[yez] 100	100	600

Wariant III (propozycja OBS-OPSZ)

Przedstawiamy również własną propozycję rekompensaty emerytur i rent. W wariantcie tym proponujemy przyjąć zasadę pełnej rekompensaty procentowej dla wszystkich świadczeń niższych lub równych wysokości przeciętnej płacy nominalnej w danym roku i niepełnej rekompensaty kwotowej dla pozostałych świadczeń.

Jeśli przeciętna płaca nominalna w danym roku wynosiła 6000 zł i nastąpił jej wzrost o 10%, to wszystkie świadczenia równe lub niższe [od] 6000 zł powinny wzrosnąć o 10%. A więc np. świadczenia równe 5000 zł o 500 zł. W ten sposób zapewnia się stały udział tych świadczeń w stosunku do przeciętnej płacy nominalnej. Wszystkie świadczenia wyższe w danym roku od przeciętnej płacy nominalnej powinny dostać równą kwotę podwyżki odpowiadającą wzrostowi przeciętnej płacy, a więc w naszym przykładzie równą 600 zł. Jakkolwiek kwota podwyżki dla świadczeń wyższych jest wyższa niż dla świadczeń niższych, to jednak świadczenia niższe utrzymują dzięki metodzie rekompensaty stałe relacje do przeciętnej płacy, podczas gdy relacja świadczeń wysokich do płac zmniejsza się i w pewnym stopniu zmniejsza się również ich wartość realna.

Przedstawione warianty nie zawierają propozycji mechanizmu podnoszącego próg degeneracji wymiaru świadczeń emerytalno-rentowych. Brak takiego mechanizmu będzie powodował, że wraz ze wzrostem płac nominalnych emerytury i renty nowo przyznawane będą stanowiły coraz mniejszą ich część, co spowoduje pogarszanie się sytuacji emerytów i rencistów w stosunku do sytuacji grup pracowniczych. Ze względu jednak na niezwykle szybki wzrost płac w roku 1980 przyznawane obecnie emerytury i renty są (i będą) niewspółmiernie wysokie w stosunku do przyznanych wcześniej. Uruchomienie w tej sytuacji mechanizmu podnoszącego próg degeneracji spowodowałoby więc jeszcze większe pogłębienie się różnic

1981 kwiecień 23, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dotyczące stanowiska rządowego w sprawie rozmów ze Związkiem

Gdańsk, dn. 23 IV 1981 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

W związku z opublikowaniem w prasie dokumentu pt. *Stanowisko rządowe do rozmów z „Solidarnością”*¹, Krajowa Komisja Porozumiewawcza [NSZZ] „Solidarność” oświadcza, co następuje:

1. Uważamy, że w toku obecnych rozmów jest celowe podjęcie problemów gospodarczych wymienionych w cytowanym dokumencie. Zdaniem naszym problemy te powinny być już wcześniej podjęte w rozmowach z przedstawicielstwem naszego Związku.

2. Sądzymy jednak, że postulowana podstawa tych rozmów w postaci tzw. 10-punktowego programu rządu² nie jest właściwą płaszczyzną rozmów. Zdaniem naszym 10-punktowy program nie podejmuje zasadniczych kwestii warunkujących wyprowadzenie kraju z kryzysu gospodarczego.

3. Pragniemy zwrócić uwagę, że Związkowi naszemu i całemu społeczeństwu nie został dotychczas przedstawiony ani raport o stanie gospodarki, ani plan jej stabilizacji. Sądzymy, że poważna i rzeczowa dyskusja nad problemami gospodarczymi będzie możliwa wyłącznie pod warunkiem przedstawienia opinii publicznej tych od dawna obiecanych dokumentów.

¹ Dokument opublikowano w prasie centralnej 21 IV 1981 r.

² Program rządu przedstawił premier Wojciech Jaruzelski w czasie sejmowego *exposé* 12 II 1981 r. Program przewidywał m.in. zahamowanie spadku produkcji rolnej, poprawę zaopatrzenia i sprawiedliwy podział żywności, zaostrzenie kontroli cen i walki ze spekulacją, sprawiedliwy poziom płac, dochodów i świadczeń społecznych, poprawę w zakresie ochrony zdrowia i opieki nad ludźmi starymi, wykonanie założonych zadań planowych w budownictwie mieszkaniowym, eksporcie i imporcie, uporządkowanie inwestycji, podniesienie wydajności i dyscypliny pracy, przekwalifikowywanie i przemieszczanie pracowników. Zob. W. Jaruzelski, *Przemówienia 1981–1982*, Warszawa 1983, s. 9–11.

4. Głęboko niepokoi nas nie tylko to, że ostatnie kilka miesięcy nie zostało spożytkowanych dla opracowania konkretnego programu wyprowadzenia kraju z kryzysu, ale również to, że w tym czasie władze podjęły szereg niefortunnych decyzji, przy czym nie wzięto przy podejmowaniu tych decyzji pod uwagę stanowiska Związku (np. reglamentacja przetworów zbożowych, decyzja o podwyższeniu cen alkoholu, decyzja o trybie sprzedaży samochodów itp.). Jednocześnie w oficjalnej propagandzie próbuje się przerzucić odpowiedzialność za kryzysową sytuację gospodarczą na nasz Związek.

5. Uderzające jest, że nie są realizowane również niektóre punkty programu rządowego. W szczególności musimy wyrazić zaniepokojenie sytuacją w budownictwie mieszkaniowym i projektami dalszego jego ograniczenia. Niepokoi nas również brak poprawy w służbie zdrowia, bardzo zła sytuacja w zaopatrzeniu rolnictwa w środki produkcji czy choćby w części zamienne. Charakterystyczne jest również, że nie podjęto realnych działań zmierzających do zwiększenia sprawiedliwości społecznej, a w szczególności nie podjęte zostały działania, które zagwarantowałyby zmniejszenie nadmiernych różnic w dochodach.

6. Wbrew sugestiom oficjalnej propagandy Związek nasz nie organizuje presji na wzrost płac. Co więcej, już późną jesienią roku ubiegłego przyjęliśmy stanowisko o zamrożeniu – po zakończeniu regulacji, zgodnie z punktem 8 Porozumienia Gdańskiego – dalszych zmian płacowych i podejmowaniu negocjacji nowych układów zbiorowych³. Stanowisko to nadal podtrzymujemy.

7. Związek może podjąć rozmowy nad sprecyzowaniem terminów i określeniem konkretnego zakresu uzgodnionych w porozumieniach strajkowych postulatów płacowo-bytowych wyłącznie pod warunkiem przedstawienia przez rząd raportu i planu stabilizacji oraz programu reform, które zagwarantują, że w przyszłości nie będzie dochodzić do tak kryzysowego rozwoju sytuacji jak obecnie. W chwili obecnej Związek gotów jest natomiast podjąć konkretne i szczegółowe kwestie, których rozwiązanie jest pilne, a zarazem nie narusza porozumień strajkowych.

8. Związek wyraża zaniepokojenie sygnalizowanymi z zakładów pracy znacznymi redukcjami zatrudnienia. Rozumiemy istniejącą sytuację gospodarczą kraju i gotowi jesteśmy dyskutować również ten problem,

³ Zob. np. dok. nr 34, 40, 41.

ale wyłącznie w ramach społecznej debaty nad planem stabilizacji i pod warunkiem przyjęcia zasady, że sytuacja materialna żadnego pracownika pozostającego okresowo bez pracy nie może ulec żadnemu pogorszeniu. Jesteśmy jednak skłonni negocjować konkretne propozycje zawarte w projekcie uchwały Rady Ministrów i projekcie zarządzenia Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych o funduszu aktywizacji zawodowej. Domagamy się od rządu zatrzymania do czasu wynegocjowania porozumienia z naszym Związkiem jakichkolwiek działań, które umożliwiłyby zakładom zwalnianie pracowników.

9. Ze swej strony Związek zamierza szerzej podjąć problematykę gospodarczą. W najbliższym czasie przedstawimy rozwinięte stanowisko Związku w takich sprawach, jak: reforma gospodarcza, powoływanie samorządów robotniczych, warunki rozwoju budownictwa mieszkaniowego, czynniki sprzyjające wydobyciu węgla itp. Związek nasz w toku publicznej dyskusji nad projektem tez programowych sformułuje też w najbliższym okresie globalne stanowisko w sprawie dróg wyjścia z kryzysu gospodarczego⁴.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 71–72; „AS” 1981, nr 13.

⁴ Przyjęcie przez KKP niniejszego oświadczenia poprzedziła interesująca dyskusja. Zob. *KKP NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 23 kwietnia 1981...*, s. 70–105, 133–137.

1981 kwiecień 23, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach górnictwa

Krajowa Komisja Porozumiewawcza po zapoznaniu się z problemami załóg górniczych przedstawionymi przez delegatów Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa¹:

1) Popiera stanowisko przyjęte przez załogi górnicze zrzeszone w NSZZ „Solidarność” na spotkaniu w kopalni Jastrzębie w dniu 22 IV br., zgodnie z którym przyjmuje się, że wszystkie soboty i niedziele są w górnictwie wolne od pracy, tak jak precyzuje to Porozumienie Jastrzębskie – obowiązujące na terenie całego kraju – a mianowicie: „Ustalono, że wprowadza się wszystkie wolne soboty i niedziele, począwszy od 1 stycznia 1981 r. Przyjmuje się zasadę bezwarunkowego przestrzegania dobrowolności pracy w dniach ustawowo wolnych, począwszy od 1 IX [19]80 r.”²

2) Stwierdza, że środki mobilizacyjne stosowane w górnictwie, w postaci specjalnych funduszy pieniężnych oraz przydziałów deficytowych, reglamentowanych i atrakcyjnych towarów, stosuje się w celu wymuszania pracy w wolne soboty. Działania te zmierzają naszym zdaniem do wprowadzania podziału między załogami górniczymi a pozostałymi grupami zawodowymi. Intencją tych działań jest rozbitcie jedności związku Solidarność, czemu będziemy się przeciwstawiać wszelkimi dostępnymi środkami³.

¹ KKP zapoznała się „z problemami załóg górniczych” bezpośrednio, jako że przedstawiciele KKK SG przybyli na gdańskie obrady. Szerzej o dyskusji poprzedzającej przyjęcie uchwały zob. *KKP NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie 23 kwietnia 1981...*, s. 37–59, 109–112.

² *Uchwała załóg górniczych zrzeszonych w NSZZ „Solidarność”, „AS” 1981, nr 13.* Porozumienie Jastrzębskie zob. dok. nr 5.

³ Fundusz mobilizacyjny, z którego opłacano dobrowolną pracę górników w wolne soboty (niezależnie od 100-procentowego dodatku do dniówki), wprowadzono na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 lutego 1981 r. w sprawie czasu pracy oraz zasad i trybu udzielania dodatkowych dni wolnych od pracy pracownikom górnictwa głębinowego w 1981 r., DzU PRL 1981, nr 6, poz. 24. Dwa dni wcześniej projekt rozporządzenia parafowali przedstawiciele KKK SG. Ponieważ większość działaczy Solidarności szczebla kopalnianego nie podzielała stanowiska KKK SG, rozporządzenie było dość powszechnie kontestowane. Pomimo to 11 kwietnia władze wprowadziły kolejną formę premiowania za pracę w wolne soboty – dodatkowe dostawy mięsa, wędlin i smalcu, rozprowadzane bezpośrednio w kopalniach. W rezultacie konflikt z komisjami

3) Stwierdzamy, że sprawy górnictwa, a szczególnie problemy wydobycia węgla i sprawy wynagradzania za pracę były niejednokrotnie sygnalizowane w Min[isterstwie] Górnictwa przez Krajową Komisję Koordynacyjną Sekcji Górnictwa oraz zakładowe komisje przedsiębiorstw górniczych⁴, natomiast resort górnictwa nie podjął rozmów, a nawet nie zasygnalizował dotychczas chęci podjęcia takich rozmów w przyszłości⁵. W tej sytuacji odpowiedzialność za możliwe perturbacje w wydobyciu węgla spadnie na Ministerstwo Górnictwa.

4) Przyjmuje z satysfakcją oświadczenie przedstawicieli górników, że rozumiejąc sytuację gospodarczą w kraju i znaczenie wydobycia węgla dla gospodarki, nie będą szczędzić wysiłków zmierzających do jego zwiększenia⁶. Zależy to jednak od spełnienia bezspornie uzasadnionych postulatów górników, które muszą być załatwione maksymalnie szybko w toku bezpośrednich rozmów przedstawicieli Krajowej Komisji Porozumiewawczej i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa „Solidarność” z przedstawicielami rządu. Jednocześnie popieramy postulat górników, by do dnia 28 IV 1981 r. został anulowany punkt 6 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 II 1981 r. (Dz[biennik] Ustaw nr 6 z 1981 r.), który zawiera uregulowanie niezgodne z Porozumieniem Jastrzębskim⁷.

5) Upoważnia do prowadzenia rozmów z rządem w sprawach zgłoszonych przez przedstawicieli załóg górniczych – Andrzeja Gwiazdę, Tadeusza Jedyńaka, Andrzeja Cierniewskiego oraz przedstawicieli Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa, jak również ich doradców.

górnicyzmi Solidarności narastał. Zob. np. *Górnicy w sprawie „funduszu mobilizacyjnego”*, „AS” 1981, nr 7; *List do załóg górniczych*, *ibidem*; *Fundusz mobilizacyjny w górnictwie*, „AS” 1981, nr 11; *Wolne soboty w górnictwie*, *ibidem*, nr 12; *Oświadczenie w sprawie rozmów w Min. Górnictwa*, *ibidem*, nr 13; *Uchwała załóg górniczych...*

⁴ Zob. *Spór o wolne soboty w górnictwie*, „AS” 1981, nr 2; *Czas pracy w górnictwie*, *ibidem*, nr 3.

⁵ Informacja nieścisła, prowadzono choćby rozmowy z KKK SG na temat funduszu mobilizacyjnego.

⁶ Zob. *Uchwała załóg górniczych...*

⁷ Zob. *ibidem*. Kwestionowany passus rozporządzenia Rady Ministrów stanowił, że w tygodniach, w których przypadają dni świąteczne wolne od pracy – Poniedziałek Wielkanocny, Boże Ciało, Święto Odrodzenia Polski i Dzień Górnika, soboty są pracujące.

Nr 80

1981 kwiecień 24, Gdańsk – Oświadczenie rzecznika Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rozszerzenia reglamentowanej sprzedaży artykułów spożywczych

W związku z opublikowaniem w środkach masowego przekazu wiadomości o uzgodnieniu ze związkami zawodowymi wprowadzenia systemu kartek na produkty zbożowe i ryż, KKP komunikuje, że nie jest to zgodne z prawdą. NSZZ „Solidarność” został poinformowany o projekcie rządowym w tej sprawie, nie wyraził jednak akceptacji dla tego projektu.

Źródło: „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 5.

1981 kwiecień 25, Warszawa – Komunikat o rozmowach grupy roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z komisją rządową na temat aktualnej sytuacji w górnictwie

Rozmowy prowadzone były w gmachu Ministerstwa Górnictwa. Ze strony rządowej uczestniczyli: dyr. Dep[artamentu] Min[isterstwa] Planowania i Koordynacji – Z. Kucytowski, dyr. Dep[artamentu] Prawno-Organizacyjnego J. Zimoch, dyr. naczelny Centrali Zbytu Węgla – J. Stachoń, dyr. Dep[artamentu] Norm i Płac w Ministerstwie Górnictwa P. Bąk i szef delegacji rządowej, przewodniczący Państwowej Rady Górnictwa B[enon] Stranz. Ze strony Solidarności wzięli udział: A[ndrzej] Gwiazda, T[adeusz] Jedynak, A[ndrzej] Cierniewski, H[enryk] Sienkiewicz, Chorzewski, Szczygieł.

Rozmowy toczyły się głównie wokół kwestii czasu pracy w górnictwie. Powiedziano, że istnieje zasadnicza sprzeczność między dwoma aktami prawnymi wysokiej rangi. Porozumienie Jastrzębskie mówi, że w resorcie górnictwa obowiązują wszystkie wolne soboty i niedziele, natomiast Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dn. 26 II [19]81 r.¹ mówi o pięciodniowym tygodniu pracy górników. W myśl tego ostatniego dokumentu, którego realizacja jest w tej chwili obowiązująca w opinii władz resortu, górnicy zmuszeni są do odpracowywania tych sobót, które przypadają w tygodniu, w którym jest jeszcze jakiś dodatkowy dzień wolny, a konkretnie: Poniedziałek Wielkanocny, 1 Maja, 22 Lipca, Boże Ciało, Barbórka. Ze względu na to, że oba dokumenty: Porozumienie Jastrzębskie i Rozporządzenie^a Prezesa RM są przyjęte przez Sejm, istnieje tu niedopuszczalna sprzeczność prawna, będąca wynikiem uchybień władz.

Jak podnosili w dyskusji członkowie Solidarności, górnicy stoją na gruncie Porozumienia Jastrzębskiego. Traktują pracę w wolne soboty i niedziele na zasadzie całkowitej dobrowolności. Resort tłumaczył się, że musi

^a W dokumencie porozumienie.

¹ Chodzi o Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lutego 1981 r. w sprawie czasu pracy oraz zasad i trybu udzielania dodatkowych dni wolnych od pracy pracownikom górnictwa głębinowego w 1981 r. (DzU PRL 1981, nr 6, poz. 24).

respektować Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów, gdyż zaakceptował je Sejm. Przedst[awiciel] Solidarności oświadczył, że w „Trybunie Ludu” z dnia 10 IV br. napisano, że premier zmniejszył ilość sobót koniecznych do odpracowania do trzech (nie trzeba odpracowywać 1 Maja i 22 Lipca). Przew[odniczący] del[egacji] rządowej podał w wątpliwość tę informację. Przedstawiciele Solidarności zaproponowali, by prawnicy obu stron po zakończeniu rozmów sporządzili informację dla premiera, zawierającą rzetelną ocenę sytuacji w górnictwie. Poruszono również sprawę dodatkowych przydziałów wędlin i tłuszczów dla górników za prace w wolne dni oraz wypłat z tzw. funduszu mobilizacyjnego.

Solidarność ostro skrytykowała resort górnictwa za ignorowanie i lekceważenie górników i ich problemów, a dodatkowo za wprowadzanie złej atmosfery do kopalń poprzez dzielenie ludzi pod względem przywilejów. Delegacja Solidarności przedst[awiła] prosty rachunek, z którego wynika, że zmuszenie górników do odpracowania tych sobót przyniesie 2 mln t wydobywania, ale spowoduje stratę ok. 10 mln t, gdyż górnicy nie przystąpią do pracy w pozostałe soboty. Podkreślono, że przy obecnym, katastrofalnym wręcz, stanie technologicznego zaopatrzenia górnictwa, wobec wielkiego procentu wypadkowości [i] awaryjności w kopalniach, przy lekceważącym stosunku resortu, a przede wszystkim min[istra] [Mieczysława] Głanowskiego, problemu wzrostu wydobywania nie rozwiąże się, przedłużając czas pracy. Solidarność stwierdziła, że konieczne jest anulowanie Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dn. 26 II br.

Źródło: „Serwis Informacyjny Biura Informacji Prasowej NSZZ »Solidarność«”, Gdańsk, 28 IV 1981, nr 67.

1981 kwiecień 25, Warszawa – Notatka z rozmów przewodniczącego Państwowej Rady Górnictwa Benona Stranza z delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” pod przewodnictwem Andrzeja Gwiazdy 25 kwietnia 1981 r.

1) Przewodniczący Benon Stranz przedstawi treść przeprowadzonych rozmów, a w szczególności treść niniejszej notatki, prezesowi Rady Ministrów obywatelowi Wojciechowi Jaruzelskiemu.

2) Uczestniczący w rozmowach przedstawiciele NSZZ „Solidarność” przedstawiają przebieg przeprowadzonych rozmów członkom i organom Związku.

3) Przedmiotem rozmów były zagadnienia związane z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 26 lutego 1981 r. w sprawie czasu pracy oraz zasad i trybu udzielania dodatkowych dni wolnych od pracy pracownikom górnictwa głębinowego w 1981 roku (DzU PRL nr 6, poz. 24, z dnia 14 marca 1981 r.).

Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” wnioskuje o uchylenie § 6 ww. rozporządzenia o brzmieniu: „zasada pięciodniowego tygodnia pracy obowiązuje także w tych tygodniach, w których przypadają Poniedziałek Wielkanocny, Boże Ciało, Święto Odrodzenia Polski, Dzień Górnika”.

Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” wskazali na niezgodność § 6 ww. Rozporządzenia z treścią i intencją Porozumienia Jastrzębskiego, co znajduje swój wyraz w odczuciach załóg górniczych.

Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” zwrócili uwagę na wydanie tego Rozporządzenia bez konsultowania [go] z właściwymi organami Związku.

W związku z tym wyrażono obawę, że egzekwowanie obowiązku pracy w cztery soboty może wpłynąć na znaczne obniżenie wydobywania w ramach dobrowolnej pracy w pozostałe wolne soboty, których do końca roku pozostało 36.

Zwrócono uwagę, że ewentualne konsekwencje wyciągane wobec pracowników za niestawienie się do pracy w dniu 25 kwietnia br.¹ mogą spowodować ostrą reakcję załóg z wykorzystaniem możliwości statutowych.

¹ Tj. pierwszą sobotę po Poniedziałku Wielkanocnym. Sobota ta została potraktowana przez ogniwa Solidarności jako wolna. W rezultacie wydobywanie węgla kamiennego wyniosło w tym dniu

Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” domagają się ustalenia zasad i zakresu stosowania dodatkowych zachęt materialnych w porozumieniu z właściwymi statutowo organami Związku zgodnie z § 10 pkt 2 wspomnianego porozumienia.

NSZZ „Solidarność” zwraca uwagę na to, że sposób rozdziału i zakres wspomnianych zachęt materialnych prowadził w praktyce do ujemnych skutków z punktu widzenia zasad współżycia społecznego².

Źródło: „AS” 1981, nr 13.

148 tys. ton zamiast planowanych 627 tys. 320 ton. Dwa dni później, 27 kwietnia, przedstawiciele Ministerstwa Górnictwa zapewnił delegację KKK SG, że szef resortu górnictwa najpóźniej do 30 kwietnia skonsultuje z kierownictwem rządu możliwość zniesienia § 6 pkt 2 Rozporządzenia Rady Ministrów z 26 II 1981 r. (*Notatka ze spotkania przedstawicieli KKG z min. Ulanowskim w dniu 27.04.81*, „AS” 1981, nr 14).

² 28 kwietnia w uchwale adresowanej do premiera Wojciecha Jaruzelskiego KKK SG wprost zażądała zniesienia „wszelkich form dodatku mobilizacyjnego [...] i innych zachęt za dni wolne od pracy” (*Uchwała KKK SG*, „AS” 1981, nr 14. Zob. też *Zebranie delegatów KKK SG*, oprac. E. Nekanda-Trepka, *ibidem*).

1981 kwiecień 27, Warszawa – Wspólny komunikat o rozmowach delegacji Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych 27 kwietnia 1981 r.

W związku z niepokojem i sytuacją zagrożenia społecznego powodowanego pogłoskami o zwalnianiu pracowników lub ich obowiązkowych przemieszczeniach przedstawiciele KKP NSZZ „Solidarność” w składzie: B[ogdan] Lis i J[an] Rulewski oraz eksperci J[anina] Waluk i J[adwiga] Staniszki przeprowadzili w dniu 27 kwietnia br. rozmowy z wiceministrem pracy, płac i spraw socjalnych P[iotrem] Karpiukiem przy udziale wiceministra J[erzego] Burego i dyrektora Departamentu Zatrudnienia E. Dobosza¹.

W toku rozmów postanowiono:

1. Do czasu uzgodnienia stanowisk nie będzie przymusowych przemieszczeń pracowników, jak również nie mogą być przygotowywane imienne wykazy pracowników do zwolnień.

2. Minister przekaze Związkowi dodatkowo wszystkie projekty aktów prawnych oraz projekty zarządzeń dot[yczących] przemieszczeń pracowników.

3. Ministerstwo przekaze Związkowi raport o sytuacji w zatrudnieniu i metodę przeprowadzenia szacunków dot[yczących] osób, które w przyszłości mogą być objęte przemieszczeniami.

4. Uważa się za celowe, aby problemy przemieszczeń pracowników rozważane były łącznie z programem stabilizacji gospodarki. W związku z tym uznano, że dalsze rozmowy będą prowadzone z udziałem przedstawicieli Komisji Planowania przy Radzie Ministrów oraz Ministerstwa Finansów.

5. Przed podjęciem ostatecznej decyzji wnioski wynikające z rozmów zostaną przedstawione do szerokiej konsultacji społecznej z udziałem Związku.

¹ Zob. *Rozmowy w/s zwalniania i przemieszczeń pracowników*, „AS” 1981, nr 14.

1981 kwiecień 30, Warszawa – Komunikat PAP o rozmowach Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Płac i Świadczeń Socjalnych pod przewodnictwem Eligiusza Naszkowskiego z delegacją Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z ministrem Januszem Obodowskim na czele, uzgodniony przez strony (fragment)

[...]

Przyjęto następujący wspólny komunikat z rozmów:

30 kwietnia odbyło się pierwsze posiedzenie Grupy Roboczej KKP NSZZ „Solidarność” pod przewodnictwem Eligiusza Naszkowskiego ze stroną rządową – zespół II – reprezentowaną przez ministra pracy, płac i spraw socjalnych Janusza Obodowskiego i grupę ekspertów.

Strona rządowa przedstawiła propozycję przeniesienia o rok zawierania nowych umów zbiorowych i wprowadzenia tzw. kart branżowych, argumentując to stanem gospodarki. Strona rządowa potwierdziła wolę realizacji pakietu spraw socjalnych z porozumień w Gdańsku, Szczecinie i Jastrzębiu, a w szczególności postulatów reformy systemu emerytalnego, zasiłków rodzinnych, zasiłków wychowawczych oraz systemu rekompensaty wzrostu kosztów utrzymania.

Grupa Robocza KKP stwierdziła, że już od listopada 1980 r. Związek zabiega o niezawieranie nowych umów zbiorowych i kart branżowych, co jest zgodne także z intencją rządu.

Związek podtrzymuje swoje stanowisko niedokonywania w 1981 r. żadnych poważnych ruchów płacowych.

Zgodzono się, że wstrzymanie realizacji i zawierania umów zbiorowych nie wyklucza pewnych ruchów płacowych na mniejszą skalę, szczególnie w związku z ewentualnym procesem przemieszczenia siły roboczej. Grupa KKP zgodziła się z poglądem, że Związek powinien podjąć również problematykę etyki i godności pracy.

Ustalono, że będą kontynuowane robocze spotkania Grupy Roboczej KKP ze stroną rządową w sprawie przyspieszenia realizacji projektów zmian niektórych świadczeń socjalnych oraz w sprawie wypracowania zasad polityki płac po 1981 r.

Grupa Robocza KKP zobowiązała się do przyspieszenia opiniowania propozycji w sprawie świadczeń socjalnych przedstawionych w roku bieżącym do konsultacji przez ministra pracy, płac i spraw socjalnych.

Źródło: „Życie Warszawy”, 1–3 V 1981.

1981 kwiecień 30, Warszawa – Komunikat o rozmowach Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki z Zespołem Ekonomicznym Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych

Warszawa, dn. 30 kwietnia 1981 r.

W dniu 30 kwietnia 1981 r. odbyło się spotkanie Zespołu Ekonomicznego Komitetu Rady Ministrów do spraw Związków Zawodowych z Grupą Negocjacyjną KKP NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki¹.

Przewodniczącym ze strony rządowej był minister finansów Marian Krzak, a ze strony związkowej przewodniczyli: Jan Rulewski i Bogdan Lis. Obu stronom towarzyszyli eksperci².

Spotkanie miało charakter wstępny, określający tematy do negocjacji i współdziałania idącego w kierunku określenia dróg wyjścia z kryzysu i stabilizacji gospodarki. Uzgodniono, że „Raport o stanie gospodarki” oraz rządowy „Program stabilizacji” zostanie udostępniony stronie związkowej najpóźniej w drugiej dekadzie maja br. Ponadto strona rządowa wykazała gotowość do udostępnienia Związkowi innych informacji i materiałów niezbędnych do oceny stanu gospodarki.

W toku rozmów strona związkowa przedstawiła na piśmie swoje stanowisko negocjacyjne w sprawach gospodarczych i społecznych wynikających z obecnej sytuacji kraju³. Strona rządowa wstępnie ustosunkowała się do tego stanowiska i oświadczyła, że swój pogląd na ten temat sprecyzuje również na piśmie przed następnym spotkaniem.

Ponadto wstępnie omówiono i zarysowano tematy, które mogą być przedmiotem dalszych rozmów. Ustalono, że na następnym spotkaniu, przewidywanym w drugiej połowie maja br., zostanie opracowany harmonogram i tryb dalszych rozmów.

Źródło: „AS” 1981, nr 14.

¹ Zob. *Rozmowy na temat Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki*, „AS” 1981, nr 14.

² Ekspertami Solidarności byli: Ryszard Bugaj, Stefan Kurowski, Jadwiga Staniszkis, Janina Wałuk i Andrzej Wielowieyski.

³ Zob. dok. nr 87.

1981 kwiecień 30, Warszawa – Komunikat o rozmowach w sprawach górnictwa przedstawicieli rządu z delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”

W dniu 30 kwietnia br. odbyły się w siedzibie Ministerstwa Górnictwa w Warszawie rozmowy pomiędzy przedstawicielami rządu PRL i przedstawicielami Krajowej Komisji Porozumiewawczej i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”¹.

Rozmowom przewodniczyli: prof. dr B[enon] Stranz, przewodniczący Państwowej Rady Górnictwa oraz T[adeusz] Jedynek – członek Prezydium KKP NSZZ „Solidarność”. Rozmowy dotyczyły spornych przepisów § 6 i § 10 ust. 2 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 lutego 1981 r. w sprawie czasu pracy oraz zasad i trybu udzielania dodatkowych dni wolnych od pracy pracownikom górnictwa głębinowego w 1981 r. oraz innych spraw.

Ustalono, co następuje:

1. Odnosnie [do] § 6 ww. Rozporządzenia Rady Ministrów, który brzmi: „Zasada pięciodniowego tygodnia pracy obowiązuje także w tych tygodniach, w których przypadają Poniedziałek Wielkanocny, Boże Ciało, Święto Odrodzenia Polski i Dzień Górnika”.

Wszystkie soboty są dniami wolnymi od pracy, zgodnie z Protokołem porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w dniu 3 września 1980 r. w Kopalni Węgla Kamiennego „Manifest Lipcowy”². W związku z tym praca w soboty może odbywać się wyłącznie na zasadzie dobrowolności.

2. Odnosnie [do] § 10 ust. 2 ww. Rozporządzenia:

Stosownie do uchwały podjętej przez załogi górnicze w dniu 22 kwietnia br. na Kopalni Węgla Kamiennego „Jastrzębie” oraz uchwały pod-

¹ Zob. *Rozmowy w Ministerstwie Górnictwa*, oprac. A. Dodziuk, „AS” 1981, nr 14. Przyjęte 30 kwietnia ustalenia omawiano również na posiedzeniu Prezydium KKP. Zob. *Tymczasowe Prezydium KKP. Warszawa, 30.04*, oprac. A. Dodziuk, *ibidem*.

² Zob. dok. nr 5.

jętej na Walnym Zjeździe Delegatów KKK Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” w dniu 28 kwietnia br. na Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”³ – uzgodniono zawieszenie wypłacania zachęt materialnych, ustalając równocześnie, że strony przystąpią do negocjacji w powyższej sprawie na dotychczasowym szczeblu. Pierwsze spotkanie odbędzie się w dniu 7 maja br.

3. Odnośnie [do] innych postulatów załóg górniczych uzgodniono, że będą one przedmiotem rozmów, które zostaną podjęte w II dekadzie maja br. pomiędzy Ministerstwem Górnictwa i KKK Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”.

Tadeusz Jedynek
Benon Stranz

Źródło: „AS” 1981, nr 14.

³ *Uchwała załóg górniczych...; Uchwała KKK SG...*

1981 kwiecień 30, Warszawa – Stanowisko Grupy Negocjacyjnej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki w sprawach gospodarczych i społecznych wynikających z sytuacji gospodarczej w kraju opracowane przez Stefana Kurowskiego, Bogdana Lisa, Jana Rulewskiego, Jadwigę Staniszkis, Janinę Waluk i Andrzeja Wielowieyskiego

Warszawa, 30 IV 1981 r.

1. Zahamowanie postępującego kryzysu gospodarki polskiej wymaga opracowania i szybkiego realizowania konkretnego „Programu stabilizacji i rekonstrukcji gospodarki”^a.

2. Wyjście z kryzysu gospodarczego nie może się dokonać bez udziału w tym procesie całego społeczeństwa i ogółu ludzi pracy tak w zakresie realizacji „Programu”, jak w zakresie poniesienia nieuniknionych kosztów i wyrzeczeń związanych z tym „Programem”. Takie koszty i wyrzeczenia mogą być uznane za nieuniknione jedynie przy odpowiednim rozbudowaniu urzędów socjalnych, wyczerpaniu wyrównawczych działań pozacenowych i przy całkowitej rekompensacie uszczerbku w dochodach dla grup o najniższym poziomie zamożności, tak aby nie zwiększała się w naszym kraju sfera ubóstwa.

3. Dotychczasowe działania rządu zmierzające do wyprowadzenia gospodarki z kryzysu trzeba ocenić jako dalece niedostateczne tak pod względem zakresu pracy, jak i ich tempa. Powoduje to stratę cennego czasu, pogłębienie się kryzysu i zwiększa nieufność społeczeństwa do zdolności i dobrej woli rządu w dziele opanowania kryzysu. Tzw. 10-punktowy program rządu gen. Jaruzelskiego¹ jest jedynie zestawieniem ogólnych hasel i nie ma charakteru operacyjnego, a zatem nie może stanowić wytycznych do konkretnych działań stabilizacyjnych i rekonstrukcyjnych.

^a W dokumencie gospodarczej.

^b W dokumencie gotowa.

¹ Zob. dok. nr 78, przyp. 2.

4. NSZZ „Solidarność” gotów^b jest i uważa za swój obowiązek obywatelski włączenie się do realizacji „Programu stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” w szczególności przez uświadomienie swoich członków o zasadności i rzetelności takiego „Programu” i konieczności ponoszenia związanych z nim konsekwencji. Powyższe działania NSZZ „Solidarność” będzie mógł^c podjąć jedynie pod warunkiem, że „Program stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” będzie zawierał kompleksowe przedsięwzięcia, które rzeczywiście w ocenie kompetentnej opinii publicznej zagwarantują wyjście z kryzysu.

5. W szczególności „Program stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” musi zawierać konkretne zamierzenia w zakresie:

- zmiany struktury gospodarczej w ramach bieżących przestawień produkcyjnych;
- wprowadzenia gospodarki na ścieżkę pełnej realizacji reformy gospodarczej;
- zmniejszenia napięcia gospodarczego;
- odpowiedniego zabezpieczenia socjalnego dla słabszych ekonomicznie grup ludności.

6. W zakresie zmiany struktury gospodarczej „Program stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]”^d musi zawierać konkretne zamierzenia konwersji produkcji, to znaczy kierunków i programów produkcji, a więc tego, co się produkuje. Konwersją musi być objęta bieżąca produkcja przemysłu i budownictwa, proces inwestycyjny i handel zagraniczny. Kierunek konwersji powinien generalnie polegać na zmniejszeniu i ograniczeniu produkcji maszyn i urządzeń przeznaczonych do produkcji nowych maszyn i urządzeń, a podjęciu w to miejsce lub rozszerzeniu^e produkcji maszyn i urządzeń służących do produkcji dóbr konsumpcyjnych (np. skierowanie tzw. przemysłu sprzętu komunikacyjnego na produkcję maszyn i narzędzi dla rolnictwa) lub na podjęciu i rozszerzeniu produkcji bezpośrednio samych dóbr konsumpcyjnych.

7. Powyższa konwersja aparatu produkcyjnego powinna znaleźć wyraz w nowym rozdzielnictwie surowców, w strukturze handlu zagranicznego, w przemieszczeniach siły roboczej i w strukturze inwestycji².

^c W dokumencie mogła.

^d W dokumencie w punktach 6, 8, 10 i 11 skrót PSiR.

^e W dokumencie rozszerzenie.

8. Zamierzenia „Programu stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” w zakresie wprowadzenia gospodarki na ścieżkę reformy gospodarczej powinny polegać na takich zmianach mechanizmu funkcjonowania gospodarki i wprowadzeniu takich rozwiązań na okres przejściowy, które będą nas zbliżać do stanu przewidzianego przez reformę gospodarczą, a nie od stanu tego oddalać. Wszelkie rozwiązania typu reglamentacji przez system kartkowy, a także wzmocnienie centralnego rozdzielnictwa są całkowicie sprzeczne z tym kierunkiem działania. Wejście gospodarki na ścieżkę prowadzącą do reformy gospodarczej wymaga także podjęcia już w okresie przejściowym głębokiej rekonstrukcji organizacyjnej naszej gospodarki w kierunku zniesienia barier resortowych i ograniczenia roli centralnych i pośrednich szczebli administracji gospodarczej. Odpowiednie postanowienia w tej dziedzinie powinny się znaleźć w „Programie stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]”.

9. Zmniejszenie napięcia gospodarczego wymaga zbliżenia się do stanu równowagi między popytem a podażą, co powinno być osiągnięte na poszczególnych rynkach zarówno w zakresie konsumpcji, jak [też] zaopatrzenia i inwestycji. W tych działaniach nie można ograniczać się tylko do popytowej strony procesów gospodarczych, lecz trzeba objąć nimi stronę podażową w drodze wspomnianej już konwersji gospodarczej.

10. W ramach „Programu stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” trzeba zawrzeć konkretne zamierzenia, dostosowując naszą gospodarkę do racjonalnego powiązania jej z gospodarką światową w ramach międzynarodowego podziału pracy, co powinno stworzyć podstawy do wprowadzenia wymiennalności polskiego złotego.

11. Zamierzenia „Programu stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” w zakresie zabezpieczenia socjalnego muszą uchronić od doraźnego nawet zubożenia społeczeństwo i stabilizować poziom spożycia większości ludności z wyjątkiem grup najwyżej zarabiających. Równocześnie „Program” powinien przewidywać podjęcie odpowiednich decyzji w zakresie polityki społecznej, a mianowicie zapewnienie pełnego zatrudnienia jako zasady, zabezpieczenia odpowiednich zasiłków dla osób przejściowo poszukują-

² Koncepcję konwersji aparatu produkcyjnego rozwijał Stefan Kurowski, jeden z członków grupy negocjacyjnej Solidarności. Zob. *Wstęp*, s. 44–45.

cych pracy, podniesienia zasiłków rodzinnych i wychowawczych, regulacji rent i emerytur oraz ustalenia minimum socjalnego.

12. Opracowanie „Programu stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]” wymaga pełnej i rzetelnej informacji o stanie gospodarki, a przede wszystkim o zasobach rezerw w aparacie produkcyjnym, w sieci zaopatrzeniowej i w handlu zagranicznym, które mogą być szybko uruchomione^f. Między innymi należy podać, jakie konkretne możliwości otwiera przed gospodarką podpisane przed kilku dniami porozumienie z naszymi wierzycielami o odroczeniu części płatności. Podkreślając znaczenie pełnej i rzetelnej informacji o stanie gospodarki, NSZZ „Solidarność” domaga się udostępnienia źródłowych informacji na ten temat, a w szczególności bilansów podstawowych surowców i półfabrykatów oraz danych o bieżącym bilansie płatniczym i stanie zadłużenia kraju. Informacji o sytuacji gospodarczej powinien dostarczyć „Raport o stanie gospodarki”. Odwlekanie przedstawienia takiego „Raportu” trzeba ocenić bardzo krytycznie.

13. Biorąc pod uwagę powyższe wymogi, jakim powinien odpowiadać „Program stabilizacji i rekonstrukcji [gospodarki]”, NSZZ „Solidarność” występuje stanowczo przeciw niekompleksowym, odcinkowym i izolowanym działaniom i propozycjom, które polegają jedynie na zwiększeniu obciążeń ekonomiczno-socjalnych ludzi pracy bez powiązania tych działań z konkretnymi perspektywami rzeczywistego zahamowania kryzysu. NSZZ „Solidarność” nie będzie mógł^g poprzeć takich izolowanych zamierzeń i działań, które mają na celu oddziaływanie tylko na popytową stronę gospodarki bez odpowiedniej zmiany jej strony podażowo-produkcyjnej, i nie będzie mógł zalecać swym członkom zgody na ponoszenie wynikających z tych działań kosztów. W konkretnych przypadkach takich działań Solidarność podejmie przeciw nim protest w odpowiedniej formie.

St[efan] Kurowski (ekspert),
B[ogdan] Lis,
J[an] Rulewski,
J[adwiga] Staniszkis (ekspert),
J[anina] Waluk (ekspert),
A[ndrzej] Wielowieyski (ekspert)

^f W dokumencie unieruchomione.

^g Tu i dalej w dokumencie mogła.

[1981 kwiecień], Warszawa – Komunikat nr 3 Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o polityce zatrudnienia opracowany przez Janinę Waluk (fragmenty)

OPSZ przy KKP otrzymał do zaopiniowania projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie szczególnych uprawnień pracowników podejmujących pracę w preferowanych zakładach pracy, w indywidualnych gospodarstwach rolnych oraz podejmujących wykonywanie rzemiosła. Projekt został zaopiniowany wstępnie przez specjalistów. Nie może on jednak być w chwili obecnej zaakceptowany, ponieważ:

1) dotyczy tylko **fragmentarycznych rozwiązań**, których kierunek jest uwarunkowany generalnymi zmianami struktury zatrudnienia, ograniczeniami produkcji i reformą gospodarczą,

2) jako sprawa bardzo ważna dla wszystkich członków Związku **wymaga szerokiej publicznej dyskusji**, której nie można przeprowadzić z dnia na dzień,

3) projekt ten został opracowany w sposób czysto **administracyjny**, pominięto w nim szereg węzłowych problemów związanych z ochroną interesów pracowników; są przygotowywane czy podobno już opracowane projekty uchwał oraz zarządzeń związanych z tą problematyką, których Związek do zaopiniowania nie otrzymał, np. Zarządzenie o funduszu aktywizacji zawodowej czy Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie zasad przechodzenia pracowników ministerstw i urzędów centralnych do innej pracy lub na zaopatrzenie emerytalne w związku ze zmniejszaniem stanu zatrudnienia i inne.

W powyższej sprawie Prezydium KKP podało następujące oświadczenie: [...]^a

W dniu 14 kwietnia br. OPSZ zorganizował wstępną dyskusję nad projektem uchwały RM w sprawie szczególnych uprawnień pracowników podejmujących pracę w preferowanych działach gospodarki. W dyskusji uczestniczyli przedstawiciele kilku zakładów pracy, OBS Region

^a Opuszczono oświadczenie Prezydium KKP z 14 IV 1981 r. Zob. dok. nr 76.

Mazowsze oraz OBS Region Wielkopolska, pracownicy naukowcy PAN i instytutów naukowo-badawczych, resortów (Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, Ministerstwa Łączności), wydziału zatrudnienia i spraw socjalnych oraz pracowni poradnictwa zawodowego.

A oto w skrócie najważniejsze problemy, które postawiono w toku dyskusji:

I. Problemy przemieszczenia pracowników są fragmentem, częścią ogólnej koncepcji zatrudnienia, której nie było i nie ma dotychczas. Niezbędne jest określenie generalnych zmian struktury zatrudnienia, niezbędna jest świadomość tego, które z inwestycji będą zatrzymywane, jakie działy, branże, zakłady preferowane. Koncepcja zatrudnienia musi być zgrana z ogólnymi zasadami reformy gospodarczej, musi być jednocześnie opracowana koncepcja zatrudnienia w sytuacji kryzysowej. Administracja nie może dawać tylko konkretnych dyrektyw – udawać, że nic się nie zmieniło, pracować w dalszym ciągu starymi metodami – podejmując wciąż rozwiązania doraźne, zamiast perspektywicznych. Stąd przedstawienie projektu uchwały w sprawie uprawnień pracowników w sytuacji gdy:

- nie wiadomo, czy preferowane działy będą mogły wchłonąć przemieszczanych pracowników oraz w sytuacji gdy nie jest jednoznaczne, czy niektóre z nich powinny ich wchłaniać (np. rolnictwu nie tyle jest potrzebne zwiększenie zatrudnienia, ile racjonalna polityka zapewniająca odpowiednie wyposażenie w niezbędne środki), natomiast na pewno powinno zwiększać się zatrudnienie w sferze usług,

- brak raportu o stanie, potrzebach i możliwościach poszczególnych dziedzin,

- brak określenia warunków do realizacji takich przemieszczeń (sprawy mieszkaniowe, płacowe itp.), które nie odbywałyby się kosztem pracujących,

- brak rozeznania, o jaką liczbę osób może tu chodzić (szacunki MPPiSS – 600 tys. osób, nie wiadomo jednak, jak liczne, czy z przyrostem siły roboczej; inne szacunki ok. 1 mln),

jest właściwie załatwianiem sprawy od końca. Stąd w ogóle trudność dyskusowania spraw szczegółowych. W związku z tym jest także sprawą wątpliwą, czy realizacja uchwały doprowadziłaby do zamierzonych skutków – przyspieszenia rozwoju usług i wzrostu produkcji rolnej, a zwłaszcza intensyfikacji produkcji żywności – brak bowiem określonego programu przemieszczeń, kierunków, kryteriów, gwarancji prawnych i materialnych.

Projekt wydaje się nie przewidywać żadnych sytuacji konfliktowych, a także nie dostrzegać istnienia związków zawodowych. Podkreślano także, że uchwała [nr] 118¹ jest w ok. 90% nierealizowana.

II. W drugim nurcie dyskusji podkreślono, że jeśli zostałyby wyrażona zgoda na zaakceptowanie tego typu uchwały, to trzeba by w sposób całkowicie jednoznaczny określić, że jest to uchwała o charakterze awaryjnym, doraźnym.

Niedopuszczalne są także wszelkie sformułowania w uchwale mówiące o jakimś **typowaniu** pracowników do przemieszczeń. Winna tu być **stosowana zasada całkowitej dobrowolności**, oparta na motywacji nie administracyjnej, a ekonomicznej czy psychologicznej. Przedstawiciele zakładów pracy i OBS zarzucali Ministerstwu Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, że dotychczas nie ma generalnego projektu koncepcji zatrudnienia, a tylko prowizoryczne rozwiązania – administracyjne manipulowanie uchwałami cząstkowymi. Przedstawiciele resortu oraz inni (instytutu pracy, wydziału zatrudnienia) podkreślali, że nie ma jeszcze planu 5-letniego. Niektórzy podkreślali, że przemieszczenia mogą dokonywać się jedynie pod pewną presją.

W innych głosach w dyskusji zwracano uwagę, że dla Związku najbardziej istotne są następujące sprawy:

a) określenie praw osób przemieszczanych w taki sposób, by nie narażać ich na samowolę urzędników wydziałów zatrudnienia. Niezbędne jest więc określenie kryteriów uzasadniających odmowę przyjęcia propozycji pracy (problem kryteriów zawodów pokrewnych, dopuszczalnych odległości dojazdów do pracy, kryteriów pracy zastępczej itp.). Oznacza to także potrzebę dyskusji nad przepisami wykonawczymi, które w znacznym stopniu mogą przesądzać o realizacji uchwały,

b) wyrażano obawy, czy uchwała nie jest wymierzona przeciwko dwuzawodowości. Podkreślano, że w praktyce zwolnienia mogą właśnie szczególnie dotyczyć tej grupy osób. W związku z tym raz jeszcze sygnalizowano potrzebę zagwarantowania pełnej dobrowolności przemieszczeń,

c) rozważano sprawę niewłaściwej struktury zatrudnienia, zwłaszcza m.in. problem nadmiernej liczby kierowników i dyrektorów wszelkich szczebli w stosunku do pracowników efektywnie zatrudnionych,

¹ Prawdopodobnie chodzi o Uchwałę nr 118/80 Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1980 r. w sprawie zmian w systemie kierowania przedsiębiorstwami państwowymi w 1981 r., MP 1980, nr 30, poz. 165.

d) dyskutowano nad racjonalnością zaproponowanych w projekcie uchwały środków, np.:

– ^bczy instrument przechodzenia na emerytury i w jaki sposób stosowany, np. radykalne obniżenie granicy wieku emerytalnego, zwłaszcza w administracji^b, czy też przerzucenie środków na dodatki dla matek wychowujących dzieci?

– czy stosować i jak wykorzystanie takiego środka jak możliwość okresowego bezpłatnego urlopu pracownika z zapewnieniem mu powrotu do zakładu pracy? Proponowano także jednoroczne urlopy płatne po 20 latach pracy w szczególnie trudnych warunkach (np. w przemyśle chemicznym). Sugerowano także bardziej elastyczne niż dotychczas korzystanie z niepełnego wymiaru czasu pracy.

III. Na odrębne potraktowanie zasługuje ten kierunek dyskusji, który wiązał omawianą problematykę z działalnością zakładów pracy:

– każdy zakład pracy powinien uzyskać odpowiedź na co go stać przy zapewnieniu rzeczywistej samodzielności. Najważniejszy problem to praca efektywna, a nie pozorna, stąd bardzo ważne: rekwalifikacja pracowników. Trzeba jednak rozważyć w każdym zakładzie potrzeby, warunki, możliwości. Zastanowić się także nad środkami ewentualnego przeciwdziałania zwolnieniu pracowników – ale zapewnić im trzeba pracę użyteczną,

– nie można czekać na wprowadzenie reformy. To może jeszcze trwać bardzo długo, a sprawy przemieszczeń trzeba będzie szybciej rozpocząć.

Jednak przy zmianie kwalifikacji należy pracownikowi zapewnić pełne, a nie okrojone wynagrodzenie; inaczej bowiem nie będzie motywacji do rekwalifikacji.

Robotnicy przechodzący do innej pracy powinni dostawać ten sam zarobek, jaki mają dotychczas, bowiem:

1) nie oni zawinili, że jest taki bałagan w gospodarce,

2) jeśli państwo było stać na to, by dawać im takie wynagrodzenie, kiedy wykonywali pracę społecznie bezużyteczną, to tym bardziej powinno [być] stać na to przy przejściu do pracy efektywnej. Dlatego nie dodatek wyrównawczy, a dotychczasowe wynagrodzenie. Propozycja ta wywołała dość ożywioną wymianę zdań. Zwracano uwagę na ewentualną reakcję środowiska, do którego przejdzie przekwalifikowany, jeśli ogólny poziom wynagrodzenia w nowym miejscu pracy będzie niższy;

^{b-b} *Tak w tekście.*

– zwracano uwagę na pominięcie roli Związku, podkreślając, że w takiej uchwale jest to niedopuszczalne. Atakowano zwłaszcza § 12 (kryteria kwalifikowania do przemieszczeń), sygnalizując, że tu właśnie niezbędna jest rola Związku, ponieważ te sprawy mogą powodować szereg napięć i konfliktów społecznych. Proponowano ewentualne powołanie komisji społecznych ds. przemieszczeń, bowiem wyrażano obawy, że sytuacja kryzysowa może się tak pogłębić, że zaistnieje konieczność przemieszczeń, nie tylko na zasadach całkowitej dobrowolności.

Wyrażano także obawy, że przy takiej operacji niektórzy z różnych przyczyn nie będą się mogli przekwalifikowywać, a nie są jeszcze w wieku emerytalnym. Wtedy należałoby pomyśleć o różnych rozwiązaniach, np. nie zwalnianie pracowników, a ograniczenie czasu pracy i proporcjonalne zmniejszenie wynagrodzeń wszystkim, wprowadzenie produkcji dodatkowej niezbędnej dla rynku i zatrudnienie przy niej pracowników. W przypadku czasowego wstrzymania produkcji zapewnić zasiłek wynoszący przynajmniej tyle, ile minimum socjalne. Kryteria przyznawania zasiłków powinny być jak najbardziej jednoznaczne;

– wyrażano obawy, że pracownicy rozwiązywanych jednostek administracji centralnej, zwłaszcza zjednoczeń, będą przesuwani do zakładów pracy, co mogłoby spowodować odsunięcie czy nawet zwalnianie specjalistów bardziej potrzebnych w przedsiębiorstwie oraz wywoływać konfliktowe czy niezdrowe sytuacje;

– proponowano, by absolwenci szkół wyższych w związku z bardzo trudną sytuacją na rynku pracy i brakiem miejsc dla kończących szkoły wyższe podejmowali pracę w produkcji na stanowiskach robotniczych, gdzie mogą być potrzebni i zdobywać pożyteczne doświadczenia.

OPSZ uważa, że:

1. Przy zaakceptowaniu podstawowej zasady, na którą zwracano przede wszystkim uwagę w dyskusji, a także w opiniach o projekcie uchwały, a mianowicie: **zasady całkowitej dobrowolności** przechodzenia do innej pracy, jak również jednoznacznego stwierdzenia doraźnego jej charakteru oraz uwzględnienia w związku z tym szeregu poprawek – będzie można dopuścić do realizacji tej uchwały. Trzeba jednak zdawać sobie w pełni sprawę z jej cząstkowego charakteru i określonego celu: ułatwienia przejścia do innej pracy tym, którzy dostrzegają taką potrzebę i korzyść już w obecnej sytuacji.

2. Projekt całościowego systemu koniecznych przemieszczeń pracowników lub zwolnień z pracy z zapewnieniem odpowiednich warunków bytowych oraz możliwości re kwalifikacji zawodowej – może być rozpatrzony tylko po uprzednim przedstawieniu przez rząd i uzgodnieniu z Solidarnością pełnego programu zatrudnienia i przemieszczeń pracowników, a także metod pobudzania spontanicznych przemieszczeń tam, gdzie jest to pożądane. Równocześnie powinien być rozpatrzony od razu projekt przepisów wykonawczych. Nie wolno traktować rozdzielnie ogólnego programu, aktów normatywnych oraz przepisów wykonawczych, ponieważ dopiero przepisy wykonawcze decydują o realizacji norm prawnych i od nich w dużym stopniu zależy, na ile uda się uniknąć ostrych konfliktów społecznych.

Opracowała: Janina Waluk

Źródło: „AS” 1981, nr 12.

1981 maj 7, Warszawa – Komunikat o rozmowach w sprawach górnictwa przedstawicieli rządu z delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”

W dniu 7 maja br. odbyły się w siedzibie Ministerstwa Górnictwa w Warszawie pomiędzy przedstawicielami rządu PRL oraz NSZZ „Solidarność” rozmowy w sprawach górnictwa¹.

Stronę rządową reprezentował minister górnictwa M[ieczysław] Głanowski, zaś NSZZ „Solidarność” członek Prezydium KKP T[adeusz] Jedynak i przewodniczący KKK Sekcji Górnictwa H[enryk] Sienkiewicz. W rozmowie wzięli udział: minister finansów M[arian] Krzak i podsekretarze stanu w Ministerstwie Górnictwa J. Bojakowski i M. Gustek. Uczestniczył w nich również: czł[onek] KKP A[ndrzej] Cierniewski, członkowie Prezydium KKK SG, przedstawiciele załóg górniczych oraz eksperci i doradcy obydwu stron.

Mając na względzie stanowisko załóg górniczych, zrzeszonych w NSZZ „Solidarność”, wyrażone w uchwałach podjętych w dniu 22 kwietnia br. na Kopalni Węgla Kamiennego „Jastrzębie”, w dniu 28 kwietnia br. na Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek” oraz w ustaleniach dokonanych w dniu 6 maja br. na Kopalni Węgla Kamiennego „Katowice”², strona rządowa wyraziła zgodę, aby z dniem 1 maja uległ likwidacji fundusz mobilizacyjny za dobrowolną pracę w wolne soboty, określony w § 10, ust. 2 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 lutego 1981 r. w sprawie czasu pracy oraz zasad i trybu udzielania dodatkowych dni wolnych od pracy pracownikom górnictwa głębinowego w 1981 r. Nie będą również stosowane inne formy zachęt.

Naliczone do dnia 30 kwietnia br., a niewypłacone dotychczas kwoty funduszu mobilizacyjnego podlegają dyspozycji dyrekcji kopalń w uzgodnieniu ze związkami zawodowymi, zgodnie z wolą załóg.

¹ Zob. *Rozmowy w Min. Górnictwa*, oprac. A. Matuszkiewicz, A. Dodziuk, „AS” 1981, nr 15.

² *Uchwała załóg górniczych...; Uchwała KKK SG...*

Strony potwierdzają ustaloną w Protokole porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w dniu 3 września 1980 r. w Kopalni Węgla Kamiennego „Manifest Lipcowy” zasadę bezwarunkowego przestrzegania dobrowolności pracy we wszystkie soboty.

Uwzględniając trudną sytuację w górnictwie oraz występowanie szeregu problemów wymagających pilnego rozwiązania, strony uzgodniły podjęcie rozmów dotyczących podstawowej problematyki górnictwa na kompetentnym szczeblu, ustalając pierwsze spotkanie w dniu 14 maja br.³

T[adeusz] Jedynek
M[ieczysław] Głanowski
H[enryk] Sienkiewicz

Źródło: „AS” 1981, nr 15.

³ Zob. *Rozmowy w Ministerstwie Górnictwa – 14.05.[1981]*, oprac. M. Pawlicka, „AS” 1981, nr 17.

1981 maj 8, Warszawa – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie zwolnień z pracy¹

Do czasu ustalenia całokształtu spraw związanych z przemieszczeniami i planem stabilizacji nie mogą być przeprowadzane jakiegokolwiek zwolnienia pracowników z powoływaniem się na redukcję. Komisje zakładowe mają prawo w tej sprawie powoływać się na pkt 1 wspólnego komunikatu z rozmów delegacji KKP NSZZ „Solidarność” w Ministerstwie Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 27 IV [19]81². Jednocześnie Prezydium KKP prosi komisje zakładowe o sygnalizowanie wszelkich trudności w sytuacji zatrudnieniowej oraz przesyłanie propozycji walki z bezrobociem do Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych na adres: Warszawa, ul. Kopernika 34.

Prezydium KKP zobowiązuje OPSZ do zebrania różnych inicjatyw komisji zakładowych w walce z bezrobociem, opracowania propozycji i rozesłania do wszystkich MKZ.

Warszawa, dnia 8 V 1981

Źródło: „AS” 1981, nr 15.

¹ Relacja z obrad Prezydium KKP zob. *Tymczasowe Prezydium KKP (8.05)*, oprac. K. Leski, „AS” 1981, nr 15.

² Zob. dok. nr 83.

1981 maj 8, Warszawa – Komunikat Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności o rozmowach z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu 8 maja 1981 r.¹

1. Po dotychczasowym okresie funkcjonowania reglamentacji artykułów żywnościowych Grupa Robocza przekazała przedstawicielom resortów pakiet uwag, które m.in. dotyczyły:

- a) potrzeby uproszczenia systemu reglamentacji,
- b) organizacji dostaw i dystrybucji żywności,
- c) zasad zaopatrzenia gastronomii i żywienia zbiorowego,
- d) źródła pochodzenia zachęt mobilizacyjnych dla górników,
- e) kwalifikacji uprawnień grup zawodowych,
- f) zaopatrzenia rynku w niereglamentowane produkty żywnościowe.

2. Ministerstwa niezależnie od wymienionych na dzisiejszym spotkaniu poglądów zobowiązały się do oficjalnego ustosunkowania się wobec przedstawionych problemów.

3. W trakcie spotkania strony określiły płaszczyznę negocjacji i funkcjonowania systemu po 30 VI 1981 r.

Renegocjacje dotyczyć będą zwłaszcza:

- a) rodzaju systemu reglamentacji mięsa i jego przetworów,
- b) zakresu reglamentacji żywności w ogóle,
- c) wysokości przydziałów,
- d) horyzontu czasowego reglamentacji.

4. Przedstawiciele resortów zobowiązali się do przekazania w terminie do dnia 12 V 1981 r., za pośrednictwem Komitetu ds. Związków Zawodowych, Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” propozycji rządowej w tej sprawie, której ogólne zarysy zasygnalizowano w trakcie dzisiejszego spotkania.

¹ Relacja ze spotkania zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. Z. Zegarski, „AS” 1981, nr 15.

5. Kolejne spotkanie grup roboczych Solidarności i rządu zostało wstępnie ustalone na dzień 18 V 1981 r. w Warszawie².

6. Omawiana w dniu dzisiejszym problematyka zostanie włączona do zakresu stałych kontaktów rządu z NSZZ „Solidarność”.

Źródło: „AS” 1981, nr 15.

² Zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. Z. Zegarski, *ibidem*, nr 16.

1981 maj 11, Bydgoszcz – List Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność” do ministra handlu wewnętrznego i usług Adama Kowalika w sprawie reglamentowanej sprzedaży artykułów spożywczych

Bydgoszcz, 11 V [19]81 r.

Obywatel Minister
Handlu Wewnętrznego i Usług
Adam Kowalik
Warszawa

Zgodnie z ustaleniami przyjętymi podczas spotkania przedstawicieli MHWiU i MPSiS z Grupą Roboczą NSZZ „Solidarność” ds. Żywności w dniu 8 V 1981 r. w Bydgoszczy¹ przekazujemy Obywatelowi Ministrowi zestaw pytań sformułowanych w oparciu o interwencje kierowane do nas przez naszych członków Związku. Uprzejmie prosimy o możliwie szybkie zajęcie przez Ministerstwo stanowiska i przekazanie nam wyjaśnienia.

1) Jaka jest wielkość różnicy między ilością wydanych kartek na poszczególne artykuły reglamentowane a liczbą osób do nich uprawnionych i z czego ta różnica wynika?

2) Jakie jest źródło dodatkowych przydziałów „mobilizacyjnych” wędliny dla górników?

3) Jaki jest sens wprowadzenia małych (5–20 dag) odcinków na mięso i wędliny?

4) Dlaczego Ministerstwo nie określiło odpowiednim zarządzeniem – wbrew zapowiedziom – zasad zaopatrzenia gastronomii zamkniętej i żywienia zbiorowego?

5) Kiedy Ministerstwo określi stanowisko w sprawie uprawnień do wyższych przydziałów skarżących się grup społeczno-zawodowych (np. farmaceuci, pracownicy przemysłu chemicznego itp.)?

6) Jakie działania podejmuje rząd dla ograniczenia spekulacji w handlu artykułami żywnościowymi?

¹ Zob. dok. nr 91.

7) W warunkach reglamentowanej sprzedaży mięsa znaczne usprawnienie przyniosłoby niewątpliwie zwiększenie jego porcjowania. Czy wykorzystano wszystkie możliwości w tym zakresie?

8) Statystyczne kryterium grup wiekowych ludności potęguje biurokracja. Czy można zmienić tę zasadę, ograniczając się do lat kalendarzowych?

9) Reglamentacja części żywności ma sens z fizjologicznego punktu widzenia tylko wówczas, gdy pozostałe towary spożywcze uzupełniają potrzeby odżywcze społeczeństwa. Tymczasem występują głębokie niedobory mleka, serów, ryb itp. Jakie są perspektywy zaopatrzenia rynku w te asortymenty i działania podejmowane dla poprawy tej sytuacji?

10) Co zrobił Pan Minister w celu wykonania zobowiązania podwyższenia przydziału cukru do 1,5 kg od 1 sierpnia 1981 r.?

11) Dlaczego zaniechano numeracji kartek?

Informujemy ponadto, że część wątpliwości została wyjaśniona podczas wspomnianego spotkania, jak również w piśmie Obywatela Ministra do wojewodów z dnia 24 IV [19]81 r., które zostało nam przekazane².

Kierownik Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych w Bydgoszczy
Marek Jarociński
przewodniczący Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ
„Solidarność”
Marek Koczwara

Źródło: „AS” 1981, nr 16.

² 21 V 1981 r. MHWiU odpowiedziało na powyższy list Krajowej Konferencji ds. Żywności. Zob. *Odpowiedź MHWiU, „AS” 1981, nr 18.*

1981 maj 13, Kraków – Komunikat o spotkaniu Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy 11–13 maja 1981 r. (fragmenty)

1. W dniach 11–13 maja 1981 r. odbyło się na terenie Huty im. Lenina w Krakowie drugie spotkanie pełnomocnych przedstawicieli organizacji zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy¹. [...]

2. Tematem spotkania było:

a) omówienie opinii załóg o opracowanych przez Zespół Roboczy propozycjach dotyczących samorządu pracowniczego² [...],

b) rozpatrzenie możliwości podjęcia skoordynowanych działań zmierzających do stworzenia warunków niezbędnych do wprowadzenia właściwej reformy społeczno-gospodarczej, [...].

3. W sprawie tematu 2.b uczestnicy zebrania zajęli następujące stanowisko: Realizacja porozumień społecznych z sierpnia i września 1980 r. nie jest możliwa w obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju bez przeprowadzenia gruntownej strukturalnej reformy gospodarczej. Pomimo deklarowanej wielokrotnie dobrej woli władz realizacja porozumień opóźnia się, a kolejne fragmentaryczne postępy uzyskiwane były dotychczas prawie wyłącznie na drodze strajków lub pod naciskiem ich proklamowania przez NSZZ „Solidarność”. Z dotychczasowych doświadczeń wynika ponadto, że strajk jest skuteczną bronią przeciwko złym decyzjom władz, lecz nie jest on efektywny dla tworzenia nowej sytuacji społecznej i gospodarczej

¹ Zob. *Spotkanie konsultacyjne wiodących zakładów pracy nt. samorządu*, oprac. W. Kamiński, „AS” 1981, nr 16. Pierwsze spotkanie konsultacyjne Sieci odbyło się 14–15 IV 1981 r. w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Zob. „BIPS” 1981, nr 2.

² Zespół Roboczy ds. Samorządu Pracowniczego powstał na pierwszym zebraniu konsultacyjnym Sieci. Niespełna dwa tygodnie później, 27–29 kwietnia, w Gdańsku Zespół Roboczy opracował wstępne wersje pierwszych samorządowych dokumentów Sieci: *Wzorcowy Statut Samorządu Pracowniczego Przedsiębiorstwa – Propozycja* (Załącznik nr 2 do *Komunikatu*, „AS” 1981, nr 14); *Wzorcowy Ordynacja Władcza Samorządu Pracowniczego – Propozycja* (Załącznik nr 3 do *Komunikatu*, *ibidem*); *Tryb powołania Samorządu Pracowniczego – Propozycja* (Załącznik nr 1 do *Komunikatu*, *ibidem*). W następnych dniach te trzy projekty konsultowano z załogami zakładów należących do Sieci.

kraju. Konsekwencje tego stanu rzeczy zagrażają interesom ludzi pracy. Wprowadzenie reformy społeczno-gospodarczej uwarunkowane jest m.in. zmianą obecnego ustawodawstwa. Poddawane obecnie pod publiczną dyskusję rządowe projekty ustaw³ zasadniczo odbiegają od oczekiwań społeczeństwa, w tym – od oczekiwań naszego Związku zrzeszającego 10 mln obywateli. W tej sytuacji konieczne jest tworzenie alternatywnych społecznych projektów tych ustaw oraz innych niezbędnych projektów ustaw niezaproponowanych do tej pory przez władze.

[...]

4. W sprawie samorządu pracowniczego delegaci przedstawili zebrane w swoich przedsiębiorstwach i regionach opinie dotyczące propozycji opracowanych przez Zespół Roboczy (Komunikat ze spotkania w Stoczni Gdańskiej z dnia 29 IV 1981 r.⁴). [...]

W wyniku analizy delegaci zajęli następujące stanowisko:

I. Przedstawiona propozycja wzorcowego statutu może stanowić podstawę do dalszego opracowania ostatecznej wersji.

Projekt ten wymaga szeregu zmian i uzupełnień, a w szczególności:

1) opracowania jasnej i zwięzłej definicji samorządu pracowniczego, 2) zwięzłego określenia struktury samorządu z uwzględnieniem rad wydziałowych i oddziałowych, 3) precyzyjnego określenia ramowych kompetencji: a) rady pracowniczej, b) prezydium tej rady, c) przewodniczącego rady, d) dyrektora przedsiębiorstwa.

Ponadto przedstawiony projekt wymaga poprawnego opracowania pod względem formalnoprawnym, pojęciowym i językowym.

[...]

III. Uznano za niezbędne prowadzenie dalszych prac nad projektem wzorcowego statutu samorządu pracowniczego. [...]

b) Grupa Robocza [...] pracowała nad ustawą o samorządzie pracowniczym, w wyniku czego delegaci przyjęli następujący tekst propozycji też do tej ustawy (załącznik nr 1).

c) Grupa Robocza⁵ [...] opracowała szkic założeń wprowadzenia reformy gospodarczej i funkcjonowania przedsiębiorstwa (załącznik nr 2 i 3), który autorzy traktują jako materiał do dyskusji.

³ Chodzi o projekty ustaw o przedsiębiorstwie państwowym oraz samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego.

⁴ Zob. „AS” 1981, nr 14.

⁵ Były to oczywiście dwie odrębne grupy robocze Sieci, niemające nic wspólnego ze wspomnianym Zespołem Roboczym ds. Samorządu Pracowniczego.

5. [...] Delegaci uznali za celowe kontynuowanie prac nad kształtem tematyki samorządu pracowniczego i reformy gospodarczej. Postanowiono prace te powierzyć Zespołowi Robocznemu wyłonionemu na pierwszym zebraniu w Stoczni Gdańskiej w dniach 14 i 15 IV br.⁶, który winien ulec reorganizacji z uwagi na uzupełnienie Sieci o nowych jej uczestników⁷. [...]

6. Uznano, że w obecnej sytuacji tworzenie form samorządu pracowniczego w poszczególnych zakładach pracy jest pilną potrzebą. Propozycję trybu powoływania samorządu pracowniczego zawiera Komunikat z dnia 29 IV 1981 r.

Komitety założycielskie samorządu pracowniczego powinny utrzymywać między sobą stałą współpracę konsultacyjno-informacyjną na zasadach podobnych do wypracowanych w Sieci wiodących zakładów pracy.

[...]

Prowadzący Spotkanie Sieci
Jerzy Milewski

Źródło: „AS” 1981, nr 16.

⁶ Zob. „BIPS” 1981, nr 2.

⁷ W maju 1981 r. do Sieci należało piętnaście komisji zakładowych Solidarności. Zob. dok. nr 107.

1981 maj 13, Kraków – Ogólne założenia funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jako podstawowych jednostek gospodarczych w ustroju socjalistycznym (zarys) – *opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy*

§ 1. Przedsiębiorstwo socjalistyczne jest podstawową jednostką organizacyjną gospodarki narodowej prowadzącą działalność gospodarczą na zasadach rachunku ekonomicznego, posiadającą osobowość prawną, obejmującą zorganizowany zespół zatrudnionych i dysponującą częścią mienia ogólnonarodowego.

Zadaniem przedsiębiorstwa socjalistycznego jest działalność produkcyjna lub usługowa mająca na celu osiągnięcie maksymalnych efektów gospodarczych przy optymalnym wykorzystaniu posiadanych środków.

§ 2. Działalność gospodarczą i usługową w państwie o ustroju socjalistycznym realizują następujące typy przedsiębiorstw:

- państwowe,
- społeczne,
- spółdzielcze;

dopuszcza się funkcjonowanie przedsiębiorstw:

- prywatnych,
- mieszanych.

Podstawowym typem przedsiębiorstw są przedsiębiorstwa społeczne.

§ 3. Przedsiębiorstwo państwowe jest organizacją społeczną działającą na zasadach rozrachunku ekonomicznego przy braku samodzielności oraz całkowitym podporządkowaniu centralnemu zarządzaniu i planowaniu.

Do tego typu przedsiębiorstw należą:

- kolej,
- energetyka,
- poczta, telegraf, telefon itp.

§ 4. Przedsiębiorstwo społeczne jest organizacją gospodarczą prowadzącą działalność na zasadach pełnej samodzielności i samorządności. Przedsiębiorstwo to jest własnością społeczną oddaną we władanie załozde przedsiębiorstwa.

§ 5. Przedsiębiorstwo spółdzielcze jest organizacją gospodarczą posiadającą pełną samodzielność. Właścicielami przedsiębiorstwa są członkowie spółdzielni.

§ 6. Przedsiębiorstwo społeczne zostaje powołane przez organ założycielski aktem erekcyjnym przez władze państwowe lub terenowe i zostaje wpisane do rejestru przedsiębiorstw.

Dla utworzenia przedsiębiorstwa władze wyznaczają organ założycielski, który dysponuje wszelkimi środkami umożliwiającymi powstanie przedsiębiorstwa i działa do czasu uzyskania przez nie zdolności samodzielnego działania na zasadach rozrachunku ekonomicznego. Po uruchomieniu przedsiębiorstwa organ założycielski kończy swą działalność i przekazuje przedsiębiorstwo ze wszystkimi środkami samorządowi przedsiębiorstwa.

§ 7. Najwyższą władzą w przedsiębiorstwie społecznym jest Samorząd Pracowniczy, który dla prawidłowego pełnienia swej funkcji powołuje Radę Pracowniczą jako organ zarządzający i dyrekcję przedsiębiorstwa jako organ wykonawczy.

§ 8. Przedsiębiorstwo społeczne posiada własne środki finansowe i korzysta z obcych środków finansowych oraz kredytów.

§ 9. Przedsiębiorstwo społeczne samodzielnie ustala własną politykę produkcyjno-usługową w zakresie kierunków, asortymentu i wielkości produkcji.

§ 10. Przedsiębiorstwo społeczne samodzielnie decyduje o:

- swojej działalności zaopatrzeniowej w materiały, dokumentację i technologię,
- kierunkach i ilości zbytu produkcji i usług.

§ 11. Przedsiębiorstwo społeczne samodzielnie decyduje o swoim rozwoju, zakresie zwiększenia i unowocześnienia potencjału produkcyjnego na podstawie posiadanych środków własnych i obcych.

§ 12. Przedsiębiorstwo społeczne samodzielnie i dobrowolnie może zawierać porozumienia o współpracy oraz o współdziałaniu kooperacyjnym i przedmiotowo-produkcyjnym z innymi przedsiębiorstwami.

Porozumienia te mogą dotyczyć wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych, rozwojowych, naukowych i handlowych. Porozumienia te nie mogą mieć charakteru monopolistycznego i zawierane są na okres określony umową.

§ 13. Przedsiębiorstwo za swoją działalność ponosi odpowiedzialność cywilnoprawną.

§ 14. Państwo ma obowiązek ochrony przedsiębiorstwa społecznego poprzez:

- stworzenie systemu ubezpieczeń państwowych zabezpieczających przedsiębiorstwo przed stratami niezawinionymi przez przedsiębiorstwo,
- pokrycie strat przedsiębiorstwa powstałych wskutek realizacji przez nie polityki gospodarczej państwa,
- gwarancję wobec osób trzecich na pokrycie strat zawinionych przez przedsiębiorstwo.

§ 15. Państwo sprawuje funkcję kontrolną nad przedsiębiorstwem w zakresie przestrzegania prawa.

§ 16. Państwo ma obowiązek oddziaływać na przedsiębiorstwa w zakresie ochrony środowiska.

§ 17. Oddziaływanie państwa na przedsiębiorstwo odbywa się tylko przy pomocy instrumentów ekonomicznych i umów. Czynnikiem sprawującym kontrolę państwa nad przedsiębiorstwami są: czynniki resortowe – ministerstwa, czynniki finansowe – ministerstwo finansów oraz odpowiednie komisje sejmowe.

§ 18. Decyzję o likwidacji przedsiębiorstwa podejmuje odpowiedni organ państwowy na podstawie orzeczenia banku finansującego działalność danego przedsiębiorstwa lub na wniosek samorządu przedsiębiorstwa. Likwidacja przedsiębiorstwa wymaga akceptacji związków zawodowych.

Kraków, 13 V 1981 r.

Źródło: Załącznik nr 3 do Komunikatu ze spotkania KZ wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 16.

1981 maj 13, Kraków – Tezy do ustawy o samorządzie pracowniczym – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)

Teza 1. Należy powołać drugą izbę sejmową, tzw. Izbę Samorządów, pochodzącą z demokratycznych wyborów, a opartą o reprezentantów samorządów pracowniczych, federacji konsumenckich, stowarzyszeń naukowo-technicznych, ruchów ochrony środowiska, przedstawicieli rad narodowych i związków zawodowych.

Nadrzędna byłaby Izba Posłów reprezentująca interesy polityczne kraju. Izba Samorządów mogłaby też spełniać rolę centralnego mediatora.

Izba Posłów miałaby prawo ingerowania wyłącznie w przypadkach, kiedy uchwały Izby Samorządów naruszałyby nadrzędny interes polityczny kraju.

Izba Samorządów spełniałaby funkcję autentycznego społecznego właściciela środków produkcji całego kraju, wyrażaną w formie pośredniej. Nastąpiłoby rozdzielenie funkcji politycznych i gospodarczych w Sejmie. Spełniony zostałby postulat uspołecznienia zarządzania, tzn. wyeliminowania grup nacisku i forsowania indywidualnych koncepcji gospodarczych.

Izba Samorządów spełniałaby rolę koordynatora działań samorządów pracowniczych w skali całego kraju. Izba ta ustalałaby główne kierunki rozwoju gospodarki narodowej w postaci planów wieloletnich, perspektywicznych i strategicznych. Byłaby najwyższym kontrolerem społecznym.

Teza 2. W myśl art. 13 Konstytucji PRL „o prawie uczestnictwa załóg w zarządzaniu przedsiębiorstwem państwowym”¹ tworzy się **Samorząd Pracowniczy**, który przejmuje w dzierżawę część ogólnospołecznego majątku.

Samorząd Pracowniczy jest dysponentem majątku przedsiębiorstwa i wytycza główne kierunki działalności i rozwoju przedsiębiorstwa pod kątem efektywnego wykorzystania posiadanych środków i zasobów.

¹ Zob. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Tekst jednolity z 16.II.1976 r., DzU PRL 1976, nr 7, poz. 36.

Samorząd Pracowniczy ustala ogólne zasady polityki kadrowej w przedsiębiorstwie.

Członkiem Samorządu Pracowniczego jest każdy pracownik przedsiębiorstwa zatrudniony na podstawie umowy o pracę.

Statut i Ordynacja Wyborcza oraz ich zmiany zatwierdzane są w drodze referendum załogi.

Teza 3. „Samorząd Pracowniczy do wykonywania swych prac zarządzających w formie pośredniej kompetencji Rady Pracowniczej należy^a:

- 1) podejmowanie uchwał dotyczących podstawowych kierunków działalności produkcyjno-gospodarczej i rozwoju przedsiębiorstwa,
- 2) uchwalanie planów wieloletnich,
- 3) zatwierdzanie struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa,
- 4) decydowanie o podziale wygospodarowanego dochodu w porozumieniu ze związkami zawodowymi,
- 5) powoływanie i odwoływanie dyrektora naczelnego,
- 6) zatwierdzanie zawieranych umów kooperacyjnych z innymi przedsiębiorstwami,
- 7) współpraca z organami władzy państwowej i terenowej,
- 8) prawo opiniowania oraz nieograniczonej kontroli działalności przedsiębiorstwa.

[...]

Teza 4. Najwyższą władzą Samorządu Pracowniczego jest „walne zebranie członków Samorządu Pracowniczego” lub, gdy to nie jest możliwe, „walne zebranie delegatów Samorządów Pracowniczych” [...].

Najwyższą formą wyrażania woli Samorządu Pracowniczego jest „referendum załogi”. Pozwoli to na autentyczny wpływ pracowników na działalność Rady poprzez uchwalanie statutu, regulaminu, ordynacji wyborczej i zmian do niej. Zapewni rozwiązywanie szczególnej wagi spraw załogi, jak również prawo nieograniczonej kontroli działalności Rady Pracowniczej.

Teza 5. Rady pracownicze winno się tworzyć również na szczeblu oddziałów i zmian w zależności od specyfiki zakładu. [...]

Teza 6. Rada Pracownicza winna być organem przedstawicielskim w swej strukturze oddającym strukturę Samorządu Pracowniczego. Rada Pracownicza nie może być polem bezpośredniego działania organizacji

^{a-a} Tak w tekście.

społeczno-politycznych i innych. Organizacje te mogą natomiast inicjować działania Rady.

[...]

Teza 8. Dyrektor winien być zależny od załogi, nie zaś od administracji, dlatego powoływać go winna Rada Pracownicza w drodze konkursu otwartego. Organizacje naukowo-techniczne winny czynnie współdziałać przy rekomendowaniu kandydatów.

[...]

Teza 10. Dyrektor powołuje administrację ze swymi zastępcami i szefami służb bezpośrednio mu podległych. Rada Pracownicza zatwierdza propozycje dyrektora naczelnego.

Dyrektora ds. pracowniczych zatwierdza Rada Pracownicza po uzyskaniu pozytywnej opinii związków zawodowych. Alternatywnie proponuje się też likwidację stanowiska dyrektora ds. pracowniczych.

Teza 11. Rada Pracownicza i związki zawodowe winny być partnerami bez wzajemnej dominacji. Zasada równoprawności Rady Pracowniczej i związków zawodowych winna się realizować przy zawieraniu umowy z dyrekcją traktującą równorzędnie realizację planów, płace pracowników, świadczenia socjalno-kulturalne oraz bhp na rzecz załogi.

[...]

Teza 13. Rozstrzyganie sporów jest jedną z najtrudniejszych spraw. Proponuje się przyjęcie następującego schematu:

Spory pomiędzy Radą Pracowniczą a związkami zawodowymi – rozjemcą może być wspólnie ustalony arbiter, którego decyzja jest obligująca dla obu stron. W szczególnie ważnych sprawach należy się odwołać do referendum załogi.

Spory pomiędzy Radą Pracowniczą a dyrekcją – rozjemcą może być wspólnie wybrana komisja mediacyjna. W razie nierozstrzygnięcia spór winien być przekazany właściwemu rzeczowo sądowi. Spór pomiędzy radami pracowniczymi różnych jednostek gospodarczych rozstrzyga Państwowy Arbitraż Gospodarczy, a w sprawach kluczowych dla gospodarki narodowej rozstrzyga Izba Samorządów.

[...]

1981 maj 13, Kraków – Zakres i kierunki reformy gospodarczej (zarys założeń) – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy

I. Podstawową przyczyną obecnego kryzysu polityczno-gospodarczego w naszym kraju jest istniejący nakazowo-rozdzielczy system centralnego planowania i zarządzania gospodarką narodową. Przy pomocy tego systemu nie można wyprowadzić kraju ze stanu głębokiej nierównowagi gospodarczej. Żadne „małe reformy”¹ ani ustawy dotyczące różnych fragmentów gospodarki – jako półśrodki – nie uruchomią ludzkich i techniczno-organizacyjnych rezerw gospodarki narodowej, a pogłębią jedynie nieufność do intencji rządu.

Uważamy więc, że należy ponownie opracować i po społecznej akceptacji wprowadzić jak najszybciej kompleksową reformę gospodarczą jako jedyny skuteczny sposób wyjścia z kryzysu społeczno-gospodarczego i jedyny środek dojścia do równowagi gospodarczej. Bez reformy nie będzie stabilizacji.

II. Celem reformy gospodarczej powinna być likwidacja centralnego nakazowo-rozdzielczego kierowania gospodarką narodową i oparcie funkcjonowania gospodarki na samodzielnych przedsiębiorstwach. Plan centralny może być jedynie planem dla rządu, zaś instrumenty centralnego sterowania gospodarką winny być ograniczone do podatków, kredytów i umów zawieranych przez państwo z przedsiębiorstwami.

Przedsiębiorstwa powinny samofinansować swoją działalność i korzystać z kredytów bankowych na zasadach równoprawnych.

Po wprowadzeniu kompleksowej reformy gospodarczej rolę „organu nadrzędnego” w stosunku do przedsiębiorstwa pełni cały system ekonomiczno-finansowy i przepisy prawa. Inwestycje centralne powinny obejmować tylko takie dziedziny, jak: infrastruktura, energetyka, transport, zdrowie, nauka i szkolnictwo, kultura.

¹ „Małą reformą” określano zmiany w zarządzaniu przedsiębiorstwami wprowadzone Uchwałą nr 118/80 Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1980 r. w sprawie zmian w systemie kierowania przedsiębiorstwami państwowymi w 1981 r., MP 1980, nr 30, poz. 165.

Nie znaczy to, że w te dziedziny nie mogą inwestować przedsiębiorstwa.

W zreformowanej gospodarce obowiązywać musi zasada likwidacji przedsiębiorstw deficytowych (bankructwa).

III. Dla zabezpieczenia konsekwencji we wdrażaniu reformy, uniemożliwienia jej splycenia lub przerwania bądź prób nawrotu do starych metod kierowania należy:

- Ograniczyć możliwość podejmowania nieodpowiedzialnych decyzji centralnych. Decyzje w sprawach kluczowych dla społeczeństwa powinny być zastrzeżone do wyłącznej kompetencji Sejmu. Konieczne jest też zwiększenie reprezentatywności Sejmu przez zmianę ordynacji wyborczej.

- Uporządkować prawo gospodarcze. Aby stan chaosu prawnego nie mógł się odradzać, trzeba również prawnie określić sam sposób tworzenia prawa, rezerwując wydawanie aktów prawnych – wraz z przepisami wykonawczymi – do wyłącznej kompetencji Sejmu.

- Wzmocnić pozycję rad narodowych poprzez zmianę ordynacji wyborczej do rad narodowych, zwiększenie ich samodzielności ekonomicznej, zwiększając dochody napływające do budżetów terenowych.

- Ustalić zasadę, że zmiany w instrumentach kierowania powinny być zapowiadane z dużym wyprzedzeniem, aby jednostki gospodarcze mogły się do nich przygotować.

IV. Niezbędnymi elementami reformy są:

1. Przeprowadzenie reorganizacji struktury centralnej administracji gospodarczej w połączeniu z redukcją stanu osobowego poprzez likwidację ministerstw branżowych i utworzenie jednego ministerstwa przemysłu.

Dla ograniczenia do potrzeb strategicznego planowania centralnej administracji gospodarczej należy sprecyzować zakres zadań i odpowiedzialności jej organów, przy zagwarantowaniu samodzielności przedsiębiorstw. Istnienie nadal 11 ministerstw branżowych i zjednoczeń paraliżuje przygotowanie raportu o stanie gospodarki (tymczasowość ich istnienia i opóźnienia wszelkich działań reformatorskich).

2. Niezbędna jest również likwidacja zjednoczeń. Grupowanie przedsiębiorstw może się odbywać jedynie na zasadzie dobrowolności. Aby zapobiec odradzaniu się wielkich monopolistycznych organizacji gospodarczych, należy wydać odpowiednią ustawę antymonopolistyczną.

3. Przygotować i wdrożyć reformę cen zaopatrzeniowych i detalicznych. Mechanizmem kształtowania cen należy uczynić rynek.

4. Przeprowadzić wycenę majątku trwałego jako podstawę do jego procentowania.

5. Warunkiem zapewnienia samodzielności przedsiębiorstw jest również zniesienie służbowej zależności dyrektorów od organów administracji gospodarczej i terenowej poprzez wprowadzenie samorządowego trybu powoływania i odwołania dyrektorów.

6. Wprowadzić zasadę płynności pieniądza, która to zasada określa, że posiadanie pieniądza jest warunkiem koniecznym, ale także wystarczającym dla podejmowania wszelkich działań, które nie są zakazane przez prawo. Z zasadą płynności pieniądza wiąże się konieczność wzmocnienia złotego oraz dążenie do jego wymienialności.

7. Potrzebne są prócz tego także zmiany w systemie bankowym, które nie dopuszczą do nadmiernego zasilania gospodarki w pieniądź, gdyż to doprowadziłoby znów do nierównowagi skłaniającej do przywrócenia limitów i przydziałów.

Jednym z koniecznych warunków uniknięcia tego niebezpieczeństwa jest powoływanie i odwoływanie prezesa banku centralnego przez Sejm.

V. Aktualny stan gospodarki oraz istniejące dysproporcje oraz zadłużenie sprawiają, że nie jesteśmy w stanie uniknąć społecznych kosztów reformy. Jest ona jednak niezbędna, by wyjść z kryzysu, którego trwanie jest bardziej kosztowne dla społeczeństwa niż koszty reformy – wzrost cen, zamykanie zakładów, przesunięcia pracowników.

Wprowadzaniu reformy jako nowego systemu gospodarki narodowej musi więc towarzyszyć odpowiednia polityka społeczna negocjowana ze związkami zawodowymi.

Głównymi punktami tej polityki społecznej powinny być:

- zasady rekompensaty wzrostu cen,
- zasady przemieszczania pracowników,
- zasiłki dla bezrobotnych.

Wprowadzenie reformy bez określenia polityki społecznej uważamy za niedopuszczalne.

VI. Reforma gospodarcza powinna opierać się na wydaniu następujących aktów prawnych:

- 1) ustawa o przedsiębiorstwach i ich samorządach,
- 2) ustawa o kompetencjach i strukturze naczelnych organów administracji gospodarczej,
- 3) ustawa bankowa,

- 4) ustawa o ubezpieczeniach społecznych,
- 5) ustawa o tworzeniu prawa.

*Źródło: Załącznik nr 2 do Komunikatu ze spotkania KZ wiodących zakładów pracy,
„AS” 1981, nr 16.*

1981 maj 18, Warszawa – Komunikat Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności o spotkaniu z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu 18 maja 1981 r.¹

1) Przedstawiciele Związku oraz eksperci wypowiedzieli się krytycznie nt. przedłożonej propozycji zmiany systemu reglamentacji mięsa i jego przetworów z ilościowo-wartościowego na wartościowy. Zmiana taka miałaby sens jedynie w warunkach reformy cen żywności, która jest niezbędnym warunkiem uruchomienia mechanizmu rynkowego.

2) Grupa Robocza wskazała na konieczność przyspieszenia działań zmierzających do wdrożenia całościowej reformy gospodarczej, co pozwoliłoby na rezygnację z systemu reglamentacji.

3) Uzgodniono utrzymanie dotychczasowego systemu kartkowego w m[iesiącu] lipcu br. bez istotnych zmian.

4) Przedstawiciele resortów zobowiązali się do przekazania Grupie Roboczej wyjaśnień i odpowiedzi na przedstawione w dn[iu] 8 V 1981 r. pytania dotyczące niesprawności systemu².

5) Strona związkowa wypowiedziała się przeciwko dalszemu rozszerzaniu systemu reglamentacji.

6) Kolejne spotkanie odbędzie się 28 V [19]81 r. w Warszawie. W tym czasie zespoły robocze opracują alternatywne rozwiązanie systemu reglamentacji przy zachowaniu zasady ilościowo-asortymentowej.

7) Ustalono, że ostatecznym terminem ewentualnego uzgodnienia stanowisk w tej sprawie jest 15 VI 1981 r.

Warszawa, 18 V [19]81 r.

¹ Zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. Z. Zegarski, „AS” 1981, nr 16.

² Zob. dok. nr 92; *Odpowiedź MHWiU...*

1981 maj 21, Warszawa – Komunikat o rozmowach Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do Spraw Gospodarczych i Zatrudnienia z Zespołem Ekonomicznym Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych

Dnia 21 maja 1981 r. w Ministerstwie Finansów, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, odbyło się drugie spotkanie Zespołu Ekonomicznego [Komitetu] Rady Ministrów do spraw Związków Zawodowych z Grupą Negocjacyjną KKP NSZZ „Solidarność” do Spraw Gospodarczych i Zatrudnienia¹, w skład której wchodziło pięciu członków KKP. Stronie rządowej przewodniczył minister finansów Marian Krzak, zaś związkowej Jan Rulewski i Bogdan Lis, członkowie Prezydium KKP. Obu grupom towarzyszyli eksperci².

1. Zespół Ekonomiczny przedstawił odpowiedź na stanowisko w sprawach gospodarczych i społecznych zajęte przez Grupę Negocjacyjną na poprzednim spotkaniu³. Zarysowała się zbieżność stanowisk dotycząca kierunków działań mających na celu przezwycięzenie kryzysu gospodarczego i zapewnienie udziału społeczeństwa w tym procesie.

2. Grupa robocza KKP przedstawiła krytyczną ocenę „Raportu o stanie gospodarki” oraz „Rządowego programu działań stabilizacyjnych w gospodarce narodowej” i przekazała pisemne uwagi dotyczące tych dokumentów, jak również też ustawy o przedsiębiorstwie państwowym⁴. Zespół rządowy,

¹ Chodzi o Grupę Negocjacyjną KKP NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki.

² Zob. *Rozmowy na temat programu stabilizacji i rekonstrukcji gospodarki*, oprac. K. Leski, „AS” 1981, nr 17.

³ Zob. *Stanowisko Zespołu Ekonomicznego Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych w sprawie opanowania trudnej sytuacji gospodarczej Kraju. (Odpowiedź na stanowisko Grupy Negocjacyjnej KKP NSZZ „Solidarność” w sprawach gospodarczych i społecznych wynikających z obecnej sytuacji gospodarczej kraju, przedstawione w dniu 30 kwietnia 1981 r.)*, „AS” 1981, nr 17. Stanowisko Grupy Negocjacyjnej KKP zob. dok. nr 87.

⁴ Projekty rządowe zob. *Podstawowe założenia reformy gospodarczej (projekt). Tezy projektów ustaw o związkach zawodowych, o samorządzie przedsiębiorstwa państwowego, o przedsiębiorstwach państwowych*, Warszawa 1981; *Rządowy raport o stanie gospodarki*, Warszawa 1981; *Rządowy program przezwyciężania kryzysu i stabilizowania gospodarki kraju*, Warszawa 1981.

stwierdzając, że kieruje się zbieżnymi motywami, zapewnił, że weźmie pod uwagę zgłoszone opinie przy opracowywaniu poprawionej wersji wymienionych poprzednio dokumentów.

3. Uzgodniono, że program stabilizacji gospodarki nie może być oderwany od reformy gospodarczej. Reforma ta powinna być istotnym czynnikiem wspierającym stabilizowanie gospodarki. Strona związkowa przedstawia swoje tezy o reformie gospodarczej oparte o projekt programu NSZZ „Solidarność”, projekt Leszka Balcerowicza oraz o materiały dotyczące rzemiosła i drobnej wytwórczości⁵. Stwierdzono zbieżność co do docelowego kształtu reformy gospodarczej, natomiast zarysowały się różnice co do czasu i trybu wprowadzania w życie poszczególnych elementów reformy. Obie strony są zgodne co do tego, że reforma gospodarcza powinna być kompleksowa i zasady tej nie powinny naruszać odcinkowe regulacje prawne.

4. Strony uzgodniły harmonogram i tematykę dalszych spotkań, w których wezmą udział NSZZ RI „Solidarność” oraz przedstawiciele Solidarności rzemieślniczej.

5. Minister finansów poinformował stronę związkową o aktualnych problemach bilansu płatniczego i wynikach negocjacji z wierzycielami zagranicznymi.

6. Uzgodniono zasady wzajemnego przekazywania informacji i materiałów źródłowych.

7. Strony są zgodne, że istnieje pilna potrzeba przyspieszenia prac nad „Raportem” i „Programem stabilizacji”.

Źródło: „AS” 1981, nr 17.

⁵ Zob. np. dok. nr 70; L. Balcerowicz, *Alternatywy rozwoju...*

1981 maj 21, Warszawa – Stanowisko Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Re-konstrukcji Gospodarki w sprawie pożądaných kierunków i sposobów przeprowadzenia reformy gospodarczej opracowane przez Stefana Kurowskiego, przedstawione w rozmowach z delegacją rządową 21 maja 1981 r.

Warszawa, 21 V 1981 r.

1. „Plan¹ stabilizacji i rekonstrukcji gospodarki” musi być zharmonizowany z działaniami na rzecz reformy gospodarczej, a więc musi określać nowe struktury organizacyjne i nowe mechanizmy działania, przy pomocy których cele planu będą osiągnięte.

2. Reforma gospodarcza powinna być kompleksowa. Z tym wymogiem sprzeczne są fragmentaryczne regulacje ustawowe poszczególnych odcinków gospodarki (np. ustawa o przedsiębiorstwie), dokonywane przed przyjęciem projektu całej reformy. Może to grozić blokowaniem dalszych działań reformatorskich i utrwaleniem dotychczasowego systemu.

3. Reforma gospodarcza wymaga przeprowadzenia demokratyzacji struktur politycznych państwa, a więc wyposażenia ciał przedstawicielskich (Sejmu i rad narodowych) we władzę przewidzianą w konstytucji, co oznacza, że wszystkie ważne decyzje gospodarcze mogą być podejmowane wyłącznie przez te instytucje. Wprowadzenie stanu konstytucyjnego w zakresie uprawnienia najwyższych władz wymaga zlikwidowania bezpośredniej ingerencji partii politycznych w działalność gospodarczą.

4. Reforma gospodarcza powinna w nowy sposób ukształtować strukturę i funkcjonowanie planowania centralnego oraz zmienić dotychczasową pozycję przedsiębiorstw.

5. Planowanie centralne powinno utracić dotychczasowy charakter dyrektywno-adresowy, tzn. że nie może przenosić swoich zadań do przedsiębiorstw za pomocą nakazów i zakazów. Narzędziem przenoszenia ustaleń planu centralnego do przedsiębiorstw winny być instrumenty eko-

¹ We wcześniejszych postulatach Grupy Negocjacyjnej używano określenia „Program”.

nomiczne. Likwidacja dotychczasowego nakazowo-rozdzielczego systemu kierowania gospodarką wymaga i umożliwi przekształcenie dopasowanej do dotychczasowego systemu struktury organizacyjnej gospodarki.

6. Plany centralne powinny mieć charakter strategiczny, a nie operatywny i powinny być ustalane w trybie planowania uspołecznionego, zapewniającego udział społeczeństwa w ustalaniu zadań i kierunków planu oraz kontrolę nad jego realizacją.

7. Przebudowa struktury organizacyjnej gospodarki powinna objąć szczebel centralny i szczeble pośrednie. Powinno to przyjąć formę zmniejszenia zatrudnienia w Komisji Planowania, scalenia ministerstw gałęziowych i radykalne ograniczenie zatrudnienia na tym szczeblu oraz likwidację służbowej zależności dyrektorów przedsiębiorstw od organów administracji. Wymaga to również likwidacji dotychczasowych zjednoczeń i kombinatów przy jednoczesnym umożliwieniu przedsiębiorstwom tworzenia dobrowolnych ugrupowań o charakterze usługowym z zabezpieczeniem rynku przed ich monopolistycznym i kartelowym wypaczeniem.

8. Przedsiębiorstwa uspołecznione powinny uzyskać samodzielność w zakresie ustalania programu produkcji i określania metod produkcji. Wymaga to zlikwidowania odgórnego rozdzielnictwa surowców i innych czynników produkcji i zastąpienia go bezpośrednimi stosunkami umownymi między dostawcami i odbiorcami. Sieć powiązań poziomych między dostawcami i odbiorcami – usamodzielnionymi przedsiębiorstwami – będzie tworzyć rynek, na którym trzeba zapewnić warunki konkurencji. Odgórne rozdzielnictwo środków finansowych należy ograniczyć wyłącznie do tych dziedzin, które są finansowane z budżetu. Zasilanie w środki finansowe pozostałych dziedzin, a więc całej gospodarki, powinno się odbywać na zasadzie samofinansowania.

9. Samodzielne przedsiębiorstwa uspołecznione powinny być oparte o samorządność pracowniczą, realizowaną przez rady załogi, które będą miały prawo powoływania i odwoływania dyrektora, wyposażonego w określone kompetencje. Przedsiębiorstwo powinno opracowywać samodzielnie swoje plany, które nie będą sumowane w zbiorczy plan centralny, a stopień ich wykonania nie będzie podstawą do oceny przedsiębiorstwa przez centralną administrację.

10. Samodzielność i samorządność przedsiębiorstw wymaga ponoszenia przez nie odpowiedzialności ekonomicznej, co może być zapewnione tylko

przez rygorystyczne przestrzeganie samofinansowania. Przedsiębiorstwo powinno mieć swobodę dysponowania wygoszparowanymi środkami, w tym również w zakresie przeznaczania ich na inwestycje oraz remonty i konserwacje urządzeń. Trzeba przewidzieć odpowiedni tryb działania, aż do likwidacji – w stosunku do przedsiębiorstw, które nie sprostają zasadzie samofinansowania.

11. Usunięcie nakazowo-rozdzielczego mechanizmu kierowania gospodarką stworzy konieczną podstawę dla nadania pełnej roli pieniądzu, którego posiadanie powinno być koniecznym, ale także w pełni wystarczającym warunkiem do nabycia dóbr – czynników produkcji i podejmowania wszelkich działań gospodarczych pozostających w ramach prawa. Dla wzmocnienia złotego potrzebne są zmiany w systemie bankowym, które zapobiegą inflacyjnemu zasilaniu gospodarki w pieniądź. Wymaga to wyposażenia banku centralnego w odpowiednią autonomię. Zmiany systemu gospodarczego i idące w ślad za tym zmiany struktury produkcji powinny otworzyć drogę do zagranicznej wymiennalności złotego, co jest warunkiem określenia efektywności handlu zagranicznego.

12. Usamodzielnione przedsiębiorstwa mogą działać racjonalnie tylko w ramach właściwego systemu cen. Zmiana cen zaopatrzeniowych i idąca w ślad za tym zmiana cen detalicznych musi poprzedzać wprowadzenie głównego pakietu działań reformatorskich. Ceny równoważące popyt z podażą i proporcjonalne do kosztów produkcji i uwzględniające w zakresie części dóbr relacje międzynarodowe będą tworzyć istotne elementy rynku, którego sygnały – obok instrumentów ekonomicznych planu centralnego – będą wskazywać przedsiębiorstwu pożądane społecznie kierunki i metody produkcji. Dla zapewnienia trwałości tej sytuacji należy zdecentralizować mechanizm cenotwórstwa. Zmiana cen detalicznych wymaga kompensaty w dochodach ludności. Wysokość i rozdział tej kompensaty ^{a-a}muszą być skonsultowane^a ze Związkiem. Związek podejmie także konsultacje pod warunkiem, że zmiana cen detalicznych nie będzie wprowadzana wyłącznie dla doraźnego zrównoważenia popytu z podażą, lecz będzie elementem reformy gospodarczej i będzie prowadzić do samodzielności przedsiębiorstw.

13. Zapewnienie elastycznego dostosowania struktur produkcji do potrzeb i konkurencyjności rynku wymaga dopuszczenia na szerszą skalę

^{a-a} W dokumencie musi być skonsultowana.

inicjatywy gospodarczej ludności w przemyśle drobnym i w usługach, a w rolnictwie i w rzemiośle wzmocnienia i rozszerzenia sektora prywatnego i gospodarstw rodzinnych. Należy również umożliwić w ramach sektora prywatnego działalność w dziedzinie nauki, oświaty i wynalazczości oraz dopuścić zagraniczne kapitały do działalności produkcyjnej w kraju.

14. Dalsze, szybkie przygotowanie reformy wymaga zmiany trybu tych prac, a przede wszystkim powołania nowej komisji o większej wiarygodności społecznej, a więc z odpowiednim udziałem czynnika społecznego.

Opracował doc. dr Stefan Kurowski
na podstawie tez dr. Leszka Balcerowicza
i dokumentu Związku „Kierunki działania Związku
w obecnej sytuacji Kraju”²

Jan Rulewski
Bohdan Lis
Jacek Stankiewicz
Czesław Kijanka
Roman Kurnatowski

Źródło: „AS” 1981, nr 17.

² Zob. S. Kurowski, *O reformie gospodarczej (Tekst przyjęty jako stanowisko grupy negocjacyjnej KKP w rozmowach z KEM RM ds. Związków Zawodowych 21.05.1981)* [w:] *idem, Od sierpnia do grudnia...*, s. 48–50; L. Balcerowicz, *Tezy w sprawie reformy gospodarczej*, „NTO” 1981, nr 7; dok. nr 70.

1981 maj 23, Warszawa – Ekspertyza Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” dotycząca kierunków usprawnień rozdzielnictwa mięsa i jego przetworów, opracowana przez ekspertów Jerzego Dietla, M. Bednarską, Krzysztofa Hagemajera i Antoniego Rutkowskiego

23 V 1981 r.

Przyjmuje się: całościowo-asortymentowy system sprzedaży reglamentowanej, co najmniej dotychczasowe normy ilościowe sprzedaży mięsa i przetworów, przejściowy charakter sprzedaży reglamentowanej oraz rozpoczęcie negocjacji w sprawie cen detalicznych oraz zaopatrzeniowych.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, ograniczamy się w ekspertyzie do zajęcia stanowiska w sprawach: wielkości i struktury podaży mięsa i przetworów oraz jego rozdziału na poszczególne grupy ludności, form kart zaopatrzenia, a wreszcie techniki ich rozdziału oraz organizacji sprzedaży omawianych produktów.

I. Wielkość i struktura podaży mięsa i jego rozdział na poszczególne grupy ludności

A. W dalszych rozważaniach przyjmujemy, że podaż mięsa w r[oku] 1981, zgodnie z bilansem IHWiU, kształtuje się na poziomie 1700 tys. t rocznie oraz posiada strukturę sugerowaną przez ten resort. Równocześnie jednak uważamy za stosowne zgłosić kilka zastrzeżeń i komentarzy do informacji podanych przez resort. Wg oświadczeń jego przedstawicieli, zgłoszonych w dn[ia] 18 maja br.¹, wynika, iż w I kwartale i początkach II nastąpił nieco większy przydział mięsa i przetworów, niżby to wynikało z planowanego bilansu. Okazuje się ponadto, że aktualny skup jest mniejszy niż planowano i jest nieelastyczny względem zmian cen. Stwierdzenia te wymagają komentarzy. Po pierwsze: trudno oczekiwać natychmiastowych efektów zmian cen, tym bardziej że nie zostały one powiązane z dopływem strumienia środków do produkcji rolnej oraz nie zmieniły niekorzystnych

¹ Zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. Z. Zegarski, „AS” 1981, nr 16.

dla rolnika relacji cen żywca do pasz, a szczególnie ziemniaków. Ponadto niekonsekwentny stosunek władz do rolnictwa indywidualnego i atmosfera niepewności, przy znacznym ruchu cen targowiskowych – nie spowodowały wzrostu podaży żywca. Spadek cen ziemniaków oraz produkcja pasz mogą przyczynić się w III, a szczególnie w IV kwartale do zwiększenia podaży żywca, a szczególnie drobiu, co może być podstawą do stopniowego wycofywania się z jego reglamentacji.

B. Pewnych źródeł wzrostu podaży można doszukać się w zmniejszeniu strat w procesie produkcji. Uważamy, że w sytuacji niepełnego wykorzystania zdolności przetwórczych przemysłu istnieją poważne możliwości ich ograniczenia. Jest to konieczne nawet wtedy, gdy będzie wymagało pewnego przesunięcia czynników produkcji (np. siły roboczej). Wskazać można również na pewną rezerwę, wynikającą z możliwości ograniczenia zaplanowanego na kwartał III i IV dość wysokiego eksportu, a także przyrostu rezerw, a nawet zapasów. Zdajemy sobie sprawę, iż w sytuacji zadowalającej nie należy rezygnować z eksportu oraz powiększania zapasów w przemyśle mięsnym. Równocześnie jednak wydaje się nam, że nie nastąpi gorsza niż obecnie sytuacja, zarówno gospodarcza, jak i społeczna.

C. W kwestii rozdziału mięsa pomiędzy poszczególne grupy ludności: nasuwa się pilna potrzeba zmian, które zmierzać będą po pierwsze: w kierunku uproszczenia tego rozdziału, po drugie: wyeliminowania możliwości bezprawnego uzyskiwania kart. Te ostatnie praktyki wiążą się nie tylko z perturbacjami w samym rozdzielnictwie (dodatkowe rozdzielnictwo z tego tytułu szacujemy na 11,4 tys. t miesięcznie), ale mają określone, ujemne skutki społeczne. Ogólnie problem ujmując, powinna przy rozdziale być zachowana zasada priorytetu dla grup szczególnie chronionych w polityce społecznej: dzieci, młodzieży, kobiet karmiących i ciężarnych. Dlatego też, w miarę poprawy sytuacji, należy – zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami Solidarności i MHWiU – zwiększyć przydziały dla tych grup, zgodnie z opinią Instytutu Matki i Dziecka oraz Instytutu Żywności i Żywienia. Zasada zwiększania przydziałów dla poszczególnych rodzin w drodze zwiększania norm przede wszystkim dla dzieci i młodzieży, nie zaś osobom pracującym w rodzinie pozwala np. chronić rodziny wielodzietne. W związku z powyższym należy zaproponować do przedyskutowania ze związkami rolników sprawę przydziałów dla dzieci i młodzieży na wsi. W kolejnych wariantach systemu racjonowania, przedstawianych

na początku roku, ^aMHWiU podniosło przydział dla dorosłej ludności wiejskiej o 0,5 kg (tj. z 1,2 do 2 kg)^a, a jednocześnie obniżyło przydziały dla dzieci i młodzieży na wsi (z wysokości takiej jak obecnie w mieście – do 2 kg). W rezultacie zmniejszył się przeciętny przydział na wsi, szczególnie w rodzinach wielodzietnych. MHWiU i NSZZ RI powinny ustalić, czy możliwe jest zrównanie przydziałów dzieci i młodzieży na wsi i w mieście.

D. W kwestii licznych postulatów poszczególnych grup zawodowych, dotyczących zwiększenia przydziału, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na odpowiedzialność MHWiU za powstałą sytuację: budzący najwięcej wątpliwości podział na grupy B² i D³ – niewiele różniące się ilościowo – stał się przyczyną konfliktów z powodu niejasnych kryteriów kwalifikacji pracowników do poszczególnych grup przydziałów. Obecnie należy przede wszystkim przyjąć jasne i akceptowane społecznie kryteria podziału nie poprzez rozważanie poszczególnych wniosków o podniesienie przydziału (z których każdy jest o tyle słuszny, że przydziały mięsa są zbyt niskie), ale poprzez wypracowanie przejrzystych zasad

^{a-a} *Tak w tekście.*

² Karty zaopatrzenia „B” (3,5 kg mięsa i przetworów) przysługiwały od kwietnia 1981 r. następującym osobom: wszystkim zatrudnionym w pozarolniczej gospodarce uspołecznionej i nieuspołecznionej, pracownikom państwowych gospodarstw rolnych oraz członkom i pracownikom rolniczych spółdzielni produkcyjnych niekorzystającym z uprawnień do posiadania działki, z wyjątkiem osób, którym przysługiwały uprawnienia do kart zaopatrzenia „C”, „D”, „E” i „R”, emerytom, rencistom, inwalidom; członkom rodzin, którym nie przysługuje karta zaopatrzenia z tytułu zatrudnienia, renty, emerytury, inwalidztwa lub innego tytułu (wiek, ciąża); młodzieży powyżej 18 lat, jeżeli kontynuuje naukę; członkom stowarzyszeń twórczych, duchownym Kościołów i związków religijnych; osobom wykonującym wolne zawody; właścicielom zakładów gospodarki nieuspołecznionej; cudzoziemcom zamieszkałym i zatrudnionym w Polsce, z wyjątkiem przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innych osób z nimi zrównanych, a posiadających status dyplomatyczny; osobom pełniącym służbę zawodową w wojsku, organach bezpieczeństwa i milicji; pracownikom administracji państwowej i gospodarczej (Uchwała nr 38 Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1981 r. ...).

³ Kartę zaopatrzenia „D” (4 kg mięsa i przetworów) przyznano od kwietnia 1981 r. osobom wykonującym pracę fizyczną, zatrudnionym w gospodarce uspołecznionej poza rolnictwem, pracownikom państwowych gospodarstw rolnych oraz członkom i pracownikom rolniczych spółdzielni produkcyjnych niekorzystającym z uprawnień do posiadania działki, z wyjątkiem osób, którym przysługiwały uprawnienia do kart zaopatrzenia „C” i „R” oraz osób posiadających gospodarstwa o powierzchni powyżej 0,5 ha użytków rolnych; żołnierzom służby zawodowej pełniącym służbę bojową w oddziałach oraz wykonującym zadania szkoleniowo-produkcyjne na rzecz gospodarki narodowej i wojska. Kryterium określającym zakwalifikowanie poszczególnych osób do tej grupy był charakter wykonywanej pracy (regulował to specjalny wykaz zawodów) (*ibidem*).

kwalifikowania. Próbę wciągnięcia Związku w negocjacje nad wnioskami poszczególnych grup zawodowych, a nie nad ogólnymi zasadami przydziałów, należy uznać za próbę wciągnięcia w konflikty generowane przez MHWiU.

Uważamy jednak za zasadne zajęcie wyraźnego stanowiska w kilku sprawach:

1) Słuszny jest postulat resortu o odebraniu części przydziałów osobom, korzystającym z wczasów, sanatoriów i innych form żywienia internatowego, z wyjątkiem kolonii, obozów młodzieżowych itp. Jednocześnie za niedopuszczalne należy uznać odwlekanie decyzji w tej sprawie do ostatniej chwili, co stało się przyczyną konfliktów i wywołało powszechny sprzeciw.

2) Uważamy za niesłuszne odbieranie części przydziałów osobom korzystającym ze stołówek pracowniczych. Przemawiają za tym następujące argumenty:

a) w wyniku reglamentacji mięsa nie wzrósł popyt na usługi tego żywienia,

b) odbiór przydziałów spowoduje konflikty społeczne i niezadowolenie tych grup pracowników, którzy stoją na stanowisku, że posiadają już nabyte przywileje, które im się odbiera,

c) stołówki pracownicze świadczą w znacznej części usługi w dużych zakładach, wymagających często ciężkiej pracy fizycznej (górnictwo, hutnictwo, przem[ysł] maszynowy),

d) odbiór części przydziałów pociąga za sobą duże utrudnienie organizacyjne; stwarza dodatkową biurokrację oraz warunki do nadużyć,

e) zastosowanie tego rozwiązania uniemożliwiłoby sporadyczne (awaryjne) korzystanie ze stołówek, które jest stosowane g[łównie] w dwuzmianowych zakładach pracy,

f) skala tego zjawiska nie jest duża.

3) Przeciwstawiamy się zdecydowanie wstrzymaniu przydziałów dla osób niepracujących⁴. Argumentacja została już podana w poprzednich ekspertyzach oraz przeprowadzonych negocjacjach. Dodać jedynie można,

⁴ § 2 pkt 2 cytowanej Uchwały nr 38 Rady Ministrów stanowił: „Uprawnienie [...] przysługuje z tytułu wykonywanej pracy w gospodarce społecznej lub nie społecznej, nabytych praw do świadczeń społecznych, pobieranej nauki, prowadzenia gospodarstwa rolnego pod warunkiem spełnienia wymagań przewidzianych w uchwale, a także w innych wypadkach określonych w uchwale” (*ibidem*).

że przewidywane bezrobocie przemawia także za zaniechaniem tego rozwiązania. Należy też dodać, że niezrozumiałe jest postępowanie resortu, który wbrew ustaleniom z Solidarnością wprowadził odrębną kartkę dla ludności niepracującej, co zwiększyło tylko bałagan, biurokrację i skomplikowanie systemu racjonowania.

4) Konieczne jest objęcie przydziałami wszystkich rolników, co zresztą jest, jak to przedstawiono poniżej, w pełni możliwe (ma pokrycie w podaży) pod warunkiem wyeliminowania zjawiska podwójnego wydawania kart. Za rozwiązaniem tym przemawiają również względy praktyczne, jak np. brak informacji o ludności dwuzawodowej w zakładach pracy, dodatkowa biurokracja, wydawanie podwójnych kartek (a praktyka wskazuje, że naczelnicy gmin stosują praktykę rozszerzającą, chcąc uniknąć lokalnych konfliktów).

5) Uwzględnić należy postulat zwiększenia przydziałów dla chorych dorosłych. Technicznie należy tę sprawę rozwiązać podobnie jak w przypadku dzieci chorych na cukrzycę. Uprawnienia i sposób ich udokumentowania powinien być uzgodniony z Min[isterstwem] Zdrowia.

E. Dla uproszczenia systemu należy dążyć do maksymalnego zmniejszenia ilości kategorii przydziałów, przy zachowaniu następujących zasad: 1) żadnej grupie ludności nie można zmniejszyć przydziału ani pogorszyć jego struktury. Innymi słowami: chodzi o łączenie kart przy zachowaniu zasady „równania w górę”, 2) cała ludność chłopska objęta zostanie systemem przydziału kartkowego mięsa, 3) uporządkuje się stronę administracyjną systemu tak, aby wyeliminować podwójne wydawanie kartek. Rezerwy w ten sposób uwolnione w pełni zabezpieczą realizację obu powyższych zasad.

Obecnie rozdziela się 115,4 tys. t mięsa miesięcznie na 36 228 tys. kart zaopatrzenia. Gdyby tyle, ile przed wprowadzeniem reglamentacji szacowało MHWiU, wydano kart, a ponadto objęto systemem wszystkich rolników, to w ramach istniejącego obecnie systemu 9 norm i [przy] obecnych wielkościach przydziałów rozdzielić by należało tylko 106,0 tys. t mięsa miesięcznie. Obrazuje to wielkość marginesu dla wprowadzania wariantów upraszczających i skalę błędów i zaniedbań administracji.

Poniżej przedstawiamy dwa opracowane przez nas warianty zmniejszenia ilości norm i ich skutków dla ogólnej wielkości puli mięsa przeznaczonego do reglamentacji. Pierwszy wariant zakłada istnienie 5 rodzajów kart, które powstają z połączenia następujących grup:

1) A⁵+RD⁶+R⁷ (2 kg), 2) E⁸+F⁹ (4,5 kg), 3) B¹⁰+P¹¹ (3,5 kg), 4) C¹² (5 kg), 5) D¹³ (4 kg), oczywiście zachowując wszystkie trzy, powyżej wymienione założenia. Wymagana w tym wariantcie podaż mięsa – 107,5 tys. t, a więc o ok. 8 tys. t mniej, niż to się rozdziela obecnie. Drugi wariant zakłada 4 rodzaje kart, a mianowicie:

1) A+RD+R (2 kg), 2) D+E+F (4,5 kg), 3) B+P (3,5 kg), 4) C (5 kg). Podaż mięsa – 110,8 tys. t (o 4,6 tys. t mniej).

⁵ Karta zaopatrzenia „A” (2 kg mięsa i przetworów) przysługiwała od kwietnia 1981 r. dzieciom w wieku od 1 roku do lat 9 zamieszkałym w mieście oraz tym dzieciom zamieszkałym na wsi, których rodzice lub opiekunowie są zatrudnieni na wsi w działach gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej (szkolnictwo, służba zdrowia itp.) poza rolnictwem i nie otrzymują karty zaopatrzenia „R” (*ibidem*).

⁶ Kartę zaopatrzenia „RD” (2 kg mięsa i przetworów) miały otrzymywać od kwietnia 1981 r. dzieci w wieku od 1 roku do lat 9 zamieszkałe na wsi, z wyjątkiem dzieci, których rodzice lub opiekunowie są zatrudnieni na wsi w działach gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej poza rolnictwem (*ibidem*).

⁷ Karta zaopatrzenia „R” (2 kg mięsa i przetworów) obejmowała: osoby utrzymujące się z dochodów z gospodarstwa rolnego, które sprzedały państwu w 1980 r. produkty rolne o wartości co najmniej 15 tys. zł, pracowników państwowych gospodarstw rolnych, członków i pracowników rolniczych spółdzielni produkcyjnych korzystających z uprawnień do posiadania działki, osoby posiadające gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 0,5 ha, a jednocześnie zatrudnione w innych niż rolnictwo działach gospodarki uspołecznionej lub nieuspołecznionej (tzw. dwuzawodowcy), członków rodzin pozostających na utrzymaniu osób uprawnionych do kart zaopatrzenia „R”, z wyjątkiem kobiet ciężarnych od 5. miesiąca ciąży oraz matek karmiących, dzieci i młodzież w wieku 10–18 lat zamieszkałe na wsi, z wyjątkiem dzieci osób zatrudnionych na wsi w działach gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej poza rolnictwem (*ibidem*).

⁸ Karta zaopatrzenia „E” (4,5 kg mięsa i przetworów) przysługiwała młodzieży w wieku od 13 do 18 lat zamieszkałej w mieście oraz młodzieży, której rodzice lub opiekunowie byli zatrudnieni na wsi w działach gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej poza rolnictwem i nie otrzymywali karty zaopatrzenia „R” (*ibidem*).

⁹ Kartę zaopatrzenia „F” (2,7 kg mięsa i przetworów) miały otrzymywać od kwietnia 1981 r. dzieci w wieku od 10 do 12 lat zamieszkałe w mieście oraz dzieci, których rodzice lub opiekunowie są zatrudnieni na wsi w działach gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej poza rolnictwem i nie otrzymują karty zaopatrzenia „R” (*ibidem*).

¹⁰ Zob. dok. nr 100, przyp. 2.

¹¹ Kartka o symbolu „P” przysługiwała osobom zamieszkałym w mieście, niewyłączonym z systemu reglamentacji i nieposiadającym uprawnień do innego rodzaju kart zaopatrzenia (*ibidem*).

¹² Karta zaopatrzenia o symbolu „C” przysługiwała osobom stale wykonującym pracę pod ziemią w przemyśle wydobywczym, tj. w kopalniach węgla kamiennego, soli oraz rud żelaza, ołowiu, cynku i innych metali, z wyjątkiem osób posiadających gospodarstwo o powierzchni powyżej 0,5 ha użytków rolnych; kobietom ciężarnym od 5. miesiąca ciąży oraz matkom karmiącym (*ibidem*).

¹³ Zob. dok. nr 100, przyp. 3.

Tak duże różnice pomiędzy rozdziałem obecnym a przedstawionym w powyższych wariantach świadczy, że dla osiągnięcia celów, przedstawionych w założeniach 1) i 2), wystarczy jedynie ograniczenie zjawiska wielokrotnego pobierania kart. Stwarzają one również pole do stosowania innych rozwiązań, jak np. sugerowanej powyżej podwyżki przydziałów dla dzieci i młodzieży wiejskiej.

II. Forma kart zaopatrzenia

A. Zgodnie z uzgodnieniami z dn[ia] 18 maja 1981 karty rozdzielniczo na lipiec, wielkość norm oraz cały system zaopatrzenia – nie ulegają zmianom.

B. Na sierpień, wrzesień i październik proponuje się wydrukowanie kwartalnych, uproszczonych kart zaopatrzenia. Oczywiście, jeżeli zaistnieją możliwości skrócenia okresu reglamentacji, można będzie zawsze w pełni lub częściowo z nich zrezygnować. Częściowa rezygnacja z racjonowania może np. odnosić się do drobiu, który wcześniej niż inne rodzaje mięsa może być wycofany ze sprzedaży kartkowej. Jeszcze raz na marginesie podkreślamy, że jednym z warunków ograniczenia i zniesienia reglamentacji jest kompleksowa reforma cen.

C. Mimo przyjęcia okresu 3-miesięcznego, format kart nie powinien ulec zmianie. Wyeliminować można: dane personalne, kupon rejestracyjny oraz pouczenie. Podkreślamy raz jeszcze, że istotnym uproszczeniem będzie również zmniejszenie ilości kart zaopatrzenia (o ok. 2 mln).

D. Proponuje się połączenie I grupy asortymentowej mięsa z I grupą wędlin, umożliwiając swobodę negocjacji w zakresie struktury zakupu między klientem a sprzedawcą. Rozwiązanie to sugerowali kierownicy sklepów, z którymi przeprowadzano ankiety, a także konsumenci. Proponujemy też (przychylając się do sugestii resortu) przesunięcie produktów niecieszących się popytem z grupy I do grupy II (łopatka, boczek wędzony). Można też rozważyć utworzenie III grupy (np. boczek surowy, mięso mielone i mortadela), niepodzielonej na mięso i wędliny, pod warunkiem jednak, że resort nie znajdzie żadnej innej metody sprzedaży całej masy mięsnej. Należy bowiem mieć na uwadze, że w wypadku utworzenia 3 grup przymusza się klientów do zakupu towaru nie- lub mniej pożądanego. Ponieważ w chwili obecnej istnieje możliwość zamiany „w obie strony” drobiu i mięsa II grupy, można by też rozważyć zlikwidowanie drobiu jako odrębnej grupy (nie drukować odrębnych odcinków na drób),

zwiększyć przydział mięsa II grupy o wielkość przydziału drobiu i sprzedawać drób na kartki II grupy mięsa.

E. Obecne odcinki wagowe należy zwiększyć, zmniejszając ich ilość (nie powinny być mniejsze niż 20–25 dag). Wskazane byłoby oznaczanie kuponów dla poszczególnych grup asortymentowych różnymi kolorami oraz umożliwić ich oddzieranie (np. poprzez perforację).

F. Uważamy, że nie jest zasadna rejestracja kartek ani przerejestrowywanie kartek w związku z przemieszczeniem. Rejestracja mogłaby dobrze spełnić swoją rolę jedynie przy możliwościach zapewnienia pełnego asortymentu, w ciągłej sprzedaży i w każdym sklepie, co wymaga rezerw mięsa oraz sprawnego systemu dostaw.

III. Organizacja sprzedaży

A. W wypadku zwiększonej podaży grupy III należy uelastyczyć jej sprzedaż poza kartami zaopatrzenia (przeciwdziałanie ew[entualnemu] zepsuciu produktów).

B. W zasadzie przydziały, dotyczące danego miesiąca, powinny być w tym samym miesiącu odbierane. W wypadku braku podaży w danym miesiącu realizacja może następować w miesiącach następnych. Tak samo, jeżeli klient wyrazi chęć wcześniejszego pobrania przydziału i pozwala na to podaż – należy dopuścić taką możliwość.

C. Ponadto sugeruje się przyjęcie następujących rozwiązań szczegółowych:

– studenci nieposiadający 18 lat powinni w uczelniach przedstawiać zaświadczenia o niepobieraniu kart przez rodziców lub opiekunów uzyskujących dodatek rodzinny;

– natomiast zakłady pracy muszą zwrócić większą uwagę na niewydawanie kart rodzicom dzieci, które studiują na wyższych uczelniach bądź w szkołach pomaturalnych.

Alternatywą może być przyjęcie zasady wydawania kart dla młodzieży studiującej przez zakład pracy ojca, matki lub opiekuna, który pobiera dodatek rodzinny. Rozwiązanie to jest tym bardziej możliwe, że nowe karty mogą być bez trudu wydane w lipcu i obejmowałyby okres kwartalny;

– problem ludności dwuzawodowej należy rozpatrzyć wnikliwie ze względu na brak informacji w zakładach pracy o posiadaniu przez pracownika lub współmałżonka ziemi. Być może należy tę sprawę skonsultować z NSZZ RI „Solidarność”.

E. Na koniec chcielibyśmy jeszcze raz zwrócić uwagę na jedną z głównych naszym zdaniem przyczyn niedomagań systemu kartkowego. Jest nią swoista inflacja kartek w stosunku do pokrycia w masie mięsnej. Nadmiar kartek powstaje zarówno na skutek niejasności systemu, co umożliwi wywieranie presji na uzyskanie lepszych kategorii, [jak] i na skutek nieudolności administracji. Samo MHWiU nie rozliczyło się w pełni z liczby wydrukowanych i wydanych kartek. Resort szacuje liczbę kartek wydanych w sposób nieuzasadniony na 0,5 mln, podczas gdy wg naszych szacunków jest to ok. 2 mln. Nie jest też jasne, co się stało z kilkunastoma m[i]l[i]o[n]ami kartek wydrukowanych na kwiecień ponad liczbę, którą wydano. Należy dążyć do ograniczania nieuzasadnionego pobierania kart przede wszystkim poprzez usprawnienie systemu kwalifikowania do poszczególnych kategorii i wydawania kart. Należy popierać różne działania, zmierzające do wytworzenia negatywnej oceny społecznej tego rodzaju praktyk. Dużą rolę mogą tu odegrać związki zawodowe. Jednakże nie będzie to możliwe, jeżeli resort nie rozliczy się rzetelnie z ilości drukowanych, rozprowadzanych i wydawanych kart. Brak takiego rozliczenia i olbrzymia, niekontrolowana ilość kart wydawanych ponad uzasadnione wielkości uprawdopodobnia poglądy o tworzeniu się nowych przywilejów „kartkowych”. Pogląd taki, jeżeli upowszechni się w społeczeństwie, przyczyniać się będzie z kolei do rosnącej fali nieuczciwości w pozyskiwaniu kartek i nie pomogą wówczas żadne kontrole ani akcje społeczne.

Prof. J[erzy] Dietl
M. Bednarska
K[rzysztof] Hagemajer
A[ntoni] Rutkowski

Źródło: „AS” 1981, nr 18.

1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawach górnictwa

Gdańsk, 26 V 1981 r.

Prezydium
Krajowej Komisji Porozumiewawczej

1. Prezydium KKP NSZZ „Solidarność” przyjmuje do wiadomości rezultaty rozmów KKK SG z Ministerstwem Górnictwa i upoważnia KKK SG do dalszego prowadzenia tych rozmów zgodnie z tematami ujętymi w załączonym zestawieniu.

Tematy, które dojrzały do parafowania z Ministerstwem Górnictwa, winny być uzgodnione z kol[egami] Cierniewskim, Gwiazdą, Jedyakiem i Szulcem.

2. Prezydium KKP oczekuje, że w ciągu najbliższych miesięcy KKK SG przygotuje pełny zestaw spraw związanych z nowelizacją – lub z podpisaniem – nowego zbiorowego układu pracy w górnictwie.

Propozycje zmian układu zbiorowego wezmą pod uwagę ogólną politykę Związku w sprawie ograniczenia żądań płacowych, wyrażoną w oświadczeniu KKP z dn. 19 XI 1980 r., a także zarysowaną – jako propozycja w tezach programowych Związku.

3. Zgodnie ze stanowiskiem KKP propozycje w sprawie układów pracy powinny być poddane konsultacji z zakładami pracy (co najmniej 50% załóg).

4. Propozycje KKK SG mają zostać przedstawione KKP, która na tej podstawie udzieli – w momencie wszczęcia przez Związek wszystkich spraw układów zbiorowych – pełnomocnictw dla KKK SG w celu przygotowania uzgodnień z Ministerstwem Górnictwa i podpisania nowego układu.

1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie konfliktu w spółdzielniach kótek rolniczych

1) Wystąpić w trybie pilnym do rządu o wstrzymanie rozmów z ZZPR, które wymierzone są wprost w NSZZ „Solidarność”. Rozmowy Solidarności z rządem mogą być z udziałem ZZPR jedynie wtedy, gdy ten związek wstrzyma wszystkie akcje protestacyjne.

2) Rozmowy z rządem [...] winny dotyczyć ekonomii organizacji w tym sensie, że konieczne są gwarancje rentowności tych spółdzielni i gwarancje rzeczywistego wpływu rolników indywidualnych na ich działalność.

3) Ustala się, że grupie NSZZ „Solidarność” prowadzącej rozmowy będzie przewodniczyć Zbigniew Bujak. Do składu grupy postanowiono zaprosić przedstawiciela prezydium OKZ NSZZ RI „Solidarność”. Z ramienia Krajowego Zespołu Koordynacyjnego w skład grupy wejdą: Jerzy Buława, Marian Ciniewski, Krystyna Laskowska, Jerzy Konkol, Ryszard Raclawski, Edward Indraszczyk, Edmund Stojek.

4) Jeżeli odpowiedź rządu nie nastąpi w trybie pilnym, z dniem 28 maja br. Prezydium KKP wystąpi do KKP z wnioskiem o uchwalenie^a przeprowadzenia na terenie województwa gdańskiego akcji protestacyjnej polegającej na niepobieraniu opłat od rolników za wykonywane im usługi.

Gdańsk, dnia 26 V [19]81

Źródło: „BIPS” 1981, nr 88.

^a W dokumencie uchylenie.

1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji w energetyce

Gdańsk, 26 V 1981 r.

W dniu 26 maja 1981 Prezydium KKP NSZZ „Solidarność” zapoznano się z aktualną sytuacją w energetyce, przedstawioną przez przedstawicieli Tymczasowej Krajowej Komisji Porozumiewawczej Energetyków NSZZ „Solidarność”¹.

Prezydium KKP, oceniając przedstawioną sytuację jako bardzo poważną, postanowiło wystąpić o natychmiastowe podjęcie rozmów z NSZZ „Solidarność” na temat aktualnej sytuacji w energetyce i realizacji porozumień zawartych z przedstawicielami energetyki w Gdańsku i Hucie Katowice.

W związku z tym Prezydium KKP uważa, że niezbędnym warunkiem poprawy katastrofalnej sytuacji w energetyce jest podjęcie przez rząd i resort energetyki i energii atomowej w trybie natychmiastowym następujących działań:

- 1) zahamowanie nadmiernej fluktuacji kadr i stworzenie odpowiednich motywacji pracy w energetyce;
- 2) zapewnienie prawidłowej eksploatacji urządzeń, zaprzestanie rabunkowej eksploatacji urządzeń, zmniejszenie awaryjności oraz prawidłowe przeprowadzanie remontów;
- 3) wdrożenie w sposób konkretny i odpowiedzialny istniejącej od r[oku] 1980 koncepcji rozwoju systemu energetycznego.

W imieniu TKKP Energetyków
Marian Śledź
za Prezydium KKP
Andrzej Gwiazda

Źródło: „AS” 1981, nr 18.

¹ Szerzej na temat sytuacji w energetyce zob. *Protest pracowników energetyki*, „AS” 1981, nr 17; *Material przygotowany przez TKKPE na rozmowy z Komisją Rządową*, *ibidem*, nr 21; *Kryzys krajowej energetyki i drogi wyjścia*, *ibidem*, nr 24.

Nr 104

1981 maj 26, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Poro-zumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie żądań i porozumień płacowych

Gdańsk, dn. 26 V 1981 r.

Prezydium KKP

Mając na uwadze katastrofalną sytuację gospodarczą kraju, Związek nasz postanowił wstrzymać żądania płacowe do czasu kompleksowego załatwienia spraw pracowniczych i zawiesić wszelkie negocjacje w sprawach zmian w zbiorowych układach pracy. Związek nasz miał pełne prawo oczekiwać, że to stanowisko spotka się z całkowitym i lojalnym poparciem rządu.

W ostatnich dniach okazało się jednak, że rząd podejmuje poza plecami naszego Związku rozmowy na tematy płacowe ze związkami branżowymi (związek zawodowy metalowców i związek zawodowy pracowników rolnych)¹. Składamy ostry protest przeciwko takiemu postępowaniu, które nosi znamiona gry politycznej obliczonej na zdyskredytowanie naszego Związku w oczach jego członków i stworzenie wrażenia, że związki branżowe zabiegają skutecznie o interesy pracownicze.

Ta daleko idąca nielojalność ze strony rządu musi się odbić na prowadzonych obecnie negocjacjach.

Będziemy też zmuszeni ujawnić te praktyki na zbliżającej się konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy. Domagamy się natychmiastowego przerwania rozmów w sprawach płacowych, prowadzonych bez udziału Solidarności, a także zawieszenia wprowadzenia w życie ewentualnie osiągniętych już ustaleń.

¹ Zob. *W sprawie układu zbiorowego pracowników SKR*, „AS” 1981, nr 16; *W sprawie podwyżek płac wynegocjowanych przez ZZ Metalowców*, *ibidem*, nr 17; *Akcja protestacyjna SKR-ów*, *ibidem*; *List otwarty Prezydium ZG Związku Zawodowego Metalowców*, „AS” 1981, nr 18; *Akcja protestacyjna SKR-ów*, *ibidem*; *Układ zbiorowy pracy w SKR-ach*, *ibidem*.

O ile rozmowy takie nie zostaną przerwane, Związek nasz rozważy możliwość podjęcia natychmiastowej akcji protestacyjnej w jednym z województw polegającej na przykład na wstrzymywaniu się od pobierania opłat za usługi dla rolników.

Źródło: „AS” 1981, nr 18.

1981 maj 27, Warszawa – Oświadczenie o konsultacji w sprawie zasiłków wychowawczych uzgodnione przez przedstawicieli Ministerstwa Pracy, Plac i Spraw Socjalnych i Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Plac i Świadczeń Socjalnych 27 maja 1981 r.

Warszawa, 27 V 1981 r.

W konsultacji uczestniczyli: ze strony MPPiSS wiceminister Piotr Karpiuk – przewodniczący, doradcy: Danuta Graniewska, wicedyr[ektor] Zbigniew Januszek, wicedyr[ektor] Irena Borsowa, Marek Piątkowski, Marek Rosiński, Andrzej Ehrlich; ze strony Solidarności: Eligiusz Naszkowski – przewodniczący, Edward Borkowski, eksperci: Janina Waluk, Irena Wóycicka, Andrzej Topiński.

Uzgodniono:

1. Uzależnienie wysokości zasiłku wychowawczego od dochodów na członka rodziny.

2. Wysokość przedziałów do 2400, do 3000, 3600 i zasadę 100%, 75% i 50% płacy minimalnej, z tym że KKP NSZZ „Solidarność” proponuje ruchome przedziały (nie mniej niż o wzrost kosztu utrzymania) oraz zasiłek powyżej 3600 zł w wysokości 25%.

3. Uzgodniono prawo wyboru rodzica pobierającego zasiłek.

4. Traktowanie dziecka adoptowanego jak własnego.

5. Zasiłki podwyższone o 100%, ale nie więcej niż wynagrodzenie dla osób samotnych.

Stwierdzono następujące rozbieżności:

1. KKP NSZZ „Solidarność” proponuje rozszerzenie zakresu na wszystkie kobiety z rodzin pracowniczych. MPPiSS proponuje utrzymanie zasad z porozumienia w Gdańsku i Szczecinie, tj. do kobiet uprawnionych do 3-letnich bezpłatnych urlopów. MPPiSS przyjmuje do rozpatrzenia w innym trybie sprawę studentek. KKP NSZZ „Solidarność” wnioskuje o załatwienie sprawy studentek na zasadach analogicznych do kobiet pracujących.

2. KKP NSZZ „Solidarność” proponuje wprowadzenie zasiłków od 1 VII 1981 r. do ukończenia przez dziecko 2 lat i od 1 VII 1982 r. do ukończenia

przez dziecko 3 lat. MPPiSS proponuje od 1 VII 1981 r. zasiłek przez 1 rok po ukończeniu urlopu macierzyńskiego i wypoczynkowego, od 1 VII 1982 r. przez 2 lata i od 1 VII 1983 r. przez 3 lata, z tym że matkom samotnym, dzieci kalekich i po porodach wielorakich zasiłek 3-letni przysługiwałby od 1 VII 1982 r.

3. KKP NSZZ „Solidarność” wnioskuje przyznanie takich samych uprawnień matkom wychowującym więcej niż dwoje dzieci w wieku do 7 lat.

4. KKP NSZZ „Solidarność” stwierdza, że zgodnie z ustaleniami w sprawie trybu rozmów ostateczne stanowisko zostanie uzgodnione na plenarnym posiedzeniu KKP NSZZ „Solidarność” z rządem PRL^a.

Źródło: „AS” 1981, nr 18.

^a *Poniżej dwa podpisy nieczytelne.*

1981 maj 28, Warszawa – Komunikat Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności o rozmowach z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu 28 maja 1981 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów

1. Przedmiotem rozmów¹ była wielkość i struktura podaży mięsa oraz zasady jego rozdziału na poszczególne grupy ludności. Omówiono zagadnienia związane z techniką rozdziału i organizacją sprzedaży mięsa i jego przetworów.

2. Grupa Robocza [KKP] NSZZ „Solidarność” zajęła stanowisko, że należy utrzymać ilościowo-asortymentowy system reglamentacji mięsa przy zachowaniu co najmniej dotychczasowych norm. Jednocześnie należy podjąć negocjacje na temat zmiany cen detalicznych i zaopatrzeniowych.

3. Przedstawiciele resortów zaproponowali uregulowanie problemu zaopatrzenia stołówek poprzez zwrot części indywidualnych przydziałów na mięso. Wobec szeregu zastrzeżeń i wątpliwości zgłoszonych przez delegację Solidarności uzgodniono, że decyzję w tej sprawie pozostawi się załogom zakładów pracy.

4. Grupa Robocza przedstawiła ekspertyzę dotyczącą usprawnień systemu reglamentacji mięsa².

5. Strona rządowa omówiła swoje propozycje szczegółowych rozwiązań i przedstawiła odpowiedź na pytania Solidarności z dnia 11 V br.³

6. Dokumenty te określają płaszczyznę dalszych negocjacji, które będą kontynuowane 3 VI.

Warszawa, 28 V 1981 r.

¹ Zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. M. Pawlicka, „AS” 1981, nr 18.

² Zob. dok. nr 100.

³ Zob. dok. nr 92; *Odpowiedź MHWiU...*

1981 maj 28, Gdańsk – Komunikat Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy

Gdańsk, 28 V 1981 r.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza
NSZZ „Solidarność”

Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” została poinformowana o istnieniu i działalności Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (wymienionych w załączniku). Zespół Roboczy Sieci opracował propozycje dotyczące reformy gospodarczej i samorządu pracowniczego.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza postanowiła:

1. Uznać Sieć za jeden z ośrodków konsultacyjnych Krajowej Komisji Porozumiewawczej przy pracach nad reformą społeczno-gospodarczą,
2. Wykorzystać w opracowywaniu stanowiska Związku opinię Sieci na temat reformy gospodarczej i samorządu pracowniczego.

Załącznik:

Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy.

1. Stocznia Gdańska im. Lenina
2. Stocznia Szczecińska im. Warskiego
3. Olsztyńskie Zakłady Opon Samochodowych „Stomil”
4. Białostockie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty”
5. Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Bydgoszczy
6. Zakłady Przemysłu Metalowego „H. Cegielski” w Poznaniu
7. Zaodrzańskie Zakłady Przemysłu Stalowego „Zastal” w Zielonej Górze
8. Zakłady Przemysłu Bawełnianego im. Marchlewskiego w Łodzi
9. Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL Świdnik”
10. Fabryka Wagonów „Pafawag” we Wrocławiu

11. Fabryka Łożysk Tocznych „Iskra” w Kielcach
12. Zakłady Urządzeń Technicznych „Zgoda” w Świętochłowicach
13. Kopalnia Węgla Kamiennego „Wujek” w Katowicach
14. Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL Rzeszów”
15. Huta im. Lenina w Krakowie
16. Pomoc i współpraca: Ogólnopolska Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” w Polskiej Akademii Nauk¹

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 81; „AS” 1981, nr 18.

¹ W późniejszym okresie do Sieci dołączyły jeszcze komisje Solidarności Zakładów Mechanicznych „Ursus” i Huty Małapanew.

1981 maj 28, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie konfliktu w spółdzielniach kółek rolniczych

Dnia 26 V [19]81 r. Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych podpisało ze Związkiem Zawodowym Pracowników Rolnych porozumienie, którego celem miało być uregulowanie szeregu problemów, w tym spraw płacowych, dotyczących pracowników jednostek gospodarczych kółek rolniczych¹. Związek Zawodowy Pracowników Rolnych nie potrafił wynegocjować dostatecznie dobrych warunków, a porozumienie podpisano i negocjacje prowadzono, nie uwzględniając stanowiska NSZZ „Solidarność”. W związku z tym, iż porozumienie to nie zadowalała członków naszego Związku, Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” upoważnia Krajowy Zespół Koordynacyjny jednostek gospodarczych i związku kółek rolniczych do przeprowadzenia negocjacji i podpisania porozumienia zadowolającego naszych członków.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza udziela pełnego poparcia postulatom wysuniętym przez Krajowy Zespół Koordynacyjny jednostek gospodarczych i związków kółek rolniczych².

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), Gdańsk, lipiec 1981, s. 80–81.

¹ Zob. dok. nr 104, przyp. 1.

² Zob. *Komunikat z posiedzenia Krajowego Zespołu Koordynacyjnego NSZZ Solidarność Jednostek Gospodarczych i Związku Kółek Rolniczych w Szczecinie w dniu 20 maja 1981 r.*, „AS” 1981, nr 17.

1981 maj 28, Gdańsk – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie układów zbiorowych pracy i postulatów płacowych¹

W ciągu wielu miesięcy Związek nasz wykazywał ogromną wstrzeмиęźliwość w podnoszeniu roszczeń płacowych, a nawet domaganiu się realizacji już podpisanych przez rząd porozumień, zgodnie z przyjętymi terminami. Członkowie naszego Związku uwierzyli oświadczeniom rządu, że dalsze żądania płacowe pogorszą jeszcze sytuację w kraju; dali świadectwo wielkiego poczucia odpowiedzialności i dyscypliny związkowej.

Można było sądzić, że to nasze stanowisko będzie przez rząd docenione i że rząd będzie lojalnie przestrzegać zawieszenia rozmów na te tematy. Okazało się jednak, że rząd podejmuje rozmowy ze związkami branżowymi w sprawach płacowych i zmian w zbiorowych układach pracy i podpisuje porozumienia w tym zakresie. I tak np. w dniu 26 bm. parafo- wano poza plecami Solidarności porozumienie ze Związkiem Zawodowym Pracowników Rolnych, przyznając podwyżki płac pracownikom spółdziel- ni kółek rolniczych, które były dawno postulowane przez nasz Związek i które znalazły swój wyraz w podpisanym 21 XI [19]80 r. porozumieniu.

Są to oburzające manewry zmierzające do podważenia zaufania do naszego Związku.

Ostrzegamy rząd, że jakakolwiek próba dokonywania ustaleń płaco- wych, a nawet ich negocjowania poza plecami Solidarności zmusi nasz Związek do wystąpienia o natychmiastową realizację wszystkich podpisa- nych porozumień zgodnie z przyjętymi terminami.

Wszystkie te umowy uważamy bowiem za słuszne i wiążące, nie nale- galiśmy jedynie na ich natychmiastową realizację ze względu na katastro- fálną sytuację ekonomiczną.

Związek nasz jest zdecydowany strzec interesów ludzi pracy i działać w pełnym poczuciu odpowiedzialności za losy kraju.

¹ Relacja z obrad KKP 27–28 V 1981 r. zob. *Krajowa Komisja Porozumiewawcza*, oprac. S. Blumsztajn, A. Dodziuk, E. Jastrun, K. Leski, „AS” 1981, nr 19.

Stojąc na tym stanowisku, domagamy się od rządu:

- przedstawienia programu wyjścia z kryzysu i planu reformy gospodarczej,
- dotrzymania^a podstawowych przyrzeczeń zawartych w porozumieniach społecznych,
- niepodejmowania^b rozmów w sprawie układów pracy za plecami Solidarności,
- niezwłocznego podjęcia rozmów z przedstawicielami NSZZ „Solidarność” i NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” na temat zapewnienia SKR-om rentowności i zabezpieczenia tym samym środków na obiecane podwyżki płac.

Krajowa Komisja Porozumiewawcza postanawia równocześnie rozpocząć prace przygotowawcze do zawierania układów zbiorowych pracy. W tym celu poszczególne sekcje branżowe powinny niezwłocznie powołać grupy robocze dla przygotowania materiału do negocjacji w sprawie zbiorowych układów pracy. W związku z tym należy:

- dokonać analizy funkcjonowania układu zbiorowego,
- zebrać wnioski odnośnie [do] niezbędnych zmian w tym układzie,
- uzyskać opinie co najmniej połowy komisji zakładowych.

Opracowane projekty powinny być przedstawione Krajowej Komisji Porozumiewawczej, powinny być zbadane i po Krajowym Zjeździe Związku powinny stać się przedmiotem negocjacji z rządem.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 79–80.

^a W dokumencie dotrzymanie.

^b W dokumencie niepodejmowanie.

Nr 110

1981 maj 28, Gdańsk – Uchwała Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie magazynowania żywności

Na podstawie informacji napływających z całego kraju należy uznać za zjawisko nagminne magazynowanie i marnowanie różnych postaci żywności.

KKP zobowiązuje wszystkie regiony do podjęcia akcji ujawniania zapasów żywności i innych materiałów, których brakuje na rynku. Informacje, właściwie udokumentowane, prosimy przesyłać do MKZ Bydgoszcz lub zastępczo do MKZ Mazowsze.

Jednocześnie KKP oświadcza, że wobec krytycznej sytuacji kraju nie uznaje żadnych ograniczeń nakładanych w sprawie magazynowania i ruchu żywności wynikających z tzw. tajemnicy służbowej i z całą stanowczością bronić będzie wszystkich pracowników dostarczających informacji.

Źródło: Dokumenty KKP (19.XI.1980 r. – 4.VI.1981 r.), *Gdańsk, lipiec 1981*, s. 85.

1981 maj, Warszawa – Kryzys gospodarki polskiej. Przyczynek do analizy – opracowanie ekspertów Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”: Włodzimierza Bojarskiego, Ryszarda Bugaja, Jerzego Eysymontta, Wiktora Herera, Cezarego Józefiaka, Waldemara Kuczyńskiego, Antoniego Leopolda, Władysława Sadowskiego, Andrzeja Topińskiego, Witolda Trzeciakowskiego

Od autorów

Na rządowy raport o stanie gospodarki opinia publiczna oczekuje już od dawna, a pierwsza wersja raportu skierowana do Sejmu i półoficjalnie do związków zawodowych spotkała się z ostrą krytyką. Postanowiliśmy więc przedstawić nasz własny pogląd na kryzys gospodarczy, jaki przeżywamy, opisać jego genezę i zwrócić uwagę na realną groźbę całkowitego załamania się gospodarki polskiej w najbliższych miesiącach.

Opracowanie to przygotowaliśmy w ciągu niespełna trzech tygodni. Nie stawialiśmy więc sobie zadań ambitnych. Nie było naszą intencją opracowanie dokumentu zastępującego raport rządowy.

Ze względu na objętość dokumentu byliśmy zmuszeni skoncentrować się wyłącznie na sprawach najważniejszych. Liczymy jednak na to, że rozważania nasze pobudzą do dyskusji i przyczynią się do zrozumienia obecnej sytuacji gospodarczej kraju oraz dopomogą w sformułowaniu konstruktywnych rozwiązań.

Prezentowane opracowanie zostało przygotowane z inicjatywy Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych KKP NSZZ „Solidarność”, jednak – ze względów czasowych – nie było przedmiotem oceny Rady Konsultacyjno-Programowej Ośrodka. Z tego powodu wyłączną odpowiedzialność za treść opracowania ponoszą autorzy.

Warszawa, maj 1981 r.

Geneza kryzysów

Podstawowe przyczyny kryzysów

Zasadnicze mechanizmy sprawcze obecnego kryzysu – podobnie jak kryzysów poprzednich – są takie same. Kryzysy te są rezultatem działania

systemu ekonomicznego i politycznego, ukształtowanego w Polsce w latach pięćdziesiątych, a potem tylko nieznacznie zmienianego.

Oczywiście, pod wpływem konkretnych okoliczności za każdym razem kryzys przebiega inaczej. Zawsze jednak decydujące znaczenie mają dwa fundamentalne elementy: nakazowy system zarządzania gospodarką i autokratyczny system rządzenia krajem.

Nakazowy system zarządzania gospodarką

W systemie nakazowym organizacje gospodarcze podporządkowane są administracyjnej władzy jednostek centralnych (ministerstw i zjednoczeń), a często również politycznej (komitetów partyjnych), które decydują zarówno o tym, co przedsiębiorstwa mają produkować, jak i o tym, jakie środki (materiały, zatrudnienie, fundusz płac) potrzebne są do wytworzenia tej produkcji.

W celu doprowadzenia do realizacji własnych nakazów ministerstwa i zjednoczenia stosują przymus ekonomiczny wobec zakładów w postaci rozbudowanego systemu premii i nagród za wykonanie narzuconego planu lub w postaci kar za jego niewykonanie. Przymus realizacji narzuconego planu sprawowany jest ponadto za pomocą systemu selekcji kadr kierowniczych.

W rękach organizacji gospodarczych znajduje się jednak potężna broń. Jest nią wiedza o ich rzeczywistych możliwościach ekonomicznych. Na wiedzę tę organizacje gospodarcze mają monopol, którego zjednoczenia i ministerstwa przełamać nie mogą. Jednostki nadrzędne nie są więc w stanie same ustalić zadań i środków dla przedsiębiorstw w wysokości odpowiadającej ich obiektywnym możliwościom. Przy określaniu planu przynajmniej częściowo opierać się muszą na informacjach z przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa jednak nie ujawniają prawdziwych informacji, gdyż pociąga to za sobą zawsze jeden skutek – zadanie wykonania bardziej napiętego planu. Wykonanie takiego planu wymaga nie tylko większego wysiłku niż wykonanie planu „z luzem”, lecz związane jest też z większym ryzykiem. A przecież według wykonania planu oceniany jest dyrektor i od wykonania planu zależą premie załogi.

O sukcesie przedsiębiorstwa (dyrekcji i załogi) nie decyduje więc sprawność produkcyjna (organizacja pracy, innowacyjność, wydajność), lecz zwycięstwo w boju wstępnym, w przetargu z jednostką nadrzędną o dyrektywne wskaźniki planu. Najlepsze okazują się te przedsiębiorstwa,

które najskuteczniej potrafiły ukryć swoje możliwości i otrzymały plan z luzem. Najwyżej oceniani i wyróżniani są ci dyrektorzy, którzy mają dobre układy z przełożonymi i w komitetach partyjnych i potrafią załatwić dogodny plan. Jeżeli nawet źle zarządzają przedsiębiorstwami, nie ma to większego znaczenia.

Nakazowy system zarządzania zawiera w sobie podstawową sprzeczność między interesem społecznym a interesem przedsiębiorstwa. Na ogół to, co uznać można za korzystne ze społecznego punktu widzenia, przedsiębiorstwu się nie opłaca. Nie opłacają się autentyczne innowacje, bo przejściowo ich wprowadzenie powoduje perturbacje z wykonaniem planu, a potem jednostka nadrzędna może uznać, że przedsiębiorstwo ma większe możliwości produkcyjne i uwzględni to odpowiednio w planie na rok następny. Z tych samych powodów przedsiębiorstwa nie ograniczają zatrudnienia do racjonalnych rozmiarów i nie zmniejszają materiałochłonności produkcji. Nie warto przekraczać planu nawet wtedy, gdy przekroczenie jest względnie łatwe, bo to pogarsza pozycję przedsiębiorstwa w walce o plan na rok następny. Z zasady system nakazowy sprawia, że im lepiej dla przedsiębiorstwa, tym gorzej dla gospodarki narodowej.

Nakazowy system zarządzania przekreśla też szansę skutecznego kierowania gospodarką za pomocą planu centralnego. Samo centrum nie może opracowywać poprawnych planów bez harmonijnego współdziałania z organizacjami gospodarczymi. W systemie nakazowym centralny planista zawsze stoi przed dylematem: albo przyjąć za podstawę opracowania planu informacje pochodzące z przedsiębiorstw i w rezultacie określić wskaźniki planu poniżej możliwości gospodarki narodowej, albo informacje te zignorować i przyjąć plan ambitny. W pierwszym wypadku rezygnuje się z potencjalnego wzrostu. W drugim ryzykuje, że plan się załamie w czasie realizacji. W rezultacie, mimo że w gospodarce wszyscy planują, co pochłania wiele sił i energii, gospodarka rozwija się jednak w sposób bezplanowy. Narastają żywiołowo dysproporcje, tyle że źródłem, które je generuje, nie jest wolny rynek, lecz nietrafne i nieskoordynowane decyzje różnych organów administracji gospodarczej.

Autokratyczny system rządzenia krajem

Dominującą cechą naszego systemu politycznego był brak demokratycznych mechanizmów podejmowania decyzji i obsadzania stanowisk kierowniczych. Decyzje, podejmowane przez wyłączone spod wszelkiej

kontroli społecznej organa partyjne i administracyjne, nie były poprzedzane swobodną dyskusją, w toku której ujawnić by się mogły różne warianty rozwiązywania problemu, brak było miejsca na opinie niezależnych ekspertów. Wyłączona była z procesu podejmowania decyzji opinia publiczna.

Informacje o kwestiach gospodarczych były utajniane. Monopol na opracowanie koncepcji planu posiadały centralne instytucje partyjno-państwowe, które kontrolowały nie tylko rozpowszechnianie informacji i działanie ośrodków naukowych, lecz również – za pośrednictwem cenzury – blokowały krytykę własnych opracowań.

Centralne instytucje partyjne i państwowe – wyłączone spod wszelkiej kontroli społecznej – wyobcowują się. Orientacja na cele społeczne została zastąpiona orientacją na określone układy w aparacie władzy, orientacją na interesy szefów. Ci ostatni zaś dbać muszą przede wszystkim o swoją pozycję w łonie centralnego aparatu władzy. Muszą zawierać koalicje z innymi członkami aparatu władzy, świadczyć na ich rzecz usługi w postaci decyzji, których oni oczekują. Gama wzajemnych świadczeń jest bardzo szeroka, od pomocy w budowie prywatnej willi po decyzję o lokalizacji wielkiej inwestycji, która umacnia prestiż i władzę lokalnego notabla. Układy w obrębie centralnego aparatu władzy wykluczają też na ogół wewnętrzną krytykę nawet najbardziej absurdalnych decyzji. Często byłoby to przecież równoznaczne z atakowaniem własnego patrona, a więc podkopywałoby pozycję krytykującego i kierowanego przez niego urzędu.

Poszczególne grupy sprawujące władzę dążyły więc przede wszystkim do opanowania różnych dziedzin gospodarki i życia społecznego. Obsadzając stanowiska kierownicze swoimi ludźmi, manipulując informacją, forsowały własne decyzje.

Czynnikiem bardzo ułatwiającym kontrolę nad całym aparatem zarządzającym gospodarką jest tzw. nomenklatura – wyłączne uprawnienie aparatu partyjnego do obsadzania stanowisk kierowniczych.

Wszystko to prowadziło do wszechobecności systemu, który uniemożliwiał korygowanie błędów. Niemożliwe stawało się często nawet sygnalizowanie narastania katastrofalnych skutków nietrafnych decyzji. Uniemożliwiała to przede wszystkim cenzura, ale uniemożliwiał też cały system, który nastawiony był na zwalczanie prób opracowania alternatywnych programów, niezależnych ocen i analiz. Tą blokadą objęte były nie tylko kwestie o znaczeniu politycznym, lecz również sprawy gospodarcze czy nawet techniczne.

Spółeczeństwo mogło w tym systemie wpływać na kierunki polityki gospodarczej, wyrażając niezadowolenie jedynie strajkami i obniżoną wydajnością pracy. Rezultatem tych reakcji było jednak powstanie w świadomości grupy rządzącej poczucia ogólnego zagrożenia. Nie istniał natomiast żaden mechanizm transformacji pragnień i celów społecznych w decyzje gospodarcze. Sytuacja ta – generalnie biorąc – wykluczała integrację społeczeństwa wokół celów polityki gospodarczej państwa. Kształtując swoją świadomość w obrębie tego systemu, społeczeństwo nie było skłonne do racjonalnego reagowania na decyzje władz nawet wtedy, gdy decyzje te stanowiły wyraz gospodarczych konieczności. Ludzie, poddawani nieustannej manipulacji i pozbawieni konkretnego wpływu na wszelkie decyzje, nie wierzą władzy i jej propagandzie nawet wtedy, gdy głosi ona rzeczy rozsądne.

Niedemokratyczny system rządzenia krajem degenerował nie tylko aparat władzy, czyniąc go niezdolnym do racjonalnego kierowania planową gospodarką, niszczył również podstawy współdziałania władzy ze społeczeństwem. Sprzyjał także kształtowaniu się fałszywej świadomości społecznej i powstawaniu rozmaitego rodzaju mitów przedstawiających w uproszczony sposób źródła trudności.

Wtórne przyczyny zjawisk kryzysowych

Na tle tych dwóch fundamentalnych cech systemu ujawniają się wtórne przyczyny zjawisk kryzysowych:

- niezwykle rozbudowany, nieefektywny, wewnątrznie sprzeczny i skostniały system formalnoprawny, paraliżujący działalność przedsiębiorstw,
- wadliwe i nieefektywne struktury instytucji społecznych i administracyjnych oraz wadliwe struktury organizacyjne,
- partykularne grupy nacisku, wymuszające działania niezgodne z interesem społecznym,
- niewłaściwy system cen, powodujący wadliwe rozmieszczenie zasobów i stosowanie materiałochłonnych i energochłonnych technologii produkcji,
- uprzywilejowanie gałęzi i branż uznanych arbitralnie za priorytetowe, a lekceważenie tych, które są pozbawione „siły przebicia”, podobnie jak i lekceważenie – przy słownej akceptacji – spraw ochrony środowiska, zdrowia, rozwoju kultury, gospodarki komunalnej itp.,

- wykształcenie się szkodliwych postaw społecznych wobec pracy, własności społecznej itp.,
- wyobcowanie władzy na różnych szczeblach, wzrost patologii społecznej.

Szczególne cechy lat siedemdziesiątych

Generalne i trwałe przyczyny rozwoju kryzysowej sytuacji spletały się w latach siedemdziesiątych ze zjawiskami charakterystycznymi dla tego okresu.

Najpełniejszy rezultat splotu czynników kryzysowych ujawnił się w sferze polityki gospodarczej. Istotą gospodarczej filozofii lat siedemdziesiątych było naiwne przeświadczenie, że sprawność gospodarki można zagwarantować bez zasadniczego przekształcenia reguł systemu. Sukcesu oczekiwano jako prostego rezultatu ekspansywnej polityki w dziedzinie inwestycji i płac. Oczekiwano, że szybki wzrost płac nominalnych zadowoli społeczeństwo, a zarazem zaowocuje natychmiast szybkim wzrostem wydajności pracy. Tak się nie stało, ponieważ politykę tę realizowano w sposób błędny. Wzrost płac nie pobudził wzrostu wydajności pracy, bo w nakazowym systemie zarządzania jest to niemożliwe. Podobnie stało się z inwestycjami, które rosły w tempie niespotykanym, z czym wiązano nadzieje na równie szybki wzrost produkcji i jej unowocześnienie. I ta nadzieja okazała się płonna, gdyż inwestycje tych nie uzależniano od wyników rachunku ekonomicznego, nie mówiąc już o tym, że ich ogromna część nie powinna była w ogóle być podjęta. Okazało się to, co okazać się musiało, zmiany polityki ekonomicznej nie mogły wpłynąć na radykalną poprawę efektywności i wydajności gospodarki, jeśli przyczyny jej niesprawności tkwią głęboko w całym systemie ekonomicznym i politycznym.

Ekipa E[dwarda] Gierka szukała jednak wyjścia na tej drodze. Siła klasy robotniczej, poglądowo zamanifestowana w 1970^a r., wykluczała możliwość kontynuowania poprzedniej polityki – dostosowania aspiracji materialnych społeczeństwa do niskiej sprawności gospodarki i niedopuszczania do modernizacji systemu. Jednocześnie grupa rządząca uznała reformy systemu za niepożądane. Wybrano drogę wewnętrzną sprzeczną i w rezultacie katastrofalną: sprzeciwianie się reformom, które mogłyby zwiększyć sprawność systemu gospodarczego, a zarazem akceptację większości aspiracji materialnych społeczeństwa.

^a W dokumencie 1978.

Po tej drodze mogliśmy posuwać się przez kilka lat w znacznym stopniu dlatego, że przejściowo korzystaliśmy z protezy w postaci zagranicznych kredytów, i władze mogły trwać w złudzeniu, że zachowują się zupełnie rozsądnie. Cały system polityczny chronił je przed sygnałami naruszającymi dobre samopoczucie. I w końcu – powiedzmy to wyraźnie – szereg czołowych przedstawicieli ekipy rządzącej chroniło swe złudzenia również dzięki szczególnie ograniczonym własnym możliwościom intelektualnym.

Wszystko to spowodowało, że okres E[dwarda] Gierka i P[iotra] Jaroszewicza trwał aż 10 lat, a rachunek za ten okres społeczeństwo polskie będzie płacić jeszcze bardzo długo.

Narastanie kryzysu

U schyłku lat sześćdziesiątych stan gospodarki narodowej budził niepokój. Narastało zacofanie techniczne, pogarszało się gospodarowanie czynnikami produkcji, a także jakość i skuteczność centralnego kierowania. W rezultacie podtrzymywanie wzrostu gospodarczego wymagało coraz większych nakładów na akumulację, powodując stagnację stopy życiowej i rosnące niezadowolenie społeczeństwa.

W okresie pogrudniowym ujawniło się więc naturalne pragnienie przezwyciężenia ekonomicznego zastoju. Pragnęło tego społeczeństwo, by lepiej żyć, i władze, które w wyjściu naprzeciw tym aspiracjom upatrywały szansę uspokojenia kraju bez ustępstw politycznych. Powstała sprzyjająca atmosfera dla polityki gospodarczej, nastawionej na ekspansję w dziedzinie konsumpcji i inwestycji. Istniały również względnie korzystne obiektywne warunki do przyspieszenia wzrostu. Szansa tkwiła w odejściu od błędów popełnionych w poprzednim okresie i w możliwości finansowania wzrostu kredytami zagranicznymi.

Natomiast od początku zlekceważona została zasada równowagi ekonomicznej.

Z tego punktu widzenia pierwszym istotnym posunięciem było odwołanie po strajku włókniaerek podwyżki cen żywności i zablokowanie na wiele lat cen podstawowych artykułów tej grupy¹. W rezultacie jedynym sposobem

¹ Fala strajków spowodowana podwyżką cen nie zakończyła się na tragicznych wydarzeniach w grudniu 1970 r. na Wybrzeżu. W styczniu 1971 r. krótsze lub dłuższe przerwy w pracy nastąpiły w dziesiątkach zakładów. 10 II 1971 r. zastrajkowały jako pierwsze zakłady przemysłu lekkiego w Łodzi, a w kolejnych dniach protest rozszerzył się na inne zakłady tej branży, także poza Łodzią. Dopiero na skutek tej zdecydowanej akcji włókniaerek władze odwołały 15 lutego grudniową

utrzymywania równowagi na rynku żywnościowym stało się zwiększenie podaży żywności. Nie byłyby to groźne, gdyby w następnych latach nominalne dochody ludności rosły powoli, a polityka rolna była rozumna. Stało się jednak inaczej. W rezultacie konieczność zwiększenia podaży żywności, głównie mięsa, zmusiła do gwałtownego zwiększenia importu zbóż i pasz². Stanowiło to jedną z przyczyn wzrostu zadłużenia kraju, jakkolwiek nie umożliwiło osiągnięcia równowagi na rynku żywnościowym.

O wiele groźniejsze dla przyszłości okazało się błędne zinterpretowanie przez władze dobrych rezultatów gospodarczych 1971 r. Uznano, że reforma systemu zarządzania nie jest przedsięwzięciem bezwzględnie koniecznym, w gospodarce tkwią bowiem wielkie rezerwy pozwalające równocześnie podnosić konsumpcję i nakłady inwestycyjne. Ten błąd pychy otworzył drogę dalszym błędom. Zaczęły się kształtować zręby „teorii” przyspieszonego i bezkonfliktowego wzrostu. Usłudni ekonomiści dorobili stosowne uzasadnienia.

W 1972 r. zaczęliśmy czerpać kredyty z krajów zachodnich. Dzięki nim przystąpiono do rozbudowy i unowocześnienia aparatu produkcyjnego bez uszczerbku dla stopy życiowej. Przemysł wyposażony w nowoczesną technikę miał wytworzyć w przyszłości dostateczną ilość towarów na eksport, by umożliwić spłatę w terminach kredytów^b, a kraj zyskać sprawniejszą gospodarkę. Zamysł nie był generalnie błędny, lecz wykonano go fatalnie.

Zaciągnięto bardzo wysokie kredyty, których spłaty przypadały w zbliżonych terminach, co oznaczało ogromne spiętrzenie tych spłat po paru latach i zmniejszało możliwość podołania zaciągniętym zobowiązaniom. Trudno byłoby spłacać te kredyty, nawet gdyby zrobiono z nich właściwy użytek, a co dopiero w sytuacji, w której kredyty podzielono stosownie do upodobań przywódców i przetargów między grupami administracji gospodarczej. Nie wypracowano żadnej uzasadnionej interesem społecznym koncepcji zagospodarowania uzyskanych środków, a rachunek ekonomiczny został zepchnięty w zupełny cień. Ten podział musiał oczywiście poważnie obniżyć efekty ekonomiczne, co ujawniło się, gdy nadeszła pora zwrotu kredytów.

podwyżkę cen i postanowiły zamrozić ceny żywności na 2 lata, co następnie przedłużano aż do czerwca 1976 r.(A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski (1939–1989)*, Warszawa 2000, s. 396–398).

^b *W dokumencie kredytu.*

² Szerzej na temat mechanizmu powodującego nierównowagę na rynku żywnościowym zob. W. Kuczyński, *Po wielkim skoku*, Warszawa 1981, s. 40–73.

Obydwu tym procesom wybitnie sprzyjało osłabienie pozycji centrum gospodarczego. Był to jeden ze skutków wydarzeń grudniowych. Ekipa E[dwarda] Gierka nie zdobyła się na reformę gospodarczą, ale dopuściła do rozproszenia decyzji w obrębie grupy rządzącej. Było to główną przyczyną wzmocnienia anarchii w gospodarce zarządzanej w sposób scentralizowany. Wyrazem tych tendencji była m.in. tzw. zasada otwartego planu³. Skutkiem tego była eliminacja nawet tych ułomnych zasad bilansowania, jakie zwykle stosowało Centrum.

Kredytowany import inwestycyjny realizowany również na zasadzie biurokratycznej „intuicji”, a nie na zasadzie kalkulacji korzyści, stał się bodźcem do niezwyklej rozbudowy programu inwestycyjnego.

W rezultacie nie było barier chroniących przed przekroczeniem racjonalnych granic inwestowania. Ponadto koszty żywiłowo powstającego programu okazały się, jak zwykle, o wiele wyższe, niż zakładano. Zjawiała się bariera przerobu w budownictwie i nastąpiły znaczne opóźnienia w oddawaniu obiektów do eksploatacji. Powstała też konieczność dodatkowego znacznego importu inwestycyjnego w celu dokończenia obiektów, a także konieczność importu materiałów i surowców niezbędnych do normalnego działania tych obiektów. Równocześnie na skutek przetargowego i woluntarystycznego, nie zaś kalkulacyjnego, trybu rozdzielania środków inwestycyjnych ujawniły się poważne dysproporcje w aparacie produkcyjnym, uniemożliwiające pełne jego wykorzystanie⁴.

Zarzewie kryzysu kryło się również za wysokim wzrostem nominalnych dochodów ludności. Dwa były główne źródła tego wzrostu: po pierwsze, to centralne regulacje płac różnych grup pracowniczych, podejmowane przede wszystkim w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych, po drugie, to skutki ogromnego programu inwestycyjnego, angażującego znaczną część dobrze opłacanej siły roboczej kraju. W rzeczywistości wysoki wzrost dochodów nominalnych z tych tytułów nie pociągał za sobą odpowiedniego wzrostu produkcji dóbr konsumpcyjnych i w warunkach

³ Zasadę otwartego planu wprowadziła ekipa Edwarda Gierka pod naciskiem licznych grup w kierownictwie PZPR oraz innych organach partyjnych i administracyjnych szczebla centralnego i wojewódzkiego. Plan otwarty umożliwił wprowadzanie w toku jego realizacji nowych zadań, co obniżało rangę i skuteczność planowania (J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski w XX wieku*, Warszawa 1998, s. 334; Z. Landau, P. Tanewski, *Polityka gospodarcza i społeczna [w:] Historia gospodarcza Polski (1939–1989)*, red. J. Kaliński, Warszawa 1996, s. 94).

⁴ Szerzej zob. W. Kuczyński, *Po wielkim skoku...*, s. 92–149.

hamowanego wzrostu cen detalicznych i zamrożenia cen na podstawowe artykuły żywnościowe powodował coraz głębsze zakłócenia równowagi pieniężno-rynkowej i handlu zagranicznego.

Zjawiska kryzysowe uległy przyspieszeniu. Ofiarą padła zapoczątkowana w 1973 r. tzw. reforma WOG-owska⁵, a tym samym prysły nadzieje na poprawę efektywności gospodarowania. Ratunku szukano w zwiększeniu tempa zaciągania kredytów zagranicznych.

Na początku drugiego pięciolecia istniały już wszystkie przesłanki głębokiego załamania gospodarczego. Zadłużenie wyniosło na koniec 1976 r. ponad 11 mld dolarów, a co gorsze, stało się jasne, że aby uruchamiać wybudowany za pożyczone pieniądze majątek produkcyjny, potrzebny jest, oprócz czasu, znaczny import kooperacyjny z krajów kapitalistycznych. Perspektywa ekspansji eksportowej nie była już realna, choć zakładano ją w planach. Dysproporcje w majątku produkcyjnym zaczęły zagrażać utrzymaniu ciągłości produkcji. Stawało się oczywiste, że program inwestycyjny nie będzie mógł być zakończony.

W 1976 r. władze podjęły próbę ratowania programu inwestycyjnego i sfinansowania przynajmniej części rosnącego kosztu obsługi długów przez drastyczne ograniczenie importu. Taka była istota manewru rozpoczętego w 1976 r. próbą podniesienia cen detalicznych żywności. Decyzja ta została fatalnie zrealizowana⁶.

⁵ Wielkie Organizacje Gospodarcze powstały w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych jako monopolistyczne struktury w przemyśle polskim. Były to zjednoczenia przemysłowe z kompetencjami takimi, jakie przysługiwały przedsiębiorstwom o specjalnych uprawnieniach (np. kształtowanie cen produktów). W WOG-ach po raz pierwszy w systemie gospodarki centralnie zarządzanej zniesiono limitowanie płac, uzależniając je od miernika produkcji dodanej. Oznaczało to, że miały pewną samodzielność, przy formalnym utrzymaniu nadrzędności planu centralnego. Do 1975 r. powołano 125 WOG-ów (110 w przemyśle), które wytwarzały w sumie ok. 68% produkcji przemysłowej. Podstawową wadą systemu wogowskiego okazało się to, że władze, modyfikując zasady finansowania funkcjonujących w nim przedsiębiorstw, nie zmieniły systemu cen i charakteru centralnego planowania w całej gospodarce. System wogowski okazał się również inflacyjogeny, co spowodowało jego zamrożenie już w 1976 r. W 1978 r. przywrócono limitowanie funduszu płac i inwestycji z własnych środków, co oznaczało *de facto* kres funkcjonowania systemu wogowskiego (J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski w XX wieku...*, s. 300, 318; J. Skodlarski, *Zarys historii gospodarczej Polski*, Warszawa–Łódź 2000, s. 470–471).

⁶ Ekipa Edwarda Gierka, pamiętając Grudzień '70, unikała podwyżek cen, zmusiła ją jednak do tego konieczność zrównoważenia rynku, 24 VI 1976 r. władze zapowiedziały podniesienie cen mięsa o 69%, masła i sera o 50%, cukru o 100%. Następnego dnia w wielu miastach (m.in. w Radomiu, Ursusie, Płocku, Łodzi, Starachowicach, Grudziądzu, Nowym Targu) wybuchły strajki. W rezultacie robotniczych protestów podwyżkę odwołano, co jednak jeszcze bardziej pogłębiło niedobory na rynku (M. Lizut, A. Zawistowski, *Dekady*, t. 4: 1976–1984, Warszawa

Wiele wskazuje jednak na to, że był to zamysł w ogóle niemożliwy do sprawnego przeprowadzenia w warunkach politycznych 1976 r. Istotą tych warunków była bowiem niepisana umowa między władzą a społeczeństwem, zgodnie z którą rezygnowało ono z udziału w rządzeniu w zamian za szybki wzrost spożycia bez naruszania jego struktury. Decyzją o podwyżce cen w 1976 r. władze łamały tę umowę.

Kierownictwo pogrudniowe, porażone czerwcowym protestem klasy robotniczej, nie zdobyło się już nigdy na opracowanie jakiegokolwiek programu wyjścia z dramatycznej sytuacji gospodarczej. Ograniczono co prawda tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych, ale nie było to podporządkowane żadnemu celowemu programowi⁷. Podejmowano więc nowe wielkie inwestycje, mimo że nie było możliwości ich zakończenia w rozsądnym terminie. Nic dziwnego, że mimo ograniczenia importu w latach 1976–1980 zadłużenie wzrastało rocznie o ok. 3 mld dolarów, co więcej, jeżeli na początku lat siedemdziesiątych były to pieniądze wydawane w znacznej części na zakup urządzeń inwestycyjnych, to w drugiej połowie w coraz większym stopniu środki te były przeznaczane na zakup surowców, materiałów i żywności. W końcu dekady przyrost zadłużenia przestał już w ogóle wynikać z przyrostu importu, a stawał się rezultatem zaciągania kredytów na spłacanie ogromnych odsetek.

Politykę gospodarczą E[dwarda] Gierka, prowadzoną od grudnia 1970 r. do sierpnia 1980 r., ocenić należy jako najgorszy okres w powojennej historii gospodarki polskiej. Jednak jej ponura wymowa ukaże się wyraziście dopiero w najbliższych latach, gdy ujawnią się wszystkie skutki tego, co wtedy zrobiono.

Kumulacja zjawisk kryzysowych w ostatnich miesiącach

2006, s. 56).

⁷ W grudniu 1976 r. władze zaproponowały kolejny „manewr gospodarczy”. Zapowiedziano zmniejszenie udziału akumulacji w dochodzie narodowym i zmiany w kierunkach inwestowania. Preferencyjne zasady miały objąć rolnictwo, przemysł rolno-spożywczy, produkcję towarów na potrzeby konsumpcyjne i eksportowe oraz budownictwo. Tzw. wąskie gardła – górnictwo węglowe, energetyka, transport, przemysł materiałów budowlanych – będące bolączką gospodarki PRL miały być likwidowane poprzez zwiększenie nakładów inwestycyjnych. Zamierzano także znieść deficyt bilansu handlowego w stosunkach z zagranicą. Ten „manewr gospodarczy” zakończył się kompletnym fiaskiem, a żadne z jego założeń nie zostało zrealizowane (Z. Landau, P. Tanewski, *Polityka gospodarcza i społeczna...*, s. 96).

Na gwałtowne pogorszenie się sytuacji gospodarczej kraju, na którą dodatkowy cień rzucało widmo katastrofalnego nieurodzaju zarysowującego się już latem 1980 r., rząd E[dwarda] Babiucha odpowiedział nieśmiałyymi podwyżkami cen, traktowanymi jako swego rodzaju balon próbny⁸. Próby te, realizowane w drugim kolejnym roku spadku płac realnych⁹, musiały okazać się iskrą padającą na prochy gromadzących się od lat pokładów społecznego niezadowolenia. Wybuchły masowe strajki, które tym razem przybrały zasadniczo odmienny charakter od tych, jakie miały miejsce w grudniu 1970 r., a zwłaszcza w czerwcu 1976 r. Tym razem klasa robotnicza potrafiła się zorganizować. Dzięki temu i dzięki utworzeniu autentycznych związków zawodowych uniknięto katastrofy politycznej, znajdując w zawartych porozumieniach kompromisowe formy rozwiązania konfliktu. Aspiracje klasy robotniczej – choć nie bez głębokich wahań – zostały uznane przez tę część aparatu władzy, która zdecydowała się postawić na demokratyczny rozwój państwa.

Ubocznym produktem wybuchu społecznego niezadowolenia były podwyżki płac, które w warunkach zdeintegrowanej gospodarki nie mogły wpłynąć na wzrost wydajności i w znacznym stopniu powiększyły zasoby pieniężne ludności niemającej pokrycia w towarach. Podwyżki te mogłyby być zresztą znacznie mniejsze i mniej dezorganizować gospodarkę, gdyby nie usiłowano hojnymi sumami zablokować wysuwania postulatów społeczno-politycznych.

Wystąpienia klasy robotniczej podważyły autokratyczny system polityczno-gospodarczy, który rozpada się. Na naszych oczach powstaje w konfliktach nowy system społeczno-polityczny oparty na partnerstwie rządu i społeczeństwa. Tworzą się załączki nowych demokratycznych instytucji. Pojawiły się symptomy demokratyzacji stosunków wewnątrz PZPR.

Żywiłowo rozpada się także nakazowy system zarządzania gospodarką. Dzieje się to jednak w warunkach ostrego i powszechnego braku

⁸ Edward Babiuch zastąpił Piotra Jaroszewicza na stanowisku premiera w lutym 1980 r. Nominacja Babiucha miała ratować pozycję Edwarda Gierka, który obarczył winą za katastrofę gospodarczą Jaroszewicza, sprawującego funkcję prezesa Rady Ministrów od grudnia 1970 r. Rząd Babiucha zdecydował się na wprowadzenie cen komercyjnych na mięso i wędliny w bufetach i stołówkach zakładowych oraz rozszerzenie komercyjnej sprzedaży mięsa od 1 VII 1980 r., co zapoczątkowało falę strajków, których uwieńczeniem było powstanie Solidarności (*ibidem*, s. 97).

⁹ W rzeczywistości spadek płac realnych (o 2,7%) nastąpił tylko w 1978 r. Od 1979 r. płace zaczęły rosnąć w stosunku do roku poprzedniego: w 1979 r. o 2%, w 1980 r. o 4%, a w 1981 r. o 2%. Kolejny poważny spadek poziomu płac realnych odnotowano dopiero w 1982 r. (Z. Grodek, *Położenie ludności...*, s. 223).

równowagi, przechodzącego w totalną dezintegrację aparatu wytwórczego i całego procesu produkcyjnego w gospodarce narodowej. W tej sytuacji starego systemu nakazowego nie są w stanie zastąpić centralnie sterowane mechanizmy rynkowe. Mechanizmy te blokowane są przez absurdalny system cen zaopatrzeniowych i administracyjne rozdzielnictwo materiałów, wymuszone brakiem równowagi między popytem a podażą. Jednocześnie rynek dóbr konsumpcyjnych jest rujnowany przez potężny i rosnący z miesiąca na miesiąc „nawis inflacyjny”, wspierany w swym niszczącym działaniu przez stały spadek podaży i nonsensowny system cen detalicznych¹⁰. Jedynym polem, gdzie stosunki rynkowe jeszcze funkcjonują, choć też poważnie zagrożone przez proces destrukcji systemu pieniężnego, jest wymiana towarowa między rolnictwem indywidualnym a sektorem uspołecznionym. Rynek funkcjonuje także na całym polu nieuspołecznionego obrotu między drobnymi producentami i konsumentami i na rozszerzającym się, niestety, polu czarnego rynku (handel towarami kradzionymi i wykupywanymi z sieci uspołecznionej).

Jesteśmy świadkami niezwykle groźnej sytuacji. Stary system gospodarczy już przestał funkcjonować i nie ma do niego powrotu, a nowy nie zaczął się kształtować. Ten stan próżni systemowej wyraźnie wzmaga przejęty z przeszłości proces destrukcji więzi kooperacyjnych między przedsiębiorstwami, pogłębiany rosnącymi trudnościami w imporcie zaopatrzeniowym. Proces ten nabiera wyraźnych cech rozkręcającej się coraz szybciej spirali. Stan próżni systemowej trwa już prawie rok, a towarzyszy mu paraliż organów zarządzania gospodarką. Reagują one z wielkim opóźnieniem na bariery, na jakie natrafia gospodarka, bądź nie reagują na nie w ogóle. Liczne są przejawy tego zjawiska.

Po sierpniu, mimo wyraźnie zbliżającej się katastrofy płatniczej, długo jeszcze importowaliśmy szerokim frontem, tyle że po trochu, w zmniejszających się ilościach, wciąż jeszcze niezdolni do skoncentrowania się na najważniejszych dla gospodarki towarach. W rezultacie dopuszczono do przerwania ciągłości dostaw o podstawowym znaczeniu dla rynku.

¹⁰ Nawisem inflacyjnym nazywano skumulowane oszczędności wymuszone brakiem towarów na rynku. Środki te mogły w każdej chwili być wykorzystane. Szacuje się, że w 1981 r. nawis inflacyjny stanowił około 30% dochodów ludności (W. Morawski, *Finanse [w:] Historia gospodarcza Polski (1939–1989)...*, s. 206–207).

Nie wstrzymano w odpowiednim czasie tych inwestycji, które w obecnej sytuacji nie mają żadnych szans ani na zakończenie, ani na efektywne wykorzystywanie po oddaniu do eksploatacji. Nie wstrzymano produkcji wielu towarów, na które nas obecnie nie stać. Bardzo niewiele wreszcie zrobiono dla przestawienia struktury przemysłu na rzecz lepszego zaspokojenia potrzeb rolnictwa.

Przejawem paraliżu władzy był również brak odpowiednich wysiłków w celu zwiększenia zatrudnienia w górnictwie, poprawy zaopatrzenia w sprzęt techniczny i części zamienne oraz osiągnięcia na tej podstawie takiego porozumienia z górnikami, które poprawiłoby sytuację w produkcji węgla.

Wydaje się, że źródeł tej niemocy władzy gospodarczej należy upatrywać m.in. w tym, że dotychczas rząd nie wykształcił operatywnych mechanizmów konsultacji w sferze podejmowania decyzji gospodarczych.

Sytuacja w poszczególnych dziedzinach gospodarki

Zarysowujące się w latach siedemdziesiątych rozprzężenie gospodarki pod koniec dekady osiągnęło nowy jakościowo etap, który można określić jako totalną dezintegrację. Ta totalna dezintegracja nie tylko pozbawiła gospodarkę możliwości wzrostu, lecz uruchomiła nienotowany w 36-leciu proces spadku dochodu narodowego, trwający już trzeci rok¹¹.

Przyjrzyjmy się poszczególnym elementom składającym się na obraz naszej gospodarki w obecnym jej stanie.

Handel zagraniczny i bilans płatniczy

Wyjściowe założenia strategii pogrudniowej przewidywały otwarcie polskiej gospodarki na import nowej techniki sfinansowanej kredytami zagranicznymi, których spłatę miały zapewnić nowo tworzone zdolności

¹¹ Błędna polityka gospodarcza ekipy Edwarda Gierka prowadziła nieuchronnie do katastrofy gospodarczej. Dynamika dochodu narodowego załamała się już w 1976 r., a w 1979 r., po raz pierwszy w historii Polski Ludowej, dochód narodowy był niższy niż rok wcześniej (o 4%). W 1980 r. zanotowano już 6-procentowy spadek, a 1981 r. zakończył się 22-procentowym obniżeniem w porównaniu do 1980 r. Zob. J. Skodlarski, *Zarys historii gospodarczej Polski...*, s. 488; J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski w XX wieku...*, s. 334; Z. Landau, P. Tanewski, *Polityka gospodarcza i społeczna...*, s. 96–97.

produkcyjne umożliwiające eksport wolnodewizowy w ramach „samospłaty dewizowej”¹².

Z tej kompleksowej wizji zrealizowano jedynie program masowego importu kredytowego nowej techniki z Zachodu, natomiast zagubiono proeksportową strategię rozwoju i wycofano się z kompleksowej reformy systemu kierowania. Karygodna lekkomyślność, z jaką pograżono kraj w ogromne zadłużenie bez troski o efektywność i proeksportowy charakter realizowanych inwestycji, musiała nieodzwrotnie doprowadzić do gospodarczego załamania z chwilą przekroczenia progu dalszego zadłużenia.

Realizowany program rozwoju musiał się załamać, bo nie usunięto bariery systemowej, hamującej wzrost eksportu towarów przemysłowych przetworzonych. Eksport ten wymaga samodzielności podmiotu gospodarczego w inicjowaniu ekspansji na zagranicznym rynku konsumenta, elastyczności w reagowaniu na zmiany popytu, wysokiej jakości produktów, wdrażania postępu technicznego, słowem sprostania wymaganiom rynków zagranicznych, co jest bardzo trudne, a nawet niemożliwe w systemie scentralizowanym.

Realizowany program rozwoju musiał się załamać, albowiem – przy przyjętej skali zaciąganych kredytów – ich spłata może być zapewniona tylko w drodze zwiększania opłacalnego eksportu.

Gospodarki nie stać na dopłacanie do takich rozmiarów eksportu, jakie narzuca nam konieczność spłacania kredytów. Pod względem rozwiązań, zapewniających zainteresowanie producentów opłacalnym eksportem, w systemie kierowania handlem zagranicznym nastąpił regres w porównaniu z latami sześćdziesiątymi. Zabrakło spójności między strategią otwierania gospodarki na import w skali masowej a strategią rozwijania eksportu, w której to strategii nie zastosowano odpowiednich rozwiązań promujących eksport opłacalny.

W efekcie doszliśmy do olbrzymiego zadłużenia (23 mld dolarów w końcu 1980 r.), spiętrzenia terminów spłat i oprocentowania. Przekroczyło to nasze możliwości. W 1981 r. musimy zapłacić zachodnim

¹² Ekipa Edwarda Gierka, zaciągając kredyty na Zachodzie, zakładała, że panująca w tych państwach inflacja zmniejszy realny ciężar zadłużenia oraz że zobowiązania będą regulowane ze środków uzyskanych ze sprzedaży produkcji przedsiębiorstw powstałych za pożyczone kwoty. Założenia te oparto na błędnych szacunkach, co wynikało z braku odpowiednich analiz ekonomicznych i technicznych. Realizacja koncepcji „samospłaty” zakończyła się klęską (Z. Landau, P. Tanewski, *Polityka gospodarcza i społeczna...*, s. 94).

wierzycielom z tytułu spłat i odsetek ok. 11 mld dolarów; kwota ta przewyższa wartość naszego eksportu na Zachód. Zadłużyliśmy się również poważnie w krajach socjalistycznych. W następstwie nie mamy środków na zakup najniezbędniejszych materiałów i surowców, co powoduje przestoje w produkcji, spadek jej i spadek dochodu narodowego. Sytuacja jest dramatyczna. Znaleźliśmy się w błędnym kole: skoro mniej produkujemy, mniej eksportujemy, skoro mniej eksportujemy, mniej importujemy, skoro mniej importujemy, mniej produkujemy – koło się zamyka. Nawet gdy uda nam się zrównoważyć obroty handlowe, zadłużenie będzie nadal rosnąć, płacimy bowiem ok. 3 mld dolarów samych odsetek (ok. 6% dochodu narodowego, ok. 100 dolarów na 1 mieszkańca).

Alarmujące są tendencje występujące w naszym handlu zagranicznym w ciągu pięciu miesięcy 1981 r. Gdyby się utrzymywały nadal, deficyt obrotów handlowych zwiększyłby nasze zadłużenie o kilka miliardów dolarów w obu obszarach płatniczych.

Obecna sytuacja wyraża się w tym, że przełamanie kryzysu wymaga przede wszystkim dynamizacji eksportu, albowiem:

- tylko dzięki eksportowi można poprawić zaopatrzenie gospodarki w importowane surowce i materiały i tym samym poprawić wykorzystanie istniejących zdolności produkcyjnych,

- tylko dynamizując eksport, można przekonać wierzycieli, że udzielając nam dalszych kredytów, nie tracą dodatkowych pieniędzy, lecz ratują swoje wierzycelności,

- eksport jest najtańszą metodą konwersji zdolności produkcyjnych w sferze dóbr inwestycyjnych na produkcję rynkową.

Dynamizacja produkcji na eksport wymaga zerwania z dotychczasowym marazmem systemowym, wymaga opracowania sensownego doraźnego programu działań strategicznych i uruchomienia aktywizacyjnych mechanizmów, nadających handlowi zagranicznemu funkcję jednego z głównych motorów wyprowadzających gospodarkę z kryzysu. Warunkiem powodzenia tych działań jest kierowanie nimi przez ludzi energicznych i kompetentnych i – co najważniejsze – cieszących się zaufaniem społecznym.

Inwestycje

Załamiał się program inwestycyjny. Budowane inwestycje charakteryzuje ogromne rozproszenie. Zamrożenie nakładów w niezakończonych

obiektach przy niskim zaawansowaniu ich budowy (poniżej 50%) szacowane jest na 800 mld zł.

Kontynuowanie wszystkich tych inwestycji wymagałoby wielkich nakładów, przerastających możliwości gospodarki w tym zakresie, które zresztą wciąż maleją. Co gorsza, wiele tych inwestycji, w których zamrożono olbrzymie środki, często pożyczone, nie mogłoby w ogóle funkcjonować, ponieważ inwestycje te nie są dostosowane ani do możliwości materiałowo-surowcowych gospodarki, ani do jej możliwości w zakresie importu. Część tych inwestycji miała zresztą na celu zaspokojenie takich potrzeb społecznych, które w zarysowującej się trudnej sytuacji nie mogą być zaspokajane.

Ekipy budowlane i załogi stoją więc często przed dramatyczną koniecznością przerwania budowy obiektów, z którymi społeczeństwo, a zwłaszcza poszczególne kolektywy pracownicze, wiązało wielkie nadzieje. Mamy do czynienia z dwiema grupami budowanych inwestycji i ze związanymi z nimi następującymi zjawiskami:

1) brak środków na ukończenie tych obiektów, które są bardzo potrzebne; produkować mają dla rolnictwa, na eksport, w celu usuwania wąskich gardeł blokujących znaczne zdolności produkcyjne, dla modernizacji aparatu produkcyjnego, w celu oszczędności energii i materiałów, dla budownictwa mieszkaniowego, dla rozwoju infrastruktury społecznej i ochrony środowiska,

2) zamrożone są znaczne środki w obiektach, które nie będą mogły funkcjonować użytecznie dla społeczeństwa.

W tej sytuacji konieczne są przesunięcia środków inwestycyjnych i odpowiednie ich skupienie. Stajemy tutaj wobec decyzji trudnych, bolesnych, które jednak nie mogą być odkładane, bo nas na to nie stać. Decyzje te wymagają wysokich kompetencji merytorycznych decydentów i szybkiego wykształcenia operatywnych form konsultacji ze społeczeństwem.

Dezintegracja procesów produkcyjnych

Została stworzona wadliwa struktura produkcji o nadmiernej energo- i materiałochłonności. Koncentrowano się głównie na budowie nowych zakładów, często bardzo energo- i materiałochłonnych, i zupełnie zaniedbano inwestycje modernizacyjne, służące oszczędzaniu energii, surowców i materiałów, a będące w naszych warunkach przypuszczalnie najefektywniejszą formą zwalniania surowców i materiałów na eksport

(a więc formą promowania eksportu) i przeznaczania części ich na cele produkcyjne (a więc formą zmniejszania importu zaopatrzeniowego). Ta polityka rozwijania energo- i materiałochłonnych gałęzi była realizowana w sposób nieskoordynowany i bezplanowy. Dlatego została zupełnie naruszona równowaga zarówno między całą produkcją zaopatrzeniową (surowców i materiałów, energią, transportem i in.) a całą produkcją końcową, jak i między podstawowymi dziedzinami produkcji końcowej (dóbr inwestycyjnych, konsumpcyjnych i na eksport) a popytem końcowym (inwestycyjnym, konsumpcyjnym i na eksport).

Zaburzenia równowagi przybrały ostatnio formę całkowitej dezintegracji gospodarki narodowej, co się przejawiało w masowym niewykorzystaniu zdolności produkcyjnych zarówno nowych, powstałych w latach siedemdziesiątych, jak i stworzonych w okresach poprzednich.

Zupełna dezintegracja gospodarki narodowej uniemożliwia jakiegokolwiek planowanie zarówno na szczeblu centralnym, jak i na szczeblu poszczególnych przedsiębiorstw, które nie mają odpowiednio wiarygodnych informacji o zaopatrzeniu materiałowo-surowcowym, na jakie mogą liczyć. To blokuje inicjatywę załóg, tworząc zarazem sytuację, w której wzrost wydajności pracy w skali poszczególnych jednostek produkcyjnych nie zawsze przynosi efekty w skali gospodarki narodowej, ponieważ zwiększanie produkcji w jednym przedsiębiorstwie często dokonuje się kosztem uszczuplenia możliwości zaopatrzeniowych innych przedsiębiorstw. To z kolei w sposób zasadniczy utrudnia wiązanie wzrostu płac ze wzrostem wydajności pracy.

W tej dziedzinie również nie wolno beczynnie czekać.

W ramach uprawnień długofalowych staje się konieczne jak najszybsze wdrożenie reformy cen zaopatrzeniowych, dających właściwą podstawę do racjonalnego dzielenia zasobów dzięki stosowaniu rachunku ekonomicznego.

W sferze posunięć doraźnych trzeba dokonać trudnego, acz nieodzownego wyboru, jak rozdysponować niedostateczne zasoby surowców i materiałów na zaspokojenie najniezbędniejszych potrzeb, a w szczególności na uruchomienie procesów aktywizujących gospodarkę.

Zatrudnienie

Cały okres lat siedemdziesiątych charakteryzowało rosnące marnotrawstwo siły roboczej w sektorze pozarolniczym. Migracja z rolnictwa, która była błogosławieństwem dla przeludnionej wsi polskiej w ciągu

pierwszych 15–20 lat po wojnie, przekształciła się w latach siedemdziesiątych w wielu regionach kraju w swoje przeciwieństwo z dwóch przyczyn: przede wszystkim dlatego, że struktura tej migracji (i według regionów, i według poszczególnych grup gospodarstw) była sprzeczna z potrzebami rolnictwa, a po drugie dlatego, że ludzi w sektorze pozarolniczym zatrudniano w sposób nieracjonalny.

Powstała paradoksalna sytuacja: jednoczesny brak i nadmiar siły roboczej w poszczególnych ogniwach gospodarki; z jednej strony występuje masowe zjawisko niewykorzystanych załóg na budowach i w poszczególnych przedsiębiorstwach i znaczne zbędne zatrudnienie w rozmaitych ogniwach administracji gospodarczej i państwowej, a równocześnie występuje ostry brak siły roboczej w rolnictwie, w górnictwie, usługach, w wielu zakładach przemysłowych i w służbie zdrowia.

Węgiel i energia

Po 1973 r. w warunkach tzw. światowego kryzysu energetycznego nie uruchomiono żadnych mechanizmów w celu dostosowania gospodarki krajowej do nowej sytuacji energetycznej. W latach, gdy Austria, Szwecja czy nawet Francja zdołały zahamować wzrost zużycia energii pierwotnej przy utrzymaniu zwolnionego tempa wzrostu dochodu narodowego, Polska kontynuowała i poszerzała najbardziej energochłonne programy rozbudowy przemysłu ciężkiego, kontynuując również mało opłacalny eksport wyrobów energochłonnych.

O wysokiej energochłonności polskiego przemysłu decyduje wadliwa struktura gałęziowa (duży udział przemysłu surowcowego i ciężkiego) i wadliwa struktura produktywno-technologiczna, dająca ciężkie wyroby o stosunkowo niskiej wartości użytkowej i odpowiednio niskiej cenie. Duża jest liczba przestarzałych urządzeń energetycznych, a ponadto często brak im dostatecznej regulacji i konserwacji. Jednostkowe zużycie paliw powiększają ostatnio liczne przerwy w pracy, powodowane brakami w zaopatrzeniu.

W wielkim kompleksie przemysłu paliwowego i surowcowego w ostatnich latach narastało zużycie własne („samopożeranie się”), dające przy rosnących nakładach inwestycyjnych malejące efekty.

Ponadto brak stale dostatecznej produkcji nowoczesnych urządzeń energetycznych i instalacyjnych, które by pozwoliły na podjęcie szerszej akcji w celu racjonalizacji użytkowania paliw i energii. Przez wiele lat próbowano uchwałami i apelami zastąpić odpowiednie powiązanie wyce-

ny paliw i energii z działającymi efektywnie systemami motywacyjnymi. W rzeczywistości wszystko chciano rozwiązać przez coraz większe nakłady inwestycyjne na wydobycie węgla i coraz intensywniejsze wydobycie w istniejących kopalniach. W efekcie z roku na rok eksploatuje się głębsze i trudniejsze pokłady. Szybko się wyczerpuje dogodne do wydobycia zasoby w wielu czynnych kopalniach.

W Lubelskim Zagłębiu Węglowym podjęto budowę nowych kopalń bez dostatecznego rozeznania geologicznego. Lokalizacja pierwszych szybów jest wadliwa, co powoduje katastrofy, miliardy złotych ulegają zatopieniu, budowa się opóźnia. Zresztą w opinii niektórych ekspertów jest to budowa nieopłacalna.

Duży wzrost wydobycia węgla w ostatnich latach został osiągnięty przy zastosowaniu rabunkowych metod eksploatacji i zagrożeniu środowiska. Równocześnie miało miejsce bezprzykładne przeciążenie pracą załóg górniczych, pracujących nie tylko przez wszystkie wolne soboty, ale i w wielu kopalniach przez prawie wszystkie niedziele. Towarzyszyły temu pogarszające się warunki bezpieczeństwa, które znajdowały swój tragiczny wyraz w narastającej serii katastrof.

Problemy te przecięto, likwidując jednorazowym posunięciem nadmierne przeciążenia pracą górnictwa węglowego¹³. Ten społecznie w pełni uzasadniony krok nie zmienia jednak faktu, że spadek wydobycia węgla stał się jedną z głównych bezpośrednich przyczyn dramatycznej sytuacji energetycznej i dewizowej w gospodarce w 1981 r. Niestety, dotychczas nie znaleziono rozwiązania, które by mogło skompensować skutki ubytku produkcji węgla i spadku eksportu. Sprawa wymaga kompleksowego działania mającego na celu lepszą eksploatację już istniejących kopalń (problemy wzrostu zatrudnienia, mieszkań dla nowo zatrudnionych, modernizacji wyposażenia kopalń, zapewnienia dostaw części zamiennych, lepszej organizacji pracy itp.).

Rolnictwo

Rolnictwo w przeciętnych warunkach produkcyjnych nie zaspokaja potrzeb ukształtowanych w latach siedemdziesiątych. Stan ich zaspokojenia produkcją krajową ocenia się na 80–85%, resztę uzupełnia import,

¹³ Chodzi o wprowadzenie w górnictwie wolnych sobót i likwidację systemu czterobrygadowego.

realizowany głównie w postaci zboża i pasz, a ponadto w postaci mięsa i tłuszczów. Około 30% mięsa produkuje się z importowanych pasz.

Stagnacja produkcji rolniczej w latach 1974–1979 i załamanie się jej wskutek klęski nieurodzaju w 1980 r.¹⁴ zostały wywołane nie tylko niekorzystnym układem warunków klimatycznych. Przyczyny tkwią w niedoborach środków produkcji, zarówno bezpośrednio plonotwórczych (nawozów mineralnych, środków ochrony roślin itp.), jak i maszyn, narzędzi i części do nich, a także w znacznym ubytku i pogorszeniu się struktury demograficznej zatrudnionych w rolnictwie indywidualnym. Z tych samych przyczyn zmniejszyła się także odporność rolnictwa na losową zmienność warunków produkcji.

Wskutek narastającej dysproporcji między cenami detalicznymi żywności a cenami produktów rolniczych i braku dostępu do zaopatrzenia w pasze przemysłowe w pewnej części drobnych gospodarstw rolnych zaniechano chowu zwierząt przeznaczonych na zaspokojenie własnych potrzeb.

W sektorze indywidualnym stworzono uprzywilejowane warunki zaopatrzenia w środki produkcji i środki finansowe dla niewielkiej grupy gospodarstw indywidualnych, „specjalistycznych”, co zahamowało rozwój gospodarstw użytkujących dominującą część gruntów.

Gospodarstwa państwowe są zorganizowane według błędnej koncepcji – nadmiernej koncentracji zarządzania i jego wieloszczebelowości oraz nadmiernej wielkości podstawowych jednostek produkcyjnych.

Istotnym czynnikiem stagnacji produkcji stała się niska efektywność państwowych gospodarstw rolnych. Na skutek wadliwego systemu zarządzania i planowania uzyskują one z jednego hektara użytków rolnych o 20% niższą produkcję końcową netto przy wyższym o 160% zużyciu jednostkowym materiałów pochodzenia pozarolniczego i wyższej o 132% kapitałochłonności, która nie znajduje kompensaty w wyższej wydajności pracy.

W dotychczas preferowanym sektorze państwowym wydajność pracy mierzona produkcją czystą w przeliczeniu na 1 zatrudnionego jest o 28%

¹⁴ Pod koniec lat siedemdziesiątych wyraźnie uwidoczniło się niedoinwestowanie rolnictwa, nastąpił spadek opłacalności produkcji rolnej i motywacji do poprawy efektywności gospodarowania, co wraz z niesprzyjającymi warunkami atmosferycznymi spowodowało załamanie się produkcji rolnej. W 1980 r. globalna produkcja rolnictwa była niższa o prawie 11% od zanotowanej rok wcześniej. Zob. I. Kostrowicka, *Rolnictwo [w:] Historia gospodarcza Polski (1939–1989)...*, s. 136.

nizsza niż w gospodarstwach indywidualnych. Wysokie nakłady materialne na jednostkę produktu końcowego, związane z niewłaściwą organizacją gospodarstw, wyborem energochłonnych technik wytwarzania i niską wydajnością pracy w stosunku do jej uzbrojenia sprawiają, że upaństwowienie ziemi i produkcji obniża tempo wzrostu produkcji i zaopatrzenia w środki produkcji gospodarki indywidualnej. Szczególnie nieefektywna jest w gospodarstwach państwowych produkcja zwierzęca.

Struktura agrarna uległa minimalnym zmianom, głównie w wyniku preferowanego przepływu ziemi do gospodarki uspołecznionej i braku środków technicznych niezbędnych do wyposażenia gospodarstw indywidualnych powiększających swój obszar. Część gruntów rolnych w obu sektorach jest zaniedbana, zostawia się odłogiem według ocen kilkaset tysięcy hektarów, szczególnie gruntów słabych i w złym położeniu.

W sferze obrotu ziemią i środkami produkcji obowiązują przepisy utrudniające pożądane zmiany struktury agrarnej i poddające zasadnicze problemy rozwoju gospodarstw decyzji organu administracyjnego, głównie naczelnika gminy. Rolnictwo nie miało społecznej reprezentacji, która mogłaby chronić jego interesy i przeciwdziałać szerzeniu się biurokratycznych form zarządzania i obsługi. Formy te niweczyły samorządność spółdzielczości rolniczej i organizacji rolniczych oraz pozbawiały autorytetu służbę rolną, liczną, lecz źle zorganizowaną i słabo przygotowaną do swych zadań, a także wywołały nagminną korupcję.

“Dostęp ludności rolniczej do świadczeń socjalnych, lecznictwa i kultury znacznie się poprawił, chociaż ich pozytywne osłabiły negatywne skutki zmian w szkolnictwie”. Status rolnika nie odpowiada jeszcze ciągle roli, jaką spełniać musi w życiu narodu i państwa, choć jednocześnie należy zwrócić uwagę, że rolnictwo jest właśnie tą gałęzią gospodarki, w której już są realizowane istotne reformy. Chyba najważniejsze z nich to usamodzielnienie gospodarstw państwowych i powstanie związku rolników Solidarność. W zasadniczy sposób zmienia to pozycję społeczną i polityczną rolnika, a jednocześnie gwarantuje gospodarstwom indywidualnym pozycję trwałego elementu tego socjalizmu, jaki w Polsce będzie realizowany.

Rolnictwo zachowało zdolność do wyjścia z kryzysu produkcyjnego, związanego z brakiem środków i klęską 1980 r., oraz społeczno-politycznego, będącego skutkiem błędnych koncepcji rozwoju gospodarki narodowej.

^{c-c} *Tak w tekście.*

W wyniku jednak niedoboru nawozów (głównie azotowych), środków ochrony roślin i pasz przemysłowych (związanych z kontrakcją trzody) przewidywać należy w 1981 r. produkcję roślinną bliską średniej z okresu stagnacji w latach 1976–1979. Należy liczyć się w związku z tym z opóźnieniami w przejściu do odbudowy stanu pogłowia trzody chlewnej.

W najbliższych latach rolnictwo będzie mogło zaspokoić przypuszczalny popyt na wszystkie produkty żywnościowe poza popytem na mięso, którego zaspokojenie zależeć będzie od możliwości gospodarczych kraju, określających rozmiary zmniejszenia importu zboża.

Jednym z podstawowych dylematów naszego rozwoju gospodarczego stanie się wybór między tempem koniecznego zmniejszenia importu zbóż a tempem wzrostu produkcji i spożycia mięsa.

Nierównowaga rynku

Spadkowi dostaw środków konsumpcji i środków produkcji przeznaczonych dla rolników towarzyszy ogromny wzrost dochodów nominalnych ludności, co z kolei powoduje narastanie nawisu inflacyjnego. Proces ten rozpoczął się już po 1973 r. i stopniowo pogarszał równowagę na rynku, powodując coraz większe trudności w nabywaniu towarów nawet w takich dziedzinach, w których produkcja i dostawy zwiększały się jeszcze bardzo szybko. Pod koniec 1980 r. proces formowania się nawisu inflacyjnego uległ skokowemu przyspieszeniu m.in. na skutek kupowania spokoju społecznego za cenę wzrostu płac nominalnych.

W warunkach dezintegracji gospodarki narodowej ta polityka powodowała, że uzyskane przez robotników w 1980 r. podwyżki płac nie przyniosły wzrostu wydajności pracy, a przyczyniły się do wzrostu nawisu inflacyjnego. Z drugiej strony nieregularność dostaw rynkowych, wynikająca głównie z nieregularnego importu materiałów i surowców, powodowała i powoduje nerwowe zakupy na zapas, finansowane gotówką czekającą na towar. Dlatego m.in. zupełny brak niektórych towarów w sklepach występuje nawet wtedy, gdy nie ma spadku globalnych dostaw.

Na naszych oczach pada jeden segment rynku artykułów przemysłowych za drugim.

Obserwując te groźne zjawiska, warto pamiętać, że jesteśmy świadkami na razie tylko początkowej fazy przyspieszonego formowania się nawisu inflacyjnego; trwa ono zaledwie sześć miesięcy.

Na skutek poważnej luki między bieżącym strumieniem dochodów pieniężnych ludności a wartością strumienia towarów i usług rynkowych gospodarka znalazła się w swoistej pułapce inflacyjnej, polegającej na szybkim wzroście nawisu, który musi mieć miejsce nawet wtedy, gdy nie nastąpi dalszy wzrost płac i dochodów rolniczych. Jeśli zatem w roku bieżącym nie zostanie przeprowadzona odpowiednia reforma cenowo-dochodowa, to nawet przy całkowitym zahamowaniu dalszego wzrostu dochodów pieniężnych ludności nawis inflacyjny, który na koniec 1980 r. osiągnął 200 mld zł i wynosił jeszcze tylko ok. 15% rocznej wartości masy towarowej, musi na koniec 1981 r. wzrosnąć do 600–700 mld zł. Stanowi to już prawie połowę rocznej wartości tej masy. Tak wysoki poziom nawisu inflacyjnego może spowodować całkowitą destrukcję rynku i systemu pieniężnego i stanie się szczególnie groźny dla więzi towarowych między wsią a miastem.

Położenie materialne ludności i różnicowanie społeczne

Gdy istnieje ogromna nadwyżka dochodów ludności nad podażą towarów i usług, niezwykle trudno ocenić sytuację materialną ludności. Można jednak przyjąć, że w 1981 r. dochody, które ludność zdoła zrealizować, kształtują się w cenach stałych na głowę na poziomie pierwszych lat siedemdziesiątych. W ostatnim pięcioleciu cofnęliśmy się do progu dziesięciolecia, a w odczuciu przynajmniej niektórych grup ludności do jeszcze wcześniejszego okresu. Odczuwamy szczególnie dotkliwie regres naszej sytuacji materialnej, gdyż w stosunku do lat siedemdziesiątych wzrosło różnicowanie płac, a „tłuste” pięciolecie 1971–1975, okres inwestowania i życia na kredyt, rozbudziło nasze aspiracje konsumpcyjne i stworzyło modele na miarę tych wyższych dochodów. Do pozytywów dziesięciolecia należy wzrost wyposażenia gospodarstw domowych i pewne korzystne zmiany w strukturze konsumpcji.

Nadmiar pieniądza dezorganizuje rynek i tworzy spekulacyjne czarne rynki, pomniejsza satysfakcję społeczną z danego poziomu konsumpcji, zmuszając społeczeństwo do stania w kolejkach, wykupywania na zapas z obawy przed nieregularnością zaopatrzenia itp.

Nadmiar pieniądza nie dotyczy jednak społeczeństwa jako całości, liczne grupy ludności mają całkiem odmienne problemy. Szczególnie trudna jest sytuacja ludzi młodych, rodzin wielodzietnych, emerytów.

Wszystkie statystyki odnotowują wzrost zróżnicowania płac w tej dekadzie, w szczególności w pierwszym pięcioleciu. Polityka zróżnicowania płac wiązała się z nadziejami na wzmocnienie motywacyjnego oddziaływania płac na wydajność pracy. Nadzieje te nie zostały spełnione. Przyczyn należy szukać w braku spójności bodźców płacowych z zasadami polityki kadrowej i w błędach samej polityki płac. W efekcie rozwarstwienie płac przybrało bardzo niekorzystny kształt. Wzrosło głównie zróżnicowanie między gałęziami i branżami gospodarki narodowej, w samych przedsiębiorstwach tendencje rozwarstwiające były w jakiejś mierze równoważone przez procesy niwelujące rozpiętość. Stwarzało to i tworzy raczej bodźce do zmiany zatrudnienia niż do dobrej pracy. Zaniedbano świadczenia społeczne, opiekę nad dzieckiem. Pewnego postępu dokonano w zakresie urlopów macierzyńskich.

Szacuje się, choć może to być przesadne, że poniżej minimum socjalnego żyje 7,5 mln ludzi, tj. 21% ludności, w tym blisko 40% ogółu emerytów i rencistów, około 30% ludności chłopskiej i 14% ludności pracowniczej.

Nie zrealizowano planów budownictwa mieszkaniowego; w 1980 r. oddano do użytku mniej mieszkań niż w 1973 r., a rok obecny cofnie nas jeszcze bardziej. Wzrost budownictwa mieszkaniowego w latach siedemdziesiątych nie nadązał za wzrostem liczby gospodarstw domowych, przez co deficyt mieszkań wzrósł z 1 300 tys. w 1970 r. do 1 600 tys. w 1978 r. Koszty w budownictwie mieszkaniowym, głównie wskutek przyjęcia do realizacji technologii wygodnych dla wykonawców, wzrosły 2,5 razy. Wpłynęło to i wpłynąć będzie na wzrost czynszów.

Stan służby zdrowia i zdrowotności społeczeństwa jest alarmujący. Przyrost miejsc w szpitalach uległ w latach 1975–1980 zahamowaniu. Spotęgowała się plaga społeczna – alkoholizm.

Na zdrowotność społeczeństwa istotny wpływ ma jakość środowiska naturalnego. Polityka inwestycyjna lat siedemdziesiątych doprowadziła do istotnego regresu w tym zakresie. Regułą było nieinwestowanie w ochronę przed nowymi i starymi zanieczyszczeniami. Do pozytywów dziesięciolecia należy rozszerzenie opieki zdrowotnej na wsi.

Obecnie w Polsce w 56 okręgach miejsko-przemysłowych przekraczane są dopuszczalne normy zanieczyszczenia powietrza tlenkami siarki, azotu, fluoru i innymi oraz różnymi pyłami.

W 1979 r. około 43% ścieków wprowadzono do rzek i strumieni bez żadnego oczyszczenia, a pozostałe oczyszczono tylko częściowo.

W tym samym 1979 r. ponad 40% studni publicznych i prywatnych w miastach i ponad 50% na wsi zostało zdyskwalifikowanych przez sanepid. W pewnym stopniu dyskwalifikacja dotyczy również wodociągów wiejskich.

W oświacie realizowano chybioną reformę oświatową, powstały straty w edukacji i wychowaniu licznych młodych roczników.

W kulturze ograniczono druk książek, gazety stały się niemal nieosiągalne. Wbrew centralnej polityce, dzięki pewnemu liberalizmowi władz w stosunku do środowisk zwalczanych w latach gomułkowskich, powstały pewne enklawy rozwoju. Do takich należą film i półlegalna działalność wydawnicza.

Próba syntezy

Należałoby teraz ponownie stwierdzić, że trzeci już rok trwa spadek dochodu narodowego w naszym kraju, przy czym, co jest bardzo istotne, spadek ten jest coraz szybszy. W bieżącym roku dochód narodowy obniży się przypuszczalnie o 10–15% w stosunku do roku ubiegłego, a ta skala zjawiska nie znamionuje już zwykłego spadku, lecz jest świadectwem lawinowo postępującego rozkładu gospodarki narodowej.

Mówiliśmy o tym, że w rozmaitych dziedzinach gospodarki rozwijają się procesy destrukcyjne. Rzecz w tym jednak, że nawet kompletne ich wyliczenie i poprawny opis każdego z osobna nie dają jeszcze poglądu na całość sprawy.

Otóż trzeba zauważyć, że procesy destrukcyjne, zachodzące w naszej gospodarce, mają dwie niezmiernie istotne cechy charakterystyczne.

Pierwszą cechą jest samoczynne pogłębianie się tych procesów. Nie mamy tu już do czynienia z marazmem stagnacyjnej gospodarki, lecz niebezpiecznym procesem gwałtownego staczania się; nawet gdybyśmy powstrzymali dalszy wzrost płac, luka inflacyjna pogłębiać się będzie z miesiąca na miesiąc, nawet gdybyśmy zrównali wpływy z eksportu z wydatkami na import, zadłużenie będzie wzrastało z miesiąca na miesiąc wobec narastania kosztów oprocentowania kredytów.

Drugą cechą jest wzajemne zasilanie się negatywnych zjawisk. Procesy destrukcyjne zaostrzają wzajemnie swój przebieg, powodując coraz szybszy spadek produkcji i dochodu narodowego.

Można wyliczyć główne zjawiska negatywne w gospodarce mające obie cechy charakterystyczne:

– automatyczny wzrost zadłużenia, który musi dokonywać się dalej aż do chwili, kiedy uda nam się zrównoważyć bilans dochodów handlowych z zagranicą i pokryć eksportem koszty oprocentowania;

– automatyczny wzrost nawisu inflacyjnego, który w obecnych warunkach dokonywałby się dalej z zawrotną szybkością nawet wtedy, gdyby udało się całkowicie zahamować wzrost dochodów pieniężnych ludności i spadek podaży dóbr i usług rynkowych;

– rosnąca dezintegracja gospodarki, która powoduje spadek efektywności wykorzystania pracy i środków produkcji, pogłębiająca się wskutek tego dezintegracja aparatu produkcyjnego. Główne źródła i ogniwa tego niszczącego procesu tkwią w następujących zjawiskach:

1) w nierytmiczności pracy aparatu produkcyjnego na skutek braku energii i surowców; powoduje ona wzrost zużycia energii, a także materiałów w przeliczeniu na jednostkę produkcji (spadek zużycia energii w ostatnich miesiącach jest mniejszy niż spadek produkcji), co pogłębia nierytmiczne wykorzystanie aparatu produkcyjnego,

2) w spadku eksportu prowadzącym do drastycznych ograniczeń importowych, które z kolei, głównie za pośrednictwem importu zaopatrzeniowego, pogłębiają dezintegrację aparatu produkcyjnego w gospodarce, wzmagając zwrótnie i potęgując zniżkowy trend produkcji eksportowej,

3) w spadku zwłaszcza eksportu węgla, pozbawiającym dopływu dewiz zarówno przemysły przetwórcze, których produkty mogłyby stopniowo zastępować węgiel w eksporcie, jak i dopływu dewiz na procesy modernizacyjne, które mogłyby sprzyjać oszczędzaniu zużycia węgla w kraju.

Syntetycznym wyrazem omówionych zjawisk kryzysowych jest rosnący stopień blokady koniecznych przedsięwzięć stabilizacyjnych; stwarza on sytuację swego rodzaju błędnego koła niemożności, które zamyka się wokół nas w sposób coraz wyraźniejszy i groźniejszy.

Brak reformy zaostrza nierównowagę, a brak równowagi blokuje możliwości wprowadzenia koniecznej reformy funkcjonowania przedsiębiorstw.

Reformę modelu przedsiębiorstwa muszą w tej sytuacji wesprzeć doraźne przedsięwzięcia gospodarcze, realizowane środkami polityki centralnej. Pogłębiający się kryzys czyni potrzebę podjęcia zdecydowanych kroków w tej dziedzinie coraz pilniejszą i bardziej nieodzowną; jednocześnie ten sam pogłębiający się kryzys coraz mniejsze pozostawia pole manewru, rokujące tym krokom szansę powodzenia. W ten sposób pętla blokady

zaczyna stopniowo zaciskać się również wokół koniecznych przedsięwzięć doraźnych szczebla centralnego.

W sumie można stwierdzić, że gospodarka została uchwycona w tryby wzajemnie potęgujących się procesów destrukcyjnych, które stale pogłębiają jej kryzys. Pozostawienie spraw żywiłowemu ich biegowi stawia nas przeto wobec groźby dalszej dezintegracji produkcji przemysłowej, destrukcji systemu pieniężnego, dalszej straty zaufania u naszych partnerów zagranicznych i dalszego pogłębiania stanu blokady koniecznych przedsięwzięć stabilizacyjnych. To wszystko może z kolei spowodować nowe konflikty społeczne pogłębiające zwrótnie kryzys gospodarki. W tej sytuacji brak akceptowanego społecznie programu wyjścia z kryzysu i natychmiastowych działań, podejmowanych na podstawie takiego programu, grozi katastrofalnymi skutkami.

Istnieją w naszym kraju wystarczające siły duchowe i środki materialne, aby nie dopuścić do katastrofy. Co więcej, stać nas nie tylko na zahamowanie fatalnej tendencji zniżkowej, lecz również na odwrócenie jej i wejście na ścieżkę normalnego, zdrowego rozwoju gospodarczego.

Jednym z decydujących warunków powodzenia jest zgodność i skoordynowanie przedsięwzięć doraźnych, często z założeniami przejściowych (tymczasowych) z konsekwentnym uruchamianiem nowych mechanizmów głębszej reformy gospodarczej. Uważamy za niesłuszny pogląd, że gospodarkę można i należy najpierw ustabilizować metodami tradycyjnymi (więc nakazowymi), a dopiero później reformować jej system funkcjonowania.

Pragnęlibyśmy zwrócić uwagę na niektóre szczególnie ważne dzisiaj kierunki działań stabilizacyjnych.

Charakterystyczną cechą naszej gospodarki jest masowe występowanie „wąskich gardeł”, czyli sytuacji, w których brak jakichś stosunkowo niewielkich środków w jednym przedsiębiorstwie unieruchamia znaczne zdolności produkcyjne w innych fazach procesu produkcyjnego, sprzężonych z siedliskiem „wąskiego gardła” więzami kooperacji, kolejnością faz przerobu wyjściowych surowców itp. Jeśli powstawanie wąskich gardeł daje negatywne skutki narastające w sposób lawinowy, to również ich likwidacja może na tej samej zasadzie przynieść skutki dodatnie o podobnym lawinowym charakterze. W wykorzystaniu mechanizmu, którego działanie przynosi nam dzisiaj coraz większe ubytki, tkwi zatem szansa odwrócenia niekorzystnej tendencji i poprawy sytuacji.

Do uruchomienia wzrostu dochodu narodowego potrzebny jest rozrusznik w postaci pierwotnego wsadu zaopatrzeniowego (materiałów, części zamiennych itp.) o wystarczającej masie krytycznej, a przy tym skierowanego na likwidację „wąskich gardeł”, dającą największe efekty w całej gospodarce. Dopiero raz puszczone w ruch będzie ten mechanizm mógł dalej sam zarabiać na sobie, zasilając się środkami czerpanymi z uruchamianych przez siebie źródeł dodatkowego wzrostu produkcji i eksportu.

Z góry można założyć, że w naszej dzisiejszej sytuacji większość składników tego pierwotnego wsadu zaopatrzeniowego musi pochodzić z dodatkowego importu, a tego nie możemy obecnie uzyskać inaczej, jak tylko przez odpowiednie zwiększenie własnego eksportu.

W celu uruchomienia mechanizmu pożądanego wzrostu produkcji podstawowe znaczenie miałyby zatem dynamizacja eksportu, szczególnie węgla.

Mechanizm aktywizacji eksportu, powiązany z samofinansowaniem zaopatrzenia dla eksportu, może i powinien być uruchomiony jak najszybciej. Analogiczne znaczenie aktywizujące ma pełne odblokowanie hamulców produkcji rolnej, połączone z wydatną poprawą zaspokojenia potrzeb rolnictwa indywidualnego.

Nie należy zwlekać z reformą cen zaopatrzeniowych, a następnie detalicznych; wymaga to jednak wynegocjowania społecznie akceptowanych warunków rekompensaty.

Równocześnie niezbędne jest podjęcie szeregu działań doraźnych w dziedzinie inwestycji, priorytetowego zaopatrzenia kluczowych dziedzin, przesuwania zatrudnienia pod kątem szybkiego likwidowania zjawisk kryzysowych, co wymaga niezbędnych uzgodnień ze związkami zawodowymi.

Te działania doraźne szczebla centralnego, wsparte uruchamianiem mechanizmów aktywizujących, stworzą warunki konieczne do wdrożenia kompleksowej reformy systemu funkcjonowania gospodarki, opartego na pośrednich metodach sterowania, dających pole do wyzwolenia rezerw inicjatywy ludzkiej w demokratycznym systemie społeczno-politycznym.

1981 maj, Warszawa – Ogłoszenie Jadwigi Staniszkis do komisji zakładowych NSZZ „Solidarność” z prośbą o przesyłanie Grupie Negocjacyjnej NSZZ „Solidarność” ds. Programu Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki informacji dotyczących macierzystych zakładów pracy

Grupa Negocjacyjna do spraw [Programu] Stabilizacji i Rekonstrukcji Gospodarki prosi komisje zakładowe o przesłanie następujących informacji (dla Bogdana Lisa, Biuro KKP, Gdańsk, [ul.] Grunwaldzka 103):

1. Czy w zakładzie zatwierdzono plan?
2. Na jak długo zakład ma zabezpieczenie materiałowe do ciągłej produkcji?
3. Jaki procent czasu to przestoje?
4. Czy były zwolnienia? (liczba)
5. Czy są planowane zwolnienia? (liczba)
6. Czy posiadają plan ratowania zakładu (np. podjęcie ubocznej produkcji, usług)? Jeśli tak – prosimy o informacje, jeśli nie – zalecamy sporządzenie.

Podać nazwę zakładu, region, ilość pracowników.

Jadwiga Staniszkis
ekspert KKP

Źródło: „AS” 1981, nr 14.

Nr 113

1981 czerwiec 3, Bydgoszcz – Komunikat Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” o poparciu inicjatywy Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego powołania Społecznego Komitetu Reformy Gospodarczej¹

Bydgoszcz, 3 VI 1981 r.

Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej
NSZZ „Solidarność”

Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” popiera inicjatywę Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego powołania Społecznego Komitetu Reformy Gospodarczej celem opracowania projektu reformy gospodarczej opartej o rzeczywiste mechanizmy szeroko pojętej samodzielności przedsiębiorstw i całej gospodarki².

Zebranie założycielskie komitetu odbędzie się dnia 8 VI 1981 r. o godz. 11.00 w Warszawie, ul. Nowy Świat 49, na które zapraszamy zainteresowanych przedstawicieli naszego Związku.

Źródło: „AS” 1981, nr 19.

¹ Relacja z obrad Prezydium KKP zob. *Tymczasowe Prezydium KKP, Bydgoszcz, 3.06.81, godz. 16–21.30*, oprac. J. Stasińska, „AS” 1981, nr 19.

² Zob. *Wstęp*, przyp. 90.

1981 czerwiec 3, Poznań – Komunikat nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)

Poznań, 3 VI 1981 r.

1. W dniach 1–3 czerwca 1981 r. odbyło się III Zebranie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, zorganizowane przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność” w Zakładach Przemysłu Metalowego „H. Cegielski” w Poznaniu¹. Zasadniczym tematem zebrania było:

a) kontynuacja prac i dokonanie uzgodnień w sprawach dotyczących statusu przedsiębiorstwa i samorządu pracowniczego przedsiębiorstwa oraz reformy gospodarczej w kraju; za podstawę do dyskusji służyły materiały przygotowane przez Zespół Roboczy na zebraniu w Szczecinie w dniach 21–23 maja br.,

b) wypracowanie stanowiska w sprawie projektu ustawy o związkach zawodowych,

c) omówienie spraw objętych działaniem Zespołu Koordynacyjnego.

2. W związku z postanowieniem przyjętym w dniu 28 maja br. przez Krajową Komisję Porozumiewawczą NSZZ „Solidarność” (zał. nr 1) zebrani postanowili:

a) wyłonić stały zespół do kontaktów z KKP i jej zespołami doradczymi w składzie: Jacek Merkel, Krzysztof Kubicki, Zbigniew^a Sieradzki, Hans Szyc, Zdzisław Rudnik,

b) zwrócić się do KKP o delegowanie przedstawiciela na każde spotkanie Sieci,

c) prowadzić szeroką akcję informacyjną o pracach Sieci wśród członków Związku.

3. Zebrani uzgodnili pogląd, iż sprawne i autorytatywne działanie Sieci wymaga, aby:

^a W dokumencie Zdzisław.

¹ Relacja z zebrania Sieci zob. *Spotkanie Sieci wiodących zakładów pracy*, oprac. W. Kamiński, „AS” 1981, nr 19.

a) każdy uczestnik Sieci prowadził w swoim regionie w ścisłej współpracy z MKZ-etami działalność konsultacyjną i informacyjną dla innych zakładów pracy w regionie; zaleca się zwłaszcza wykorzystanie dorobku OBS-ów;

b) przedstawiciele dużych, wielozakładowych przedsiębiorstw o zasięgu ogólnokrajowym wchodzili w skład delegacji wiodącego zakładu w którymś z regionów.

4. Sieć została uzupełniona przez zakład wiodący regionu Warszawy, za który uznano Zakłady Mechaniczne „Ursus”². [...]

5. Zasadniczym rezultatem zebrania jest przyjęcie jednolitego poglądu uczestników Sieci na temat stanowiska, jakie winien zająć NSZZ „Solidarność” w sprawie reformy gospodarczej i samorządu pracowniczego przedsiębiorstw społecznych (załącznik nr 2, 3, 4, 5). Konsultantami prawnymi Sieci w pracach nad projektem ustawy o przedsiębiorstwach społecznych i wzorcowym statutem samorządu pracowniczego byli dr Edmund Kitłowski i dr Bronisław Ziemianin.

6. Uzgodniono krytyczne uwagi Sieci dotyczące projektu ustawy o związkach zawodowych (załącznik nr 6).

7. Postanowiono kontynuować działalność obu zespołów (Roboczego i Koordynacyjnego) Sieci. Zespół Roboczy prowadzić będzie nadal prace w zakresie reformy gospodarczej i samorządu pracowniczego przy utrzymaniu stałej łączności z komitetami założycielskimi samorządu pracowniczego. Zespół Koordynacyjny podejmie nowe zagadnienia, które zaproponują delegaci na następnym zebraniu Sieci. Zebrani zgłosili wstępnie następujące tematy:

- ogólne założenia do układów zbiorowych pracy,
- program działania Związku,
- dalsze projekty ustaw dotyczących spraw mających istotne znaczenie dla ludzi pracy. [...]

Prowadzący Zebranie
Jerzy Milewski

Źródło: „AS” 1981, nr 19; Samorząd pracowniczy, czyli przedsiębiorstwo

² Nie wszystkie komisje zakładowe Sieci uczestniczyły w zebraniach. W Poznaniu brakowało delegacji Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „PZL Rzeszów” i Fabryki Łożysk Toczących „Iskra” w Kielcach.

1981 czerwiec 3, Poznań – Projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym opracowany przez Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy

Postanowienia ogólne

Art. 1. Przedsiębiorstwo społeczne jest podstawową jednostką organizacyjną gospodarki narodowej, prowadzącą samodzielnie działalność na zasadach rozrachunku gospodarczego, wyposażoną w osobowość prawną, obejmującą zorganizowaną załogę, władającą częścią ogólnonarodowego mienia i zarządzaną przez organy samorządu pracowniczego.

Art. 2 § 1. Przedsiębiorstwo społeczne prowadzi działalność gospodarczą w celu osiągnięcia zamierzonych efektów ekonomicznych i społecznych, przy racjonalnym wykorzystaniu środków.

§ 2. Przedsiębiorstwo prowadzi działalność na rzecz kształtowania wśród członków załogi sumiennego stosunku do wykonywania obowiązków pracowniczych oraz przestrzegania zasad współżycia społecznego.

Tworzenie przedsiębiorstw

Art. 3 § 1. Przedsiębiorstwa o zasięgu ogólnokrajowym tworzy minister lub inny naczelny organ administracji państwowej, a przedsiębiorstwa terenowe – organ administracji terenowej.

§ 2. Terenowe organa administracji państwowej mogą na podstawie uchwał zainteresowanych rad narodowych utworzyć przedsiębiorstwo wspólne.

§ 3. Jeżeli obowiązek utworzenia określonego przedsiębiorstwa nie wynika z planu uchwalonego przez odpowiedni organ przedstawicielski (Sejm, rada narodowa), jego utworzenie wymaga zgody tego organu.

§ 4. Akt erekcyjny określa nazwę, siedzibę oraz przedmiot działania przedsiębiorstwa.

Art. 4 § 1. Organ tworzący przedsiębiorstwo obowiązany jest powołać zespół przygotowawczy składający się z przedstawicieli Ministerstwa Finansów, banku, wojewódzkiej rady narodowej, właściwego ministra, związków zawodowych, instytucji ds. ochrony środowiska, stowarzyszeń naukowych oraz ekspertów.

§ 2. Zadaniem zespołu przygotowawczego, o którym mowa w § 1, jest przedstawienie opinii co do celowości utworzenia przedsiębiorstwa.

Art. 5 § 1. Organ tworzący przedsiębiorstwo przekazuje mu część majątku ogólnonarodowego.

§ 2. Wyłącznym dysponentem majątku przedsiębiorstwa jest załoga działająca przez swoje organa samorządowe.

Art. 6 § 1. Przedsiębiorstwo uzyskuje osobowość prawną z chwilą wpisania go do rejestru prowadzonego przez sądy powszechne.

§ 2. Sposób prowadzenia rejestru przedsiębiorstw społecznych określi w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości.

Art. 7 § 1. Przedsiębiorstwo społeczne może łączyć się z podmiotem zagranicznym.

§ 2. Tryb tworzenia oraz zasady funkcjonowania przedsiębiorstw połączonych, o których mowa w § 1, określi odrębna ustawa.

Art. 8 § 1. Przedsiębiorstwa społeczne mogą się zrzeszać i występować ze zrzeczeń na mocy uchwał podjętych w drodze referendum przez załogi zainteresowanych przedsiębiorstw.

§ 2. Zrzeszenia przedsiębiorstw, o których mowa w § 1, nie mogą prowadzić do monopolu zgodnie z przepisami ustawy antymonopolowej.

Statut przedsiębiorstw

Art. 9 § 1. Załoga przedsiębiorstwa ustala w drodze referendum statut przedsiębiorstwa.

§ 2. Postanowienia statutu nie mogą być sprzeczne z przepisami ustawy.

§ 3. Statut przedsiębiorstwa podlega rejestracji sądowej w trybie określonym w art. 6.

Zasady zarządzania przedsiębiorstwem

Art. 10 § 1. Przedsiębiorstwem zarządza załoga za pośrednictwem swoich organów samorządu pracowniczego.

§ 2. Samorząd pracowniczy stanowią wszyscy pracownicy przedsiębiorstwa.

§ 3. Organa samorządu z wyjątkiem ogólnego zebrania załogi pochodzą z wyboru. Członkowie organów samorządu odpowiedzialni są przed wyborcami i tylko przez nich mogą być odwołani.

§ 4. Najwyższą formą wyrażania woli samorządu jest referendum załogi, które przeprowadza się na podstawie uchwały rady pracowniczej lub wniosku podpisanego przez nie mniej niż 10% członków samorządu.

§ 5. Samorząd dysponuje majątkiem przedsiębiorstwa i wytycza ogólne kierunki działalności i rozwoju przedsiębiorstwa oraz decyduje o podziale dochodu.

§ 6. Właściwe organy samorządu mogą zawierać umowy i porozumienia z organami władzy i administracji państwowej.

§ 7. Dyrektor przedsiębiorstwa, jako wykonawca uchwał samorządu, sprawuje operatywny zarząd przedsiębiorstwem zgodnie z zasadą jednoosobowego kierownictwa.

Organy przedsiębiorstwa

Art. 11. Organami przedsiębiorstwa społecznego są: 1. ogólne zebranie załogi (delegatów), 2. rada pracownicza, 3. prezydium rady, 4. pomocnicze organy samorządowe, 5. dyrektor przedsiębiorstwa.

Ogólne zebranie załogi (delegatów)

Art. 12 § 1. Do kompetencji ogólnego zebrania załogi należą:

- 1) ocena roczna działalności rady i dyrektora przedsiębiorstwa,
- 2) uchylanie, w uzasadnionych przypadkach, uchwał rady.

§ 2. W przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 200 pracowników funkcję ogólnego zebrania może spełniać zebranie delegatów.

§ 3. Zasady wyboru delegatów ustala ordynacja wyborcza.

Art. 13 § 1 Zwołanie ogólnego zebrania należy do kompetencji prezydium rady.

§ 2. Prezydium rady zobowiązane jest zwołać ogólne zebranie na wniosek: 1) 10% liczby członków załogi, 2) zakładowych organów związków zawodowych, 3) rady pracowniczej.

§ 3. O miejscu, terminie i porządku obrad ogólnego zebrania zawiadamia się pracowników co najmniej na 7 dni przed terminem zebrania.

Art. 14 § 1. Uchwały ogólnego zebrania zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej 50% członków załogi.

§ 2. Uchwały podjęte w sprawach należących do kompetencji ogólnego zebrania wiążą radę, prezydium rady, dyrektora oraz wszystkich pracowników przedsiębiorstwa.

Art. 15. Decyzje w sprawie łączenia, podziału i likwidacji przedsiębiorstwa zapadają w drodze referendum załogi.

Rada pracownicza

Art. 16 § 1. Liczbę członków rady pracowniczej określa ordynacja wyborcza.

§ 2. Wybory członków rady są powszechne, równe, bezpośrednie i tajne.

§ 3. Kadencja trwa 4 lata.

§ 4. Czynne prawo wyborcze przysługuje każdemu pracownikowi przedsiębiorstwa.

§ 5. Bierne prawo wyborcze przysługuje pracownikom zatrudnionym w przedsiębiorstwie co najmniej 2 lata. Przepis ten nie dotyczy przedsiębiorstw nowo organizowanych.

§ 6. Bierne prawo wyborcze nie przysługuje dyrektorowi przedsiębiorstwa, jego zastępcom, głównemu księgowemu oraz radcy prawnemu. Kierownikom zakładów i filii przedsiębiorstwa oraz ich zastępcom, głównym księgowym i radcom prawnym nie przysługuje bierne prawo wyborcze w tych jednostkach organizacyjnych.

§ 7. Członkowie rady nie mogą pełnić funkcji kierowniczych w organizacjach społecznych i politycznych.

Art. 17. Funkcję członka rady można pełnić tylko przez dwie kolejne kadencje.

Art. 18. Tryb dokonywania wyboru i odwoływania członków rady określa ordynacja wyborcza.

Art. 19. Do kompetencji rady należy:

- 1) podejmowanie uchwał dotyczących podstawowych kierunków działalności gospodarczej i rozwoju przedsiębiorstwa,
- 2) uchwalanie planów działalności przedsiębiorstwa,
- 3) zatwierdzanie struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa,
- 4) podejmowanie uchwał w sprawie podziału dochodów,
- 5) powoływanie i odwoływanie dyrektora przedsiębiorstwa,
- 6) opiniowanie kandydatów na stanowiska zastępców dyrektora i głównego księgowego,
- 7) podejmowanie uchwał w sprawie zmiany profilu produkcji lub usług,
- 8) podejmowanie uchwał w sprawie przyjęcia rocznego bilansu i rachunku wyników oraz udzielenie dyrektorowi przedsiębiorstwa absoltorium,

- 9) podejmowanie uchwał w sprawie zawierania porozumień gospodarczych i umów kooperacyjnych z innymi przedsiębiorstwami,
- 10) zawieranie porozumień z organami władzy i administracji państwowej o wzajemnej współpracy,
- 11) ustalanie zasad polityki kadrowej,
- 12) ustalanie regulaminu pracy,
- 13) kontrola całokształtu działalności przedsiębiorstwa,
- 14) wybór przewodniczącego i prezydium rady,
- 15) podejmowanie uchwał w sprawie nabywania i zdobywania oraz obciążania nieruchomości i innych środków trwałych,
- 16) podejmowanie uchwał w sprawach socjalno-bytowych i kulturalnych załogi przedsiębiorstwa,
- 17) podejmowanie uchwał w sprawie umów importowo-eksportowych,
- 18) zatwierdzanie wniosków w sprawie nadania orderów i odznaczeń państwowych,
- 19) dysponowanie zakładowymi środkami przekazu informacji.

Art. 20. Rada może żądać od dyrektora i pracowników przedsiębiorstwa wszelkich sprawozdań, informacji, wyjaśnień oraz sprawdzać stan majątku przedsiębiorstwa. W sprawach wymagających wiadomości specjalnych rada może powołać ekspertów.

Art. 21. Dyrektor przedsiębiorstwa obowiązany jest ustosunkować się na piśmie do inicjatyw, wniosków i opinii w ciągu 14 dni od dnia wystąpienia rady.

Art. 22. Uchwały rady podjęte w ramach jej kompetencji wiążą dyrektora i pracowników przedsiębiorstwa.

Art. 23. Posiedzenia rady odbywają się co najmniej raz na kwartał.

Art. 24. Prezydium rady obowiązane jest zwołać nadzwyczajne posiedzenie rady na pisemny wniosek jednej trzeciej ogólnej liczby członków rady, 10% członków załogi oraz dyrektora przedsiębiorstwa.

Art. 25. Uchwały rady zapadają bezwzględną większością głosów przy obecności dwóch trzecich członków rady.

Art. 26. Rada może powołać stałe lub doraźne komisje, określając ich kompetencje i tryb działania.

Art. 27. Członkowie rady mają prawo zgłaszania do dyrektora interpelacji i wniosków – za pośrednictwem prezydium rady – we wszystkich sprawach dotyczących przedsiębiorstwa.

Art. 28. Z członkami rady nie może być rozwiązany stosunek pracy w czasie trwania kadencji oraz w ciągu dwóch lat po jej ukończeniu. Nie można też w tym czasie zmienić członkowi rady warunków pracy i płacy na jego niekorzyść. Postanowienia tego artykułu nie naruszają przepisów o rozwiązaniu stosunku pracy bez wypowiedzenia.

Prezydium rady

Art. 29. Prezydium rady kieruje pracami rady i jest jej organem wykonawczym.

Art. 30. W skład prezydium wchodzi: przewodniczący rady, jego zastępca oraz członkowie.

Art. 31. Do kompetencji prezydium należą:

- 1) przygotowanie projektów uchwał rady,
- 2) kontrola wykonania uchwał rady,
- 3) zwoływanie sesji rady,
- 4) organizowanie pracy komisji roboczych i doradczych,
- 5) weryfikowanie informacji przedkładanych przez dyrektora załozdze lub radzie o stanie finansowo-ekonomicznym i technicznym przedsiębiorstwa,
- 6) sprawowanie kontroli nad funkcjonowaniem pomocniczych organów samorządu pracowniczego (rad oddziałowych, zakładowych, wydziałowych, filialnych i fabrycznych),
- 7) wykonywanie innych czynności zleconych przez radę.

Pomocnicze organy samorządowe

Art. 32. W przedsiębiorstwach wielozakładowych funkcjonują organa samorządu pracowniczego także w jednostkach działających na pełnym wewnętrznym rozrachunku gospodarczym (zakładach, oddziałach, filiach).

Art. 33. Do organów samorządu pracowniczego, o których mowa w art. 32, stosuje się odpowiednie przepisy dotyczące organów samorządu przedsiębiorstwa.

Art. 34. Statut przedsiębiorstwa może przewidywać powoływanie organów samorządu pracowniczego również w jednostkach niedziałających na zasadach rozrachunku gospodarczego.

Art. 35. Kompetencje organów, o których mowa w art. 34, określa statut samorządu.

Dyrektor

Art. 36. Dyrektor przedsiębiorstwa jest wykonawcą uchwał organów samorządu pracowniczego.

Art. 37. Dyrektor sprawuje operatywny zarząd w przedsiębiorstwie, organizuje pracę załogi na zasadzie jednoosobowego kierownictwa, reprezentuje przedsiębiorstwo na zewnątrz oraz dokonuje w jego imieniu czynności prawnych.

Art. 38. Do kompetencji dyrektora należy podejmowanie wszelkich decyzji w sprawach przedsiębiorstwa nienależących do kompetencji innych organów samorządu pracowniczego.

Art. 39. W sprawach zastrzeżonych do kompetencji organów samorządu czynności prawne dyrektora wobec osób trzecich muszą być poprzedzone odpowiednimi uchwałami tych organów.

Art. 40. Przed podjęciem uchwał przez organ samorządu dyrektor obowiązany jest zgłosić na piśmie swoją opinię co do ich skutków ekonomicznych, społecznych i prawnych.

Art. 41. Dyrektor obowiązany jest wyrazić sprzeciw wobec uchwał organów samorządu naruszających przepisy prawne. Sprzeciw dyrektora wstrzymuje wykonanie uchwał.

Art. 42 § 1. Dyrektora powołuje rada pracownicza w drodze publicznego konkursu.

§ 2. Czas trwania kadencji dyrektora określa rada w zawieranej z nim umowie.

§ 3. Rada odwołuje dyrektora przed upływem kadencji w przypadku nieudzielenia mu absolutorium.

§ 4. Dyrektor może być także odwołany w drodze referendum załogi.

Art. 43. Dyrektor powołuje swoich zastępców i głównego księgowego po zaopiniowaniu kandydatów przez radę pracowniczą.

Pełnomocnicy przedsiębiorstwa

Art. 44 § 1. Pełnomocników przedsiębiorstwa ustanawia i odwołuje dyrektor przedsiębiorstwa.

§ 2. Udzielenie pełnomocnictwa ogólnego wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności.

§ 3. Udzielenie i odwołanie pełnomocnictwa podlega ujawnieniu w rejestrze przedsiębiorstw. Nie dotyczy to jednak pełnomocnictw do dokonywania poszczególnych czynności ani pełnomocnictw procesowych.

Art. 45. Zastępcy dyrektora działają w imieniu przedsiębiorstwa na podstawie udzielonych im przez dyrektora pełnomocnictw.

Rozstrzygnięcie sporów między organami samorządu a dyrektorem

Art. 46 § 1. Spory między organami samorządu a dyrektorem mogą być rozstrzygane przy udziale komisji mediacyjnej powołanej wspólnie.

§ 2. W przypadku niepowołania komisji mediacyjnej lub bezskuteczności jej postępowania każda ze stron może przekazać spór do rozstrzygnięcia sądowi.

Mienie przedsiębiorstwa

Art. 47. Przedsiębiorstwu służą wszelkie prawa do przydzielonego mu mienia.

Art. 48. Przedsiębiorstwo odpowiada za swoje zobowiązania według przepisów kodeksu cywilnego.

Art. 49. W przypadku likwidacji przedsiębiorstwa o przeznaczeniu majątku decyduje organ państwowy, który utworzył przedsiębiorstwo. Przed podjęciem decyzji ma on obowiązek zasięgnąć opinii załogi wyrażonej w formie referendum. Decyzja organu, o której wyżej mowa, musi być poprzedzona badaniami komisji ekspertów.

Art. 50. Przedsiębiorstwo tworzy fundusze przewidziane w odrębnych ustawach.

Art. 51. Przedsiębiorstwo rozlicza się z budżetem państwa i budżetem terenowym w drodze opłacania podatków określonych przepisami prawa finansowego.

Nadzór państwowy

Art. 52 § 1. Państwo oddziałuje na przedsiębiorstwo za pośrednictwem przepisów prawa oraz określonych parametrów ekonomicznych (podatki, cła, kredyty) ustalonych w sposób generalny.

§ 2. Ustalenie cen niezastrzeżonych do decyzji organów państwowych należy do kompetencji przedsiębiorstwa.

Art. 53. Organa państwa mogą ingerować w wewnętrzne sprawy przedsiębiorstwa tylko w granicach uprawnienia ustawodawczego.

Art. 54. Działalność przedsiębiorstwa podlega kontroli ze strony państwowych organów kontroli.

Art. 55. Przedsiębiorstwu służy prawo zgłoszenia w ciągu 7 dni sprzeciwu wobec decyzji wydanych mu przez organa państwa. Wniesienie sprzeciwu wstrzymuje wykonanie decyzji.

Art. 56. Spory między organami państwa a przedsiębiorstwami rozstrzyga sąd.

Art. 57 § 1. W przypadku doznania przez przedsiębiorstwo szkody z powodu wykonania decyzji organów sprawujących nadzór państwowy przysługuje mu roszczenie odszkodowawcze według przepisów prawa cywilnego.

§ 2. Spory powstające na tle decyzji, o których mowa w § 1, rozstrzyga sąd.

Przepisy wspólne dla organów przedsiębiorstwa i związków zawodowych

Art. 58. Jeżeli uchwały podejmowane przez organy samorządu lub decyzje dyrektora przedsiębiorstwa dotyczą spraw wchodzących w zakres działania związków zawodowych, przed podjęciem tych uchwał i decyzji organa przedsiębiorstwa obowiązane są umożliwić związkom zawodowym zajęcie w tych sprawach stanowiska zgodnie z ustawą o związkach zawodowych oraz kodeksem pracy.

Przepisy przejściowe

Art. 59. Przedsiębiorstwa państwowe działające na podstawie dekretu z 1950 r. (DzU [PRL] nr 18 z 1960 r., poz. 111)¹ stają się przedsiębiorstwami społecznymi w rozumieniu niniejszej ustawy, chyba że ich załogi postanowią inaczej.

Postanowienia końcowe

Art. 60. Ustawa nie dotyczy PKP, PPTiT, banków, PZU, energetyki, przedsiębiorstw podległych Ministrowi Sprawiedliwości, Ministrowi Obrony Narodowej.

Art. 61. Traci moc Dekret z dnia 26 X 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych (DzU [PRL] nr 18 z 1960 r., poz. 111) oraz przepisy wykonawcze wydane na jego podstawie.

¹ Dekret [Rady Ministrów] z dnia 26 października 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych, DzU RP 1950, nr 49, poz. 439.

Art. 62. Traci moc Ustawa z dnia 20 III 1958 r. o samorządzie robotniczym (DzU [PRL] nr 77, poz. 307) oraz przepisy wykonawcze wydane na jej podstawie.

Art. 63. Ustawa wchodzi w życie^a

Źródło: Załącznik nr 3 do Komunikatu nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 19; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą kraju, Gdańsk–Gdynia–Bydgoszcz–Szczecin–Warszawa, czerwiec 1981, s. 35–41.

^a *Wykropkowanie w dokumencie.*

1981 czerwiec 3, Poznań – Regulamin Komitetu Założycielskiego Samorządu Pracowniczego (propozycja) – *opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragment)*

Przedstawiciele organizacji^a
reprezentujących załogę przedsiębiorstwa.....(nazwa zakładu)
– w oparciu o zagwarantowane Konstytucją PRL (art. 18) prawo do uczestniczenia w zarządzaniu przedsiębiorstwem;

– stając na gruncie zasad sformułowanych w umowach społecznych z Gdańska, Szczecina, Jastrzębia i Katowic – latem 1980 r.;

– w przekonaniu, że postanowienia umów społecznych będą rzetelnie i wiernie dotrzymywane i rozwijane w duchu moralnej i społecznej odno-
wy życia publicznego w kraju;

– wierząc, że przygotowywana reforma gospodarcza, której ważnymi ogniwami są m.in. projektowane ustawy: o związkach zawodowych, o samorządzie załogi przedsiębiorstwa i o przedsiębiorstwie społecznym, spełni oczekiwania społeczeństwa i będzie mądrze, sprawnie i konsekwentnie realizowana – postanawiają powołać „Komitet Założycielski Samorządu Pracowniczego” w

„Komitet Założycielski Samorządu Pracowniczego” jest w swych działaniach niezależny od organów państwowych, administracji przedsiębiorstwa, organizacji społecznych, związkowych i politycznych.

Zadania i kompetencje oraz sposób wybierania członków Komitetu Założycielskiego Samorządu Pracowniczego, nazywanego dalej „Komitetem Założycielskim”, określa niniejszy „Regulamin”.

Rozdział I. Zadania i kompetencje Komitetu Założycielskiego

§ 1. Do podstawowych zadań Komitetu Założycielskiego należy:

1. Opracowanie projektu statutu samorządu pracowniczego oraz projektu ordynacji wyborczej samorządu pracowniczego w oparciu o projekt ustawy o samorządzie załogi przedsiębiorstwa oraz o „Wzorcowy Statut”

^a Tu i dalej wykropkowanie w dokumencie.

i „Wzorcową Ordynację Wyborczą” samorządu pracowniczego, zaproponowane przez Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy.

2. Prowadzenie wśród załogi działalności informacyjnej i wyjaśniającej ideę samorządności pracowniczej.

3. Zbieranie opinii załogi o sytuacji przedsiębiorstwa i przyszłej roli samorządu pracowniczego.

4. Rozpoznawanie i analizowanie mechanizmów funkcjonowania przedsiębiorstwa ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień: ekonomiczno-finansowych, techniczno-produkcyjnych, organizacyjnych i prawnych; prowadzenie lub organizowanie w tych dziedzinach działalności popularyzatorsko-instruktażowej na rzecz załogi i członków Komitetu Założycielskiego.

5. Oddziaływanie na termin oraz merytoryczną wartość rozwiązań reformy gospodarczej oraz ustaw z nią związanych poprzez zgłaszanie odpowiednich wniosków, opinii i uwag.

6. Bieżąca analiza i ocena warunków formalnoprawnych i faktycznie niezbędnych dla powołania i prawidłowego funkcjonowania autentycznego samorządu pracowniczego w przedsiębiorstwie.

7. Zapoznanie załogi przedsiębiorstwa z projektami opracowań „Statutu” i „Ordynacji Wyborczej” samorządu pracowniczego, dokonanie analizy uwag i propozycji zmian zgłaszanych przez załogę; opracowanie, po uwzględnieniu słusznych wniosków, nowej wersji projektów „Statutu” i „Ordynacji Wyborczej” samorządu pracowniczego.

8. Zorganizowanie referendum wśród załogi w sprawie wstępnego zaakceptowania projektów „Statutu” i „Ordynacji Wyborczej” samorządu pracowniczego oraz podjęcie decyzji co do powołania **Samorządu Pracowniczego** przedsiębiorstwa.

§ 2. Komitet Założycielski posiada następujące kompetencje:

1. Podejmowanie niezbędnych prac przygotowawczych do wyborów organów samorządu pracowniczego w oparciu o wstępnie zaakceptowane przez załogę projekty „Statutu” i „Ordynacji Wyborczej”.

2. Występowanie z inicjatywą, zgłaszanie wniosków i uwag w sprawach pilnych wymagających rozwiązania w okresie przed powołaniem właściwych organów samorządu pracowniczego.

3. Zwracanie się do dyrektora o udzielenie lub udostępnienie informacji w sprawach dotyczących stanu i działalności przedsiębiorstwa.

4. Przeprowadzanie kontroli działalności przedsiębiorstwa, ze szczególnym uwzględnieniem troski o racjonalną gospodarkę mieniem ogólnonarodowym, dysponowanym przez załogę przedsiębiorstwa. Kontrola ta powinna wyrażać się: a) rozpatrywaniem okresowych bilansów i rachunków wyników, b) rozpatrywaniem okresowych sprawozdań z działalności przedsiębiorstwa.

5. Opiniowanie działań dyrekcji zmierzających m.in. do:

- usprawniania działalności przedsiębiorstwa,
- doskonalenia struktury organizacyjnej,
- podnoszenia wydajności pracy,
- zapewnienia odpowiedniego poziomu jakości i nowoczesności wyrobów,
- umacniania dyscypliny pracy.

6. Organizowanie w przedsiębiorstwie, w sprawach o doniosłym znaczeniu – referendum, jako najwyższej formy wyrażania woli przez załogę.

§ 3. W miarę zdobywania doświadczenia i powstawania odpowiednich warunków, Komitet Założycielski może – gdy interes załogi tego wymaga – rozszerzyć zakres kompetencji określonych w § 2.

[...] ^b

Źródło: Załącznik nr 2 do Komunikatu nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 19; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą kraju, Gdańsk–Gdynia–Bydgoszcz–Szczecin–Warszawa, czerwiec 1981, s. 22–25.

^b *Opuszczono rozdział II dotyczący trybu wyboru członków i struktury organizacyjnej komitetu założycielskiego samorządu pracowniczego.*

1981 czerwiec 3, Poznań – Stanowisko NSZZ „Solidarność” w sprawie samorządu pracowniczego w przedsiębiorstwach (propozycja) – *opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy*

I. Diagnoza

1. Organizacje zakładowe NSZZ „Solidarność” są zobowiązane do popierania idei autentycznego samorządu pracowniczego w przedsiębiorstwach, widząc w nim zarówno szansę wyjścia z obecnego kryzysu gospodarczego, jak i jeden z głównych elementów reformy gospodarczej.

2. Aktualnie w przedsiębiorstwach występują formalnie i faktycznie następujące sytuacje w kwestii samorządu pracowniczego:

2.1. Przedsiębiorstwa, w których tzw. samorząd w postaci Konferencji Samorządu Pracowniczego przestał istnieć (formalnie lub faktycznie) i w których nie powołano dotąd żadnych innych organów samorządu pracowniczego o charakterze tymczasowym lub zastępczym.

2.2. Przedsiębiorstwa, w których działają nadal formy „samorządu” w postaci Konferencji Samorządu Pracowniczego w oparciu o dotychczasowe lub nieco zmienione we własnym zakresie przepisy ustawy z dnia 20 XII 1958 r.

2.3. Przedsiębiorstwa, które nie czekają na ukazanie się nowej ustawy o samorządzie załogi, opracowały własny statut i powołały organy samorządu pracowniczego, nadając im albo charakter stały, albo tymczasowy.

2.4. Przedsiębiorstwa, w których zgodnie z zaleceniami Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy utworzono (lub tworzy się) komitety założycielskie samorządu pracowniczego z uwzględnieniem alternatywnych rozwiązań:

- a) bez żadnych zadań i kompetencji organów samorządu pracowniczego,
- b) z częściowymi kompetencjami samorządu pracowniczego.

II. Proponowane środki i metody działania

1. Zróżnicowana sytuacja formalnoprawna i faktyczna, jaka w odniesieniu do samorządności istnieje w przedsiębiorstwach, wymaga od organów NSZZ „Solidarność” różnorodnych przedsięwzięć i wielokierunkowych

form działania, nie tylko na szczeblu przedsiębiorstw, lecz także o szerszym zasięgu.

2. Proponuje się m.in. podjęcie następujących działań:

2.1. Upowszechnienie przy pomocy dostępnych środków przekazu, a przede wszystkim poprzez czasopisma NSZZ „Solidarność” opracowań i propozycji przygotowanych przez Sieć, dotyczących kwestii samorządu pracowniczego i innych zagadnień związanych z reformą gospodarczą.

2.2. Objęcie działalnością informacyjno-instruktażową w sprawie tworzenia autentycznego samorządu pracowniczego nie tylko załóg przedsiębiorstw, lecz także organów i władz NSZZ „Solidarność”: komisji zakładowych, zarządów regionalnych i KKP.

2.3. Powołanie w każdej komisji zakładowej NSZZ „Solidarność” zespołu ds. samorządu pracowniczego udzielającego w okresie przejściowym wsparcia w przygotowaniu i tworzeniu autentycznego samorządu pracowniczego, a później współpracującego z jego organami stosownie do statutowych zadań Związku. Jednym z ważnych zadań tego zespołu jest właściwe przygotowanie załogi do pracy w organach samorządu pracowniczego (kwalifikacje zawodowe i moralne).

2.4. Tworzenie przy zarządach regionalnych NSZZ „Solidarność” zespołów konsultacyjnych, które służyłyby pomocą m.in. organizacyjno-prawną w sprawach powoływania i w pracy samorządu pracowniczego w przedsiębiorstwach. Zespoły takie mogłyby działać w ramach istniejących regionalnych ośrodków prac społeczno-zawodowych.

2.5. Skoordynowanie prac ośrodków doradczych KKP zajmujących się zagadnieniami reformy społeczno-gospodarczej łącznie z samorządem pracowniczym (w celu sformułowania jednolitego stanowiska w tych sprawach). Jednolite stanowisko Związku jest konieczną podstawą wszelkich działań praktycznych mających na celu wprowadzenie reformy społeczno-gospodarczej, a w szczególności:

- popularyzacji zagadnień reformy w społeczeństwie,
- negocjacji KKP z rządem PRL w kwestiach wszelkich aktów normatywnych z tym związanych,
- organizowania przez zarządy regionalne i komisje zakładowe spotkań wyborców z posłami i radnymi, na których zgłaszane będą żądania realizacji reformy zgodnej z wolą społeczeństwa.

2.6. W celu ułatwienia przedsiębiorstwom, w których nie istnieją żadne formy samorządu pracowniczego lub które poszukują innych rozwiązań

w okresie przejściowym (tzn. [do] czasu ukazania się ustaw o samorządzie załogi przedsiębiorstwa i zaistnieniu innych warunków umożliwiający[ch] powołanie i funkcjonowanie autentycznego samorządu pracowniczego), opracowany został – jako propozycja – „Regulamin Komitetu Założycielskiego Samorządu Pracowniczego” zamieszczony poniżej.

„Regulamin” ten określa między innymi:

- zadania i kompetencje Komitetu Założycielskiego,
- wybory członków Komitetu Założycielskiego,
- strukturę organizacyjną Komitetu Założycielskiego.

Postanowienia „Regulaminu” mają charakter ramowy i powinny być dostosowane do warunków lokalnych przedsiębiorstwa. W szczególności w przedsiębiorstwach, w których istnieją już samorządowe przedstawicielstwa pracownicze uznane przez komisje zakładowe NSZZ „Solidarność”, stan faktyczny winien być usankcjonowany.

Źródło: Załącznik nr 2 do Komunikatu nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 19; Samorząd pracowniczy, czyli przedsiębiorstwo społeczne. Projekty aktów prawnych oraz inne materiały przygotowane przez sieć NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy w Polsce (ośrodek konsultacyjny KKP NSZZ „Solidarność”), Ursus, 1 lipca 1981, s. 1–2.

1981 czerwiec 3, Poznań – Statut Samorządu Pracowniczego (propozycja) – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)

Rozdział I. Postanowienia ogólne

§ 1. Samorząd Pracowniczy, zwany dalej **Samorzędem**, stanowią wszyscy pracownicy przedsiębiorstwa.

§ 2. Załoga zarządza przedsiębiorstwem poprzez organy Samorządu.

§ 3. Samorząd dysponuje majątkiem przedsiębiorstwa i wytycza jego główne kierunki działalności i rozwoju oraz decyduje o podziale dochodu.

§ 4. Właściwe organy Samorządu mogą zawierać porozumienia i umowy z organami władzy i administracji państwowej.

Rozdział II. Organy samorządu

§ 5. Organami Samorządu są:

1. Rada Pracownicza, zwana dalej **Radą**.

2. Prezydium Rady Pracowniczej, zwane dalej **Prezydium**.

3. Rady oddziałowe, wydziałowe, fabryczne i filialne działające na podstawie regulaminu ustalonego przez Radę.

§ 6. Organy Samorządu z wyjątkiem Ogólnego Zebrania Załogi pochodzą z wyborów. Członkowie organów Samorządu odpowiedzialni są przed swoimi wyborcami i tylko przez nich mogą być odwoływani. Tryb odwoływania jest identyczny z trybem wybierania.

§ 7.1. Najwyższą formą wyrażania woli Samorządu jest referendum załogi.

2. Referendum przeprowadza się na podstawie:

a) uchwały Rady,

b) wniosku podpisanego przez nie mniej niż 10% członków Samorządu.

[...]

§ 10. Przewodniczący Rady kieruje pracami Prezydium i reprezentuje Radę.

[...]

§ 12. 1. Członkowie organów Samorządu z wyjątkiem Ogólnego Zebrania Załogi nie mogą pełnić funkcji we władzach organizacji społecznych i politycznych oraz nie mogą zajmować kierowniczych stanowisk w administracji przedsiębiorstwa. Zastrzeżone stanowiska i funkcje oraz sposób rezygnacji z ich pełnienia określa Ordynacja Wyborcza.

2. Tę samą funkcję w organach Samorządu można pełnić tylko przez dwie kolejne kadencje.

3. Kadencja wszystkich organów Samorządu trwa cztery lata.

§ 13. 1. Rada obraduje na swoich sesjach. Sesje zwyczajne Rady zwołuje Prezydium co najmniej cztery razy w roku. Prezydium zobowiązane jest do zwoływania nadzwyczajnych sesji Rady na pisemny wniosek jednej trzeciej ogólnej liczby członków Rady.

2. Pierwsza sesja Rady winna być zwołana najdalej w ciągu miesiąca od dnia wyborów.

3. Sesje Rady są jawne.

4. Tryb funkcjonowania Rady określa regulamin uchwalony przez Radę.

5. Do podjęcia uchwały Rady wymagana jest obecność dwóch trzecich liczby jej członków. Uchwały Rady zapadają bezwzględną większością głosów, tzn. 50% ważnych głosów plus 1 głos.

§ 14. 1. Inicjowanie uchwał Rady przysługuje Prezydium, członkom Rady i dyrektorowi.

2. Uchwały Rady podpisuje jej przewodniczący oraz upoważniony członek Prezydium.

3. Rada może powoływać komisje robocze, stałe lub doraźne, określając ich kompetencje i tryb działania.

4. Członkowie Rady mają prawo zgłoszenia interpelacji i wniosków do dyrektora za pośrednictwem Prezydium we wszystkich sprawach dotyczących przedsiębiorstwa.

[...]

Rozdział III. Prawa i obowiązki członków Samorządu

§ 15. Członek Samorządu ma prawo do:

1. Bezpośredniego udziału w części dochodu przedsiębiorstwa wypłaconego w formie dodatkowego wynagrodzenia. Pozbawienie prawa do udziału w części dochodu może nastąpić w przypadkach przewidzianych regulaminem podziału dochodu w przedsiębiorstwie.

2. Korzystania ze statutowej działalności przedsiębiorstwa w zakresie świadczeń socjalno-bytowych, zdrowotno-wypoczynkowych, kulturalno-oświatowych i sportowych opłacanych z funduszków przedsiębiorstwa.

3. Pełnienie funkcji z wyboru w organach Samorządu po przepracowaniu dwóch lat w przedsiębiorstwie. Ograniczenie to nie dotyczy nowo powstałych zakładów.

4. Wybierania i odwoływania członków organów Samorządu.

5. Uczestniczenia w kształtowaniu treści i uchwalaniu statutu i ordynacji wyborczej Samorządu.

6. Uczestnictwa w ogólnych zebraniach załogi lub posiedzeniach innych organów Samorządu.

7. Występowania z wnioskami i postulatami do organów Samorządu oraz do dyrektora.

8. Dostępu do informacji o wszelkich decyzjach, uchwałach i innych działaniach organów Samorządu i dyrektora oraz o działalności produkcyjno-gospodarczej przedsiębiorstwa.

9. Udziału w zebraniach i naradach, na których podejmuje się decyzje dotyczące jego osoby.

§ 16. Członek Samorządu jest obowiązany do przestrzegania postanowień statutu i uchwał organów Samorządu oraz do wykonywania zarządzeń i poleceń organów wykonawczych Samorządu.

§ 17. Członkostwo Samorządu nabywa się z chwilą zatrudnienia w przedsiębiorstwie na podstawie stosunku pracy w wymiarze co najmniej jedna druga etatu. Pracownik może być jednocześnie członkiem więcej niż jednego Samorządu, lecz pociąga to za sobą utratę biernego prawa wyborczego.

§ 18. Członkostwo Samorządu ustaje wraz z rozwiązaniem stosunku pracy.

Rozdział IV. Przepisy wspólne dla Samorządu i dyrektora

§ 19. Dyrektor przedsiębiorstwa jest wykonawcą uchwał organów Samorządu.

§ 20. Dyrektor wykonuje operatywny zarząd w sprawach przedsiębiorstwa zgodnie z zasadą jednoosobowego kierownictwa.

§ 21. Do kompetencji dyrektora należy podejmowanie wszelkich decyzji w sprawach przedsiębiorstwa, nienależących do organów Samorządu.

§ 22. W sprawach zastrzeżonych do kompetencji organów Samorządu czynności prawne dyrektora w stosunku do osób trzecich poprzedzane być muszą odpowiednimi uchwałami tych organów.

§ 23. 1. Przed podjęciem uchwał przez Radę dyrektor jest zobowiązany do zgłoszenia na piśmie opinii co do ich skutków ekonomicznych, społecznych i prawnych.

2. Dyrektor zobowiązany jest wyrazić pisemny sprzeciw wobec uchwały naruszającej przepisy prawa. Sprzeciw dyrektora wstrzymuje wykonanie uchwały.

§ 24. Dyrektor reprezentuje przedsiębiorstwo na zewnątrz, w tym również w sprawach majątkowych.

§ 25. 1. Spory pomiędzy organami Samorządu a dyrektorem mogą być rozstrzygane przy udziale Komisji Mediacyjnej powoływanej wspólnie.

2. W przypadku niepowołania Komisji Mediacyjnej lub bezskuteczności jej postępowania, sprawę sporną przekazuje się do rozstrzygnięcia sądowi.

[...]

Rozdział VI. Postanowienia końcowe

§ 27. Członkowie Rady pełnią swą funkcję społecznie.

Przewodniczący i członkowie Prezydium mogą pracować na etatach przedsiębiorstwa po podjęciu w tej sprawie uchwały przez Radę.

§ 28. Pierwsze wybory do Rady organizuje Komitet Założycielski Rady Pracowniczej.

§ 29. Integralną częścią niniejszego Statutu jest załączona Ordynacja Wyborcza.

Źródło: Załącznik nr 4 do Komunikatu nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 19; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą kraju, Gdańsk–Gdynia–Bydgoszcz–Szczecin–Warszawa, czerwiec 1981, s. 26–31.

Nr 119

1981 czerwiec 3, Poznań – Uwagi do projektu ustawy o związkach zawodowych – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy¹ (fragmenty)

[...]

2. Ustawa powinna zapewnić związkom zawodowym inicjatywę ustawodawczą w sprawach mających istotne znaczenie dla ludzi pracy i ich rodzin. [...]

3. Jednocześnie z pracami nad ustawą powinna być przeprowadzona nowelizacja kodeksu pracy.

Uwagi szczegółowe:

1. Sformułowanie „kierownik zakładu pracy” oraz „samorząd pracowniczy” należy zastąpić sformułowaniem „pracodawca”.

[...]

14. Ustawa powinna zawierać zapis gwarantujący, że w przypadku sporu ponadzakładowego rekompensata za strajk nie może obciążać przedsiębiorstwa społecznego, lecz powinna być refinansowana przez naczelne organa administracji państwowej temu przedsiębiorstwu (np. w formie obniżenia podatku).

[...]

Źródło: Załącznik nr 6 do Komunikatu nr 5 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 19; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą kraju, Gdańsk–Gdynia–Bydgoszcz–Szczecin–Warszawa, czerwiec 1981, s. 13–15.

¹ Projekt ustawy o związkach zawodowych przygotował 25–26 kwietnia 1981 r. zespół powołany przez Radę Państwa.

1981 czerwiec 3, Warszawa – Notatka Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności na temat wariantów projektu uchwały Rady Ministrów w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów sporządzona po rozmowach z delegacją rządową 3 czerwca 1981 r.¹

W trakcie opracowywania projektu uchwały wystąpiły w zespole redagującym następujące rozbieżności:

1) § 1 pkt 1. Ministerstwo proponuje ustalenie okresu obowiązywania uchwały do dnia 31 XII, nie widząc praktycznych możliwości powrotu do negocjacji na okres 2 miesięcy. NSZZ „Solidarność” proponuje utrzymanie 3-miesięcznego okresu obowiązywania nowych zasad reglamentacji².

2. Ministerstwo proponuje zastąpienie dotychczasowych norm „B” i „D” normą „B” o nominalnie 3,7 kg. Zakłada się, że z dotychczasowej normy „D” o nominalnie 4 kg przejdzie do nowej normy „C” 5-kilogramowej ok. 1,7 mln osób najczęściej pracujących³.

NSZZ „Solidarność” proponuje wprowadzenie jednolitej normy „B” w wysokości 4 kg, uważając, że nie należy obniżać przyznanych już norm.

3. Ministerstwo proponuje wprowadzenie w ramach karty zaopatrzenia łącznych norm na mięso i wędliny w grupie I, II i III (§ 2)⁴, co w bardzo

¹ Zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. Z. Zegarski, „AS” 1981, nr 19.

² Uchwałą Rady Ministrów wprowadzono reglamentację mięsa jedynie na 3 miesiące (Uchwała nr 38 Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1981 r. ...).

³ Zob. dok. nr 100, przyp. 2, 3.

⁴ W dokumencie uchwalonym w lipcu wymieniono trzy grupy mięsa i wędlin. I grupy mięsa obejmowała: schab, karkówkę, wołowinę bez kości z bydła młodego i dorosłego, polędwicę wołową i cielecą bez kości. Do II grupy mięsa zaliczono: żeberka, boczek, szynkę i łopatkę z kością, biodrówkę, wołowinę i cielecinę z kością, drób i podroby drobiowe. W III grupie mięsa i wędlin znalazły się: mięso mielone (garnażeryjne), podgardle, golonka, ozory, nerki, mortadela i kielbasa mielona. Do grupy I wędlin zaliczono: kielbasy – oławską, knyszyńską; szynkę gotowaną, polędwicę sopocką, baleron, wieprzowinę i wołowinę w sosie własnym oraz konserwy mięsne wysokiej jakości z mięsa niemięlnego. II grupa wędlin obejmowała: kielbasy – zwyczajną, parówkową, litewską, krakowską parzoną, mieloną, żuławską, staromiejską, wolską, podlaską; parówki, boczek wędzony, konserwy typu mielonki (luncheon meat, turystyczna, mielonka wieprzowa i wołowa), wieprzowinę w sosie domowym i pikantnym oraz pasztet luksusowy (Uchwała

poważnym stopniu wpłynie na zmniejszenie ilości odcinków wagowych w karcie, tym samym na zmniejszenie pracochłonności przy realizacji karty.

Wprowadzone w § 2 ust. 7 możliwości wymiany wędlin na mięso i mięsa na wędliny potwierdzają praktycznie stanowisko Ministerstwa. NSZZ „Solidarność” prezentuje pogląd utrzymania zbiorczych norm mięsa i wędlin dla grupy I i II, natomiast grupa III^a zdaniem NSZZ „Solidarność” powinna być podzielona na osobne normy mięsa i wędlin.

4. Proponuje się dla matek karmiących (posiadające dzieci grupy „0”⁵), kobiet w ciąży, osób dorosłych chorych na cukrzycę, gruźlicę, choroby nowotworowe itp. przyjęcie zamiast normy „C” (5 kg) normę „A+F” w wysokości 4,7 kg (§ 2 ust. 1/7). Norma ta zawiera jedynie mięso i wędliny grupy I–II. Natomiast norma „C”, aczkolwiek wyższa o 0,3 kg, zawiera mięso grupy III i drób.

5. Nowa norma „A” § 2 ust. 1/1 wynikająca z połączenia normy „RD” i „A”⁶ wyłącza u dzieci miejskich drób, zastępując go mięsem.

Przyjęcie innego rozwiązania nie pozwala na zlikwidowanie kartki „RD”.

6. Ministerstwo proponuje nieprzydzielanie kart zaopatrzenia na mięso i jego przetwory osobom zdolnym do pracy, a uchylającym się od jej podjęcia (§ 5 ust. 2b), gwarantując przydział [dla] osób poszukujących pracy, zarejestrowanych w odpowiednich urzędach oraz dla absolwentów szkół wyższych i średnich, którzy z racji kierunku studiów mają trudności z otrzymaniem pracy. NSZZ „Solidarność” uważa, że prawo do kart zaopatrzenia nie powinno być uzależnione od zatrudnienia.

Zdaniem NSZZ „Solidarność” nie ma możliwości administracyjnego określenia kategorii osób „uchylających się od pracy”.

7. Ministerstwo proponuje utrzymać zasadę, że osobom niedostarczającym państwu produktów na kwotę do 15 tys. zł rocznie oraz członkom^b ich rodzin (poz. 5 ust. 2c) nie przysługują karty zaopatrzenia. NSZZ

nr 135 Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1981 r. w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów, MP 1981, nr 18, poz. 152).

^a W dokumencie II.

^b W dokumencie członków.

⁵ Kartki o symbolu „0” przeznaczone były dla noworodków oraz dla dzieci poniżej 1 roku życia. Zob. M. Sikora, *Reglamentacja od kulis*, „Rocznik Gdyński” 1998, nr 13, s. 174.

⁶ Zob. dok. nr 100, przyp. 5, 6.

„Solidarność” proponuje objęcie wszystkich osób posiadających gospodarstwa rolne kartami zaopatrzenia.

8. Ministerstwo proponuje, aby osoby korzystające z całodziennego lub częściowego wyżywienia w stołówkach pracowniczych i studenckich oddawały obligatoryjnie część kart zaopatrzenia równą wkładowi surowcowemu za okres korzystania z wyżywienia. NSZZ „Solidarność” proponuje oparcie wyżywienia w stołówkach na okres przejściowy wyłącznie o dania jarskie, surowce o zawartości ok. 30% mięsa, podroby II klasy bez zwracania kart zaopatrzenia. Przy stosowaniu reglamentowanego surowca mięsnego na wniosek osób korzystających z wyżywienia należy oddawać część kart zaopatrzenia równą wsadowi surowcowemu za okres korzystania z dań mięsnych.

Źródło: „AS” 1981, nr 19.

1981 czerwiec 4, [Bydgoszcz¹] – Oświadczenie Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów sporządzone po rozmowach z przedstawicielami Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu

1. Dnia 3 VI [19]81 zakończone zostały rozmowy przedstawicieli naszego Związku z zespołem rządowym nt. zmian w systemie reglamentacji mięsa i jego przetworów od dnia 1 VIII [19]81 r.²

2. W wyniku serii roboczych kontaktów przygotowano materiał do ewentualnej akceptacji przez KKP NSZZ „Solidarność”. Jest to projekt uchwały Rady Ministrów określający zasady sprzedaży reglamentowanej mięsa i jego przetworów w okresie 1 VIII–31 X [19]81 r.

3. Osiągnięto znaczną zbieżność stanowisk we wszystkich podstawowych kwestiach, pozostawiając część problemów do negocjacji rządu z NSZZ RI „Solidarność”. Sprawy sporne pozostawiono do uzgodnienia na końcowym spotkaniu z udziałem przedstawicieli KKP.

4. Projekt zapewnia utrzymanie preferencji dla „chronionych” grup ludności, tj. dzieci, młodzieży, kobiet karmiących i ciężarnych, osób chorych i ciężko pracujących.

5. Projekt zmodyfikowanego ilościowo asortymentowego systemu zmierza w kierunku znacznego uproszczenia i usprawnienia dystrybucji i zakupu między innymi poprzez:

- zmniejszenie ilości norm i odcinków wagowych,
- polepszenie mięsa i wędlin w poszczególnych grupach jakościowych.

6. Projekt oparty jest o zbadany bilans mięsa określony już przed wprowadzeniem sprzedaży reglamentowanej. Należy jednak zakładać, że wobec załamania się skupu w końcu II i III kwartału br. realizacja przydziałów w uzgodnionych wysokościach może być niewykonalna w III kwartale. W tej sytuacji konieczne jest podjęcie nadzwyczajnych działań interwencyjnych

¹ Zob. dok. nr 72, przyp. 1.

² Szerzej zob. *Rozmowy w sprawie reglamentacji*, oprac. Z. Zegarski, „AS” 1981, nr 19.

w celu utrzymania konsumpcji mięsa i jego przetworów na minimalnym poziomie. Niedopuszczalne jest bowiem nawet przejściowe obniżenie przydziałów wynikających z norm. Grupa robocza wnioskuje o wystosowanie pod adresem Prezydium rządu żądania natychmiastowego uruchomienia środków dewizowych Peweksu w celu uzupełnienia niedoboru mięsa importem w III kwartale br.

7. Końcowe spotkanie przedstawicieli naszego Związku ze stroną rządową odbędzie się 15 VI [19]81 r. Wezmą w nim również udział przedstawiciele NSZZ RI „Solidarność”.

4 VI [19]81, godz. 13.00

Źródło: „AS” 1981, nr 19.

1981 czerwiec 4, Bydgoszcz – Oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie porozumień płacowych między rządem a związkami branżowymi¹

Krajowa Komisja Porozumiewawcza zgłasza sprzeciw wobec używania negocjacji ze związkami zawodowymi jako narzędzia walki politycznej zmierzającej do obniżenia autorytetu Solidarności i pogrążenia nas razem z rządem z chaosie działań pozornych.

1. Krajowa Komisja Porozumiewawcza w poczuciu obywatelskiej odpowiedzialności zawiesiła w listopadzie 1980 r. egzekwowanie od rządu już podpisanych porozumień płacowych. Ostatnio rząd podpisał nowe umowy płacowe, wyłącznie ze związkami branżowymi (metalowców, pracowników rolnych), pogłębiając tym samym dezorganizację rynku, dewaluując oszczędności ludności i obniżając wiarygodność swoich własnych zapewnień o braku pieniędzy. Oświadczamy, że jeżeli rząd posiada rezerwy finansowe, winien je zużytkować na zrealizowanie do końca Porozumienia Gdańskiego, w tym szczególnie do rozwiązania problemu biedy w Polsce, gdy 6 milionów ludzi posiada dochody poniżej minimum socjalnego.

2. Krajowa Komisja Porozumiewawcza podtrzymuje swoje stanowisko z listopada i stwierdza, że konieczne jest całościowe uregulowanie sytuacji pieniężnej w kraju, w tym wydatków, proporcji płac, cen zaopatrzeniowych i detalicznych.

3. Krajowa Komisja Porozumiewawcza uważa, że ważniejsze wydają się gwarancje finansowe w procesie dobrowolnych przemieszczeń pracowników i finansowych zobowiązań państwa wobec osób znajdujących się bez pracy, co staje się coraz bardziej palącym problemem.

W przypadku nierozpatrzenia sprzeciwu naszego Związku wobec odrębnych porozumień płacowych podpisywanych ze związkami branżowymi będziemy zmuszeni do wniesienia ze swej strony pakietu nabrzmiałych problemów umów społecznych. Problemатyczny staje się również nasz udział w programie stabilizacji gospodarki.

Źródło: „AS” 1981, nr 19; „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 11.

¹ Relacja z posiedzenia KKP 4 VI 1981 r. zob. *Posiedzenie KKP. Bydgoszcz 4.06*, oprac. K. Leski, J. Stasińska, „AS” 1981, nr 19.

1981 czerwiec 5, Genewa – Przemówienie przewodniczącego Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” Lecha Wałęsy na posiedzeniu Międzynarodowej Organizacji Pracy (fragment)

[...]

Powszechnie znana jest bardzo ciężka sytuacja gospodarcza, w jakiej znalazł się mój kraj w wyniku błędów politycznych i nieodpowiedzialnej polityki gospodarczej i społecznej kierowników państwa w minionych latach. Wyjście z tego głębokiego kryzysu nie jest sprawą tygodni ani miesięcy. NSZZ „Solidarność” zadeklarował gotowość współdziałania przy realizacji każdego racjonalnego programu przezwyciężenia kryzysu i przebudowy dotychczasowych form organizacji gospodarki i życia społecznego kraju. W pełni zdajemy sobie sprawę, że wyjście z dzisiejszych trudności wymagać będzie ofiar i wyrzeczeń od każdego Polaka, nawet jeśli nie obciąża go żadna odpowiedzialność za załamanie się gospodarki. Zaleciliśmy też wszystkim ogniom Solidarności, aby nie wysuwać nowych żądań płacowych i nie podejmować, bez zgody kierownictwa Związku, żadnych akcji strajkowych. Będziemy jednak walczyć o to, aby nikt w Polsce nie pozostał bez pracy i aby zapewniona została ochrona interesów życiowych najsłabszych ekonomicznie warstw ludności miast i wsi.

Związek nasz przywiązuje wielką wagę do stworzenia, w nawiązaniu do naszych tradycji rad robotniczych w 1956 r., prawdziwego samorządu pracowniczego w uspołecznionych przedsiębiorstwach w powiązaniu z zasadniczą przebudową metod zarządzania gospodarką narodową. Przed organami samorządu pracowniczego i wszystkimi ogniwami związków zawodowych staną trudne zadania szybkiej poprawy ochrony pracy i zdrowia załóg, które dziś pozostawiają wiele do życzenia.

[...]

Źródło: „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 11.

Nr 124

1981 czerwiec 9, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie Karty portowca

9 czerwca br. Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej zapoznało się ze stanowiskiem Krajowej Komisji Koordynacyjnej pracowników branży portów morskich ws. wprowadzenia w życie zaproponowanego przez Ministerstwo Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej pakietu spraw socjalnych, zdrowotnych oraz pewnych rekompensat finansowych – tzw. Karty portowca. Propozycje te, choć znacznie mniej korzystne dla pracowników niż uprzednio podpisane porozumienie NSZZ „Solidarność” i Ministerstwa, zostały przez nasz Związek przyjęte. Zaskakująca jest wobec powyższego podjęta przez resort próba poddania ich dalszym negocjacom.

Prezydium KKP uznaje pilnie potrzebę wprowadzenia w życie podjętych w powyższej sprawie ustaleń i udziela pełnomocnictw kol. Eugeniuszowi Naszkowskiemu i grupie KKK Pracowników Branży Portów Morskich do ostatecznego wyjaśnienia tej sprawy z upoważnionym przedstawicielem rządu. Wyrazem tego powinno stać się wprowadzenie w życie podjętych już ustaleń.

Mając na uwadze ogólną sytuację w kraju, a także apel Episkopatu Polski o zachowanie okresu spokoju i zadumy po śmierci Prymasa, Prezydium KKP apeluje do załóg o wstrzymanie się od podjęcia akcji strajkowych. Po 3 lipca br., jeżeli sprawa nie zostanie ostatecznie wyjaśniona, Krajowa Komisja Porozumiewawcza rozważy podjęcie stosownej akcji protestacyjnej.

Prezydium KKP NSZZ „Solidarność”

Gdańsk, 9 VI 1981 r.

Źródło: „AS” 1981, nr 19; „BIPS” 1981, nr 99.

1981 czerwiec 9, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowego projektu ustawy o samorządzie pracowniczym

Gdańsk, 9 VI 1981 r.

Prezydium KKP
NSZZ „Solidarność”

W związku z przesłaniem przez rząd Sejmowi PRL projektu ustawy o samorządzie pracowniczym Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” oświadcza¹, że projekt ustawy gwarantującej samorządność pracowniczą zgodnie z wolą załóg powinien być rozstrzygnięty jako element całościowej reformy gospodarczej.

Obecny projekt ustawy o samorządzie pracowniczym nie zapewnia zagwarantowanego przez Porozumienie Gdańskie uczestnictwa załóg w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Prezydium KKP po otrzymaniu ostatecznych projektów ustawy o samorządzie pracowniczym i ustawy o przedsiębiorstwie, będących elementami propozycji reformy systemu zarządzania gospodarką polską, przekaze Sejmowi opinie związku Solidarność w tych tak żywotnych dla świata pracy sprawach.

Prezydium KKP widzi możliwość przedyskutowania z przedstawicielami rządu i ekspertami obu stron problemu ustawowych regulacji działania przedsiębiorstw i form samorządności pracowniczej przed wniesieniem do Sejmu ostatecznych projektów powyższych ustaw.

Źródło: „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 12; „AS” 1981, nr 19.

¹ Relacja z obrad Prezydium KKP zob. *Tymczasowe Prezydium KKP. Gdańsk, 9.06*, oprac. G. Zlatkes, „AS” 1981, nr 19.

1981 czerwiec 11, Warszawa – Oświadczenie Grupy Roboczej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” ds. Żywności i ministra handlu wewnętrznego i usług w sprawie zmian w systemie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów

W dniu 11 czerwca 1981 r. w Ministerstwie Handlu Wewnętrznego i Usług odbyła się konferencja w sprawie proponowanych zmian systemu reglamentacji mięsa i jego przetworów pod przewodnictwem Tadeusza Śniadowskiego – Dyrektora Biura Reglamentowanej Sprzedaży. W konferencji udział wzięli: przedstawiciele NSZZ „Solidarność” M[arek] Koczwarą (przewodniczący Krajowej Konferencji ds. Żywności), M[arek] Jarociński (OPSZ „Solidarność” Bydgoszcz), J. Kościelski, J[adwiga] Szcześkiewicz (Zarząd Reg[ionu] Ziemi Łódzkiej NSZZ „Solidarność”), J[erzy] Dietl (ekspert „Solidarność” UŁ), K[rzysztof] Hagemajer (OPSZ KKP „Solidarność”), przedstawiciele MHWiU E. Abramowicz, Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu S. Jankowski, B. Bobocińska, W. Kamiński i J. Komar (Centrala Przemysłu Mięsnego), B. Komuda (ZPD „Podrób”^a).

W wyniku konferencji uzgodniono projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów z następującymi uwagami ze strony NSZZ „Solidarność”.

1. Skreślenie pkt 2 § 2 projektu uchwały.
2. Grupa Robocza akceptuje wstępnie normę „B”¹ w wysokości 3,7 kg. Natomiast oficjalne stanowisko w tej sprawie zajmie KKP NSZZ „Solidarność”.
3. Przyjmuje się normę „R” w wysokości 2 kg miesięcznie pod warunkiem objęcia ww. normą wszystkich rolników².

^a „Poldrob”?

¹ Nowa norma „B” obowiązująca od 1 VIII 1981 r. obejmowała: wszystkich uprawnionych, a nieotrzymujących kart zaopatrzenia: „A”, „C”, „E”, „F”, „R”, z wyjątkiem osób otrzymujących nieodpłatnie całodzielne wyżywienie w systemie koszarowym (wojsko, milicja, szkoły wojskowe i milicyjne, więziennictwo itp.), osób otrzymujących deputaty mięsne, osób utrzymujących się z dochodów gospodarstwa rolnego o powierzchni powyżej 0,5 ha, które nie sprzedawały państwu w 1980 r. produktów rolnych o wartości co najmniej 15 tys. zł, oraz członków ich rodzin pozostających na utrzymaniu tych osób, osób zdolnych do pracy, a uchylających się od jej podjęcia (Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1981 r. ...).

² Obowiązująca od 1 VIII 1981 r. nowa norma „R” obejmowała: osoby utrzymując się z dochodów z gospodarstwa rolnego, które sprzedawały państwu w 1980 r. produkty rolne o wartości

4. Przyjmuje się normę „A+F”³ dla kobiet w ciąży, matek karmiących pod warunkiem akceptacji normy przez Instytut Matki i Dziecka. Przy najbliższej weryfikacji norm proponuje się przyznanie tej grupie normę w wysokości 2F⁴.

5. Wyłączenie z grupy II mięsa boczku świeżego i przesunięcie do grupy III.

6. NSZZ „Solidarność” proponuje przyznać normę „P” w wysokości 2 kg miesięcznie w strukturze: 1 kg mięsa i wędlin grupy II, 1 kg mięsa i wędlin grupy III dla osób zdolnych do pracy, a uchylających się od jej wykonywania⁵.

7. W § 5 pkt 7 skreślić słowa: „które...” do końca, pozostanie zapis „osobom utrzymującym się z dochodów [z] gospodarstwa rolnego”⁶.

8. Należy skreślić w § 7 ust. 1.1 i 1.3 oraz ust. 2⁷.

co najmniej 15 tys. zł, pracowników państwowych gospodarstw rolnych, członków i pracowników rolniczych spółdzielni produkcyjnych korzystającym z uprawnień do posiadania działki, osoby posiadające gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 0,5 ha, a jednocześnie zatrudnione w innych niż rolnictwo działach gospodarki społecznej lub nieuspołecznionej (tzw. dwuzawodowcy), z wyjątkiem zaliczonych do I kategorii zatrudnienia i otrzymujących kartę zaopatrzenia „C”, członków rodzin pozostających na utrzymaniu osób uprawnionych do kart zaopatrzenia „R” lub „dwuzawodowców” otrzymujących kartę zaopatrzenia „C”, dzieci i młodzież w wieku 10–18 lat, których rodzice lub opiekunowie otrzymują kartę zaopatrzenia „R” lub w wypadku „dwuzawodowców” – kartę zaopatrzenia „C” (*ibidem*).

³ Od 1 VIII 1981 r. wprowadzono normę „A+F”, która przysługiwała osobom zamieszkałym w mieście i na wsi: kobietom ciężarnym od rozpoczęcia 17. tygodnia ciąży, matkom dzieci grupy „0”, osobom chorym na cukrzycę nieotrzymującym kart zaopatrzenia „A” (tzw. insulinozależnych), gruźlicę czynną, choroby nowotworowe, choroby przewodu pokarmowego (wrzodziejące zapalenie jelita grubego, zespół złego wchłaniania, marskość wątroby), zespół nerczycowy (*ibidem*).

⁴ Norma „A+F” wynosiła 4,7 kg mięsa i przetworów, podwójna norma „F” (według przydziałów z 1 VIII 1981 r.) wynosiłaby 5,4 kg (*ibidem*).

⁵ W uchwale nie uwzględniono tej propozycji. Osoby zdolne do pracy, a uchylające się od jej podjęcia, nie miały uprawnień do otrzymania karty zaopatrzenia (*ibidem*).

⁶ Propozycji tej nie wykorzystano w uchwale.

⁷ W uchwale nie umieszczono tej propozycji. § 7 pkt 1.1 odbierał prawo do kart zaopatrzenia osobom utrzymującym się z dochodów z gospodarstwa rolnego, które nie sprzedały państwu w 1980 r. produktów rolnych o wartości co najmniej 15 tys. zł, oraz rodzinom tych osób. Zgodnie z § 7 pkt 1.3 prawo do kart zaopatrzenia nie przysługiwało osobom otrzymującym deputat mięsny. § 7 pkt 2 wyłączał z tych ograniczeń dzieci i młodzież od 1. roku życia do lat 18, młodzież powyżej 18 lat kontynuującą naukę, kobiety ciężarne od rozpoczęcia 17. tygodnia ciąży, matki dzieci grupy „0”, osoby chore na cukrzycę, gruźlicę czynną, choroby nowotworowe, choroby przewodu pokarmowego (wrzodziejące zapalenie jelita grubego, zespół złego wchłaniania, marskość wątroby), zespół nerczycowy. Gdyby złożona przez Solidarność propozycja modyfikacji tego zapisu została zrealizowana, jedyną grupą nieuprawnioną do otrzymywania kart zaopatrzenia pozostaliby skoszarowani funkcjonariusze resortów siłowych (*ibidem*).

Do czasu istnienia drastycznego niedoboru mięsa i jego przetworów w stosunku do potrzeb reglamentacja musi być utrzymana bez względu na poziom zaopatrzenia w mięso i jego przetwory do dnia 31 października 1981 r.

NSZZ „Solidarność” stoi na stanowisku, iż obecnie ustalone normy na karty zaopatrzenia są normami minimalnymi, biorąc pod uwagę niezbędne potrzeby w zakresie utrzymania zdrowia narodu. Dlatego też stoi na stanowisku, iż w sytuacji braku podaży krajowej (nawet czasowego) trzeba uruchomić dodatkowe bodźce w celu zwiększenia skupu uspołecznionego z jednej strony, z drugiej zaś zmienić priorytety importu, stawiając na jednym z pierwszych miejsc import mięsa i jego przetworów. Uważamy ponadto, iż pewne grupy ludności, takie jak: chorzy, dzieci i młodzież, kobiety ciężarne [i] karmiące, muszą być szczególnie chronione i w żadnym wypadku nie mogą ponosić konsekwencji wynikających z pogarszających się trudności zaopatrzenia rynku. Przewidywane pogorszenie sytuacji zaopatrzeniowej w mięso i jego przetwory powinno być przedstawione społeczeństwu.

Grupa Robocza NSZZ „Solidarność”
Za ministra handlu wewnętrznego i usług^b

Źródło: „AS” 1981, nr 20.

^b *Poniżej podpisy nieczytelne.*

1981 czerwiec 19, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowego projektu ustawy o samorządzie pracowniczym

Prezydium KKP

1. Prezydium KKP NSZZ „Solidarność” wyraża swój pozytywny stosunek do tworzenia autentycznego samorządu pracowniczego w zakładach, przedsiębiorstwach i zgrupowaniach przedsiębiorstw uspołecznionych¹.

2. Samorząd pracowniczy może skutecznie spełniać swoje funkcje i zadania tylko w warunkach reformy gospodarczej. Rząd powinien więc maksymalnie przyspieszyć jej wprowadzenie w życie, a w szczególności skrócić okres przygotowania odpowiednich aktów prawnych dotyczących systemu ekonomicznego przedsiębiorstw, planowania, a także reformy cen zaopatrzeniowych. Tymczasowe rady pracownicze powinny zaś wywierać już teraz stały i silny nacisk na realizację dogłębnej reformy.

3. Ustawa o samorządzie pracowniczym powinna mieć charakter ramowy, ale zawierać winna te najważniejsze uprawnienia, które pozwolą radom pracowniczym zarządzać przedsiębiorstwami. Załogom należy natomiast zapewnić prawo dobrowolnego organizowania samorządu oraz swobodę wyboru tych uprawnień, które odpowiadają ich aktualnym aspiracjom i możliwościom.

4. Przedstawione przez rząd projekty ustaw o samorządzie pracowniczym i przedsiębiorstwach państwowych nie odpowiadają zasadom autentycznego samorządu pracowniczego. Nie przyznają one bowiem radom pracowniczym kompetencji, umożliwiających im zarządzanie przedsiębiorstwami. Odmawiają im one w szczególności prawa powoływania i odwoływania dyrektorów przedsiębiorstw.

5. Do rozmów z przedstawicielami rządu i Sejmu, w celu nadania projektom omawianych ustaw treści gwarantującej autentyczność samorządu pracowniczego, wyznacza się następujące osoby: Mieczysław Gil i Jacek Kłys.

¹ Relacja z obrad Prezydium KKP zob. *Prezydium KKP – Gdańsk 19.06.1981 r.*, oprac. J. Stasińska, „AS” 1981, nr 21.

6. Zobowiązuje się kierownika Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych do przedstawienia do 15 lipca br. na posiedzeniu Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” projektu rozwiniętego stanowiska naszego Związku w sprawie samorządu pracowniczego².

Źródło: „AS” 1981, nr 21.

² Wstępną wersję takiego projektu sporządzili już w maju 1981 r. eksperci OPSZ Ryszard Bugaj i Szymon Jakubowicz. Zob. *Samorząd musi rządzić. Projekt do dyskusji*, oprac. R. Bugaj, Sz. Jakubowicz, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 8.

1981 czerwiec 19, Gdańsk – Oświadczenie Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie rządowych projektów ustaw wniesionych do Sejmu PRL¹ (fragmenty)

Prezydium KKP

W ostatnim okresie zakończono prace nad kilkoma ustawami mającymi zasadnicze znaczenie dla działalności Związku i skierowano je pod obrady Sejmu. W związku z tym Prezydium KKP oświadcza, że ostateczne projekty ustaw odbiegają w wielu zasadniczych punktach od wersji uzgodnionych na zasadzie kompromisu z naszym Związkiem.

[...]

Podobnie przedstawia się sytuacja z pracami nad projektem ustaw o samorządzie pracowniczym i przedsiębiorstwie państwowym, gdzie obecnie lansuje się koncepcję znacznego ograniczania kompetencji samorządu, np. przez odebranie mu prawa decydowania o obsadzie stanowisk dyrektorskich.

Związek wielokrotnie apelował o rozwagę i spokój tak bardzo potrzebne w okresie kampanii wyborczej do władz Związku, a także w okresie poprzedzającym zjazd partii.

Tymczasem można odnieść wrażenie, że rząd pragnie wykorzystać ten okres do przeforsowania w Sejmie wniesionych przez siebie projektów ustaw, które znacznie ograniczają działalność naszego Związku.

Prezydium KKP uważa, że poddanie wzmiankowanych wyżej projektów ustaw w ich obecnej wersji pod obrady Sejmu zmusi Związek do zdecydowanej reakcji i wystąpienia z własnymi projektami ustaw.

Spowoduje to, w tym ważnym dla przyszłości kraju okresie, pojawienie się wielkich napięć społecznych, na czym nikomu nie powinno zależeć.

¹ Chodzi o projekty ustaw: o samorządzie pracowniczym, przedsiębiorstwie państwowym, związkach zawodowych i cenzurze.

1981 czerwiec 22–23, Bydgoszcz – Wnioski Komisji Wniosków III Sesji Krajowej Konferencji ds. Żywności NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy 22–23 czerwca 1981 r. w sprawie cen żywności

I. W sprawie przedstawionej koncepcji całościowej reformy cen żywności¹

1. Reforma cen żywności, powiązana z reformą cen zaopatrzeniowych oraz w imporcie i eksporcie, stanowi w naszym przekonaniu zarówno niezbędny element, jak i wyjściowy warunek kompleksowej, systemowej reformy gospodarki. Nie może ona być operacją izolowaną i posiadać wyłącznie drenażowy charakter, a powinna być czynnikiem likwidacji nakazowo-rozdzielczego systemu zarządzania i przywracania mechanizmu rynkowego. Dlatego też Solidarność powinna mieć gwarancje dokonania przebudowy struktur i zmiany funkcji Centrum oraz stworzenia warunków samodzielności jednostek gospodarczych.

2. Projekt reformy cen wraz z zasadami jej rekompensaty powinien być przedstawiony społeczeństwu jako element programu pokonania kryzysu oraz przekazany w trybie pilnym Krajowej Komisji Porozumiewawczej naszego Związku w celu przeprowadzenia konsultacji wewnątrzwiązkowej i podjęcia negocjacji z rządem. Równocześnie Związek musi dysponować projektami innych rozwiązań wprowadzających wyjściowe warunki reformy gospodarki.

3. Główny kierunek i cele reformy cen przedstawione w referacie podstawowym znajdują społeczno-gospodarcze uzasadnienie, jakkolwiek nasuwa się szereg uwag i wątpliwości:

– niezbędne jest szczegółowe ustalenie, czy wielkość i struktura podwyżki zapewniają ceny zbliżone do cen równowagi oraz strukturę cen korzystną z punktu widzenia racjonalnego odżywiania i zapewnienia niezbędnych relacji z cenami płacnymi rolnikom,

¹ Szerzej na temat przebiegu III Sesji Krajowej Konferencji ds. Żywności zob. *Bydgoska konferencja ws. cen żywności...*; M. Jarociński, M. Koczwara, *Bydgoska konferencja. Organizatorzy Konferencji Związkowej w Bydgoszczy omawiają jej przebieg*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 17; K. Karpińska, *Spotkanie jednak optymistyczne. Rozmowa z K. Hagemajerem – ekspertem OPS-Z i OBS*, „Niezależność” 1981, nr 77.

– dane dotyczące wielkości i struktury spożycia *per capita* powinny być udokumentowane, są poglądy o zaniżeniu wielkości spożycia niektórych artykułów; rozważyć należy również okres stanowiący podstawę obliczeń,

– ponieważ pełna rekompensata powinna dotyczyć uboższych grup ludności, wobec tego niezbędne jest wyliczenie rekompensaty w oparciu o strukturę spożycia tych grup, a nie na podstawie struktury spożycia przeciętnego; oznacza to najwyższą pełną rekompensatę, a nie nadrekompensatę zwrotów kosztów utrzymania,

– rekompensowane winny być wszystkie tytuły dochodowe, przy czym nie jest społecznie uzasadnione różnicowanie rekompensat zasiłków rodzinnych w zależności od wielkości dochodów gospodarstw domowych,

– główny ciężar kosztów reformy powinny ponieść niewątpliwie najlepiej sytuowane grupy społeczne, jakkolwiek należy przeciwstawić się skrajnej tendencji egalitarnej, przeciwdziałającej uruchomieniu produktywnych motywacji działalności gospodarczej najbardziej wydajnych jednostek; rozważyć tu zatem należy równoległe działania po stronie płac,

– wypłata rekompensat powinna być dokonana *ex ante* w stosunku do zmiany cen, a każdy członek społeczeństwa powinien być wcześniej powiadomiony o wysokości rekompensaty,

– są artykuły, których społeczna funkcja wymaga interwencji oraz dotowania przez państwo,

– reforma cen żywności winna uwzględniać takie podstawowe elementy, jak warunki przetwórstwa, dystrybucji, konieczną poprawę jakości towarów itp.,

– należy dążyć do przyspieszenia terminu wprowadzenia reformy cen, przyjmując kryterium roku gospodarczego w rolnictwie; przemawia za tym również gwałtowne powiększenie się luki inflacyjnej i obawa przed zatamowaniem kolejnych rynków; należy precyzyjnie oszacować rozmiary luki inflacyjnej,

– gdyby zrównoważenie rynku żywnościowego okazało się przy pomocy tej operacji niemożliwe, dopuszczalne jest utrzymanie reglamentacji niektórych towarów spożywczych (prawdopodobnie tylko mięsa i jego przetworów).

II. W sprawie propozycji cząstkowej zmiany cen pieczywa, przetworów zbożowych oraz mleka od 1 VIII 1981 r.

1. Nie dysponujemy dokumentacją do tej propozycji, w związku z czym nie możemy ustosunkować się szczegółowo do przyjętej podstawy spożycia, a także proponowanych zmian cen.

2. Uwagi nasze należy traktować jako nieuzgodnione wstępne stanowisko. Po otrzymaniu postulowanej dokumentacji niezwłocznie przedyskutujemy sugestie strony rządowej z poszczególnymi regionami Związku.

3. Nie widzimy zasadności natychmiastowej zmiany cen mleka, ponieważ:

– nie przewiduje się – przy poprawie skupu i dystrybucji – braku podaży,

– mleko w przeciwieństwie do przetworów zbożowych nie jest wykupywane dla innych celów niż żywienie ludzi,

– tak wysoka zmiana ceny mleka przy pozostawieniu niezmienionego poziomu pozostałych cen odbije się katastrofalnie na i tak zaniżonym spożyciu.

4. Zarówno w odniesieniu do kompleksowej reformy, jak i cząstkowej proponowana zmiana ceny mleka jest nie do przyjęcia:

– wyjątkowo cena tego artykułu winna być dotowana (w części) przez państwo; praktyka taka stosowana jest we wszystkich krajach dbających o zdrowie swego społeczeństwa (młodej generacji),

– w tej sytuacji cena mleka nie powinna być wyższa niż 7 zł za litr,

– w relacji do innych cen skupu cena mleka została zawyżona (prawdopodobnie wzięto pod uwagę koszty produkcji w PGR).

5. Pewną obawę budzi wysokość miesięcznego spożycia pieczywa i przetworów zbożowych stanowiąca podstawę obliczenia rekompensat.

Spożycie to bowiem w niższych grupach dochodowych, a nawet średnich, jest wyższe. W tej sytuacji rekompensata dla tych grup nie tylko nie będzie zawierała „zysku”, ale stratę. Dlatego sugerujemy zwiększenie wyjściowego spożycia o 30%. To samo dotyczy mleka – choć to zniżenie odnosi się do rodzin posiadających dzieci.

6. Niedopuszczalna jest oczywiście reglamentacja pieczywa, należy więc rozważyć wydatne przyspieszenie kompleksowej reformy cen.

1981 czerwiec 23, Warszawa – Komunikat o rozmowach w sprawie reformy gospodarczej Grupy Negocjacyjnej Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” do Spraw Gospodarczych i Zatrudnienia i przedstawicieli Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” z Zespołem Ekonomicznym Komitetu Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych

Dnia 23 czerwca 1981 r. odbyło się w Ministerstwie Finansów kolejne spotkanie Zespołu Ekonomicznego [Komitetu] Rady Ministrów do spraw Związków Zawodowych z Grupą Negocjacyjną KKP NSZZ „Solidarność” do Spraw Gospodarczych i Zatrudnienia uzupełnioną o przedstawicieli Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność”.

Stronie rządowej przewodniczył minister finansów Marian Krzak, stronie związkowej przewodniczył członek Prezydium KKP Jan Rulewski. Oba stronom towarzyszyli eksperci¹.

Strona rządowa przedstawiła projekt skorygowanego planu wydobycia węgla w 1981 r. i warunki jego realizacji. Grupa Negocjacyjna KKP NSZZ „Solidarność” po wysłuchaniu informacji rządowej wyraziła szereg obaw co do realności przedstawionego planu wydobycia węgla w świetle dotychczasowego stanu zaopatrzenia górników w żywność w ramach pokrycia kartkowego oraz dostaw środków higieny, jak również wobec nieuregulowania szeregu spraw socjalnych. Realność planu osłabia także brak zabezpieczenia technicznego kopalń w zakresie narzędzi i części zamiennych, w tym również pochodzących z importu. Strona rządowa poinformowała, że zostały podjęte już środki dla usunięcia w ciągu najbliższych kilku tygodni powyższych braków i poprawy sytuacji.

Obie strony stwierdziły, że będą poszukiwały sposobów dodatkowego wydobycia węgla jeszcze w bieżącym roku.

Warszawa, 23 VI 1981 r.

¹ Zob. *Rozmowy ws. reformy gospodarczej*, oprac. E. Jastrun, M. Kruczkowska, K. Leski, „AS” 1981, nr 22.

1981 czerwiec 25, Katowice – Apel Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy do wszystkich międzyzakładowych komitetów założycielskich i zarządów regionalnych NSZZ „Solidarność” w sprawie samorządu pracowniczego

Coraz bardziej oczywiste jest, że rząd nie zamierza zrobić reformy gospodarczej. Prawdopodobnie obawia się zmian politycznych stanowiących integralną część reformy (autentyczne samorządy, zniesienie nomenklatury w gospodarce, formalizacja kierowniczej roli partii w państwie).

Grozi nam coraz wyraźniej utrwalenie modelu scentralizowanego i nakazowego. Rząd plan wyjścia z kryzysu sprowadzi prawdopodobnie do rekonstrukcji jednej tylko branży (górnictwo), ruchu cen, doktrynalnego usztywnienia w dziedzinie rolnictwa, jeśli chodzi o przesuwanie środków obrotowych z PGR-ów do gospodarstw indywidualnych.

Można też oczekiwać dalszej degradacji struktury gospodarczej naszego kraju (gdy największe tzw. przemieszczenia przewiduje się w przemyśle elektromaszynowym, chemicznym i lekkim, nie zaś w dziedzinach energochłonnych). Dalszemu osłabieniu ulegną nasze stosunki gospodarcze z rynkami zachodnimi. Być może otrzymamy w zamian pożyczkę stabilizacyjną od naszych sojuszników. Będzie to jednak stabilizacja bez reformy.

Jeśli nie przeprowadzi się głębokiej reformy dziś, to nie uda nam się wyjść z pułapki cyklicznie powtarzających się kryzysów. Nie łudźmy się – nieefektywna struktura pożre cały dodatkowy węgiel i dodatkowe kredyty.

Apelujemy do wszystkich MKZ-etów, aby:

1) poparły tworzenie samorządów na swoim terenie – to jedyny sposób ratowania zakładów i wymuszania od dołu reformy;

2) zobowiązały swoich przedstawicieli w Krajowej Komisji Porozumiewawczej, aby na najbliższym posiedzeniu KKP uchwalili:

– po pierwsze: poparcie dla projektu przedsiębiorstwa społecznego złożonego w Sejmie przez Sieć wiodących zakładów,

– po drugie: instrukcję dla grupy negocjacyjnej KKP rozmawiającej z Komitetem Ekonomicznym Rady Ministrów, aby nie wyrażała zgody na ruch cen bez jednoznacznego podjęcia przez Radę Ministrów decyzji

gwarantujących realizację reformy; jest to już nasz ostatni atut przetargowy (rozmowy mają odbyć się 2 lipca);

3) przekazały komisjom zakładowym w swoich regionach propozycję tekstu jednolitej uchwały:

Uchwała

Komisja Zakładowa^a zobowiązuje KKP NSZZ „Solidarność” do poparcia złożonego w Sejmie projektu ustawy o przedsiębiorstwie społecznym oraz do jednoznacznego samorządnego typu reformy gospodarczej. Uważamy ponadto, że grupa negocjacyjna KKP nie powinna w czasie rozmów 2 lipca br. wyrazić zgody na żadne zmiany cen bez otrzymania od rządu konkretnego harmonogramu reformy. W przeciwnym przypadku grozi nam, że rządowy program wychodzenia z kryzysu ograniczy się tylko do rekonstrukcji jednej branży (górnictwo) i obniżenia poziomu życia przez ruch cen, bez żadnej nadziei na stworzenie ekonomicznego i politycznego mechanizmu, mogącego uchronić naszą gospodarkę od przyszłych kryzysów.

Źródło: Załącznik nr 3 do Komunikatu nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 22.

^a *Wykropkowanie w dokumencie.*

1981 czerwiec 25, Katowice – Komunikat nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)

Katowice, 25 VI 1981 r.

I. W dniach 23–25 czerwca 1981 r. odbyło się w Katowicach IV Zebranie Sieci, zorganizowane przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność” w Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”¹. Zasadniczym celem zebrania było:

- 1) opracowanie propozycji generalnego stanowiska NSZZ „Solidarność” w sprawie reformy społeczno-gospodarczej w kraju,
- 2) przedyskutowanie innych tematów zgłaszanych przez poszczególne delegacje.

Materiały dyskusyjne do punktu 1 przygotował Zespół Roboczy na zebraniu we Wrocławiu w dniach 15–17 czerwca 1981 r. – zamieszczone w Komunikacie nr 6 Sieci.

II. Taktyka i strategia działania Sieci.

1. [...]

Załogi zakładów pracy uczestniczących w Sieci świadome są postępującej ruiny gospodarczej kraju i same znajdują się na granicy bankructwa. Nie chcąc zatem dopuścić, aby siła Związku wyrażała się tylko strajkiem i negacją, uczestnicy Sieci uznali za konieczne zaprezentować konstruktywny program natychmiastowej, strukturalnej reformy społeczno-gospodarczej jako kontrpropozycję dla demobilizujących poczynań rządowych. Sieć opracowała zestaw propozycji aktów prawnych stanowiących podstawę do wprowadzenia systemu samorządowego funkcjonowania gospodarki (załącznik nr 1). Propozycje te zamieszczone zostały w Komunikacie nr 5 Sieci z dnia 3 czerwca 1981 r. Prace ustawodawcze są niezbędne, jednak w aktualnej sytuacji decydujące znaczenie ma działalność praktyczna. Dlatego też Sieć podjęła inicjatywę tworzenia w przedsiębiorstwach komitetów założycielskich samorządów pracowniczych, będących załączkiem podstawy wszelkich działań reformatorskich gospodarki kraju

¹ Zob. *Spotkanie sieci wiodących zakładów pracy w Katowicach*, oprac. M. Pawlicka, „AS” 1981, nr 22.

(załącznik nr 2)². Drugim równoległym, niezbędnym działaniem dla realizacji reformy społeczno-gospodarczej będzie programowe wprowadzanie w życie systemu demokracji socjalistycznej w państwie.

Zasadniczą metodą działania Sieci jest wypracowywanie ujednoczonych propozycji i koncepcji na bazie uchwał komisji zakładowych lub zebrań regionalnych Związku. Każda propozycja Sieci akceptowana jest więc bezpośrednio przez 208 tysięcy członków NSZZ „Solidarność”³, co wskazuje, że Sieć jest autentycznym i sprawnie działającym systemem społecznej konsultacji w strukturze Związku. Każdy z zakładów uczestniczących w Sieci, jako wiodący w regionie, stanowi bazę do podejmowania decyzji przez regionalne władze związkowe, a cała Sieć pełni podobną rolę dla Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w Polsce.

2. Sposoby działania Sieci:

- tworzenie sieci regionalnych przez każdego uczestnika Sieci, przy współpracy z zarządami regionalnymi i ich ośrodkami badań społeczno-zawodowych,

- wspieranie działalności KKP NSZZ „Solidarność” w zakresie właściwej reformy społeczno-gospodarczej zgodnej z oczekiwaniami społeczeństwa,

- szeroka popularyzacja zagadnień aktualnej sytuacji gospodarczo-politycznej kraju i konieczności podjęcia natychmiastowych działań dla wprowadzenia jednoetapowej, kompleksowej reformy,

- organizowanie spotkań wyborców z posłami i radnymi, na których zgłaszane są żądania realizacji elementów reformy zgodnej z wolą społeczeństwa,

- inicjowanie powstawania i wspieranie działania komitetów założycielskich samorządów pracowniczych we wszystkich społecznych przedsiębiorstwach i w ramach tego popieranie inicjatywy tych komitetów do przejmowania organów prasowych zakładów pracy,

- dążenie do opracowania jednolitej koncepcji całościowej reformy wraz z systemem zabezpieczeń społecznych skutków jej wprowadzenia obejmującym: rekompensatę wzrostu utrzymania, właściwą dla Związku politykę zatrudnienia (przemieszczania pracowników), system rent i emerytur, urlopów wychowawczych i zasiłków rodzinnych,

² Decyzję w tej sprawie podjęto już jednak w kwietniu.

³ To łączna liczba pracowników przedsiębiorstw, których komisje zakładowe Solidarności tworzyły Sieć.

- podejmowanie akcji i inicjatyw wynikających z doraźnych sytuacji powstających w poszczególnych regionach lub całym kraju,
- nawiązywanie kontaktów z ośrodkami i grupami w kraju zajmującymi się podobną problematyką celem konfrontacji poglądów i podejmowania wspólnych działań (załącznik nr 5).

3. Rozwiązania organizacyjne

Sieć jest dobrowolną, konsultacyjno-doradczą strukturą Związku niebędącą władzą związkową i nieposiadającą organu wykonawczego w postaci prezydium lub przewodniczącego. Sieć nie podejmuje uchwał, a wypracowane przez siebie stanowisko traktuje jako zalecenie dla uczestniczących w niej komisji zakładowych. Stanowisko wypracowane przez Sieć przekazywane jest innym komisjom zakładowym, MKZ-etom (zarządom regionalnym), walnym zebraniom delegatów i KKP celem przedstawiania rządowi i Sejmowi PRL.

4. Zamierzenia Sieci na najbliższy okres.

[...]

b) w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w najbliższym czasie zostanie zorganizowane zebranie przedstawicieli komitetów założycielskich i innych organów autentycznych samorządów pracowniczych w zakładach całego kraju; zgłoszenie uczestnictwa przyjmują komisje zakładowe NSZZ „Solidarność” Sieci wiodących zakładów;

[...]

5. Wytypowano nowy zespół przedstawicieli Sieci do zaprezentowania na forum KKP NSZZ „Solidarność” stanowiska Sieci w sprawie reformy gospodarczej. Skład zespołu: Edward Nowak, Adam Swinarski i Bolesław Sojka oraz eksperci Leszek Balcerowicz i Edmund Kitłowski.

6. Uzgodniono tekst apelu do MKZ-etów i zarządów regionalnych w sprawie reformy gospodarczej (załącznik nr 3) i przyjęto opinię o krytycznej sytuacji w górnictwie (załącznik nr 4).

III. Stanowisko Sieci w sprawie reformy gospodarczej.

Obecny stopień zaawansowania prac nad przygotowaniem reformy gospodarczej uważamy za niezadowalający. Opracowanie Komisji Rządowej ds. Reformy Gospodarczej nie uzyskało społecznej akceptacji. Równocześnie powstało wiele niezależnych zespołów, które opracowały alternatywne projekty reformy lub poszczególnych jej elementów. Dotychczasowe prace ośrodków statutowych i pozastatutowych NSZZ „Solidarność” są także niekompleksowe i brak im koordynacji.

Widzimy pilną potrzebę opracowania jednolitego stanowiska NSZZ „Solidarność” w sprawie reformy gospodarczej. Za celowe uważamy opracowanie autoryzowanego projektu, który zostałby opracowany przez jeden zespół. Zespół ten powinien składać się z przedstawicieli wszystkich zespołów zajmujących się w ramach Związku sprawą reformy. W zespole tym winni także znaleźć się specjaliści od handlu zagranicznego i rolnictwa.

Podstawą opracowania projektu reformy powinny być:

– *Reforma gospodarcza – główne kierunki i sposób realizacji*, opracowanie SGPiS⁴,

– *Propozycje zmian w systemie funkcjonowania gospodarki*, opracowanie Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu z uwzględnieniem dotychczasowych dyskusji w środowiskach pracowniczych⁵.

Warunkiem koniecznym powodzenia reformy jest społeczna akceptacja założeń reformy. Zaakceptowany przez społeczeństwo projekt powinien być przedstawiony pod obrady Sejmu jako alternatywna wersja reformy gospodarczej w stosunku do propozycji rządowych. Doświadczenia ostatnich 10 miesięcy wskazują, że jedyną organizacją, która może skutecznie zaprezentować stanowisko społeczeństwa w kształcie reformy, jest NSZZ „Solidarność”, będący gwarantem realizacji porozumień społecznych. Aby to przeprowadzić sprawnie i szybko, stroną organizacyjną i roboczą powinna zająć się Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów.

Za tą koncepcją przemawia fakt, że Sieć charakteryzuje się:

- strukturą organizacyjną obejmującą znaczną część kraju,
- może szybko i operatywnie przeprowadzać konsultacje z dużymi liczebnie grupami społeczeństwa skupionymi w aglomeracjach przemysłowych,
- nie dysponuje własnym alternatywnym projektem całościowym reformy, co gwarantuje obiektywne rozpatrzenie wszystkich proponowanych projektów,
- łączność z dużą ilością przedsiębiorstw i ośrodków naukowo-badawczych.

W związku z tym wnioskujemy do KKP NSZZ „Solidarność” o upoważnienie Sieci do podjęcia prac organizacyjnych i roboczych w celu opracowania projektu reformy gospodarczej. Opracowany i zaakceptowany

⁴ Zob. L. Balcerowicz, *Alternatywy rozwoju...*

⁵ Zob. *Propozycje zmian w systemie funkcjonowania gospodarki – Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu o reformie*, „Życie Gospodarcze” 1981, nr 2.

przez społeczeństwo w wyniku konsultacji materiał zostanie przedstawiony KKP z wnioskiem o nadanie mu rangi społecznego projektu reformy gospodarczej NSZZ „Solidarność”. Projekt reformy winien uwzględniać niżej wyszczególnione elementy.

1. Dla zabezpieczenia konsekwentnego wdrażania reformy, uniemożliwienia jej spłylenia lub przerwania bądź prób powrotu do starych metod kierowania należy:

1.1. Decyzje w sprawach kluczowych dla społeczeństwa zastrzec do wyłącznej kompetencji Sejmu (np.: programy z dziedziny konsumpcji społecznej, zaciąganie zobowiązań międzynarodowych, podatki). Sejm powinien kontrolować wykonanie swoich decyzji oraz kontrolować działalność rządu i resortów przez udzielanie im absolutorium.

1.2. Zwiększyć samodzielność rad narodowych i wzmocnić ich pozycję gospodarczą przez odprowadzanie z przedsiębiorstw części opłat podatkowych bezpośrednio do budżetu terenowego. Decyzje w sprawach infrastruktury komunalnej i socjalnej danego terenu pozostawić do wyłącznej kompetencji rad narodowych.

1.3. Uporządkować prawo gospodarcze przez usunięcie zbędnych i szkodliwych przepisów oraz prawnie uregulować proces tworzenia prawa.

Regulacja ta winna przewidywać:

- jawność wszelkich aktów prawnych,
- określenie kompetencji do tworzenia prawa Sejmu i organów wykonawczych, tak by sprawy podstawowe zastrzeżone były do prawnej regulacji przez Sejm,
- zasadę uchwalania ustaw wraz z przepisami wykonawczymi, aby zapobiec możliwości wypaczania intencji ustaw przez te przepisy.

2. Niezbędne elementy reformy

2.1. Likwidacja centralnego nakazowo-rozdzielczego systemu kierowania gospodarką, który jest główną przyczyną marnotrawstwa i innych negatywnych zjawisk społecznych. Wraz z tym likwidacja szczebli pośrednich administracji gospodarczej: ministerstw branżowych, zjednoczeń, central i sztucznie utworzonych kombinatów, których zakłady nie mają ścisłych powiązań technologiczno-organizacyjnych. Negatywnie oceniamy dotychczasowe usiłowania przekształcania zjednoczeń w tzw. zrzeszenia przedsiębiorstw⁶. Usuwać nakazowo-rozdzielczy mechanizm kierowania

⁶ Zrzeszenia (obowiązkowe i dobrowolne) powstały po likwidacji zjednoczeń na początku 1982 r., w pewnym sensie powielając strukturę dawnych zjednoczeń, choć przedsiębiorstwa miały

ze szczebla centralnego, nie należy przenosić go na szczebel administracji terenowej.

2.2. Przebudowa struktury organizacyjnej gospodarki na szczeblu centralnym powinna polegać na zdecydowanym zredukowaniu zatrudnień administracji centralnej oraz na wprowadzeniu limitu wydatków na utrzymanie tej administracji.

2.3. Przeprowadzenie do końca bieżącego roku zmiany cen zaopatrzeniowych i detalicznych w oparciu o ceny światowe podstawowych surowców.

2.4. Po dokonaniu zmiany cen należy zinwentaryzować i urealnić wartość majątku wszystkich jednostek gospodarczych.

2.5. Przygotowanie i wprowadzenie w życie systemu finansowego przedsiębiorstw jednolitego dla wszystkich branż.

2.6. Wprowadzenie zasady płynności pieniądza, która to zasada określa, że posiadanie pieniądza jest warunkiem koniecznym, ale także wystarczającym dla podejmowania wszelkich legalnych działań gospodarczych.

2.7. Wyłączenie Narodowego Banku Polskiego z Ministerstwa Finansów i bezpośrednio podporządkowanie go Sejmowi.

2.8. Podstawową zasadą funkcjonowania jednostek gospodarczych w zreformowanej gospodarce winna być zasada samodzielności przedsiębiorstw oparta na samorządności pracowniczej w tych jednostkach. Samodzielności przedsiębiorstw musi towarzyszyć ponoszenie przez nie odpowiedzialności ekonomicznej poprzez rygorystyczne przestrzeganie samofinansowania się przedsiębiorstw i rachunku ekonomicznego.

2.9. Zmiany wymaga mechanizm kształtowania cen. Ceny podstawowych surowców i energii oraz podstawowych dóbr konsumpcyjnych winny pozostawać pod bezpośrednią kontrolą Sejmu. Ceny pozostałych wyrobów winny być ustalane w bezpośrednich stosunkach między dostawcami i odbiorcami, przy jednoczesnej kontroli antymonopolistycznej. Na mocy odpowiednich przepisów odbiorcy, organizacje społeczne i organy centralne miałyby prawo zaskarżania dostawców zawyżających ceny.

3. Wprowadzeniu reformy musi towarzyszyć odpowiednia polityka społeczna

3.1. Obecny stan gospodarki sprawia, że nie jesteśmy w stanie uniknąć poważnych kosztów społecznych reformy gospodarczej, jednakże nie-

możliwość należenia do więcej niż jednego zjednoczenia (D.T. Grała, *Reformy gospodarcze w PRL...*, s. 194).

wprowadzenie reformy niosłoby skutki nieporównywalnie kosztowniejsze i trwalsze. Reforma gwarantuje, po przejściowym okresie, w którym społeczeństwo odczuje koszty jej przeprowadzenia, wzrost stopy życiowej, poprawę zaopatrzenia rynku i wzrost siły nabywczej pieniądza. Główne koszty reformy wiążą się z redukcją zatrudnienia, zmianami cen i zasadą samofinansowania przedsiębiorstw. Koszty te częściowo można i należy złagodzić przez system odpowiednich zabezpieczeń socjalnych.

3.2. Ostateczny projekt reformy gospodarczej należy poddać społecznej konsultacji, którą powinno się poprzedzić zaprezentowaniem w środkach masowego przekazu z podaniem skutków, kosztów społecznych i spodziewanych efektów.

IV. Dalsze uwagi do projektu ustawy o związkach zawodowych

W uzupełnieniu do uwag Sieci do projektu ustawy o związkach zawodowych zamieszczonych w Komunikacie nr 5 z dnia 3 VI 1981 r. wnosimy o wprowadzenie do tej ustawy paragrafu o treści:

„Za zakłady (przedsiębiorstwa) o charakterze obronnym uważa się wyłącznie jednostki podległe MON. Pozostałe zakłady mogą być zaliczone do obronnych jedynie w wypadku, gdy produkują tylko i wyłącznie sprzęt wojskowy, nie posiadając innej produkcji. Zakłady kooperujące nie będą zaliczane do produkujących na cele obronne”.

Zachodzi bowiem obawa o włączenie (zakwalifikowanie) do zakładów o charakterze obronnym takich zakładów, które produkują na rzecz obronności cokolwiek, np. silniki, które mogą być stosowane również do celów cywilnych. Stwarza to możliwości wytrącania tym zakładom ostatecznej broni Związku, deprecjonowanie działalności Związku w tych zakładach oraz rozbicia całego Związku.

V. Podjęcie prac Sieci nad zagadnieniem układu zbiorowego w systemie samorządowym

Przedyskutowano zagadnienie układu zbiorowego w warunkach działania przedsiębiorstwa społecznego. Uznano celowość opracowania jednego ramowego układu zbiorowego dla całej gospodarki narodowej. Szczegóły istotne dla poszczególnych grup zawodowych powinny być zawarte w załącznikach do takiego układu. Uznano za niezbędne zmodyfikowanie kodeksu pracy.

W różnych regionach kraju zdarzają się częste przypadki niemożności realizowania przydziałów kartkowych ze względu na brak pokrycia towarowego w sklepach. Wyraźnie dają się odczuć coraz większe braki

podstawowych artykułów konsumpcyjnych niepodlegających jeszcze reglamentacji.

Według posiadanego przez Sieć rozeznania, sytuacja ta może ulec dalszemu pogorszeniu.

2.ª Zasadniczą przyczyną tego stanu rzeczy jest prowadzenie przez państwo od wielu lat błędnej polityki gospodarczej i społecznej, m.in. zarządzania nakazowo-rozdzielczego sterowanego z centrum przy jednoczesnej likwidacji wszelkich form samorządności oraz autentycznych inicjatyw społecznych.

Po sierpniu 1980 r. władza pozostaje bierna, co pogłębia istniejącą sytuację kryzysową i grozi totalnym załamaniem gospodarki.

W tej sytuacji istnieje realna groźba powstawania napięć społecznych, jak i wybuchu protestów społecznych, którym zarówno władza, jak i Związek nie będą w stanie zapobiec. Jest oczywiste, że władza nie spełni swych podstawowych zadań i obowiązków wobec społeczeństwa. W tych warunkach społeczeństwo musi podjąć działania zmierzające do ochrony jego egzystencji. Powstaje ponadto pytanie, czy bierność władzy nie jest przez nią zamierzona, a także czy władza nie manipuluje polityką zaopatrzenia rynku.

3. Odpowiedzi na to pytanie może udzielić władza, przedstawiając społeczeństwu pełne sprawozdanie o stanie zaopatrzenia rynku w podstawowe artykuły konsumpcyjne w skali kraju w rozbiciu na poszczególne województwa. W sprawozdaniu tym podać należy w prosty sposób źródła produkcji i importu, ich wielkości oraz szczegółowy rozdział. Dane te dotyczyć powinny okresu od 1976 r. do chwili obecnej, przy czym prawdziwość danych za ostatnie półrocze powinny sprawdzić poszczególne ogniwa regionalne Związku. Źródłowych informacji porównawczych mogą dostarczyć poszczególne komisje zakładowe oraz ogniwa NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”.

Niezbędna reforma społeczno-gospodarcza kraju pociąga konieczność przeprowadzenia regulacji cen, tak aby były one związane z ponoszonymi w procesie produkcji kosztami oraz były związane z cenami światowymi. Zajdzie zatem konieczność ustalenia takiego poziomu płac, aby stopa życiowa ludności (zwłaszcza ludzi o najniższych dochodach) nie uległa

^a W dokumencie brak punktu 1.

obniżeniu. Relacje między cenami artykułów konsumpcyjnych i wielkością dostaw rynkowych a wartością dochodów ludności wynikającą z płac powinny być takie, aby zapewnić:

- 1) globalną równowagę rynkową,
- 2) przynajmniej dla artykułów pierwszej potrzeby – równowagę asortymentową.

Na wysokość płacy winny mieć wpływ następujące czynniki:

- a) minimum socjalne ustalone w skali kraju w negocjacjach między rządem a związkami zawodowymi,
- b) czynniki charakteryzujące: stanowisko pracy, wydajność i osobowość pracownika oraz staż pracy.

Pracownicy przedsiębiorstw społecznych będących, zgodnie z projektem ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, członkami samorządu uczestniczą także w podziale zysku przedsiębiorstwa.

Ocena wartości stanowiska pracy oraz stażu pracy powinna być ustalona ramowo w skali kraju. Pozostałe czynniki wymienione w punkcie b) należy pozostawić do oceny w przedsiębiorstwie.

VI. Oświadczenie Sieci w sprawie sytuacji zaopatrzenia ludności w podstawowe artykuły konsumpcyjne oraz środków, jakie należy podjąć w celu zabezpieczenia egzystencji społeczeństwa

1. Zaopatrzenie rynku w podstawowe artykuły konsumpcyjne pogarsza się z każdym dniem. Występujące od dłuższego czasu drastyczne braki w zakresie zaopatrzenia w żywność oraz niektóre podstawowe artykuły przemysłowe (np. mydło i proszki do prania) godzą w podstawowe warunki egzystencji narodu i zagrażają jego biologicznemu istnieniu.

2. Jednocześnie, mając na uwadze doraźną poprawę istniejącego stanu, zwracamy się do KKP o podjęcie natychmiastowych rozmów z Prezydium NSZZ RI w sprawie zainicjowania konkretnych działań na rzecz zwiększenia dostaw artykułów rolno-spożywczych na wygłodzony rynek krajowy. Wzywamy wszystkie ogniwa Solidarności, wszystkich ludzi dobrej woli do demaskowania i napiętnowania przypadków marnotrawstwa oraz niszczenia żywności. Brońmy się sami przed permanentnym wygłodzeniem, gdyż rząd mimo wielokrotnych deklaracji nie może zapanować nad postępującym kryzysem żywnościowym.

3. Należy podjąć w poszczególnych zakładach pracy produkcję brakujących na rynku podstawowych artykułów przemysłowych zarówno dla wsi, jak i dla miasta w oparciu o rodzime surowce. Pomoc zakładów

produkcyjnych dla potrzeb rolnictwa musi być traktowana z należytą powagą i dlatego należy niezwłocznie podejmować działania konkretne.

4. Generalne wyjście z kryzysowej sytuacji może nastąpić jedynie poprzez zrealizowanie głębokiej strukturalnej reformy gospodarczej i społecznej, odpowiadającej potrzebom i dążeniom narodu.

Prowadzący Zebranie
Jerzy Milewski

Źródło: „AS” 1981, nr 22.

1981 czerwiec 25, Katowice – Opinia przedstawicieli Krajowej Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa NSZZ „Solidarność” i kopalń węgla kamiennego na temat sytuacji w górnictwie węglowym przyjęta przez Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragmenty)

W ostatnim czasie czynniki rządowe i partyjne bardzo mocno akcentują zależność polskiej gospodarki od poziomu wydobycia węgla. Jeżeli rzeczywiście ilość węgla jest warunkiem istnienia i rozwoju naszej gospodarki, to zadbajmy o uzdrowienie gospodarki węglem.

[...]

Stwierdzamy, że:

- 1) aktualne możliwości wydobywcze kopalń oceniamy w wysokości 165–168 mln ton rocznie;
- 2) na tej bazie wydobycia należy opracować rzetelną strukturę rozchodu węgla na podstawowe działy i gałęzie gospodarki narodowej oraz eksport;
- 3) dla utrzymania wydobycia węgla na poziomie 165–168 mln ton w skali rocznej należy przede wszystkim niezwłocznie podjąć działania doskonalące warunki pracy górników.

Każdy człowiek pracujący pod ziemią, a szczególnie pracujący w przodkach eksploatacyjnych, narażony jest na następujące czynniki szkodliwe oddziałujące na jego zdrowie: [...] ^a O stopniu szkodliwości tych czynników niech świadczy to, że przeciętny okres pracy górnika wynosi 17 lat, a wiek odejścia na przedwczesną rentę inwalidzką wynosi 42 lata. Wspomnieć należy, że np. w 1979 r. zanotowano:

- 4,7 tys. przejść na emeryturę,
- 7,6 tys. przejść na renty inwalidzkie i chorobowe [...].

Liczby te stanowią kapitalny argument na skrócenie wieku emerytalnego pracowników dołowych do 50 lat i obniżenia wieku o 5 lat dla pozostałych pracowników przy równoczesnym wprowadzeniu zasady udzielania pełnej emerytury, a szczególnie pracownikom dołowym, którzy przepracowali

^a Pominięto listę kilkunastu czynników szkodliwych dla zdrowia.

25 lat na dole niezależnie od wieku emerytalnego, co stanowiłoby realizację jednego z punktów Porozumienia Jastrzębskiego.

Praca w tak szkodliwych i uciążliwych warunkach wymaga odpowiedniej regeneracji sił poprzez dostateczną podaż żywności oraz zapewnienie sobotnio-niedzielnego wypoczynku poza skażonym środowiskiem Śląska.

Kierując się powyższymi humanitarnymi względami, uważamy, że w celu utrzymania wydobycia na obecnym poziomie (165–168 mln ton) należy podjąć dodatkowo następujące działania:

a) w sferze spraw osobowych:

- zapewnić przyjęcie do pracy i szkolenie nowych pracowników dla utrzymania i ewentualnego wzrostu wielkości zatrudnienia;
- zapewnić wysoki społecznie akceptowany poziom płac i przywilejów górniczych;
- rozwiązać nabrzmiały problem mieszkaniowy załóg górniczych;
- zapewnić odpowiednie warunki socjalno-bytowe i należytą opiekę medyczną;

b) w sferze techniczno-organizacyjnej:

- kontynuować rozpoczęte inwestycje (budowa nowych kopalń, budowa nowych poziomów wydobywczych w kopalniach istniejących) dla utrzymania i ewentualnego rozwoju mocy produkcyjnej przemysłu węglowego w latach następnych;
- określić niezbędne inwestycje, z rozkładem na poszczególne lata, dla utrzymania obecnego poziomu wydobycia;
- określić niezbędne inwestycje dla ewentualnego wzrostu wydobycia;
- prowadzić racjonalną gospodarkę złożem poprzez eksploatację wszystkich pokładów, uzasadnioną korzyściami ekonomicznymi;
- wykorzystywać wszystkie możliwości (rodzaj obudowy, system eksploatacji, stopień zmechanizowania) dla ograniczenia strat eksploatacyjnych wydobycia węgla;
- preferować system eksploatacji od granic, jako bardziej efektywny ekonomicznie;
- przygotować front wydobywczy z odpowiednim wyprzedzeniem zapewniającym rytmiczność wydobycia;
- zapewnić dostateczną ilość i jakość obudowy maszyn i urządzeń oraz części zamiennych;
- zapewnić autentyczną poprawę warunków BHP (dostarczenie jakościowo dobrego sprzętu ochrony osobistej, odzieży ochronnej itp.);

– podjąć przedsięwzięcia inwestycyjne i bezinwestycyjne zmierzające do radykalnej poprawy jakości sprzedawanego węgla;

– podjąć niezwłoczne przygotowania organizacyjne dla sprawnego wdrożenia nowych zasad systemu ekonomiczno-finansowego przedsiębiorstw z zyskiem jako głównym miernikiem oceny działalności przedsiębiorstwa.

Podsumowując, wyrażamy opinię, że podstawowym warunkiem skutecznego zastosowania wyżej określonych zasad (tendencji) działania jest jak najszybsze wejście w życie radykalnej reformy gospodarczej umożliwiającej pełną samodzielność działania przedsiębiorstw zarządzanych przez autentyczny samorząd pracowniczy.

Opracowali: Zdzisław Wojtczak (Krajowa Komisja Koordynacyjna Sekcji Górnictwa), Seweryn Mąkosa (KWK „Staszic”), Henryk Śliwa (KWK „Dębieńsko”), Aleksander Kocłęga (KWK „Dębieńsko”), Bolesław Sojka (KWK „Katowice”), Jan Ludwiczak (KWK „Wujek”).

Źródło: Załącznik nr 4 do Komunikatu nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 22; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą kraju, Gdańsk–Gdynia–Bydgoszcz–Szczecin–Warszawa, czerwiec 1981, s. 17–20.

1981 czerwiec 25, Katowice – Przedsiębiorstwo społeczne w reformie gospodarczej – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy (fragment)

Naczelną zasadą ustroju socjalistycznego jest „społeczna własność środków produkcji”.

Rodzi się pytanie: czy własność społeczna jest tożsama z własnością państwową...? Praktyka naszej powojennej historii wykazała, że własność państwowa była utożsamiana z własnością władzy, jeśli to była np. aleja modrzewiowa nadająca się na boazerię, lub z własnością niczyją, gdy była to np. ławka w parku.

Społeczna własność środków produkcji traci swe realne znaczenie, jeśli nie opiera się na prawie decydowania załóg o majątku, który został im powierzony.

Chodzi więc o zastąpienie własności państwowej własnością autentycznie społeczną.

Przedsiębiorstwo społeczne jest głównym z typów przedsiębiorstw obok istniejących przedsiębiorstw państwowych (PKP, łączność, energetyka), spółdzielni, spółek akcyjnych, jednostek budżetowych, przedsiębiorstw komunalnych.

Idea przedsiębiorstwa społecznego dotyczy tych, które można wyłączyć spod administracji państwowej. Nie są także treścią niniejszych rozważań inne typy przedsiębiorstw, jak spółdzielnie, przedsiębiorstwa komunalne, spółki akcyjne, jednostki budżetowe.

[...] ^a

Źródło: Załącznik nr 1 do Komunikatu nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 22; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą

^a *Opuszczono streszczenie projektu ustawy o przedsiębiorstwie społecznym.*

1981 czerwiec 25, Katowice – Związek zawodowy w przedsiębiorstwie społecznym – opracowanie Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy

1. Dlaczego potrzebujemy samorządu?

Ostatnie miesiące to zbliżanie się katastrofy gospodarczej, to miesiące, w których władza nie podejmuje żadnych decyzji gospodarczych bądź podejmuje decyzje pogłębiające kryzys. Nacisk członków i postawa władz powodują, iż Solidarność zmuszana jest do zajmowania się coraz większą liczbą spraw: obroną pracowników, faktycznym współzarządzaniem przedsiębiorstwami, a dziś widać już wyraźnie, że przejąć będzie musiała również pewne zadania aprowizacyjne. Związek wpychany jest w rolę organizacji totalnej zajmującej się wszystkim. Są to zadania ponad jego siły i uprawnienia, a ponadto często ze sobą sprzeczne.

Związek potrzebuje jako partnera sprawnej władzy gospodarczej. Nasze doświadczenia wskazują, że w przedsiębiorstwach taką władzą mogą być tylko samorządy. Samorządy będące właścicielami środków produkcji. To właśnie gwarantuje projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym. Samorząd taki odciążałby Solidarność od zajmowania się sprawami gospodarczymi, pozwoliłby skupić siły i środki związku na obronie interesów pracowników. A poza tym już dziś wiadomo, że związek nie wywalczy poprawy warunków życia, że tylko samorząd, który mógłby wygospodarować środki, daje taką szansę.

2. Związek jako inicjator samorządu

Samorząd może powstać jedynie z inicjatywy i przy poparciu Solidarności, do niej bowiem należy większość członków naszych załóg. Wszelkie inne inicjatywy powoływania samorządów będą bądź bez wystarczającej siły przebicia, bądź próbą manipulowania załogami ze strony władz. Manipulowania wymierzonego przeciw Solidarności.

Z tych względów związek nie może oddać inicjatywy samorządowej i musi realizować ją konsekwentnie w myśl założeń przygotowanych przez Sieć NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, doprowadzając docelowo do partnerskiego układu: silny związek, sprawny samorząd. Dodajmy, że w naszym ruchu jest wielu ludzi, którzy są z natury i chęci

samorządowcami. Ludzi, którzy działają w związku, bo nie ma innych możliwości, ale się w nim duszą, interesując się wyłącznie sprawami gospodarczymi. Oni właśnie powinni być zaczął samorządów.

3. Związek a samorząd

Związek zawodowy w przedsiębiorstwie społecznym spełnia oczywiście wszystkie tradycyjne zadania związku: zajmuje się sprawami płac, warunków pracy, obroną interesów pracowniczych. Wszystkie decyzje samorządu, które dotyczą sfery kompetencji związków zawodowych, podejmowane są w drodze negocjacji między radą pracowniczą a komisją zakładową. Wydaje się, że najsensowniejszym rozwiązaniem jest przyjęcie zasady podpisywania co roku umów między radą a związkami, umów określających sprawy takie, jak np. podział zysku na płace i inwestycje, relacje płac, przedsięwzięcia dotyczące poprawy warunków pracy, inwestycje socjalne.

Wspomniana zasada umów między radą a komisją zakładową wymaga oczywiście, by prezydium komisji zakładowej nie mogło wchodzić w skład rady pracowniczej. Ponadto w myśl projektu ustawy o przedsiębiorstwie społecznym prezydium rady pracowniczej ma obowiązek zwołać na wniosek związków zawodowych ogólne zebranie załogi. Zebranie to może pełnić rolę ostatecznego arbitra w wypadku sporu między radą a związkami. Koncepcja ta w niczym nie umniejsza roli związku w przedsiębiorstwie.

Do związku zawodowego jako organizacji ponadzakładowej należałoby negocjowanie z państwem gwarantowanej wysokości płacy minimalnej, centralnej regulacji prawnej dotyczącej spraw takich np., jak zasiłki rodzinne, renty, emerytury, normy BHP itd., a ponadto walka o taką politykę gospodarczo-społeczną państwa, która gwarantowałaby realizację zasady pełnego zatrudnienia i utrzymania lub poprawę poziomu życia ludzi pracy w skali całego kraju.

Zadań aż nadto, związek nie powinien więc bać się samorządu.

Źródło: Załącznik nr 2 do Komunikatu nr 7 Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, „AS” 1981, nr 22; Przedsiębiorstwo społeczne oraz inne propozycje i opinie związane z reformą społeczno-gospodarczą kraju, Gdańsk–Gdynia–Bydgoszcz–Szczecin–Warszawa, czerwiec 1981, s. 44–46.

1981 czerwiec 26, Warszawa – Komunikat o rozmowach przedstawicieli Sieci Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” i Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych (fragment)

W dniu 26 VI [19]81 r. pełnomocnicy KKP (M[ieczysław] Gil i J[acek] Kłys) do rozmów z rządem i Sejmem w sprawie ustaw o samorządzie pracowniczym i o przedsiębiorstwie spotkali się w Warszawie z przedstawicielami Sieci NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy i OPSZ w KKP.

Podjęto następujące ustalenia:

1) [w sprawie] powołania zespołu Solidarności ds. koordynacji przedsięwzięć Związku w dziedzinie samorządu. W skład zespołu wchodzi przedstawiciele KKP, Sieci, OPSZ, Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych,

2) OPSZ zobowiązał się do nawiązania w najbliższych dniach kontaktu z Sejmem ws. ustaw o samorządzie i przedsiębiorstwie,

3) opracowany przez Sieć projekt ustawy o przedsiębiorstwie społecznym zostanie przedstawiony opinii publicznej jako społeczny projekt ustawy o przedsiębiorstwie i samorządzie,

4) Sieć i OPSZ przedstawią KKP najdalej do 15 lipca projekt rozwinętego stanowiska Solidarności w sprawie samorządu pracowniczego. Projekt ten ma być oparty na wspólnie ustalonych zasadach reformy gospodarczej,

5) Poparto inicjatywę Sieci o zwołaniu w najbliższych dniach w Gdańsku zebrania informacyjno-konsultacyjnego ws. samorządów pracowniczych.

[...]

Źródło: „AS” 1981, nr 22.

1981 czerwiec, Warszawa – Solidarność wobec bezrobocia i zmian w zatrudnieniu. Tezy do dyskusji – propozycje Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” opracowane przez eksperta Janinę Waluk

W ciągu ostatnich miesięcy fala dyskusji, sprzecznych poglądów, obaw związanych z tzw. przemieszczeniami pracowników i bezrobociem ogarnęła Związek. Podawane są różne liczby przewidywanych przemieszczeń; od 120 tys. do ponad 1 mln osób. Niepokój wywołuje nie tylko brak perspektyw, brak ogólnej koncepcji zatrudnienia i obawa przed możliwością bezrobocia – ale także coraz częściej występujące przestoje, brak pracy wśród zatrudnionych, a przede wszystkim wydłużający się stan wyczekiwania i bezradności wielu dyrekcji zakładów pracy. Jednocześnie coraz więcej jest ataków na bezproduktywną urzędniczą administrację.

OPSZ otrzymał wiele różnych propozycji rozwiązań i opinii na ten temat. Odbyło się szereg spotkań dyskusyjnych, na których ścierały się przeciwstawne poglądy; od bezwzględnego odrzucenia wszelkich rozwiązań, które mogłyby spowodować bezrobocie, gwałtownego przeciwstawiania się wszelkim próbom przemieszczeń czy jakichkolwiek przesunięć pracowników, nawet na zasadach dobrowolności, do stwierdzenia wręcz, że bezrobocie w naszej sytuacji kryzysowej jest potrzebne, bo nauczyłoby ludzi uczciwej pracy¹.

Tezy, które proponujemy pod dyskusję, są próbą:

- oceny sytuacji w zatrudnieniu,
- określenia stosunku Związku do bezrobocia i zmian w zatrudnieniu,
- środków walki z bezrobociem (w załączeniu).

1. Dotychczasowy system zatrudnienia polegał na nakazowo-administracyjnym rozdziale „siły roboczej”, trudno więc mówić o zdrowym rynku pracy. „Siła robocza” traktowana była (i jest) jako jeden z czynników niezbędnych do produkcji: jej ludzki charakter całkowicie zaprzepaszczone.

2. Bezrobocie jest w świetle oficjalnych danych obecnie niedostrzegalne. Podaje się bowiem liczbę wolnych miejsc pracy (ponad 120 tys.)

¹ Zob. np. *Dyskusja o bezrobociu*, oprac. M. Włostowski, „AS” 1980, nr 20.

i porównuje się ją do liczby aktualnie zarejestrowanych w wydziałach zatrudnienia (15 tys.), wśród nich niewiele [...]ª (ponad 300 osób) otrzymuje zasiłki, o których Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych mówi, że są to zasiłki dla osób będących w szczególnie trudnej sytuacji materialnej. Wysokość takiego zasiłku – 1640 zł.

Ogólny rachunek nie uwzględnia dysproporcji, np.:

– między kwalifikacjami ludzi poszukujących pracy a strukturą wolnych miejsc. Ponad 93% tych miejsc to oferty na stanowiska robotnicze, podczas gdy znaczna większość oczekujących na pracę to osoby, które pracowały na stanowiskach nierobotniczych;

– niedostosowanie spowodowane płcią poszukującego pracy: po raz pierwszy od szeregu lat w niektórych województwach, zwłaszcza małych (konińskie, radomskie, siedleckie, suwalskie, chociaż również rzeszowskie), liczba zarejestrowanych kobiet przewyższa liczbę zgłoszonych miejsc pracy;

– między bardzo dużą liczbą zgłoszonych miejsc pracy w niektórych terenach Polski, np. katowickie – 22 tys., stołeczne warszawskie – 11 tys., a bardzo niewielką w innych, np. białskopodlaskie czy łomżyńskie itp.

Liczba zarejestrowanych nie równa się liczbie osób poszukujących pracy: nie wszystkich bowiem rejestruje. Liczba osób zawodowo biernych wynosi ok. 600 tys. (dane NSP 1978). Spośród nich 190 tys. stwierdza, że przyczyną bierności zawodowej jest brak odpowiedniej pracy. Jednocześnie wiadomo, że co roku zmienia pracę co piąty statystyczny pracownik zatrudniony w gospodarce uspołecznionej. Biorąc to pod uwagę, należy przypuszczać, że obecnie w Polsce poszukuje pracy przynajmniej 200 tys. osób. Liczba ta szybko może wzrosnąć, ponieważ niebawem zaczną ubiegać się o pracę absolwenci szkół, wśród których jest ponad 50 tys. młodzieży opuszczającej wyższe uczelnie, a dla ok. połowy z nich brak jest odpowiedniej pracy.

3. Występuje jednocześnie coraz bardziej widoczny brak pracy wśród zatrudnionych w bardzo wielu instytucjach i zakładach pracy. Wielkość tego bezrobocia jest bardzo trudna do określenia. Zwiększenie stanu zatrudnienia poza granice ekonomicznie uzasadnione było uznane za celowe z przyczyn przede wszystkim propagandowych (ukrywanie rzeczywistych rozmiarów bezrobocia); było ono jednak również warunkowane i narzucane

ª *Pominięto zbędne słowo więcej.*

przez nakazowy system rozdzielnictwa pracowników, w którym istotną rolę odgrywały blokady zatrudnienia stosowane przez resorty, zjednoczenia, a najczęściej wydziały zatrudnienia. Nierytmiczność produkcji, braki surowcowe i kooperacyjne, a także organizacyjne przy stosowaniu administracyjno-nakazowego systemu powodowały rezerwy w zatrudnieniu w przedsiębiorstwach. Inną jakościowo sprawą są nadwyżki pracowników administracji państwowej, której wielkość jest znacznie łatwiejsza do określenia. Te przerosty są wynikiem nie tylko nadmiernie rozbudowanej administracji i jej struktur organizacyjnych, ale także w bardzo poważnym stopniu nadmierną liczbą różnych stanowisk kierowniczych. W pracy administracji biurowej zatrudnione jest ok. 1 mln osób. W administracji państwowej: centralnej i terenowej – ok. 136 tys.

4. W obecnej strukturze zatrudnienia ok. 70% pracowników jest zatrudnionych poza rolnictwem w następujących działach gospodarki:

Czynni zawodowo poza rolnictwem (z wyjątkiem) rolnictwa] uspołecznionego)

Działy	w tys.	w %
I. Przemysł	4 770,8	39,7
II. Budownictwo	1 202,4	10,0
III. Rolnictwo	923,3	7,7
IV. Leśnictwo	141,5	1,2
V. Transport i łączność	1 093,8	9,1
VI. Handel	1 122,9	9,3
w tym: handel wewn[ętrzny]	1 091,3	
handel zagr[aniczny]	31,6	
VII. Pozostałe gałęzie prod[ukcji] mat[erialnej]	82,2	0,7
VIII. Gosp[darka] komunalna	340,1	2,8
IX. Gosp[darka] mieszk[aniowa] oraz usługi niematerialne	201,6	1,7
X. Nauka i rozwój techniki	148,4	1,3
XI. Oświata i wychowanie	754,6	6,3
XII. Kultura i sztuka	81,6	0,7
XIII. Ochrona zdrowia i op[ieka] społ[eczna]	623,1	5,2
XIV. Kult[tura] fiz[yczna], turystyka, wypoczynek	97,5	0,8
XV. Pozostałe branże usług niematerialnych	84,7	0,7

Działy	w tys.	w %
XVI. Administracja i wymiar sprawiedliwości	186,9	1,5
w tym: adm[inistracja] państwowa	135,5	
wymiar sprawiedl[iwości]	51,4	
XVII. Finanse i ubezpiecz[enia]	117,2	0,9
XVIII. Organizacje	53,1	0,4
Razem:	12 025,7	100,0

Źródło: dane otrzymane z Dep[artamentu] Zatrudnienia GUS za I kwartał 1981 r.

Jest to gospodarka uspołeczniona. W całej gospodarce narodowej pracuje obecnie ok. 17 mln, w tym poza gospodarką uspołeczną ok. 400 tys. stanowią właściciele, współwłaściciele i pomagający członkowie rodzin.

Prawie 40% zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej to ludzie młodzi, którzy nie przekroczyli 30 lat. Ponad 7% zatrudnionych ukończyło 55. rok życia; udział tej grupy szybko wzrasta. Nieco mniej niż połowę wszystkich zatrudnionych stanowią kobiety, których największy udział dotyczy następujących działów: ochrona zdrowia i opieka społeczna – 81,2%, oświata i wychowanie – 74,2%, handel – 72,0%, turystyka i wypoczynek – 58,9%, kultura i sztuka – 58,5%.

5. Według prognoz biologicznych przewidywany jest do roku 1990 proces dość szybkiego starzenia się ludności w Polsce. Nastąpi więc zmniejszenie przyrostu ludzi zawodowo czynnych. W pięcioleciu 1971–[19]75 liczba osób osiągających wiek produkcyjny wynosiła ponad 3,5 mln. W latach 1981–[19]85 będzie wynosiła tylko 2,5 mln. Według przyjętego przez ^bMiędzynarodową Organizację Pracy^b systemu badania zmian struktury zatrudnienia, w miarę postępu technicznego liczba pracujących w tzw. sektorze I (rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, myślistwo) wykazuje tendencję malejącą w stosunku do sektora II (górnictwo, przemysł, budownictwo, roboty publiczne, gaz, elektryczność), a następnie z kolei liczba zatrudnionych w sektorze II zmniejsza się w stosunku do zatrudnienia w sektorze, który można określić jako usługowy (transport, handel, bankowość, usługi oraz pozostała sfera produkcji niematerialnej). Niektórzy przewidują, że już w niedalekiej przyszłości w krajach najbardziej rozwiniętych do prac

^{b-b} W dokumencie Międzynarodowe Biuro Pracy.

w przemyśle i rolnictwie wystarczy ok. 15% ludności. W USA już dziś w rolnictwie pracuje niewiele więcej niż 4%.

6. Dokonywane przez rząd szacunki nadwyżek w zatrudnieniu robione są na wyczucie, różnymi sposobami. Podano dotychczas oficjalnie następujące liczby przypuszczalnych nadwyżek: 120 tys. osób – szacunek dla Komisji Sejmowej [Pracy,] Płac i Spraw Socjalnych, kwiecień 1981; nie podano ani źródła, ani metody obliczenia; 350 tys. osób – szacunek podany w czasie rozmów grupy roboczej KKP NSZZ „Solidarność” w Ministerstwie Pracy, Płac i Spraw Socjalnych w powołaniu się na sprawozdania otrzymane od niektórych zjednoczeń. Podobny szacunek podaje wiceprzewodniczący Komisji Planowania przy RM, opierając się na przewidywanym zmniejszeniu produkcji o 10%; 600 tys. osób – szacunek podany przez przedstawicieli MPPiSS w czasie spotkania dyskusyjnego w Ośrodku (kwiecień), bez uzasadnienia; 800 [tys.] – 1,0 mln – szacunek rządowego programu działań stabilizacyjnych. Nie podano, w jaki sposób przeprowadzono ten szacunek, stwierdzając tylko, że nadwyżki występują w:

- niektórych gałęziach i wielu zakładach przemysłowych;
- w produkcji dóbr inwestycyjnych, w biurach projektowych, w służbach inwestycyjnych i budownictwie;
- w administracji państwowej, zarówno centralnej, jak i terenowej, oraz w administracji gospodarczej;
- zapleczu naukowo-badawczym.

Zarówno ogromna rozpiętość podawanych szacunków, jak i brak wyjaśnienia, w jaki sposób były opracowywane, wskazuje na to, że rząd nie posiada analizy sytuacji zatrudnieniowej i nie dysponuje również żadnym rozeznaniem potrzeb. „Rządowy program działań stabilizacyjnych” powołuje się na „Raport o stanie gospodarki”², w którym rzekomo szerzej omówiono wadliwą strukturę zatrudnienia. Tymczasem analiza „Raportu” jest bardzo powierzchownym opisem sytuacji, niczego niewyjaśniającym. Stwierdza się np., że Polska zalicza się do krajów o bogatych zasobach kadr wykwalifikowanych i że stale następuje wzrost kwalifikacji pracowników, jednakże efekty tego wzrostu pomniejsza nieprawidłowe wykorzystanie kadr. Jednakże analiza nieprawidłowości wykorzystania

² Chodzi o *Rządowy program przezwyciężenia kryzysu i stabilizowania gospodarki kraju oraz Rządowy raport o stanie gospodarki*. Zob. dok. nr 98, przyp. 4.

kadr, analiza wadliwej struktury zatrudnienia została skwitowana jednym zdaniem: „Częste są przypadki zajmowania stanowisk wymagających specjalistycznego wykształcenia wyższego lub średniego przez osoby nieposiadające odpowiednich kwalifikacji, podczas gdy jednocześnie specjaliści z wykształceniem wyższym lub średnim zawodowym pracują na stanowiskach niewymagających takiego wykształcenia”. I to już wszystko. Następnie znów całkowicie gołosłowne stwierdzenie o dysproporcjach zawodowo-kwalifikacyjnych w układzie regionalnym.

Rządowy program wymienia dziedziny, w których istnieją, a nawet wzrastają potrzeby zatrudnienia, są to:

- przemysły wydobywcze, głównie przemysł węglowy, w którym w razie wprowadzenia 5-dniowego tygodnia pracy kopalń niezbędne będzie dodatkowe zatrudnienie 40–45 tys. osób (jest to jedyny szacunek, jeśli nie brać pod uwagę podanej w projekcie uchwały o przemieszczeniach liczby 400 etatów dla terenowych organów administracji państwowej, dla rozwoju poradnictwa zawodowego),

- rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy, gdzie powinni przechodzić zwłaszcza pracownicy dwuzawodowi, a także osoby posiadające wykształcenie rolnicze,

- niektóre branże i zakłady przemysłu przetwórczego pracujące na łatwo osiągalnych surowcach krajowych, produkujące towary poszukiwane na rynek i eksport,

- zakłady, które w wyniku racjonalnego wzrostu pracochłonności mogą wyraźnie polepszyć jakość i opłacalność produkcji eksportowej i rynkowej,

- drobna wytwórczość i rzemiosło,

- służba zdrowia, dla obsady wakujących stanowisk oraz nowych i adaptowanych obiektów,

- poczta, telekomunikacja i bankowa obsługa ludności,

- usługi, w tym zwłaszcza handel,

- gospodarka komunalna, w tym porządkowanie i oczyszczanie miast i osiedli,

- skup i zagospodarowanie surowców wtórnych, a także prace przyczyniające się bezpośrednio do oszczędności paliw, energii i surowców,

- leśnictwo, w tym zwłaszcza prace przy wyrębie lasów oraz roboty pielęgnacyjne i zadrzewienia.

Ten wykaz uzupełniony został możliwościami zwiększenia zatrudnienia przy pracach remontowych i konserwacyjnych produkcji części zamiennych

oraz ich regeneracji, a także ewentualnymi potrzebami kadrowymi, które może stworzyć rozszerzenie prac wykonywanych przez stronę polską za granicą. Wreszcie „Raport” sugeruje możliwość przejściowego wprowadzenia pracy w ograniczonym wymiarze czasu pracy i podsumowuje, że potrzeby i możliwości zatrudnienia są znaczne. Cóż to jednak oznacza? Znaczne, tzn. jakie właściwie? Z wyjątkiem podania liczb 40–45 tys. i 400 – żadnych nawet minimalnych prób szacunku nie ma. Zabrakło również jakiegokolwiek wyjaśnienia, w jaki sposób przygotowuje się miejsca pracy dla absolwentów szkół (ok. 450 tys. w skali rocznej). Nie zapewni tego stwierdzenie, jedyne na ten temat, że „przyjmuje się zasadę, że zatrudnienie powinni uzyskać wszyscy absolwenci kończący szkoły i uczelnie”.

Nie ma również żadnych prób analizy, jakie są ekonomiczne i społeczne możliwości dokonania przemieszczenia pracowników, z wyjątkiem stwierdzenia, że „czynnikiem utrudniającym są niedostateczne zasoby mieszkaniowe”. A więc otwarte w dalszym ciągu są najbardziej podstawowe pytania:

- jaką strukturę zatrudnienia zamierza się osiągnąć docelowo?
- jaki będzie rozmiar tego manewru, jaka jego struktura, jakie rozłożenie w czasie, jaka rejonizacja (np. jakie przemysły czy regiony będą w największym stopniu nim zagrożone)?
- jaka jest niezbędna zmiana relacji: pracownicy administracji a pracownicy bezpośrednio produkcyjni, którą chce się osiągnąć (obecnie np. wśród ogółu zatrudnionych w budownictwie pracownicy administracyjno-biurowi stanowią ponad 20%)?
- jak planuje się redukcję i reorganizację administracji centralnej (resorty, zjednoczenia)?
- według jakich kryteriów będzie się typowało zakłady do zamknięcia?
- jak przedstawia się w przekroju terytorialnym i branżowym wykaz wolnych, niewykorzystanych mocy produkcyjnych?
- jakie posunięcia zamierza się zrealizować w celu przekazania zakładom zagrożonym zwolnieniami pełnych kompetencji dywersyfikacji produkcji?
- jaki jest program walki z bezrobociem, jakie są zabezpieczenia socjalne pracowników w czasie przekwalifikowywania się?
- kiedy wreszcie zostaną przedstawione przez MPPiSS wszystkie przygotowywane zarządzenia i przepisy wykonawcze dotyczące przemieszczeń, przesunięć i zwolnień pracowników?

Z tymi pytaniami przedstawiciele grupy roboczej KKP zwrócili się do MPPiSS w czasie rozmów kwietniowych [19]81 r.³, uważając, że odpowiedzi na te pytania stanowią wstępny warunek kontynuowania rozmów. Do tej pory jednakże (czerwiec) żadnej odpowiedzi Związek nie otrzymał.

7. Wobec takiej sytuacji obecna taktyka Związku polega na przeciwstawianiu się wszelkim próbom dokonywania bez należytego przygotowania przemieszczeń oraz redukcji pracowników, domaganiu się kategorycznego zabezpieczenia materialnej sytuacji pracowników, którzy musieliby zmienić zawód lub pozostawaliby czasowo bez pracy. Związek domaga się także podporządkowania państwowej polityki gospodarczej zasadzie bezwzględnej ochrony interesów materialnych najuboższych grup ludności. Co dalej?

8. W tezach do dyskusji „Kierunki działania Związku w obecnej sytuacji kraju”⁴ stwierdza się, że „w miarę narastania zjawisk kryzysowych może wystąpić bezrobocie w niektórych regionach kraju i niektórych grupach ludności”. Tezy podkreślają, że należy się również liczyć z tym, że w pierwszym okresie wprowadzania reformy problem ten może być źródłem szczególnych trudności. Przedsiębiorstwa winny mieć prawo zmiany poziomu zatrudnienia stosownie do swoich potrzeb, a władze centralne są odpowiedzialne za pełne zatrudnienie wszystkich pracowników. Związek powinien wziąć pod uwagę potrzeby, a być może i konieczność zorganizowania we własnym zakresie rozległej i długofalowej akcji readaptacji zawodowej. To ogólne stanowisko w obecnej sytuacji, kiedy z jednej strony może zagrażać milionowe bezrobocie, trudno mieć bowiem zaufanie do rządu, który przez tyle miesięcy nie potrafił dać raportu o stanie zatrudnienia i całościowego programu ani żadnych zabezpieczeń pracowników, z drugiej zaś już coraz bardziej nękają ludzi braki surowcowe i materiałowe – nie może wystarczyć.

1) Związek jest przeciwko wszelkiemu bezrobociu nie tylko dlatego, że jest ono klęską społeczną i największą krzywdą, jaka może spotkać członka Związku, lecz również dlatego, że jest nieefektywne ekonomicznie. Jednakże obecna struktura zatrudnienia, która narastała latami istnienia biurokratyczno-nakazowego systemu, zawiera wszystkie jago wady, wymaga zmian. Rząd zaproponował fragmentaryczne rozwiązanie: projekt

³ Rozmowy odbyły się 27 IV 1981 r. Zob. *Rozmowy w/s zwalczania przemieszczeń pracowników*, „AS” 1981, nr 14.

⁴ Zob. dok. nr 70.

uchwały o uprawnieniach pracowników podejmujących pracę w preferowanych zakładach pracy, w rolnictwie i rzemiośle.

2) Model proponowany przez rząd jest nie do przyjęcia. Sformułowania zawarte w projekcie uchwały są w istocie w dawnym stylu urzędniczą reformą. Nie sposób doczytać się szczególnych uprawnień pracowników. Jedyna przewidziana „łaska” polega na wliczeniu okresu poprzedniego zatrudnienia (tylko wtedy, gdy uprawnienia te przysługiwały w poprzednim zakładzie) oraz pewnych ulg kredytowych. Te uprawnienia nie będą w stanie nikogo do zmiany pracy zachęcić. Zdaje sobie z tego sprawę projektodawca, bowiem zaplanował nakazowo-restrykcyjny model przeprowadzania przemieszczeń. Przemieszczenia pracowników powinny odbywać się wyłącznie na zasadzie dobrowolności i tylko takie będą realne. Należy więc uruchomić system takich motywacji, które wyzwolą zainteresowanie pracowników w poszukiwaniu możliwości bardziej efektywnego zatrudnienia, takiego, które usuwa podstawy do obaw, iż zmiana pracy stanie się kataklizmem życiowym – spowoduje pogorszenie sytuacji materialnej i szans życiowych.

Żeby wyzwolić motywację do przechodzenia do innej pracy, należy zacząć od pokazania, jakie są jej perspektywy: tzn. konieczna jest możliwie ścisła inwentaryzacja potrzeb zwiększania zatrudnienia w skali poszczególnych przedsiębiorstw, regionów i kraju, z uwzględnieniem rodzajów pracy, wymaganych kwalifikacji i płci pracownika.

Obecnie wiadomo, że niedobór pracowników dotyczy i będzie dotyczył w najbliższej przyszłości nieomal wyłącznie stanowisk robotniczych. Jest tym większy, im bardziej uciążliwa jest praca na danym stanowisku oraz także w dużym stopniu im niższe kwalifikacje potrzebne są do jej wykonania. Zawody najbardziej potrzebne to kierunki mechaniczne (wszelkiego rodzaju), energetyczne i elektryczne, wszystkie związane z komunikacją, łącznością, transportem, drzewne, handlowe, służby zdrowia, a także oczywiście górnicze i hutnicze. Duże zwłaszcza potrzeby kadrowe dotyczą zawodów określanych umownie jako zagrożone: ze względu na niską atrakcyjność pracy odznaczają się szczególnym brakiem kandydatów oraz bardzo wysokim udziałem osób starszych i przyuczonych. Ze spisu kadrowego wynika, że liczba takich miejsc będzie wzrastała, ponieważ bardzo duży procent robotników niewykwalifikowanych i przyuczonych osiągnie w latach osiemdziesiątych wiek emerytalny, podobnie jak pracownicy takich zawodów, jak: przemysł mineralny, włókienniczy, skórzany,

telekomunikacyjny, zawody usługowe, handlowe, strażaków, strażników i pokrewnych.

Przeprowadzenie inwentaryzacji potrzeb kadrowych nie wymaga żadnych nakładów inwestycyjnych. Należy wykorzystać rozbudowaną w ostatnim dziesięcioleciu sieć ośrodków obliczeniowych, z reguły nienależycie wykorzystanych. W oparciu o nie trzeba jak najszybciej uruchomić wszelkie możliwe kanały informacji (w każdym regionie, województwie) o sytuacji zatrudnieniowej i potrzebach kadrowych. Jednocześnie trzeba uruchomić wszelkie możliwe kanały informacji, nie ograniczając się tylko do gospodarki uspołecznionej. Trzeba, żebyśmy wreszcie zrozumieli, że praca to niekoniecznie etat, że poza nim istnieją różne możliwości zatrudnienia, które powinny się zwiększać, podczas gdy etaty będą się kurczyć.

Należałoby powołać jak najszybciej bank informacji, który gromadziłby dane niezbędne o możliwościach w zatrudnieniu. Banki informacji regionalnej czerpałyby dane bezpośrednio z zakładów pracy i wszystkich innych zainteresowanych jednostek i im też przekazywałyby wyniki swoich ustaleń z pominięciem szczebla urzędniczego. Zainteresowane zakłady pracy mogłyby bezpośrednio porozumiewać się między sobą, uzgadniając warunki przyjęcia pracowników. Dane banków powinny być szeroko kolportowane, plakatowane, ogłaszane w prasie, zwłaszcza w związkowej, i innych środkach przekazu – by każdy zainteresowany mógł do nich z łatwością dotrzeć.

Przyjęcie takich dodatkowych obowiązków przez zakłady pracy nie będzie z reguły wymagało zwiększenia stanu zatrudnienia, gdyż występuje na ogół nadmiar pracowników nadzoru i kierowania, który to zabezpieczy potrzeby kadrowe zakładów w tych sprawach. Banki powinny również gromadzić dane dotyczące możliwości przeszkalania wewnątrzzakładowego czy kursowego, uzyskane od zakładów, od instytucji szkolących oraz od wydziałów zatrudnienia, które także obowiązane byłyby do przesyłania informacji. Terenowe organy zatrudnienia nie są w stanie utworzyć tego typu banków informacji i bardzo ważne, by nie przeszkadzały [w] ich działalności, bowiem mogą łatwo spowodować ich ograniczenie i zbiurokratyzowanie.

9. Konieczne jest oddziaływanie w kierunku zmiany rangi zawodu robotniczego oraz oddziaływanie na przystosowanie struktury zawodowej do potrzeb gospodarki. Ta ostatnia sprawa wymaga jednak wyjaśnienia. Dotychczasowa nieelastyczność systemu kształcenia była uzupełniana

podporządkowaniem kształcenia bieżącym potrzebom gospodarki. Konieczne jest tu sprzężenie zwrotne. Nie tylko potrzeby zatrudnienia powinny określać kierunki kształcenia, ale także winna istnieć zależność odwrotna. Miejsca pracy powinny być przekształcane tak, by w coraz pełniejszym stopniu służyć wzrastającej potrzebie kształcenia. Powinny być dostosowywane do coraz wyższego poziomu kształcenia tak ważnego ze społecznego punktu widzenia. Związek ma o to dbać, a takie postawienie sprawy będzie też powodować zmiany techniczne oraz przede wszystkim będzie oznaczało rzeczywisty zwrot do potrzeb człowieka. Dotychczas bowiem człowiek był u nas całkowicie podporządkowany potrzebom produkcji. Hasło „wszystko dla ludzi” było bolesnym żartem bez pokrycia.

Dostosowywanie miejsc pracy do potrzeb kształcenia będzie mieć znaczenie również dla większego zrównoważenia popytu i podaży pracowników, umożliwi ich zbliżenie, a jednocześnie nie ograniczy kształcenia do jego najbardziej kulawych form (szkoły przyzakładowe, czasem tylko 2,5-letnie, zasadnicze szkoły zawodowe). Jednocześnie trzeba przestać się bać kształcenia w innym kierunku niż pożądanym przez zakład pracy (np. jeśli frezer chce studiować filozofię), przedstawiając jednak rzeczywistą sytuację w zatrudnieniu, a zdobywanie kształcenia uznać za wartość samą dla siebie.

10. Występuje wśród części społeczeństwa obawa przed zmianą pracy. W dużym stopniu wiąże się ona z dotychczasową oceną zjawiska płynności kadr jako wysoce szkodliwego. Nieomal każdego częściej zmieniającego pracę uważano za fluktuanta, przed którym trzeba mieć się na baczności. Nadmierna fluktuacja jest zjawiskiem ekonomicznie szkodliwym, ale ruchliwość pracowników jest pożądana (sprzyja wykorzystaniu wykształcenia i predyspozycji, zaspokaja ambicje zawodowe i zainteresowania, pobudza inicjatywy, a także zapobiega tworzeniu się klik itp.).

11. Występuje pewien łatwo dostrzegalny paradoks: istnieją potrzeby zatrudnienia w różnych dziedzinach życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego. Jest ogrom zaniedbań i ogrom zadań. Jednakże społeczeństwo zostało zablokowane na etatach, pozbawione manewru i inicjatywy. Wielu ludzi jest zatrudnionych, o wiele mniej pracuje. Solidarność powinna wyzwolić społeczeństwo z tego zaczarowanego kręgu zakłętej polityki zatrudnieniowej.

Rząd jak dotychczas nic w tej sprawie nie robi: proponowanie fragmentarycznych uchwał do akceptacji Związku to próba przeciągania

dotychczasowego stanu rzeczy. Proponowane projekty uchwał opiniowane bez komplementarnych zarządzeń i przepisów pozwalają na dowolną interpretację: wiadomo, że może to być wystarczające, by urzędnicy mogli sparaliżować wszelką inicjatywę.

Od czego zaczynać porządkowanie zatrudnienia?

Powinno się zacząć od szczebla centralnego. Zmiany takie nie dadzą wprawdzie wprost efektów gospodarczych, ale ograniczą podejmowanie nieodpowiedzialnych decyzji, nie wymagając żadnych nakładów. Likwidowanie przerostów zatrudnienia na szczeblu centralnym wymaga:

1. Zdecydowanego zredukowania liczby zatrudnionych wszędzie tam, gdzie jest to najbardziej związane z systemem nakazowo-rozdzielczym, tzn. likwidacja ministerstw branżowych, weryfikacja zatrudnienia w Komisji Planowania przy RM, w centralnej administracji, a także jej szczeblach pośrednich.

2. Przeprowadzenie weryfikacji zatrudnienia w pozostałych ministerstwach poprzez rozwiązanie stosunku pracy i przyjmowanie nowych pracowników na zasadzie konkursu. Pozostawienie ze starych załóg tylko tych, którzy na takiej samej jak inni zasadzie przejdą przez konkurs.

3. Zmiana relacji między liczbą pracowników szczebla kierowniczego a wykonawczego, zwłaszcza w terenowych organach administracji. Najniższy szczebel – bezpośrednia obsługa interesantów wymaga wzmocnienia; można to wygospodarować poprzez wewnętrzne przesunięcia pracowników. System otwartego konkursu przyjęć pracowników do administracji powinien być wprowadzony na stałe, co umożliwi pracę ludzi najbardziej kompetentnych. Być może warto rozważyć możliwość rotacji pracowników w administracji centralnej (np. 5-letniej), która by zapobiegała tworzeniu się klik i grup skorumpowanych i dawała możliwość dopływu ludzi wolnych od znieczulicy społecznej, występującej bardzo często w następstwie długotrwałej pracy, zwłaszcza w organach terenowej administracji, najbliższej związanej z rozwiązywaniem trudnych ludzkich spraw.

Redukcja zatrudnienia w administracji wymaga jednoczesnego wprowadzenia stałego limitu udziału wydatków na jej utrzymanie w budżecie państwa. Ponadto dyrektorzy organizacji gospodarczych nie powinni pozostawać w żadnej służbowej zależności od organów administracji, bowiem inaczej nie sposób ustrzec się [...]^e manipulowania przez te

^e *Pominięto zbędne słowo od.*

organy oraz instancje polityczne. Uniezależnienie dyrektorów jest niezbędne dla rzeczywistej samodzielności przedsiębiorstw. Powoływanie na stanowisko dyrektora powinno się odbywać również w drodze konkursu. Przeprowadzenie manewru zatrudnieniowego w administracji (centralnej, terenowej, gospodarczej) spowoduje natychmiastową konieczność znalezienia efektywnego zatrudnienia dla ludzi zwalnianych.

Oto szacunkowa skala manewru: przy pracach administracyjno-biurowych pracuje łącznie 1 mln osób, w administracji państwowej, centralnej i terenowej – 136 tys., w tym w zjednoczeniach – ponad 20 tys. Załóżmy, że porządkowanie zatrudnienia objęłoby w I etapie administrację państwową, przy zdecydowanym zredukowaniu zatrudnienia na tym szczeblu musiałyby objąć ok. 40 tys. osób. To bardzo dużo z punktu widzenia znalezienia innej pracy. Pracownicy administracji w poważnym procencie są obecnie członkami Solidarności. I chociaż dość rozpowszechniona opinia głosi, że większość z nich ponosi odpowiedzialność za kryzys w Polsce, trzeba zdawać sobie sprawę, że ta większość to byli wykonawcy, podporządkowani hierarchicznie władzy zwierzchniej. Sprawę komplikuje fakt, że pracownicy administracji, zwłaszcza centralnej, otrzymywali bardzo wysokie wynagrodzenie w porównaniu do innych grup oraz że są to mieszkańcy dużych aglomeracji, w większości Warszawy. Można przypuszczać, że część z nich zdezaktywizuje się, jeśli: umożliwi się wcześniejsze przejście na emeryturę, otrzymanie zasiłków wychowawczych, dłuższych bezpłatnych urlopów.

Powstaje pytanie, czy można, czy należy, w związku z potrzebą jak najszybszego uporządkowania spraw zatrudnienia w administracji, dopuścić inne, bardziej korzystne zasady przejścia na emeryturę czy np. dłuższe bezpłatne urlopy? Wydaje się, że taka selektywność nie może być dopuszczana ze względu na reperkusje społeczne, które by wywołała. Już obecnie sprawą, która wzbudza najszerokie echo, jest właśnie problem wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. Większość wypowiadających się jest przeciwko selektywności, za ujednoczeniem zasad w skali całej gospodarki. Jakie są aktualne możliwości przejścia pracowników administracji do innych prac? Jakich?

- a) do placówek służby zdrowia i opieki społecznej,
- b) do jednostek telekomunikacyjnych (poczta, telegraf, telefon),
- c) do placówek finansowych (banki, PKO, PZU – do pracy przede wszystkim w księgowości),
- d) do pracy nakładczej (zwłaszcza krawiectwo),

e) do usług różnego typu,

f) do rzemiosła.

Jak się dostrzega już obecnie, zakłady pracy, zwłaszcza przemysłowe, będą się na pewno broniły przed przyjmowaniem pracowników z administracji centralnej. Wyrażają już obecnie bowiem obawy, że pracownicy rozwiązywanych jednostek administracji powodowałoby odsunięcie czy nawet zwalnianie specjalistów bardziej potrzebnych w przedsiębiorstwie, co wywoływałoby konfliktowe sytuacje i wprowadzało klimat zagrożenia.

11. W sprawach wyrażenia zgody na przemieszczenia innych pracowników poza administracją centralną Związek powinien zachować jak najdalej idącą ostrożność. Sprawy zatrudnienia są wtórne, uzależniane od zmian w strukturze produkcji – na etapie przed reformą można dopuścić tylko pewne najniezbędniejsze przesunięcia strukturalne, natomiast nie zezwalać na redukcję pracowników w ramach racjonalizacji zatrudnienia. Byłoby to bowiem posunięcie o charakterze fiskalnym, zmierzające do ograniczenia popytu przez dezaktywizację zawodową ludności. Program stabilizacji w swojej pierwotnej wersji nie zapewnia ludziom możliwości przechodzenia do innej pracy przy zagwarantowaniu nieobniżenia poziomu życiowego. Jeżeli w dodatku przemieszczenia byłyby dokonywane przez biurokrację – grozi to w każdej chwili wybuchem i zaprzepaszczeniem szans na stabilizację i reformę. Ludzie to nie rzeczy. Nie wolno nimi dowolnie manipulować. Związek jest obowiązany najpierw zrobić wszystko, by nie dopuścić do zwiększenia się sfery ubóstwa [w] realizacji reformy gospodarczej. Reforma jest niezbędna, ale należy liczyć się z tym, że pociągnie za sobą ograniczenie programu inwestycji, zamknięcie deficytowych przedsiębiorstw, szczególnie o wysokim stopniu energochłonności, co – przy ukrytych rezerwach siły roboczej w wielu zakładach pracy – oznacza, że będzie wiele tysięcy ludzi wymagających przekwalifikowania, przejścia do innej pracy, przejścia do innego zakładu. Nie rozwiąże tego ani przejście na wcześniejsze emerytury, ani zasiłek wychowawczy czy zezwolenia na dłuższe urlopy bezpłatne. Jest zresztą sprawą dyskusyjną, czy istnieje potrzeba preferowania znacznego zwiększenia dezaktywizacji pracowników, zwłaszcza że w perspektywie, jak wynika z biologicznych prognoz, przewiduje się zmniejszenie liczby osób zawodowo czynnych.

12. Ogólne przewidywania nadwyżek w zatrudnieniu na etapie realizacji reform skłaniają do ponownego przemyślenia zasadności odroczenia

na czas nieokreślony programu wprowadzenia 40-godzinnego tygodnia pracy. Uderza niekonsekwencja w ocenie sytuacji gospodarczej, która rzekomo wskazuje, że nie stać nas jeszcze na realizację uznanej za społecznie uzasadnioną normy tygodnia pracy, a jednocześnie z tychże przyczyn gospodarczych część zatrudnionych może się znaleźć (i już niejednokrotnie się znajduje) bez pracy. Przy wprowadzeniu 40-godzinnego tygodnia pracy otworzy się możliwość zwiększenia stanu zatrudnienia. Niedogodnością z tym związaną jest wprowadzenie przemienności wolnych sobót i poniedziałków. Rekompensatą mógłby być dodatkowy dzień wolny od pracy w miesiącu. Złagodzenia niedogodności należałoby poszukiwać poprzez dążenie do synchronizacji dni wolnych od pracy małżonków, jeśli oboje są zatrudnieni.

W przemyśle wydobywczym, w którym pracownicy już obecnie korzystają z 40-godzinnego tygodnia pracy, należałoby rozważyć możliwość przyjęcia rekompensat przemiennej pracy w soboty lub poniedziałki, dodatkowego dnia wolnego od pracy w tygodniu lub wydłużonego urlopu wypoczynkowego (np. możliwość uzyskania urlopu po kolejnych trzech miesiącach pracy itp.).

Dodatkowy dzień pracy w tygodniu można by wprowadzić przy wszystkich pracach świadczonych w warunkach szczególnie uciążliwych i szkodliwych dla zdrowia, jak również przy pracach akordowych – zwłaszcza wykonywanych przez kobiety. Za pełniejszą niż dotychczas realizację ochrony zdrowia tych pracowników przez zapewnienie dłuższego okresu regeneracji organizmu przemawia także zwolnienie w tej drodze miejsc pracy dla poszukujących zatrudnienia.

13. Manewr przemieszczania pracowników musi też poprzedzić wprowadzenie zakazu III zmiany w zakładach, w których zatrudnione są kobiety.

14. Przede wszystkim jednak niezbędne jest wynegocjowanie programu zabezpieczeń socjalnych chroniących wszystkich tych, którzy będą zmieniać zawód, stanowisko, miejsce pracy oraz tych, którzy w czasie realizacji reformy mogą stać się czasowo bezrobotnymi. Związek musi starać się wszelkimi środkami przeciwstawiać takiej groźbie (por. załącznik „Środki zapobiegania bezrobociu”). Jednakże nie należy się łudzić, że uda się całkowicie zapobiec bezrobociu. Dlatego sprawą najbardziej istotną jest określenie statusu bezrobotnego. Proponuje się wprowadzenie ubezpieczenia społecznego od bezrobocia. Obowiązek taki przyjęliśmy zresztą, ratyfikując Konwencję MOP Nr 102 z 1952 r. dotyczącą minimalnych

norm ubezpieczenia społecznego⁵. Do obowiązkowych świadczeń ubezpieczeniowych zalicza się, obok zasiłków chorobowych, macierzyńskich, rodzinnych, rent inwalidzkich i emerytur, także zasiłki dla bezrobotnych. Niepowołanie dotychczas w Polsce ubezpieczenia społecznego od bezrobocia było uzasadnione tym, że w naszej rzeczywistości nie występował problem społeczny bezrobocia (choć nie oznacza to, że w ogóle nie było bezrobotnych). Przyjmowano, że występujące w znikomej skali, zwłaszcza w małych miejscowościach, niedostatki odpowiednich miejsc pracy, szczególnie dla kobiet, nie stanowią problemu społecznego i że dla ich rozwiązania wystarcza działalność interwencyjna organów administracji państwowej.

Wprowadzenie ubezpieczenia społecznego od pozostawania bez pracy zapewni pracownikom gwarancję, że o ile będą pozostawali czas jakiś bez pracy, to z mocy ustawy nabędą roszczenia o zasiłki w ustawowo określonej wysokości. Będą mogli dochodzić ich na drodze postępowania sądowego, na tych samych zasadach co roszczenia o inne świadczenia społeczne.

Obecnie pracownikowi nie przysługuje żadne roszczenie z tego tytułu, że pozostaje bez pracy. Może jedynie ubiegać się o przyznanie zapomogi, niewłaściwie określonej jako zasiłek. Jeżeli jest w nędzy, nazwanej przez MPPiSS trudną sytuacją materialną, i nie ma osób krewnych ani powinowatych, które by można zobowiązać do jego alimentacji, na co wskazuje uwzględnianie w tej ocenie dochodu na członka rodziny – to mu może przyznają tę zapomogę. Decyzja zależy od sfery swobodnej oceny organu administracji, od tego, czy urzędnik jest w dobrym, czy złym nastroju, bowiem wskazówki w tej sprawie są całkowicie ogólnikowe. Taki system „gwarancji praw” ludzi pozostających czasowo bez pracy zagraża bezpieczeństwu materialnemu pracowników i uwłacza ich poczuciu godności osobistej, czyniąc z nich petentów organów, którym powierzono sprawowanie nad nimi opieki społecznej.

15. Prawo do zasiłku z ubezpieczenia społecznego z tytułu czasowego pozostawania bez pracy musi być niezależne od sytuacji materialnej pracownika i jego rodziny. Funkcją jego polega na rekompensacie utraconego zarobku, nie na przeciwdziałaniu nędzy. Dlatego wysokość zasiłku powinna

⁵ Chodzi o Konwencję Nr 102 dotyczącą minimalnych norm zabezpieczenia socjalnego (*Konwencje i zalecenia Międzynarodowej Organizacji Pracy 1919–1994*, t. 1: 1919–1966..., s. 462–486). Konwencja weszła w życie 27 IV 1955 r.

być obliczona w określonej relacji do ostatnio pobieranego wynagrodzenia, a nie w stosunku do płacy najniższej. Mógłby wynosić w okresie pierwszych sześciu miesięcy 80% ostatnio pobieranej płacy zasadniczej, nie mniej jednak niż wysokość minimalnej płacy w gospodarce społecznej. Następnie 70% płacy zasadniczej, nie mniej niż 90% płacy minimalnej. Przez cały okres pobierania zasiłku winien przysługiwać zasiłek rodzinny i bezpłatna opieka lekarska.

16. Wysokość zasiłku winna być podwyższona dla tych, którzy podejmą się przekwalifikowania. Przez cały okres szkolenia zasiłek powinien być równy pełnej płacy zasadniczej, jeżeli pracownik podejmie przeszkolenie w okresie pierwszych sześciu miesięcy pozostawania bez pracy, a w wys[okości] 80% płacy – jeśli w późniejszym okresie. Jeśli przeszkolenie trwałoby dłużej niż okres zasiłkowy, zasiłek ulegałby obniżeniu do 60% płacy zasadniczej, nie mniej jednak niż 80% płacy minimalnej.

17. Pracownikowi, który podejmie pracę w innej miejscowości bez możliwości dojazdu do pracy (czas dojazdu przekracza 1,5 godz. w jedną stronę), należy wypłacić kwotę trzymiesięcznego zasiłku, nie większą jednak niż pozostała do końca okresu zasiłkowego.

18. Prawo do zasiłku powstawałoby po upływie dwóch tygodni od zarejestrowania w wydziale zatrudnienia, jeżeli w tym okresie pracownik nie otrzyma pracy odpowiadającej jego kwalifikacjom zawodowym w tej samej miejscowości bądź z możliwością codziennego dojazdu do pracy.

19. Nie może być uznana za odpowiadającą kwalifikacjom zawodowym pracownika posiadającego średnie wykształcenie praca niewymagająca żadnych kwalifikacji zawodowych lub wymagająca jedynie przyuczenia. Za pracę odpowiadającą kwalifikacjom pracownika z wyższym wykształceniem może być uznana praca, do której wykonania nie jest wymagane nawet średnie wykształcenie. Nie odpowiada kwalifikacjom zawodowym pracownika, który ukończył szkołę zawodową, praca niewymagająca żadnych kwalifikacji zawodowych. Nie do przyjęcia jest, proponowany w projekcie zarządzenia MPPiSS (o funduszu aktywizacji zawodowej), podział prac na robotnicze i nierobotnicze, nawiązujący bezpośrednio do zarzuconego od lat podziału na pracowników fizycznych i umysłowych. Projekt ten zmierza bowiem do wyraźnego dyskryminowania robotników, przewidując, że bez względu na wykształcenie odpowiednią pracą zastępczą jest każda praca niewymagająca kwalifikacji zawodowych. Zaś dla nierobotników, bez względu także na ich wykształcenie, odpowiednią

pracą może być tylko praca nierobotnicza. Czyżby zdaniem Ministerstwa przejście do pracy robotniczej oznaczało dla nierobotników degradację, i to także wtedy, gdy mają do tej pracy odpowiednie wykształcenie?

20. W celu zabezpieczenia odpowiednich środków na zasiłki z ubezpieczenia społecznego z tytułu okresowego pozostawania bez pracy, a także oddziaływania na zakłady pracy i urzędy wojewódzkie, aby prowadziły pożądany kierunek zatrudnienia, należałoby powołać odrębny fundusz ubezpieczenia od bezrobocia. Byłby on tworzony z budżetu państwa i ewentualnych dopłat z funduszy terenowych. Urzędy wojewódzkie dopłacają z funduszu terenowego dotacje do funduszu ubezpieczenia bezrobocia w wys[okości] np. 10% sumy wypłacanych zasiłków dla bezrobotnych mieszkańców województwa. Od kwoty tej odlicza się sumy wydatkowane na tworzenie nowych miejsc pracy.

21. Ważne miejsce w systemie zainteresowania pracowników w przechodzeniu do innej pracy powinny odegrać odprawy wypłacane tym, którzy zdecydują się na zmianę zatrudnienia (pracownicy WRZZ otrzymali np. odprawy w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia w przypadkach zapewnienia innej pracy i sześciomiesięcznego, gdy innej pracy nie zapewniono. Odprawy zapewniane są pracownikom zwalnianym w większości państw Europy Zach[odniej]). Odprawa mogłaby się mieścić w granicach od jednego do sześciomiesięcznego wynagrodzenia w zależności od okresu przepracowanego w zakładzie i zakresu niedogodności związanych z przemieszczaniem. Praca w tej samej miejscowości – odprawa np. od 1- do 2-miesięcznego wynagrodzenia, praca związana z dojazdem do pracy – odprawa od 2- do 3-mies[ięcznego wynagrodzenia], wymagająca przeniesienia do innej miejscowości – do 6-miesięcznego wynagrodzenia. Chłoporobotnikom rezygnującym z zatrudnienia w mieście – odprawa od 2- do 4-mies[ięcznego] wynagrodzenia w zależności od okresu zatrudnienia. Należy również pozostawić wszystkim powracającym do rolnictwa indywidualnego uprawnienia socjalne nabyte w czasie pracy poza rolnictwem.

22. Wliczanie poprzedniego okresu zatrudnienia do okresu pracy, od którego zależy zdobycie lub utrzymanie uprawnień pracowniczych, nie powinno być obwarowane żadnymi warunkami. Jedynie jeśli chodzi o uprawnienia związane ze szczególnymi warunkami pracy, które nie występowały w poprzednim zakładzie pracy, można by wliczać z pewnymi ograniczeniami, np. w połowie jego wymiaru.

Poruszone zostały tylko niektóre środki zabezpieczenia socjalnego. Jest to problematyka na tyle ważna dla Związku, że jak najszybciej powinien być opracowany całościowy program. Wymaga również opracowania całościowy bilans siły roboczej, uwzględniający prognozę podaży na najbliższe lata, obecną strukturę zatrudnienia i strukturę pożądaną – którą zamierza się osiągnąć. Ponieważ zatrudnienie jest wielkością wtórną, opracowanie takiego bilansu jest uzależnione od programu stabilizacji i rekonstrukcji. Niezbędne jest: opracowanie programu przekwalifikowania zawodowego, jak też programu zabezpieczającego rzeczywisty rozwój rolnictwa, usług i rzemiosła, jak również infrastruktury. Należy także zabezpieczyć zmianę roli i funkcji terenowych organów administracji, skierowując ich działalność na pomoc ludziom poszukującym pracy (orientacja i poradnictwo zawodowe, organizowanie szkolenia kursowego, oddziaływanie na rozwój nowych form pracy chałupniczej itp.).

Powstaje pytanie: czy tego rodzaju całościowa koncepcja zmian w zatrudnieniu nie powinna być ujęta w jednym akcie prawnym (ustawa o zatrudnieniu?), który powstałby w porozumieniu nie tylko między różnymi departamentami MPPiSS, ale również innymi resortami, zamiast tego, by opracowywać wiele różnych projektów uchwał niespójnych między sobą i niedających obrazu całości. Wtedy też może wreszcie w sposób jednolity traktowano by różne grupy pracowników, kończąc z dzieleniem ich na uprzywilejowanych i innych.

Załącznik 1

Środki zapobiegające bezrobociu według opinii członków Solidarności

(w większości przedstawicieli zakładów pracy):

1. Wypłacanie zasiłków wychowawczych matkom dzieci do lat trzech, objęcie zasiłkami możliwie największej liczby kobiet, wys[okość] zasiłku – minimalna płaca, z ewentualnym zmniejszeniem w miarę wzrostu dochodu na członka rodziny (70%, 50%).

2. Wcześniejsze przejście na emeryturę, wprowadzone nieselektywnie, jak proponuje MPPiSS, ale dla całości gospodarki, po 35 latach pracy dla mężczyzn i 30 dla kobiet umożliwienie przejścia na emeryturę bez względu na wiek; zagwarantowanie możliwości podejmowania pracy w niepełnym wymiarze godzin.

3. Udzielanie bezpłatnych urlopów, także dłuższych – do trzech lat; wydawanie zezwoleń na wyjazdy w ramach urlopów; podejmowanie okresowo innej pracy, zezwolenie na wyjazdy młodzieży, zwłaszcza kończącej szkoły wyższe, dla której nie ma odpowiedniej pracy (w związku z tym postulat zmiany Uchwały o planowym zatrudnieniu absolwentów szkół wyższych z 1964 r.).

4. Inicjowanie produkcji ubocznej w zakładach pracy, również takiej, która nie jest bezpośrednio związana z profilem zakładu.

5. Tworzenie spółdzielni robotniczych poza obecną biurokratyzowaną strukturą spółdzielni.

6. Skracanie do sześciu godzin dziennie pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia.

7. Wprowadzenie po 20 latach pracy w ciężkich warunkach (np. w przemyśle chemicznym) urlopu płatnego lub częściowo płatnego.

8. Szkolenie wewnątrzzakładowe i przesuwanie pracowników na stanowiska najbardziej potrzebne w zakładzie pracy, przy zachowaniu średniego wynagrodzenia na stanowisku poprzednim.

9. Wykorzystanie prasy związkowej, a także gazetek zakładowych na informacje o różnych możliwościach pracy, również poza gospodarką społeczną.

10. Skrócenie czasu pracy w handlu, a także uelastycznienie godzin sprzedawców, umożliwienie w znacznie większym niż dotychczas stopniu pracy w niepełnym wymiarze czasu.

11. Skracanie czasu pracy, nawet przy obniżeniu zarobków, wykorzystywanie wolnego czasu na podnoszenie kwalifikacji zawodowych i zdobywanie wiedzy (np. na uniwersytetach związkowych oraz także na stacjonarnych studiach uniwersyteckich i politechnicznych).

12. Przechodzenie na 5-brygadowy system pracy.

13. Likwidacja nocnej zmiany wszędzie tam, gdzie pracują kobiety.

14. Krótkie bezpłatne urlopy dla całej załogi, łącznie z administracją.

J[anina] Wałuk (OPSZ)

WYKAZ SKRÓTÓW

AKK	– Archiwum Komisji Krajowej
AO	– Archiwum Opozycji
BHP	– bezpieczeństwo i higiena pracy
CRZZ	– Centralna Rada Związków Zawodowych
DOKP	– Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DzU	– Dziennik Ustaw
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
IHWiU	– Instytut Handlu Wewnętrznego i Usług
KC	– Komitet Centralny
KFS	– Krajowa Federacja Samorządów
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
KK	– Komisja Krajowa
KKK	– Krajowa Komisja Koordynacyjna
KKP	– Krajowa Komisja Porozumiewawcza
KPPC	– Komisja Porozumiewawcza Pracowników Cukrownictwa
KS	– Komitet Strajkowy
KSR	– Konferencja Samorządu Robotniczego
KWK	– Kopalnia Węgla Kamiennego
KZ	– Komitet Założycielski
KZD	– Krajowy Zjazd Delegatów
MHWiU	– Ministerstwo Handlu Wewnętrznego i Usług
MKPK	– Międzyzakładowa Komisja Porozumiewawcza Kolejarzy
MKR	– Międzyzakładowy Komitet Robotniczy
MKS	– Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MKZ	– Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MOP	– Międzynarodowa Organizacja Pracy
MP	– Monitor Polski

MPPiSS	– Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych
MPSiS	– Ministerstwo Przemysłu Spożywczego i Skupu
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
NOT	– Naczelna Organizacja Techniczna
NSP	– Narodowy Spis Powszechny
NSZZ	– Niezależne Samorządne Związki Zawodowe
NSZZ „Solidarność”	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
NSZZ RI „Solidarność”	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Rolników Indywidualnych „Solidarność”
OBS	– Ośrodek Badań Społecznych
OBSZ	– Ośrodek Badań Społeczno-Zawodowych
OKP	– Ogólnopolska Komisja Porozumiewawcza
OKZ	– Ogólnopolski Komitet Założycielski
OPSZ	– Ośrodek Prac Społeczno-Zawodowych
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAP	– Polska Agencja Prasowa
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PHZ „Baltona”	– Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego „Baltona”
PKO	– Powszechna Kasa Oszczędności
PKP	– Polskie Koleje Państwowe
PKZP	– Pracownicza Kasa Zapomogowo-Pożyczkowa
PPTiT	– Polska Poczta, Telegraf i Telefon
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PTE	– Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
PZL	– Państwowe Zakłady Lotnicze
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZU	– Państwowy Zakład Ubezpieczeń
RM	– Rada Ministrów
RSW „Prasa-Książka-Ruch”	– Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch”
SA	– Spółka Akcyjna
SARP	– Stowarzyszenie Architektów Polskich
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SG	– Sekcja Górnictwa
SKR	– Spółdzielnia Kólek Rolniczych
SKRG	– Społeczny Komitet Reformy Gospodarczej
SPnrR	– Społeczne Porozumienie na rzecz Reformy
SRGN	– Społeczna Rada Gospodarki Narodowej
TKKPE	– Tymczasowa Krajowa Komisja Porozumiewawcza Energetyków

TUP	– Towarzystwo Urbanistów Polskich
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMCS	– Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej
URM	– Urząd Rady Ministrów
USA	– United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
UW	– Urząd Wojewódzki
WOG	– Wielka Organizacja Gospodarcza
WRZZ	– Wojewódzka Rada Związków Zawodowych
WSS „Społem”	– Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem”
WZD	– Walne Zebranie Delegatów
ZAB	– Zespół Analiz Bieżących
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZNTK	– Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego
ZOZ	– Zakład Opieki Zdrowotnej
ZPD	– Zakłady Przemysłu Drobiarskiego
ZR	– Zarząd Regionu
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych
ZZK	– Związek Zawodowy Kolejarzy
ZZPR	– Związek Zawodowy Pracowników Rolnych

INDEKS OSÓB

- Abramowicz E. 431
Adamczuk Waław 37
Adamski Władysław 56
Arato Andrew 27
- Babiuch Edward 379
Bafia Jerzy 179
Baka Władysław 43, 56
Balcerowicz Leszek 36, 42, 45, 49, 50,
52, 212, 340, 344, 445, 446
Balicki Władysław 42, 212
Barczyk Kazimierz 57
Barecki Józef 178
Bartczak Jan 51
Bartel Tomasz 53
Bartoszcze Michał 45
Bądkowski Lech 85
Bąk P. 298
Bednarska M. 345, 353
Beksiak Janusz 26, 30, 40, 42, 43, 57,
165, 195, 199, 212
Blumsztajn Seweryn 40, 232, 365
Błasiak Wojciech 56
Błaszczyk Ryszard 33
Bobocińska B. 431
Bobrowski Czesław 199
Bogacz Ryszard 33
Bogus Andrzej 46
Bojakowski Janusz 318
Bojarski Włodzimierz 368
Borkowski Bogdan 106
Borkowski Edward 359
Borkowski Tomasz 36
Borsowa Irena 359
Borusewicz Bogdan 34
Bratkowski Stefan 43, 154, 199
Brodzki Jan 51
Broniewski Stanisław 165
Brunné Marek 33
Brzozowski Ryszard 224
Bugaj Ryszard 26, 34–37, 39, 40, 42,
43, 45, 163, 165, 179, 199, 212,
305, 311, 368, 435
Bujak Zbigniew 28, 32, 33, 146, 147,
154, 355
Buława Jerzy 355
Bury Jerzy 302
- Celiński Andrzej 32, 179
Chmiel Beata 67
Chodorowski Marcin 51, 54, 56
Chorzewski 298
Chrzanowski Wiesław 34, 165
Cierniewski Andrzej 179, 296, 298,
318, 354
Ciniewski Marian 355
Ciosek Stanisław 158, 162, 179
Cywiński Bohdan 34, 165
Czarniawska Barbara 42, 212
Czartoryski Paweł 40, 165
Czubiński Lucjan 154
Czyżewski Marek 46

- Dębogórski Marian 224
 Dietl Jerzy 42, 43, 185, 195, 211, 212,
 345, 353, 431
 Dobosz E. 302
 Dodziuk Anna 48, 306, 318, 365
 Dorniak Andrzej 34
 Dubet François 25
 Dudek Antoni 55
 Dyner Jerzy 51
- Ehrlich Andrzej 359
 Ejsmont Piotr 35
 Eysymontt Jerzy 36, 39, 40, 42, 43,
 212, 368
- Firlej Mikołaj 35
 Fischbein Kazimierz 77
 Frasyniuk Władysław 33
 Frączak Piotr (Piotr Połtawski) 56
 Friszke Andrzej 23, 24, 55
- Geremek Bronisław 34, 35, 40, 93,
 165, 179, 230
 Gewel Michał 35
 Gierek Edward 373, 374, 376–379, 381
 Gil Mieczysław 39, 434, 459
 Glanowski Mieczysław 299, 318, 319
 Gorazd Antoni 37
 Görlich Krzysztof 35
 Gościński Janusz 42, 212
 Góral Zbigniew 46
 Góralska Helena 40, 258, 291
 Górecki Brunon 196
 Grabowski Tadeusz 53
 Grabski Tadeusz 179
 Grala Dariusz Tomasz 43, 56, 448
 Graniewska Danuta 359
 Grodek Zofia 69, 379
 Grodziski Stanisław 57
 Gruda Mieczysław 54
 Gruszecki Tomasz 49
- Gruszecki Wojciech 85
 Grzybowski Stefan 57
 Gustek Marian 318
 Gwiazda Andrzej 32, 34, 39, 85, 146,
 147, 158, 179, 296, 298, 300, 354,
 356
- Hagemajer Krzysztof 39, 40, 224, 227,
 229, 251, 254, 258, 291, 345, 353,
 431
 Hajn Zbigniew 46
 Herer Wiktor 199, 368
 Hermaszewski Mirosław 72
 Holzer Jerzy 55, 168, 187
 Huzarewicz Jan 51, 54
- Indraszczyk Edward 355
 Izdebski Stefan 85
- Jagielski Mieczysław 117, 123, 139,
 160, 168, 171
 Jagielka Jacek 107
 Jakubowicz Szymon 23, 24, 26, 33, 39,
 40, 43, 51, 56, 435
 Janas Zbigniew 37
 Jankowska Janina 23, 44
 Jankowski S. 431
 Jankowski Z. 186
 Janowski Karol Boromeusz 56
 Januszek Zbigniew 359
 Jarliński Jan 91
 Jarociński Marek 44, 224, 250, 251,
 324, 431, 437
 Jaroszewicz Piotr 374, 379
 Jaruzelski Wojciech 222, 292, 300,
 301, 308
 Jastrun Ewa 365, 440
 Jedynak Andrzej 179
 Jedynak Tadeusz 32, 39, 91, 256, 296,
 298, 306, 307, 318, 319, 354
 Jermakowicz Władysław 53, 56

Józefiak Cezary 26, 40, 42, 43, 165, 199, 212, 368
 Jurczyk Marian 77, 179
 Juszczyk Marian 77

 K.L. 179
 Kaczyńska Elżbieta 56, 67
 Kaczyński Lech 36, 93
 Kaim Franciszek 99, 102
 Kalinowski Ryszard 32
 Kaliński Janusz 63, 69, 376, 377, 381
 Kamiński Łukasz 39
 Kamiński Wojciech 36, 46, 47, 325, 399
 Kamiński Wojciech 431
 Kania Stanisław 155
 Kapuściński P. 142, 151
 Karpierz Aleksander 106
 Karpińska Katarzyna 437
 Karpiuk Piotr 179, 274, 302, 359
 Karwowski Zbigniew 37
 Kawalec Stefan 36, 42, 46, 195, 199, 212
 Kazańczuk Wincenty 37
 Kempiański Roman 91
 Kępa Waldemar 179
 Kielbasa Urszula 33, 47
 Kielczewski Stanisław 37
 Kieres Leon 37
 Kijanka Czesław 344
 Kitłowski Edmund 49, 400, 445
 Kloc Kazimierz 56, 96, 99
 Kłys Jacek 434, 459
 Kobyliński Zdzisław 85
 Kocęga Aleksander 54, 455
 Koczvara Marek 39, 44, 224, 250, 251, 324, 431, 437
 Kołduński Władysław 91
 Kołodyński Waclaw 91
 Kołodziej Andrzej 34, 85, 103
 Komar J. 431
 Komuda B. 431
 Konarski Andrzej 33
 Konkol Jerzy 355
 Kopeć Aleksander 131, 179
 Kopka Bogusław 45
 Kosiński Marian 91
 Kostrowicka Irena 388
 Kościelski Józef 431
 Kowalewski Zbigniew Marcin 35, 36, 51, 52, 53, 56
 Kowalik Adam 224, 250–252, 323
 Kowalik Tadeusz 27, 34, 40, 56, 103, 114, 165
 Kowalski Sergiusz 56
 Kozioł Ryszard 56
 Kozłowski Jan 68
 Kozłowski Marek 68
 Koźmiński Andrzej Krzysztof 42, 194, 212
 Krajewski Andrzej 37
 Krawczyk Rafał 52, 53
 Kruczkowska Maria 440
 Krupiński Mirosław 33
 Krzak Marian 305, 318, 339, 440
 Krzemiński Ireneusz 56
 Krzywonos Henryka 85
 Kubicki Krzysztof 399
 Kucytowski Z. 298
 Kuczyński Paweł 56
 Kuczyński Waldemar 26, 34, 36, 37, 40, 42, 43, 56, 93, 163, 165, 199, 212, 368, 375, 376
 Kula Marcin 56
 Kulpińska Joanna 56
 Kupidowski Andrzej 55
 Kupisiewicz Zbigniew 106
 Kurczewski Jacek 56, 165
 Kurnatowski Roman 344
 Kuroń Jacek 34, 44, 93, 165
 Kurowski Stefan 26, 36, 37, 39, 40, 44, 45, 165, 305, 308, 309, 311, 341, 344

Kuszleyko Ryszard 36
Kuś Ryszard 91
Kwiatkowska Wiesława 56
Kwieciek Jerzy 86

Lampasik Zdzisław 43
Landau Zbigniew 376–378, 381, 382
Laskowska Krystyna 355
Latoszek Marek 56
Legatowicz Aleksander 26, 199
Leopold Antoni 42, 212, 368
Leski Krzysztof 320, 339, 365, 427, 440
Lewandowski Bogdan 51, 54
Lewandowski Stefan 86
Lewicka Ewa 56
Lewiński Michał 37
Libura-Grzełońska Urszula 42, 212
Lipiński Edward 199
Lis Bogdan 34, 39, 45, 85, 158, 302, 305, 308, 311, 339, 344, 397
Lizut Mikołaj 377
Ludwiczak Jan 455
Luszniewicz Jacek 23, 51, 56

Łabentowicz Mariusz 45
Łabędź Krzysztof 56
Łach Stanisław 55
Łukawer Edward 56

M.L. 179
Macierewicz Antoni 165
Malanowski Jan 165
Maleszka Michał 63
Małachowski Aleksander 36
Marciniak Piotr 56
Matuszewicz Zdzisław 55, 72
Matuszewska Alicja 33
Matuszkiewicz A. 318
Matysiak Tadeusz 56
Mazowiecki Tadeusz 34, 93, 165, 179

Mazurek 229
Mazewski Lech 55, 56
Mazewski Longin 56
Mąkosa Seweryn 455
Merkel Jacek 33, 35, 49, 399
Michałowska Joanna 62
Milczanowski Andrzej 49
Milewski Jerzy 35, 49, 51, 327, 400, 452
Miłkowski Andrzej 51
Modzelewski Karol 32
Morawski Witold 22, 56
Morawski Wojciech 380
Morecka Zofia 43
Motylińska Maria 258, 291
Mujżel Jan 199
Murat Krystyna 35
Musiał Piotr 91
Musłof Karol 54
Mycielski Jerzy 42, 212

Narojek Winicjusz 56
Narożniak Jan 27, 154
Naszkowski Eligiusz 39, 303, 359
Naszkowski Eugeniusz 429
Nekanda-Trepka E. 47, 301
Nowak Edward 49, 445

Obodowski Janusz 130, 158, 162, 167, 168, 303
Olszewski Jan 165
Onyszkiewicz Janusz 32, 33, 145
Orchowski Andrzej 26
Osuchowski J. 186

Packowski Andrzej 28, 41, 45, 375
Pałka Grzegorz 33, 37, 39, 52, 53, 199
Pałka Stefan 91
Pańków Włodzimierz 56
Pasierb Bronisław 61, 87, 91, 106
Passent Daniel 26

Patyna Józef 33
 Pawlicka Małgorzata 53, 54, 319, 361, 443
 Piątkowski Marek 359
 Pienkowska Alina 34, 86
 Pilarska Joanna 49
 Pińkowski Józef 125, 139, 140, 144, 155, 158, 162, 179, 190, 222
 Piotrowski Klemens 42, 212
 Podlasiak Zbigniew 46
 Polańska Aurelia 165
 Połtawski Piotr zob. Frączak Piotr
 Przybylska-Wendt Grażyna 33
 Przybylski Jerzy 86

 Rachtan Piotr 242
 Raclawski Ryszard 355
 Rakowski Mieczysław 26
 Rakowski Mieczysław Franciszek 155
 Regulska Elżbieta 258
 Remiszewski Andrzej 37
 Rokicki Paweł 39
 Romanowska Teresa 35
 Rosiński Marek 359
 Rosner Jan 40, 165, 258
 Rostocki Andrzej 46
 Rozpłochowski Andrzej 102, 106
 Rozwałak Zdzisław 33
 Rudnik Zdzisław 49, 399
 Rudzińska Agnieszka 39
 Rulewski Jan 32, 35, 39, 45, 179, 224, 226, 250, 251, 302, 305, 308, 311, 339, 344, 440
 Ruszar Joanna 258
 Rutkowski Antoni 345, 353

 Sadowski Władysław 368
 Sapiełło Piotr 154
 Sawicki Mieczysław 91
 Scheur Jerzy 54
 Sidorowicz Jan 164

 Sielezin Jan Ryszard 23, 24, 55, 132, 136, 144, 157, 162, 173, 187
 Sienkiewicz Henryk 298, 318, 319
 Sienkiewicz Jarosław 91
 Sieradzki Zbigniew 49, 399
 Sikora Michał 423
 Sikora Waclaw 33
 Sikorski Jerzy 86
 Siła-Nowicki Władysław 34, 165, 179
 Skodlarski Janusz 377, 381
 Słowik Andrzej 32, 33, 179
 Smolana Mateusz 63
 Sobieszek Lech 86
 Sobolewski Zygmunt 131, 132
 Sojka Bolesław 51, 445, 455
 Sprusińska Krystyna 53
 Stachoń J. 298
 Stachurska Katarzyna 63
 Staniszkis Jadwiga 22–24, 34, 45, 46, 56, 199, 255, 302, 305, 308, 311, 397
 Stankiewicz Jacek 344
 Stankiewicz Tomasz 36, 39, 46, 49
 Stanny Tadeusz 86
 Stasińska Joanna 53, 398, 427, 434
 Stasiński Maciej 60
 Stawski Grzegorz 91
 Stelmachowski Andrzej 165
 Stembrowicz Jerzy 165
 Stojek Edmund 355
 Stolarski Kazimierz 91
 Stranz Benon 298, 300, 306, 307
 Strzelecki Jan 25, 165
 Strzelecki Jerzy 49, 52, 55
 Suleja Włodzimierz 55
 Swinarski Adam 49, 445
 Szczepański Marek Stanisław 56
 Szczeskiewicz Jadwiga 35, 36, 431
 Szczygieł 298
 Szlajfer Henryk 51–53, 55
 Szostak Wiktor 184, 224

Szpakowski Zdzisław 51
Szulc Jerzy 179, 354
Szumiejko Eugeniusz 33
Szyc Hans 49, 54, 399

Śledź Marian 356
Śliwa Henryk 455
Ślósarska Magdalena 46
Śniadowski Tadeusz 186, 431
Świton Kazimierz 106

Tabako Tomasz 28, 41, 45
Tabin Danuta 258, 291
Tabin Marek 258, 291
Tanewski Paweł 376, 378, 381, 382
Tatko Wiesław 106
Tejchma Józef 157, 158
Terlecki Marian 34
Tokarczuk Antoni 33
Topiński Andrzej 40, 359, 368
Touraine Alain 25
Trzeciakowski Witold 28, 36, 39, 42,
43, 199, 212, 368
Turek Wojciech 56
Tymowski Andrzej 26, 40, 165, 199, 258

W.S. 139
Walentyłowicz Anna 86, 93, 103
Walicki Andrzej 27
Waliszewski Leszek 33
Waluk Janina 39, 40, 302, 305, 308,
311, 312, 317, 359, 460, 479
Wałęsa Lech 30, 32–34, 39, 85, 103,
117–121, 126, 130, 131, 140, 143,
146, 147, 158, 170, 171, 179, 182,
183, 190, 428
Waszczuk Jerzy 157, 158
Waszkiewicz Jan 33
Wądołowski Stanisław 32, 33, 179
Wielowieyski Andrzej 34, 39, 40, 165,
179, 227, 229, 230, 305, 308, 311
Wiewiorka Michele 25
Wilczewski Andrzej 91
Wilczyński Waclaw 42
Wiśniewski Florian 86
Włodek Zbigniew 141
Włodyka Stanisław 43
Włostowski Maciej 41, 46, 460
Wojtczak Zdzisław 455
Wolek Tomasz 34
Wóycicka Irena 40, 113, 258, 291,
359
Wróblewski Andrzej Krzysztof 26

Zadrożyński Edmund 68
Zalewski Jerzy 165
Zawistowski Andrzej 43, 377
Zawiślak Andrzej 42, 43, 195, 212
Zegarski Zbigniew 44, 321, 322, 338,
345, 422, 425
Ziemianin Bronisław 49, 400
Zimoch J. 298
Zlatkes Gwido 33, 47, 430
Złakowski Zenon 55
Zwoźniak Zdzisław 55

Żukowski Tomasz 56
Żurek Jacek 144